VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

4

1958

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

I 20366

Z Marx-Engels, Gesamtausgabe, I. oddíl, sv. 4 (str. 498— 499), sv. 6 (str. 3—364, 370—384, 389—447, 503—575, 579—588, 591—593, 651—656), sv. 7 (str. 587—590) a z fotokopií přeložili Jaroslav Bílý, Ladislav Štoll aj.

PŘEDMLUVA

Čtvrtý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje díla napsaná od května 1846 do března 1848.

V tomto období se v základě dovršuje proces formování marxismu a marxismus od této doby vystupuje jako vyhraněný, stále se rozvíjející vědecký světový názor dělnické třídy, jako mocná ideová zbraň v jejím boji za revoluční přeměnu společnosti, za komunismus. Práce z této doby – „Bída filosofie" a „Manifest Komunistické strany" – jsou už, jak ukázal Lenin, díla zralého marxismu.

V dílech zařazených do tohoto svazku jsou už v hlavních rysech propracovány základní poučky dialektického a historického materialismu, který je filosofickým základem vědeckého komunismu. Analysou ekonomických vztahů v kapitalistické společnosti a kritickým rozborem prací buržoasních ekonomů Marx a Engels v tomto období dále rozpracovávají i druhou součást marxismu – marxistickou politickou ekonomii. Na základě teoretického zobecňování zkušeností revolučního dělnického hnutí pak stále jasněji formulují hlavní poučku marxismu – poučku o světodějné úloze proletariátu jako hrobaře kapitalismu a tvůrce komunistické společnosti, o diktatuře proletariátu jako rozhodujícím prostředku k uskutečnění historického poslání dělnické třídy. Formulují řadu velmi důležitých teoretických pouček o proletářské straně, o taktice revolučního boje dělnické třídy.

Vědecký komunismus se formoval v těsném sepětí s Marxovou a Engelsovou praktickou revoluční činností za situace, kdy mnoho evropských zemí spělo k buržoasně demokratické revoluci. Prostřednictvím Bruselského komunistického korespondenčního výboru

upevňují Marx a Engels, kteří stojí v čele tohoto výboru, spojení s představiteli dělnického a socialistického hnutí v různých zemích, bojují proti sektářství a vlivu nezralých, utopických idejí. Výsledkem Marxovy a Engelsovy činnosti bylo v létě 1847 založení Svazu komunistů – první mezinárodní komunistické organisace v dějinách dělnického hnutí. Svaz komunistů byl zárodkem revoluční strany proletariátu, za jejíž vytvoření zakladatelé marxismu bojovali.

Svazek začíná „Oběžníkem proti Kriegovi", který je věnován kritice takzvaného pravého socialismu – jednoho z maloburžoasních směrů, s nímž marxismus urputně bojoval o vliv na proletářské masy. V tomto díle vystupují Marx a Engels proti pokusům pravého socialisty Kriega omezit komunistické učení na sentimentální fráze o lásce, udělat z komunismu nové náboženství. Marx a Engels se nemilosrdně vysmívali utopismu a frázérství maloburžoasních ideologů Kriegova typu, zejména Kriegovým pokusům líčit hnutí za agrární reformu v USA jako boj za socialismus, a zároveň ukázali materialisticky střízlivě, jak to charakterisoval Lenin, skutečně pokrokový obsah podobných maloburžoasních demokratických hnutí. Dialektická a revoluční Marxova kritika odhazovala slupku maloměšťácké doktríny a *ukazovala* zdravé jádro ‚útoku na pozemkové vlastnictví' a ‚hnutí proti rentě'." (V. I. Lenin, Spisy, 4. rus. vyd., sv. 13, str. 255; čes. vyd. 1956, str. 283.)

Marxovo a Engelsovo vystoupení proti Kriegovi bylo do značné míry namířeno také proti hrubě rovnostářskému utopickému komunismu Wilhelma Weitlinga, jehož názory brzdily třídní uvědomování německých dělníků.

V rukopisu „Ústavní otázka v Německu", který se nezachoval úplný, ukazuje Engels, že praví socialisté svým bojem proti pokrokovým buržoasním požadavkům nahrávali reakčním feudálně absolutistickým kruhům. V této práci Engels, vycházeje z analysy sociální a politické situace v Německu, stanoví revoluční taktiku proletariátu v buržoasní revoluci.

V esejích „Německý socialismus veršem a prózou" kritisuje Engels estetické názory pravých socialistů a klade základy k marxistické literární kritice. Ostře odsuzuje všechny literární projevy maloměšťácké omezenosti, ufňukané sentimentality, banality, šosáctví a zbabělého pochlebování mocipánům. Zdůrazňuje, že pokrokoví spisovatelé a básníci mají být hlasateli pokrokových myšlenek, revolučního boje, mají opěvat „hrdého, hrozivého a revolučního proletáře". Zdrcující kritice podrobuje Engels pokus pravého socialisty Grüna měřit maloměšťáckými měřítky tvorbu velikého německého spisovatele Goetha. Engelsova charakteristika Goethovy tvorby je vzorem, jak je třeba zkoumat složité literární jevy, odhaluje spojitost mezi spisovatelovým světovým názorem a sociálním prostředím, jež jej obklopovalo, ukazuje rozpory v Goethových dílech i to, v čem je jejich skutečná umělecká a společenská hodnota.

Marxova práce „Bída filosofie. Odpověď na ‚Filosofii bídy' pana Proudhona", která vyšla v létě 1847, je jedním z nejzávažnějších teoretických děl marxismu. Marx v této filosoficko-ekonomické práci polemickou formou poprvé vydal tiskem zevrubný výklad základů svého materialistického učení o zákonech společenského vývoje a shrnul výsledky svého zkoumání v oblasti politické ekonomie. Také tu vyložil mnoho zásadních myšlenek o taktice třídního boje proletariátu.

„Bída filosofie" je namířena proti proudhonismu, který je ztělesněním rozpornosti a utopismu světového názoru maloburžoasie, její snahy zachránit se před zhoubnými důsledky rozvoje kapitalismu, ale zároveň uchovat ekonomické základy kapitalistického řádu: soukromé vlastnictví výrobních prostředků a námezdní práci. Marx ukázal, že všechny plány, jak odstranit „špatné stránky" kapitalismu, ale zachovat přitom kapitalistické vztahy, jsou liché, a zasadil tím ránu všem reformistickým ideologiím, jejichž nositelé se pokoušeli programem drobných reforem odvrátit dělnickou třídu od boje za socialistickou revoluci.

V „Bídě filosofie" Marx kritisuje Proudhonovu idealistickou a metafysickou metodu a zároveň hájí a rozvíjí nový vědecký proletářský světový názor.

Ve srovnání se svými dřívějšími pracemi podal Marx v této práci úplnější zdůvodnění své dialektické metody. Na rozdíl od idealistické dialektiky Hegelovy, který se díval na reálnou skutečnost jako na ztělesnění „absolutní ideje", považuje Marx ideje,

abstrakce, logické kategorie za odraz objektivních, na lidské vůli a na lidském vědomí nezávislých dialektických procesů probíhajících v reálném světě.

V „Bídě filosofie" Marx značně pokročil ve výkladu objektivních zákonů rozvoje materiální výroby. Analysuje obsah pojmu „výrobní síly", ukazuje, že tento pojem zahrnuje nejen výrobní nástroje, nýbrž i pracovníky samy, že „největší výrobní silou je sama revoluční třída" (viz str. 195 tohoto svazku). Ukazuje dále na rozhodující úlohu výrobních sil ve vývoji společnosti a objevuje dialektickou souvislost a vzájemné působení mezi výrobními silami a výrobními vztahy. Dokazuje, že na určitém stupni vývoje třídní společnosti vzniká mezi nimi antagonistický rozpor, který nevyhnutelně vede k zostřování třídního boje a k revolučnímu vystřídání dřívějšího výrobního způsobu novým, vyspělejším. Teprve v socialistické společnosti, kde nebude třídního antagonismu, „přestanou být *společenské evoluce politickými revolucemi*" (viz str. 196 tohoto svazku).

V „Bídě filosofie" položil Marx základy k marxistické politické ekonomii, kterou později podrobně propracoval ve své práci „Ke kritice politické ekonomie" a ve svém geniálním díle „Kapitál". Marx vyvrací metafysické představy buržoasních ekonomů o tom, že zákony kapitalismu jsou věčné a nezvratné. Používaje metody materialistické dialektiky při analyse ekonomické skutečnosti, odhaluje antagonistický a historicky přechodný charakter ekonomických vztahů kapitalismu.

Z nových, opravdu vědeckých posic zkoumá Marx podmínky vzniku kapitalistické společnosti, objasňuje, jakou úlohu sehrál v rozvoji kapitalismu velký strojový průmysl, analysuje některé stránky kapitalistické výroby, jako konkurenci a kapitalistickou dělbu práce. Ukazuje, že koncentrace výrobních nástrojů a dělba práce spolu organicky souvisí a že každý velký technický vynález prohlubuje dělbu práce a specialisaci výroby. Zdůrazňuje, že anarchie ve výrobě, krize a zbídačování mas jsou nevyhnutelnými průvodními jevy kapitalismu; odhaluje vykořisťovatelskou podstatu systému námezdní práce, formuluje, prozatím ještě v nejobecnější podobě, všeobecný zákon kapitalistické akumulace a konsta-

tuje, že za kapitalismu se „v týchž vztazích, v nichž se vytváří bohatství, vytváří i bída" (viz str. 158 tohoto svazku).

V „Bídě filosofie" Marx formuloval některé výchozí these marxistického učení o hodnotě, penězích, mzdě, zisku a pozemkové rentě. Vyslovil tu hluboké myšlenky o znárodnění půdy, které považoval za nejdůslednější buržoasní opatření v buržoasní společnosti.

V „Bídě filosofie", ale také v pracích „Ochranáři, freetradeři a dělnická třída" a „Řeč o svobodě obchodu" formuloval Marx these, z nichž pak vycházel při vypracování teorie nadhodnoty. Tuto teorii vypracoval Marx v její konečné podobě koncem padesátých let. V dílech napsaných předtím – v „Bídě filosofie" i jiných pracích – používá Marx ještě takových pojmů jako „hodnota práce", „cena práce", které „jsou z hlediska pozdějších spisů nevhodné, ba nesprávné", jak později konstatoval Engels v úvodu k Marxově brožuře „Námezdní práce a kapitál". Marx později zjistil, že dělník neprodává kapitalistovi svou práci, nýbrž svou pracovní sílu, a proto pojmy „hodnota práce" a „cena práce" nahradil pojmy „hodnota pracovní síly" a „cena pracovní síly".

V „Bídě filosofie" konkretisuje Marx svůj závěr o velkém historickém významu revolučního hnutí dělnické třídy a ukazuje, jaký význam mají pro sjednocování a revoluční výchovu proletářských mas hospodářský boj, stávky a dělnická sdružení (odbory). Vyslovuje hlubokou myšlenku, že proletariát musí získat třídní, socialistické uvědomění, pochopit svou revoluční úlohu vůči celé politické a ekonomické struktuře buržoasní společnosti čili, jak to sám vyjadřuje, přeměnit se z masy, která je „už třídou proti kapitálu, není však ještě třídou pro sebe", v „třídu pro sebe" (viz str. 195 tohoto svazku). Marx formuluje významnou poučku o jednotě hospodářského a politického boje a zdůrazňuje, že pro osvobození dělnické třídy má rozhodující význam politický boj, svržení politického panství buržoasie.

Svazek obsahuje také značnou část Engelsových článků a příspěvků uveřejněných v chartistickém listu „Northern Star" a ve francouzském demokratickém listu „Réforme". Z novinářských článků jsou významné zejména články, které Marx a Engels otiskli

v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", v novinách, které se pod jejich vlivem staly bojovým orgánem komunistické a demokratické propagandy. Marx a Engels, kteří pozorně sledovali mezinárodní demokratické a proletářské hnutí, reagovali v tisku na všechny významnější soudobé události, zdůvodňovali stanovisko proletariátu v hlavních otázkách blížící se buržoasně demokratické revoluce a bojovali proti ideologii nepřátelské proletariátu.

V článku „Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter'" pranýřuje Marx demagogické koketování s lidovými masami, jež prováděli představitelé pruské feudální reakce pod vlajkou křesťanského socialismu. Marxovy články „Lamartine a komunismus", „Noticka proti A. Bartelsovi" a Engelsovy články „Bruselský kongres o svobodě obchodu" a „Manifest pana Lamartina" podrobují sžíravé kritice obhájce kapitalismu, ideology liberální buržoasie, potírají výmysly buržoasních liberálů a radikálů o komunismu.

Dopis Bruselského komunistického korespondenčního výboru G. A. Köttgenovi a „Zdravice německých demokratických komunistů panu Feargusu O'Connorovi", obojí napsané Marxem a Engelsem, dále Engelsovy příspěvky o chartistickém hnutí v Anglii, uveřejněné v „Réforme", i jiné články a dokumenty z této doby jsou prodchnuty myšlenkou mezinárodní spolupráce a jednoty proletářských a demokratických sil. Marx a Engels prosazovali spojenectví proletářských revolucionářů s maloburžoasními demokraty, ale zároveň kritisovali zaostalé názory a iluse maloburžoasních demokratů. V článku „Řeč Louis Blanca na banketu v Dijonu" Engels napsal: „Bez kritiky není dorozumění a tudíž ani jednoty" (viz str. 389 tohoto svazku). V tomto článku Engels rázně vystupuje proti kosmopolitním názorům, které propagoval maloburžoasní socialista Louis Blanc a jiní francouzští maloburžoasní činitelé.

Engelsova práce „Komunisté a Karl Heinzen" a Marxova práce „Moralisující kritika a kritisující morálka" odhalují omezenost a nedůsledný demokratismus německých maloburžoasních radikálů, zejména to, že nechápou nutnost centralisace a sjednocení Německa. V polemice s Heinzenem Marx a Engels hájí a zdůvodňují zásady vědeckého komunismu.

Marxovy a Engelsovy projevy o Polsku z 29. listopadu 1847, jejich řeči o polské otázce z 29. února 1848, Engelsovy články „Začátek konce Rakouska", „Feargus O'Connor a irský lid" a jiné práce obsahují mnoho důležitých myšlenek zakladatelů marxismu národnostní otázce, hlásají zásady proletářského internacionalismu. Marx a Engels v nich zdůrazňují, že dělnická třída musí energicky podporovat národně osvobozenecké hnutí v Polsku, Itálii, Irsku a jiných zemích, a formulují známou thesi, že „národ se nemůže stát svobodným a přitom dál utlačovat jiné národy" (viz str. 377 tohoto svazku).

Engelsovy články „Pruská ústava", „Reformní hnutí ve Francii", „Občanská válka ve Švýcarsku", „Hnutí roku 1847" a jiné jsou věnovány analyse sociální a politické situace v některých evropských zemích v předvečer revoluce. V článku „Revoluce v Paříži", jímž Engels reaguje na únorovou revoluci 1848 ve Francii, razí heslo boje za zřízení německé republiky.

Ve svazku je otištěn také Engelsův rukopis „Zásady komunismu", který ukazuje, jak Marx a Engels pracovali na programu utvářející se komunistické strany. V tomto náčrtu programu Svazu komunistů Engels teoreticky zdůvodnil některé nejdůležitější programové a taktické zásady proletářské strany. Naznačil tu také, jaká opatření má provést proletariát, který dobyl moci, aby připravil přechod od kapitalismu k socialismu.

„Zásady komunismu" obsahují známou Engelsovu poučku, že není možné, aby socialismus zvítězil v jedné jednotlivé zemi. Tato poučka, která byla správná pro období předmonopolistického kapitalismu, zastarala v období kapitalismu monopolistického, kdy v kapitalistických zemích působí zákon nerovnoměrného ekonomického a politického vývoje, uskutečňujícího se skoky, který způsobuje, že proletářská revoluce může v různých zemích dozrát v různé době. V nových historických podmínkách nahradil Lenin tuto zastaralou Engelsovu thesi novou thesí, že socialismus může zvítězit nejprve v několika nebo dokonce v jedné jednotlivé zemi, a že není možné, aby socialismus zvítězil současně ve všech či ve většině zemí.

Ve svazku je také otištěno nesmrtelné Marxovo a Engelsovo dílo „Manifest Komunistické strany", který je vyvrcholením celé

jejich vědecké a politické práce v období, jež předcházelo revoluci z let 1848—1849.

„Manifest Komunistické strany" je první programový dokument vědeckého komunismu. Podává přehledný a celistvý výklad o základech velikého učení Marxova a Engelsova. „V tomto díle je s geniální jasností a působivostí podán nový světový názor, důsledný materialismus, zahrnující i oblast společenského života, dále dialektika jako nejvšestrannější a nejhlubší učení o vývoji, teorie třídního boje a světodějného revolučního poslání proletariátu, tvůrce nové, komunistické společnosti." (V. I. Lenin, Spisy, 4. rus. vyd., sv. 21, str. 32; čes. vyd. 1957, str. 42.)

V „Manifestu Komunistické strany" vyzbrojili Marx a Engels proletariát vědeckým důkazem o nevyhnutelném krachu kapitalismu a vítězství proletářské revoluce a stanovili úkoly a cíle revolučního proletářského hnutí. Jako červená nit vine se celým „Manifestem" myšlenka diktatury proletariátu, kterou Lenin nazval „jednou z nejvýznamnějších a nejdůležitějších myšlenek marxismu v otázce státu" (V. I. Lenin, Spisy, 4. rus. vyd., sv. 25, str. 374; čes. vyd. 1956, str. 412). Marx a Engels tu sice ještě nepoužili přímo výrazu „diktatura proletariátu", avšak formulují jasně podstatu této základní these marxismu. Ukazují, že nezbytnou podmínkou vítězství dělnické třídy je, aby dobyla politickou moc, že „prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu" (viz str. 448—449 tohoto svazku).

V „Manifestu Komunistické strany" je podána skutečně vědecká, materialistická definice podstaty státu. „Politická moc ve vlastním smyslu slova," dovozovali autoři „Manifestu", „je organisované násilí jedné třídy k potlačování druhé" (viz str. 450 tohoto svazku). Marx a Engels ukázali, že buržoasní stát je nástroj, s jehož pomocí vykořisťovatelská menšina potlačuje vykořisťovanou většinu, a zdůraznili, že dělnická třída po dobytí státní moci musí této moci využít v zájmu obrovské většiny k překonání odporu hrstky vykořisťovatelů a k vybudování beztřídní, komunistické společnosti.

V „Manifestu Komunistické strany" dali Marx a Engels dělnické třídě veliký cíl – vybudování komunismu. Předvídali, že

komunistická revoluce odstraní každé vykořisťování a třídní rozpory, každý sociální, politický a národnostní útisk, že povede k vytvoření společnosti, v níž „svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech" (viz str. 450 tohoto svazku). Vítězství dělnické třídy, jak předpovídali zakladatelé vědeckého komunismu, nejen odstraní vykořisťování člověka člověkem, ale také zbaví lidstvo antagonismů a nepřátelských vztahů mezi národy, krvavých válek mezi nimi, které jsou plodem kapitalismu.

V „Manifestu Komunistické strany" vytyčili Marx a Engels základní these o straně jakožto předvoji proletariátu, bez něhož dělnická třída nemůže dobýt moc ani provést přestavbu společnosti. Určujíce taktiku proletářské strany, poukazovali na nezbytnost toho, aby proletariát podřizoval boj za nejbližší cíle zájmům boje za konečné cíle a spojoval zvláštní úkoly proletariátu každé země se společnými úkoly mezinárodního dělnického hnutí. Zdůvodnili vůdčí ideové principy určující vztah proletářské strany k různým třídám a stranám, zdůraznili, že je povinností komunistů podporovat každé revoluční a pokrokové hnutí a zároveň kritisovat jeho slabiny a nedostatky.

Velikou výzvou „Proletáři všech zemí, spojte se!" autoři „Manifestu" jasně vyjádřili základní princip proletářského internacionalismu – ideu mezinárodní proletářské solidarity. Vydání „Manifestu Komunistické strany" znamenalo novou etapu ve vývoji mezinárodního dělnického hnutí.

V přílohách k tomuto svazku jsou zařazeny Stanovy Svazu komunistů, na nichž Marx a Engels spolupracovali, a některé jiné dokumenty.

Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS

*

Z Marxových a Engelsových prací zařazených do 4. svazku Spisů vychází většina v českém jazyce poprvé. Kromě mnoha českých vydání „Manifestu Komunistické strany" vyšly česky již také „Bída filosofie", „Zásady komunismu" a některé články ve sborníku Marx-Engels „O umění a literatuře".

Ústav dějin KSČ

KAREL MARX
A
BEDŘICH ENGELS

KVĚTEN 1846 - BŘEZEN 1848

2 Marx-Engels 4

K. MARX A B. ENGELS

OBĚŽNÍK PROTI KRIEGOVI[1]

Na schůzi, jíž se zúčastnili podepsaní komunisté *Engels, Gigot, Heilberg, Marx, Seiler, Weitling, von Westphalen* a *Wolf* a která se zabývala německým časopisem

„*Volkstribun*“[2], *vycházejícím za redakce Hermanna Kriega*

v New Yorku, bylo jednomyslně — s výjimkou Weitlinga, „který hlasoval proti“ – přijato dále uvedené usnesení, zdůvodněné v příloze.

USNESENÍ:

1) Tendence, kterou zastává v listu „Volkstribun“ jeho redaktor Hermann Kriege, není komunistická.

2) Dětinsky nabubřelý způsob, jímž Kriege tuto tendenci zastává, nesmírně kompromituje komunistickou stranu jak v Evropě, tak v Americe, neboť Kriege je pokládán za literárního představitele německého komunismu v New Yorku.

3) Kdyby se fantasticko-sentimentální blouznění, které Kriege hlásá v New Yorku pod jménem „komunismus“, uchytilo mezi dělníky, mělo by na ně silně demoralisující vliv.

4) O tomto usnesení i o jeho zdůvodnění budou informováni komunisté v Německu, ve Francii a v Anglii.

5) Jeden exemplář bude zaslán redakci „Volkstribunu“ s výzvou, aby toto usnesení spolu se zdůvodněním otiskla v některém z nejbližších čísel „Volkstribunu“.

V Bruselu 11. května 1846

Engels, Phil. Gigot, Louis Heilberg, K. Marx, Seiler, v. Westphalen, Wolf

Oddíl první

PŘEMĚNA KOMUNISMU V BLÁBOLENÍ O LÁSCE

V *čís. 13* „*Volkstribunu*“ je článek nadepsaný „Ženám“.

1) „Ženy, kněžky *lásky*“.

2) „To *láska* nás poslala“.

3) „Apoštolové *lásky*“.

a) Beletristické intermezzo: „plamenné pohledy humanity“; „zvuky pravdy“.

b) Pokrytecká a ignorantská captatio benevolentiae* žen: „Ani v rouše královny nezapřete *ženu*... rovněž jste se nenaučily spekulovat se slzami nešťastníků; máte příliš měkké srdce, než abyste se mohly dívat na to, jak nebohé dítě v *matčině* náručí kvůli vám hladoví.“

4) „Budoucnost *milovaného* dítěte“.

5) „*Milované* sestry“.

6) „Ó, vyslyšte nás, neučiníte-li to, dopustíte se zrady na *lásce*.“

7) „*Lásky*“.

8) „*Lásce*“.

9) „Ve jménu *lásky*“.

10) „Nejsvětější dílo *lásky*, o to vás úpěnlivě prosíme“ (škemráme).

c) Beletristicko-biblická trivialita: „Je posláním ženy rodit syna člověka“, čímž se konstatuje, že muži nerodí děti.

11) „Ze *srdce láskou* překypujícího musí se zrodit *svatý duch* pospolitosti.“

d) Episodické Zdrávas Maria: „*Požehnány, třikrát požehnány*

* — pokus zalichotit se čtenáři nebo posluchači, získat předem jeho shovívavost. *(Pozn. red.)*

buďtež, ženy, neboť jste vyvoleny k tomu, abyste daly *první posvěcení* dávno *zaslíbené* říši blaženosti."

12) „*Milované* sestry".

13) „Místo *lásky* nenávist" (protiklad buržoasní a komunistické společnosti).

14) „Vy *milované*".

15) „Nastolit *lásku*".

16) „Pracující lidé v *láskyplné* pospolitosti".

17) „Pravé kněžky *lásky*".

e) Estetická vsuvka: „Jestliže se vaše rozechvělá duše dosud neodnaučila krásně létat" (nejdříve by bylo třeba dokázat, zda se takový akrobatický kousek vůbec dá provést).

18) „Svět *lásky*".

19) „Říše nenávisti a říše *lásky*".

f) Ženy se balamutí takovýmto způsobem: „A proto máte i v politice velmi pádné slovo. Stačí pouze, abyste použily svého vlivu, a celá stará říše nenávisti se rozpadne v prach a učiní místo nové říši *lásky*."

g) Filosofický tuš, který má přehlušit hlas rozumu: „Navěky nezkalené niterné štěstí celého lidstva, to je konečný cíl vašeho úsilí."

20) „Vaše *láska*". Při této příležitosti se na ženách žádá, aby jejich láska nebyla „příliš malá", aby „se stejnou vroucností obemkla všechny lidi" – požadavek právě tak neslušný jako přemrštěný.

h) Fuga: „Že je tisíce a tisíce opuštěných sirotků vydáno hrůzné vraždě poměrů". Co je tu vlastně „hrůzné"? Že „sirotci" vraždí „poměry", nebo „poměry" „sirotky"?

i) Odhalení neokomunistické politiky: „Nemáme v úmyslu sáhnout na soukromé vlastnictví kohokoli, ať si lichvář ponechá, co si nahrabal; chceme jen zabránit dalšímu loupení majetku lidu, znemožnit kapitálu, aby dále upíral práci, co jí právem náleží." Tohoto účelu se má dosáhnout takto: „Každý chuďas bude okamžitě přeměněn v užitečného člena lidské společnosti, jakmile se mu poskytne příležitost produktivně pracovat." (Podle toho nemá nikdo větší zásluhu o „lidskou společnost" než kapitalisté, včetně

newyorských, proti kterým Kriege tak náramně bouří.) „Tato příležitost se mu však navždy zajistí tím, že mu společnost dá kousek půdy, který by jemu a jeho rodině skýtal obživu... Jestliže se tato ohromná plocha" (totiž 1400 milionů akrů státních pozemků v Severní Americe) „*odejme obchodu* a rozdělí *v omezených přídělech* dělníkům, učiní se tím naráz přítrž veškeré bídě v Americe; neboť každý bude mít možnost založit si prací svých rukou nedotknutelný domov." Byli bychom se od Kriega přece jenom nadáli aspoň tolik pochopení, že není v moci zákonodárců dekretem zabrzdit, aby se jím vytoužený patriarchální stav nevyvíjel dál ke stavu průmyslovému, nebo znovu uvrhnout průmyslové a obchodní státy východního pobřeží Spojených států do patriarchálního barbarství. Pro doby, kdy nastane výše vylíčená nádhera, připravuje si zatím Kriege kázání vesnického faráře: „A potom budeme moci lidi učit *přebývat vedle sebe v míru*, navzájem si ulehčovat břímě a trampoty života a

21) zbudovat na zemi první sídla nebeské *lásky*" (kus jako kus po 160 akrech).

Svou výzvu k vdaným ženám uzavírá Kriege takto: „Nejdříve se obraťte na

22) muže své *lásky*,

poproste je, ať se obrátí zády k staré politice... ukažte jim jejich děti, zapřísahejte je *jejich jménem*" (jménem nerozumných), „aby přišli k rozumu." Za druhé se obrací k „pannám": „Nechť se

23) vašim *milovaným*

osvobození půdy stane prubířským kamenem jejich lidské hodnoty a nedůvěřujte

24) jejich *lásce*,

dokud se přísahou nezasvětí lidstvu." (Co to má být?) Budou-li si panny takto vést, zaručuje jim, že jejich děti budou

25) „*milující* právě tak jako oni" (totiž „ptáci nebeští"), a končí litanii tím, že znovu blábolí o

26) „pravých kněžkách *lásky*", „velké říši pospolitosti" a „požehnání".

V článku „*Odpověď Solltovi*" v čís. 13 „Volkstribunu" se píše:

27) „Plápolá" (velký duch pospolitosti) „jako požár *lásky* v očích bratra."

28) „Co je žena bez muže, kterého by mohla *milovat*, kterému by se mohla oddat celou svou *rozechvělou duší*?“

29) „Všechny lidi spojit v *lásce*“.

30) „Mateřská *láska*“...

31) „*Láska* k lidstvu“...

32) „Všechny první zvuky *lásky*“...

33) „Paprsky *lásky*“.

k) Cílem komunismu prý je „podřídit veškerý život lidstva jeho tepu“ (tepu horoucího srdce).

34) „Při cinkotu peněz zmlká hlas *lásky*.“

35) „*Láskou* a oddaností se dá všechno prosadit.“

Máme tedy jen v tomto jednom čísle, zhruba počítáno, lásku v pětatřiceti podobách. A je v naprostém souladu s tímto žvaněním o lásce, když Kriege v „Odpovědi Solltovi“ i jinde líčí komunismus jako láskyplný protiklad egoismu a světodějné revoluční hnutí redukuje na několik slov jako: láska – nenávist, komunismus – egoismus. Právě tak do toho zapadá zbabělost, s jakou se snaží zalichotit lichváři příslibem, že mu ponechá, co si už nahrabal, a když se o něco níže dušuje, že nehodlá „zničit *blahé city rodinného života, lásky k vlasti, k národu*“, nýbrž že je chce jen „naplnit“. Toto zbabělé a pokrytecké líčení komunismu nikoli jako „zničení“, nýbrž „naplnění“ existujících špatných poměrů a zároveň ilusí, které si o nich dělají měšťáci, táhne se všemi čísly „Volkstribunu“. A postoj, který Kriege obvykle zaujímá v diskusích s různými politiky, se hodí k této licoměrnosti a zbabělosti. Pokládá (v čís. 10) za hřích proti komunismu, píše-li někdo proti politickým fantastům koketujícím s katolicismem, jako je Lamennais a Börne, z čehož plyne, že lidé jako Proudhon, Cabet, Dézamy, zkrátka všichni francouzští komunisté, jsou „komunisty jen podle jména“. Že němečtí komunisté už dávno překonali Börna, právě tak jako francouzští komunisté Lamennaise, o tom by se byl Kriege mohl poučit už v Německu, Bruselu a Londýně.

Jaký ochromující účinek na muže i ženy asi má toto blábolení o lásce a jakou masovou hysterii a bledničkovitost asi vyvolává u „panen“, nad tím ať se Kriege zamyslí sám.

Oddíl druhý

EKONOMIE LISTU „VOLKSTRIBUN“ A JEHO POSTOJ K MLADÉ AMERICE[3]

Uznáváme plně, že americké národní hnutí za reformu má své historické oprávnění. Víme, že kdyby se cíle tohoto hnutí uskutečnily, posílilo by to sice v dané chvíli industrialismus moderní buržoasní společnosti, ale kdyby byly tyto cíle plodem proletářského hnutí, kdyby to byl útok na pozemkové vlastnictví vůbec a na jeho americkou podobu zvlášť, muselo by toto hnutí ve svých důsledcích později nutně směřovat ke komunismu. Kriege, který se spolu s německými komunisty v New Yorku připojil k hnutí proti pozemkové rentě [Anti-Rent-Bewegung], opentluje tento hubený fakt svými obvyklými komunistickými a květnatými frázemi, ale vlastním obsahem hnutí se nikde nezabývá. Dokazuje tím, že nemá nejmenší ponětí o souvislosti mezi Mladou Amerikou a americkými poměry. Kromě jednotlivých míst, která jsme už měli příležitost citovat, chceme uvést ještě jeden příklad, jak Kriege parcelaci pozemkového vlastnictví přizpůsobenou americkému měřítku a po agrárnicku přistřiženou ověnčuje nabubřelými frázemi o blahu celého lidstva.

V čís. 10 „Volkstribunu“ v článku „Co chceme“ se praví:

„Oni“ – totiž stoupenci amerického národního hnutí za refor u – „nazývají půdu *společným* dědictvím všech lidí... a žádají, aby byla na základě zákonodárné moci lidu učiněna taková opatření, aby 1400 milionů akrů půdy, které ještě nepadly do rukou loupeživých spekulantů, *zůstalo zachováno celému lidstvu jako nezcizitelný společný majetek*.“

Aby se toto „společné dědictví“, tento „nezcizitelný *společný majetek*“ ve své celistvosti „zachoval celému lidstvu“, přijímá Kriege plán Národního sdružení pro reformu: „každému rolníkovi, ať pochází z kterékoli země, přidělit k obživě 160 akrů americké půdy“. Čili, jak je to vyjádřeno v článku „Odpověď Conzovi“ v čís. 14:

„Z tohoto ještě nedotčeného majetku lidu nemá nikdo dostat do držby víc než 160 akrů půdy, a i ty jen pod tou podmínkou, že je bude sám obdělávat.“

Aby tedy půda zůstala „nezcizitelným *společným* majetkem", a to „celého lidstva", má se začít bezodkladně *rozdělovat*. Kriege si přitom představuje, že by mohl nutné důsledky tohoto dělení: koncentraci, rozvoj průmyslu atd. *zakázat* zákony. 160 akrů je mu neměnnou mírou, jako kdyby hodnota takové výměry nebyla různá podle kvality půdy. „Rolníci" budou muset mezi sebou i s jinými směňovat ne-li půdu, tedy alespoň produkty této půdy, a jakmile k tomu jednou dojde, ukáže se brzy, že jeden „rolník" i bez kapitálu, jenom na základě své práce a s větší přirozenou plodností svých 160 akrů dokáže zase udělat z druhého svého *čeledína*. A pak, není to jedno, zda „do rukou loupeživých spekulantů padne" „půda" nebo *produkty* půdy?

Leč vezměme na chvíli Kriegův dar lidstvu vážně.

1400 milionů akrů má „zůstat zachováno celému lidstvu jako nezcizitelný společný majetek". A to tak, že na každého „rolníka" má připadnout 160 akrů. Z toho se dá vypočítat, jak velké je Kriegovo „celé lidstvo" — přesně $8^3/_4$ milionu „rolníků", a počítáme-li, že každý má pětičlennou rodinu, je to dohromady $43^3/_4$ milionu lidí. Rovněž se dá vypočítat, jak dlouho budou trvat ty „věčné časy", na které si „proletariát ve své vlastnosti jakožto lidstvo" může „osobovat nárok na všechnu půdu" přinejmenším ve Spojených státech. Poroste-li obyvatelstvo ve Spojených státech i dál tak rychle jako dosud (tj. jestliže se za každých 25 let zdvojnásobí), budou tyto „věčné časy" trvat necelých 40 let; do té doby bude oněch 1400 milionů akrů zabráno a příštím generacím nezbude už *nic*, nač by si mohly „osobovat nárok". Ale protože rozdávání půdy zadarmo by velmi zvětšilo přistěhovalectví, mohly by se Kriegovy „věčné časy" odebrat „na věčnost" ještě dřív. Zejména uvážíme-li, že by půda pro 44 milionů nestačila pojmout ani už dnes existující pauperismus v Evropě, protože tam je pauper každý desátý člověk a jen britské ostrovy by jich mohly dodat 7 milionů. Podobnou ekonomickou naivnost najdeme v čís. 13 v článku „Ženám", kde Kriege míní: kdyby prý město New York dalo k disposici svých 52.000 akrů na Long Islandu, úplně by to stačilo „jedním rázem" na věky věkův osvobodit celý New York od veškerého pauperismu, bídy a zločinů.

Kdyby Kriege chápal hnutí za uvolnění půdy jako první formu proletářského hnutí, za určitých okolností nutnou, jako hnutí, z něhož se na základě životního postavení třídy, ze které vychází, nutně musí vyvinout hnutí komunistické, kdyby byl ukázal, jak komunistické tendence v Americe musely původně vystupovat v této agrární formě, na první pohled odporující veškerému komunismu, pak by se proti tomu nedalo nic namítat. Jenže on prohlašuje nesporně ještě podružnou formu hnutí určitých, skutečných lidí za věc lidstva *vůbec*, vydává ji – ačkoli dobře ví, že to tak není – za poslední, nejvyšší cíl celého hnutí vůbec, a tak proměňuje určité cíle hnutí v čirý přepjatý nesmysl.

Ale to mu nevadí a v témž článku (čís. 10) pěje dál svůj vítězný zpěv:

„Tím by se tedy konečně splnily staré sny Evropanů, na této straně oceánu by pro ně byla připravena země, kterou by stačilo jen osídlit a prací vlastních rukou zúrodnit, a pak by mohli všem tyranům světa vmést pyšně do tváře:

To je *moje* chýše,
již jste nestavěli,
krbu *mého* teplo,
jež mi závidíte."

Mohl klidně připojit: To je *moje* hromada hnoje, kterou jsme si udělali já, moje žena, mé dítky, čeledín, děvečka a můj dobytek. Kterým Evropanům se to tu splňují „sny"? Rozhodně ne komunistickým dělníkům, leda zkrachovaným kramářům a řemeslníkům nebo baráčníkům, kteří přišli na buben, ti tak ještě touží po štěstí stát se znovu v Americe maloměšťáky a sedláky. A jaké „přání" že se to má uskutečnit s pomocí oněch 1400 milionů akrů půdy? Žádné jiné než to, aby se *všichni lidé* stali *soukromými vlastníky*, a to je právě tak uskutečnitelné a komunistické jako přání přeměnit všechny lidi v císaře, krále a papeže. Jako poslední ukázku toho, jak si Kriege představuje komunistické revoluční hnutí a jak rozumí ekonomickým vztahům, uvádíme ještě tuto větu:

„*Každý* člověk by se měl z *každého* řemesla naučit alespoň tolik, aby si v nejhorším — kdyby jej nepřízeň osudu odtrhla od lidské společnosti — *po určitou dobu stačil sám.*"

Je samozřejmě daleko snazší „ronit" ze sebe proudy „lásky" a „obětavosti" než se zabývat výkladem reálných vztahů a praktických otázek.

Oddíl třetí

METAFYSICKÉ FANFARONÁDY

Článek „Odpověď Solltovi" v čís. 13 „Volkstribunu".

1) Kriege v něm tvrdí, že „není zvyklý provádět v holé pustině abstrakcí logické tance na provaze". Ovšem z každého čísla „Volkstribunu" je zřejmé, že přesto „tance na provaze" spleteném z filosofických a sentimentálních frází provádí, i když ne právě „logicky".

2) Větu, že „jednotlivý člověk žije individuálně" (což už je samo o sobě nesmysl), vyjadřuje Kriege tímto nelogickým „tancem na provaze": „Dokud lidský rod vůbec ještě nachází své zpodobnění v individuích",

3) závisí prý na „uvážení" „tvůrčího ducha lidstva", ducha, který nikde neexistuje, kdy „se skoncuje s dnešním stavem věcí".

4) Ideál komunistického člověka je takovýto: „Nese na sobě pečeť lidského rodu" (kdo to nedělá už teď docela sám od sebe?), „stanoví si své cíle podle cílů rodu" (jako by lidský rod byla osoba, která může mít nějaké cíle) „a usiluje stát se plně sám sebou jen proto, aby se se vším, co je a může být, mohl obětovat lidskému rodu" (naprosté sebeobětování a sebeponížení před fantastickým přeludem).

5) Poměr jednotlivce k rodu se charakterisuje také tímto nabubřelým nesmyslem: „My všichni i naše individuální činnost jsme jen symptomy velkého hnutí, které probíhá hluboko v nitru lidstva." „Hluboko v nitru lidstva" – kde to je? Podle této věty jsou tedy skuteční lidé jen „symptomy", příznaky „hnutí" probíhajícího „v nitru" smyšleného fantomu.

6) Boj za komunistickou společnost proměňuje tento venkovský farář v „hledání onoho velkého ducha pospolitosti". A „tento velký duch" se u něho „krásně a plně perlí v *poháru svatého přijímání*" a jako „*svatý duch* plápolá v očích bratra".

Když se revoluční komunistické hnutí takto promění v „hledání" svatého ducha a svatého přijímání, může pak ovšem Kriege také tvrdit, že „stačí *jen* tohoto ducha *poznat*, aby se všichni lidé spojili v lásce".

7) Tento metafysický výsledek předchází tato záměna *komunismu* a *přijímání**: „Duch, který vládne světu, který velí bouři a povětří (!!!), duch, který uzdravuje slepé a malomocné, duch, který všem lidem dává pít z *jednoho* vína" (nám jsou milejší různé druhy) „a jíst z *jednoho* chleba" (francouzští a angličtí komunisté jsou náročnější), „duch, který je *věčný a všudypřítomný*, to je duch pospolitosti". Je-li tento „duch" skutečně „věčný a všudypřítomný", jak potom Kriege vysvětlí, že mohlo tak dlouho existovat soukromé vlastnictví? Ale ovšem, vždyť přece tento duch nebyl „poznán" a byl proto „věčný a všudypřítomný" jen v jeho vlastní představě.

Kriege tu tedy *pod jménem komunismu* káže starou fantasii náboženství a německé filosofie, a ta *komunismu přímo odporuje. Víra*, a to víra ve „svatého ducha pospolitosti", to je to poslední, co komunismus potřebuje k svému uskutečnění.

Oddíl čtvrtý

KOKETOVÁNÍ S NÁBOŽENSTVÍM

Rozumí se, že Kriegovo žvanění o lásce a jeho hřímání proti egoismu nejsou nic jiného než nabubřelé výlevy duše vězící až po uši v náboženství. Uvidíme, jak se Kriege, který se v Evropě vždycky vydával za atheistu, zde snaží pod vývěsním štítem komunismu udat všechny ohavnosti křesťanství a naprosto důsledně nakonec dospívá až k *sebezhanobení člověka.*

V článcích „Co chceme" a „H. Kriege Harro Harringovi" v čís. 10 se tvrdí, že cílem komunistického boje je:

1) „Učinit *náboženství lásky* pravdou a dávno kýženou pospolitost blažených nebešťanů skutečností". Jenže Kriege přehlédl, že ony křesťanské sny jsou pouze fantastickým výrazem existujícího světa a že tudíž jejich „skutečnost" *již existuje* ve shnilých poměrech tohoto existujícího světa.

2) „Žádáme jménem onoho *náboženství lásky*, aby byl hladový

* Slovní hříčka: „Kommunismus" — „Kommunion", „komunismus" — „svaté přijímání". *(Pozn. red.)*

nasycen, žíznící napojen a nahý oděn.“ – Tento požadavek se do omrzení omílá už 1800 let, a nikam to nevede.

3) „Učíme prokazovat *lásku*“, abychom

4) „*lásku* sklízeli“.

5) „V jejich *říši lásky* nemají místa ďábli.“

6) „Je jeho“ (člověka) „*nejsvětější* potřebou *rozplynout* se s celou svou individualitou ve společnosti *milujících bytostí*, vůči nimž již nemá nic, co by pro sebe uchovával, leč

7) svou *bezmeznou lásku.*“ Touto bezmezností, dalo by se soudit, dosáhla teorie lásky svého vrcholu, který je tak vysoko, že si už nic vyššího nelze představit; ale chyba lávky!

8) „Tyto horoucí výlevy lásky, tato ochota všem se obětovat, toto *božské dychtění* po pospolitosti – co je to jiného než *nejniternější náboženství* komunisty, jemuž chybí jen příslušný vnější svět, aby našlo výraz v plnosti lidského života.“ Nynější „vnější svět“ však zřejmě úplně stačí k tomu, aby Kriege „našel“ pro své „nejniternější náboženství“, pro své „božské dychtění“, pro svou „ochotu všem se obětovat“, pro své „horoucí výlevy“ velmi obšírný „výraz“ v „plnosti“ svého vlastního „lidského života“.

9) „Nemáme snad právo brát vážně tak dlouho přehlížená přání náboženského srdce a jít ve jménu chudých, nešťastných a zavržených do boje za konečné uskutečnění nádherné říše bratrské lásky?“ Kriege tedy jde do boje za to, aby se brala vážně přání nikoli obyčejného, světského srdce, nýbrž srdce náboženského, nikoli srdce rozhořčeného skutečnou bídou, nýbrž srdce překypujícího sny o věčné blaženosti. Že má „náboženské srdce“, dokazuje hned tím, že táhne do boje jako kněz, pod cizím jménem, totiž jménem „chudých“, a tak dává jasně na srozuměnou, že sám pro sebe komunismus nepotřebuje, že se pouští do boje z pouhé velkomyslné, nezištné, překypující ochoty obětovat se pro „chudé, nešťastné a zavržené“, kteří komunismus potřebují – což je hrdý pocit, který v chmurných chvílích osamění vlévá útěchu do hrudi tohoto dobrodince a vynahrazuje mu všechny ústrky zkaženého světa.

10) „Kdo takovouto stranu nepodporuje,“ uzavírá Kriege svou bombastickou tirádu, „s tím lze právem jednat jako s nepřítelem lidstva.“ Tato nesnášenlivá věta jaksi odporuje „ochotě obětovat se *všem*“ a „náboženství lásky“ ke všem. Vyplývá však zcela důsledně z tohoto nového náboženství, které jako každé jiné na smrt nenávidí a pronásleduje všechny své nepřátele. Nepřítel strany se naprosto důsledně mění v kacíře, tím že se z něho jako nepřítele skutečně existující *strany*, s nímž se vede *boj*, dělá hříšník před *lidstvem*, které existuje jen v představě, a toho je nutno *ztrestat.*

11) V dopise Harro Harringovi se praví: „Chceme všechny chuďasy celého světa podnítit ke vzpouře proti mamonu, pod jehož knutou kvílejí, a až svrhneme strašlivého tyrana z jeho starého trůnu, chceme lidi *spojit láskou*, chceme je *naučit* společně pracovat a společně užívat, aby se konečně naplnila zaslíbená říše radosti.“ Aby se Kriege dopálil na moderní peněžní nadvládu, musí si ji nejprve proměnit v modlu mamonu. Tato modla bude svržena, jak, to se nedovídáme; revoluční hnutí proletariátu všech zemí se scvrkává na jediné povstání – a až bude tento převrat proveden, pak vystoupí proroci, „my“, kteří budou proletariát „učit“, co dál. Své učedníky, kteří tu projevují podivuhodnou neznalost svých vlastních zájmů, budou tito proroci „učit“, jak mají „společně pracovat a užívat“, a to ani ne tak proto, aby skutečně „společně pracovali a užívali“, jako spíše proto, aby se naplnilo, co psáno jest, a aby to, co prorokovali nějací fantasté před 1800 lety, nevyznělo naprázdno. – Takovéto prorokování se vyskytuje i jinde, např. v článcích „Co je proletariát?“ a „Andreas Dietsch“ v čís. 8, kde se ohlašuje:

a) „Proletáři, hodina vašeho spasení nadešla.“

b) „Tisíce srdcí s jásotem bušily vstříc veliké době zaslíbení“ – totiž „oné veliké říši lásky... dávno vytoužené říši lásky“.

c) V článku „Odpověď Kochovi, kněžourobijci“ v čís. 12: „Evangelium nekonečného spasení světa již těká od oka k oku“ a dokonce „z ruky do ruky“. Tento zázrak „těkajícího evangelia“, tento nesmysl o „nekonečném spasení světa“ plně odpovídá jinému zázraku, že totiž proroctví starých evangelistů, nad nimiž se už dávno udělal kříž, zcela nečekaně vyplní Kriege.

12) Z tohoto náboženského stanoviska může být odpověď na všechny *skutečné otázky* dána jen několika nábožensky přepjatými *obrazy*, zamlžujícími všechen smysl, několika honosnými etiketami,

jako „lidstvo", „humanita", „lidský rod" atd., a tím, že se z každého *skutečného činu* udělá *fantastická fráze*. To se projevuje zejména v článku „Co je proletariát?" (čís. 8). Na otázku z nadpisu článku se odpovídá: „Proletariát je *lidstvo*", což je *vědomá* lež, protože z toho by vyplývalo, že komunisté mají v úmyslu odstranit lidstvo. Tato odpověď: „lidstvo", napodobuje odpověď, kterou dal Sieyès na otázku: Co je třetí stav?[4] Důkaz, jak Kriege zatemňuje historické skutečnosti. Další důkaz podává hned nato tím, jak pobožnůstkářsky zfalšoval americké hnutí proti pozemkové rentě. „A co kdyby si nakonec tento proletariát ve své vlastnosti jakožto lidstvo" (maska, v níž teď musí vystupovat – před chvílí byl proletariát lidstvo, teď je lidstvo jen vlastností proletariátu) „činil na věčné časy nárok na všechnu půdu jako svůj nezadatelný majetek?" Vidíme, jak se i docela prosté, praktické hnutí mění v pusté fráze „lidstvo", „nezadatelný majetek", „věčné časy" atd., a proto se také zůstává při pouhém „nároku". – Kromě obvyklých epitet jako „zavržení" apod., k nimž se tu ještě připojuje náboženské „zatracenci", omezuje se všechno, co Kriege říká o proletariátu, na tato mythologicko-biblická přirovnání:

„spoutaný Prométheus",
„beránek boží, který snímá hříchy světa",
„věčný žid"

a nakonec se klade tato pozoruhodná otázka: „Má lidstvo věčně bloudit po zemi jako tulák bez domova?" Ale vždyť Kriegovi je přece trnem v oku právě to, že se část tohoto lidstva na zemi trvale usadila!

13) V čem je vlastní pointa kriegovského náboženství, ukazuje tento odstavec: „My musíme dělat něco víc než se jen starat o své *ničemné já*, my náležíme lidstvu." Toto nehorázné a odporné podrobování se „lidstvu", odlišnému a oddělenému od „já", tedy „lidstvu", které je metafysickou a u Kriega dokonce náboženskou fikcí, tato otrocká a ovšem i nanejvýš „ničemná" poníženost, to je poslední slovo tohoto náboženství právě tak jako každého jiného. Takové učení, které hlásá, že nejvyšší štěstí je v podlézavosti a pohrdání sebou, se výtečně hodí pro statečné – *mnichy*, ale ne pro energické muže, natožpak v době boje. Chybí jen, aby tito

stateční mniši své „ničemné já" vykastrovali, a tím dostatečně dokázali svou víru v to, že „lidstvo" je schopno rozmnožovat se samo od sebe! – Nedokáže-li Kriege vytvořit nic lepšího než tyto žalostně stylisované sentimentality, udělal by ovšem lépe, kdyby v každém čísle „Volkstribunu" otiskoval pořád dokola překlady ze svého „otce Lamennaise".

Jaké praktické důsledky má toto kriegovské náboženství nekonečného slitování a nezměrné obětavosti, dokazuje žebrání o práci, které se vyskytuje téměř v každém čísle „Volkstribunu". Tak v čís. 8 čteme:

„Práci! Práci! Práci!"

„Cožpak není mezi všemi těmi moudrými pány nikdo, kdo by nepokládal za zbytečnou námahu opatřit spořádaným rodinám obživu a uchránit bezradné mladé lidi před bídou a zoufalstvím? Tak je tu nejprve Johann Stern z Meklenburku, který je stále ještě bez práce a nežádá přece nic jiného, než aby se mohl dřít na některého kapitalistu a přitom si vydělat tolik chleba, kolik je zapotřebí, aby mohl pracovat — je to příliš neskromný požadavek v civilisované společnosti? — A pak Karl Gescheidtle z Bádenu, mladý muž s těmi nejznamenitějšími vlohami a ne bez vyššího vzdělání — má takovou věrnou, dobrou tvář, ručím za to, že je to poctivec od kosti... A potom jeden stařec a ještě několik mladých lidí úpěnlivě prosí o práci pro své ruce, aby si mohli vydělat na svůj chléb vezdejší. — Kdo můžeš pomoci, nemeškej, nebo ti jednou svědomí nedá spát, až budeš spánek nejvíce potřebovat. Můžete ovšem namítnout: je tisíce těch, kteří marně volají po práci, a všem přece nemůžeme pomoci — ó ano, mohli byste, ale jste otroky egoismu a nemáte srdce, abyste pro ně něco udělali. Ale nechcete-li pomoci všem, ukažte alespoň, že ve vás zbyla ještě špetka lidského citu, a pomozte tolika jednotlivcům, kolika můžete pomoci."

Samozřejmě, kdyby chtěli, mohli by pomoci více lidem, než kolika mohou! To je praxe, skutečné provádění onoho sebeponižování a pohrdání, kterému učí toto nové náboženství.

Oddíl pátý

KRIEGOVO OSOBNÍ VYSTUPOVÁNÍ

Jak se to má s Kriegovým osobním vystupováním v jeho časopisu, je jasné už z uvedených citátů; zdůrazníme proto jen některé body.

Kriege vystupuje jako *prorok*, a proto také nutně jako emisař tajného svazu essejských[5], „Svazu spravedlivosti". Nemluví-li tedy jménem „ujařmených", mluví jménem „spravedlivosti", která však není obyčejnou spravedlivostí, nýbrž spravedlivostí „Svazu spravedlivosti". Nehalí do tajemství jen *sám sebe*, nýbrž i *dějiny*. Skutečnému historickému vývoji komunismu v různých evropských zemích, který nezná, dodává tajuplnosti tím, že vznik a rozvoj komunismu přičítá bájným, románovým, vylhaným pletichám tohoto svazu essejských. O tom se lze dočíst ve všech číslech, zvláště v odpovědi Harro Harringovi, kde jsou nejpošetilejší fantasie o moci tohoto svazu.

Jako pravý *apoštol lásky* obrací se Kriege především k ženám, které nepokládá za tak zkažené, aby odolaly naléhání láskyplně bušícího srdce; dále se obrací „synovsky a smířlivě" – jako „syn" – jako „bratr" – jako „milující bratr" k nově získaným agitátorům, a konečně jako *člověk* k boháčům. Sotva přišel Kriege do New Yorku, rozesílá všem bohatým německým obchodníkům poselství, mává jim před nosem bouchačkou lásky, ale velmi se střeží říci, co od nich chce, podepisuje se jednou jako „člověk", jindy jako „lidumil", hned zase jako „blázen" – a „je to k víře, přátelé?" – živá duše se neozve na jeho vzletné žvásty. To nikoho nepřekvapí, jedině Kriega. – Známé, již citované fráze o lásce jsou tu a tam opepřeny výkřiky jako (čís. 12, „Odpověď Kochovi"): „Hurá! Ať žije pospolitost, ať žije rovnost, ať žije láska!" Když má někdo praktické otázky a pochybnosti (viz čís. 14, „Odpověď Conzovi"), vysvětluje si to Kriege jen záměrnou zlomyslností a zatvrzelostí. Jako pravý prorok a věrozvěst lásky vylévá si všechnu hysterickou podrážděnost podvedené čisté duše na posměváčcích, nevěřících a lidech starého světa, kteří nejsou ochotni dát se jeho sladkou milostnou vroucností proměnit

v „blažené nebešťany". V takovéto nespokojeně sentimentální náladě volá na ně v čís. 11 pod názvem „Jaro": „A proto vy, kteří se nám dnes vysmíváte, brzy budete *zbožnými*, neboť vězte: přichází jaro!"

Napsali K. Marx a B. Engels
11. května 1846
Vyšlo jako litografovaná brožura
v květnu 1846
Podpisy: Engels, K. Marx aj.

Podle textu litografované brožury
Přeloženo z němčiny

The Northern Star,
AND NATIONAL TRADES' JOURNAL.
VOL. X. NO. 446 LONDON, SATURDAY, MAY 30 1846.

B. ENGELS

PORUŠENÍ PRUSKÉ ÚSTAVY

V Prusku platí zákon ze 17. ledna 1820, podle něhož nesmí král dělat žádné státní dluhy bez schválení generálních stavů, což je sbor, který – jak je velmi dobře známo – dosud v Prusku neexistuje. Tento zákon je pro Prusy jedinou zárukou, že vůbec někdy dostanou ústavu, kterou mají slíbenu už od roku 1815. Protože však mimo Prusko nebylo všeobecně známo, že takový zákon existuje, podařilo se vládě vypůjčit si roku 1823 v Anglii *tři miliony liber št.*; to bylo první porušení ústavy. Po francouzské revoluci z roku 1830 byla pruská vláda nucena dělat rozsáhlé přípravy k válce, která tehdy hrozila vypuknout, a protože neměla peníze, přiměla „Společnost pro námořní obchod“[6], což je vládní podnik, sjednat půjčku 12 milionů tolarů (1,700 000 liber št.); za tuto částku samozřejmě ručila vláda a vláda ji také utratila; to bylo druhé porušení ústavy. Necháme-li stranou menší porušování, jako byly půjčky ve výši několika set tisíc liber sjednané touž společností, dopustil se pruský král právě teď třetího hrubého porušení ústavy. Protože,

jak se zdá, úvěr oné společnosti je už vyčerpán, zmocnil král Pruskou banku, která je rovněž čistě vládní podnik, vydat bankovky do výše 10 milionů tolarů (1,350 000 liber št.). Odečteme-li $3^1/_3$ milionu na krytí a $^2/_3$ milionu na zvýšené výdaje banky, je to de facto „nepřímá půjčka“ ve výši šesti milionů tolarů čili asi milionu liber št., za kterou ručí vláda, protože v Pruské bance není dosud podílníkem ani jediný soukromý kapitalista. Doufejme, že Prusové, zejména buržoasie, která má největší zájem na ústavě, to nenechá projít bez energického protestu.

Napsal B. Engels v květnu 1846
Otištěno v listu „The Northern Star“,
čís. 446 z 30. května 1846,
s poznámkou redakce:
„Od našeho německého dopisovatele“

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

DOPIS BRUSELSKÉHO KOMUNISTICKÉHO KORESPONDENČNÍHO VÝBORU G. A. KÖTTGENOVI[7]

V Bruselu 15. června 1846

G. A. KÖTTGENOVI. SDĚLTE DÁLE

Na Vaši výzvu, kterou jste nám zaslali před několika dny, spěcháme Vám odpovědět takto:

Plně souhlasíme s Vaším názorem, že němečtí komunisté musí skoncovat se svou dosavadní isolovaností a musí navázat trvalý vzájemný styk; souhlasíme také s tím, že je nutno zakládat spolky, kde by se přednášelo a diskutovalo, protože komunisté si musí nejprve vyjasnit věci mezi sebou, a toho nelze v dostatečné míře dosáhnout bez pravidelných schůzek, na nichž se bude diskutovat o otázkách komunismu. Dále s Vámi plně souhlasíme v tom, že je nutno rozšiřovat levné populární spisy a brožury komunistického obsahu. Do obojího se musíme co nejdříve energicky pustit. Uznáváte, že je nutno stanovit pravidelné peněžní příspěvky; jsme však proti Vašemu návrhu, aby se z těchto příspěvků podporovali literáti a aby se jim tak zajišťovala bezstarostná existence. Peněz

z příspěvků se má podle našeho názoru používat jen na vydávání levných komunistických letáků a brožur, jakož i na úhradu výdajů spojených s korespondencí, počítaje v to i korespondenci posílanou odtud do zahraničí. Bude nutno stanovit minimum měsíčních příspěvků, abychom měli kdykoli přesný přehled, kolik můžeme vydat na společné účely. Dále je nutné, abyste nám sdělili jména členů Vašeho komunistického spolku, abychom věděli, s kým máme co dělat, tak jako to víte Vy o nás. Konečně očekáváme, že nám oznámíte výši měsíčních příspěvků určených na společné účely, protože chceme co nejdříve přikročit k tisku několika populárních brožur. Že tyto brožury není možno vydat v Německu, rozumí se samo sebou a není třeba to dokazovat.

Co se týče spolkového sněmu, pruského krále, zemských stavů atd., děláte si opravdu dalekosáhlé iluse. Memorandum by mohlo k něčemu být jedině tehdy, kdyby v Německu už existovala silná a organisovaná komunistická strana, což zatím není. Petice je dobrá jen tehdy, je-li zároveň pohrůžkou a stojí-li za ní kompaktní a organisovaná masa. Jediné, co můžete udělat, jsou-li pro to ve Vašem kraji vhodné podmínky, je předložit petici s *velkým*, opravdu imposantním počtem dělnických podpisů.

Svolávat komunistický sjezd by podle našeho názoru bylo zatím předčasné. Teprve až se po celém Německu vytvoří komunistické spolky a až se seženou prostředky k akci, bude možno svolat delegáty jednotlivých spolků na sjezd, který by měl naději na úspěch. A to asi bude sotva možné dřív než příští rok.

Do té doby zůstává jediným způsobem naší společné činnosti písemná výměna názorů a pravidelné dopisování.

My si už odtud občas dopisujeme s anglickými a francouzskými komunisty, jakož i s německými komunisty, kteří žijí v cizině. Budeme Vás informovat, kdykoli nám dojdou zprávy o komunistickém hnutí v Anglii a ve Francii, a k dopisům pokaždé připojíme zprávy o všem, co se i jinak dovíme nového.

Dejte nám, prosím, *spolehlivou* adresu (a na pečeť už nedávejte celé jméno, např. „G. A. Köttgen", to pak každý hned ví, kdo je odesilatel i adresát).

Pište nám na tuto *naprosto spolehlivou* adresu:
Monsieur Ph. Gigot, 8, rue de Bodembroek, Bruxelles.

K. Marx, B. Engels, Ph. Gigot, F. Wolf

Weerth Vás pozdravuje, je teď právě v Amiensu.

Uskutečníte-li svůj úmysl s peticí, povede to jen k tomu, že komunistická strana veřejně projeví svou slabost a zároveň upozorní vládu na jména lidí, které má zvlášť bedlivě sledovat. Nedokážete-li dát dohromady dělnickou petici alespoň s 500 podpisy, pak raději předložte petici o progresivní dani z majetku, jako to chtějí udělat trevírští buržoové, a i kdyby se tamější buržoové k této petici nepřipojili, nevadí, připojujte se prozatím sami k jejich veřejným demonstracím, počínejte si jako jezuité, pověste na hřebík přehnanou německou poctivost, věrnost a počestnost, podpisujte a podporujte buržoasní petice za svobodu tisku, za konstituci atd. Až se to prosadí, nastane pro komunistickou propagandu nová éra. Pak už budeme mít víc prostředků a protiklad mezi buržoasií a proletariátem se zostří. Ve straně je nutno podporovat všechno, co jí pomáhá kupředu, a nedělat si přitom zbytečné morální výčitky. Pokud jde o dopisování, budete si muset zvolit stálý výbor, který by koncipoval a prodiskutovával dopisy, které nám budete posílat, a pravidelně se scházel. Jinak v tom nebude pořádek. Na koncipování dopisů musíte vybrat člověka, kterého považujete za nejschopnějšího. Osobní ohledy přitom nechte úplně stranou, ty vždycky všechno pokazí. Jména členů výboru nám samozřejmě oznamte.

S pozdravem

výše uvedení

Napsali K. Marx a B. Engels
15. června 1846
Poprvé otištěno v časopisu
„Bolševik", čís. 3. z února 1933

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

OTÁZKA PRUSKÉ BANKY

Už jste asi slyšeli, že plán pruského krále dělat peníze z papíru byl shledán neproveditelným. Dva ze správců státních dluhů odmítli podepsat nové bankovky, protože v tom viděli nový státní dluh, za který by se tudíž musely zaručit generální stavy. Bedřich Vilém IV., aby ukázal, že může sehnat peněz, kolik se mu zlíbí, připadl nyní na daleko lepší plán. Místo aby vydal deset milionů, vydá jich třicet – dvacet milionů v papírových penězích a deset milionů v dobrých solidních mincích ze zlata a stříbra. Kapitál deset milionů hodlá sehnat vydáním akcií, „kteréžto akcie pravděpodobně neponesou dividendy, nýbrž jen $3^1/_2$ procentní úrok, a aby se zabránilo spekulaci s nimi, budou přenosné pouze v případě úmrtí majitele"!!! Dá se takovým papírům ještě říkat *akcie*? Proč ne? Jeho Veličenstvo král pruský prohlásil, že to akcie *jsou*, a kojí se blahou nadějí, že se najde dost kapitalistů tak hloupých, aby investovali deset milionů tolarů do takovýchto nepřenosných, nepohyblivých tříapůlprocentních bankovních akcií! A to právě v době, kdy lze spekulací s železničními akciemi dosáhnout docela jiných procent! Až král najde dostatečný počet hlupáků a vypůjčí si od nich deset milionů v *mincích*, vydá *dvacet* milionů v bankovkách, a tak

„zaokrouhlí“ národní dluh na celkovou sumu třiceti milionů. Tomu se říká šikovně sehnat peníze! Když nemůžeš dostat deset milionů, sháněj třicet!

Napsal B. Engels koncem června 1846
Otištěno v listu „The Northern Star“,
čís. 451 ze 4. července 1846,
s poznámkou redakce:
„Od našeho dopisovatele“

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

ZDRAVICE NĚMECKÝCH DEMOKRATICKÝCH KOMUNISTŮ V BRUSELU PANU FEARGUSU O'CONNOROVI

Vážený pane!

U příležitosti Vašeho skvělého volebního úspěchu v Nottinghamu dovolujeme si Vám a Vaším prostřednictvím i anglickým chartistům blahopřát k tomuto významnému vítězství. Porážku free-traderovského ministra* ohromnou chartistickou většinou při hlasování aklamací,[8] a to právě v době, kdy v parlamentě triumfují zásady svobodného obchodu,[9] pokládáme, vážený pane, za příznak toho, že dělnická třída v Anglii si velmi dobře uvědomuje, jaké postavení bude muset zaujmout po vítězství zásad svobodného obchodu. Tento fakt dokazuje, jak dobře dělnická třída pochopila, že nyní, kdy buržoasie provedla své stěžejní opatření, nyní, kdy stačí, aby nahradila dosavadní slabý a kompromisnický kabinet energickou, skutečně buržoasní vládou, a tak se stala uznávanou vládnoucí třídou ve Vaší zemi, že nyní musí velký boj mezi kapitá-

* Tím se míní John Cam Hobhouse. *(Pozn. red.)*

lem a prací, mezi *buržoasií* a *proletariátem* vstoupit do rozhodující fáze. Tím, že velkostatkářská aristokracie vyklidila pole, nepřátelské tábory se vyhranily; buržoasie a dělnická třída jsou nyní jediné třídy, mezi nimiž může dojít k boji. Každá ze zápasících stran má své vlastní bojové heslo, jež jí diktují její zájmy a její postoj k druhé straně: buržoasie – „rozšiřování obchodu stůj co stůj a vládu lancashirských přádelníků, která by tento cíl uskutečnila"; dělnická třída – „demokratické přetvoření ústavy na základě Lidové charty"[10], což má dopomoci dělnické třídě v Anglii k moci. S radostí pozorujeme, že si angličtí dělníci plně uvědomují, jak se poměr sil obou stran změnil, že s konečnou porážkou třetí strany, aristokracie, nastalo pro chartistickou agitaci nové období, že od nynějška bude a musí hrát chartismus významnou úlohu přes „umlčovací spiknutí" buržoasního tisku a konečně že tyto změněné okolnosti ukládají dělníkům nové úkoly. Že si tyto úkoly uvědomují, dokazuje to, že hodlají *kandidovat* v příštích všeobecných volbách.

Zvláště Vám musíme blahopřát, vážený pane, k Vašemu skvělému projevu při volbách v Nottinghamu a k tomu, jak jste v něm výstižně formuloval protiklad mezi demokracií dělnické třídy a liberalismem buržoasie.

Gratulujeme Vám i k jednomyslnému vótu důvěry, které Vám spontánně odhlasovala celá chartistická organisace v souvislosti s pomluvami Thomase Coopera, tohoto rádoby *bezúhonného* muže. Chartistická strana může jen získat vyloučením takových zakuklených buržoů, kteří se ohánějí chartismem, aby získali popularitu, a přitom se snaží vetřít do přízně buržoasie tím, že pochlebují jejím literárním představitelům (jako je hraběnka z Blessingtonu, Charles Dickens, D. Jerrold a jiní Cooperovi „přátelé"), a tím, že hlásají takové podlé a hanebné babské zásady, jako je zásada „neodporování".

A konečně musíme, vážený pane, Vám i Vašim spolupracovníkům poděkovat za to, jak ušlechtile a moudře vedete časopis „The Northern Star"[11]. Ani chvíli neváháme prohlásit, že „Star" je jediný anglický list (snad kromě „People's Journal", jejž známe jen z citátů ve „Staru"), který zná skutečnou situaci politických stran v Anglii; je opravdu a hluboce demokratický a je prost všech

nacionálních a náboženských předsudků; sympatisuje s demokraty a dělníky (což je dnes skoro totéž) na celém světě; ve všech těchto otázkách vyjadřuje mínění anglické dělnické třídy, a je to proto jediný anglický list, který stojí za to, aby jej četli demokraté na kontinentě. Prohlašujeme zde, že učiníme všechno, co je v našich silách, aby se „Northern Star" na kontinentě co nejvíc rozšířil a aby se překlady článků z něho objevovaly v co největším počtu novin na kontinentě.

Tyto city si Vám, vážený pane, dovolujeme vyjádřit jako uznávaní představitelé mnoha německých komunistů v Německu pro všechny jejich styky se zahraničními demokraty.

Za německé demokratické komunisty v Bruselu

výbor: *Engels*
Ph. Gigot
Marx

V Bruselu 17. července 1846

Napsali K. Marx a B. Engels
Otištěno v listu „The Northern Star", čís. 454 z 25. července 1846

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VLÁDA A OPOSICE VE FRANCII[12]

Sněmovny se tedy sešly. Sněmovna pairů skoncovala s případem novodobého kralovraha Josepha Henryho a teď nemá jako obvykle co dělat. Poslanecká sněmovna má plné ruce práce: ověřuje pravoplatnost volby svých členů a této příležitosti využívá k tomu, aby ukázala, jakým duchem je ovládána. Ještě nikdy od revoluce 1830 se nevystavovala na odiv tak nezastíraná nestoudnost, takové pohrdání veřejným míněním. Přinejmenším tři pětiny poslanců jsou věrnými přáteli vlády; jinak řečeno: jsou to buď velkokapitalisté, makléři, spekulanti s železničními akciemi z pařížské bursy, bankéři, velkoprůmyslníci atd., nebo jejich poslušní přisluhovači. Dnešní zákonodárný sbor je víc než kterýkoli dosavadní naplněním slov, která pronesl Laffitte den po červencové revoluci: „Od nynějška budeme ve Francii vládnout my bankéři." Tato slova nejlépe dokazují, že vláda ve Francii je v rukou vysoké finanční aristokracie, v rukou haute-bourgeoisie*. O osudu Francie se nerozhoduje ve vládě v Tuileriích ani ve sněmovně pairů, tím méně v poslanecké sněmovně, rozhoduje se o něm na pařížské burse. Skutečnými ministry nejsou pánové Guizot a Duchâtel, ale pánové Rothschild, Fould a ostatní velcí pařížští bankéři, jejichž obrovské bohatství z nich dělá nejvýznamnější představitele celé jejich třídy. Ti řídí vládu a vláda dbá na to, aby ve volbách prošli jen lidé oddaní současnému systému a těm, kdož z tohoto systému těží. Tentokrát

* — vysoké buržoasie. *(Pozn. red.)*

dosáhli velmi významného úspěchu: vládní protekce a úplatky všeho druhu spolu s vlivem nejvýznamnějších kapitalistů na omezený počet voličů (necelých 200000), kteří jsou všichni víceméně příslušníky jejich třídy, zděšení, které mezi zámožnými právě vhod vyvolal pokus zastřelit krále, a konečně jistota, že Ludvík Filip nepřežije dnešní sněmovny (jejichž mandáty vyprší roku 1851), to všechno dohromady stačilo rozdrtit jakoukoli závažnější oposici ve většině volebních shromáždění. A nyní, když se tato povedená sněmovna sešla, starají se páni poslanci hlavně o sebe. Nezávislí voliči zaslali na sta petic a protestů proti zvolení poslanců protežovaných vládou, tvrdí, dokazují nebo nabízejí předložit důkazy, že při volbách skoro všude vládní úředníci hrubě porušovali zákon; dokazují, že bylo použito úplatků, korupce, zastrašování, protekce všeho druhu. Ale většina sněmovny nevěnuje těmto faktům sebemenší pozornost. Každý opoziční poslanec, který pozvedne hlas na protest proti takovým hanebnostem, je umlčen pískáním, lomozem a výkřiky: „hlasovat! hlasovat!" A hlasování dodatečně schválí každé porušení zákona. Peněžní magnáti se opíjejí svou mocí a v předtuše, že to není nadlouho, snaží se co nejlépe využít nynější příležitosti.

Lze si snadno představit, že mimo tento úzký okruh kapitalistů existuje všeobecná oposice proti nynější vládě i proti těm, jejichž zájmům slouží. Střediskem této oposice je Paříž, kde mají peněžní magnáti na voličstvo tak malý vliv, že ze čtrnácti poslanců departementu Seine jsou jen dva přívrženci vlády a dvanáct jich patří k oposici. Většina buržoasních voličů v Paříži se hlásí ke straně Thiersově a O. Barrota; přejí si, aby se skoncovalo s neomezenou vládou Rothschilda a spol. a aby Francie zase zaujala v zahraničně politických vztazích čestné a nezávislé postavení, a možná, že si přejí i určité menší volební reformy. Většina drobných podnikatelů, obchodníků atd., kteří nemají hlasovací právo, je naladěna radikálněji, žádají volební reformu, která by jim dala hlasovací právo; někteří z nich jsou stoupenci listů „National" a „Réforme"[13] a přidávají se k demokratické straně, která podchycuje hlavní masu dělnictva a sama se dělí na různé skupiny, z nichž nejpočetnější, aspoň v Paříži, tvoří komunisté. Všechny tyto různé skupiny útočí na nynější systém, samozřejmě každá po svém. Ale nedávno se

vyskytl nový způsob útoku, který stojí za zmínku. Jakýsi dělník napsal pamflet proti hlavě tohoto systému, ne proti Ludvíku Filipovi, ale proti „Rothschildovi I., králi lichvářů“[14]. Úspěch tohoto pamfletu (dočkal se už na dvacet vydání) dokazuje, že to byl útok vedený správným směrem. Král Rothschild byl nucen dvakrát vystoupit v tisku na obranu proti útokům tohoto neznámého muže, jehož celé jmění tvoří šaty, jež má na sobě. Veřejnost přijala polemiku s velkým zájmem. Bylo uveřejněno už na třicet pamfletů pro i proti. Nenávist k Rothschildovi a ostatním peněžním magnátům je obrovská a jedny německé noviny píší, že by si Rothschild z toho měl vzít poučení a rozbít svůj hlavní stan někde jinde než na neustále soptícím pařížském vulkánu.

Napsal B. Engels kolem 1. září 1846
Otištěno v listu „The Northern Star“, čís. 460 z 5. září 1846, s poznámkou redakce: „Od našeho zvláštního dopisovatele“

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

PRUSKÁ ÚSTAVA

Tak konečně spatřilo světlo světa to dlouho očekávané veledílo![15] Konečně tedy vstoupilo Prusko – můžeme-li věřit listům „Times“ a „Globe“[16] a několika francouzským a německým novinám – do řad ústavních zemí! Avšak „Northern Star“ již dost přesvědčivě ukázal, že tato takzvaná ústava není nic jiného než past nalíčená na pruský lid, aby byl ošizen o práva, která mu slíbil nebožtík král* v době, kdy potřeboval jeho podporu. Že se Bedřich Vilém touto takzvanou ústavou snaží získat peníze, aniž by přitom musel dělat ústupky veřejnému mínění, to je fakt, o němž nelze pochybovat. Demokratické listy všech zemí – ve Francii zejména „National“ a „Réforme“, dokonce i vládní „Journal des Débats“[17] – jsou v tom zajedno. Dokonce i z koktání spoutaného německého tisku vyplývá jen jeden závěr: že si strana pokroku v Prusku uvědomuje zákeřné úmysly svého „velkodušného, šlechetného“ krále. Otázka tedy je: podaří se králi uskutečnit své plány? Bude Spojený zemský sněm buď dost hloupý, nebo dost zbabělý, že se zaručí za novou půjčku, aniž zajistí dalekosáhlé svobody pro lid, a dá tím králi do rukou prostředky udržovat dnešní vládní systém na neurčito?

Odpovídáme: ne, nebude, nemůže.

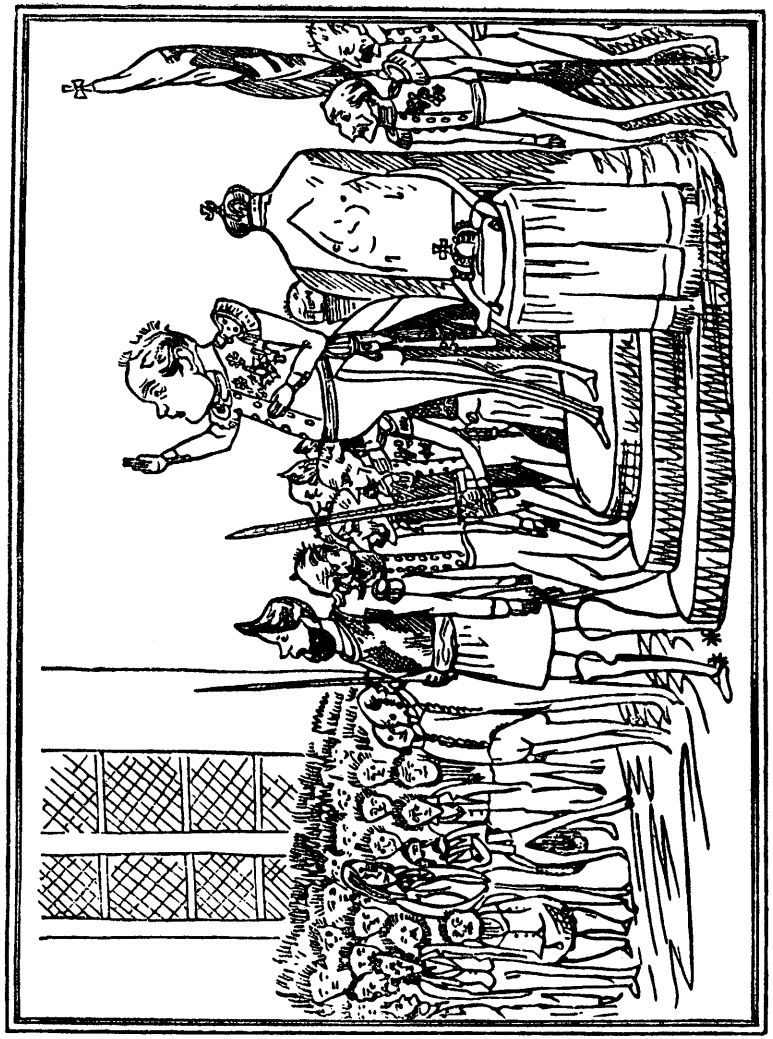
Dosavadní pruský vládní systém byl výslednicí vzájemného poměru sil mezi pruskou šlechtou a buržoasií. Šlechta ztratila příliš

* — Bedřich Vilém III. *(Pozn. red.)*

mnoho ze své dřívější moci, ze svého blahobytu a vlivu, aby i nadále ovládala krále jako dříve. Buržoasie nebyla ještě dost silná, aby se zbavila šlechty, která jako přítěž brzdila její obchodní a průmyslový rozvoj. A tak král, který představuje ústřední moc ve státě, který se opírá o početně silnou vrstvu vládních úředníků, civilních i vojenských, a má kromě toho k disposici armádu – král byl s to držet na uzdě buržoasii s pomocí šlechty a šlechtu s pomocí buržoasie tak, že vyhovoval jednou šlechtě a podruhé zas buržoasii a vliv obou udržoval pokud možno v rovnováze. Tímto stadiem absolutní monarchie prošly skoro všechny civilisované země v Evropě a v nejpokročilejších zemích je už teď vystřídalo panství buržoasie.

Prusko, nejvyspělejší německá země, nemělo dosud buržoasii, která by byla dost zámožná, silná, jednotná a energická, aby setřásla vládu absolutismu a rozdrtila zbytky feudální šlechty. Avšak oba soupeřící elementy, šlechta a buržoasie, jsou v takové situaci, že za přirozeného vývoje průmyslu a civilisace musí jeden z nich (buržoasie) bohatnout a získávat vliv, kdežto druhý (šlechta) musí nutně slábnout, chudnout a stále víc ztrácet své výsadní postavení. A tak zatímco se pruská šlechta a pruští velkostatkáři ocitali rok od roku v horší situaci – nejdříve je těžce postihly zhoubné války s Francií na počátku tohoto století, dále jim ublížily anglické obilní zákony, jež jim uzavřely anglické trhy, konečně konkurence Austrálie v jednom z hlavních oborů jejich výroby, v produkci vlny, a mnoho jiných okolností – v téže době mohutně vzrůstal blahobyt, výrobní síly a vůbec vliv pruské buržoasie. Války s Francií, vyloučení anglického průmyslového zboží z kontinentálních trhů vyvolaly v Prusku v život tovární průmysl; a když byl obnoven mír, byli noví továrníci už natolik silní, že si vynutili na vládě ochranná cla (1818). Brzy nato byl založen Celní spolek, sdružení, které sloužilo skoro výhradně zájmům buržoasie.[18] Především však prudký konkurenční boj, který vzplál mezi různými obchodními a průmyslovými národy v těchto posledních třiceti letech míru, donutil poněkud netečnou pruskou buržoasii, aby se rozhodla: buďto se dát úplně zničit zahraniční konkurencí, anebo se vážně pustit do práce, tak jako její sousedé.

Až do roku 1840 byl růst buržoasie celkem málo patrný, teprve

Engelsova karikatura na trůnní řeč Bedřicha Viléma IV. při zahájení Spojeného zemského sněmu v Berlíně dne 11. dubna 1847

Vyšlo jako zvláštní příloha k listu „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" z 6. května 1847

nastolení nového krále jí poskytlo vhodnou příležitost ukázat, že se poměry v Prusku od roku 1815 poněkud změnily. Nemusím připomínat, jaké pokroky udělalo od té doby hnutí buržoasie, jak se rozšířilo po celém království, až se ho nakonec účastnila celá buržoasie, velká část rolníků, ba i nemálo šlechticů. Zastupitelské zřízení, svoboda tisku, veřejné soudní řízení, nesesaditelnost soudců, poroty – to byly požadavky buržoasie. Rolníci či drobní statkáři viděli velmi dobře – alespoň ve vyspělejších částech království –, že taková opatření jsou i v jejich vlastním zájmu, protože jen ona jim mohla přinést osvobození od přežitků feudalismu a vliv na zákonodárství, o který usilovali. Chudší část šlechty se domnívala, že ústavní zřízení jim zajistí takovou posici v zákonodárných orgánech, jakou vyžadují jejich zájmy, a vůbec že pro ně nový řád nemůže být zhoubnější než ten, ve kterém žili dosud. Z těchto důvodů se k liberálnímu hnutí přidala hlavně šlechta ve vlastním Prusku a Poznaňsku, kterou značně tížil nedostatek odbytišť pro její výrobky.

Buržoasie sama se stále víc a víc dostávala do nesnesitelné situace. Rozšířila značně jak své průmyslové a báňské podniky, tak lodní dopravu; byla hlavní dodavatelkou celého trhu Celního spolku; její blahobyt i počet velmi vzrostl. Avšak v posledních deseti patnácti letech vyvstala před ní hrozba smrtelně nebezpečné konkurence v obrovském rozvoji anglických továren a dolů. Každé přesycení anglického trhu vrhalo ohromné množství anglického zboží do oblasti Celního spolku, kde se prodávalo za ceny, jež ničily víc Němce než Angličany, neboť Angličané dosahovali v době prosperity velkých zisků na americkém trhu i jinde, kdežto Prusové nemohli prodat své výrobky nikde jinde než uvnitř svých vlastních celních hranic. Pruské lodi nemohly kotvit skoro v žádném přístavu jiných států, zatímco lodi všech vlajek používaly pruských přístavů za stejných podmínek jako pruské lodi. Tak se stalo, že v Prusku, ačkoli je tam poměrně málo kapitálu, vznikly přesto potíže s jeho výnosným investováním. Obchod jako by byl pod neustálým tlakem; továrny, stroje, zásoby zboží se pomalu, ale jistě znehodnocovaly; jen na chvíli byl tento stav všeobecné deprese přerušen železničními spekulacemi, které se v Prusku rozmohly v posledních osmi

letech. Tím, že tyto spekulace vyhnaly do výše hodnotu peněz v hotovosti, způsobily ještě další znehodnocení kapitálu uloženého ve zboží, ale přitom samy nebyly většinou příliš výnosné pro poměrně řídké zalidnění a slabě vyvinutý obchod ve větší části země. Přesto však poskytovaly lepší vyhlídky na zisk než jiné průmyslové investice, takže se jich účastnil každý, kdo měl k disposici nějaký kapitál. Velmi brzy nabyly tyto spekulace, jak už to bývá, horečného rázu a skončily krizí, která nyní už asi dvanáct měsíců rdousí pruské peněžní trhy. A tak se počátkem tohoto roku octla buržoasie ve velmi nepříjemné situaci: peněžní trh ochromuje neobyčejný nedostatek hotových peněz; průmyslové oblasti volají víc než kdy jindy po ochranných clech, jež jim vláda odepřela; přímořská města žádají navigační zákony jako jediný prostředek, jak se dostat z tíživé situace; hlavně však stoupají ceny na obilním trhu, a to přivedlo zemi do stavu blízkého hladomoru. Všechny tyto příčiny nespokojenosti působily zároveň i na lid, a to mnohem silněji; slezští plátenící žijí v nejkrutější bídě; přádelny jsou zavřeny; ve velké průmyslové oblasti na Rýně jsou skoro všichni dělníci bez práce, úroda brambor je téměř celá zničena a chléb se prodává za ceny, jaké bývají v době hladu. Bylo jasno, že nastala chvíle, kdy buržoasie musí odejmout vládu slabomyslnému králi, neschopné šlechtě a naduté byrokracii a vzít ji do svých rukou.

Zajímavým faktem, který se opakuje v každé revoluční epoše, je však to, že právě ve chvíli, kdy třída stojící v čele nějakého hnutí má nejlepší příležitost uskutečnit požadavky tohoto hnutí, je stará, vysloužilá vláda dohnána k tomu, že musí právě tuto vůdčí třídu požádat o pomoc. Tak roku 1789 ve Francii, kdy hlad, špatné obchody a rozbroje mezi šlechtici téměř vehnaly buržoasii do revoluce – právě tehdy shledala vláda, že její peněžní zdroje jsou vyčerpány, a svoláním generálních stavů byla nucena revoluci sama zahájit. Tak je tomu také roku 1847 v Prusku. Zrovna ve chvíli, kdy je mnohem netečnější pruská buržoasie okolnostmi téměř donucena provést změnu vládního systému, nutí zároveň finanční tíseň krále, aby tuto změnu systému sám načal a svolal pruské generální stavy. Není pochyby, že by mu stavy kladly mnohem menší odpor, než mu skutečně kladou, kdyby na peněžním trhu byl klid, kdyby to-

várny měly dost práce (k tomu by bylo zapotřebí čilého obchodního ruchu a rychlého odbytu a následkem toho pak vysokých cen průmyslového zboží v Anglii) a kdyby se obilí prodávalo za rozumnou cenu. Ale tak už to bývá: v dobách blížící se revoluce mají pokrokové společenské třídy vždycky všechny výhody na své straně.

V letech 1845 a 1846 jsem nejednou upozorňoval čtenáře listu „Star" na to, že pruský král je ve velké finanční tísni; zároveň jsem upozorňoval na různé vychytralé plány, jimiž se mu jeho ministři snažili pomoci z úzkých; předpovídal jsem, že celá historie nutně skončí svoláním generálních stavů. Tato událost tedy ani nepřišla nečekaně, ani nebyla projevem milostivosti jeho marnotratného veličenstva, jak se to nyní líčí; jen naprostá nutnost, nedostatek a nouze ho mohly pohnout k takovému kroku, to ví v Prusku každé malé dítě. Otázka je jedině: převezme pruská buržoasie záruky za novou půjčku a dovolí tím králi, aby si dál počínal jako dosud a aby dalších sedm let ignoroval všechny její požadavky a přání?

Na tuto otázku jsme již odpověděli. Nemůže to udělat. Dokázali jsme to rozborem postavení každé jednotlivé třídy a nyní to dokážeme přímo ze složení generálních stavů:

zástupci vysoké a drobné šlechty	311
zástupci měst a sedláků	306.

Protože král oznámil svůj úmysl rozšířit počet představitelů vysoké šlechty (je jich celkem 80) jmenováním nových pairů, můžeme připočíst ještě dalších třicet, takže počet šlechticů čili vládní strany vzroste na 341. Odečteme-li od toho liberální frakce nižší šlechty, zejména všechnu šlechtu vlastního Pruska, dvě třetiny poznaňské šlechty a několik představitelů porýnské, slezské, braniborské a vestfálské šlechty, dejme tomu celkem 70 liberálních poslanců, kteří budou hlasovat s městy a sedláky, pak je poměr stran takovýto:

šlechta čili vládní strana	271
města a sedláci čili liberální oposice	376.

I když tedy připustíme, že by 30 až 40 zástupců měst nebo sedláků ze zapadlých krajů hlasovalo pro vládu, zůstane stále liberální většina 25—50 hlasů, a projeví-li liberálové jen trochu energie, budou moci snadno na každou žádost o peníze odpovědět požadavkem liberálních institucí. Kromě toho není pochyby, že za nynějších okolností bude lid podporovat buržoasii a svým tlakem zvenčí, kterého bude vskutku velmi zapotřebí, posílí odvahu a povzbudí energii oposice uvnitř sněmu.

Proto je pruská ústava, sama o sobě bezvýznamná, přece jen začátkem nové epochy pro tuto zemi a pro celé Německo. Znamená pád absolutismu a šlechty a nástup buržoasie k moci; znamená počátek hnutí, jež velmi brzy povede ke konstitučnímu zřízení, vyhovujícímu buržoasii, ke svobodě tisku, k nezávislým soudům, porotám a skončí bůhvíkde. Znamená opakování roku 1789 v Prusku. I když bude na revolučním hnutí, které teď začíná, přímo zainteresována jen buržoasie, bude mít rozhodně význam i pro zájmy lidu. Ve chvíli, kdy bude ustavena moc buržoasie, vznikne zvláštní, samostatné demokratické hnutí. V boji proti despotismu a aristokracii může lid, demokratická strana hrát jen podružnou úlohu; první místo v tomto boji přísluší buržoasii. Avšak ve chvíli, kdy buržoasie nastolí svou vlastní vládu, ztotožní se s novým despotismem, s novou aristokracií proti lidu, v té chvíli se demokracie stane jedinou, výhradní pokrokovou stranou; v té chvíli se boj zjednoduší, zredukuje na dvě strany, a tak se promění v „boj na život a na smrt". To plně potvrzují dějiny francouzských a anglických demokratických stran.

Je třeba si všimnout ještě jedné okolnosti. Dobytí politické moci pruskou buržoasií změní politické postavení všech evropských zemí. Spojenectví severských zemí se rozpadne. Rakousko a Rusko, dva hlavní účastníci na lupu Polska, budou úplně isolováni od ostatní Evropy, neboť kolem Pruska se seskupí menší německé státy, které mají vesměs konstituční vlády. Tak následky této bezvýznamné ústavy úplně změní rovnováhu sil v Evropě tím, že tři čtvrtiny Německa přejdou z tábora stojaté východní Evropy do tábora pokrokové západní Evropy. V únoru 1846 vypuklo po-

slední polské povstání.[19] V únoru 1847 svolává Bedřich Vilém své generální stavy. *Pomsta za Polsko se blíží!*

Napsal B. Engels koncem února 1847
Poprvé otištěno v listu „The Northern Star", čís. 489 z 6. března 1847, s poznámkou redakce: „Od našeho německého dopisovatele"
Podpis: E.

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

NOTICKA PROTI KARLU GRÜNOVI[20]

„Trier'sche Zeitung"[21] přináší článek, datovaný „v *Berlíně* 20. března", o mé brožuře „Rozpory v systému ekonomických rozporů p. Proudhona aneb Bída filosofie", která se teprve tiskne. Berlínský dopisovatel ze mne dělá autora příspěvku, který byl otištěn v „Rhein- und Mosel-Zeitung" a jinde a týká se této brožury, díla P. J. Proudhona[22] a činnosti jeho překladatele pana Grüna. Znovu a znovu mě tituluje: „redaktor *bývalé* ‚Rheinische Zeitung'"[23] – výraz, který si vypůjčil od bruselského či kterého dopisovatele, tj. autora zmíněného příspěvku. Náš přítel servíruje své insinuace, „opíraje se o znalost současných tiskových poměrů v Německu". Pro mne za mne ať si „o znalost současných tiskových poměrů v Německu *opírá*" nejen své insinuace, ale i celou svou literární existenci. Rád mu přiznám tu v praxi dokonale osvědčenou „znalost současných tiskových poměrů v Německu". Jenže tentokrát mu nebyla „*oporou*".

Bylo by úplně stačilo, kdyby si byl domnělý berlínský dopisovatel přečetl můj úsudek o Proudhonovi v „Kritické kritice"[24], a byl by uznal, že příspěvek, proti kterému se ozval, může snad být z Bruselu, ale nemůže být ode mne, už proto ne, že Proudhona a pana Grüna „*staví naroveň*".

Moje kritika Proudhona je psána *francouzsky*. Proudhon bude moci odpovědět sám. Dopis, který mi napsal, než jeho kniha vyšla, nijak nenasvědčuje tomu, že by revanš za mou eventuální kritiku mínil přenechat panu Grünovi a spol.

„Co se pak týká *překladatele* Proudhonova díla o ekonomii",

jen ať si dá berlínský přítel zaprotokolovat, že „*my tady v Berlíně*" jsme se z knihy pana Grüna „Sociální hnutí ve Francii a v Belgii" „*mnohému a všeličemus naučili*", aby pozvedl hodnotu tohoto díla nad jakoukoli pochybnost. To je už co říci, když „my tady v Berlíně" se vůbec něčemu „*naučíme*" a ještě k tomu „mnohému a všeličemus", kvantitativně a kvalitativně zároveň! My tady v Berlíně!

Berlíňan nebo domnělý Berlíňan mě tedy ztotožnil s bruselským či kterým dopisovatelem a pak se zlobí:

> Grün „má patrně tu smůlu, že musí pykat za to, že seznámil německý svět s výsledky zahraničního socialismu *dříve než* p. dr. Marx, ‚redaktor *bývalé* Rheinische Zeitung'".

Náš přítel bezesporu prozrazuje velice zábavný talent v konstruování svých dohadů! Svěřím mu sub rosa*, že ovšem podle mého názoru nemá páně Grünovo „Sociální hnutí ve Francii a v Belgii" – až na jednotlivá jména a data – se skutečným sociálním hnutím ve Francii a v Belgii nic společného. Musím mu také zároveň svěřit, že jsem pociťoval tak málo nutkání seznámit „německý svět" s „výsledky" svého studia páně Grünovy knihy o „sociálním hnutí ve Francii a v Belgii", že jsem obsáhlejší recensi Grünovy knihy napsanou před rokem nechal v rukopisu klidně spát spánkem spravedlivých, a teprve teď, vyprovokován berlínským přítelem, ji pošlu listu „*Westphälisches Dampfboot*"[25], aby ji otiskl. Recense tvoří dodatek k spisu „*Německá ideologie*" (Kritika nejnovější německé filosofie v jejích představitelích Feuerbachovi, B. Bauerovi a Stirnerovi a *německého socialismu* v jeho různých prorocích)[26], který jsem napsal společně s *B. Engelsem*. Okolnosti, které zabránily a dosud brání vydání tohoto rukopisu, vyložím možná veřejnosti někde jinde jako příspěvek k dokreslení „současných tiskových poměrů v Německu". Separátnímu otištění recense Grünovy knihy, z hlediska censury naprosto nezávadné, nestálo ovšem v cestě nic kromě té nepatrné překážky, že jsme se domnívali, že kniha si nezaslouží zvláštního útoku, a jenom při celkovém vylíčení fádní a nevkusné literatury německého socialismu jsme se nemohli vyhnout zmínce o panu Grünovi. Ale teď, po vystoupení berlínského přítele, bude mít sa-

* – důvěrně. *(Pozn. red.)*

mostatné uveřejnění této recense ten víceméně humoristický význam, že ukáže, jakým způsobem se „německý svět" seznamuje s výsledky „zahraničního socialismu", zejména pak, jakou touhu a schopnost „*my tady v Berlíně*" máme „mnohému a všeličemus se naučit". Zároveň se pozná, zda jsem měl zapotřebí utíkat se k pokoutním výpadům v malých novinářských článečcích, kdyby mi bylo nějak záleželo na tom zabránit pánĕ Grünovu „sociálnímu hnutí ve Francii a v Belgii" v pohybu. Konečně ani berlínský přítel mi nebude moci odepřít veřejně mi dosvědčit, že kdybych měl skutečně v úmyslu „seznámit německý svět s výsledky zahraničního socialismu", jak je chápe on, a kdybych se opravdu v nějakém předchůdci obával konkurenta, musel bych denně vzývat osud: „Nedávej mi žádného předchůdce, nebo raději: sešli mi za předchůdce pana Grüna!"

Ještě několik slov k mému „domýšlivému přesvědčení, že jsem zlezl nejvyšší vrcholky lidské moudrosti".

Kdo jiný by mi byl mohl naočkovat tuto nemoc než právě pan Grün, který (viz např. předmluvu k jeho „Stavebním kamenům"[27]) v mých výkladech v „Deutsch-Französische Jahrbücher"[28] spatřoval rozluštění posledních záhad, právě tak jako je teď vidí v Proudhonově ekonomii; který právě tak jako teď velebí Proudhona, že zaujal správné stanovisko, tvrdil o mně (viz Grünovy „Neue Anekdota"[29]), že jsem „překonal konstituční i radikální hledisko". Pan Grün mi nejdříve nakapal jedu, aby mi potom mohl vyčítat, že jeho jed zapůsobil! Ale berlínský přítel může klidně spát: jsem zdráv jako ryba.

V Bruselu 3. dubna 1847

Karel Marx

Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 28 z 8. dubna 1847, a v „Trier'sche Zeitung", čís. 99 z 9. dubna 1847

Podle textu „Trier'sche Zeitung", porovnaného s textem „Deutsche-Brüsseler-Zeitung"
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

ÚSTAVNÍ OTÁZKA V NĚMECKU[30]

I

Německá socialistická literatura je měsíc od měsíce horší. Omezuje se stále víc na mnohomluvné výlevy oněch *pravých socialistů*, jejichž celou moudrost tvoří směsice německé filosofie a německé šosácké sentimentality s několika zkomolenými komunistickými hesly. Vystavuje na odiv takovou mírumilovnost, že může i v censurovaných publikacích vyslovovat nahlas své nejtajnější myšlenky. Ba i německá policie jí může máloco vytýkat – což dostatečně dokazuje, že nepatří k pokrokovým, revolučním elementům německé literatury, nýbrž k jejím elementům zkostnatělým, reakčním.

K těmto *pravým socialistům* patří nejen ti, kdo se nazývají socialisty par excellence*, nýbrž i většina spisovatelů v Německu, kteří přijali stranický název *komunisté*. Ti jsou, možno-li, dokonce ještě horší.

Za těchto okolností se rozumí samo sebou, že tito takzvaní komunističtí spisovatelé naprosto nezastupují *stranu* německých komunistů. Strana je ani neuznává za své literární představitele, ani oni nehájí její zájmy. Zastávají naopak zcela jiné zájmy, hájí zcela jiné zásady, které jsou v každém směru naprosto protikladné zásadám komunistické strany.

* — povýtce, ve vlastním smyslu slova. *(Pozn. red.)*

Praví socialisté, k nimž, jak jsem řekl, patří i většina takzvaných komunistických spisovatelů, se poučili od francouzských komunistů, že přechod od absolutní monarchie k modernímu zastupitelskému státu naprosto neodstraní bídu širokých lidových mas, nýbrž jen dopomůže k moci nové třídě, buržoasii. Dále se od nich poučili, že právě tato buržoasie svým kapitálem nejvíc utiskuje masu lidu, a proto je úhlavním nepřítelem komunistů, resp. socialistů jakožto představitelů lidových mas. Nedali si už tu práci, aby srovnali stupeň společenského a politického vývoje v Německu a ve Francii nebo prostudovali skutečné podmínky existující v Německu, na nichž závisí veškerý další vývoj; přenesli letmo získané vědomosti narychlo a bez dlouhého rozmýšlení do Německa. Kdyby to byli bývali političtí praktikové, kteří usilují o nějaký praktický, hmatatelný výsledek, kteří zastávají určité zájmy společné celé jedné třídě, byli by si alespoň všimli, jak si počínají ve své polemice proti buržoasii její odpůrci ve Francii, od redaktorů „Réforme" až po krajní komunisty, zejména uznávaný představitel velké masy francouzských proletářů, starý Cabet. Bylo by jim muselo být nápadné už to, že se tito představitelé strany nejen neustále zabývají otázkami denní politiky, ale že se ani na taková politická opatření, jako např. návrhy na volební reformu, jež často neslouží *přímo* prospěchu proletariátu, naprosto nedívají s povýšenou přezíravostí. Jenže naši praví socialisté nejsou žádní političtí praktikové, nýbrž němečtí teoretikové. Jim nejde o praktické zájmy a výsledky, nýbrž o věčnou pravdu. Zájmy, jež touží zastávat, jsou zájmy „člověka vůbec", výsledky, za nimiž se pachtí, se omezují na filosofické „objevy". A tak jim stačilo, když uvedli své nové poznatky v soulad se svým vlastním filosofickým svědomím, aby pak vytrubovali na celé Německo, že politický pokrok, jako vůbec všechna politika, je hanebnost, že zejména konstituční svoboda dopomáhá k moci třídě pro lid nejnebezpečnější, buržoasii, a že vůbec útoků na buržoasii není nikdy dost.

Ve Francii vládne buržoasie už sedmnáct let tak neomezeně jako v žádné jiné zemi na světě. Proto útoky francouzských proletářů, jejich stranických vůdců a literárních představitelů na buržoasii byly útoky na vládnoucí třídu, na současný politický systém,

byly to *vysloveně revoluční* útoky. Jak dobře to vládnoucí buržoasie ví, o tom svědčí nesčetné procesy proti tisku a organisacím, zákazy schůzí a banketů, stovky policejních šikan, kterými pronásleduje reformisty[31] a komunisty. V Německu je situace docela jiná. V Německu nejen není buržoasie u moci, je dokonce nejnebezpečnějším nepřítelem existujících vlád. A těm přišla záškodnická činnost pravých socialistů velmi vhod. Bojem proti buržoasii, který přivedl francouzské komunisty velmi často do vězení a do vyhnanství, vysloužili si naši praví socialisté pouze blahovůli censury. Revoluční žár polemiky francouzských proletářů klesl v chladné hrudi německých teoretiků na stupeň teploty povolený censurou a polemika v tomto vykleštěném stavu byla německým vládám docela vítaným spojencem proti dotírající buržoasii. Pravý socialismus dokázal udělat ze všech nejrevolučnějších výroků, které kdy byly proneseny, ochranný val kolem bažiny německého statu quo*. Pravý socialismus je skrz naskrz reakční.

Buržoasie si už dávno všimla této reakční tendence pravého socialismu. Ale tvářila se, jako by tento směr literárně představoval i německý komunismus, a veřejně i soukromě vyčetla *komunistům*, že svou polemikou proti zastupitelské ústavě, porotním soudům, tiskové svobodě, svým pokřikem proti buržoasii jen nahrávají vládám, byrokracii a šlechtě.

Je na čase, aby němečtí komunisté konečně odmítli tuto jim připisovanou odpovědnost za reakční skutky i choutky pravých socialistů. Je na čase, aby se němečtí komunisté, kteří představují německý proletariát s jeho velmi jasnými, velmi hmatatelnými potřebami, co nejrozhodněji distancovali od oné literární kliky – neboť nic jiného to není – která sama neví, koho představuje, a proto mimoděk klesá do náruče německým vládám, která si namlouvá, že „realisuje člověka", a přitom její „realisování" není nic jiného než povyšování německé měšťácké ubohosti na božstvo. My komunisté skutečně nemáme nic společného s potrhlými teoretickými výmysly a skrupulemi této hnidopišské společnosti. Naše útoky proti buržoasii se liší od útoků pravých socialistů právě tak, jako se

* status quo — současný stav, stávající řád. *(Pozn. red.)*

liší od útoků reakční šlechty, např. francouzských legitimistů a Mladé Anglie.[32] Našich útoků německý status quo nemůže zneužít, protože jsou namířeny ještě mnohem víc proti němu než proti buržoasii. Je-li buržoasie, abych tak řekl, náš *přirozený* nepřítel, nepřítel, jehož svržení dopomůže naší straně k moci, je pro nás německý status quo ještě daleko horší nepřítel, protože stojí mezi námi a buržoasií, protože nám brání dostat se jí na kůži. Proto se také naprosto nevylučujeme z velké masy oposice proti německému statu quo. Tvoříme jen její nejpředsunutější frakci – frakci, která zároveň svou nezastíranou arrière-pensée* proti buržoasii zaujímá zcela zvláštní postavení.

Svoláním pruského Spojeného zemského sněmu nastává v boji proti německému statu quo obrat. Na tom, jak si bude tento sněm počínat, závisí, bude-li status quo trvat dál, nebo zda zanikne. Ještě velmi nevyhraněné, vzájemně se prolínající a ideologickými malichernostmi roztříštěné strany v Německu jsou tím postaveny před nutnost ujasnit si, jaké zájmy chtějí hájit, jaké taktiky chtějí použít, musí se od sebe rozlišit a začít prakticky jednat. Ani nejmladší z těchto stran, komunistická strana, se nemůže této nezbytnosti vyhnout. Také ona si musí ujasnit své postavení, svůj válečný plán, své prostředky, a první krok k tomu je odmítnutí reakčních socialistů, kteří se chtějí vetřít do jejích řad. Tento krok může učinit tím spíše, že je dost silná, aby mohla odmítnout podporu všech kompromitujících spojenců.

II

STATUS QUO A BURŽOASIE

Status quo v Německu je takovýto:

Zatímco ve Francii a v Anglii buržoasie natolik zmohutněla, že mohla svrhnout šlechtu a stát se vládnoucí třídou ve státě, německá buržoasie dosud takovou sílu nemá. Má sice určitý vliv na vlády, ale tento vliv musí ve všech případech, kdy dojde ke střetnutí

* — postranní myšlenka, zatím nevyslovený záměr. *(Pozn. red.)*

zájmů, ustoupit před vlivem statkářské šlechty. Zatímco ve Francii a v Anglii ovládají *města venkov*, ovládá v Německu venkov města, zemědělství ovládá obchod a průmysl. Tak je tomu nejen v německých absolutních monarchiích, ale i v monarchiích konstitučních, nejen v Rakousku a Prusku, ale také v Sasku, Württembersku a Bádensku.

Příčinou je to, že Německo ještě nedosáhlo toho stupně civilisace jako západní země. V nich je hlavním zdrojem obživy lidových mas obchod a průmysl, u nás zemědělství. Anglie nevyváží vůbec žádné zemědělské výrobky, naopak neustále je musí dovážet ze zahraničí; Francie jich dováží přinejmenším tolik, kolik jich vyváží, a své bohatství budují obě tyto země především na vývozu průmyslových výrobků. Německo naproti tomu vyváží málo průmyslových výrobků, zato veliké množství obilí, vlny, dobytka atd. V době, kdy se v Německu tvořilo nynější politické zřízení, tj. roku 1815, byla převaha zemědělství ještě mnohem větší než teď a byla tehdy ještě posílena tím, že svržení francouzského císařství se nejhorlivěji účastnily právě ty části Německa, které se téměř výhradně zabývají zemědělstvím.

Politickým představitelem zemědělství je v Německu, jako ve většině evropských zemí, *šlechta*, třída velkých pozemkových vlastníků. Politickým zřízením odpovídajícím výhradnímu panství šlechty je feudální systém. Feudální systém začal všude upadat tou měrou, jak zemědělství přestávalo být rozhodujícím výrobním odvětvím země, jak se vedle třídy pěstující zemědělství vytvářela třída zabývající se řemeslem, jak vedle vesnic vznikala města.

Tato třída, která se nově tvořila vedle šlechty a vedle rolníků, na šlechtě víceméně závislých, to není buržoasie, jaká dnes vládne v civilisovaných zemích a která v Německu usiluje o moc. Je to třída *maloměšťáků*.

Nynější politické zřízení v Německu není nic jiného než kompromis mezi šlechtou a maloměšťáky, jehož výsledkem je to, že správa je svěřena do rukou třetí třídy – byrokracie. Na složení této byrokracie se obě vysoké smluvní strany účastní podle vzájemného poměru sil: šlechta, která představuje důležitější výrobní odvětví, si vyhrazuje pro sebe vyšší místa, maloměšťáctvo se spokojuje s niž-

šími a jen výjimečně prosadí kandidáta do vyššího správního úřadu. Kde je byrokracie podřízena přímé kontrole, jako v německých konstitučních státech, dělí se šlechta a maloměšťáci o tuto kontrolu stejným způsobem; a pochopitelně šlechta si i zde zajišťuje lví podíl. Maloměšťáci nikdy nemohou šlechtu svrhnout, ba ani se jí postavit naroveň; dokáží ji jenom oslabovat. Ke svržení šlechty je zapotřebí jiné třídy, se širšími zájmy, větším majetkem a větší odvahou: *buržoasie.*

Buržoasie vyšla ve všech zemích z řad maloměšťáků, vznikala s rozvojem světového obchodu a velkého průmyslu, se svobodnou konkurencí a centralisací majetku, které tento rozvoj provázely. Maloměšťák představuje vnitrozemský a pobřežní obchod, řemeslo a manufakturu, založenou na ruční práci – obory podnikání, které se rozvíjejí na omezeném území, kterým stačí menší kapitál s pomalým obratem a které vytvářejí jen místní a ospalou konkurenci. Buržoa představuje světový obchod, přímou směnu výrobků všech světadílů, peněžnictví, velký tovární průmysl, založený na strojové práci – obory podnikání, které vyžadují co nejširší terén, co největší kapitál s rychlým obratem a vytvářejí všeobecnou a bouřlivou konkurenci. Maloměšťák představuje *místní* zájmy, buržoa zájmy *universální.* Maloměšťák se domnívá, že jeho postavení je dostatečně zajištěno, jestliže se při nepřímém vlivu na státní zákonodárství přímo účastní provinciální správy a je-li pánem své místní municipální správy. Buržoa nemůže své zájmy zajistit bez přímé, neustálé kontroly ústřední správy, zahraniční politiky a zákonodárství svého státu. Klasickým výtvorem maloměšťáka byla německá říšská města; klasickým výtvorem buržoy je francouzský zastupitelský stát. Maloměšťák je konservativní, jakmile mu vládnoucí třída udělá nějaké ústupky; buržoa je revoluční, dokud se sám neujme vlády.

Nuže, jaký je poměr německé buržoasie k oběma třídám, které se dělí o politickou moc?

Zatímco se v Anglii v sedmnáctém století a ve Francii v osmnáctém století začala tvořit bohatá a mocná buržoasie, můžeme v Německu o buržoasii mluvit teprve od počátku devatenáctého století. Předtím ovšem existovali jednotliví bohatí rejdaři v hansovních městech a několik bohatých bankéřů ve vnitrozemí, ale nebyla

tu třída velkých kapitalistů, tím méně velkých *průmyslových* kapitalistů. Tvůrcem německé buržoasie byl Napoleon. Jeho kontinentální systém[33] a svoboda živností, která se stala pod tlakem tohoto systému v Prusku nezbytná, daly Němcům průmysl a rozšířily jejich hornictví. Tato nová nebo rozšířená odvětví výroby nabyla už za několik let takového významu a buržoasie, kterou tato odvětví vyvolala v život, takového vlivu, že už roku 1818 jim musela pruská vláda povolit ochranná cla. Tento pruský celní zákon z roku 1818 byl prvním oficiálním uznáním buržoasie vládou. Přiznalo se – i když s těžkým srdcem a nerado – že se buržoasie stala třídou pro zemi nepostradatelnou. Dalším ústupkem buržoasii byl Celní spolek. Přijetí většiny německých států do pruského celního systému bylo sice původně diktováno čistě fiskálními a politickými zřeteli, ale prospěch z toho neměl nikdo jiný než německá, zvláště pak pruská buržoasie. I když Celní spolek sem tam přinesl šlechtě a maloměšťáctvu některé dílčí výhody, vcelku jim přece jen daleko víc uškodil tím, že vyvolal rozmach buržoasie, oživil konkurenci a vyřadil dosavadní výrobní prostředky. Pak už se buržoasie, zejména v Prusku, vyvíjela poměrně rychle. I když se její rozmach za posledních třicet let zdaleka nevyrovná rozmachu anglické a francouzské buržoasie, přece jen zavedla většinu odvětví moderního průmyslu, z některých oblastí vytlačila selský nebo maloměšťácký patriarchalismus, do jisté míry zkoncentrovala kapitály, vytvořila jakýs takýs proletariát a vybudovala dosti rozsáhlou železniční síť. Přivedla to alespoň tak daleko, že teď buď musí jít dál a stát se vládnoucí třídou, nebo se svých dosavadních vymožeností vzdát. Tak daleko, že je v dané chvíli jedinou třídou v Německu, která může uskutečňovat pokrok, která může v dané chvíli Německu vládnout. Je už teď fakticky vůdčí třídou v Německu a celá její existence závisí na tom, aby se jí stala i právně.

A skutečně, s rozmachem a sílícím vlivem buržoasie jde ruku v ruce stále větší nemohoucnost tříd, jež jsou dosud oficiálně u moci. Šlechta od napoleonských dob stále víc chudne a zadlužuje se. Výkup robotních povinností zvýšil výrobní náklady jejího obilí a v nové třídě nezávislých malorolníků jí vyvstal konkurent – nevýhody, které nijak nemohlo natrvalo vyvážit odírání sedláků při

vyvazování. Odbyt jejího obilí omezuje ruská a americká konkurence, vývoz vlny australská a v některých letech i jihoruská konkurence. A čím víc stoupaly výrobní náklady a čím víc rostla konkurence, tím víc vycházelo najevo, že šlechta není schopna výnosně obdělávat své pozemky a používat nejnovějších pokroků zemědělské vědy. Stejně jako francouzská a anglická šlechta minulého století, využívala i německá šlechta rostoucí civilisace jen k tomu, aby své jmění prohýřila v zábavách a radovánkách ve velkých městech. Mezi šlechtou a buržoasií začalo ono soupeření ve společenské výchově a intelektuálním vzdělání, bohatství a přepychu, jež všude ohlašuje nástup buržoasie k politické moci a jež jako každá jiná konkurence končí vítězstvím bohatší strany. Venkovská šlechta se proměnila v dvorní šlechtu, ale jen se tím rychleji a jistěji zruinovala. Tři procenta, tvořící důchody šlechty, neobstála v boji s patnácti procenty zisků buržoasie; šlechta se svými třemi procenty se uchýlila k hypotékám, rytířským úvěrním pokladnám atd., aby mohla vést okázalý život přiměřený svému stavu, ale tím svůj úpadek jen urychlila. Těch několik venkovských junkerů, kteří byli natolik moudří, že se nezruinovali, vytvořilo s nově vznikající třídou buržoasních velkostatkářů novou třídu *zemědělských podnikatelů*. Tato třída provozuje zemědělství bez feudálních ilusí a bez rytířské nonšalance, jako obchod, jako průmyslový podnik, používajíc přitom buržoasních prostředků — kapitálu, odborných znalostí a práce. Snáší se tak dobře s panstvím buržoasie, že ve Francii stojí docela klidně vedle ní a úměrně svému bohatství se s ní podílí na moci. Je to prostě část buržoasie, která exploatuje zemědělství.

Šlechta se tedy stala tak nemohoucí, že zčásti už sama přešla k buržoasii.

Maloměšťáci byli slabí už v porovnání se šlechtou; proti buržoasii se tím spíše nemohou udržet. Maloburžoasie je hned po rolnících nejubožejší třída, která se vůbec kdy pletla do dějin. Se svými malichernými lokálními zájmy to i v době své největší slávy, v pozdním středověku, dotáhla jen k místním organisacím, místním bojům a místním úspěchům, jen k tomu, že *byla trpěna* vedle šlechty; ale nikde nedosáhla všeobecné politické moci. Se vznikem buržoasie ztrácí i *zdání* historické iniciativy. Vklíněna mezi šlechtu a buržoa-

sii, stejně utiskována politickou převahou první třídy jako konkurencí velkokapitálu druhé třídy, dělí se na dvě části. Jedna část, bohatší maloměšťáci z velkých měst, připojuje se po menším či větším váhání k revoluční buržoasii; druhá část, která se rekrutuje z chudších měšťanů zvláště venkovských městeček, lpí na starém řádu a celou silou své setrvačnosti podporuje šlechtu. Čím víc se buržoasie vzmáhá, tím je postavení maloměšťáků horší. Ponenáhlu začíná i tato druhá část chápat, že nezmění-li se dosavadní poměry, je její zkáza neodvratná, kdežto pod vládou buržoasie jí vedle *pravděpodobnosti* stejné zkázy alespoň kyne *možnost* vyšvihnout se do řad buržoasie. Čím je její zkáza jistější, tím víc se hrne pod prapory buržoasie. Sotva se dostane buržoasie k moci, maloměšťáci se znovu štěpí. Dodávají rekruty každé frakci buržoasie a mimoto tvoří mezi buržoasií a proletariátem, který nyní vystupuje s vlastními zájmy a požadavky, celý řetěz více nebo méně radikálních politických a socialistických sekt, jež lze podrobněji studovat v anglické nebo francouzské poslanecké sněmovně a v denním tisku. Čím víc buržoasie doléhá těžkým dělostřelectvem svého kapitálu a sevřenými šiky svých akciových společností na tyto neukázněné a špatně vyzbrojené tlupy maloměšťáků, tím jsou bezradnější, tím zmatenější je jejich úprk, až jim nakonec nezbude jiné východisko, než se buďto sešikovat za rozvinutými liniemi proletariátu a přidat se pod jeho prapory, anebo se vzdát na milost a nemilost buržoasii. Tuto zábavnou podívanou můžeme pozorovat v Anglii při každé obchodní krizi, ve Francii právě v této chvíli. V Německu jsme dospěli teprve k fázi, kdy maloburžoasie ve chvíli zoufalství a peněžní tísně činí heroické rozhodnutí opustit šlechtu a svěřit svůj osud buržoasii.

Maloměšťáci tedy právě tak jako šlechta nejsou schopni stát se vládnoucí třídou v Německu. Naopak i oni se den ze dne víc a více podřizují komandu buržoasie.

Zbývají ještě rolníci a nemajetné třídy.

Rolníci, jimiž rozumíme jen drobné zemědělce, ať už pachtýře nebo vlastníky, ale ne zemědělské nádeníky a čeledíny – rolníci tvoří podobnou bezradnou třídu jako maloměšťáci, od nichž se ostatně příznivě liší větší odvahou. Zato však jsou naprosto neschopni jakékoli historické iniciativy. Dokonce i jejich osvobozování

z okovů nevolnictví se děje jen pod záštitou buržoasie. Tam, kde neexistuje šlechta a buržoasie, a to jim umožňuje vládnout, jako třeba ve švýcarských horských kantonech a v Norsku, panuje s nimi předfeudální barbarství, lokální omezenost, tupá fanatická bigotnost, slepá věrnost a řádnost. Tam, kde se vedle nich ještě udržuje šlechta, jako v Německu, jsou právě tak jako maloměšťáci vklíněni mezi ni a buržoasii. Aby uhájili zájmy zemědělství proti stále rostoucí moci obchodu a průmyslu, musejí se přimknout ke šlechtě. Aby se zajistili před konkurencí šlechty a zejména buržoasních pozemkových vlastníků, která je rdousí, musejí se přimknout k buržoasii. Na kterou stranu se s konečnou platností přidají, záleží na povaze jejich majetku. Velcí sedláci z východního Německa, kteří sami mají nad svými čeledíny určitou feudální svrchovanost, jsou všemi svými zájmy příliš spjati se šlechtou, než aby se jí mohli vážně zříci. Drobní pozemkoví vlastníci na západě, kteří vznikli rozdrobením šlechtických statků, a drobní rolníci na východě, podléhající patrimoniální soudní pravomoci a zčásti ještě povinní robotami, jsou příliš bezprostředně utlačováni šlechtou nebo je mezi nimi a šlechtou příliš příkrý protiklad, než aby se nepřidali na stranu buržoasie. Že tomu tak skutečně je, dokazují pruské provinční sněmy.

Ani vláda rolníků tedy naštěstí nepřichází v úvahu. Rolníci sami na to pomýšlejí tak málo, že se už teď z valné části dali k dispozici buržoasii.

A nemajetné čili, jak se říkává, pracující třídy? Brzy o nich promluvíme podrobněji; prozatím stačí poukázat na jejich rozdrobenost. Už toto rozdrobení na čeledíny, nádeníky, tovaryše, tovární dělníky a lumpenproletariát spolu s tím, že jsou rozptýleni po velkém, řídce obydleném území s nemnoha nevýznamnými středisky, jim znemožňuje, aby si vzájemně ujasnili společenství svých zájmů, aby se dorozuměli, ustavili jako *jedna* třída. Pro tuto rozdrobenost a rozptýlení jim nezbývá než omezit se na nejbližší, každodenní zájmy, na přání mít za dobrou práci dobrou mzdu. Čili vede to k tomu, že dělníci vidí v zájmu svého chlebodárce i svůj vlastní zájem a z každé jednotlivé skupiny dělníků se stává pomocná armáda pro třídu, která jim dává práci. Čeledín a nádeník podporuje zájmy šlechtice nebo sedláka, na jehož statku pracuje. Tovaryš je v duchovním a politickém područí svého mistra. Tovární dělník se nechává využívat od továrníka k agitaci za ochranná cla. Trhan vybojovává za pár zlaťáků svými pěstmi tahanice mezi buržoasií, šlechtou a policií. A kde se střetnou protichůdné zájmy dvou zaměstnavatelských skupin, tam dochází ke stejnému boji i mezi skupinami dělníků, které zaměstnávají.

Tak málo je masa dělnictva v Německu připravena převzít vedení veřejných záležitostí.

Shrňme, co jsme řekli. Šlechta je příliš zchátralá, maloměšťáci a rolníci celým svým životním postavením příliš slabí, dělníci nejsou ještě zdaleka dost zralí, aby mohli v Německu vystoupit jako vládnoucí třída. Zbývá jen buržoasie.

Ubohost německého statu quo je především v tom, že dosud ani jedna třída nebyla dost silná, aby své výrobní odvětví učinila národním výrobním odvětvím par excellence, a tím se stala představitelkou celonárodních zájmů. Všechny stavy a třídy, které se od desátého století objevily na scéně dějin, šlechta, nevolníci, robotní sedláci, svobodní sedláci, maloměšťáci, tovaryši, manufakturní dělníci, buržoové, proletáři, existují tu vedle sebe. Ty z těchto stavů a tříd, které na základě svého majetku zastupují určité odvětví výroby, totiž šlechta, svobodní sedláci, maloměšťáci a buržoové, se spolu rozdělili o politickou moc podle své početnosti, svého bohatství a svého podílu na celkové produkci země. Výsledkem tohoto dělení je, jak už bylo řečeno, že šlechta urvala lví podíl a na maloměšťáky zbyl menší podíl; že se buržoové *oficiálně* berou na vědomí jen jako maloměšťáci a s rolníky *jako rolníky* se vůbec nepočítá, protože jsou se svým nepatrným vlivem rozděleni mezi ostatní třídy. Tento režim, jehož představitelkou je byrokracie, je politickou kvintesencí všeobecné nemohoucnosti a ubohosti, tupé nudy a špíny německé společnosti. Uvnitř tomu odpovídá rozkouskování Německa na osmatřicet lokálních a provinciálních států, včetně rozkouskování Rakouska a Pruska na samostatné provincie; navenek potupná bezmocnost vůči využívání a kopancům. Důvod této všeobecné ubohosti je ve všeobecném nedostatku kapitálu. Každá jednotlivá třída v ubohém Německu nesla od počátku pečeť měš-

ťácké prostřednosti, byla vždy ve srovnání s touž třídou v jiných zemích ubohá a ponížená. Jak maloměšťácky se vyjímá vysoká i nízká německá šlechta už od dvanáctého století vedle bohaté, bezstarostné, poživačné a ve svém celém vystupování sebejisté francouzské a anglické šlechty! Jak nepatrní, jak bezvýznamní a místně omezení se jeví měšťanostové říšských a hansovních měst vedle rebelantských pařížských měšťanů z čtrnáctého a patnáctého století, vedle londýnských puritánů ze sedmnáctého století! Jak maloměšťácky vypadají ještě i dnes naše přední veličiny průmyslu, financí, námořnictví vedle pařížských, lyonských, londýnských, liverpoolských a manchesterských králů bursy! Ba i pracující třídy jsou v Německu naprosto maloměšťácké. A tak má maloměšťáctvo při svém poníženém společenském a politickém postavení alespoň tu útěchu, že je normální třídou v Německu a že na všechny ostatní třídy přeneslo svou specifickou ponížen**o**st a své chlebíčkaření.

Jak se z této ubohosti dostat? Je jen jedna cesta. *Jedna* třída musí natolik zesílit, aby na *jejím* vzestupu závisel vzestup celého národa, aby na jejím pokroku a rozvoji jejích zájmů závisel rozvoj zájmů všech ostatních tříd. Zájem této jedné třídy se musí v daném okamžiku stát zájmem národním, tato třída sama v daném okamžiku představitelkou národa. A tu se pak tato třída a s ní většina národa dostane do rozporu s politickým statem quo. Politický status quo odpovídá stavu, který už neexistuje: kolisi zájmů různých tříd. Nové zájmy jsou omezovány a dokonce i část tříd, v jejichž prospěch byl status quo ustaven, vidí, že už nevyjadřuje jejich zájmy. Nutný důsledek toho je pokojné nebo násilné odstranění statu quo. Na jeho místo nastoupí vláda třídy, která v této chvíli zastupuje většinu národa, a pod její vládou začne nové stadium vývoje.

Jako je nedostatek kapitálu příčinou statu quo, všeobecné slabosti, tak také jen vlastnictví kapitálu, jeho koncentrace v rukou jedné třídy může dát této třídě do rukou moc tento status quo odstranit.

Existuje však v Německu taková třída, která je schopna status quo odstranit? Existuje, ovšem ve srovnání s obdobnou třídou v Anglii a ve Francii je značně maloměšťácká, ale přesto existuje; je to buržoasie.

Buržoasie je třída, která ve všech zemích svrhává kompromis mezi šlechtou a maloměšťáctvem, který na sebe vzal podobu byrokratické monarchie, a tím si dobývá moc především pro sebe.

Buržoasie je jediná třída v Německu, která získala pro své zájmy alespoň velkou část zemědělských podnikatelů, maloměšťáků, rolníků, dělníků, ba dokonce i menší část šlechty, a sjednotila je pod svými prapory.

V Německu jedině strana buržoasie bezpečně ví, čím dnešní status quo nahradit; jedině ona se neomezuje na abstraktní principy a historické dedukce, nýbrž chce prosadit velmi určitá, hmatatelná a okamžitě proveditelná opatření, jedině ona je alespoň v místním a provinciálním měřítku poněkud zorganisována a má jakýs takýs válečný plán; zkrátka je to strana, která bojuje v prvních řadách proti statu quo a přímo se podílí na jeho svržení.

Strana buržoasie je tedy jediná, která má nejspíš vyhlídky na úspěch.

Zbývá pak už jen otázka: Je pro buržoasii nezbytné svrhnout status quo, chce-li se dostat k moci, a je svou vlastní silou a slabostí svých odpůrců dost silná, aby to dokázala?

Podívejme se na to blíže.

Nejvýznamnější částí německé buržoasie jsou továrníci. Na rozkvětu průmyslu závisí rozkvět celého vnitřního obchodu, hamburského, brémského a zčásti štětínského námořního obchodu i rozvoj bankovnictví; závisí na něm výnos železnic, a tím nejdůležitější část bursovních spekulací. Na průmyslu jsou nezávislí jen vývozci obilí a vlny z pobaltských měst a bezvýznamná skupina dovozců cizích průmyslových výrobků. Potřeby továrníků představují tedy potřeby celé buržoasie a těch tříd, které jsou v dané chvíli na buržoasii závislé.

Továrníci se zase dělí na dvě skupiny: první zpracovává nahrubo suroviny a dodává na trh polotovary, druhá přebírá polozpracovanou surovinu a dodává na trh hotové zboží. K první skupině patří majitelé přádelen, k druhé majitelé tkalcoven. Do první skupiny spadají v Německu i výrobci železa...*

* Čtyři stránky rukopisu chybí. *(Pozn. red.)*

Aby bylo možno využít nově vynalezených pomocných prostředků, vybudovat dobré komunikace, dostávat laciné stroje a suroviny, školit zručné dělníky, k tomu je zapotřebí celého průmyslového systému; k tomu je třeba součinnosti všech průmyslových odvětví, k tomu patří přístavní města čile obchodující a závislá na průmyslovém vnitrozemí. To už ekonomové dávno dokázali. K takovému průmyslovému systému je však dnes, kdy se konkurence nemusí bát snad jedině Angličané, také třeba úplného systému ochranných cel, který podchycuje všechna odvětví ohrožená zahraniční konkurencí a který je nutno obměňovat vždy podle stavu průmyslu. Takovýto systém současná pruská vláda a žádná z vlád Celního spolku dát *nemohou*. Takový systém může zavést a řídit jen vládnoucí buržoasie. A už i proto se německá buržoasie nadále neobejde bez politické moci.

V Německu je takový systém ochranných cel tím nezbytnější, že tam manufaktura spěje k zániku. Bez systematických ochranných cel podlehne manufaktura konkurenci anglických strojů a buržoové, maloměšťáci a dělníci, kteří z ní byli dosud živi, zahynou. Což je dosti pádný důvod pro německé buržoy, aby zbytky manufaktury zničili raději pomocí *německých* strojů.

Ochranná cla jsou tedy pro německou buržoasii nezbytná a jen ona sama je může zavést. Tedy už proto se musí zmocnit státní moci.

Továrníkům však brání v plném využití jejich kapitálu nejen nedostatečná cla, brání jim v tom i *byrokracie*. Narážejí-li při celním zákonodárství na lhostejnost, narážejí tady, ve svých stycích s byrokracií, na vyslovené nepřátelství vlády.

Byrokracie byla dosazena proto, aby vládla maloměšťákům a rolníkům. Tyto třídy, rozptýlené v malých městečkách nebo po vesnicích, se zájmy, které nepřekračují nejužší místní okruh, nemohou nemít omezený obzor, odpovídající omezeným poměrům, v nichž žijí. Nemohou řídit velký stát, nemají ani dost velký rozhled, ani znalosti, aby dokázaly vzájemně vyrovnávat různé střetávající se zájmy. A právě na tom stupni civilisace, na kterém dochází k rozkvětu maloměšťáctva, se různé zájmy proplétají nejsložitěji (vzpomeňme jen na cechy a jejich sváry). Maloměšťáci a rolníci se

tedy bez mocné a početné byrokracie neobejdou. Musí si dát líbit poručníkování, aby se uchránili před obrovským zmatkem, aby se nezruinovali nesčetnými procesy.

Ale byrokracie, která je pro maloměšťáky nezbytností, stává se buržoům velmi brzy nesnesitelným poutem. Už manufaktuře byly dohled a vměšování úředníků velmi na obtíž; tovární průmysl je za takového dohledu téměř nemožný. Němečtí továrníci si zatím drželi byrokracii co možná od těla s pomocí úplatků, což jim nijak nelze zazlívat. Ale tento prostředek jim může pomoci jen od menší části břemene; nehledě k tomu, že je nemožné, aby továrník podplatil *všechny* úředníky, s nimiž přijde do styku, úplatky ho nezachrání před vedlejšími poplatky, honoráři právníkům, architektům, technikům a jinými výdaji způsobenými dozorem, neušetří mu všelijaké mimořádné práce a ztráty času. A čím víc se průmysl rozvíjí, tím víc se objevuje „úředníků dbalých svých povinností", tj. takových, kteří buď z pouhé omezenosti, nebo z byrokratické nenávisti k buržoasii provádějí továrníkům ty nejhorší schválnosti.

Buržoasie je tedy nucena zlomit moc této zpupné a šikanující byrokracie. Ve chvíli, kdy se státní správa a zákonodárství dostanou pod kontrolu buržoasie, je po samostatnosti byrokracie veta; ba v této chvíli se trapiči buržoasie promění v její pokorné sluhy. Dosavadní předpisy a reskripty, které sloužily jen k tomu, aby ulehčovaly práci úředníkům na úkor průmyslové buržoasie, vystřídávají nové předpisy, jimiž se ulehčuje práce průmyslníkům na úkor úředníků.

Buržoasie je tedy nucena udělat to co nejdříve tím spíš, že všechny její frakce, jak jsme už viděli, mají přímý zájem na tom, aby se tovární průmysl pozvedl co nejrychleji, a pod režimem byrokratických šikan se tovární průmysl rozvíjet nemůže.

Podřízení celnictví a byrokracie zájmům průmyslové buržoasie, to jsou dvě opatření, na jejichž uskutečnění má buržoasie svrchovaný zájem. Ale tím ještě zdaleka nejsou všechny její potřeby vyčerpány. Bude muset pronikavě zrevidovat celý systém zákonodárství, správy a soudnictví skoro ve všech německých zemích, neboť celý tento systém je tu jen k tomu, aby udržoval a posiloval ten společenský pořádek, o jehož svržení buržoasie neustále usiluje. Podmínky,

za kterých mohou vedle sebe existovat šlechta a maloměšťáci, jsou naprosto odlišné od životních podmínek buržoasie, a v německých státech se oficiálně uznávají jen ty první. Vezměme jako příklad pruský status quo. Maloměšťáci se mohli podřizovat jak administrativní, tak soudní byrokracii, mohli své jmění a osobu svěřovat libovůli a lajdáctví „nezávislé", tj. byrokraticky samostatné třídy soudců, která je za to chránila před přehmaty feudální šlechty a tu a tam i administrativní byrokracie, ale buržoasie to dělat nemůže. Buržoové potřebují pro majetkové procesy alespoň ochranu veřejnosti, pro trestní procesy kromě toho ještě porotu, stálou kontrolu justice prostřednictvím svých zástupců. – Maloměšťák se může smířit s vynětím šlechticů a úředníků z pravidelné soudní pravomoci, protože toto jeho oficiální ponížení plně odpovídá jeho nízkému společenskému postavení. Buržoa, který buď musí zajít, nebo svou třídu učinit první třídou ve společnosti a ve státě, ten se s tím smířit nemůže. – Maloměšťák může zákonodárství v oblasti pozemkového vlastnictví plně přenechat šlechtě, aniž je to na újmu jeho poklidnému životu; musí to udělat, protože má dost práce s tím, aby před vlivem a přehmaty šlechty uchránil své vlastní městské zájmy. Buržoa rozhodně nemůže úpravu majetkových poměrů na venkově ponechávat na vůli šlechtě, protože plné rozvinutí jeho zájmů vyžaduje i co největší průmyslové využití zemědělství, vytvoření třídy zemědělských podnikatelů, volnou zcizitelnost a mobilnost pozemkového majetku. Buržoasie může využít toho, že si pozemkoví vlastníci musí opatřovat peníze na hypotéku, a může přimět šlechtu, aby buržoasii přiznala – alespoň pokud jde o zákony o hypotékách – vliv na zákonodárství v oboru pozemkového vlastnictví. – Maloměšťák se svými drobnými obchůdky, pomalým obratem a omezeným počtem zákazníků, soustředěných na malém prostoru, nijak zvlášť nestrádal pod žalostným staropruským obchodním zákonodárstvím, ba byl ještě vděčný za tu trošku záruky, kterou mu skýtalo, pro buržou je však už nesnesitelné. Maloměšťák, jehož velmi jednoduché obchody jsou zřídkakdy transakcemi mezi obchodníky, nýbrž skoro vždy jen prodejem maloobchodníka nebo výrobce přímo spotřebiteli – tento maloměšťák udělá málokdy bankrot a může se snadno podrobit staropruským zákonům o bankrotu.

Podle tohoto zákona se totiž z konkursní podstaty přednostně vyplatí směnečné dluhy před dluhy knihovními, obvykle však celou podstatu pohltí justice. Tyto zákony jsou navrženy především v zájmu právnických byrokratů, kteří podstatu spravují, a pak v zájmu všech neburžoů proti buržoům. Zvláště pak nadržují šlechtě, která za své odeslané obilí vystaví nebo dostane směnku od obchodníka nebo komisionáře; vůbec je to výhodné pro všechny, kdo jednou za rok něco prodají, na výtěžek dostanou směnku a vezmou jej z obchodu. Z těch, kdo se zabývají obchodem, jsou zase chráněni bankéři a velkoobchodníci, kdežto továrníci jsou spíš biti. Buržoa, který se zabývá *jen* transakcemi mezi obchodníky, jehož zákazníci bydlí každý jinde, který dostává směnky ze všech končin světa, který se musí pohybovat ve vysoce spletitém systému nejrůznějších transakcí, který je každou chvíli zapleten do nějakého bankrotu, buržoa se může za takovýchto absurdních zákonů jedině zruinovat. – Maloměšťák má zájem na všeobecné politice své země jen potud, že si přeje mír; jeho omezený životní okruh mu nedovoluje vyznat se ve vztazích mezi státy. Buržoa, který obchoduje s nejvzdálenějšími kraji nebo s nimi musí konkurovat, nemůže dosáhnout úspěchu bez bezprostředního vlivu na zahraniční politiku svého státu. – Maloměšťák si mohl nechat ukládat daně od byrokracie a šlechty z týchž důvodů, z jakých se podroboval byrokracii. Buržoa má naprosto přímý zájem na tom, aby se veřejná břemena rozdělovala tak, aby co nejméně postihovala *jeho* zisk.

Zkrátka, mohl-li se maloměšťák spokojit s tím, že postavil proti šlechtě a byrokracii svou setrvačnou masu, že si zajistil vliv na veřejnou moc svou silou setrvačnosti, buržoa to dělat nemůže. Ten musí svou třídu učinit vládnoucí třídou, svůj zájem rozhodujícím zájmem v zákonodárství, správě, justici, zdaňování a zahraniční politice. Buržoasie se musí nerušeně rozvíjet, denně zvětšovat své kapitály, denně snižovat výrobní náklady svého zboží, denně rozšiřovat svá obchodní spojení, své trhy, denně zdokonalovat své komunikace, *jinak zahyne*. K tomu ji nutí konkurence na světovém trhu. A aby se mohla svobodně a nerušeně rozvíjet, potřebuje právě politickou moc, podřízení všech ostatních zájmů svým zájmům.

A že německá buržoasie potřebuje politickou moc právě ***teď***,

nemá-li zahynout, to jsme dokázali výše, když jsme mluvili o otázce ochranných cel a o poměru buržoasie k byrokracii. Nejpádnějším důkazem pro to je však *nynější situace na německém peněžním a zbožním trhu.*

Prosperita anglického průmyslu roku 1845 a jí podnícená spekulace s železničními akciemi měly tentokrát větší vliv na Francii a Německo než v kterémkoli předcházejícím období konjunktury. Němečtí továrníci dělali výhodné obchody a s nimi se vzmohlo německé podnikání vůbec. Zemědělské oblasti našly v Anglii ochotný odbyt pro své obilí. Všeobecná prosperita oživila peněžní trh, usnadnila úvěr a přilákala na trh spoustu drobnějších kapitálů, jichž v Německu tolik leželo napůl ladem. Jako v Anglii a ve Francii, jen o něco později a v ponckud...*

Napsal B. Engels
v březnu až dubnu 1847
Poprvé uveřejnil IMEL roku 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Další stránky rukopisu se nezachovaly. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

OCHRANNÁ CLA,

NEBO SYSTÉM SVOBODNÉHO OBCHODU

Od chvíle, kdy byl pruský král z finanční tísně a pro nedostatek úvěru nucen vydat výnosy z 3. února[34], nemohl být ani jeden rozumný člověk na pochybách, že absolutní monarchii v Německu, dosavadnímu „křesťansko-germánskému" hospodaření, známému též pod jménem „otcovská vláda", přes všechno zpěčování a všechny rázné trůnní řeči jednou provždy odzvonilo. Od tohoto dne může buržoasie v Německu datovat svou vládu. Výnosy samy nejsou nic jiného než uznání moci buržoasie, i když ještě zahalené hustou postupimskou mlžnou clonou. Velkou část této clony už zatím rozfoukalo celkem slabé fungování Spojeného zemského sněmu a brzy se celý ten křesťansko-germánský mlžný přízrak rozplyne v nic.

Jakmile byl ovšem jednou položen základ k panství středních tříd, musel se také vzápětí vynořit požadavek vzít celou obchodní politiku Německa, resp. Celního spolku, z neschopných rukou německých panovníků, jejich ministrů a zpupné, ale v obchodních a průmyslových záležitostech velmi omezené a neznalé byrokracie, a svěřit ji dozoru a rozhodování těch, kteří těmto věcem jednak dostatečně rozumějí, jednak na nich mají přímý zájem. Jinými slovy: otázku, zda ochranná a diferenční cla, nebo svobodný obchod, si musí rozhodnout buržoasie sama.

Spojený zemský sněm v Berlíně ukázal vládě, že buržoasie ví, co potřebuje; při nedávných debatách o clech bylo dáno špandavskému vládnímu systému[35] dosti jasnými a trpkými slovy najevo, že není s to pochopit, chránit a podporovat materiální zájmy. Už sama krakovská záležitost[36] by byla stačila k tomu, aby bylo Vilémovi Svaté aliance* a jeho ministrům vypáleno na čelo znamení, že jsou nejhrubší ignoranti nebo trestuhodní zrádci blaha země. Ale k zděšení jeho veličenstva a jeho excelencí přišlo na přetřes ještě mnoho jiných věcí, při nichž se královské a ministerské schopnosti a znalosti – a to jak živých potentátů, tak nebožtíků – mohly cítit všelijak, jen ne polichoceny.

Mezi buržoy samými panují sice, pokud jde o průmysl a obchod, dva rozdílné názory, ale není pochyby, že strana prosazující ochranná, resp. diferenční cla, je dalcko nejmocnější, nejpočetnější a nejsilnější. Buržoasie si také skutečně nemůže udržet své postavení, upevnit je a získat neomezenou moc, nebude-li svůj průmysl a obchod chránit a vypiplávat umělými prostředky. Kdyby se nechránila proti zahraničnímu průmyslu, byla by za jedno desetiletí rozdrcena a rozdupána. Dost možná, že jí ani tato ochrana nijak zvlášť a nadlouho nepomůže. Vyčkávala příliš dlouho, příliš si hověla v pelínce, do které ji její drazí panovníci po tolik let zavinovali. Na všech stranách ji předstihli, předhonili, připravili ji o nejlepší posice, zatímco ona se doma klidně nechala klepat přes prsty a neměla ani tolik energie, aby se svých zčásti slabomyslných, zčásti velice prohnaných otcovských kantorů a cepovatelů zbavila.

Teď se karta obrátila. Němečtí vládci mohou teď být už jen sluhy buržoasie, páté kolo u jejího vozu. Pokud má buržoasie ještě čas a příležitost chopit se moci, je ochrana německého průmyslu a německého obchodu jedinou základnou, o kterou se tato moc může opírat. A co buržoasie proti německým vládcům chce prosadit a musí prosadit, to také prosadí.

Vedle buržoasie však existuje velmi značné množství lidí, kterým říkáme proletáři – pracující a nemajetná třída.

Je otázka, co zavedením ochranných cel získá tato třída.

* — Bedřichu Vilémovi IV. *(Pozn. red.)*

Dostane potom vyšší mzdu, bude moci lépe jíst a lépe se šatit, zdravěji bydlet, bude mít trochu víc času na zotavenou a na vzdělání, zbude jí něco na rozumnější a pečlivější výchovu dětí?

Páni buržoové, kteří se přimlouvají za systém ochranných cel, nikdy neopomenou zdůraznit blaho dělnické třídy. Soudě podle jejich slov, musel by zároveň s celní ochranou průmyslu nastat dělníkům vskutku rajský život, ba Německo by se tím stalo zemí kanaánskou, která bude pro proletáře „oplývat mlékem a strdím". Posloucháme-li na druhé straně zastánce svobodného obchodu, slyšíme, že teprve až se uskuteční *jejich* systém, budou prý se mít nemajetní „jako pánbůh ve Frankrajchu", tj. budou si žít tuze vesele.

V obou táborech je ještě dost omezených hlav, které celkem věří tomu, co říkají. Ti chytří z nich však velmi dobře vědí, že je to všechno klam, kterým se mají zmást a získat masy.

Chytrým buržoům není třeba říkat, že dělník nedostane vyšší mzdu, než jaká mu taktak stačí k holému živobytí, ať už bude zaveden systém ochranných cel, nebo bude svobodný obchod, či něco mezi tím. Dělník dostane v tom i v onom případě na ruku jen to, co potřebuje, aby se jakožto pracovní stroj nezastavil.

Proletáři, nemajetnému, by tedy zdánlivě mohlo být zcela jedno, zda budou mít rozhodující slovo stoupenci ochranných cel, nebo stoupenci svobodného obchodu.

Jenže, jak už bylo řečeno, buržoasie v Německu potřebuje ochranu před cizinou, má-li vymést středověké zbytky feudální aristokracie a moderní havěť z „milosti boží" a získat prostor pro svůj vlastní, ničím nemrzačený rozvoj své vnitřní podstaty, a proto má i dělnická třída zájem na tom, co buržoasii k této neomezené moci dopomůže.

Teprve až bude vykořisťovat a utiskovat už jen jedna třída – buržoasie, až se vina za bídu a nouzi už nebude moci svádět hned na ten, hned na onen stav nebo prostě na absolutní monarchii a její byrokraty, teprve pak začne poslední rozhodný boj, boj mezi majetnými a nemajetnými, mezi buržoasií a proletariátem.

Pak budou z bitevního pole vyklizeny všechny zbytečné překážky, pak bude odstraněno všechno nepodstatné, co mate; postavení obou nepřátelských vojsk bude jasné a přehledné.

Až se uskuteční panství buržoasie, udělají tím i dělníci, donuceni okolnostmi, nesmírně důležitý krok vpřed; od nynějška už nebudou vystupovat a bouřit se proti stávajícímu řádu jen jako jednotlivci nebo nanejvýš po stech a tisících, nýbrž všichni dohromady jako jedna třída se svými vlastními zájmy a zásadami nastoupí podle společného plánu a v jednom šiku do boje proti svému poslednímu a úhlavnímu nepříteli – buržoasii.

O tom, jak tento boj dopadne, nemůže být pochybnosti. Proletariát porazí a bude muset porazit buržoasii, právě tak jako buržoasie zasadila smrtelnou ránu aristokracii a absolutní monarchii.

S buržoasií padne i soukromé vlastnictví a vítězství dělnické třídy navždy skoncuje s jakoukoli třídní a kastovní nadvládou.

Napsal B. Engels začátkem června 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 46 z 10. června 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

BÍDA FILOSOFIE

ODPOVĚĎ NA „FILOSOFII BÍDY" PANA PROUDHONA[37]

Napsal K. Marx v první polovině roku 1847
Poprvé vyšlo knižně v Paříži a v Bruselu roku 1847
Podpis: Karel Marx

Podle textu vydání z roku 1847 s přihlédnutím k opravám provedeným v německých vydáních z roku 1885 a 1892 a ve francouzském vydání z roku 1896
Přeloženo z francouzštiny

MISÈRE

DE

LA PHILOSOPHIE.

—

RÉPONSE A

LA PHILOSOPHIE DE LA MISÈRE

DE M. PROUDHON.

Par Karl Marx.

PARIS.
A. FRANK,
69, rue Richelieu

BRUXELLES.
C. G. VOGLER,
2, petite rue de la Madeleine.

1847

Obálka prvního vydání „Bídy filosofie“

PŘEDMLUVA

Pan Proudhon má smůlu, že byl v Evropě podivně nepochopen. Ve Francii smí být považován za špatného ekonoma, protože platí za dobrého německého filosofa. V Německu zase smí být špatným filosofem, protože je považován za jednoho z nejlepších francouzských ekonomů. Chtěl bych protestovat – jako Němec a jako ekonom – proti tomuto dvojímu omylu.

Čtenář uzná, že při této nevděčné práci kritika pana Proudhona musela často ustoupit kritice německé filosofie a že jsem se zároveň musel často dotknout ekonomie.

V Bruselu 15. června 1847

Karel Marx

Dílo páně Proudhonovo není pouhé ekonomické pojednání, není to obyčejná kniha, je to bible: „mystérie", „tajemství vyrvaná božskému nitru", „zjevení", nic tu nechybí. Ale protože se dnes věnuje větší pozornost prorokům než světským autorům, musí se čtenář smířit s tím, že s námi projde suchopárnou a chmurnou učeností „Genesc", aby se pak mohl s p. Proudhonem povznést do nadzemských, úrodných oblastí *suprasocialismu.* (Viz Proudhon, Filosofie bídy, Předmluva, str. III, ř. 20.)

KAPITOLA PRVNÍ

VĚDECKÝ OBJEV

§ I. *PROTIKLAD UŽITNÉ HODNOTY A SMĚNNÉ HODNOTY*

„Schopnost všech produktů, jak přírodních, tak průmyslových, sloužit lidským životním potřebám, nazýváme obvykle *užitnou hodnotou,* jejich schopnost vzájemně se směňovat pak *směnnou hodnotou*... Jak se užitná hodnota stává směnnou hodnotou?... Vznik pojmu hodnoty (směnné) nebyl ekonomy dost pečlivě objasněn, musíme se tedy u toho zastavit. Protože se totiž velmi mnoho předmětů, které potřebuji, vyskytuje v přírodě jen v nepatrné míře nebo vůbec ne, musím napomáhat výrobě toho, co mi chybí, a protože nemohu sám tolik věcí vyrobit, *navrhnu* jiným lidem, svým spolupracovníkům v různých oborech činnosti, aby mi postoupili část svých výrobků *směnou* za mé výrobky." (Proudhon, sv. I, kap. 2.)

Pan Proudhon nám především hodlá vysvětlit dvojakou povahu hodnoty, „*rozlišení v hodnotě*", pochod, jímž se mění užitná hodnota v směnnou hodnotu. Musíme se s p. Proudhonem zastavit u tohoto aktu transsubstanciace. Podívejme se, jak tento akt podle našeho autora probíhá.

Velmi mnoho výrobků se nevyskytuje v přírodě, nýbrž se vyrábí průmyslově. Jakmile lidským potřebám nestačí, co vyrobí příroda sama, musí se člověk uchýlit k výrobě průmyslové. Ale co je tento průmysl v představě p. Proudhona? Jak vznikl? Jednotlivec potřebuje velmi mnoho věcí a „nemůže je všechny sám vyrobit".

Uspokojení určitého množství potřeb předpokládá výrobu téhož množství věcí – není výrobků bez výroby; – tolik věcí však už nestačí vyrobit jen jedny ruce. Jakmile však předpokládáme při výrobě víc než jedny ruce, předpokládáme tím již celou výrobu založenou na dělbě práce. Tedy potřeba, jak si ji představuje p. Proudhon, předpokládá sama již úplnou dělbu práce. A předpokládáme-li dělbu práce, máme tu směnu, a tudíž i směnnou hodnotu. Stejně bychom mohli považovat směnnou hodnotu za předem danou.

Ale p. Proudhon šel raději oklikou. Sledujme ho tedy v jeho oklikách, které nás vždy dovedou tam, odkud vyšel.

Abych se tedy dostal ze stavu, kdy každý jako poustevník vyrábí sám pro sebe, a abych dospěl ke směně, „obracím se", praví p. Proudhon, „na své spolupracovníky v různých oborech činnosti". Mám tedy spolupracovníky, kteří všichni pracují v různých oborech, aniž přitom všichni, já i ostatní – stále podle p. Proudhona – vystoupíme z osamělého a málo společenského postavení Robinsonů. Spolupracovníci a různé obory činnosti, dělba práce a směna, kterou dělba práce zahrnuje, to všechno už tu je.

Shrňme: mám potřeby, které jsou založeny na dělbě práce a na směně. Tím, že p. Proudhon předpokládá tyto potřeby, předpokládá zároveň už směnu a směnnou hodnotu, jejíž vznik přece hodlá „objasnit pečlivěji než ostatní ekonomové".

P. Proudhon mohl právě tak pořádek věcí obrátit a nebyl by tím porušil správnost svých závěrů. K vysvětlení směnné hodnoty potřebuje směnu. K vysvětlení směny potřebuje dělbu práce. Chce-li vysvětlit dělbu práce, musí mít potřeby, které ji nutně vyžadují. Aby vysvětlil tyto potřeby, musí je prostě „*předpokládat*", což neznamená je popřít, na rozdíl od prvního axiómatu v předmluvě p. Proudhona – „Předpokládat Boha znamená popřít ho". (Předmluva, str. 1.)

Jak si p. Proudhon, který předpokládá dělbu práce jako známou, počíná, aby vysvětlil směnnou hodnotu, která je pro něho stále ještě neznámou?

„Člověk *navrhne* jiným lidem, svým spolupracovníkům v různých oborech činnosti", aby zavedli směnu a rozlišovali mezi

užitnou hodnotou a směnnou hodnotou. Tím, že přijali toto navržené rozlišení, ponechali tito spolupracovníci p. Proudhonovi jedinou „starost"; vzít na vědomí hotový fakt a popsat, „objasnit" ve svém politicko-ekonomickém pojednání „vznik pojmu hodnoty". Ale stále nám ještě má vysvětlit „vznik" tohoto návrhu, má nám konečně povědět, jak tohoto jedince, tohoto Robinsona, z ničeho nic napadlo učinit „svým spolupracovníkům" onen *známý* návrh a proč jej tito spolupracovníci bez námitek přijali.

Do těchto genealogických podrobností se p. Proudhon nepouští. Dává prostě faktu směny jakousi historickou pečeť tím, že ji podává jako návrh, který dal někdo jiný, jemuž šlo o zavedení této směny.

To je malá ukázka „*historické a popisné metody*" p. Proudhona, který dává najevo tak povýšené opovržení „historickou a popisnou metodou" takových Adamů Smithů a Ricardů.

Směna má své vlastní dějiny. Prošla několika fázemi.

Byla doba, např. ve středověku, kdy se směňoval jen přebytek, to, oč převyšovala výroba spotřebu.

Byla však také doba, kdy přecházel do obchodu nejen přebytek, nýbrž všechny výrobky, celá průmyslová výroba, kdy byla celá výroba závislá na směně. Jak vysvětlit tuto druhou fázi směny – směnnou hodnotu umocněnou na druhou?

Pan Proudhon by měl odpověď pohotově: Předpokládejme, že někdo „*navrhl* jiným lidem, svým spolupracovníkům v různých oborech činnosti", aby umocnili směnnou hodnotu na druhou.

Posléze nastala doba, kdy se stalo předmětem směny, čachru, dalo se zcizovat všechno, co lidé dosud považovali za neprodejné. Je to doba, v níž se začalo obchodovat se vším – i s věcmi, které se až dosud předávaly, ale nikdy nesměňovaly, které se dávaly darem, ale nikdy neprodávaly, které se získávaly, ale nikdy nekupovaly – ctnost, láska, přesvědčení, vědění, svědomí atd. – zkrátka, nakonec se stalo předmětem obchodování všechno. Je to doba všeobecné korupce, všeobecné prodejnosti, či, abych mluvil v termínech politické ekonomie, doba, kdy se všechno, morální i fysické, stalo obchodní hodnotou a přináší se na trh, aby se tu co nejpřesněji odhadla jeho hodnota.

Jak vysvětlit ještě tuto novou a poslední fázi směny – směnnou hodnotu umocněnou na třetí?

P. Proudhon by pohotově odpověděl: Předpokládejme, že někdo „*navrhl* jiným lidem, svým spolupracovníkům v různých oborech činnosti", aby udělali z ctnosti, lásky atd. obchodní hodnotu, aby umocnili směnnou hodnotu na třetí a poslední mocninu.

Jak vidět, „historická a popisná metoda" páně Proudhonova se hodí na všechno, všechno zodpoví, všechno vysvětlí. Zvláště jde-li o to vysvětlit historicky „vznik nějakého ekonomického pojmu", předpokládá p. Proudhon člověka, který navrhne jiným lidem, svým spolupracovníkům v různých oborech, aby tento akt vzniku provedli, a je to hotovo.

Od této chvíle přijímáme „vznik" směnné hodnoty jako provedený akt. Zbývá už jen vysvětlit vztah mezi směnnou hodnotou a užitnou hodnotou. Slyšme p. Proudhona.

„Ekonomové velmi dobře postihli dvojakou povahu hodnoty, nevyjádřili však stejně výrazně její *rozpornou* povahu; zde začíná naše kritika... Nestačí jen poukázat na tento podivuhodný kontrast mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou, v němž jsou ekonomové zvyklí vidět něco velmi prostého; je třeba ukázat, že tato zdánlivá prostota skrývá hluboké tajemství, do něhož musíme vniknout... Vyjádřeno technickými termíny, užitná hodnota a směnná hodnota jsou k sobě navzájem v obráceném poměru."

Jestliže jsme myšlenku p. Proudhona správně pochopili, chce vytyčit tyto čtyři body:

1) Užitná hodnota a směnná hodnota tvoří „podivuhodný kontrast", jsou v protikladu.

2) Užitná hodnota a směnná hodnota jsou k sobě navzájem v obráceném poměru, v rozporu.

3) Ekonomové neviděli a nepoznali ani protiklad, ani rozpor.

4) Kritika p. Proudhona začíná od konce.

Začneme tedy také od konce, a abychom obhájili ekonomy proti obvinění p. Proudhona, dáme slovo dvěma dosti významným ekonomům.

Sismondi: „Obchod převedl všechno na protiklad mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou atd." („Études" [„Studie"], sv. 2, str. 162, bruselské vydání.)[38]

Lauderdale: „Národního bohatství (užitné hodnoty) zpravidla ubývá tou měrou, jak vzestupem směnné hodnoty vzrůstají majetky jednotlivců, a tou měrou, jak se majetky jednotlivců poklesem směnné hodnoty zmenšují, národní bohatství zpravidla vzrůstá. („Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique"; traduit par Lagentie de Lavaïsse. [„Zkoumání o povaze a původu veřejného bohatství"; přeložil Lagentie de Lavaïsse.])[39]

Sismondi založil na *protikladu* mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou své stěžejní učení, podle něhož se důchod zmenšuje tou měrou, jak se zvětšuje výroba.

Lauderdale založil svou soustavu na obráceném poměru obou druhů hodnoty a jeho nauka byla za *Ricardovy* doby tak populární, že Ricardo o ní mohl mluvit jako o něčem všeobecně známém.

„Záměnou pojmů směnná hodnota a bohatství (užitná hodnota) se došlo k tvrzení, že bohatství lze rozmnožit zmenšením množství zboží, tj. věcí pro život nutných, užitečných nebo příjemných." (Ricardo, „Principes d'économie politique", traduit par Constancio, annotés par J. B. Say [„Zásady politické ekonomie", přeložil Constancio, poznámkami opatřil J. B. Say], Paříž 1835; sv. II, kap. „O hodnotě a bohatství".)[40]

Vidíme, že už ekonomové před p. Proudhonem „poukázali" na hluboké tajemství protikladu a rozporu. Podívejme se nyní, jak vysvětluje p. Proudhon tuto záhadu po ekonomech.

Směnná hodnota výrobků klesá tou měrou, jak stoupá nabídka, zůstává-li přitom poptávka nezměněna; jinak řečeno: čím víc je nějakého výrobku *v poměru k poptávce*, tím nižší je jeho směnná hodnota čili jeho cena. *Vice versa**: čím slabší je nabídka v poměru k poptávce, tím výš stoupá směnná hodnota čili cena nabízeného výrobku; jinak řečeno: čím větší je vzácnost nabízených výrobků v poměru k poptávce, tím jsou dražší. Směnná hodnota výrobku závisí na jeho hojnosti nebo vzácnosti, ale vždy v poměru k poptávce. Vezměte nějaký výrobek více než vzácný, třeba jediný svého druhu: tento jedinečný výrobek bude víc než nadbytečný, bude zbytečný, nebude-li po něm poptávka. Představte si naopak výrobek, jehož je na miliony; bude vždy vzácný, nebude-li stačit krýt poptávku, tj. bude-li poptávka po něm příliš velká.

To jsou pravdy téměř banální, a přece jsme je zde museli uvést, abychom mohli pochopit záhady p. Proudhona.

„A tak, kdybychom sledovali tuto zásadu až k nejzažším důsledkům, došli bychom k nejlogičtějšímu závěru, jaký může být, že věci, které nutně potře-

* — naopak. *(Pozn. red.)*

bujeme a jejichž množství je neomezené, musí být zadarmo, a ty, jejichž užitečnost se rovná nule a jež jsou krajně vzácné, musí mít cenu nepředstavitelně vysokou. Na dovršení zmatku praxe tyto krajnosti nepřipouští: jednak nemůže množství žádného lidského výrobku narůstat do nekonečna, jednak musí být i nejvzácnější předměty do jisté míry užitečné, jinak by vůbec nemohly mít hodnotu. Hodnota užitná a směnná zůstávají tedy spolu nevyhnutelně spjaty, ačkoli je jejich povaha neustále nutí, aby se vylučovaly." (Sv. I, str. 39.)

Co dovršuje zmatek p. Proudhona? Prostě to, že zapomněl na *poptávku* a že nějaká věc je vzácná nebo hojná jen v poměru k poptávce. Nechávaje poptávku stranou, ztotožňuje směnnou hodnotu s *vzácností* a užitnou hodnotu s *hojností*. Vskutku, tvrdí-li, že věci, „jejichž *užitečnost* se rovná *nule* a jež jsou *krajně vzácné*, mají cenu *nepředstavitelně vysokou*", tu prostě tvrdí, že směnná hodnota není nic jiného než vzácnost. „Krajní vzácnost a naprostá neužitečnost", toť čirá vzácnost. „Nepředstavitelně vysoká cena", to je maximum směnné hodnoty, je to ryzí směnná hodnota. Mezi tyto dva pojmy klade rovnítko. Směnná hodnota a vzácnost jsou tedy rovnocenná označení. Docházeje k těmto prý „krajním důsledkům", dostává se p. Proudhon skutečně do krajnosti, ne však ve věcech, nýbrž pouze v termínech, které je vyjadřují; dokazuje tím, že je doma spíše v rétorice než v logice. Domnívá se, že došel k novým důsledkům, zatímco ve skutečnosti se jen vrátil ke svým původním hypothesám v jejich celé nahotě. Dík tomuto postupu se mu podařilo ztotožnit užitnou hodnotu s čistou hojností.

Pan Proudhon položil rovnítko mezi směnnou hodnotu a vzácnost, užitnou hodnotu a hojnost, a teď je velmi udiven, že nenalézá ani užitnou hodnotu ve vzácnosti a v směnné hodnotě, ani směnnou hodnotu v hojnosti a v užitné hodnotě. Když pak vidí, že praxe tyto krajnosti nepřipouští, nezbývá mu než věřit v tajemství. Pro něho existuje nepředstavitelně vysoká cena, protože nejsou kupci, a ty nikdy nenajde, dokud bude opomíjet poptávku.

Na druhé straně je hojnost u p. Proudhona něčím, co zdánlivě vzniká samo od sebe. Úplně zapomíná, že ji vytvářejí lidé, a že je v jejich zájmu, aby nikdy neztratili ze zřetele poptávku. Kdyby tomu tak nebylo, jak by mohl p. Proudhon tvrdit, že velmi užitečné věci by měly mít velmi nízkou cenu nebo by neměly stát vůbec nic? Musel by naopak dojít k závěru, že je třeba omezit hojnost, výrobu věcí velmi užitečných, chceme-li zvýšit jejich cenu, jejich směnnou hodnotu.

Když francouzští vinaři kdysi vymáhali zákon, který by zakazoval zakládání nových vinic, když Holanďané pálili asijské koření a káceli hřebíčkové stromy na Molukách, chtěli tím prostě omezit hojnost, aby zvýšili směnnou hodnotu. Po celý středověk se postupovalo podle téže zásady, když se zákony omezoval počet tovaryšů, které směl jeden mistr zaměstnávat, a počet nástrojů, jichž směl užívat. (Viz Anderson, „Dějiny obchodu"[41].)

Když p. Proudhon prohlásil hojnost za užitnou hodnotu a vzácnost za směnnou hodnotu – není nic snazšího než dokázat, že hojnost a vzácnost jsou nepřímo úměrné – ztotožňuje užitnou hodnotu s *nabídkou* a směnnou hodnotu s *poptávkou*. Aby vyhranil tuto antithesi ještě ostřeji, zaměňuje termíny a místo výrazu „*směnná hodnota*" dává výraz „*hodnota určená míněním*" [valeur d'opinion]. Tím se spor přenesl na jiné pole a máme nyní jednak *užitečnost* (užitnou hodnotu, nabídku), jednak *mínění* (směnnou hodnotu, poptávku).

Jak smířit tyto dva navzájem protikladné činitele? Jak je uvést v soulad? Lze mezi nimi najít alespoň jediný styčný bod?

Zajisté, volá p. Proudhon, je tu styčný bod a tím je *svobodná vůle*. Cena, která bude výsledkem tohoto boje mezi nabídkou a poptávkou, mezi užitečností a míněním, nebude výrazem věčné spravedlnosti.

Pan Proudhon rozvíjí tuto antithesi dále:

„Jakožto *svobodný kupec* rozhoduji o své potřebě, rozhoduji, zda mi věc vyhovuje, určuji cenu, kterou za ni *chci* zaplatit. Vy zase jakožto *svobodný výrobce* jste pánem *prostředků k výrobě*, a v důsledku toho máte možnost omezit své náklady." (Sv. I, str. 41.)

A protože poptávka čili směnná hodnota je totožná s míněním, vyvozuje p. Proudhon nutně dále:

„Je dokázáno, že *svobodná vůle* člověka vytváří protiklad mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou. Jak tento protiklad vyřešit, dokud bude existovat svobodná vůle? A jak obětovat svobodnou vůli, aniž obětujeme člověka?" (Sv. I, str. 41.)

Takto ovšem nelze nikam dojít. Je tu boj mezi dvěma, abych

tak řekl, nesouměřitelnými činiteli, mezi užitečností a míněním, mezi svobodným kupcem a svobodným výrobcem.

Podívejme se na věc trochu blíže:

Nabídka nepředstavuje výhradně užitečnost, poptávka nepředstavuje výhradně mínění. Nenabízí ten, kdo vyslovuje poptávku, sám také nějaký výrobek nebo znak zastupující všechny výrobky, peníze? A nepředstavuje tím, že nabízí, podle p. Proudhona užitečnost neboli užitnou hodnotu?

A na druhé straně nevyslovuje ten, kdo nabízí, rovněž poptávku po nějakém výrobku nebo po znaku zastupujícím všechny výrobky, penězích? A nestává se tím představitelem mínění, hodnoty určené míněním čili směnné hodnoty?

Poptávka je zároveň nabídkou, nabídka je zároveň poptávkou. Antithese p. Proudhona, která prostě ztotožňuje nabídku a poptávku s užitečností a s míněním, spočívá tedy jen na plané abstrakci.

Co p. Proudhon nazývá užitnou hodnotou, nazývají jiní ekonomové stejným právem hodnotou určenou míněním. Poukážeme jen na Storcha („Cours d'économie politique" [„Kurs politické ekonomie"], Paříž 1823, str. 48 a 49[42]).

Podle něho se nazývají *potřebami* věci, jejichž potřebu pociťujeme; *hodnotami* se nazývají věci, kterým přikládáme hodnotu. Většina věcí má hodnotu pouze proto, že uspokojuje potřeby, které vytvořilo mínění. Mínění o našich potřebách se může měnit, může se tudíž měnit i užitečnost předmětů, která vyjadřuje pouze poměr těchto předmětů k našim potřebám. I přirozené potřeby se neustále mění. Jaká rozmanitost se např. jeví již v tom, co tvoří hlavní potravu různých národů!

Boj se neodehrává mezi užitečností a míněním: odehrává se mezi obchodní hodnotou, kterou žádá nabízející, a obchodní hodnotou, kterou nabízí kupující. Směnná hodnota výrobku je vždy výslednicí těchto protichůdných odhadů.

Konec konců nabídka a poptávka staví proti sobě výrobu a spotřebu, ale výrobu a spotřebu založenou na směně mezi jednotlivci.

Nabízený výrobek není užitečný sám o sobě. Teprve spotřebitel určuje jeho užitečnost. A i když uznáme, že má vlastnost být užitečným, nepředstavuje užitečnost samu. Během výroby byl směněn za všechny výrobní náklady, jako za suroviny, dělnické mzdy atd., zkrátka za věci, které jsou obchodními hodnotami. Výrobek tudíž představuje v očích výrobce souhrn obchodních hodnot. Co výrobce nabízí, to není jen užitečný předmět, nýbrž také a především směnná hodnota.

Pokud jde o poptávku, nebude účinná, nebude-li disponovat směnnými prostředky. Tyto prostředky samy jsou výrobky, jsou to směnné hodnoty.

V nabídce a poptávce tudíž nalézáme jednak výrobek, který stál směnné hodnoty, a potřebu jej prodat; jednak prostředky, které stály směnné hodnoty, a přání koupit.

P. Proudhon staví proti sobě *svobodného kupce a svobodného výrobce*. Připisuje oběma vlastnosti čistě metafysické. Proto také může říci: „Je dokázáno že *svobodná vůle* člověka vytváří protiklad mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou" [I, 41].

Jakmile výrobce vyrábí ve společnosti založené na dělbě práce a na směně mezi jednotlivci – a to je předpoklad p. Proudhona – je nucen prodávat. P. Proudhon dělá výrobce pánem výrobních prostředků, zajisté však s námi bude souhlasit, že jeho výrobní prostředky nejsou závislé na *svobodné vůli*. A nejen to: tyto výrobní prostředky jsou z velké části výrobky, které dostává odjinud, a v moderní výrobě není ani natolik svobodný, aby mohl vyrábět takové množství, jaké by chtěl. Soudobý stupeň vývoje výrobních sil ho nutí vyrábět v tom či onom rozsahu.

Spotřebitel není svobodnější než výrobce. Jeho mínění je závislé na jeho prostředcích a jeho potřebách. Obojí je určeno jeho postavením ve společnosti, které zase závisí na celkové společenské organisaci. Ovšem, i dělník, který kupuje brambory, i vydržovaná milenka, která kupuje krajky, se přitom řídí svým míněním. Ale rozdíl v jejich mínění se vysvětluje rozdílností jejich postavení ve světě, i to je však opět výsledkem společenské organisace.

Je veškerý systém potřeb založen na mínění nebo na celkové organisaci výroby? Nejčastěji vznikají potřeby přímo z výroby nebo z poměrů, založených na výrobě. Světový obchod se rozvíjí téměř docela na základě potřeb, ale ne potřeb individuální spotřeby, nýbrž

výroby. Stejně tak, abychom volili jiný příklad, což nepředpokládá potřeba notářů určité dané občanské právo, které není nic jiného než výraz určitého vývoje vlastnictví, tj. výroby?

P. Proudhonovi nestačí, že vyloučil ze vztahu mezi nabídkou a poptávkou prvky, o nichž jsme právě mluvili. Žene abstrakci do krajnosti tím, že slévá všechny výrobce v *jednoho jediného* výrobce, všechny spotřebitele v *jednoho jediného* spotřebitele, a pak rozpoutává boj mezi těmito dvěma chimérickými osobami. Ale ve skutečném světě se to všechno odehrává jinak. Konkurence mezi nabízejícími a konkurence mezi žádajícími je nutným prvkem boje mezi kupujícími a prodávajícími, jehož výsledkem je směnná hodnota.

Když vyloučil výrobní náklady a konkurenci, může p. Proudhon zcela pohodlně dovést formuli o nabídce a poptávce k absurdu.

„Nabídka a poptávka," praví, „nejsou nic jiného než dvě *obřadné formy*, které slouží k tomu, aby byly proti sobě postaveny užitná hodnota a směnná hodnota a aby mezi nimi bylo dosaženo narovnání. Jsou to dva elektrické póly, jejichž spojení musí vyvolat onen jev příbuznosti, který nazýváme *směnou*." (Sv. I, str. 49 a 50.)

Stejně by se mohlo říci, že směna je pouze „obřadnou formou", jak spojit spotřebitele a spotřební předmět. Právě tak by se mohlo říci, že všechny ekonomické vztahy jsou jen „obřadné formy", které mají zprostředkovat bezprostřední spotřebu. Nabídka a poptávka jsou vztahy dané výroby, o nic víc a o nic méně než individuální směna.

V čem tedy spočívá celá dialektika p. Proudhona? V tom, že nahrazuje užitnou hodnotu a směnnou hodnotu, nabídku a poptávku abstraktními a odporujícími si pojmy, jako jsou vzácnost a hojnost, užitečnost a mínění, *jeden* výrobce a *jeden* spotřebitel, oba *rytíři svobodné vůle*.

A čeho tím chtěl dosáhnout?

Ponechat si možnost uvést později jeden z prvků, které vyloučil, totiž *výrobní náklady*, jako *synthesu* mezi užitnou hodnotou a směnnou hodnotou. Takto tvoří v jeho očích výrobní náklady *synthetickou* čili *konstituovanou hodnotu*.

§ II. *KONSTITUOVANÁ ČILI SYNTHETICKÁ HODNOTA*

„Hodnota" (směnná) „je úhelným kamenem ekonomické budovy." Hodnota „*konstituovaná*" je úhelným kamenem systému ekonomických rozporů.

Co je tedy tato „*konstituovaná hodnota*", která konstituuje celý objev p. Proudhona v politické ekonomii?

Připustíme-li užitečnost, je práce zdrojem hodnoty. Mírou práce je čas. Relativní hodnota výrobků je určena pracovní dobou, kterou bylo třeba vynaložit na jejich výrobu. Cena je relativní hodnota výrobku vyjádřená v penězích. Konečně *konstituovaná* hodnota výrobku je prostě hodnota konstituovaná pracovní dobou, která je v něm obsažena.

Jako Adam Smith objevil *dělbu práce*, tak si p. Proudhon osobuje objev „*konstituované hodnoty*". To není zrovna „něco neslýchaného", musíme však přiznat, že v žádném objevu ekonomické vědy není nic neslýchaného. P. Proudhon, který cítí celou závažnost svého objevu, se však přesto snaží zmenšit svou zásluhu, „aby uklidnil svého čtenáře, pokud jde o jeho nároky na původnost, a smířlivě naladil mysli, které jsou pro svou bojácnost málo nakloněny novým myšlenkám". Když však měří, co každý z jeho předchůdců učinil pro zjištění hodnoty, je nakonec nucen hlasitě přiznat, že on sám na tom má největší, lví podíl.

„Synthetickou ideu hodnoty již nejasně zachytil Adam Smith... Tato idea hodnoty však byla u Adama Smitha zcela intuitivní; ale společnost nemění své zvyklosti na základě víry v intuici; dá se přesvědčit pouze autoritou faktů. Antinomii bylo třeba vyjádřit jadrněji a přesněji: J. B. Say byl jejím hlavním vykladačem." [I, 66.]

To jsou tedy celé dějiny objevu synthetické hodnoty: u Adama Smitha nejasná intuice, u J. B. Saye antinomie, u p. Proudhona konstituující a „konstituovaná" pravda. Aby však nevznikl omyl: všichni ostatní ekonomové, od Saye po Proudhona, se pohybovali po vyježděných kolejích antinomie.

„Je neuvěřitelné, že se po čtyřicet let mořilo tolik chytrých lidí s ideou tak prostou. Ale ne, *ekonomové devatenáctého století* se raději rozhodli *provádět*

srovnávání hodnot bez jakéhokoli srovnávacího styčného bodu mezi hodnotami a bez jednotného měřítka a udržovat toto tvrzení navzdory a proti všem, než by si osvojili revoluční teorii rovnosti. *Co tomu řeknou potomci?*" (Sv. I, str. 68.)

Potomci, jichž se p. Proudhon tak naléhavě dovolává, budou zprvu zmateni, pokud se týče chronologie. Budou se musit tázat: cožpak Ricardo a jeho škola nepatří k ekonomům devatenáctého století? Systém Ricardův, který razil zásadu, že „relativní hodnota zboží spočívá pouze na množství práce, kterého je třeba k jeho výrobě", pochází z roku 1817. Ricardo je hlavou celé školy, která vládne v Anglii od doby restaurace[43]. Ricardovo učení nám ukazuje přísně a nemilosrdně celou anglickou buržoasii, která je sama zase typem moderní buržoasie. „Co tomu řeknou potomci?" Neřeknou, že p. Proudhon vůbec neznal Ricarda, neboť o něm mluví, mluví o něm široce a dlouze, stále se k němu vrací a nakonec prohlašuje, že jeho systém je „zvást". Budou-li se potomci vůbec do toho plést, řeknou asi, že se p. Proudhon, aby nezranil anglofobii svých čtenářů, raději stal odpovědným vydavatelem Ricardových idejí. Buď jak buď, jistě se jim bude zdát velmi naivní, že p. Proudhon vydává za „revoluční teorii budoucnosti" to, o čem Ricardo vědecky dokázal, že je to teorie soudobé, buržoasní společnosti, a že tudíž pokládá za vyřešení antinomie mezi užitečností a směnnou hodnotou to, co Ricardo a jeho škola dlouho před ním vyložili jako vědeckou formuli jen jedné stránky antinomie, *směnné hodnoty*. Ale nechme potomky jednou provždy stranou a konfrontujme p. Proudhona s jeho předchůdcem Ricardem. Uvedeme z tohoto autora několik úryvků, které shrnují jeho učení o hodnotě:

„Užitečnost není mírou *směnné hodnoty*, ačkoli je pro ni naprosto nutná." (Sv. I, str. 3 spisu „Principes de l'économie politique etc." [„Zásady politické ekonomie"]. Z angličtiny přeložil F. S. Constancio, Paříž 1835.)

„Věci, které jsou samy o sobě užitečné, odvozují svou směnnou hodnotu ze dvou zdrojů: ze své vzácnosti a z množství práce potřebné k jejich výrobě. Existují i věci, jejichž hodnota je určena výhradně jejich vzácností. Žádnou prací nelze množství takových věcí zvětšit, a proto jejich hodnota nemůže klesnout ani při sebevětším zvýšení nabídky. K podobným věcem patří například vzácné sochy nebo obrazy atd. Jejich hodnota je závislá jen na bohatství, vkusu nebo náladě těch, kdo jich chtějí nabýt." (Str. 4 a 5, sv. I cit. díla.) „Tvoří však jen zcela nepatrnou část zboží, které se denně směňuje na trhu. Převážná většina věcí, které chceme mít, se opatřuje prací. Jejich množství lze zvětšit

nejen v jedné, ale i v mnoha zemích téměř neomezenou měrou, kdykoli na to chceme vynaložit práci potřebnou k jejich výrobě." (Sv. I, str. 5 cit. díla.) „Mluvíme-li tedy o zboží, o jeho směnné hodnotě a o principech, které určují jeho relativní cenu, máme na mysli vždy jen takové zboží, jehož množství lze zvětšit lidskou prací, jehož výroba je podněcována konkurencí a není brzděna žádnou překážkou." (Sv. I, str. 5.)

Ricardo cituje Adama Smitha, který podle něho „*velmi přesně určil* původní zdroj veškeré směnné hodnoty" (Smith, kn. I, kap. 5[44]), a dodává:

„Poučka, že toto" (rozuměj: pracovní doba) „je skutečný základ směnné hodnoty všech věcí, kromě těch, jejichž množství nelze lidskou prací zvětšit, je pro politickou ekonomii nanejvýš důležitá; nic nepřivodilo tolik chyb a rozdílných názorů v této vědě jako neujasněné a nepřesné představy spojované se slovem *‚hodnota'*." (Sv. I, str. 8.) „Určuje-li směnnou hodnotu nějakého předmětu množství práce, která je v něm obsažena, vyplývá z toho, že každé zvětšení množství práce musí nutně zvýšit hodnotu předmětu, na jehož výrobu byla vynaložena, a že každé zmenšení množství práce ji musí snížit." (Sv. I, str. 8.)

Ricardo pak vytýká Adamu Smithovi:

1) „Že užívá pro hodnotu jinou míru než práci, jednou hodnotu obilí, jindy zase množství práce, za které je možno nějakou věc koupit atd." (Sv. I, str. 9 a 10.)

2) „Že zásadu bez výhrad přijímá, její aplikaci však omezuje na prvobytný, primitivní stav společnosti, který předcházel akumulaci kapitálu a přeměnu půdy v soukromé vlastnictví." (Sv. I, str. 21.)

Ricardo se snaží dokázat, že pozemkové vlastnictví, tj. renta, nemůže měnit relativní hodnotu plodin a že akumulace kapitálu má pouze přechodný a kolísavý vliv na relativní hodnoty, které jsou určeny poměrným množstvím práce vynaložené na jejich výrobu. Aby toto tvrzení podepřel, vytváří svou proslulou teorii pozemkové renty, rozkládá kapitál a nenachází v něm nakonec nic jiného než nahromaděnou práci. Rozvíjí pak celou teorii mzdy a zisku a dokazuje, že mzda a zisk stoupají a klesají nepřímo úměrně, aniž to má vliv na relativní hodnotu výrobku. Nepřehlíží přitom vliv, který může mít akumulace kapitálů a jejich různá povaha (kapitály fixní a oběžné), stejně tak jako výše mezd, na poměrnou hodnotu výrobků. Jsou to dokonce hlavní problémy, jimiž se Ricardo zabývá.

„Každá úspora práce," praví, „vždy sníží relativní hodnotu* zboží, ať

* Ricardo určuje, jak známo, hodnotu zboží „množstvím práce potřebné k jeho získání". Forma směny, panující v každém výrobním způsobu založeném

je to úspora práce potřebné k výrobě předmětu samého, nebo práce potřebné k vytvoření kapitálu použitého při této výrobě." (Sv. I, str. 28.) „Dokud tedy za jeden pracovní den získá jeden stejné množství ryb a druhý stejné množství zvěřiny, zůstane přirozená výše příslušných cen při směně stále táž, ať se přitom mění mzdy a zisky jakkoli a ať má akumulace kapitálu jakýkoli účinek." (Sv. I, str. 32.) „Pohlíželi jsme na práci jako na základ hodnoty věcí a na množství práce potřebné k jejich výrobě jako na míru, která určuje příslušná množství zboží, jež se mají navzájem směňovat; tím jsme však nemínili popřít, že existují i náhodné a dočasné odchylky tržní ceny zboží od této původní a přirozené ceny." (Sv. I, str. 105 cit. díla.) „Ceny věcí konec konců řídí výrobní náklady, a nikoli, jak se často tvrdilo, poměr mezi nabídkou a poptávkou." (Sv. II, str. 253.)

Lord Lauderdale vykládal změny směnné hodnoty podle zákona nabídky a poptávky, čili vzácnosti a hojnosti v poměru k poptávce. Podle něho může hodnota nějaké věci stoupat, ubývá-li jejího množství nebo stoupá-li poptávka po ní; a může klesat úměrně tomu, jak se zvyšuje její množství nebo klesá poptávka po ní. Takto se může hodnota nějaké věci měnit vlivem osmi různých příčin, tj. čtyř příčin, které se vztahují na věc samu, a čtyř příčin, které se vztahují na peníze nebo kterékoli jiné zboží, které slouží jako míra její hodnoty. Ricardo to vyvrací takto:

„Hodnota výrobků, které jsou *monopolem* jednotlivce nebo nějaké společnosti, se mění podle zákona, který stanovil lord Lauderdale: klesá úměrně tomu, jak stoupá jejich nabídka, a stoupá podle toho, jak kupující usilují jich nabýt; jejich cena nutně nesouvisí s jejich přirozenou hodnotou. Pokud však jde o věci, které podléhají konkurenci mezi prodávajícími a jejichž množství lze v jakékoli přiměřené míře zvýšit, jejich cena konec konců nezávisí na poměru mezi poptávkou a nabídkou, ale na tom, zda rostou nebo zda klesají jejich výrobní náklady." (Sv. II, str. 259.)

Nechť si čtenář sám srovná přesnou, jasnou a prostou řeč Ricardovu s rétorickým úsilím, které vyvíjí p. Proudhon, aby došel k určení relativní hodnoty pracovní dobou.

Ricardo nám ukazuje skutečný pohyb buržoasní výroby, který konstituuje hodnotu. P. Proudhon abstrahuje od tohoto skutečného pohybu a „moří se", aby vynalezl nové způsoby, jak zařídit svět

na výrobě zboží, tedy i v kapitalistickém, nese s sebou, že se tato hodnota nevyjadřuje přímo v množství práce, nýbrž v množství nějakého jiného zboží. Hodnota zboží vyjádřená v určitém množství jiného zboží (ať to jsou peníze nebo ne) se u Ricarda nazývá relativní hodnota. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

podle rádoby nové formule, která je pouze teoretickým výrazem skutečného pohybu, tak pěkně vyloženého Ricardem. Ricardo vychází ze soudobé společnosti, aby nám ukázal, jak tato společnost konstituuje hodnotu; p. Proudhon vychází z konstituované hodnoty, aby pomocí této hodnoty konstituoval nový sociální svět. Podle něho, p. Proudhona, musí konstituovaná hodnota opsat kruh a stát se znovu konstituujícím základem světa, již zcela konstituovaného na základě tohoto způsobu hodnocení. Určení hodnoty pracovní dobou je pro Ricarda zákonem směnné hodnoty, pro p. Proudhona je synthesou užitné hodnoty a směnné hodnoty. Ricardova teorie hodnoty je vědeckým výkladem soudobého ekonomického života, páně Proudhonova teorie hodnoty je utopickým výkladem Ricardovy teorie. Ricardo dokazuje pravdivost své formule tím, že ji vyvozuje ze všech ekonomických vztahů a že na tomto základě vysvětluje všechny jevy, i ty, které jí na první pohled zdánlivě odporují, jako renta, akumulace kapitálů a poměr mzdy k zisku; to právě činí z jeho nauky vědecký systém. P. Proudhon, který tuto Ricardovu formuli znovu objevil na základě zcela libovolných hypothes, musí v důsledku toho hledat nová jednotlivá ekonomická fakta, která překrucuje a falšuje, aby je mohl vydávat za příklady, za aplikace již existující, za prvopočátky uskutečnění své obrodné myšlenky. (Viz náš § 3, „Aplikace konstituované hodnoty".)

Přejděme nyní k závěrům, které činí p. Proudhon z hodnoty konstituované (pracovní dobou).

– Určité množství práce se svou hodnotou rovná výrobku vytvořenému týmž množstvím práce.

– Každý pracovní den se rovná jinému pracovnímu dni; to znamená, že práce jednoho se rovná práci druhého, je-li množství stejné: není tu kvalitativní rozdíl. Při stejném množství práce se výrobek jednoho směňuje za výrobek druhého. Všichni lidé jsou námezdními pracovníky, a to námezdními pracovníky, kteří jsou za stejnou pracovní dobu stejně placeni. Ke směně dochází na základě úplné rovnosti.

Jsou tyto závěry přirozenými a nutnými důsledky hodnoty „konstituované" čili určené pracovní dobou?

Je-li relativní hodnota zboží určena množstvím práce po-

třebným k jeho výrobě, vyplývá z toho přirozeně, že relativní hodnota práce čili mzda je rovněž určena množstvím práce potřebným k výrobě mzdy. Mzda, tj. relativní hodnota neboli cena práce, je tudíž určena pracovní dobou potřebnou k výrobě všeho toho, co dělník potřebuje ke své obživě.

„*Snižte výrobní náklady* klobouků, a jejich cena nakonec klesne na jejich novou přirozenou cenu, ať se poptávka po nich zdvojnásobí, ztrojnásobí nebo zčtyřnásobí. *Snižte životní náklady lidí* tím, že snížíte přirozenou cenu potravin a oděvů potřebných k životu, a mzda nakonec klesne, ačkoli poptávka po pracovních silách může podstatně stoupnout." (Ricardo, sv. II, str. 253.)

Ricardův způsob vyjadřování je zajisté cynický až běda. Stavět naroveň výrobní náklady klobouků a životní náklady lidí znamená dělat z člověka klobouk. Ale nerozčilujme se příliš nad tímto cynismem. Cynismus je ve věcech, a ne ve slovech, která tyto věci popisují. Francouzští spisovatelé, jako pánové Droz, Blanqui, Rossi a jiní, si dopřávají nevinné potěšení, dokazujíce svou povznesenost nad anglickými ekonomy tím, že se snaží zachovat etiketu „humanitního" vyjadřování; vytýkají Ricardovi a jeho škole jejich cynickou mluvu jen proto, že je jim nepříjemné, vidí-li, jak jsou všechny ekonomické vztahy odhaleny v celé své krutosti a všechna tajemství buržoasie prozrazena.

Shrňme: Práce, jsouc sama zbožím, měří se jako zboží pracovní dobou potřebnou k výrobě práce-zboží. A čeho je třeba k výrobě práce-zboží? Přesně tolik pracovní doby, kolik je třeba k výrobě věcí nezbytných k nepřetržitému udržování práce, tj. k tomu, aby dělník mohl žít a udržet rod. Přirozená cena práce není nic jiného než minimum mzdy.* Jestliže tržní cena mzdy stoupne nad

* Větu, že „přirozená", tj. normální cena pracovní síly se shoduje s minimem mzdy, tj. ekvivalentem hodnoty životních prostředků nutných pro dělníka k životu a plození — tuto větu jsem poprvé vyslovil v „Nástinu kritiky politické ekonomie" (v „Deutsch-Französische Jahrbücher", Paříž 1844) a v „Postavení dělnické třídy v Anglii"[45]. Jak je zde vidět, Marx tuto thesi tehdy akceptoval. Od nás obou ji převzal Lassalle. Ale i když má mzda ve skutečnosti stálou tendenci přibližovat se svému minimu, je hořejší věta přece jen nesprávná. Fakt, že pracovní síla je zpravidla a v průměru placena pod svou hodnotou, nemůže její hodnotu změnit. V „Kapitálu" pak Marx onu výše uvedenou větu nejen opravil (oddíl Koupě a prodej pracovní síly), nýbrž také (kap. XXIII, Všeobecný zákon kapitalistické akumulace) vyložil okolnosti, které kapitalistické výrobě dovolují stlačovat cenu pracovní síly stále víc a víc pod její hodnotu. — *B. E.* *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

její přirozenou cenu, je to právě proto, že zákon hodnoty, z něhož p. Proudhon učinil princip, je vyvážen důsledky změn v poměru nabídky a poptávky. Minimum mzdy však přesto zůstává středem, ke kterému tíhnou tržní ceny mzdy.

Tak je relativní hodnota měřená pracovní dobou nutně formulí moderního otroctví dělníka, místo aby byla „revoluční teorií" emancipace proletariátu, jak si přeje p. Proudhon.

Všimněme si nyní, jak se používání pracovní doby jako míry hodnoty nesrovnává s nynějším antagonismem tříd a s nerovným rozdělováním výtěžku práce mezi bezprostředního pracovníka a majitele nahromaděné práce.

Vezměme kterýkoli výrobek, např. plátno. Tento výrobek jako takový obsahuje určité množství práce. Toto množství práce zůstane vždy stejné, ať se vzájemný vztah mezi těmi, kdo se podíleli na vytvoření tohoto výrobku, jakkoli změní.

Vezměme jiný výrobek: sukno, které dejme tomu vyžadovalo totéž množství práce jako plátno.

Směňují-li se tyto dva výrobky, směňují se stejná množství práce. Tím, že se smění tato stejná množství pracovní doby, nezmění se ani vzájemné postavení výrobců, ani se nic nezmění na vzájemném poměru mezi dělníky a továrníky. Říkat, že směna výrobků měřených pracovní dobou má za následek, že všichni výrobci jsou odměněni stejným dílem, znamená předpokládat, že stejný podíl na výrobku existoval již před směnou. Uskuteční-li se směna sukna za plátno, budou mít výrobci sukna na plátně takový podíl, jaký odpovídá jejich dřívějšímu podílu na sukně.

Iluse p. Proudhona vzniká z toho, že považuje za důsledek to, co by mohlo nanejvýš být jen nedokázaným předpokladem.

Pokračujme.

Předpokládá pracovní doba jako míra hodnoty aspoň, že pracovní dny jsou *ekvivalentní*, to znamená, že pracovní den jednoho platí tolik jako pracovní den druhého? Ne.

Připusťme na okamžik, že pracovní den zlatníka se rovná třem pracovním dnům tkalce; pak musí být každá změna hodnoty šperků v poměru k hodnotě tkanin, pokud není přechodným následkem výkyvů poptávky a nabídky, způsobena snížením nebo zvýše-

ním pracovní doby vynaložené na výrobu tou či onou stranou. Budou-li se tři pracovní dny různých pracovníků k sobě mít jako 1 : 2 : 3, bude také každá změna relativní hodnoty jejich výrobků změnou podle tohoto poměru 1 : 2 : 3. Takto lze měřit hodnoty pracovní dobou, i když hodnota různých pracovních dnů není stejná; abychom však mohli používat takovéhoto měřítka, musíme mít srovnávací stupnici různých pracovních dnů; a tuto stupnici nám poskytuje konkurence.

Rovná se vaše pracovní hodina mé? Tuto otázku rozhodne konkurence.

Podle jednoho amerického ekonoma určuje konkurence, kolik dní jednoduché práce je obsaženo v jednom dni složité práce. Nepředpokládá toto převádění dní složité práce na dny jednoduché práce to, že bereme jednoduchou práci samu za míru hodnoty? Bere-li se za míru hodnoty pouhé množství práce, bez ohledu na její kvalitu, předpokládá to opět, že jednoduchá práce se stala pilířem průmyslu. Předpokládá to, že různé druhy práce se sobě navzájem vyrovnaly podřízením člověka stroji nebo krajní dělbou práce; že lidé mizí za svou prací; že kyvadlo hodin se stalo přesným měřítkem relativní činnosti dvou dělníků, jako je přesným měřítkem rychlosti dvou lokomotiv. Nelze tedy říci, že pracovní hodina jednoho člověka se rovná pracovní hodině druhého člověka, nýbrž spíše, že jeden člověk za hodinu se vyrovná druhému člověku za hodinu. Čas je vším, člověk už není ničím; je nanejvýš vtělením času. Nejde již o kvalitu. O všem rozhoduje jen kvantita: hodina za hodinu, den za den; avšak toto vyrovnání práce vůbec není dílem páně Proudhonovy věčné spravedlnosti; je prostě výsledkem moderního průmyslu.

V továrně používající strojů se práce jednoho dělníka téměř ničím neliší od práce druhého dělníka; dělníci se od sebe mohou lišit pouze množstvím času, který potřebují ke své práci. Přesto se tento kvantitativní rozdíl stává z určitého hlediska rozdílem kvalitativním, pokud totiž doba potřebná k práci je závislá jednak na příčinách ryze hmotných, jako je fysická konstituce, věk, pohlaví, jednak na čistě negativních morálních okolnostech, jako jsou trpělivost, necitelnost, pracovitost. Je-li konečně v práci různých dělníků nějaký kvalitativní rozdíl, je to nejvýš kvalita nejhorší kvality, která

zdaleka není rozlišujícím znakem. Takový je tedy konec konců stav věcí v moderním průmyslu. A na tuto již uskutečněnou rovnost strojové práce nyní p. Proudhon nasazuje hoblík „vyrovnání", které chce universálně uskutečnit „v dobách příštích".

Všechny důsledky „vyrovnání", které vyvozuje p. Proudhon z Ricardova učení, se zakládají na zásadním omylu. Zaměňuje totiž hodnotu zboží měřenou množstvím práce, která je v něm uložena, s hodnotou zboží měřenou „*hodnotou práce*". Kdyby tyto dva způsoby měření hodnoty zboží vyjadřovaly totéž, bylo by jedno, kdybychom řekli, že relativní hodnota nějakého zboží se měří množstvím práce v něm obsažené, nebo, že se měří množstvím práce, které za ni lze koupit; anebo ještě jinak: že se měří množstvím práce, za něž ji lze koupit. Ale tak tomu naprosto není. Hodnota práce nemůže být mírou hodnoty, jako jí nemůže být hodnota kteréhokoli jiného zboží. K lepšímu vysvětlení toho, co jsme právě řekli, postačí několik příkladů.

Kdyby korec obilí stál dva pracovní dny místo jednoho, měl by dvojnásobek své původní hodnoty, neuvedl by však do pohybu dvojnásobné množství práce, protože neobsahuje víc živin než předtím. Takto by hodnota obilí měřená množstvím práce vynaložené na jeho výrobu byla zdvojnásobena; avšak měřena buď množstvím práce, které lze za tento korec koupit, nebo množstvím práce, za které jej lze koupit, by se zdaleka nezdvojnásobila. Na druhé straně, kdyby táž práce vyrobila dvojnásobné množství oděvů než předtím, klesla by jejich relativní hodnota na polovinu; přesto by se tím však schopnost tohoto dvojnásobného množství oděvů velet určitému množství práce nezmenšila na polovinu, ani by táž práce nemohla dostat k disposici dvojnásobné množství oděvů; neboť polovina oděvů by poskytovala dělníkovi tutéž službu jako dříve.

Určovat relativní hodnotu životních prostředků hodnotou práce tedy odporuje ekonomickým faktům. Znamená to pohybovat se v bludném kruhu, určovat relativní hodnotu relativní hodnotou, která sama teprve musí být určena.

Není pochyby o tom, že p. Proudhon oba způsoby měření směšuje: měření pracovní dobou nutnou k výrobě zboží a měření hodnotou práce. „Každá lidská práce," praví, „může koupit hod-

notu, kterou obsahuje.“ Podle něho se tedy určité množství práce obsažené v nějakém výrobku rovná odměně pracovníka, tj. hodnotě práce. Z téhož důvodu směšuje výrobní náklady a mzdu.

„Co je mzda? Mzda je výrobní cena obilí atd., je to plná cena každé věci. Jděme ještě dále: Mzda je proporcionálnost prvků, které tvoří bohatství.“

Co je mzda? Je to hodnota práce.

Adam Smith bere za míru hodnoty jednou pracovní dobu nutnou k výrobě zboží, jindy hodnotu práce. Ricardo odhalil tento omyl tím, že jasně ukázal různou povahu těchto dvou způsobů měření. P. Proudhon ještě překonává omyl Adama Smitha tím, že tyto dvě věci ztotožňuje, kdežto Smith je pouze staví vedle sebe.

P. Proudhon hledá míru relativní hodnoty zboží, aby našel správný poměr, v jakém se mají dělníci podílet na výrobcích, čili jinak řečeno, aby určil relativní hodnotu práce. Aby stanovil míru relativní hodnoty zboží, nedovede p. Proudhon vymyslit nic lepšího než že za ekvivalent určitého množství práce vydává součet výrobků, které vytvořila, což znamená předpokládat, že se celá společnost skládá pouze z bezprostředních pracovníků, kteří dostávají jako mzdu svůj vlastní výrobek. Za druhé tvrdí, že rovnocennost pracovních dnů různých pracovníků je skutečností. Hledá zkrátka míru relativní hodnoty zboží, aby našel stejnou odměnu pracovníků, a přijímá rovnost mezd jako skutečnost již danou, aby odtud mohl vyjít při hledání relativní hodnoty zboží. Věru obdivuhodná dialektika!

„Say a ekonomové, kteří šli v jeho stopách, si povšimli, že ježto práce sama podléhá hodnocení, protože je prostě zbožím jako každé jiné, znamená pohybovat se v bludném kruhu, považuje-li se za princip a rozhodující příčinu hodnoty. Nechť mi tito ekonomové dovolí poznamenat, že tím projevili nehoráznou nepozornost. Práci se přisuzuje *hodnota* ne jako zboží, ale vzhledem k hodnotám, o nichž předpokládáme, že jsou v ní potenciálně obsaženy. Hodnota práce je obrazný výraz, je to anticipace příčiny v následku. Je to fikce podobného druhu jako *produktivita kapitálu*. Práce vyrábí, kapitál má hodnotu... Je to řečeno elipticky*, hovoříme-li o hodnotě práce... Práce, jako svoboda... je svou povahou cosi nejasného a neurčitého, avšak kvalitativně se určujícího svým objektem, tj. práce se stává realitou prostřednictvím svého výrobku.“

„Ale nač se tím zdržovat? Jakmile ekonom“ (čti: p. Proudhon) „mění

* — zkráceně, s vypuštěním některých článků. *(Pozn. red.)*

názvy věcí, *vera rerum vocabula**, přiznává tím nepřímo svou neschopnost a prostě skládá zbraně.“ (Proudhon, sv. I, str. 188.)

Viděli jsme, že p. Proudhon dělá z hodnoty práce „rozhodující příčinu“ hodnoty výrobků, neboť pro něho *mzda* – oficiální název pro „hodnotu práce“ – tvoří plnou cenu každé věci. Proto ho Sayova námitka uvádí ve zmatek. V práci-zboží, jež je hroznou skutečností, vidí jen gramatickou elipsu. Celá soudobá společnost, založená na práci-zboží, je tedy od této chvíle založena na básnické licenci, na obrazném výrazu. Chce-li tedy společnost „vymýtit všechny nepřístojnosti“, jimiž trpí, nuže, nechť vymýtí odpuzující výrazy, nechť opraví řeč. K tomu stačí, aby se obrátila na Akademii a vyžádala si od ní nové vydání slovníku. Po všem, co jsme právě slyšeli, snadno pochopíme, proč se p. Proudhon v díle o politické ekonomii musel pouštět do dlouhých výkladů o etymologii a jiných částech gramatiky. Tak ještě učeně diskutuje o zastaralé představě, že by slovo *servus*** bylo odvozeno od slova *servare****. Tyto filologické výklady mají hluboký smysl, esoterický smysl, tvoří podstatnou část páně Proudhonovy argumentace.

Práce†, pokud se prodává a kupuje, je zbožím jako každé jiné zboží, a má tudíž směnnou hodnotu. Avšak hodnota práce čili práce jakožto zboží vyrábí asi tak, jako hodnota obilí čili obilí jakožto zboží slouží za potravu.

Práce má větší nebo menší „hodnotu“ podle toho, jsou-li potraviny dražší nebo levnější, podle stupně nabídky pracovních sil a poptávky po nich atd. atd.

Práce není „cosi nejasného“; je to vždy práce určitá, nikdy práce vůbec, co se prodává a kupuje. Nejen práce je kvalitativně určována objektem, nýbrž i objekt je určován specifickou kvalitou práce.

Pokud se práce prodává a kupuje, je sama zbožím. Proč se kupuje? „Vzhledem k hodnotám, o nichž předpokládáme, že jsou

* — pravé názvy věcí. *(Pozn. red.)*
** — otrok. *(Pozn. red.)*
*** — uchovávat. *(Pozn. red.)*
† Ve výtisku, který Marx roku 1876 daroval N. Utinové, je po slovu „práce“ doplněno „pracovní síla“. Totéž je doplněno také ve francouzském vydání z roku 1896. *(Pozn. red.)*

v ní potenciálně obsaženy.“ Ale řekneme-li, že nějaká věc je zbožím, nejde už o to, k jakému účelu ji kupujeme, tj. o užitek, který z ní chceme mít, nejde o to, jak jí chceme užít. Je zbožím jako předmět obchodu. Všechno rozumování p. Proudhona se omezuje na toto: práce se nekupuje jako předmět bezprostřední spotřeby. Ne, kupuje se jako výrobní prostředek, jako se kupuje stroj. Pokud je práce zbožím, má hodnotu, ale nevyrábí. Týmž právem by p. Proudhon mohl tvrdit, že vůbec neexistuje zboží, protože každé zboží se kupuje jen k určitému užitku, a ne jako zboží o sobě.

Když p. Proudhon měří hodnotu zboží prací, uvědomuje si mlhavě, že není možno nepodřídit téže míře i práci, pokud má hodnotu, práci-zboží. Tuší, že to znamená uznat mzdové minimum za přirozenou a normální cenu bezprostřední práce, tedy přijmout současný stav společnosti. Aby se vyhnul tomuto osudovému závěru, dělá čelem vzad a prohlašuje, že práce není zboží, že nemůže mít hodnotu. Zapomíná, že sám použil hodnoty práce jako míry, zapomíná, že celý jeho systém se zakládá na zboží práci, na práci, s níž se obchoduje, která se prodává a kupuje, která se směňuje za výrobky atd., nakonec na práci, která je bezprostředním zdrojem příjmu pro pracovníka. Zapomíná na všechno.

Aby zachránil svůj systém, rozhodne se obětovat jeho základ.

Et propter vitam vivendi perdere causas!*

Nyní přicházíme k nové definici ,,*konstituované* hodnoty“.

„Hodnota je *poměr proporcionality* výrobků tvořících bohatství.“

Všimněme si nejprve, že prostý výraz ,,relativní čili směnná hodnota“ už sám vyjadřuje myšlenku jakéhosi poměru, v němž se výrobky vzájemně směňují. Dáme-li tomuto poměru název ,,poměr proporcionality“, nezměnili jsme tím na relativní hodnotě nic kromě názvu. Ani snížením, ani zvýšením hodnoty výrobku nezanikla jeho vlastnost, že je v nějakém ,,poměru proporcionality“ k ostatním výrobkům, jež tvoří bohatství.

K čemu tedy tento nový výraz, který nepřináší novou myšlenku?

„Poměr proporcionality“ nám přivádí na mysl mnoho jiných

* Kvůli životu obětovat zdroje žití. (Juvenal, „Satiry“.) *(Pozn. red.)*

ekonomických poměrů, jako např. proporcionalitu výroby, správnou proporci mezi nabídkou a poptávkou atd.; na to všechno myslel p. Proudhon při formulaci této didaktické parafráze směnné hodnoty.

Především, protože relativní hodnota výrobků je určena poměrným množstvím práce vynaložené na výrobu každého z nich, znamená poměr proporcionality v tomto případě poměrné množství výrobků, které mohou být vyrobeny za danou dobu a mohou se tudíž navzájem směňovat.

Podívejme se, jak p. Proudhon tohoto poměru proporcionality používá.

Kdekdo ví, že jsou-li nabídka a poptávka v rovnováze, je relativní hodnota kteréhokoli výrobku přesně určena množstvím práce v něm obsažené, tj. tato relativní hodnota vyjadřuje poměr proporcionality přesně tak, jak jsme právě vysvětlili. P. Proudhon obrací pořádek věcí. Začněme, praví, měřit relativní hodnotu výrobku množstvím práce v něm obsažené, a nabídka a poptávka pak nutně budou v rovnováze. Výroba bude odpovídat spotřebě, výrobek bude vždy směnitelný. Jeho běžná cena bude přesně vyjadřovat jeho skutečnou hodnotu. Místo aby řekl jako všichni: je-li krásné počasí, chodí mnoho lidí na procházku, posílá p. Proudhon své lidi na procházku, aby jim zajistil krásné počasí.

To, co p. Proudhon vydává za důsledek vyplývající ze směnné hodnoty určené a priori pracovní dobou, dalo by se ospravedlnit jedině zákonem asi tohoto znění:

Výrobky se od této chvíle budou směňovat přesně podle pracovní doby, kterou stály. Ať je poměr nabídky a poptávky jakýkoli, směna zboží se vždy uskuteční tak, jako by ho bylo vyrobeno tolik, kolik odpovídá poptávce. Nechť si p. Proudhon vezme za úkol formulovat a prosadit podobný zákon, a my mu promineme důkazy. Jestliže mu však naopak jde o to, dokázat svou teorii nikoli jako zákonodárce, nýbrž jako ekonom, bude musit dokázat, že *doba*, které je třeba k výrobě zboží, označuje přesně stupeň jeho *užitečnosti* a vyjadřuje jeho poměr proporcionality k poptávce a tedy k souhrnu bohatství. V tomto případě, prodává-li se výrobek za cenu rovnající se jeho výrobním nákladům, budou nabídka a poptávka vždy v rov-

nováze, neboť se předpokládá, že výrobní náklady vyjadřují skutečný poměr nabídky k poptávce.

P. Proudhon se vskutku snaží dokázat, že pracovní doba potřebná k výrobě výrobku označuje jeho správný poměr k potřebám, takže věci, jejichž výroba stojí nejméně pracovní doby, jsou nejvíc bezprostředně užitečné, a tak postupně dále. Už sama výroba přepychového předmětu dokazuje podle tohoto učení, že společnost má nadbytek času, který jí dovoluje uspokojovat potřebu přepychu.

Důkaz pro svou thesi nalézá p. Proudhon v pozorování, že nejužitečnější věci stojí nejméně výrobní doby, že společnost začíná vždy nejlehčími odvětvími výroby a že pak postupně „přechází k výrobě předmětů, které stojí nejvíc pracovní doby a odpovídají vyšším potřebám".

P. Proudhon si vypůjčuje u p. Dunoyera příklad těžebního průmyslu – sběr plodů, pastva, lov, rybolov atd. – nejjednoduššího, nejméně nákladného průmyslu, s nímž člověk začal „první den svého druhého stvoření". První den jeho prvního stvoření je vylíčen v Genesi, která nám předvádí boha jako prvního průmyslníka na světě.

Ale všechno probíhá docela jinak, než si to představuje p. Proudhon. Už od počátků civilisace je výroba založena na antagonismu povolání, stavů, tříd, konečně na antagonismu práce nahromaděné a práce bezprostřední. Bez antagonismu není pokroku. Takový je zákon, jímž se civilisace řídí dodnes. Dodnes se výrobní síly vyvíjely díky této vládě třídního antagonismu. Tvrdit dnes, že lidé se mohli věnovat výrobě předmětů vyššího řádu, složitějším odvětvím výroby, protože byly uspokojeny všechny potřeby všech pracovníků, znamenalo by odmyslit si antagonismus tříd a postavit celý dějinný vývoj na hlavu. Bylo by to totéž, jako kdyby chtěl někdo tvrdit, že za římských císařů byl nadbytek potravin pro všechen římský lid, protože se krmily murény* v umělých nádržích. Zatím to bylo právě naopak: římský lid neměl co do úst a římská aristokracie měla dost a dost otroků, aby je mohla házet za potravu murénám.

* — mořští úhoři. *(Pozn. čes. red.)*

Cena potravin téměř neustále stoupala, kdežto cena manufakturních a přepychových předmětů téměř stále klesala. Vezměte dokonce samo zemědělství: cena nejnezbytnějších věcí, jako obilí, masa atd., stoupá, kdežto cena bavlny, cukru, kávy atd. neustále překvapivě klesá. A dokonce i z poživatin jsou přepychové předměty, jako artyčoky, chřest atd., dnes poměrně levnější než nejnutnější potraviny. V naší době se dá zbytečné vyrobit snáze než nutné. Konečně v různých historických obdobích je vzájemný poměr cen nejen různý, nýbrž přímo protikladný. Po celý středověk byly zemědělské výrobky poměrně levnější než manufakturní výrobky; v moderní době je tomu opačně. Zmenšila se proto od doby středověku užitečnost zemědělských výrobků?

Spotřeba výrobků je určena sociálními podmínkami, v nichž žijí spotřebitelé, a tyto podmínky samy jsou zase založeny na antagonismu tříd.

Bavlna, brambory a kořalka jsou předměty nejobecnější potřeby. Brambory vyvolaly skrofulosu; bavlna vytlačila z velké části len a vlnu, ačkoli vlna a len jsou v mnoha případech užitečnější, byť jen z hygienických důvodů; konečně kořalka zvítězila nad pivem a vínem, ačkoli kořalka jako poživatina se všeobecně považuje za jed. Po celé století vlády marně bojovaly proti tomuto evropskému opiu; ekonomika byla silnější, diktovala spotřebě.

Proč jsou bavlna, brambory a kořalka pilířem buržoasní společnosti? Protože k jejich výrobě je třeba nejméně práce, a proto je jejich cena nejnižší. Proč minimum ceny rozhoduje o maximu spotřeby? Snad pro absolutní užitečnost těchto předmětů, pro užitečnost, která jim je vnitřně vlastní, pro jejich užitečnost, jež záleží v tom, že nejužitečnějším způsobem odpovídají potřebám dělníka jakožto člověka a ne člověka jakožto dělníka? Ne, nýbrž proto, že ve společnosti založené na *bídě* mají *nejbídnější* předměty tu osudovou výsadu, že slouží potřebám nejširších mas.

Tvrdit, že nejméně nákladné věci jsou nejužitečnější, protože jejich spotřeba je největší, znamená tvrdit, že rozšířená spotřeba kořalky, která je důsledkem nepatrných výrobních nákladů, je naprosto nezvratným důkazem její užitečnosti; znamená to namlouvat proletáři, že brambory jsou pro něho zdravější než maso; znamená

to schvalovat nynější stav věcí, a konečně, obhajovat s p. Proudhonem společnost, a nechápat ji.

V budoucí společnosti, v níž antagonismus tříd zanikne, v níž už nebude tříd, nebude už spotřeba určena *minimem* výrobní doby; tam naopak doba věnovaná na výrobu nějakého předmětu bude určena stupněm jeho společenské užitečnosti.

Vraťme se však k tvrzení p. Proudhona. Jakmile pracovní doba nutná k výrobě určitého předmětu není výrazem stupně jeho užitečnosti, nemůže směnná hodnota tohoto předmětu, předem určená pracovní dobou v něm obsaženou, nikdy určovat správný poměr nabídky k poptávce, tj. poměr proporcionality v tom smyslu, který mu přikládá p. Proudhon.

„Poměr proporcionality" mezi nabídkou a poptávkou, tj. proporcionální podíl nějakého výrobku v celkové výrobě nevytváří prodej tohoto výrobku za cenu rovnající se jeho výrobním nákladům. Vytváří jej *kolísání poptávky a nabídky*, které výrobci ukazuje množství, v němž musí dané zboží vyrábět, aby při směně získal alespoň výrobní náklady. A ponévadž toto kolísání probíhá nepřetržitě, vládne v různých průmyslových odvětvích neustálý ruch v odčerpávání a vkládání kapitálů.

„Jen takové změny způsobují, že kapitál se vkládá do výroby různého zboží, po němž je právě poptávka, přesně v té *proporci*, jaké je zapotřebí, a ne větší. S růstem nebo poklesem cen stoupá zisk nad všeobecnou úroveň nebo klesá pod ni, a tím se kapitál přitahuje nebo odvrací od určitého odvětví, v němž takové změny nastaly." — „Všimneme-li si trhů velkých měst, uvidíme, jak pravidelně jsou zásobovány domácím i zahraničním zbožím v požadovaném množství a za všech změn poptávky, která závisí na rozmarech, vkusu nebo změnách v počtu obyvatelstva, a jak zřídkakdy bývá trh přeplněn vlivem příliš hojné nabídky nebo jak málokdy dochází k přemrštěnému zdražení, protože nabídka je mnohem slabší než poptávka — a musíme přiznat, že princip, podle kterého se kapitál rozděluje do různých odvětví průmyslu *přesně v potřebných proporcích*, působí mnohem silněji, než se obvykle předpokládá." (Ricardo, sv. I, str. 105 a 108.)

Uznává-li p. Proudhon, že hodnota výrobků je určena pracovní dobou, musí rovněž uznat kolísání, které ve společenských řádech založených na individuální směně jedině činí z pracovní doby míru hodnoty. Pevně stanovený „poměr proporcionality" vůbec neexistuje, existuje pouze stanovující pohyb.

Viděli jsme právě, v jakém smyslu je správné hovořit o „proporcionalitě" jako o důsledku určování hodnoty pracovní dobou. Nyní uvidíme, jak se toto měření časem, které p. Proudhon nazývá „zákonem proporcionality", mění v zákon *disproporcionality*.

Každý nový vynález, který umožňuje, aby se to, co se vyrábělo dosud za dvě hodiny, vyrábělo nyní za hodinu, znehodnocuje všechny výrobky téhož druhu, které jsou na trhu. Konkurence nutí výrobce prodávat výrobek dvou hodin stejně levně jako výrobek jedné hodiny. Konkurence realisuje zákon, podle něhož je relativní hodnota výrobku určena pracovní dobou nutnou k jeho výrobě. Fakt, že pracovní doba slouží za míru směnné hodnoty, stává se takto zákonem neustálého *znehodnocování* práce. A navíc znehodnocení nezasahuje pouze zboží dané na trh, nýbrž i výrobní nástroje, ba celý podnik. Tuto skutečnost naznačuje již Ricardo, když říká:

„Tím, že neustále usnadňujeme výrobu, snižujeme hodnotu některých výrobků, které byly vyrobeny dříve." (Sv. II, str. 59.)

Sismondi jde ještě dále. Vidí v této „hodnotě *konstituované*" pracovní dobou zdroj všech rozporů v moderním průmyslu a obchodě.

„Směnná hodnota," praví, „je v poslední instanci vždy určena množstvím práce, kterého je třeba, abychom si opatřili danou věc: ne však množstvím práce, které stála, nýbrž množstvím, které by stála napříště v důsledku toho, že se snad zdokonalí nástroje; ačkoli toto množství lze velmi nesnadno odhadnout, je vždy přesně určeno konkurencí... Právě podle něho určuje prodávající svou poptávku a kupující svou nabídku. Prodávající možná bude tvrdit, že ho věc stála 10 pracovních dnů; přesvědčí-li se však kupující, že věc lze napříště vyrobit za 8 pracovních dnů, a jestliže to konkurence oběma zúčastněným dokáže, sníží se hodnota na pouhých 8 dnů a taková bude i tržní cena. Oba zúčastnění jsou ovšem přesvědčeni, že věc je užitečná, že je po ní poptávka, že kdyby ji nikdo nepotřeboval, nedala by se prodat; ale stanovení její ceny nijak nesouvisí s její užitečností." („Études" [„Studie"], sv. II, str. 267, bruselské vydání.)

Je důležité, abychom měli na mysli to, že hodnotu určuje nikoli doba, za kterou byla nějaká věc vyrobena, nýbrž *minimum* doby, za niž může být vyrobena, a toto minimum stanoví konkurence. Předpokládejme na okamžik, že už není konkurence a že tedy už neexistuje možnost zjistit minimum práce potřebné k výrobě nějakého zboží. Jaké by to mělo následky? Stačilo by vynaložit na ně-

jaký předmět šest hodin práce, abychom měli podle p. Proudhona právo žádat za něj při směně šestkrát tolik než ten, kdo vynaložil na výrobu téhož předmětu pouze hodinu.

Místo „poměru proporcionality" máme poměr disproporcionality, jestliže vůbec chceme zůstat ve sféře poměrů, ať dobrých, nebo špatných.

Stálé znehodnocování práce je pouze jednou stránkou, jedním důsledkem hodnocení zboží pracovní dobou. Tento způsob hodnocení vysvětluje i závratné zvýšení cen, nadvýrobu a mnoho jiných jevů průmyslové anarchie.

Avšak bere-li se pracovní doba za míru hodnoty, vytváří alespoň onu poměrnou rozmanitost ve výrobcích, kterou je p. Proudhon tak nadšen?

Právě naopak. Vede k tomu, že monopol se zmocňuje s celou svou jednotvárností všech výrobků zrovna tak, jako se zmocňuje, jak každý vidí a ví, i všech výrobních prostředků. Jen v některých průmyslových odvětvích, jako v bavlnářském průmyslu, je možný prudký pokrok. Přirozeným důsledkem tohoto pokroku je, že rapidně klesá např. cena manufakturních bavlnářských výrobků; ale tou měrou, jak klesá cena bavlny, musí úměrně stoupat cena lnu. K čemu to vede? Len se nahrazuje bavlnou. Tak byl len vytlačen téměř z celé Severní Ameriky. A místo poměrné rozmanitosti výrobků máme vládu bavlny.

Co zbývá z tohoto „poměru proporcionality"? Jen přání slušného člověka, aby se zboží vyrábělo v proporcích, které by umožňovaly prodávat je za slušnou cenu. Dobří občané a lidumilní ekonomové si za všech dob libovali v podobných nevinných přáních.

Dejme slovo starému *Boisguillebertovi*:

„Cena všech druhů zboží," praví, „musí být vždy *proporcionální*, neboť jedině tato obapolná shoda umožňuje, aby existovaly společně, tak *aby se daly kdykoli vzájemně směňovat* "(zde máme stálou směnitelnost p. Proudhona)„ a jedny plodily druhé... Protože tedy bohatství není nic jiného než tato stálá výměna mezi člověkem a člověkem, zaměstnáním a zaměstnáním atd., byli bychom hrozně zaslepeni, kdybychom hledali příčiny bídy jinde než v narušení takového obchodu, způsobeném porušením úměrnosti cen." („Dissertation sur la nature des richesses" [„Pojednání o povaze bohatství"], vyd. Daire.[46])

Poslechněme si též moderního ekonoma:

„Velký zákon, který se musí aplikovat na výrobu, je *zákon proporcionality* (the law of proportion), který jediný může zachovat kontinuitu hodnoty... Ekvivalent musí být zaručen... Všechny národy se snažily v různých dobách tento zákon proporcionality do určité míry uskutečnit různými obchodními předpisy a omezeními; ale egoismus vlastní lidské povaze dokázal celý tento zavedený pořádek rozmetat. Proporcionální výroba *(proporcionate production)* je uskutečněním pravé sociálně ekonomické vědy." (W. Atkinson, „Principles of Political Economy" [„Zásady politické ekonomie"], Londýn 1840, str. 170–195.[47])

*Fuit Troja!** Tato správná proporce mezi nabídkou a poptávkou, po níž se nyní začíná znovu tolik toužit, přestala už dávno existovat. Přežila se. Byla možná jen v dobách, kdy výrobní prostředky byly omezeny, kdy směna probíhala v nejužších mezích. Se vznikem velkého průmyslu musela tato správná proporce vzít za své a výroba musí nutně procházet nepřetržitým střídáním prosperity a deprese, krize, stagnace, nové prosperity a tak stále dokola.

Ti, kdo by se chtěli, jako Sismondi, vrátit ke správné proporcionalitě výroby a přitom zachovat současné základy společnosti, jsou reakční, protože musí, chtějí-li být důslední, usilovat o návrat i všech ostatních podmínek výroby minulých dob.

Co udržovalo výrobu ve správných nebo téměř správných proporcích? Poptávka, která ovládala nabídku, předcházela ji. Výroba sledovala krok za krokem spotřebu. Velký průmysl, který je již nástroji, jimiž disponuje, nucen vyrábět ve stále větším měřítku, nemůže čekat na poptávku. Výroba předchází spotřebu, nabídka si vynucuje poptávku.

V soudobé společnosti, v průmyslu založeném na individuální směně, je anarchie výroby, která je zdrojem tolika bídy, zároveň zdrojem veškerého pokroku.

Tedy buď – anebo:

Buď si přejete správnou proporcionalitu minulých století s výrobními prostředky naší doby, a pak jste zároveň reakcionáři i utopisté.

Nebo chcete pokrok bez anarchie, a pak se vzdejte individuální směny, abyste zachovali výrobní síly.

* Už není Troja! *(Pozn. red.)*

Individuální směna se snáší pouze s drobným průmyslem uplynulých staletí a se „správnou proporcí" jemu vlastní, nebo s velkým průmyslem a celým jeho doprovodem bídy a anarchie.

Nakonec se ukazuje, že určení hodnoty pracovní dobou, tj. formule, kterou p. Proudhon vydává za obrodnou formuli budoucnosti, je jen vědeckým výrazem ekonomických poměrů současné společnosti, jak dávno před p. Proudhonem jasně a přesně dokázal Ricardo.

Ale snad tedy od p. Proudhona pochází aspoň „*rovnostářská*" aplikace této formule? Je první, kdo zamýšlel reformovat společnost tím, že přetvoří všechny lidi v bezprostřední pracovníky, kteří směňují stejná množství práce? Má právo vytýkat komunistům – lidem, jimž chybějí jakékoli znalosti z politické ekonomie, těmto „nenapravitelným hlupákům", těmto „snílkům o ráji" – že nenašli již před ním toto „řešení problému proletariátu"?

Kdo se aspoň trochu vyzná ve vývoji politické ekonomie v Anglii, dobře ví, že téměř všichni socialisté této země v nejrůznějších dobách navrhovali rovnostářskou aplikaci Ricardovy teorie. Mohli bychom p. Proudhonovi uvést: „Politickou ekonomii" Hodgskinovu, 1827[48]; Williama Thompsona, „An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth, most conducive to Human Happiness" [„Zkoumání zásad rozdělování bohatství, jež nejvíce přispívají k lidskému štěstí"], 1824; T. R. Edmondse, „Practical, moral and political Economy" [„Praktická, morální a politická ekonomie"], 1828[49], atd., a ještě čtyři stránky takovýchto *atd.* Omezíme se jen na to, že dáme slovo jednomu anglickému *komunistovi*, p. Brayovi. Uvedeme rozhodující místo z jeho pozoruhodného díla „Labour's Wrongs and Labour's Remedy" [„Zlořády práce a cesta k jejich nápravě"], Leeds 1839[50], a zdržíme se u něho dosti dlouho, za prvé proto, že p. Bray je ve Francii ještě málo znám, za druhé proto, že se domníváme, že jsme v něm našli klíč k minulým, přítomným i budoucím dílům páně Proudhonovým.

„Pravdy se můžeme dopátrat jen jediným způsobem: tím, že si ujasníme základní principy. Jděme nejprve zpět k prameni, z něhož vznikají vlády. Dojdeme-li tak k jádru věci, zjistíme, že každá forma vlády, každá sociální a politická nespravedlnost pramení ze sociálního systému, který právě vládne —

z instituce vlastnictví, jak v současné době existuje (the institution of property as it at present exists), a že tudíž, chceme-li jednou provždy učinit konec nespravedlnostem a bědám dneška, musíme *od základu převrátit soudobý stav společnosti*... Tím, že útočíme na ekonomy na jejich vlastním území a jejich vlastními zbraněmi, zabraňujeme nesmyslnému žvanění o *visionářích* a *doktrinářích*, k němuž jsou vždy ochotni. Nebudou-li ekonomové ochotni popřít uznané pravdy a zásady, na nichž jsou založeny jejich vlastní argumenty, nebo vzdát se jich, budou sotva moci vyvrátit závěry, k nimž dojdeme touto metodou." (Bray, str. 17 a 41.) „*Pouze práce tvoří hodnotu* (It is labour alone which bestows value)... Každý člověk má nesporné právo na všechno, co může získat poctivou prací. Jestliže si takto přivlastňuje plody své práce, nedopouští se nespravedlnosti vůči ostatním lidem, neboť nijak neomezuje právo ostatních jednat stejně... Všechny pojmy o vyšších a nižších, o pánu a sluhovi, pramení z toho, že se nedbalo elementárních zásad a že se tím vloudila do vlastnictví *nerovnost* (and to the consequent rise of inequality of possessions). Dokud bude tato nerovnost trvat, bude nemožné takové myšlenky vyhladit nebo svrhnout instituce na nich založené. Dosud stále ještě žije planá naděje, že lze odpomoci protipřirozenému stavu věcí, který nyní vládne, tím, že se odstraní *existující nerovnost* a přitom nechá trvat dále *příčina* této nerovnosti; brzy však dokážeme, že vláda není příčinou, nýbrž následkem, že sama netvoří, ale je vytvořena — zkrátka že je *výsledkem nerovnosti vlastnictví* (the offspring of inequality of possessions) a že nerovnost vlastnictví je nerozlučně spjata se soudobým společenským systémem." (Bray, str. 33, 36 a 37.)

„Systém rovnosti má nejen největší výhody, ale je také krajně spravedlivý... Každý člověk je článkem, a to nezbytným článkem v řetězu účinků, který vychází z určité myšlenky, aby končil třeba ve výrobě kusu látky. Nesmíme tudíž z toho, že naše sklony pro různá povolání nejsou stejné, činit závěr, že práce jednoho člověka musí být placena lépe než práce druhého. Vynálezce sklidí vždy kromě své spravedlivé odměny v penězích daň našeho obdivu, který v nás budí pouze génius...

Přísná spravedlnost vyžaduje, aby se všem směňujícím dostalo nejen *vzájemných*, ale i *stejných* výhod, jak to odpovídá povaze práce a směny (all exchangers should be not only *mutually* but they should likewise be *equally* benefited). Lidé mohou směňovat mezi sebou pouze dvě věci, a to: práci a produkt práce. Kdyby se směňovalo podle spravedlivého systému, byla by hodnota všech výrobků určena *úhrnem jejich výrobních nákladů* a *stejné hodnoty by se vždy směňovaly za stejné hodnoty* (If a just system of exchanges were acted upon, the value of all articles would be determined by the entire cost of production, and equal values should always exchange for equal values). Potřebuje-li např, kloboučník jeden pracovní den, aby udělal klobouk, a obuvník stejnou dobu, aby udělal jeden pár střevíců (za předpokladu, že surovina, jíž používají, má stejnou hodnotu), a smění-li tyto výrobky mezi sebou, bude výhoda, kterou z toho oba budou mít, zároveň vzájemná a stejná. Výhoda pro jednu stranu tu nemůže být nevýhodou pro druhou stranu, protože každý dodal stejné množství

práce, a materiál, který zpracovali, měl stejnou hodnotu. Kdyby však kloboučník dostal za *jeden* klobouk *dva* páry střevíců, stále za našeho uvedeného předpokladu, je jasné, že směna by byla nespravedlivá. Kloboučník by ošidil obuvníka o jeden pracovní den; a kdyby si tak počínal při všech svých směnách, obdržel by za *půlroční* práci *celoroční* výrobek jiné osoby. Dosud jsme vždy postupovali podle tohoto vrcholně nespravedlivého systému směny: *dělníci dávali* kapitalistovi práci celého roku směnou za půlroční hodnotu (the workmen have given the capitalist the labour of a whole year, in exchange for the value of only half a year) a z toho, a ne z domnělé nerovnosti tělesných a intelektuálních sil jedinců, vznikla nerovnost bohatství a moci. Nerovnost směny, různost cen při koupi a prodeji mohou existovat jen tehdy, jestliže kapitalisté zůstanou navždy kapitalisty a dělníci dělníky — jedni třídou tyranů, druzí třídou otroků... Tato transakce tedy jasně dokazuje, že kapitalisté a vlastníci dávají dělníkovi za práci jednoho týdne pouze část bohatství, které od něho za minulý týden získali, tj. že mu za *něco* nedávají *nic* (nothing for something)... Transakce mezi dělníkem a kapitalistou je pouhá komedie; ve skutečnosti je to většinou nestoudná, byť *uzákoněná krádež* (The whole transaction between the producer and the capitalist is a mere farce: it is, in fact, in thousands of instances, no other than a barefaced though *legalised robbery*)." (Bray, str. 45, 48, 49 a 50.)

„Zisk podnikatele bude dotud ztrátou pro dělníka, dokud směna mezi nimi oběma nebude rovná; a směna nemůže být rovná, dokud bude společnost rozdělena na kapitalisty a výrobce a dokud výrobci budou žít ze své práce, kdežto kapitalisté budou týt ze zisků této práce..."

„Je jasné," pokračuje p. Bray, „že ať si zřídíte tu nebo onu formu vlády... ať si jak chcete kážete ve jménu morálky a bratrské lásky... vzájemnost je neslučitelná s nerovností směny. Nerovnost směny, tato příčina nerovnosti vlastnictví, je skrytý nepřítel, který nás požírá (No reciprocity can exist where there are unequal exchanges. Inequality of exchanges, as being the cause of inequality of possessions, is the secret enemy that devours us)." (Bray, str. 51 a 52.) „Zkoumání účelu a cíle společnosti mne opravňuje k závěru, že nejen všichni lidé musí pracovat, aby mohli směňovat, ale že se stejné hodnoty musí směňovat zase za stejné hodnoty. Nejen to: aby zisk jednoho nebyl ztrátou pro druhého, musí být hodnota určována výrobními náklady. Přesto jsme viděli, že za soudobého společenského zřízení je zisk kapitalisty a boháče vždy ztrátou pro dělníka — že tento výsledek je nevyhnutelný a že chudý zůstává za každé vládní formy vydán boháči na milost a nemilost, dokud trvá nerovnost směny — a že rovnost směny může být zajištěna jedině takovým sociálním systémem, který by uznal všeobecnost práce... Rovnost směny by vedla k tomu, že bohatství by pozvolna přešlo z rukou nynějších kapitalistů do rukou pracujících tříd." (Bray, str. 53—55.)

„Dokud bude trvat tento systém nerovnosti směny, budou výrobci vždy tak chudí, tak nevzdělaní, tak přetížení prací jako dnes, i kdyby byly *zrušeny všechny státní dávky a daně*... jen úplná změna systému, zavedení rovnosti práce

a směny může tento stav věcí napravit a zajistit lidem skutečnou rovnoprávnost... Stačí, aby se výrobci vzepřeli — jen od nich samých musí vyjít všechno úsilí o jejich vlastní blaho — a jejich okovy budou navždy zlomeny... Politická rovnost jako cíl je omyl, je dokonce omyl i jako prostředek. (As an end, the political equality is there a failure, as a means, also, it is there a failure.)

Při rovnosti směny nemůže být zisk jednoho ztrátou pro druhého, neboť každá směna je pak jen prosté *převedení* práce a bohatství a nevyžaduje žádnou oběť. Za sociálního systému založeného na rovnosti směny bude mít výrobce ještě možnost získat bohatství na základě svých úspor; ale jeho bohatství bude pouze nahromaděný výtěžek jeho vlastní práce. Bude moci své bohatství směnit nebo darovat někomu jinému, ale nebude moci zůstat dlouho bohatý, přestane-li pracovat. Rovností směny ztratí bohatství svou dnešní schopnost obnovovat se a rozmnožovat tak říkajíc samo od sebe; nebude už moci ze sebe nahradit ztrátu, která vnikne spotřebou; neboť nebude-li znovu vytvářeno prací, bude bohatství jednou spotřebované navždy ztraceno. Co my dnes nazýváme *zisk* a *úrok*, nebude za systému rovné směny už moci existovat. Výrobce i ten, kdo obstarává rozdělování, budou odměňováni stejně a celková suma jejich práce bude určovat hodnotu každého předmětu, který se vyrobí a dodá spotřebiteli...

Zásada rovnosti směny musí tedy už svou povahou vést k tomu, že *práce* bude *všeobecná*." (Bray, str. 67, 88, 89, 94 a 109—110.)

Když vyvrátil námitky ekonomů proti *komunismu*, pokračuje p. Bray takto:

„Jestliže k tomu, aby se mohl uskutečnit dokonalý sociální systém založený na pospolitosti, je nezbytně nutná změna lidské povahy, jestliže na druhé straně současný systém neskýtá příznivé podmínky ani možnosti, abychom mohli této změny charakteru dosáhnout a připravit lidi na lepší stav, po němž všichni toužíme, pak je jasné, že všechno musí nutně zůstat takové, jaké to je, nenajde-li se a nenastolí přípravný sociální stav — proces, který má něco z dnešního systému i ze systému budoucnosti" (ze systému založeného na pospolitosti) „—jakési přechodné stadium, do něhož může společnost vstoupit se všemi svými výstřelky a ztřeštěnostmi a vyjít z něho obohacena vlastnostmi a schopnostmi, které jsou životními podmínkami systému založeného na pospolitosti." (Bray, str. 134.)

„Celý tento proces by vyžadoval pouze kooperaci v její nejprostší formě... Hodnotu výrobku by za všech okolností určovaly výrobní náklady a stejné hodnoty by se směňovaly vždy za stejné hodnoty. Ze dvou osob, z nichž by jedna pracovala celý týden a druhá půl týdne, dostala by první dvakrát větší odměnu než druhá; ale to, oč by jeden dostal víc, nedostal by na úkor druhého: to, oč druhý dostal míň, by nepřipadlo prvnímu. Každý by směňoval svou individuální mzdu, kterou dostal, za předměty stejné hodnoty jako jeho mzda, a zisk, kterého by dosáhl nějaký člověk nebo nějaké odvětví výroby, nebyl by v žádném pří-

padě ztrátou pro jiného člověka nebo pro jiné výrobní odvětví. Práce každého jednotlivce by byla *jedinou mírou* jeho zisku nebo ztráty...

...Množství různých předmětů nutných pro spotřebu a relativní hodnota každého předmětu ve srovnání s ostatními (počet dělníků potřebných v jednotlivých pracovních odvětvích), zkrátka všechno, co se týká společenské výroby a rozdělování, by se určovalo pomocí ústředních a místních kanceláří (boards of trade). Tyto operace by se dělaly pro celý národ za tak krátkou dobu a tak snadno, jak se za dnešního zřízení dělají pro nějakou soukromou společnost... Jednotlivci by se seskupovali v rodiny, rodiny v obce, jako za dnešního zřízení... neodstranilo by se přímo ani rozdělení obyvatelstva na městské a venkovské, jakkoli je škodlivé... V tomto sdružení by měl každý jednotlivec tutéž svobodu, jako má dnes, nahromadit si tolik majetku, kolik se mu zachce, a nahromaděného majetku používat po libosti... Naše společnost by byla takřka jakousi velkou akciovou společností, složenou z nekonečného počtu menších akciových společností, které by všechny pracovaly, vyráběly a směňovaly své výrobky na základě naprosté rovnosti... Náš nový systém akciových společností, který je jen ústupkem dnešní společnosti, abychom mohli dojít ke komunismu, je zařízen tak, že umožňuje vedle sebe existenci *individuálního vlastnictví* výrobků se *společenským vlastnictvím* výrobních sil; osud každého jednotlivce by činil závislým na jeho vlastní činnosti a dával by mu rovný podíl na všech výhodách, které skýtá příroda a pokrok techniky. Proto lze tohoto systému užít na společnost, jaká je dnes, a připravit ji na další změny." (Bray, str. 158, 160, 162, 194 a 199).

Chceme p. Brayovi odpovědět jen několika slovy; navzdory nám a proti naší vůli se octl na místě p. Proudhona, ovšem s tím rozdílem, že p. Bray zdaleka nechce pronášet poslední slovo lidstva, navrhuje jen opatření, která považuje za vhodná pro období přechodu z dnešní společnosti k systému založenému na pospolitosti.

Jedna hodina Petrovy práce se směňuje za jednu hodinu Pavlovy práce. To je základní axióm p. Braye.

Dejme tomu, že Petr pracoval dvanáct hodin a Pavel jen šest; Petr tedy může s Pavlem směnit jen šest za šest. Petrovi tudíž zbude ještě šest pracovních hodin. Co s těmito šesti pracovními hodinami udělá?

Buď nic, to znamená, že pracoval šest hodin pro nic za nic, nebo prozahálí jiných šest hodin, aby dosáhl rovnováhy; anebo konečně, a to je jeho poslední možnost, dá těch šest hodin, s nimiž si neví rady, Pavlovi nádavkem.

Co tedy Petr nakonec získal navíc než Pavel? Pracovní ho-

diny? Ne. Získal jen hodiny zahálky; bude nucen šest hodin lenošit. A aby lidé toto nové právo na lenošení v nové společnosti nejen trpěli, nýbrž aby si ho i vážili, musí tato společnost vidět největší štěstí v lenosti a práci považovat za těžké břímě, jehož se musí stůj co stůj zbavit. Kdyby alespoň – abychom se vrátili k našemu příkladu – tyto hodiny zahálky, které získal Petr na Pavlovi, byly skutečným ziskem! Ale tak tomu není ani v nejmenším. Pavel, který začal tím, že pracoval jen šest hodin, dochází pravidelnou a mírnou prací k témuž výsledku jako Petr, který začal nadměrnou prací. Každý bude chtít být Pavlem; nastane konkurence o Pavlovo místo, konkurence v lenosti.

Co nám tedy přinesla směna stejných množství práce? Nadvýrobu, znehodnocení, nadměrnou práci provázenou nečinností, zkrátka hospodářské poměry, jaké vidíme v dnešní společnosti, až na pracovní konkurenci.

Ale ne, mýlíme se. Zbývá ještě jedno východisko, které by mohlo zachránit novou společnost, společnost Petrů a Pavlů. Petr spotřebuje sám výtěžek těch šesti pracovních hodin, které mu zbývají. Ale jakmile už nemusí směnit, protože vyrobil, nebude již muset vyrábět, aby směňoval, a celý předpoklad o společnosti založené na směně a dělbě práce padá. Rovnost směny by se dala zachránit jen tím, že by směna vůbec přestala existovat: Petr a Pavel by dospěli k situaci Robinsona.

Předpokládá-li se tedy, že všichni členové společnosti jsou bezprostředními pracovníky, je směna stejného množství pracovních hodin možná jen tehdy, dohodnou-li se předem na počtu hodin, který je třeba vynaložit na materiální výrobu. Ale taková dohoda popírá individuální směnu.

K témuž důsledku dospějeme, nevyjdeme-li z rozdělování vyrobených výrobků, nýbrž z aktu výroby. Ve velkém průmyslu si Petr nemůže sám svobodně určovat pracovní dobu, neboť Petrova práce není ničím bez součinnosti všech Petrů a všech Pavlů, kteří v podniku pracují. To také nejlépe vysvětluje, proč se angličtí továrníci tak úporně bránili *zákonu o desetihodinovém pracovním dni*. Příliš dobře věděli, že snížení pracovní doby o dvě hodiny,

jestliže je jednou povolí pro ženy a děti,[51] bude mít nevyhnutelně za následek snížení pracovní doby i pro dospělé muže. Je v povaze velkého průmyslu, že pracovní doba musí být pro všechny stejná. Co je dnes výsledkem působení kapitálu a konkurence mezi dělníky, toho se zítra, až se zruší vztah mezi prací a kapitálem, dosáhne dohodou, založenou na poměru souhrnu výrobních sil k souhrnu existujících potřeb.

Ale taková dohoda je rozsudkem smrti pro individuální směnu, a tím jsme zase u svého prvního výsledku.

V zásadě neexistuje směna výrobků, nýbrž směna druhů práce, které spolupůsobí při výrobě. Způsob směny výrobních sil je rozhodující pro způsob směny výrobků. Všeobecně odpovídá způsob směny výrobků způsobu výroby. Změňte způsob výroby a následek toho bude, že se změní i způsob směny. Tak také vidíme v dějinách společnosti, že se způsob směny výrobků řídí podle způsobu jejich výroby. Individuální směna také odpovídá určitému způsobu výroby, který zase odpovídá antagonismu tříd. Čili: není individuální směny bez antagonismu tříd.

Ale svědomí počestných občánků se vzpírá uznat tento očividný fakt. Je-li někdo buržoou, nemůže jinak, musí v tomto antagonistickém vztahu vidět vztah harmonie a věčné spravedlnosti, která nikomu nedovoluje, aby se uplatňoval na úkor druhého. Pro buržou může individuální směna existovat bez antagonismu tříd: pro něho jsou to dvě věci, které spolu vůbec nesouvisí. Individuální směna, jak si ji představuje buržoa, se zdaleka nepodobá individuální směně, jaká probíhá ve skutečnosti.

Pan Bray dělá z *iluse* počestného měšťáka *ideál*, který by chtěl uskutečnit. Tím, že individuální směnu očistil, že ji zbavil všech antagonistických prvků, které v ní našel, domnívá se, že našel poměr „*rovnosti*", který by se měl zavést do společnosti.

Pan Bray netuší, že tento poměr „rovnosti", tento *nápravný ideál*, který by chtěl zavést do světa, je pouze odrazem současného světa a že je proto zcela nemožné přetvořit společnost na základě, který je sám pouze zkrášleným stínem této společnosti. A jak se tento stín postupně stává tělem, ukazuje se, že toto tělo má daleko k to-

muto vysněnému přetvoření, že je to naopak tělo současné společnosti.*

§ III. *APLIKACE ZÁKONA PROPORCIONALITY HODNOT*

A) *PENÍZE*

„Zlato a stříbro jsou první zboží, jejichž hodnota se konstituovala." [I, 69.]

Zlato a stříbro jsou tedy první aplikace „hodnoty konstituované" — p. Proudhonem. A protože p. Proudhon konstituuje hodnotu výrobků tím, že ji určuje poměrným množstvím práce v nich obsažené, zbývá mu pouze dokázat, že *změny*, k nimž dochází v hodnotě zlata a stříbra, lze vždy vysvětlit změnami pracovní doby nutné k jejich výrobě. To p. Proudhona ani nenapadá. Nemluví o zlatě a stříbře jako o zboží, mluví o nich jako o penězích.

Celá jeho logika, je-li tu vůbec nějaká logika, spočívá v tom, že vlastnost zlata a stříbra sloužit jako *peníze* podstrkuje všemu zboží, jehož hodnota se měří pracovní dobou. V této eskamotáži je rozhodně víc naivity než zlomyslnosti.

Užitečný výrobek, hodnocený pracovní dobou nutnou k jeho výrobě, je vždy schopen směny. Důkazem toho je, volá p. Proudhon, zlato a stříbro, které jsou v tom stavu „směnitelnosti", který si přeji. Zlato a stříbro tedy jsou – hodnota, která dosáhla stavu konstituovanosti, jsou ztělesněním myšlenky p. Proudhona. Nikdo nemá při volbě svého příkladu větší štěstí. Kromě vlastnosti být zbožím hodnoceným jako každé jiné zboží pracovní dobou má zlato a stříbro ještě tu vlastnost, že je všeobecným směnným prostředkem, penězi. Považujeme-li pak zlato a stříbro za aplikaci „*hodnoty konstituované*" pracovní dobou, není nic snazšího než dokázat, že každé zboží,

* Jako každá jiná teorie, našla i teorie p. Braye stoupence, kteří se dali oklamat vnějším zdáním. V Londýně, v Sheffieldu, v Leedsu a v četných jiných anglických městech byly založeny equitable-labour-exchange-bazars [bazary pro spravedlivou směnu produktů práce]. Když pohltily značné kapitály, udělaly všechny skandální bankrot. Lidi na ně přešla jednou provždy chuť. Budiž to výstrahou p. Proudhonovi. (*Marxova poznámka.*)

Je známo, že Proudhon si tuto výstrahu nevzal k srdci. V roce 1849 se sám pokusil založit novou směnnou banku v Paříži. Zkrachovala však ještě dříve, než se pořádně rozběhla; soudní stíhání p. Proudhona musilo pomoci zakrýt tento krach. — *B. E. (Doplnil Engels k německému vydání z roku 1885.)*

jehož hodnota bude konstituována pracovní dobou, bude vždy směnitelné, bude penězi.

Tu vyvstává p. Proudhonovi v duchu zcela prostá otázka. Proč mají zlato a stříbro výsadu být typem „konstituované hodnoty"?

„Zvláštní funkce, kterou užívání přiřklo vzácným kovům, totiž funkce prostředkovat styk, je ryze konvenční a tuto úlohu by mohlo zastávat kterékoli jiné zboží, možná méně pohodlně, ale stejně spolehlivě; ekonomové to uznávají a lze pro to citovat nejeden příklad. Co je tedy příčinou této přednosti všeobecně přisuzované kovům, sloužit jako peníze, a jak lze vysvětlit tuto zvláštnost funkce stříbra, která nemá v politické ekonomii obdoby? — Nebo lze snad znovu *vytvořit souvislost*, z níž, jak se zdá, byly *peníze* vyrvány, a tím je znovu přivést k jejich pravému principu?" [I, 68—69.]

Pan Proudhon již tím, že klade otázku těmito slovy, předpokládá *peníze*. Měl si nejprve položit otázku, proč se při směně, jak je dnes ustálena, musela směnná hodnota tak říkajíc individualisovat vytvořením zvláštního směnného prostředku. Peníze nejsou věc, je to společenský vztah. Proč je vztah peněz výrobním vztahem jako každý jiný ekonomický vztah, jako dělba práce atd.? Kdyby byl p. Proudhon měl o tomto vztahu jasno, nebyl by viděl v penězích výjimku, článek vyrvaný z řetězu, který dosud neznáme nebo který teprve musíme zjistit.

Byl by naopak zjistil, že tento vztah je pouze jedním článkem celého řetězu ostatních ekonomických vztahů, do něhož je pevně zapojen, a že tento vztah odpovídá určitému výrobnímu způsobu právě tak jako individuální směna. Ale co dělá p. Proudhon? Začíná tím, že vytrhává peníze z celkové souvislosti současného výrobního způsobu a pak z nich dělá první článek imaginární řady, která má být teprve objevena.

Jakmile byla uznána nutnost zvláštního směnného prostředku, tj. nutnost peněz, jde už jen o to vysvětlit, proč tato zvláštní funkce připadla zrovna zlatu a stříbru, a ne některému jinému zboží. Je to druhotná otázka, pro niž není vysvětlení ve spojitosti výrobních vztahů, nýbrž ve specifických vlastnostech inherentních zlatu a stříbru jako hmotě. Jestliže tedy ekonomové při této příležitosti „překročili hranice své vědy, jestliže se zabývali fysikou, mechanikou, dějinami atd.", jak jim vytýká p. Proudhon, dělali jen to, co museli udělat. Tato otázka se již vymyká oblasti politické ekonomie.

„Nikdo z ekonomů," praví p. Proudhon, „nepostřehl ani nepochopil *ekonomickou příčinu*, která rozhodla o výsadě, jíž požívají drahé kovy." [I, 69.]

Ekonomickou příčinu, kterou nikdo – a ne bezdůvodně – nepostřehl ani nepochopil, p. Proudhon postřehl, pochopil a odkázal potomstvu.

„Nikdo totiž nezpozoroval, že zlato a stříbro byly prvním zbožím, jehož hodnota byla konstituována. V patriarchálním období se se zlatem a stříbrem obchoduje a směňuje se ještě v prutech, ale už s patrnou tendencí k převládnutí a se zjevnou předností. *Postupně* se jich zmocňují panovníci a vtiskují jim svou pečeť: a tímto panovnickým posvěcením vznikají peníze, tj. zboží povýtce, které si přes všechny otřesy trhu uchovává určitou proporcionální hodnotu a přijímá se při všech platbách... Zlato a stříbro, opakuji, vděčí za své zvláštní postavení tomu, že si pro své vlastnosti kovu a nesnadnost své výroby, především však díky zásahu veřejné autority, dobyly jako zboží záhy stálosti a autentičnosti."

Tvrdit, že zlato a stříbro jsou první zboží, jejichž hodnota dosáhla konstituovanosti, znamená podle všeho, co bylo řečeno výše, tvrdit, že zlato a stříbro se první stalo penězi. To je veliký objev p. Proudhona, to je pravda, kterou před ním nikdo neobjevil.

Chtěl-li tím p. Proudhon říci, že zlato a stříbro je zboží, u něhož byla doba nutná k jeho výrobě známa dříve než u ostatního zboží, byl by to opět jeden z předpokladů, jimiž své čtenáře tak štědře častuje. Kdybychom se chtěli chytit této patriarchální učenosti, řekli bychom p. Proudhonovi, že nejdříve byla známa doba nutná k výrobě nejnezbytnějších předmětů, jako např. železa atd. Klasický luk A. Smitha mu odpustíme.

Ale jak může p. Proudhon po tom všem ještě mluvit o konstituování hodnoty, když přece hodnota nikdy není konstituována sama o sobě? Není konstituována dobou potřebnou k výrobě daného předmětu o sobě, nýbrž v poměru k množství všech ostatních výrobků, které mohou být vyrobeny za stejnou dobu. Konstituování hodnoty zlata a stříbra tedy předpokládá, že už byla konstituována hodnota celé řady jiných výrobků.

Ve zlatě a stříbře se tedy nestalo „konstituovanou hodnotou" zboží, nýbrž „konstituovaná hodnota" p. Proudhona se ve zlatě a stříbře stala penězi.

Prozkoumejme nyní důkladněji *ekonomické příčiny*, které podle

p. Proudhona zjednaly zlatu a stříbru tu přednost, že byly – tím, že prošly stavem konstituujícím hodnotu – povýšeny dříve než ostatní výrobky na peníze.

Tyto ekonomické příčiny jsou: „patrná tendence k převládnutí" a „zjevná přednost", která se jim dávala již v „patriarchálním období", a jiné opisné výrazy téhož faktu, které ještě zvětšují naše nesnáze, protože komplikují fakt tím, že rozmnožují případy, které p. Proudhon uvádí, aby fakt vysvětlil. P. Proudhon však ještě nevyčerpal všechny rádoby ekonomické příčiny. Uvádíme jednu z nich, která má nepřekonatelnou, suverénní sílu:

„Peníze vznikají panovnickým posvěcením: panovníci se zmocňují zlata a stříbra a vtiskují jim svou pečeť." [I, 69.]

Vůle panovníků je tedy pro p. Proudhona nejvyšší příčinou v politické ekonomii!

Vskutku nezná vůbec dějiny, kdo neví, že za všech dob se museli panovníci podřídit ekonomickým podmínkám, že jim nikdy nediktovali své zákony. Politické i občanské zákonodárství jen vyslovuje, zaznamenává vůli ekonomických poměrů.

Zmocnil se panovník zlata a stříbra, aby z nich tím, že jim vtiskl svou pečeť, učinil všeobecně platný směnný prostředek, nebo se spíše tyto všeobecně platné směnné prostředky zmocnily panovníka a donutily jej, aby jim vtiskl svou pečeť a dal jim tak politické posvěcení?

Ražení, které se dávalo a dává penězům, nevyjadřuje jejich hodnotu, nýbrž jejich váhu. Stálost a autentičnost, o nichž mluví p. Proudhon, se vztahují pouze na ryzost mince, tj. na množství drahého kovu, jež mince obsahuje.

„Jediná vnitřní hodnota stříbrné marky," praví Voltaire se svým proslulým zdravým rozumem, „je marka ve stříbře, půl libry stříbra o váze osmi uncí. Jedině váha a obsah drahého kovu tvoří tuto vnitřní hodnotu." (Voltaire, „Lawův systém".[52])

Ale otázka, jakou hodnotu má unce stříbra nebo zlata, tím ještě není vyřešena. Má-li kašmír v obchodě „U velikého Colberta" tovární značku „čistá vlna", pak vám tato tovární značka ještě nic neříká o hodnotě kašmíru. Stále ještě zbývá zjistit, jakou hodnotu má vlna.

„Francouzský král Filip I.," praví p. Proudhon, „mísí do jedné tourské libry Karla Velikého třetinu jiného kovu, domnívaje se, že jelikož má monopol razit peníze, může činit totéž, co činí kterýkoli obchodník, který má monopol nějakého výrobku. Čím bylo ve skutečnosti toto falšování peněz, které bylo Filipovi a jeho nástupcům tolikrát vytýkáno? Postup z hlediska obchodních zvyklostí zcela správný, ale naprosto nesprávný z hlediska ekonomické vědy. Král se totiž domníval, že jelikož hodnotu určují nabídka a poptávka, lze buď vyrobením umělé vzácnosti, nebo tím, že se zmocní celé výroby, zvýšit ocenění a tím i hodnotu věcí a že to platí pro zlato a stříbro stejně jako pro obilí, víno, olej, tabák. Ale jakmile byl Filipův podvod objeven, byly jeho peníze zredukovány na svou skutečnou hodnotu a on ztratil všechno, oč chtěl ošidit své poddané. A týž výsledek měly později všechny podobné pokusy." [I, 70—71.]

Především se častokrát ukázalo, že napadne-li panovníka falšovat měnu, prodělá na tom on. Co při první emisi jednou získá, to ztrácí tolikrát, kolikrát se mu falšované peníze vracejí v podobě daní atd. Ale Filip a jeho nástupci se dovedli této ztráty víceméně vyvarovat, neboť sotva dali padělané peníze do oběhu, kvapem nařídili přetavit všechny peníze na jejich bývalý základ.

Ostatně kdyby byl Filip I. skutečně uvažoval jako p. Proudhon, nebyl by „z obchodního hlediska" uvažoval správně. Ani Filip I., ani p. Proudhon nedávají najevo obchodního ducha, když si myslí, že lze měnit hodnotu zlata zrovna tak jako hodnotu každého jiného zboží z toho jediného důvodu, že jejich hodnota je určena poměrem nabídky k poptávce.

Kdyby byl král Filip nařídil, aby se korec obilí od nynějška nazýval dva korce obilí, byl by býval podvodník. Byl by podvedl všechny rentiéry, všechny lidi, kteří měli dostat 100 korců obilí; byl by způsobil, že všichni tito lidé by byli dostali místo 100 korců obilí jen 50. Dejme tomu, že by král byl dlužen 100 korců obilí; nyní by jich měl zaplatit jen 50. Ale na trhu by nestálo 100 korců o nic víc než dříve 50. Změnou názvu se nemění věc. Množství obilí jak nabízeného, tak žádaného se touto pouhou změnou názvu ani nezmenší, ani nezvětší. Protože poměr nabídky k poptávce přes tuto změnu názvu zůstane stejný, nedojde v ceně obilí k žádné skutečné změně. Mluvíme-li o nabídce a poptávce po věcech, nemluvíme o nabídce a poptávce po názvech těchto věcí. Filip I. nebyl tvůrcem zlata a stříbra, jak tvrdí p. Proudhon; byl pouze tvůrcem názvu peněz. Vydávejte své francouzské kašmíry za kašmíry asijské,

možná, že se vám podaří oklamat jednoho nebo dva kupce. Jakmile však jednou podvod vyjde najevo, vaše údajně asijské kašmíry klesnou na cenu francouzských. Tím, že dával zlatu a stříbru falešnou etiketu, mohl král Filip I. klamat lidi jen tak dlouho, dokud tento klam nevyšel najevo. Jako každý jiný kramář šidil své zákazníky nepravdivým označením svého zboží; to mohlo trvat jen nějaký čas. Dříve nebo později musel zakusit neúprosnost zákonů obchodu. Chtěl p. Proudhon dokázat toto? Ne. Podle něho dává penězům hodnotu nikoli obchod, nýbrž panovník. A co dokázal ve skutečnosti? Že obchod je větší pán než panovník. I kdyby panovník nařídil, že napříště bude marka platit za dvě, obchod vám vždy poví, že tyto dvě marky neplatí víc než předtím jedna marka.

Tím jsme se však s otázkou hodnoty určené množstvím práce nedostali ani o krok dál. Stále ještě zbývá rozhodnout, jsou-li ty dvě marky, z nichž se nyní stala zase jedna předchozí marka, určeny výrobními náklady nebo zákonem nabídky a poptávky.

Pan Proudhon pokračuje:

„Je třeba také uvážit, že kdyby bylo bývalo v králově moci zdvojnásobit množství peněz místo je falšovat, byla by směnná hodnota zlata a stříbra rovněž klesla na polovinu, stále na tomto základě proporcionality a rovnováhy." [I, 71.]

Je-li toto mínění, které p. Proudhon sdílí s ostatními ekonomy, správné, mluví ve prospěch jejich teorie o nabídce a poptávce, a ne ve prospěch páně Proudhonovy proporcionality. Neboť ať by bylo množství práce obsažené ve zdvojnásobeném množství zlata a stříbra jakékoli, jejich hodnota by byla klesla na polovinu, protože by poptávka byla zůstala stejná a nabídka se zdvojnásobila. Či že by se snad tentokrát *„zákon proporcionality"* náhodou shodoval s oním tak opovrhovaným zákonem nabídky a poptávky? Tato správná proporcionalita p. Proudhona je skutečně tak pružná, připouští tolik variací, kombinací a permutací, že se snad může jednou se vztahem nabídky a poptávky shodovat.

Tvrdit, že „každé zboží je, ne-li ve skutečnosti, tedy alespoň podle práva směnitelné", a odvolávat se přitom na úlohu, kterou hrají zlato a stříbro, znamená tuto úlohu nechápat. Zlato a stříbro

jsou směnitelné podle práva jen proto, že jsou směnitelné skutečně, a skutečně směnitelné jsou proto, že současná organisace výroby potřebuje universální směnný prostředek. Právo je pouze oficiální uznání skutečnosti.

Viděli jsme, že příklad peněz jako aplikace hodnoty, která dosáhla konstituovanosti, zvolil si p. Proudhon jen proto, aby mohl propašovat jako kontraband celou svou teorii směnitelnosti, tj. aby mohl dokázat, že každé zboží oceněné podle svých výrobních nákladů se musí stát penězi. To všechno by bylo v pořádku, nebýt té malé závady, že zrovna zlato a stříbro jako mince jsou jediným zbožím, které není určeno svými výrobními náklady; a to je do té míry správné, že mohou být v oběhu nahrazeny papírem. Dokud je možno pozorovat určitou proporci mezi potřebami oběhu a množstvím vydaných peněz, ať jsou to peníze papírové, zlaté, platinové nebo měděné, nelze mluvit o pozorování proporce mezi vnitřní hodnotou (výrobními náklady) a nominální hodnotou peněz. Ovšem, v mezinárodním obchodu jsou peníze určovány jako každé jiné zboží pracovní dobou. Ale to je tím, že i zlato a stříbro jsou v mezinárodním obchodu směnným prostředkem jako výrobek, a ne jako mince, tj. tím, že zlato a stříbro ztrácejí rysy „stálosti a autentičnosti", svého „panovnického posvěcení", které tvoří podle p. Proudhona jejich specifický ráz. Ricardo si byl této pravdy velmi dobře vědom, takže ačkoli založil celý svůj systém na hodnotě určené pracovní dobou a ačkoli řekl: *„zlato a stříbro* mají, jako každé jiné zboží, hodnotu jen podle množství práce nutné k jejich výrobě a k jejich dodání na trh", nicméně dodal, že hodnota *peněz* není určena pracovní dobou ztělesněnou v jejich hmotě, nýbrž jen zákonem nabídky a poptávky.

„Ačkoli papírové peníze nemají vnitřní hodnotu, přece jen, omezí-li se jejich množství, může být jejich směnná hodnota právě tak velká jako hodnota mincí téhož označení nebo kovu, který je v nich obsažen. Podle téže zásady, tj. omezí-li se množství peněz, mohla by lehká mince obíhat, jako kdyby měla hodnotu, kterou by musela mít při zákonné váze a ryzosti, a ne jak odpovídá hodnotě ryzího kovu, který skutečně obsahuje. Proto vidíme v dějinách anglické měny, že naše kovové peníze se nikdy neznehodnocovaly v té míře, jak byla zmenšena jejich váha. Příčina je v tom, že jejich množství se nikdy nezvětšovalo úměrně poklesu jejich vnitřní hodnoty." (Ricardo, citované dílo [str. 206—207].)

J. B. Say podotýká k těmto Ricardovým slovům:

„Tento *příklad* by myslím stačil, aby přesvědčil autora, že základem každé hodnoty není množství práce nutné k výrobě zboží, nýbrž jeho pociťovaná potřeba spolu s jeho vzácností.“[53]

Tedy peníze, které podle Ricarda už nejsou hodnotou určenou pracovní dobou a které J. B. Say proto uvádí jako příklad, jímž by dokázal Ricardovi, že ostatní hodnoty by pak rovněž nebyly určeny pracovní dobou, tyto peníze, které J. B. Say uvádí jako příklad hodnoty určené výhradně nabídkou a poptávkou, jsou pro p. Proudhona příkladem par excellence aplikace hodnoty konstituované... pracovní dobou.

Abychom se dostali ke konci: nejsou-li peníze „hodnotou konstituovanou“ pracovní dobou, mohou mít tím méně něco společného s páně Proudhonovou správnou „proporcionalitou“. Zlato a stříbro jsou vždy směnitelné proto, že mají zvláštní funkci sloužit jako universální směnný prostředek, a ne proto, že existují v množství úměrném souhrnu bohatství; nebo lépe řečeno, jsou vždy úměrné, protože — jediné ze všech druhů zboží — slouží jako peníze, jako všeobecný směnný prostředek, ať je jich v poměru k souhrnu bohatství jakékoli množství.

„Oběživa nikdy nemůže být tolik, aby bylo nadbytečné; neboť snížíte-li jeho hodnotu, zvýšíte tím v témž poměru jeho množství a zvýšením jeho hodnoty zmenšíte jeho množství.“ (Ricardo.) [II, 205.]

„Jaký je to zmatek, ta politická ekonomie!“ volá p. Proudhon. [I, 72.]

„Proklaté zlato! volá zábavně nějaký komunista“ (ústy p. Proudhona). „Stejně by se mohlo říci: Proklatá pšenice, proklatá réva, proklaté ovce!, neboť stejně jako zlato a stříbro musí *každá obchodní hodnota* dosáhnout svého zcela přesného určení.“ [I, 73.]

Myšlenka dát ovcím a révě vlastnost peněz není nová. Ve Francii ji najdeme ve století Ludvíka XIV. V této době, kdy peníze začaly nabývat své všemohoucnosti, naříkali si lidé na znehodnocení všeho ostatního zboží a úpěnlivě volali po okamžiku, kdy „každá obchodní hodnota“ bude moci dosáhnout svého zcela přesného určení, kdy se stane penězi. Už u Boisguilleberta, jednoho z nejstarších francouzských ekonomů, čteme:

„Pak budou peníze díky tomuto nedozírnému přílivu konkurentů, zboží, dosazených do své správné hodnoty, odkázány do svých přirozených mezí.“ („Économistes financiers du dixhuitième siècle“ [„Finanční ekonomové osmnáctého století“], str. 422, vyd. Daire.)

Jak patrno, první iluse buržoasie jsou také jejími posledními ilusemi.

B) *PŘEBYTEK PRÁCE*

„V politicko-ekonomických dílech čítáváme tuto absurdní hypothesu: *Kdyby se cena všech věcí zdvojnásobila*... Jako by cena všech věcí nebyla poměr věcí a jako bychom mohli zdvojnásobit poměr, vztah, zákon!“ (Proudhon, sv. I, str. 81.)

Ekonomové upadli v tento omyl, poněvadž nedovedli aplikovat „zákon proporcionality“ a „konstituované hodnoty“.

Bohužel, tuto absurdní hypothesu najdeme i v díle p. Proudhona, svazek I, str. 110: „Kdyby všeobecně stouply mzdy, stouply by rovněž ceny všech věcí.“ A navíc, setkáváme-li se v politicko-ekonomických dílech s uvedenou větou, najdeme tam také její vysvětlení.

„Tvrdíme-li, že cena všeho zboží stoupá nebo klesá, vyjímáme vždy jedno nebo druhé zboží; a touto výjimkou bývají obvykle peníze nebo práce.“ („Encyclopaedia Metropolitana or Universal Dictionary of Knowledge“ [„Metropolitní encyklopedie aneb universální slovník znalostí“], sv. VI, Seniorova stať „Political Economy“ [„Politická ekonomie“], Londýn 1836.[54] Viz rovněž o tomto výrazu J. St. Mill, „Essays on some unsettled questions of Political Economy“ [„Pojednání o některých nevyřešených otázkách politické ekonomie“], Londýn 1844, a Tooke, „A History of Prices“ [„Dějiny cen“] atd., Londýn 1838.[55])

Přejděme nyní k *druhé aplikaci* „konstituované hodnoty“ a ostatních proporcionalit, jejichž jedinou chybou je, že jsou málo proporcionální, a podívejme se, je-li v tom p. Proudhon šťastnější než při *proměně* ovcí v *peníze*.

„Ekonomové všeobecně uznávají axióm, že každá práce musí vykazovat přebytek. Tato these je pro mne obecně a absolutně pravdivá: je to doplněk zákona proporcionality, který lze považovat za shrnutí veškeré ekonomické vědy. Prosím však ekonomy o prominutí: zásada, že *každá práce musí vykazovat přebytek*, nemá v jejich teorii smysl a nelze ji dokázat.“ (Proudhon [I, 73].)

Aby dokázal, že každá práce musí vykazovat přebytek, perso-

nifikuje p. Proudhon společnost; činí z ní *společnost-osobu*, společnost, která zdaleka není společností osob, protože má své vlastní zákony, které nemají nic společného s osobami, z nichž se společnost skládá, a má také svůj „vlastní rozum" – ne rozum obyčejných lidí, nýbrž rozum, který nemá obyčejný lidský rozum. Pan Proudhon vytýká ekonomům, že nepochopili osobnost této kolektivní bytosti. Jsme rádi, že mu můžeme uvést citát z amerického ekonoma, který vytýká ostatním ekonomům pravý opak:

„Morální *osobě* (the moral entity), gramatické bytosti (the grammatical being) nazývané společnost byly připsány vlastnosti, které mají reálnou existenci jen v představě lidí, kteří dělají ze slova věc... A to právě způsobilo v politické ekonomii velmi mnoho nesnází a politováníhodných omylů." (Th. Cooper, „Lectures on the Elements of Political Economy" [„Přednášky o základech politické ekonomie"], Columbia 1826.[56])

„Tento princip o přebytku skýtaném prací," pokračuje p. Proudhon, „je pro jednotlivce platný jen proto, že vychází ze společnosti, která jim takto dopřává dobrodiní svých vlastních zákonů." [I, 75.]

Chce tím p. Proudhon prostě říci, že jednotlivec žijící ve společnosti může vyrobit víc než isolovaný jednotlivec? Má na mysli tento přebytek výroby sdružených jednotlivců nad výrobou nesdružených jednotlivců? Je-li tomu tak, můžeme mu uvést stovky ekonomů, kteří vyjádřili tuto prostou pravdu beze všeho toho mysticismu, jímž se obklopuje p. Proudhon. Co např. říká p. Sadler:

„Spojená práce vykazuje výsledky, jaké nikdy nemůže vykazovat práce individuální. Proto tou měrou, jak se lidstvo početně rozmnoží, bude přebytek výrobků jeho spojené práce daleko větší, než by odpovídalo prostému součtu číselného přírůstku lidstva... Jak v mechanických řemeslech, tak ve vědecké práci může dnes jeden člověk vykonat za jediný den víc než isolované individuum za celý svůj život. Matematický axióm, že celek se rovná součtu částí, již pro náš předmět neplatí. Co se týče práce, tohoto mohutného pilíře lidské existence (the great pillar of human existence), lze říci, že výsledek společného úsilí je mnohem větší než to, co individuální a isolované úsilí může vůbec kdy vykonat." (T. Sadler, „The law of population" [„Zákon populace"], Londýn 1830.[57])

Vraťme se k p. Proudhonovi. Praví, že se přebytek práce dá vysvětlit společností-osobou. Život této osoby se řídí zákony, které jsou protikladné zákonům, podle nichž jedná člověk jako jednotlivec; p. Proudhon to chce dokázat „*fakty*".

„Objev nového hospodářského postupu nemůže nikdy vynést vynálezci takový zisk, jaký vynese společnosti... Zjistilo se, že z železničních podniků se podnikatelé obohatí mnohem méně než stát... Průměrná cena formanky za dopravu zboží je 18 centimů za tunu a kilometr ze skladiště do skladiště. Bylo vypočteno, že při této ceně by obyčejný železniční podnik neměl ani 10 procent čistého zisku, což by se přibližně rovnalo zisku povoznictví. Připustíme-li však, že rychlost železniční a koňské dopravy se k sobě má asi jako 4:1, bude mít železnice při stejných cenách asi 400 procent zisku, který má povoznictví, protože ve společnosti je čas sám hodnotou. Avšak tato obrovská výhoda, velmi reálná pro společnost, se zdaleka nerealisuje ve stejném poměru pro povozníka, který nemá ani 10 procent zisku, ačkoli opatřil společnosti 400 procent zisku. Předpokládejme však, aby to bylo ještě názornější, že železnice zvýší svůj tarif na 25 centimů, kdežto tarif povoznictví zůstane 18 centimů; železnice pak ihned ztratí všechny objednávky na dopravu zboží. Odesilatelé i příjemci, všichni se vrátí k vozu, ba ke káře, musí-li to být. Lokomotivu nechají být: společenský zisk 400 procent se obětuje soukromé ztrátě 35 procent. A je pochopitelné proč: výhoda, kterou dává rychlost železnice, je ryze společenská a každý jednotlivec z ní má jen velmi málo (nezapomínejme, že zatím jde jen o dopravu zboží), kdežto ztráta postihne spotřebitele přímo a osobně. Společenský zisk rovnající se 400 představuje pro jednotlivce, má-li společnost jen milion členů, čtyři desetitisíciny, kdežto ztráta 33% pro spotřebitele by předpokládala 33 milionů společenského deficitu." (Proudhon [I, 75, 76].)

Že p. Proudhon vyjadřuje čtyřnásobnou rychlost 400 procenty původní rychlosti, to by ještě ušlo. Když však uvádí ve vztah procenta rychlosti s procenty zisku a vytváří poměr mezi dvěma vztahy, které lze sice měřit každý zvlášť procenty, ale přesto jsou navzájem nesouměřitelné, znamená to uvést v poměr procenta a věci samy nechat stranou.

Procenta zůstávají procenty. 10 procent a 400 procent jsou souměřitelné; mají se k sobě jako 10 : 400. Tudíž, soudí p. Proudhon, zisk 10 procent platí čtyřicetkrát méně než čtyřnásobná rychlost. Aby zachoval zdání, říká, že pro společnost je čas hodnotou (time is money). Tento omyl pramení z toho, že p. Proudhon si mlhavě vzpomíná, že existuje vztah mezi hodnotou a pracovní dobou, a popílí si ztotožnit pracovní dobu s dobou dopravy, tj. ztotožňuje těch několik topičů, strojvůdců a spol., jejichž pracovní doba se skutečně rovná době dopravy, s celou společností. Tak se rychlost rázem stává kapitálem a p. Proudhon má pak plné právo říci: „Zisk 400 procent se obětuje ztrátě 35 procent." A když tuto pra-

zvláštní větu stanovil jako matematik, vysvětluje nám ji jako ekonom.

„Společenský zisk rovnající se 400 představuje pro jednotlivce, má-li společnost jen 1 milion členů, čtyři desetitisíciny." Budiž. Nejde však o 400, jde o 400 procent, a zisk 400 procent představuje pro jednotlivce 400 procent, ne více, ne méně. Ať už je kapitál jakýkoli, dividendy budou vždy činit 400 procent. Co činí p. Proudhon? Pokládá procenta za kapitál, a jako by se bál, že zmatek, který napáchal, není dost zjevný, dost „názorný", pokračuje:

„Ztráta 33 procent pro spotřebitele by předpokládala 33 milionů společenského deficitu." 33 procent ztráty pro spotřebitele zůstává 33 procenty ztráty pro milion spotřebitelů. Jak tedy může p. Proudhon při zdravém rozumu tvrdit, že při ztrátě 33 procent činí společenská ztráta 33 milionů, nezná-li ani společenský kapitál, ani kapitál jediného účastníka? P. Proudhonovi tedy nestačí, že ztotožnil *kapitál* a *procenta;* překonává se ještě tím, že ztotožňuje *kapitál* vložený do podniku s *počtem* účastníků.

„Předpokládejme skutečně, aby to bylo ještě názornější", určitý kapitál. Společenský zisk 400 procent, rozdělen mezi milion účastníků s podílem 1 franku, činí 4 franky zisku na osobu, a ne 0,0004, jak tvrdí p. Proudhon. Stejně tak ztráta 33 procent každého účastníka představuje společenský deficit 330 000 franků, a ne 33 milionů (100:33 = 1,000 000:330 000).

Zaujat svou teorií společnosti-osoby, zapomíná p. Proudhon dělit stem; takto dosahuje 330 000 franků ztráty. Ale 4 franky zisku na osobu činí pro společnost 4,000 000 franků zisku. Společnosti tedy zůstává 3,670 000 franků čistého zisku. Tento přesný výpočet dokazuje pravý opak toho, co chtěl p. Proudhon dokázat, že zisk a ztráta společnosti nejsou vůbec nepřímo úměrné zisku a ztrátě jednotlivců.

Když jsme opravili tyto prosté početní chyby, podívejme se, k jakým důsledkům bychom došli, kdybychom připustili pro železnice takový poměr rychlosti a kapitálu, jaký uvádí p. Proudhon, ovšem bez početních chyb. Dejme tomu, že čtyřikrát rychlejší doprava stojí čtyřikrát tolik. Tato doprava by nevynášela méně zisku než doprava povozem, která je čtyřikrát pomalejší a čtyřikrát

levnější. Bere-li tedy povozník 18 centimů, mohla by železnice brát 72 centimů. To by byl „matematicky přesně" důsledek páně Proudhonových předpokladů, odmyslíme-li si opět jeho početní chyby. Ale tu nám najednou tvrdí, že by železnice ztratila všechny zakázky na dopravu zboží, kdyby žádala 25 centimů místo 72. Jistojistě, musíme se vrátit k povozu, ba ke káře. Smím-li však dát p. Proudhonovi dobrou radu, nechť nezapomene ve svém „*Programu progresivního sdružení*" dělit stem. Bohužel, není naděje, že dá na naši radu, neboť je tak nadšen svým „progresivním" výpočtem, který odpovídá jeho „progresivnímu sdružení", že volá jako u vytržení:

„Ukázal jsem již ve II. kapitole, při řešení antinomie hodnoty, že výhody každého užitečného vynálezu jsou nepoměrně menší pro vynálezce, ať dělá cokoli, než pro společnost; dokázal jsem to s *matematickou přesností*!"

Vraťme se k fikci o společnosti-osobě, která neměla jiný účel než dokázat tu prostou pravdu, že nový vynález, který umožňuje týmž množstvím práce vyrobit větší množství zboží, způsobuje pokles směnné hodnoty výrobku. Společnost tedy nemá zisk proto, že získá víc směnných hodnot, nýbrž proto, že získá víc zboží za stejnou hodnotu. Co se týče vynálezce, jeho zisk vlivem konkurence postupně klesne až na všeobecnou úroveň zisků. Dokázal p. Proudhon toto tvrzení, jak si to předsevzal? Ne. To mu však nebrání vytýkat ekonomům, že tento důkaz nepodali. Abychom mu dokázali opak, uvedeme pouze Ricarda a Lauderdala; Ricarda jako hlavu školy, která určuje hodnotu pracovní dobou, Lauderdala jako jednoho z nejrozhodnějších obhájců určování hodnoty nabídkou a poptávkou. Oba rozvíjeli touž thesi.

„Tím, že neustále usnadňujeme výrobu, snižujeme zároveň hodnotu některých věcí, které byly vyrobeny dříve, i když tím zvětšujeme nejen národní bohatství, nýbrž i schopnost výroby v budoucnosti... Jakmile pomocí strojů nebo přírodovědných znalostí nutíme přírodní síly, aby konaly práci, kterou předtím vykonával člověk, směnná hodnota této práce příslušně klesne. Jestliže mlýn dosud uvádělo do pohybu deset lidí a pak se přišlo na to, že se pomocí větru nebo vody může práce těchto deseti lidí ušetřit, hodnota mouky, která je produktem činnosti mlýna, ihned klesne úměrně množství ušetřené práce; a společnost by byla bohatší o hodnotu věcí, které by práce těchto deseti lidí mohla vyrobit, protože fond určený k jejich obživě by se nijak nezmenšil." (Ricardo [II, 59].)

Lauderdale zase praví:

„Zisk z kapitálů pochází vždy z toho, že nahrazují část práce, kterou by člověk musel konat ručně, nebo že konají část práce, která přesahuje osobní síly člověka a kterou člověk sám není s to vykonat. Nepatrný zisk, kterého vcelku dosahují majitelé strojů ve srovnání s cenou práce, kterou stroje nahrazují, vyvolá snad pochyby o správnosti tohoto názoru. Parní čerpadlo např. vyčerpá za den z uhelného dolu víc vody, než by mohlo vynést na zádech 300 lidí, i kdyby přitom používali věder; a nesporně nahrazuje jejich práci s mnohem menšími náklady. Tak je tomu se všemi stroji. Vykonávají za mnohem nižší cenu práci, kterou dříve vykonávaly lidské ruce... Dejme tomu, že vynálezci stroje, který koná práci čtyř lidí, byl udělen patent. Je jasné, že po celou dobu trvání privilegia bude mzda dělníků měřítkem ceny, kterou vynálezce stanoví pro své výrobky, neboť výhradní privilegium znemožňuje jakoukoli konkurenci kromě té, která je výsledkem práce dělníků. Aby si tedy zajistil zakázky, bude vynálezce žádat o něco méně, než činí mzda za práci, kterou jeho stroj nahrazuje. Jakmile však privilegium vyprší, zavedou se stroje téhož druhu i jinde a začnou soupeřit s jeho strojem. Pak ovšem stanoví svou cenu podle všeobecné zásady tím, že ji učiní závislou na počtu strojů. Zisk z vložených fondů..., ačkoli je výsledkem nahrazené práce, se nakonec neřídí podle hodnoty této práce, nýbrž, jako ve všech ostatních případech, konkurencí mezi majiteli fondů; a stupeň konkurence je vždy dán poměrem mezi množstvím kapitálů, které se k tomuto účelu nabízejí, a poptávkou po nich." [Str. 119, 123, 124, 125; 134.]

Konec konců, bude-li v novém průmyslovém odvětví zisk větší než v jiných odvětvích, najdou se vždy kapitály, které se vrhnou do tohoto odvětví, dokud míra zisku neklesne na všeobecnou úroveň.

Právě jsme viděli, že příklad se železnicemi nebyl s to vnést víc světla do fikce osoby společnosti. Přesto p. Proudhon směle pokračuje:

„Jakmile jsme osvětlili tyto body, není nic snazšího než vysvětlit, proč práce musí skýtat každému výrobci přebytek." [I, 77.]

Co nyní následuje, náleží do klasického starověku. Je to poetické vyprávění, při němž se má čtenář zotavit po únavě, která na něj asi padla z přesnosti předchozích matematických důkazů. Pan Proudhon dává své osobě společnosti jméno *Prométheus* a takto velebí jeho činy:

„Zpočátku, vycházeje z lůna přírody, probouzí se Prométheus k životu v nečinnosti plné půvabů" atd. atd. „Prométheus se dává do díla a od prvního dne, prvního dne druhého stvoření světa, se výrobek Prométheův, tj. jeho bohatství, jeho blahobyt, rovná deseti. Druhého dne Prométheus dělí svou práci a jeho výrobek vzrůstá na sto. Třetího dne a každého následujícího dne Prométheus vynalézá stroje, objevuje nové užitečné vlastnosti těles, nové síly v pří-

rodě... Každým krokem, který učiní jeho průmyslová činnost, stoupá číslice jeho výroby a zvěstuje mu vzrůstající štěstí. A konečně, protože spotřebovávat pro něho znamená vyrábět, je jasné, že mu každý den spotřeby, při níž spotřebuje jen výrobek minulého dne, zanechává přebytek výrobku na příští den." [I, 77—78.]

Tento Prométheus p. Proudhona je podařený chlapík, stejně slabý v logice jako v politické ekonomii. Dokud nás pouze poučuje, jak dělba práce, užívání strojů, využívání přírodních sil a vědeckých poznatků rozmnožuje výrobní síly člověka a dává přebytek ve srovnání s produktem isolované práce, má tento nový Prométheus jen to neštěstí, že přišel příliš pozdě. Sotva však Prométheus začne řečnit o výrobě a spotřebě, stává se opravdu groteskním. Spotřebovávat znamená pro něho vyrábět; příští den spotřebuje, co den předtím vyrobil; tak má vždy náskok jednoho dne; tento náskok je jeho „pracovním přebytkem". Protože však spotřebuje příští den, co den předtím vyrobil, musel první den, jemuž nic nepředcházelo, vykonat dvoudenní práci, aby měl den náskoku. Jak získal prvního dne tento přebytek, když přece ještě nebylo ani dělby práce, ani strojů, ani jiných znalostí o přírodních silách než znalost ohně? A tak otázka tím, že byla posunuta zpět „až k prvnímu dni druhého stvoření světa", nepostoupila ani o krok. Tento způsob vysvětlování věcí má v sobě zároveň něco řeckého i hebrejského, je zároveň mystický i alegorický a dává p. Proudhonovi plné právo říci:

„Dokázal jsem teoreticky i fakty princip, že práce musí zanechávat přebytek."

Fakta, to je onen skvělý progresivní výpočet; teorie, to je mythus o Prométheovi.

„Ale," pokračuje p. Proudhon, „tento princip, tak jistý jako aritmetická poučka, se zdaleka ještě neuskutečnil pro všechny. Zatímco následkem pokroku kolektivní práce výtěžek každého dne individuální práce neustále stoupá, což by mělo mít nutně za následek, že by při stejné mzdě měl být pracovník den ze dne bohatší, existují ve společnosti stavy, které bohatnou, a jiné, které hynou." [I, 79—80.]

Roku 1770 mělo Spojené království Velké Británie 15 milionů obyvatel, z nich byly 3 miliony produktivní. Výkonnost technických výrobních sil odpovídala přibližně dalším 12 milionům obyvatel; bylo tu tedy celkem 15 milionů výrobních sil. Poměr výrobních sil

k počtu obyvatel byl tedy 1 : 1, a poměr technické výkonnosti k výkonnosti ruční práce 4 : 1.

V roce 1840 bylo obyvatelstva ke 30 milionům; z toho bylo produktivních 6 milionů, zatímco technická výkonnost stoupla na 650 milionů, tj. měla se k celému obyvatelstvu jako 21 : 1 a k výkonnosti ruční práce jako 108 : 1.

V anglické společnosti stoupla tím za 70 let produktivita jednoho pracovního dne o 2700 procent, tj. v roce 1840 se vyrobilo za jeden pracovní den dvacetsedmkrát tolik jako v roce 1770. Podle p. Proudhona by se musela položit takováto otázka: Proč nebyl anglický dělník v roce 1840 dvacetsedmkrát bohatší než dělník v roce 1770? Kdo by kladl podobnou otázku, musel by ovšem předpokládat, že Angličané by byli mohli vyrobit toto bohatství i bez historických podmínek, za nichž bylo vyrobeno, jako jsou např. akumulace soukromých kapitálů, moderní dělba práce, továrny, anarchická konkurence, systém námezdní práce, zkrátka všechno to, co je založeno na třídním antagonismu. Neboť to právě byly existenční podmínky pro rozvoj výrobních sil a vzrůst přebytku práce. K tomu, aby bylo možno dosáhnout tohoto vývoje výrobních sil a tohoto přebytku práce, byla tedy nutná existence tříd, které se obohacují, a tříd, které hynou.

Co je tedy konec konců tento Prométheus, vzkříšený p. Proudhonem? Je to společnost, jsou to společenské vztahy založené na antagonismu tříd. Nejsou to vztahy mezi jednotlivcem a jednotlivcem, nýbrž mezi dělníkem a kapitalistou, mezi pachtýřem a pozemkovým vlastníkem atd. Zrušte tyto vztahy a popřeli jste celou společnost a váš Prométheus bude pouhý přízrak bez rukou a nohou, tj. bez továrny, bez dělby práce, zkrátka bez toho všeho, co jste mu původně dali, aby mohl dosáhnout tohoto přebytku práce.

Jestliže by tedy v teorii stačilo, jak to dělá p. Proudhon, vykládat formuli o přebytku práce ve smyslu rovnosti, bez ohledu na současné podmínky výroby, musilo by v praxi stačit rozdělit mezi dělníky rovným dílem všechno nyní nabyté bohatství, aniž bychom cokoli změnili na dnešních výrobních podmínkách. Toto rozdělení by zajisté jednotlivým účastníkům nezajistilo zvlášť velký blahobyt.

Ale p. Proudhon není zdaleka tak pesimistický, jak bychom se

domnívali. Protože proporcionalita je pro něho vším, musí chtě nechtě vidět ve svém jednou provždy daném Prométheovi, tj. v současné společnosti, začátek uskutečnění své oblíbené ideje.

„Ale všude je také pokrok bohatství, tj. *proporcionalita hodnot*, vládnoucím zákonem; a jestliže ekonomové stavějí proti žalobám sociální strany postupující vzrůst národního bohatství a zlepšení postavení i těch nejnešťastnějších tříd, hlásají tím, aniž to sami tuší, pravdu, která je odsouzením jejich teorií." [I, 80.]

Co je ve skutečnosti společenský majetek, národní bohatství? Je to bohatství buržoasie, a ne bohatství každého jednotlivého buržoy. Dobrá! Ekonomové tedy jen dokázali, jak za existujících výrobních vztahů vzniklo bohatství buržoasie a jak ještě musí vzrůst. Pokud jde o dělnickou třídu, je ještě velmi sporné, zda se její postavení následkem rozmnožení takzvaně veřejného bohatství zlepšilo. Když se ekonomové, aby podepřeli svůj optimismus, dovolávají příkladu anglických dělníků pracujících v bavlnářském průmyslu, vidí jejich situaci pouze v řídkých momentech obchodní prosperity. Tyto momenty prosperity jsou k obdobím krize a stagnace „ve správné proporcionalitě" 3 : 10. Anebo snad, když ekonomové mluví o zlepšení, mají na mysli ty miliony dělníků, kteří museli zahynout ve Východní Indii, aby se získaly pro $1^1/_2$ milionu dělníků zaměstnaných ve stejném průmyslovém odvětví v Anglii 3 roky prosperity za 10 let?

Pokud jde o dočasnou účast na vzrůstu národního bohatství, to je něco jiného. Skutečnost dočasné účasti se vysvětluje teorií ekonomů. Je jejím potvrzením, ne jejím „odsouzením", jak tvrdí p. Proudhon. Je-li něco třeba odsoudit, je to zajisté systém p. Proudhona, který by, jak jsme ukázali, snížil dělnické mzdy na minimum, přes růst bohatství. Jedině snížením dělnické mzdy na minimum by provedl aplikaci správné proporcionality hodnot, „hodnoty konstituované" pracovní dobou. Právě proto, že mzda v důsledku konkurence kolísá, hned stoupá nad cenu nejnezbytnějších životních potřeb dělníka, hned zas klesá pod ni, může se dělník alespoň trochu podílet na vzrůstajícím společenském bohatství, nebo také zahynout v bídě. To je celá teorie ekonomů, kteří si o tom nedělají iluse.

Po dlouhých odbočkách o železnicích, o Prométheovi a o nové společnosti, kterou je třeba rekonstituovat na základě „konstituo-

vané hodnoty", odhodlává se p. Proudhon k shrnutí; přemožen dojetím volá otcovským tónem:

„*Zapřísahám* ekonomy, aby se v hloubi srdce na okamžik zamyslili, bez předsudků, které je matou, a bez ohledu na úřady, které zaujímají nebo o které usilují, na zájmy, kterým slouží, na hlasy, o něž usilují, na vyznamenání, která lichotí jejich ješitnosti, aby se zamyslili a odpověděli, zda se jim až dosud princip, že každá práce musí vykázat přebytek, ukázal s celým tímto řetězem předpokladů a důsledků, které jsme odhalili." [I, 80.]

KAPITOLA DRUHÁ

METAFYSIKA POLITICKÉ EKONOMIE

§ I. *METODA*

A teď jsme uprostřed Německa! Budeme tedy muset pěstovat zároveň metafysiku, když budeme mluvit o politické ekonomii. I v tom se však jen řídíme „rozpory" p. Proudhona. Před chvílí nás nutil mluvit anglicky, stát se tak trochu Angličany. Nyní se scéna mění. Pan Proudhon nás přenáší do naší drahé vlasti a nutí nás, abychom chtě nechtě vystupovali zase jako Němci.

Jako Angličan mění lidi v klobouky, mění Němec klobouky v ideje. Angličan, to je Ricardo, bohatý bankéř a vynikající ekonom; Němec, to je Hegel, obyčejný profesor filosofie na berlínské universitě.

Ludvík XV., poslední absolutní král a představitel úpadku francouzského království, měl osobního lékaře, který byl prvním francouzským ekonomem. Tento lékař, tento ekonom byl představitelem nadcházejícího a jistého vítězství francouzské buržoasie. Lékař Quesnay učinil z politické ekonomie vědu; shrnul ji ve své slavné „*Ekonomické tabulce*". Vedle tisíce a jednoho komentáře, které vyšly k této tabulce, máme komentář, který napsal Quesnay sám. Je to „Analysa ekonomické tabulky", doplněná „sedmi *důležitými poznámkami*".[58]

Pan Proudhon je druhý doktor Quesnay. Je to Quesnay metafysiky politické ekonomie.

Ale metafysika, a vůbec celá filosofie, je podle Hegela shrnuta v metodě. Budeme se tedy muset snažit objasnit metodu p. Proudhona, která je přinejmenším stejně temná jako „Ekonomická tabulka". Proto uděláme sedm více nebo méně důležitých poznámek. Není-li doktor Proudhon s našimi poznámkami spokojen, dobrá, ať si zahraje na abbé Baudeaua a podá sám „výklad ekonomicko-metafysické metody".[59]

Poznámka první

„Nepodáváme tu *dějiny podle časového sledu*, nýbrž *podle sledu idejí*. Ekonomické *fáze* nebo *kategorie* se *projevují* někdy současně, jindy zase v obráceném pořadí... Nicméně ekonomické teorie mají svůj *logický sled* a své *pořadí v rozumu*: a my si lichotíme, že jsme tento řád odhalili." (Proudhon, sv. I, str. 146.)

Pan Proudhon chtěl dozajista nahnat Francouzům strach tím, že je zasypal těmito quasihegelovskými větami. Máme tedy co dělat se dvěma muži, za prvé s p. Proudhonem, za druhé s Hegelem. Čím se p. Proudhon liší od jiných ekonomů? A jakou úlohu hraje Hegel v politické ekonomii p. Proudhona?

Ekonomové líčí buržoasní výrobní vztahy, dělbu práce, úvěr, peníze atd., jako stálé, neměnné, věčné kategorie. Pan Proudhon, který má tyto kategorie před sebou zcela hotové, nám chce vysvětlit, jak tyto kategorie, principy, zákony, ideje, myšlenky vznikaly, jak se utvářely.

Ekonomové nám vysvětlují, jak se za těchto daných vztahů vyrábí, nevysvětlují nám však, jak se vytvářejí samy tyto vztahy, tj. dějinný pohyb, který je zrodil. Protože p. Proudhon chápe tyto vztahy jako pohyb, jako kategorie, jako abstraktní myšlenky, zbývá mu už jen zavést *pořádek* do těchto myšlenek, které jsou už seřazeny podle abecedy na konci každého pojednání o politické ekonomii. Materiálem ekonomů je činný a aktivní život lidí, materiálem p. Proudhona jsou dogmata ekonomů. Jakmile pustíme ze zřetele historický vývoj výrobních vztahů, jichž jsou kategorie jen teoretickým výrazem, jakmile v těchto kategoriích vidíme jen ideje,

myšlenky vzniklé samy od sebe, nezávislé na skutečných vztazích, musíme volky nevolky hledat původ těchto myšlenek v pohybu čistého rozumu. Jak vytváří čistý, věčný, neosobní rozum tyto myšlenky? Jak postupuje, aby je vytvořil?

Kdybychom byli v hegelování stejně neohrožení jako p. Proudhon, řekli bychom: Rozum se rozlišuje v sobě samém od sebe sama. Co to má znamenat? Protože neosobní rozum nemá mimo sebe ani místo, na něž by se mohl postavit, ani objekt, proti němuž by se mohl postavit, ani subjekt, s nímž by se mohl sloučit, nezbývá mu než udělat přemet tím, že se sám klade, klade proti sobě a skládá – klad, protiklad a sklad [posice, oposice, komposice]. Čili řečeno řecky, máme thesi, antithesi a synthesi. Pro ty, kteří neznají hegelovský jazyk, vyslovíme kouzelnou formuli: afirmace, negace, negace negace. To je mi řeč! Není to sice hebrejština, nechť nám p. Proudhon odpustí, ale je to řeč tohoto čistého rozumu, odděleného od individua. Místo obyčejného individua s jeho obyčejným způsobem vyjadřování a myšlení máme jen tento obyčejný způsob v čisté podobě, bez individua.

Lze se divit, že v posledním stupni abstrakce – neboť jde o abstrakci, ne o analysu – jeví se každá věc jako logická kategorie? Lze se divit, že odstraníte-li postupně všechno, co tvoří individualitu nějakého domu, tím, že budete abstrahovat od materiálu, z něhož se skládá, od formy, jíž se vyznačuje, že vám nakonec zbude pouhé těleso – budete-li pak abstrahovat od ohraničení tohoto tělesa, že vám zbude jen prostor – a konečně, budete-li abstrahovat od rozměrů tohoto prostoru, že nakonec nebudete mít nic než kvantitu v čisté podobě, logickou kategorii kvantity? Jestliže tímto způsobem od každého subjektu důsledně abstrahujeme všechny jeho takzvané přídatky, oduševnělé i neoduševnělé, lidi i věci, můžeme oprávněně tvrdit, že v posledním stupni abstrakce máme logické kategorie jako substanci. Tak metafysikové, kteří se domnívají, že provádějí analysu, zatímco provádějí tyto abstrakce, a čím víc se vzdalují od svých předmětů, tím víc jsou přesvědčeni, že se jim přibližují a pronikají do nich, tito metafysikové mají tedy ze svého hlediska pravdu, prohlašují-li, že věci tohoto světa jsou pouze výšivkami na kanavě, kterou tvoří logické kategorie. Tím se

liší filosof od křesťana. Křesťan zná jen jedno vtělení *Logu*, navzdory logice; u filosofa nemají tato vtělení konce. Koho po tom všem může překvapit, že všechno, co existuje, všechno, co žije na zemi a ve vodě, může být pomocí abstrakce redukováno na logickou kategorii, že takto může celý skutečný svět utonout ve světě abstrakcí, ve světě logických kategorií?

Všechno, co existuje, všechno, co žije na zemi a ve vodě, existuje, žije jen nějakým pohybem. Tak dějinný pohyb vytváří společenské vztahy, průmyslový pohyb nám dává průmyslové výrobky atd.

Jako jsme abstrakcí udělali ze všeho logickou kategorii, právě tak stačí pouze abstrahovat ode všech odlišujících znaků různých pohybů, abychom došli k pohybu v abstraktní podobě, k čistě formálnímu pohybu, k čistě logické formuli pohybu. Nalézáme-li v logických kategoriích substanci všech věcí, myslíme si pak, že jsme v logické formuli pohybu našli *absolutní metodu*, která nejen každou věc vysvětluje, nýbrž zahrnuje i pohyb každé věci.

O této absolutní metodě praví Hegel:

„Metoda je absolutní, jediná, nejvyšší, nekonečná síla, které žádný předmět nemůže odolat; je to tendence rozumu v každé věci nalézat a poznávat sám sebe." (Logika, sv. III.)[60]

Redukuje-li se každá věc na nějakou logickou kategorii a každý pohyb a každý výrobní akt na metodu, vyplývá z toho přirozeně, že každý souhrn výrobků a výroby, předmětů a pohybu se redukuje na užitou metafysiku. Co učinil Hegel pro náboženství, právo atd., snaží se p. Proudhon učinit pro politickou ekonomii.

Co je tedy tato absolutní metoda? Abstrakce pohybu. Co je abstrakce pohybu? Pohyb v abstraktní podobě. Co je pohyb v abstraktní podobě? Čistě logická formule pohybu čili pohyb čistého rozumu. V čem záleží pohyb čistého rozumu? V tom, že se klade, klade proti sobě a skládá, že se formuluje jako these, antithese a synthese, nebo jinak řečeno, že se potvrzuje, neguje a neguje svou negaci.

Jak si však počíná rozum, aby se potvrzoval, kladl jako určitá kategorie? To už je věc rozumu samého a jeho obhájců.

Jakmile však rozum jednou dospěl k tomu, že se klade jako these, rozdvojí se tato these, tato myšlenka tím, že se klade sama

proti sobě, na dvě odporující si myšlenky, na positiv a negativ, na ano a ne. Boj těchto dvou antagonistických prvků obsažených v antithesi vytváří dialektický pohyb. Ano se stává ne, ne se stává ano, ano se stává zároveň ano i ne, ne se stává zároveň ne i ano; tak se protiklady udržují v rovnováze, neutralisují se, paralysují se. Sloučení těchto dvou odporujících si myšlenek vytváří novou myšlenku, která je jejich synthesí. Tato nová myšlenka se znovu rozdvojí ve dvě odporující si myšlenky, které se zase sloučí v novou synthesi. Z této tvůrčí práce se rodí skupina myšlenek. Tato skupina myšlenek prochází týmž dialektickým pohybem jako jednoduchá kategorie a má svou antithesi v jiné protikladné skupině. Z těchto dvou skupin myšlenek se rodí nová skupina myšlenek, která je jejich synthesí.

A jako z dialektického pohybu jednoduchých kategorií vzniká skupina, vzniká z dialektického pohybu skupin řada a z dialektického pohybu řad celý systém.

Aplikujte tuto metodu na kategorie politické ekonomie, a máte logiku a metafysiku politické ekonomie, čili jinými slovy, přeložili jste ekonomické kategorie každému známé do řeči málo známé, v níž budí zdání, jako by se byly právě zrodily z hlavy plné čistého rozumu – do té míry se zdá, že se tyto kategorie navzájem plodí, spojují a zauzlují pouhou činností dialektického pohybu. Nechť se čtenář neleká této metafysiky s celou její konstrukcí kategorií, skupin, řad a systémů. Přes veliké úsilí, které p. Proudhon vynaložil, aby se vyšplhal na vrchol tohoto *systému rozporů*, nepodařilo se mu nikdy dostat se dále než na první dva stupně, na jednoduchou thesi a antithesi, a i těch dosáhl jen dvakrát, a k tomu ještě se jednou skutálel dolů.

Až dosud jsme vykládali jen Hegelovu dialektiku. Později uvidíme, jak se p. Proudhonovi podařilo zredukovat ji na nejubožejší míru. Pro Hegela je tedy všechno, co se událo a co se ještě děje, přesně to, co se děje v jeho vlastním myšlení. Filosofie dějin není tedy nic jiného než dějiny filosofie, jeho vlastní filosofie. Nejsou už „dějiny podle časového sledu", je jen „sled idejí v rozumu". Domnívá se, že buduje svět pohybem myšlenky, zatímco ve skutečnosti pouze systematicky přebudovává a podle své absolutní metody pořádá myšlenky, které má v hlavě každý.

Poznámka druhá

Ekonomické kategorie jsou jen teoretické výrazy, abstrakce společenských výrobních vztahů. Pan Proudhon staví jako pravý filosof věci na hlavu a vidí ve skutečných vztazích pouze vtělení principů a kategorií, které dřímaly, jak nám znovu sděluje p. Proudhon filosof, v lůně „neosobního rozumu lidstva".

Pan Proudhon ekonom velmi dobře pochopil, že lidé zhotovují sukno, plátno, hedvábné tkaniny za určitých výrobních vztahů. Nepochopil však, že tyto určité společenské vztahy jsou rovněž produkty lidí stejně jako plátno, len atd. Společenské vztahy jsou úzce spjaty s výrobními silami. S tím, jak získávají nové výrobní síly, mění lidé svůj způsob výroby, a měníce způsob výroby, způsob zajištění obživy, mění i všechny své společenské vztahy. Ruční mlýn nám dává společnost s feudálními pány, parní mlýn společnost s průmyslovými kapitalisty.

Tíž lidé, kteří utvářejí společenské vztahy podle stupně vývoje své materiální výroby, vytvářejí také principy, ideje, kategorie podle svých společenských vztahů.

Tyto ideje, tyto kategorie jsou tedy zrovna tak málo věčné jako vztahy, jichž jsou výrazem. Jsou to *produkty historické a přechodné.*

Žijeme v neustálém pohybu narůstání výrobních sil, zániku společenských vztahů, tvoření idejí; nehybná je pouze abstrakce pohybu — *mors immortalis*[61].

Poznámka třetí

Výrobní vztahy každé společnosti tvoří celek. Pan Proudhon posuzuje ekonomické vztahy jako příslušný počet sociálních fází, z nichž jedna vytváří druhou, jedna vyplývá z druhé jako antithese z these a ve svém logickém sledu uskutečňují neosobní rozum lidstva.

Jediná nevýhoda této metody je v tom, že chce-li p. Proudhon zkoumat jednu z těchto fází, nemůže ji vysvětlit, aniž se zabýval všemi ostatními společenskými vztahy, ačkoli jim pomocí svého dialektického pohybu ještě nedal vzniknout. Přistupuje-li pak s čistým rozumem ke zrodu ostatních fází, tváří se, jako by to

byla novorozeňata, a zapomíná, že jsou stejně staré jako ta první.

Aby dospěl ke konstituování hodnoty, která je pro něho základem všeho ekonomického vývoje, nemohl se tudíž obejít bez dělby práce, bez konkurence atd. Zatím však v *řadě*, v *rozumu* p. Proudhona, v *logickém sledu* tyto vztahy ještě neexistovaly.

Kdo buduje stavbu ideologického systému z kategorií politické ekonomie, rozděluje tím články společenského systému. Mění tím jednotlivé články společnosti v příslušný počet samostatných společností, které vystupují jedna po druhé. Jak by tedy vlastně mohla pouhá logická formule pohybu, sledu, času vysvětlit organismus společnosti, v němž všechny vztahy existují současně a vzájemně se o sebe opírají?

Poznámka čtvrtá

Podívejme se nyní, jakým změnám podrobuje p. Proudhon Hegelovu dialektiku, jakmile ji aplikuje na politickou ekonomii.

Pro p. Proudhona má každá ekonomická kategorie dvě stránky, dobrou a špatnou. Dívá se na kategorie jako maloměšťák na velké muže dějin: *Napoleon* je velký muž; udělal mnoho dobrého, způsobil však také mnoho zla.

Dobrá stránka a *špatná stránka*, *přednosti* a *nedostatky* dohromady tvoří pro p. Proudhona *rozpor* v každé ekonomické kategorii.

Je tedy třeba vyřešit tento problém: zachovat dobrou stránku a odstranit špatnou.

Otroctví je ekonomická kategorie jako každá jiná. Má tedy rovněž dvě stránky. Nechme stranou tu špatnou a mluvme o jeho dobré stránce. Rozumí se ovšem, že nám jde pouze o skutečné otroctví, o otroctví černochů v Surinamu, v Brazílii, v jižních státech Severní Ameriky.

Přímé otroctví je základem buržoasního průmyslu, stejně jako stroje, úvěr atd. Bez otroctví by nebylo bavlny, bez bavlny by nebylo moderního průmyslu. Jen otroctví dalo koloniím jejich hodnotu, kolonie vytvořily světový obchod, a světový obchod je podmínkou velkého průmyslu. Otroctví je tedy svrchovaně důležitou ekonomickou kategorií.

Bez otroctví by se Severní Amerika, nejpokročilejší země, proměnila v patriarchální zemi. Vymažte Severní Ameriku z mapy světa, a budete mít anarchii, naprostý úpadek obchodu a moderní civilisace. Odstraňte otroctví, a vymazali jste Ameriku z mapy národů.*

Protože otroctví je ekonomická kategorie, patřilo také vždy k institucím různých národů. Moderní národy dovedly otroctví ve svých vlastních zemích jen zastřít, kdežto v Novém světě je zavedly nezastřeně.

Co podnikne p. Proudhon, aby otroctví zachránil? Vytyčí *problém*: zachovat dobrou stránku této ekonomické kategorie a odstranit špatnou.

Hegel nemusí klást problémy. Má jen dialektiku. Pan Proudhon si z Hegelovy dialektiky osvojil jen způsob vyjadřování. Dialektický pohyb je pro něho dogmatické rozlišování dobra a zla.

Předpokládejme na okamžik, že p. Proudhon je sám kategorie. Prozkoumejme jeho dobrou a špatnou stránku, jeho přednosti a nedostatky.

Má-li proti Hegelovi tu přednost, že klade problémy a vymiňuje si jejich řešení k největšímu blahu lidstva, má zase ten nedostatek, že je stižen neplodností, jde-li o to zplodit pomocí dialektiky novou kategorii. Koexistence dvou protikladných stránek, jejich střetnutí a splynutí v novou kategorii – to právě je dialektický pohyb. Kdo si stanoví za úkol jen vymýtit špatnou stránku, udělá tím dialektickému pohybu rázem konec. To už není kategorie, co se tu v důsledku své rozporné povahy klade a klade samo proti sobě, to p. Proudhon se vzpírá, potírá a moří mezi dvěma stránkami kategorie.

* V roce 1847 to bylo naprosto správné. Tehdy se světový obchod Spojených států omezoval hlavně na dovoz přistěhovalců a průmyslových výrobků a na vývoz bavlny a tabáku, tj. výrobků práce otroků v jižních státech. Severní státy produkovaly hlavně žito a maso pro otrokářské státy. Teprve když Sever začal produkovat žito a maso pro vývoz a kromě toho se stal průmyslovou zemí a když v Indii, Egyptě, Brazílii atd. vznikla americkému bavlnářskému monopolu mohutná konkurence, bylo možno odstranit otroctví. Ale pak to mělo za následek úpadek Jihu, jemuž se nepodařilo nahradit otevřené otroctví černochů zastřeným otroctvím indických a čínských kuliů. — *B. E. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

Uváznuv takto ve slepé uličce, z níž by se dovolenými prostředky těžko dostal, učiní p. Proudhon vpravdě obří skok, který ho rázem přenese do nové kategorie. A nyní se před jeho udivenýma očima odhaluje *pořadí v rozumu.*

Vezme první kategorii, která se mu namane, a libovolně jí připisuje schopnost odstranit chyby kategorie, kterou chce očistit. Takto odstraňují daně – máme-li věřit p. Proudhonovi – nevýhody monopolu, obchodní bilance nevýhody daní, pozemkové vlastnictví nevýhody úvěru.

Takhle p. Proudhon probírá jednu ekonomickou kategorii za druhou a užívá jedné jako *protijedu* proti druhé, a touto směsicí rozporů a protijedů proti rozporům dokáže naplnit dva svazky rozporů, které zcela správně nazývá „Systém ekonomických rozporů".

Poznámka pátá

„V absolutním rozumu jsou všechny tyto ideje... stejně prosté a všeobecné... Ve skutečnosti docházíme k vědě pouze tím, že ze svých idejí stavíme *jakési lešení.* Avšak pravda o sobě je na těchto dialektických figurách nezávislá a je prosta kombinací našeho ducha." (Proudhon, sv. II, str. 97.)

Vida, náhle se přemetem, jehož tajemství nyní už známe, metafysika politické ekonomie změnila v ilusi! Nikdy nemluvil p. Proudhon pravdivěji. Zajisté, jakmile průběh dialektického pohybu redukujeme na jednoduchou proceduru kladení dobra a zla proti sobě, na to, že klademe problémy ve snaze odstranit zlo a užívat jedné kategorie jako protijedu proti druhé, ztrácejí kategorie všechnu samočinnost [spontanéité]; idea již „*nefunguje*", je bez života. Neklade se již jako kategorie, ani se v ně nerozkládá. Sled kategorií se proměnil v jakési *lešení.* Dialektika již není pohyb absolutního rozumu. Není už dialektiky, je nejvýš ještě naprosto čistá morálka.

Když p. Proudhon hovořil o *pořadí v rozumu*, o *logickém sledu kategorií*, prohlásil positivně, že nechce podávat *dějiny podle časového sledu*, tj. podle p. Proudhona historický sled, v němž se kategorie *projevily.* Jemu se tehdy všechno odehrávalo v *čistém éteru rozumu.* Všechno mělo vyplývat z tohoto éteru pomocí dialektiky. Nyní, kdy jde o to převést tuto dialektiku do praxe, nechává ho rozum na ho-

ličkách. Dialektika p. Proudhona si udělá z Hegelovy dialektiky dobrý den a p. Proudhon je nucen nám sdělit, že pořadí, v němž nám podává ekonomické kategorie, už není pořadím, v němž plodí jedna druhou. Ekonomické evoluce už nejsou evolucemi samého rozumu.

Co nám vlastně dává p. Proudhon? Skutečné dějiny, tj. podle rozumu p. Proudhona pořadí, v němž se kategorie *projevily* v časovém sledu? Ne. Dějiny, jak probíhají v ideji samé? Tím méně. Tedy ani světské dějiny kategorií, ani jejich posvátné dějiny! Jaké dějiny nám tedy podává? Dějiny svých vlastních rozporů. Podívejme se, jak pochodují a táhnou p. Proudhona za sebou.

Než přikročíme k tomuto zkoumání, které nám zavdá důvod k šesté důležité poznámce, musíme ještě přičinit jednu méně důležitou poznámku.

Připusťme s p. Proudhonem, že skutečné dějiny, dějiny podle časového sledu, jsou jen historický sled, v němž se projevily ideje, kategorie a principy.

Každý princip měl své století, v němž se projevil. Princip autority např. měl jedenácté století, princip individualismu osmnácté století. Kdybychom šli do důsledků, museli bychom říci, že století náleželo principu, nikoli princip století. Jinými slovy: princip vytvářel dějiny, nikoli dějiny princip. Když se nakonec zeptáme, abychom zachránili principy i dějiny, proč se ten onen princip projevil právě v jedenáctém nebo osmnáctém století, a ne v nějakém jiném, jsme nevyhnutelně nuceni pečlivě zkoumat, jací byli lidé v jedenáctém století, jací v osmnáctém, jaké byly jejich tehdejší potřeby, jejich výrobní síly, jejich způsob výroby, suroviny používané při jejich výrobě, a konečně, jaké byly vztahy člověka k člověku, které vyplývaly ze všech těchto existenčních podmínek. Prozkoumat všechny tyto otázky, neznamená to zachytit skutečné, světské dějiny lidí každého století, neznamená to zobrazit tyto lidi zároveň jako autory i herce svého vlastního dramatu? Jakmile však zobrazíte tyto lidi jako herce a autory jejich vlastních dějin, vrátili jste se oklikou ke skutečnému východisku, protože jste upustili od věčných zásad, z nichž jste vyšli.

P. Proudhon se však neodvážil dost daleko ani na postranní stezce, kterou jde ideolog, aby se dostal na širokou dráhu dějin.

Poznámka šestá

Dejme se s p. Proudhonem postranní stezkou.

Předpokládejme, že ekonomické vztahy, pohlížíme-li na ně jako na *neměnné zákony, věčné principy, ideální kategorie*, tu byly dříve než činní a jednající lidé; předpokládejme dále, že tyto zákony, principy a kategorie dřímaly od věků „v neosobním rozumu lidstva". Viděli jsme již, že tam, kde jsou tyto neměnné a nehybné věčnosti, není už dějin; jsou nanejvýš dějiny v ideji, tj. dějiny, jak se odrážejí v dialektickém pohybu čistého rozumu. Tím, že p. Proudhon tvrdil, že se v dialektickém pohybu ideje už „*nediferencují*", popřel jak *stín pohybu*, tak *pohyb stínů*, s jejichž pomocí by se snad dala vytvořit alespoň jakási napodobenina dějin. Místo toho připisuje dějinám svou vlastní nemohoucnost a dává vinu všemu, dokonce i francouzskému jazyku:

„Není přesné," praví p. Proudhon filosof, „říkáme-li, že se něco *děje*, že se něco *vytváří*: v civilisaci jako ve vesmíru všechno existuje a všechno působí odevždy... *A tak je tomu i s celou sociální ekonomií.*" (Sv. II, str. 102.)

Tvůrčí síla rozporů, které *působí* a nutí působit i p. Proudhona, je tak veliká, že chce-li p. Proudhon vyložit dějiny, je nucen je popírat, chce-li vysvětlit postupné vznikání společenských vztahů, popírá, že se *něco* může *dít*, a chce-li vysvětlit výrobu ve všech jejích fázích, popírá, že *se něco může vytvářet*.

Tak pro p. Proudhona nejsou ani dějiny, ani sled idejí, a přesto je tu jeho kniha; a právě tato kniha je, podle jeho vlastních slov, „*dějinami podle sledu idejí*". Jak najít formuli — neboť p. Proudhon je muž formulí —, která mu umožní přenést se *jediným skokem* přes všechny tyto rozpory?

Proto vynalezl nový rozum, ale není to ani absolutní, čistý a panenský rozum, ani obyčejný rozum lidí činných a jednajících v různých stoletích, nýbrž rozum vskutku zcela zvláštní, rozum osoby společnosti, subjektu zvaného *lidstvo*, rozum, který zpod páně Proudhonova pera někdy také vystupuje jako „*génius společnosti*", jako „*všeobecný rozum*" a konečně jako „*lidský rozum*". Tento rozum, vyšňořený tolika jmény, se však co chvíli prozrazuje jako indivi-

duální rozum p. Proudhona s jeho dobrou a špatnou stránkou, s jeho protijedy a jeho problémy.

„Lidský rozum netvoří pravdu", ta je skryta v hlubinách absolutního, věčného rozumu. Může ji pouze odhalit. Ale pravdy, které až dosud odhalil, jsou neúplné, nedostatečné, a proto plné rozporů. Ekonomické kategorie, které jsou také jen pravdy odhalené a objevené lidským rozumem, géniem společnosti, jsou proto rovněž neúplné a chovají v sobě zárodek rozporů. Před p. Proudhonem viděl génius společnosti jen *antagonistické prvky*, a neviděl *synthetickou formuli*, třebaže obojí je zároveň skryto v *absolutním rozumu*. Protože však ekonomické vztahy jsou jen uskutečněním těchto nedostatečných pravd, těchto neúplných kategorií, těchto rozporných pojmů na zemi, jsou samy v sobě rozporné a představují ony dvě stránky, z nichž jedna je dobrá a druhá špatná.

Najít úplnou pravdu, pojem v celé jeho plnosti, synthetickou formuli, která by zrušila antinomii, to je úkol génia společnosti. Proto byl také v představě p. Proudhona tento génius společnosti štván od kategorie ke kategorii, aniž se mu dosud i s celou tou jeho baterií kategorií podařilo vyrvat bohu, absolutnímu rozumu, nějakou synthetickou formuli.

„Nejdříve společnost" (génius společnosti) „stanoví první fakt, vytyčí *hypothesu*... skutečnou antinomii, jejíž antagonistické výsledky se vyvíjejí v sociální ekonomii týmž způsobem, jakým by bylo bývalo možno vyvodit z ní důsledky v mysli; takže průmyslový pohyb, sledující zcela dedukci idejí, se dělí na dva proudy, z nichž jeden působí užitečně, druhý ničivě... Aby společnost mohla tento dvojaký princip harmonicky konstituovat a vyřešit tuto antinomii, vyvodí z ní *druhou* antinomii, po níž brzy následuje třetí; a takový bude *pochod génia společnosti*, až se po vyčerpání všech svých rozporů — předpokládám, není to však dokázáno, že rozpory v lidské společnosti jednou skončí — vrátí skokem ke všem svým dřívějším thesím a *jedinou formulí* vyřeší všechny své problémy." (Sv. I, str. 133.)

Jako se předtím proměnila *antithese* v *protijed*, tak se nyní stává *these hypothesou*. Tato záměna termínů nás již u p. Proudhona nemůže nijak překvapit. Lidský rozum, který je všechno, jen ne čistý, protože má jen omezený pohled, naráží na každém kroku na nové problémy, které je nutno vyřešit. Každá nová these, kterou odhalí v absolutním rozumu a která je negací předchozí these, stává se

pro něj synthesí, kterou považuje dosti naivně za řešení kladeného problému. A tak se tento rozum stále moří novými rozpory, až dojde na konec těchto rozporů a zjistí, že všechny tyto these a syndojde na konec těchto rozporů a zjistí, že všechny tyto these a synthese jsou jen odporujícími si hypothesami. Zaraženě „vrací se lidský rozum, génius společnosti, skokem ke všem svým dřívějším thesím a jedinou formulí vyřeší všechny své problémy". Mimochodem, tato jedinečná formule konstituuje opravdový objev p. Proudhona. Je to *konstituovaná hodnota*.

Hypothesy se tvoří pouze vzhledem k nějakému cíli. Cíl, který si především stanovil génius společnosti, jenž mluví ústy p. Proudhona, bylo vymýtit z každé ekonomické kategorie to, co je v ní špatné, aby zůstalo jen to dobré. Pro něho je dobrem, nejvyšším blahem, skutečným praktickým cílem *rovnost*. A proč dal génius společnosti přednost rovnosti před nerovností, bratrstvím, katolicismem nebo kterýmkoli jiným principem? Protože „lidstvo uskutečňovalo postupně tolik částečných hypothes jen proto, že šlo za vyšší hypothesou" – a tou je právě rovnost. Jinými slovy: protože rovnost je ideálem páně Proudhonovým. Pan Proudhon si myslí, že dělba práce, úvěr, továrny, zkrátka všechny ekonomické vztahy byly vynalezeny jen kvůli rovnosti, a přece se nakonec vždy obrátily proti ní. Z toho, že si dějiny a fikce p. Proudhona na každém kroku odporují, pak p. Proudhon soudí, že existuje rozpor. Je-li tu však nějaký rozpor, je to jen rozpor mezi jeho utkvělou myšlenkou a skutečným děním.

Od nynějška je dobrou stránkou nějakého ekonomického vztahu vždy ta, která utvrzuje rovnost, špatnou stránkou ta, která ji popírá a utvrzuje nerovnost. Každá nová kategorie je hypothesou génia společnosti, která má odstranit nerovnost, vytvořenou předchozí hypothesou. Zkrátka, rovnost je *prvotní úmysl*, *mystická tendence*, *cíl daný prozřetelností*, který má génius společnosti stále před očima, když se motá v kruhu ekonomických rozporů. Proto je také *prozřetelnost* lokomotivou, která utáhne ekonomický náklad p. Proudhona snáze než jeho prchavý čistý rozum. Věnoval prozřetelnosti celou jednu kapitolu, která následuje po kapitole o daních.

Prozřetelnost, cíl daný prozřetelností – to jsou velká slova, jichž se dnes užívá k vysvětlení chodu dějin. Ve skutečnosti toto

slovo nevysvětluje vůbec nic. Je nanejvýš rétorickou formou, jedním z mnoha způsobů, jimiž se parafrázují fakta.

Je fakt, že pozemky ve Skotsku nabyly s vývojem anglického průmyslu nové hodnoty. Tento průmysl otevřel vlně nové trhy. Aby se vlna mohla vyrábět ve velkém, bylo třeba přeměnit ornou půdu v pastviny. Aby se uskutečnila tato změna, bylo třeba soustředit pozemky. Aby se soustředily pozemky, bylo třeba zrušit malé pachty, vyhnat tisíce pachtýřů z jejich vlasti a na jejich místa poslat několik pastýřů, kteří hlídali miliony ovcí. Tak to pozemkové vlastnictví ve Skotsku postupnými změnami dopracovalo k tomu, že lidé byli vytlačeni ovcemi. Řekněte teď, že cílem instituce pozemkového vlastnictví ve Skotsku, daným prozřetelností, bylo dopustit, aby ovce vyhnaly lidi, a děláte prozřetelnostní dějiny.

Zajisté, snaha po rovnosti je vlastní našemu století. Ale tvrdit, že všechna minulá staletí se zcela odlišnými potřebami, výrobními prostředky atd. usilovala prozřetelně o uskutečnění rovnosti, znamená za prvé nahrazovat prostředky a lidi minulých století prostředky a lidmi našeho století, a dále, nechápat dějinný pohyb, jímž následující generace přetvářely výsledky dosažené předchozími generacemi. Ekonomové velmi dobře vědí, že totéž, co je pro jednoho zpracovaným výrobkem, je pro druhého pouze surovinou pro novou výrobu.

Předpokládejte s p. Proudhonem, že génius společnosti vytvořil či spíše improvisoval feudální pány s cílem daným prozřetelností přetvořit *nevolníky v odpovědné a rovnoprávné pracovníky* – a provedli jste záměnu cílů a osob, která je hodna té prozřetelnosti, jež zavedla ve Skotsku pozemkové vlastnictví, aby si dopřála zlomyslné potěšení, že nahradila lidi ovcemi.

Ale protože p. Proudhon má tak něžný zájem o prozřetelnost, odkazujeme ho na „Dějiny politické ekonomie" od p. de Villeneuve-Bargemonta,[62] který se také honí za cílem daným prozřetelností. Tímto cílem však už není rovnost, nýbrž katolicismus.

Poznámka sedmá a poslední

Ekonomové si vedou prapodivně. Existují pro ně jen dva druhy institucí, umělé a přirozené. Instituce feudalismu jsou instituce umělé, instituce buržoasie jsou instituce přirozené. Podobají se v tom teologům, kteří také rozlišují dva druhy náboženství. Všechna náboženství, která nevyznávají oni, jsou lidským výmyslem, kdežto jejich vlastní náboženství je zjevením božím. Když ekonomové tvrdí, že současné vztahy – vztahy buržoasní výroby – jsou přirozené, naznačují tím, že to jsou vztahy, v nichž se tvoří bohatství a vyvíjejí výrobní síly podle přírodních zákonů. Tyto vztahy samy jsou tedy přírodní zákony, nezávislé na vlivu doby. Jsou to věčné zákony, které musejí vždy řídit společnost. Dosud tedy byly dějiny, dnes už nejsou. Dějiny byly, protože byly feudální instituce a protože v těchto feudálních institucích nalézáme výrobní vztahy naprosto odlišné od výrobních vztahů buržoasní společnosti, které ekonomové vydávají za přirozené a proto věčné.

Feudalismus měl také svůj proletariát – nevolníky, kteří v sobě měli všechny zárodky buržoasie. Feudální výroba měla rovněž dva antagonistické prvky, které se také nazývají *dobrou* a *špatnou stránkou* feudalismu, aniž se přihlíží k tomu, že nakonec vždy vítězí špatná stránka nad dobrou. A právě špatná stránka tím, že vyvolává boj, vytváří pohyb tvořící dějiny. Kdyby si byli ekonomové za vlády feudalismu, nadšeni rytířskými ctnostmi, krásným souladem mezi právy a povinnostmi, patriarchálním životem měst, rozkvětem domáckého průmyslu na venkově, rozvojem průmyslu organisovaného v korporacích, cechách a gildách, zkrátka vším, co tvoří dobrou stránku feudalismu, kdyby si byli dali za úkol odstranit všechno stinné z tohoto obrazu – nevolnictví, výsady, anarchii – co by z toho bylo vzešlo? Byly by se zničily všechny prvky vyvolávající boj, a vývoj buržoasie by byl býval v zárodku udušen. Byli by si dali nesmyslný úkol odstranit dějiny.

Když buržoasie nabyla vrchu, neptal se už nikdo po dobré ani po špatné stránce feudalismu. Buržoasie těžila z výrobních sil, které se vyvinuly za feudalismu její zásluhou. Všechny staré ekonomické formy, občanské vztahy, které jim odpovídaly, politický řád, který

byl oficiálním výrazem staré občanské společnosti, to všechno bylo rozbito.

Abychom tedy posuzovali feudální výrobu správně, musíme se na ni dívat jako na způsob výroby založený na antagonismu. Je třeba ukázat, jak se bohatství tvořilo uvnitř tohoto antagonismu, jak se výrobní síly vyvíjely současně s třídním antagonismem, jak jedna třída, špatná stránka, vada společnosti, stále vzrůstala, až dozrály hmotné podmínky jejího osvobození. Neříká to dost jasně, že způsob výroby, vztahy, v nichž se výrobní síly vyvíjejí, naprosto nejsou věčnými zákony, nýbrž že odpovídají určitému stupni vývoje lidí a jejich výrobních sil a že změna ve výrobních silách lidí nutně způsobuje změnu v jejich výrobních vztazích? Protože záleží především na tom, aby nebyly ztraceny plody civilisace, získané výrobní síly, je nutno rozbít tradiční formy, v nichž byly tyto výrobní síly vytvořeny. Od této chvíle se revoluční třída stává konservativní.

Buržoasie začíná s proletariátem, který je sám zbytkem proletariátu* z feudálních dob. Během svého historického vývoje buržoasie nutně rozvíjí svůj antagonistický charakter, který je v jejích začátcích víceméně zastřený, existuje pouze v latentním stavu. Tou měrou, jak se vyvíjí buržoasie, vyvíjí se v jejím lůně nový, moderní proletariát; mezi třídou proletářskou a třídou buržoasní se rozpoutává boj, který se zatím, než jej obě strany pocítí, zpozorují, odhadnou, pochopí a konečně nahlas vyhlásí, projevuje jen dílčími a krátkodobými konflikty, ničivými činy. Na druhé straně, mají-li všichni příslušníci moderní buržoasie stejné zájmy, pokud tvoří jednu třídu proti druhé třídě, mají naopak zájmy protichůdné, protikladné, jakmile stojí navzájem proti sobě. Tento protiklad zájmů vyplývá z ekonomických podmínek jejich buržoasního života. Den ze dne se tudíž stále jasněji ukazuje, že výrobní vztahy, v nichž se buržoasie pohybuje, nemají jednotný, jednolitý charakter, nýbrž že jsou dvojaké; že v týchž vztazích, v nichž se vytváří bohatství, vytváří se i bída; že v týchž vztazích, v nichž se vyvíjejí výrobní síly, se vyvíjí i síla utlačující; že tyto vztahy vytvářejí *buržoasní bohatství*, tj. bohatství buržoasní třídy pouze tím, že neustále ničí bohatství

* Ve výtisku darovaném N. Utinové je na okraji poznámka: pracující třídy. *(Pozn. red.)*

jednotlivých členů této třídy a vytvářejí stále vzrůstající proletariát.

Čím víc tento antagonistický charakter vychází najevo, tím víc se ekonomové, tito vědečtí představitelé buržoasní výroby, dostávají do rozporu se svou vlastní teorií; a tvoří se mezi nimi různé školy.

Jsou ekonomové *fatalisté*, kteří jsou ve své teorii právě tak lhostejní k tomu, co nazývají nedostatky buržoasní výroby, jako jsou kapitalisté sami v praxi neteční k utrpení proletářů, kteří jim pomáhají získávat bohatství. V této fatalistické škole jsou klasikové a romantikové. Klasikové, jako Adam Smith a Ricardo, představují buržoasii, která, bojujíc ještě s pozůstatky feudální společnosti, usiluje pouze o to, aby očistila ekonomické vztahy od feudálních skvrn, aby rozmnožila výrobní síly a přivedla průmysl a obchod k novému rozmachu. Proletariát, který se zúčastní tohoto boje a je zcela pohlcen touto horečnou prací, trpí jen dočasným, nahodilým strádáním a sám je považuje za dočasné. Ekonomové jako Adam Smith a Ricardo, kteří jsou historiky této epochy, nemají jiné poslání než ukázat, jak se za vztahů buržoasní výroby získává bohatství, formulovat tyto vztahy v kategoriích a zákonech a dokázat, že tyto zákony, tyto kategorie jsou pro vytváření bohatství lepší než zákony a kategorie feudální společnosti. Bída je v jejich očích jen bolestí, která provází každý zrod jak v přírodě, tak v průmyslu.

Romantikové náleží do naší doby, kdy je buržoasie v přímém protikladu s proletariátem, kdy se plodí stejná spousta bídy jako bohatství. Ekonomové se tedy tváří jako blaseovaní fatalisté a ze své výše pyšně a pohrdavě shlížejí na lidské stroje, které bohatství vytvářejí. Opakují všechny vývody svých předchůdců, ale lhostejnost, která byla u oněch naivitou, stává se u nich koketerií.

Pak přichází *humanitní* škola, která si bere k srdci špatnou stránku soudobých výrobních vztahů. Aby uklidnila své svědomí, snaží se co možná zastřít skutečné kontrasty; upřímně naříká nad bídou proletariátu a nad bezuzdnou konkurencí mezi buržoy, radí dělníkům, aby byli skromní, aby dobře pracovali a plodili málo dětí; doporučuje buržoasii, aby zachovávala rozvahu ve svém výrobním zápalu. Celá teorie této školy spočívá v nekonečném rozlišování mezi teorií a praxí, mezi principy a výsledky, mezi idejí a její apli-

kací, mezi obsahem a formou, mezi podstatou a skutečností, mezi právem a činem, mezi dobrou a špatnou stránkou.

Filantropická škola je zdokonalená humanitní škola. Popírá nutnost antagonismu; chce učinit ze všech lidí buržoy; chce uskutečnit teorii, pokud se tato teorie liší od praxe a neobsahuje antagonismus. Je samozřejmé, že v teorii je snadné abstrahovat od protikladů, na něž ve skutečnosti narážíme na každém kroku. Tato teorie by se pak stala idealisovanou skutečností. Filantropové chtějí tedy zachovat kategorie, které jsou výrazem buržoasních vztahů, ale bez antagonismu, který je jejich podstatou a který je od nich neodlučitelný. Domnívají se, že vážně potírají buržoasní praxi, a zatím jsou buržoasnější než ostatní.

Jako jsou *ekonomové* vědeckými představiteli buržoasní třídy, tak jsou *socialisté* a *komunisté* teoretiky proletářské třídy. Dokud není proletariát ještě dosti vyvinut, aby se ustavil v třídu, dokud tudíž sám boj proletariátu s buržoasií nemá ještě politický ráz a dokud výrobní síly ještě nejsou v lůně buržoasie samé vyvinuty natolik, aby bylo možno být nejasně rozeznat nezbytné materiální podmínky pro osvobození proletariátu a pro vybudování nové společnosti, jsou tito teoretikové jen utopisty, kteří, aby vyšli vstříc potřebám utlačovaných tříd, vymýšlejí různé systémy a horlivě hledají nějakou obrodnou vědu. Ale jak postupují dějiny a jak se spolu s tím stále zřetelněji rýsuje boj proletariátu, nemají už zapotřebí hledat vědu ve své hlavě, stačí, když si jasně uvědomí, co se děje před jejich očima, a stanou se mluvčím toho. Dokud hledají vědu a tvoří systémy, dokud stojí teprve na počátku boje, vidí v bídě jen bídu a nevidí její revoluční, ničivou stránku, která jednou svrhne starou společnost. Od té chvíle věda, která je produktem historického vývoje a účastní se ho s plným vědomím toho, co se děje, přestane být doktrinářskou a stane se revoluční.

Vraťme se k p. Proudhonovi.

Každý ekonomický vztah má dobrou a špatnou stránku – to je jediný bod, v němž si p. Proudhon neodporuje. Dobrou stránku podle jeho názoru zdůrazňují ekonomové; proti špatné stránce vznášejí obvinění socialisté. Od ekonomů přejímá p. Proudhon přesvědčení o nutnosti věčných vztahů; od socialistů přejímá ilusi, že v bídě vi-

dí jen bídu. Souhlasí s oběma, přičemž se hledí opřít o autoritu vědy. Věda se pro něho redukuje na trpasličí rozsah vědecké formule; p. Proudhon je člověk, který se honí za formulemi. Proto si lichotí, že podal kritiku jak politické ekonomie, tak komunismu; stojí však hluboko pod oběma. Pod ekonomy proto, že se domnívá, že se jako filosof, který vládne magickou formulí, nemusí pouštět do ryze ekonomických podrobností; pod socialisty proto, že nemá ani dost odvahy, ani dost důvtipu, aby se povznesl třeba jen spekulativně nad měšťácký obzor.

Chce být synthesí a je složeným omylem.

Chce se jako vědec vznášet nad buržoy i nad proletáři; je to však jen maloměšťák, který se neustále zmítá mezi kapitálem a prací, mezi politickou ekonomií a komunismem.

§ II. *DĚLBA PRÁCE A STROJE*

Dělba práce zahajuje podle p. Proudhona řadu *ekonomických evolucí.*

Dobrá stránka dělby práce

„Ve své podstatě je dělba práce způsob, jímž se uskutečňuje *rovnost* podmínek a rozumových schopností." (Sv. I, str. 93.)

Špatná stránka dělby práce

„Dělba práce se pro nás stala zdrojem bídy." (Sv. I, str. 94.)

Varianta

„Práce, *dělíc se podle zákona* jí vlastního, který je první podmínkou její plodnosti, dospívá nakonec k negaci svých cílů a ničí sama sebe." (Sv. I, str. 94.)

Problém k řešení

Najít „opětné spojení, které odstraní nevýhody dělby práce a přitom zachová její užitečný účinek". (Sv. I, str. 97.)

Dělba práce je podle p. Proudhona věčný zákon, jednoduchá a abstraktní kategorie. Abstrakce, idea, pouhé slovo musí mu tedy stačit k vysvětlení dělby práce v různých historických obdobích.

Kasty, cechy, manufaktura, velký průmysl se musí vysvětlit jediným slovem *dělit*. Studujte nejprve dobře smysl slova dělit, a nemusíte už studovat četné vlivy, které dávají dělbě práce v každém období určitý ráz.

Redukovat věci na kategorie p. Proudhona by jistě znamenalo příliš je zjednodušovat. Dějiny nepostupují tak kategoricky. V Německu bylo třeba celých tří století, aby se uskutečnila první velká dělba práce, oddělení města od venkova. Podle toho, jak se měnil už sám tento poměr mezi městem a venkovem, měnila se i celá společnost. Sledujeme-li jen tuto jednu stránku dělby práce, dojdeme k starověkým republikám nebo ke křesťanskému feudalismu, ke staré Anglii s jejími barony nebo k moderní Anglii s jejími bavlnářskými lordy (cotton-lords). Ve čtrnáctém a patnáctém století, kdy ještě nebyly kolonie, kdy Amerika pro Evropu ještě neexistovala, kdy s Asií byl styk jen prostřednictvím Cařihradu, kdy Středozemní moře bylo ještě střediskem obchodního ruchu, měla dělba práce zcela jinou formu, zcela jinou podobu než v sedmnáctém století, kdy Španělé, Portugalci, Holanďané, Angličané, Francouzi už měli kolonie ve všech světadílech. Rozsah trhu a jeho tvářnost dávají dělbě práce v různých epochách vzhled a charakter, který by bylo těžko možno odvozovat jedině od slova *dělit*, od ideje, od kategorie.

„Všichni ekonomové," praví p. Proudhon, „počínaje Adamem Smithem, poukázali na *výhody* a *nevýhody* zákona dělby práce, kladli však mnohem větší důraz na výhody než nevýhody, poněvadž to lépe vyhovovalo jejich optimismu, a nikdo z nich se nikdy neptal, co asi je nevýhodou nějakého zákona... Jak to, že týž princip, dovedený do důsledků, vede k výsledkům diametrálně protikladným? Žádný ekonom ani před Adamem Smithem, ani po něm, si nevšiml, že je zde problém, který si žádá objasnění. Say dochází až k poznání, že při dělbě práce táž příčina, která působí dobro, plodí i zlo." [I, 95—96.]

Adam Smith viděl mnohem dále, než se domnívá p. Proudhon. Velmi dobře viděl, že „ve skutečnosti jsou rozdíly v přirozených vlohách u jednotlivců mnohem menší, než se domníváme. Tyto tak různé vlohy, jimiž se, jak se zdá, od sebe liší lidé různých povolání, když dosáhli zralého věku, nejsou ani tak *příčinou* jako spíše *následkem* dělby práce."[63] V zásadě se liší nosič od filosofa méně než hlídací pes od chrta. Propast mezi nimi rozevřela dělba práce. To všechno p. Proudhonovi nebrání, aby netvrdil na jiném místě,

že Adam Smith neměl ani tušení o zhoubných důsledcích dělby práce a že J. B. Say *první* poznal, že „při dělbě práce táž příčina, která působí dobro, plodí i zlo". [I, 96.]

Slyšme však Lemonteye; suum cuique*.

„Pan J. B. Say mi prokázal tu čest, že ve svém vynikajícím pojednání o politické ekonomii přijal za svou zásadu, kterou jsem *jako první* vyložil ve fragmentu o morálním vlivu dělby práce. Poněkud frivolní titul mé knihy[64] mu bezpochyby nedovolil, aby mne citoval. Jen tak si dovedu vysvětlit mlčení autora, který má sám příliš bohaté fondy, než aby zapřel tak nepatrnou půjčku." (Lemontey, „Oeuvres complètes" [„Sebrané spisy"], sv. I, str. 245, Paříž 1840.)

Dejme Lemonteyovi, co mu patří: duchaplně vyložil zhoubné následky dělby práce v té podobě, jakou má dnes, a p. Proudhon neměl, co by dodal. Protože jsme se však už vinou p. Proudhona vmísili do této otázky prvenství, podotkněme ještě mimochodem, že již dávno před p. Lemonteyem a 17 let před Adamem Smithem Smithův učitel Ferguson jasně vyložil tuto věc v kapitole speciálně věnované dělbě práce.

„Bylo by možno dokonce pochybovat, zda obecné schopnosti nějakého národa vzrůstají úměrně technickému pokroku. V nejednom technickém oboru... se dospívá k dokonalým výsledkům bez jakékoli účasti rozumu a citu, a nevědomost je stejně matkou průmyslu jako pověry. Úvaha a obrazotvornost podléhají omylům, avšak zvyk hýbat nohou nebo rukou nezávisí na té ani na oné. Lze tedy říci, že z hlediska manufaktury spočívá dokonalost v tom, moci se obejít bez ducha, takže dílnu s provozem bez spolupráce hlavy je možno považovat za stroj, jehož jednotlivými součástkami jsou lidé... Generál může být velice schopný ve válečném umění, zatímco všechna zásluha vojáka se omezuje na vykonávání několika pohybů nohou a rukou. Jeden možná vyhrál to, co druhý prohrál... V době, kdy všechno je rozděleno, může se stát i umění myslit zvláštním povoláním." (A. Ferguson, „Essai sur l'histoire de la société civile" [„Pojednání o dějinách občanské společnosti"], Paříž 1783.[65])

Abychom ukončili svůj přehled literatury, popíráme výslovně, že „*všichni* ekonomové kladli mnohem větší důraz na výhody než na nevýhody dělby práce". Stačí, jmenujeme-li Sismondiho.

A tak musí p. Proudhon v otázce *výhod* dělby práce jen víceméně pompésně parafrázovat všeobecné fráze, které kdekdo zná.

Podívejme se nyní, jak p. Proudhon vyvozuje z dělby práce jakožto obecného zákona, jakožto kategorie, jakožto ideje, *nevýho-*

* — každému, co mu patří. *(Pozn. red.)*

dy, které jsou s ní spojeny. Jak to, že tato kategorie, tento zákon zahrnuje nerovné rozdělení práce v neprospěch páně Proudhonova rovnostářského systému?

„V tuto slavnostní hodinu dělby práce začíná vát nad lidstvem bouřlivý vítr. Pokrok se neuskutečňuje pro všechny stejně a rovným dílem;... začíná tím, že se zmocňuje malého počtu privilegovaných... Toto protežování několika osob pokrokem způsobilo, že se tak dlouho věřilo v přirozenou a Prozřetelností danou nerovnost životních podmínek, která vytvořila kasty a zařídila hierarchicky všechny společnosti." (Proudhon, sv. I, str. 94.)

Dělba práce vytvořila kasty. Kasty jsou však škodlivou stránkou dělby práce; škodlivou stránku tedy vytvořila dělba práce. *Quod erat demonstrandum.** Kdybychom šli dále a zeptali se, co způsobilo, že dělba práce vytvořila kasty, hierarchická zřízení a privilegia, odpověděl by p. Proudhon: Pokrok. A co způsobilo pokrok? Omezení. Omezením je pro p. Proudhona protežování osob pokrokem.

Po filosofii dochází na dějiny. Nejsou to však už dějiny ani popisné, ani dialektické, nýbrž srovnávací. Pan Proudhon rýsuje paralelu mezi dnešním a středověkým typografem, mezi dělníkem u Creusota a venkovským podkovářem, mezi soudobým spisovatelem a středověkým spisovatelem, a kloní misku vah na stranu těch, kteří víceméně náleží k takové dělbě práce, jakou vytvořil nebo zanechal středověk. Staví dělbu práce jedné historické epochy proti dělbě práce druhé historické epochy. Je to to, co nám měl ukázat? Ne. Měl nám ukázat nedostatky dělby práce vůbec, dělby práce jako kategorie. Ale nač se zdržovat u této části díla p. Proudhona, když o kousek dále uvidíme, že sám výslovně odvolává všechny své dřívější vývody.

„Prvním důsledkem rozdrobené práce," pokračuje p. Proudhon, „po *zneuctění duše* je prodloužení pracovního dne, který roste nepřímo úměrně úhrnu vynaložené inteligence... Ale protože pracovní den nemůže trvat déle než 16 až 18 hodin, sáhne se, jakmile už není možné vynahradit to časem, k úhradě na ceně a mzdy klesají... Jedno je jisté a jedině to je zde třeba zaznamenat, že totiž *obecné svědomí* nehodnotí stejně práci dílenského mistra a výkon pomocného dělníka. Je *tedy* nutno snížit cenu pracovního dne; takže když byl dělník předtím zdeptán činností, která ho degraduje duševně, musí být zasažen i fysicky nízkou mzdou." [I, 97—98.]

* Což se mělo dokázat. *(Pozn. red.)*

Necháme stranou logickou hodnotu těchto sylogismů, které by Kant nazval paralogismy odvádějícími stranou.

Jejich podstata:

Dělba práce redukuje dělníka na degradující jej funkci; této degradující funkci odpovídá zneuctěná duše a tomuto zneuctění duše odpovídá stále větší snižování mzdy. A aby dokázal, že toto snížení mzdy odpovídá zneuctěné duši, tvrdí p. Proudhon na uklidnění svého svědomí, že tomu tak chce obecné svědomí. Zahrnuje p. Proudhon do obecného svědomí i svou duši?

Stroje jsou podle p. Proudhona „logickou antithesí dělby práce"; aby tuto svou dialektiku podepřel, začíná přetvářet stroje v *továrnu*.

Jako dříve předpokládal moderní továrnu, aby mohl vyvodit z dělby práce bídu, tak předpokládá nyní bídu vytvořenou dělbou práce, aby došel k továrně a mohl ji vydávat za dialektickou negaci této bídy. Když napřed obmyslil dělníka *degradující jej funkcí* po stránce morální a nízkou mzdou po stránce fysické, když napřed udělal dělníka *závislým na dílenském mistrovi* a snížil jeho práci až na *výkon pomocného dělníka*, svaluje vinu znovu na továrnu a na stroje, aby *degradoval* dělníka tím, že ho „podřizuje *pánovi*", a jeho ponížení dovršuje tím, že ho nechává „klesnout ze stavu řemeslníka do stavu *pomocného dělníka*". Pěkná dialektika! A kdyby při tom aspoň zůstal; ale to ne, to mu nestačí, musí mít nové dějiny dělby práce, tentokrát ne proto, aby z nich odvodil rozpory, nýbrž aby rekonstruoval továrnu podle svého. Aby dosáhl tohoto cíle, musí zapomenout na všechno, co právě řekl o dělbě práce.

Práce se organisuje a dělí různě, podle toho, jakých nástrojů se při ní používá. Ruční mlýn předpokládá jinou dělbu práce než parní mlýn. Začíná-li někdo dělbou práce vůbec, aby pak došel ke speciálnímu výrobnímu nástroji, ke strojům, tropí si posměch z dějin.

Stroje nejsou ekonomickou kategorií, jako jí není vůl, který táhne pluh. Stroje nejsou nic jiného než výrobní síla. Moderní továrna, založená na používání strojů, je společenský výrobní vztah, ekonomická kategorie.

Podívejme se, jak se to všechno odehrává ve skvělé fantasii p. Proudhona.

„Ve společnosti je ustavičné vznikání nových a nových strojů antithesí, obrácenou formulí dělby práce: je to *protest* průmyslového génia proti *rozdrobené a vražedné práci*. Co je vlastně stroj? *Způsob spojování různých částí práce*, které dělba práce od sebe oddělila. Každý stroj lze definovat jako souhrn mnoha operací... Pomocí stroje se tedy dojde k *obnovení dělníka*... Stroje, které jsou v politické ekonomii protikladem dělby práce, představují synthesi, která se v lidském duchu klade proti analyse... Dělba jen rozdělila různé části práce a ponechala každému na vůli, aby se věnoval tomu oboru, který mu nejlépe vyhovuje; továrna seskupuje dělníky podle vztahu každé části k celku... zavádí do práce princip autority... Ale to ještě není všechno: *stroj* nebo *továrna*, která degradovala dělníka tím, že ho podřídila pánovi, dovršuje jeho ponížení tím, že ho nechává klesnout ze stavu řemeslníka do stavu pomocného dělníka... Období, které nyní prožíváme, období strojů, se vyznačuje zvláštním rysem, totiž *námezdní prací*. Námezdní práce vznikla *později* než dělba práce a směna." [I, 135, 136, 161.]

Jen prostou poznámku pro p. Proudhona. Rozdělení různých částí práce, které ponechává každému na vůli, aby se věnoval tomu oboru, který mu nejlépe vyhovuje, rozdělení, které p. Proudhon datuje od počátku světa, existuje pouze v moderním průmyslu, za vlády konkurence.

Dále nám p. Proudhon podává převelice „zajímavou genealogii", aby dokázal, jak továrnu zrodila dělba práce a námezdní práci továrna.

1) Předpokládá člověka, který „přišel na to, že rozdělíme-li výrobu na její různé části a dáme-li každou z nich vykonávat zvláštnímu dělníkovi", je možno výrobní síly zmnohonásobit.

2) Tento člověk „sleduje tuto myšlenku dál a řekne si, že vytvoří-li stálou skupinu dělníků, vybavených pro zvláštní úkol, který si *vytkl*, dosáhne pravidelnější výroby" atd.

3) Tento člověk *navrhne* jiným lidem, aby se chopili jeho myšlenky a sledovali ji.

4) Tento člověk jedná na počátku výroby se svými *druhy*, kteří se později stanou jeho *dělníky*, jako *rovný s rovným*.

5) „Je nabíledni, že tato prvotní rovnost musela pro výsadní postavení mistra a závislost námezdního dělníka brzy zaniknout."

To je další vzorek *historické a popisné metody* p. Proudhona.

Zkoumejme nyní z historického a ekonomického hlediska, zda byl *princip autority* opravdu zaveden do společnosti továrnou nebo strojem později než dělba práce; zda byl přitom dělník na

jedné straně rehabilitován, i když byl na druhé straně podroben autoritě; zda je stroj opětným spojením rozdělené práce, *synthesí* práce v protikladu k její *analyse*.

Společnost jako celek má s vnitřní organisací továrny společné to, že má také svou dělbu práce. Kdybychom vzali za vzor dělbu práce v moderní továrně a aplikovali ji na celou společnost, byla by k výrobě bohatství nejlépe organisována bezpochyby taková společnost, v jejímž čele by stál pouze jediný podnikatel jako vůdce, který by rozděloval úlohy podle předem stanoveného řádu různým členům společenství. Ale ve skutečnosti to tak není. Zatímco v moderní továrně řídí dělbu práce přesně a podrobně autorita podnikatele, nemá moderní společnost k tomu, aby rozdělila práci, jiný řád, jinou autoritu než svobodnou konkurenci.

Za patriarchálního zřízení, za kastovního zřízení, za feudálního a cechovního zřízení existovala v celé společnosti dělba práce podle pevných pravidel. Byla tato pravidla stanovena nějakým zákonodárcem? Ne. Původně vzešla z podmínek materiální výroby a teprve mnohem později byla povýšena na zákon. Takto se tyto různé formy dělby práce staly základem sociální organisace. Co se týče dělby práce v dílně, byla ve všech těchto formách společnosti vyvinuta nepatrně.

Lze dokonce stanovit jako všeobecné pravidlo, že čím méně vládne autorita v dělbě práce uvnitř společnosti, tím víc se vyvíjí dělba práce uvnitř dílny a tím víc je tam podřízena autoritě jednoho člověka. Autorita v dílně a autorita ve společnosti jsou si tedy, pokud jde o dělbu práce, *nepřímo úměrné*.

A nyní se podívejme, co je vlastně taková dílna, v níž jsou zaměstnání přesně oddělena, kde úkol každého dělníka je omezen na zcela jednoduchý pracovní úkon a kde autorita, kapitál, seskupuje dělníky a řídí jejich práci. Jak vznikla tato dílna? Abychom mohli na tuto otázku odpovědět, museli bychom zkoumat, jak se vyvinul manufakturní průmysl ve vlastním smyslu. Míním tím průmysl, který ještě není moderním průmyslem se stroji, který však už není ani středověkým řemeslem, ani domáckým průmyslem. Nebudeme se pouštět do podrobností; uvedeme jen několik hlavních bodů, abychom ukázali, že s formulkami se nedají dělat dějiny.

Jednou z nejnezbytnějších podmínek pro vytvoření manufakturního průmyslu byla akumulace kapitálu, usnadněná objevením Ameriky a dovozem amerických drahých kovů.

Je dostatečně dokázáno, že rozmnožení směnných prostředků mělo za následek jednak znehodnocení mezd a pozemkových rent, jednak zvýšení průmyslových zisků. Jinak řečeno: čím víc upadala třída vlastníků půdy a třída dělníků, feudálních pánů a lidu, tím víc se vzmáhala třída kapitalistů, buržoasie.

Zároveň přispívaly k rozvoji manufakturního průmyslu ještě jiné okolnosti: od té doby, co bylo navázáno obchodní spojení s Východní Indií kolem mysu Dobré naděje, šlo na trh větší množství zboží, dále to byl koloniální systém a rozvoj obchodu se zámořím.

Jiná okolnost, která nebyla v dějinách manufakturního průmyslu ještě dost oceněna, bylo rozpuštění početných družin feudálních pánů, z jejichž řadových členů se stali nejprve tuláci, než vstoupili do dílen. Vytvoření manufakturní dílny předcházelo v patnáctém a šestnáctém století téměř všude tuláctví. Ke vzniku dílny přispělo také to, že po celá staletí proudilo do měst spousta venkovanů, vyháněných z venkova tím, že se pole přeměňovala v pastviny a pokrok v zemědělství zmenšil počet pracovních sil, jichž bylo třeba k obdělávání půdy.

Rozšíření trhu, akumulace kapitálu, změny v sociálním postavení tříd, spousta lidí zbavených svých dosavadních zdrojů příjmů, to všechno jsou historické podmínky pro vytvoření manufaktury. Lidi neshromáždila v dílnách a továrnách přátelská ujednání mezi rovnými, jak tvrdí p. Proudhon. Manufaktura se nezrodila ani v lůně starých cechů. Šéfem moderní továrny se stal kupec, a ne starý cechovní mistr. Skoro všude se odehrával mezi manufakturou a řemeslem urputný boj.

Akumulace a koncentrace nástrojů a pracovníků předcházely vývoj dělby práce uvnitř dílny. Manufaktura se mnohem spíše zakládala na spojení mnoha dělníků a mnoha řemesel na jednom místě, v jedné místnosti, pod velením jednoho kapitálu než na rozdělení prací a na přizpůsobení speciálního dělníka velmi jednoduchému úkonu.

Užitek manufakturní dílny netkvěl tak v dělbě práce ve vlastním smyslu, jako v tom, že se pracovalo ve větším měřítku, že se ušetřilo mnoho zbytečných výloh atd. Na konci šestnáctého a na začátku sedmnáctého století holandská manufaktura ještě sotva znala dělbu práce.

Vývoj dělby práce předpokládá spojení dělníků v jedné dílně. Ani v šestnáctém, ani v sedmnáctém století nenajdeme jediný příklad, že by se byla různá odvětví téhož řemesla provozovala odděleně v takovém měřítku, aby bylo stačilo sloučit je na jednom místě, aby vznikla zcela hotová manufakturní dílna. Jakmile však byli lidé a nástroje jednou spojeni, dělba práce v té podobě, v jaké existovala za cechů, se nezbytně reprodukovala a obrážela uvnitř manufakturní dílny.

Pro p. Proudhona, který vidí věci vzhůru nohama, vidí-li je vůbec, předchází dělba práce, jak ji chápal Adam Smith, manufakturní dílnu, která je podmínkou její existence.

Stroje v pravém smyslu slova pocházejí z konce osmnáctého století. Nic není nesmyslnějšího než vidět v nich *antithesi* dělby práce, *synthesi*, která obnovuje v rozdrobené práci jednotu.

Stroj je spojení pracovních nástrojů a vůbec ne kombinace prací pro dělníka samého.

„Jestliže se každý dílčí pracovní úkon dělbou práce redukoval na použití jednoduchého nástroje, pak spojení všech těchto nástrojů, uváděných v činnost jedinou hybnou silou, tvoří stroj." (Babbage, „Traité sur l'Économie des machines" etc. [„Pojednání o ekonomii strojů" atd.], Paříž 1833.[66])

Jednoduché nástroje, akumulace nástrojů, složené nástroje, pohon těchto složených nástrojů jedinou ruční hybnou silou, člověkem, pohon těchto nástrojů přírodními silami, stroj, systém strojů s jedinou hybnou silou, systém strojů s automatickou hybnou silou – takový je vývoj strojů.

Soustředění výrobních nástrojů a dělba práce jsou od sebe tak neodlučitelné jako v politické oblasti soustředění veřejné moci a dělba soukromých zájmů. V Anglii je při koncentraci půdy, tohoto nástroje zemědělské práce, rovněž dělba práce v zemědělství a při obdělávání půdy se používá strojů. Ve Francii, kde je dělba nástroje zemědělské práce, půdy, totiž parcelový systém,

není celkem vzato ani dělba práce v zemědělství, ani se tu při obdělávání půdy nepoužívá strojů.

Pro p. Proudhona znamená soustředění pracovních nástrojů negaci dělby práce. Ve skutečnosti vidíme zase pravý opak. Tou měrou, jak se vyvíjí soustředění nástrojů, vyvíjí se také dělba práce a vice versa*. Proto má každý velký vynález v mechanice za následek větší dělbu práce a každé stupňování dělby práce zase přináší nové mechanické vynálezy.

Nemusíme připomínat, že velké pokroky v dělbě práce začaly v Anglii po vynálezu strojů. Tak tkalci a předláci byli většinou rolníci, jak je tomu v zaostalých zemích ještě dnes. Vynález strojů dovršil oddělení manufakturního průmyslu od zemědělské výroby. Tkalce a předláka, kteří byli dříve spojeni v jedné rodině, stroj rozloučil. Díky strojům může předlák žít v Anglii, zatímco tkadlec je ve Východní Indii. Před vynálezem strojů zpracovával průmysl jednotlivých zemí hlavně suroviny, které rodila jejich vlastní půda; tak v Anglii vlnu, v Německu len, ve Francii hedvábí a len, ve Východní Indii a Levantě bavlnu atd. Díky použití strojů a páry mohla dělba práce nabýt takového rozsahu, že velký průmysl, odtržen od národní půdy, je závislý jedině na světovém trhu, na mezinárodní směně, na mezinárodní dělbě práce. Zkrátka stroj má takový vliv na dělbu práce, že jakmile se při výrobě nějakého předmětu naskytne možnost vyrábět některé jeho části strojově, rozdělí se jeho výroba ihned na dvě na sobě nezávislá odvětví.

Je ještě třeba hovořit o filantropickém a *prozřetelnosti* daném cíli, který pan Proudhon objevil ve vynálezu a původním použití strojů?

Když se v Anglii trh rozvinul tak, že mu ruční práce už nemohla stačit, vyvstala potřeba strojů. Pomýšlelo se tedy na použití vědy, mechaniky, která byla v osmnáctém století již úplně hotová.

Továrnu v jejích začátcích provázely činy, které byly všechno, jen ne filantropické. Bičem se honily do práce děti, kupčilo se s nimi, uzavíraly se smlouvy se sirotčinci. Byly zrušeny všechny zákony o výuční době dělníků, neboť už nebylo zapotřebí *synthetických*

* — naopak. *(Pozn. red.)*

dělníků, abychom použili výrazu p. Proudhona. Posléze, po roce 1825, byly téměř všechny nové vynálezy výsledkem konfliktů mezi dělníky a podnikateli, kteří se snažili stůj co stůj znehodnotit odborné vyškolení dělníků. Po každé nové, jen poněkud významější stávce vznikl nějaký nový stroj. Dělník viděl v používání strojů tak málo svou rehabilitaci, své *obnovení*, jak říká p. Proudhon, že v osmnáctém století kladl velmi dlouho odpor vznikajícímu panství automatických mechanismů.

„Wyatt," praví dr. Ure, „vynalezl umělé předlácké prsty (řadu rýhovaných válečků) dlouho před Arkwrightem... Hlavní nesnáz nespočívala ani tak ve vynálezu automatického mechanismu... Hlavní nesnáz záležela v disciplíně nutné k tomu, aby se lidé vzdali své navyklé nepravidelnosti při práci a přizpůsobili se neměnné pravidelnosti pohybu velkého mechanismu. Ale vynalézt a úspěšně zavést disciplinární řád, odpovídající potřebám a rychlosti automatického systému, to bylo dílo hodné Herkula, to bylo šlechetné dílo Arkwrightovo." [I, 21 — 22, 23.]

Zkrátka, zavedení strojů zvětšilo dělbu práce uvnitř společnosti, zjednodušilo úkol dělníka uvnitř továrny, soustředilo kapitál a rozkouskovalo člověka ještě víc.

Kdykoli se p. Proudhonovi zachce být ekonomem a nechat na chvíli „vývoje v pořadí rozumu", hledá poučení u Adama Smitha, tedy v době, kdy továrna teprve vznikala. Věru, jaký to rozdíl mezi dělbou práce, jaká existovala za dob Adama Smitha, a jakou vidíme v dnešní továrně. Aby to bylo ještě pochopitelnější, postačí uvést několik úryvků z „Filosofie manufaktur" doktora Ura.

„Když Adam Smith psal své nesmrtelné dílo o základech politické ekonomie, byl mechanický průmyslový systém ještě sotva znám. Dělba práce se mu právem zdála základním principem zdokonalení manufaktury; dokázal na výrobě špendlíků, že dělník, který se zdokonalil cvikem v jednom a témž úkonu, se stává výkonnějším a levnějším. Smith viděl, jak se podle tohoto principu v každém odvětví manufaktury určité úkony, jako např. stříhání mosazného drátu na stejně dlouhé kusy, značně usnadňují; jiné úkony, jako opracování a připevnění špendlíkových hlaviček, jsou poměrně obtížnější; z toho usoudil, že je přirozené přizpůsobit každému tomuto úkonu jednoho dělníka, jehož mzda bude odpovídat jeho dovednosti. Toto *přizpůsobení* je podstatou dělby práce. Ale co mohlo být vhodným příkladem za doby dr. Smitha, mohlo by dnes uvést veřejnost v omyl co se týká skutečného principu továrního průmyslu. Ve skutečnosti se dělba nebo spíše přizpůsobení práce různým individuálním schopnostem sotva hodí do pracovního plánu továrny; naopak, právě tam, kde

nějaká operace vyžaduje velkou zručnost a přesnost, nesvěřuje se dělníkovi, který má dovedné ruce, ale často má sklon k různým nepravidelnostem, a přenáší se na zvláštní mechanismus, jehož automatická činnost je tak pravidelná, že na něj může dohlížet i dítě.

Principem automatického systému je tedy nahrazení ruční práce prací mechanickou a dělby práce mezi řemeslníky rozložením pracovního postupu na jeho součásti. V systému ruční práce byla lidská práce obvykle nejnákladnějším prvkem výrobku; v systému strojové práce jsou však schopnosti řemeslníka stále víc nahrazovány prostým dozorem nad mechanismy.

Taková už je slabost lidské povahy, že čím je dělník dovednější, tím je svéhlavější a tím je nesnadnější podřídit ho disciplíně, tím větší škody tedy může svými vrtošivými rozmary natropit celkovému mechanismu. Hlavním úkolem dnešního továrníka tudíž je, aby spojením vědy s kapitálem omezil funkci svých dělníků jen na to, aby byli pozorní a zruční v práci — což jsou vlastnosti, které se značně zdokonalují v mládí, *soustřeďují-li se výhradně na jediný předmět.*

Při systému gradace práce je třeba několikaleté doby učení, než oko a ruka nabudou takové zručnosti, jaká je nutná k některým dosti obtížným mechanickým úkonům, ale při systému, který rozkládá pracovní postup na jeho součásti a dává je vykonávat automatickému stroji, lze svěřit tyto základní dílčí operace průměrně schopnému člověku po krátké zkušební době; je-li zapotřebí, lze tuto osobu dokonce přemístit od jednoho stroje k jinému, podle vůle vedoucího podniku. Takovéto přemístění je v naprostém rozporu se starou rutinou, která rozděluje práci a ukládá jednomu dělníkovi formovat hlavičku špendlíku a druhému brousit jeho špičku, tedy práci, jejíž nudná jednotvárnost člověka otupuje... Avšak podle zásady *vyrovnání*, tj. při automatickém systému jsou schopnosti dělníka podrobeny jen příjemnému cviku" atd. „... Protože jeho činnost spočívá v tom, že dohlíží na práci přesného mechanismu, může se jí naučit za velmi krátkou dobu; když pak přechází od stroje ke stroji, vnáší se do jeho práce rozmanitost a dělník si rozšiřuje myšlení tím, že uvažuje o všeobecných kombinacích, které vyplývají z jeho práce a z práce jeho druhů. Proto v systému *rovnoměrného rozdělení prací* nemůže dojít za obvyklých okolností k tomu sešněrování schopností, tomu omezení myšlení a zabrzdění tělesného vývoje, které se ne bezdůvodně připisovaly dělbě práce.

Stálým účelem a tendencí každého zdokonalování mechanismu je fakticky to, aby bylo možno úplně se obejít bez lidské práce anebo aby se její cena snížila tím, že se práce dospělého dělníka nahradí prací žen a dětí nebo práce vyučeného řemeslníka prací nevyučeného dělníka... Tato snaha zaměstnávat místo zkušených kvalifikovaných dělníků děti, které mají bystré oči a hbité prsty, dokazuje, že scholastické dogma o dělbě práce podle různých stupňů dovednosti bylo nakonec našimi osvícenými továrníky zavrženo." (André Ure, „Philosophie des manufactures ou Économie industrielle" [„Filosofie manufaktur aneb průmyslová ekonomie"], sv. I, kap. I [str. 34—35][67].)

Dělbu práce uvnitř moderní společnosti charakterisuje skutečnost, že vytváří specialisaci, odborníky a s nimi odbornický idiotismus.

„Zmocňuje se nás obdiv," praví Lemontey, „vidíme-li, že v antice byla jedna a táž osobnost zároveň skvělým filosofem, básníkem, řečníkem, historikem, knězem, státníkem a vojevůdcem. My se tak rozsáhlého pole působnosti lekáme. Dnes si každý ohraničuje svůj úsek a uzavírá se v něm. Nevím, zda se tímto rozkouskováním pole působnosti zvětšuje, ale vím zcela jistě, že člověk se tím zmenšuje."

Dělbu práce v továrně charakterisuje to, že tu práce ztratila všechen ráz specialisace. Jakmile však ustává všechen vývoj specialisace, začíná se objevovat potřeba universálnosti, snaha po všestranném vývoji individua. Továrna odstraňuje odborníky a odbornický idiotismus.

Pan Proudhon, který nepochopil ani tuto jedinou revoluční stránku továrny, činí krok zpět a navrhuje dělníkovi, aby nezhotovoval jen dvanáctou část špendlíku, ale po řadě všech dvanáct částí. Tak by dělník dospěl k úplnému a všestrannému poznání špendlíku. To je synthetická práce p. Proudhona. Není sporu, že udělat krok vpřed a krok vzad je také synthetický pohyb.

Celkem vzato nepřekročil p. Proudhon ideál maloměšťáka. Aby uskutečnil tento ideál, neumí si vymyslet nic lepšího, než že nás zavede zpět k středověkému tovaryši nebo v nejlepším případě řemeslnickému mistru. Stačí, říká kdesi ve své knize, vytvořit jen jednou v životě mistrovské dílo, cítit se jednou člověkem. Není to formou i obsahem mistrovské dílo, jak je vyžadovaly středověké cechy?

§ III. *KONKURENCE A MONOPOL*

Dobrá stránka konkurence

„Konkurence je pro práci stejně podstatná jako dělba práce... Je nutná pro *příchod rovnosti.* [I, 186, 188.]

Špatná stránka konkurence

„Princip je negací sebe sama. Jeho nejjistějším důsledkem je to, že konkurence ničí ty, které strhne s sebou." [I, 185.]

Všeobecná úvaha

„*Nedostatky*, jež jsou jejím následkem, stejně jako dobro, které přináší..., obojí vyplývá logicky z principu." [185–186.]

„Hledat princip *přizpůsobení*, který musí vyplývat ze zákona vyššího, než je sama svoboda." [I, 185.]

Problém k řešení

Varianta

„Nemůže zde tedy jít o to zrušit konkurenci, což je stejně nemožné jako zrušit svobodu; jde o to najít rovnováhu, skoro bych řekl *policii* konkurence." [I, 223.]

Pan Proudhon začíná obhajobou věčné nutnosti konkurence proti těm, kdo ji chtějí nahradit *soutěžením**.

Není „soutěžení bez cíle"; a protože „předmět každé vášně nezbytně souhlasí s vášní samou: žena je cílem vášně pro zamilovaného, moc pro ctižádostivce, zlato pro lakomce, vavřín pro básníka — tak předmětem průmyslového soutěžení je nutně *zisk*. Soutěžení není nic jiného než sama konkurence". [I, 187.]

Konkurence je soutěžení o zisk. Musí být průmyslová soutěž nezbytně soutěží o zisk, tj. konkurencí? Pan Proudhon to prostě dokazuje tím, že to tvrdí. Viděli jsme už, že tvrdit pro něho znamená dokázat, jako předpokládat znamená popírat.

Je-li žena bezprostředním *předmětem* pro milence, je bezprostředním předmětem průmyslového soutěžení výrobek, a ne zisk.

Konkurence není průmyslové, nýbrž obchodní soutěžení. Dnes existuje průmyslové soutěžení jen kvůli obchodu. V ekonomickém životě moderních národů jsou dokonce fáze, kdy je každý zachvácen jakousi závratí dosáhnout zisku, aniž vyrábí. Tato pravidelně se opakující závrať spekulace odhaluje skutečnou povahu konkurence, která se chce vyhnout nutnosti průmyslového soutěžení.

Kdybyste byli ve 14. století řekli řemeslníkovi, že všechna privilegia a celá feudální organisace výroby budou odstraněny a nahrazeny průmyslovým soutěžením zvaným konkurence, byl

* Proti fourierovcům. — *B. E. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

by vám odpověděl, že privilegia různých korporací, cechů a společenstev jsou organisovaná konkurence. Pan Proudhon říká totéž, když tvrdí, že „soutěžení není nic jiného než sama konkurence".

„Nařiďte, aby byla od 1. ledna 1847 každému zaručena práce a mzda, a ihned bude horečné průmyslové vypětí vystřídáno obrovským ochabnutím." [I, 189.]

Místo předpokladu, kladu a negace máme nyní nařízení, které vydal p. Proudhon výslovně proto, aby dokázal nutnost konkurence, její věčnost jako kategorie atd.

Kdybychom si představovali, že k tomu, abychom se dostali z konkurence, stačí vydat nařízení, nedostali bychom se z ní nikdy. A jde-li někdo tak daleko, že navrhuje zrušit konkurenci, ale přitom zachovat mzdy, navrhuje tím, aby se královským dekretem nařídil nesmysl. Ale národy se nevyvíjejí na královský rozkaz. Než se vydají taková nařízení, musí se napřed od základu změnit přinejmenším jejich průmyslové a politické existenční podmínky, a tudíž celý jejich způsob života.

Pan Proudhon nám nyní s neochvějnou jistotou odpoví, že je to hypothesa „přetvoření naší povahy bez předběžných historických podmínek" a že má právo „*vyloučit* nás z diskuse", nevíme, na základě jakého nařízení.

Pan Proudhon neví, že celé dějiny jsou jen neustálé přetváření lidské povahy.

„Držme se faktů. Francouzská revoluce byla provedena právě tak pro průmyslovou svobodu jako pro svobodu politickou; a i když si Francie roku 1789 — řekněme to otevřeně — naprosto neuvědomila všechny následky principu, jehož uskutečnění žádala, přece se nezklamala ani ve svých přáních, ani ve svém očekávání. Kdo se to pokusí popírat, ztratí v mých očích právo na kritiku: nikdy nebudu diskutovat s odpůrcem, který prohlásil dobrovolný omyl 25 milionů lidí za princip... Kdyby konkurence nebyla *principem* sociální ekonomie, *dekretem osudu, nutnou potřebou lidské duše*, proč se místo *zrušení* korporací, cechů a společenstev nepomýšlelo raději na to všechny je *opravit*?" [I, 191, 192.]

Protože tedy Francouzi 18. století odstranili korporace, cechy a společenstva, místo aby je poopravili, musí Francouzi 19. století pozměnit konkurenci, místo aby ji odstranili. Protože konkurence zavládla ve Francii v 18. století jako důsledek historických potřeb, nemůže být tato konkurence v 19. století odstraněna kvůli jiným

historickým potřebám. Pan Proudhon nepochopil, že vznik konkurence souvisí se skutečným vývojem lidí 18. století, a činí z konkurence jakousi nutnou potřebu *lidské duše* in partibus infidelium*. Co by udělal pro 17. století z velikého Colberta?

Po revoluci nastal dnešní stav věcí. I z něho si p. Proudhon bere fakta, aby ukázal věčnost konkurence, když dokazuje, že všechna výrobní odvětví, v nichž tato kategorie dosud není dostatečně vyvinuta, jako např. v zemědělství, jsou ve stavu úpadku a zaostalosti.

Tvrzení, že některá odvětví výroby dosud nejsou na výši konkurence, že jiná dosud nedosáhla úrovně buržoasní výroby, je planý žvást, který naprosto nedokazuje věčnost konkurence.

Všechna logika p. Proudhona je shrnuta v tomto: Konkurence je společenský vztah, v němž dnes rozvíjíme své výrobní síly. Tuto pravdu logicky nerozvíjí, dává jí jen formy, často velmi rozvité, když říká, že konkurence je průmyslové soutěžení, soudobý způsob být svobodný, odpovědnost v práci, konstituování hodnoty, podmínka pro příchod rovnosti, princip sociální ekonomie, dekret osudu, nutná potřeba lidské duše, vnuknutí věčné spravedlnosti, svoboda v dělbě, dělba ve svobodě, ekonomická kategorie.

„*Konkurence* a *asociace* se navzájem podporují. Nejenže se nevylučují, ani se *nerozcházejí*. Kdo řekne konkurence, předpokládá již *společný* cíl. Konkurence tedy není *egoismus* a je nejsmutnějším omylem socialismu, že v ní vidí rozvrat společnosti." [I, 223.]

Kdo říká konkurence, říká společný cíl, a to dokazuje jednak, že konkurence je asociace, jednak, že konkurence není egoismus. A kdo říká *egoismus*, neříká také společný cíl? Každý egoismus působí ve společnosti a prostřednictvím společnosti. Předpokládá tudíž společnost, tj. společné cíle, společné potřeby, společné výrobní prostředky atd. atd. Je tedy čirou náhodou, že konkurence a asociace, o nichž hovoří socialisté, se proto ani nerozcházejí?

Socialisté velmi dobře vědí, že dnešní společnost je založena na konkurenci. Jak by tedy mohli vytýkat konkurenci, že rozvrací současnou společnost, kterou chtějí sami rozvrátit? A jak by mohli

* — doslova: v zemi nevěřících (doplněk k titulu katolických biskupů, kteří byli jmenováni čistě nominálními biskupy pro nekřesťanské země); přeneseně: mimo reálnou skutečnost. *(Pozn. red.)*

vytýkat konkurenci, že rozvrací příští společnost, v níž naopak vidí svržení konkurence?

Pan Proudhon praví o kus dál, že konkurence je *protikladem monopolu*, že tudíž nemůže být *protikladem asociace*.

Feudalismus byl od samého počátku v protikladu s patriarchální monarchií; nebyl však protikladem konkurence, ta ještě neexistovala. Vyplývá z toho, že konkurence není v protikladu s feudalismem?

Ve skutečnosti jsou slova *společnost*, *asociace* názvy, které lze dát kterékoli společnosti, jak feudální, tak buržoasní, která je asociací založenou na konkurenci. Jak tedy mohou existovat socialisté, kteří se domnívají, že mohou pouhým slovem *asociace* vyvrátit konkurenci? A jak si může p. Proudhon sám myslit, že obhájí konkurenci proti socialismu tím, že ji prostě označí slovem *asociace*?

Všechno, co jsme právě řekli, tvoří dobrou stránku konkurence, jak ji chápe p. Proudhon. Přejděme nyní k špatné, tj. k negativní stránce konkurence, k jejím nedostatkům, k jejím zhoubným, rozvratným, škodlivým vlastnostem.

Obraz, který nám kreslí p. Proudhon, je značně pochmurný.

Konkurence plodí bídu, živí občanskou válku, „mění přirozená pásma", mísí národnosti, rozvrací rodiny, korumpuje veřejné svědomí, „převrací představy o právu, spravedlnosti", o morálce, a co je ještě horší, ničí poctivý a svobodný obchod a nedává náhradou za něj ani *synthetickou hodnotu*, pevnou a slušnou cenu. Přináší zklamání kdekomu, i ekonomům. Dohání věci tak daleko, že se nakonec sama ničí.

Může být po tom všem, co říká p. Proudhon o konkurenci špatného, něco, co by působilo na vztahy buržoasní společnosti i na její principy a její iluse rozkladněji a zhoubněji než konkurence?

Všimněme si, že konkurence působí na buržoasní *vztahy* tím zhoubněji, čím víc podněcuje horečnou tvorbu nových výrobních sil, tj. materiálních podmínek nové společnosti. Alespoň z tohoto hlediska by špatná stránka konkurence měla své výhody.

„Konkurence jako ekonomický stav nebo ekonomická fáze je z hlediska svého původu nutným výsledkem... teorie o snížení výrobních nákladů." [I, 235.]

Pro p. Proudhona je asi oběh krve následkem Harveyovy teorie.

„*Monopol* je nevyhnutelný konec konkurence, která jej plodí nepřetržitou negací sebe samé. Už tento vznik monopolu je jeho ospravedlněním... Monopol je přirozený protiklad konkurence... protože však konkurence je nutná, zahrnuje ideu monopolu, neboť monopol je jakoby sídlem každé konkurující individuality." [I, 236, 237.]

Radujeme se s p. Proudhonem, že se mu poštěstilo alespoň jednou zdařile aplikovat svou formuli o thesi a antithesi. Že moderní monopol zplodila sama konkurence, ví kdekdo.

Co se týče obsahu, drží se p. Proudhon básnických obrazů. Konkurence činila „z každého pododdílu práce jakousi svrchovanou oblast, v níž každé individuum uplatňovalo svou sílu a nezávislost". Monopol je „*sídlem* každé konkurující individuality". Svrchovaná oblast je přinejmenším stejně dobrá jako sídlo.

Pan Proudhon mluví jen o moderním monopolu, který zplodila konkurence. My však všichni víme, že konkurenci vytvořil feudální monopol. Konkurence tedy původně byla opakem monopolu, a ne monopol opakem konkurence. Moderní monopol není tudíž prostou antithesí, nýbrž naopak skutečnou synthesí.

These: Feudální monopol, předchůdce konkurence.

Antithese: Konkurence.

Synthese: Moderní monopol, který je negací feudálního monopolu, pokud předpokládá vládu konkurence, a který je negací konkurence, pokud je monopolem.

Moderní monopol, buržoasní monopol, je tedy monopol synthetický, je to negace negace, jednota protikladů. Je to monopol ve své ryzí, normální, racionální podobě. Pan Proudhon je v rozporu se svou vlastní filosofií, prohlašuje-li buržoasní monopol za monopol v surovém, zjednodušeném, rozporném, spasmatickém stavu. P. Rossi, kterého p. Proudhon dost často cituje, pokud jde o monopol, zřejmě lépe vystihl synthetický charakter buržoasního monopolu. Ve svém „Cours d'économie politique" [„Kurs politické ekonomie"][68] rozeznává monopoly umělé a monopoly přirozené. Praví, že feudální monopoly jsou umělé, tj. svévolné, buržoasní monopoly jsou přirozené, tj. racionální.

Monopol je dobrá věc, soudí p. Proudhon, neboť je to ekonomická kategorie, emanace „neosobního rozumu lidstva". Konkurence je rovněž dobrá věc, protože je to také ekonomická kategorie. Co však není dobré, je realita monopolu a realita konkurence. A ještě horší je, že konkurence a monopol se navzájem požírají. Co dělat? Musíme hledat synthesi těchto dvou věčných idejí, vyrvat ji božímu nitru, kde od nepaměti spočívá.

V praktickém životě nalézáme nejen konkurenci, monopol a jejich antagonismus, ale i jejich synthesi, kterou není formule, nýbrž pohyb. Monopol plodí konkurenci, konkurence plodí monopol. Monopolisté spolu konkurují, z konkurentů se stávají monopolisté. Omezí-li monopolisté konkurenci mezi sebou částečnými asociacemi, roste konkurence mezi dělníky; a čím víc roste masa proletářů proti monopolistům toho kterého národa, tím bezuzdnější je konkurence mezi monopolisty různých národů. Synthese je taková, že monopol se může udržet jen tím, že se dává neustále do konkurenčního boje.

Aby dialekticky vyvodil *daně*, které přicházejí po *monopolu*, vypráví nám p. Proudhon o *géniu společnosti*. Tento génius kráčí *neohrožen svou klikatou cestou*,

„jde jistým krokem, *bez lítosti* a bez zastávek, a když došel k nároží monopolu, ohlédne se *melancholicky* zpět a po zralé úvaze uvalí daně na všechny předměty výroby a vytvoří celou administrativní organisaci, aby *byly všechny funkce vydány proletariátu* a *placeny monopolisty*". [I, 284, 285.]

Co říci o tomto géniovi, který se prochází na lačný žaludek po klikaté cestě? A co říci o této procházce, která nemá jiný cíl než zničit buržoy daněmi, když přece daně jsou právě k tomu, aby se buržoové mohli udržet jako vládnoucí třída?

Abychom alespoň přibližně ukázali, jak p. Proudhon zachází s těmito ekonomickými podrobnostmi, stačí říci, že podle něho byla *spotřební daň* zavedena v zájmu rovnosti a aby se pomohlo proletariátu.

Spotřební daň dosáhla plného rozvoje teprve po vítězství buržoasie. V rukou průmyslového kapitálu, tj. střídmého a šetrného bohatství, které se uchovává, reprodukuje a množí přímým vykořisťováním práce, byla spotřební daň prostředkem k vykořisťování

lehkomyslného, veselého a marnotratného bohatství feudálního panstva, které jen spotřebovávalo. James Steuart velmi dobře vysvětlil tento původní účel spotřební daně ve svém „Zkoumání zásad politické ekonomie", které uveřejnil 10 let před Adamem Smithem.

„V absolutní monarchii," praví, „dívají se panovníci, zdá se, s jakousi závistí na růst bohatství, a proto ukládají těm, kdo bohatnou, daně — daně z výroby. Za konstituční vlády padají daně zpravidla na ty, kdo chudnou — zdaňuje se spotřeba. Tak mocnáři zdaňují průmysl... např. daň z hlavy a daň z majetku jsou úměrné předpokládanému bohatství těch, jimž jsou uloženy. Každý musí platit daně ze zisku, který má podle odhadu. V konstitučních státech se vybírají daně zpravidla ze spotřeby. Každý musí platit daně podle svých vydání."[69]

Co se týče *logického sledu* daní, obchodní bilance, úvěru – v hlavě p. Proudhona – poznamenáme jen, že anglická buržoasie, která se politicky konstituovala za Viléma Oraňského, vytvořila rázem nový daňový systém, státní úvěr a systém ochranných cel, jakmile byla s to svobodně rozvíjet své existenční podmínky.

To snad stačí, aby si čtenář mohl udělat správnou představu o veleučených úvahách p. Proudhona o policii nebo daních, o obchodní bilanci, úvěru, komunismu a populaci. Vsaďme se, že ani sebeshovívavější kritika by se nemohla těmito kapitolami zabývat vážně.

§ IV. *VLASTNICTVÍ ČILI RENTA*

V každé historické epoše se vlastnictví vyvíjelo jinak a za zcela různých společenských vztahů. Definovat buržoasní vlastnictví tedy znamená jen popsat všechny společenské vztahy buržoasní výroby.

Chtít definovat vlastnictví jako nezávislý vztah, jako zvláštní kategorii, jako abstraktní a věčnou ideu je metafysická nebo právnická iluse.

Ačkoli se p. Proudhon tváří, jako by hovořil o vlastnictví vůbec, pojednává pouze o *pozemkovém vlastnictví*, o *pozemkové rentě*.

„Původ renty, stejně jako vlastnictví, je, abych tak řekl, mimoekonomický:

spočívá v psychologických a morálních úvahách, které jen velmi vzdáleně souvisí s výrobou bohatství." (Sv. II, str. 269.)

Pan Proudhon tedy doznává, že není s to pochopit ekonomický původ renty a vlastnictví. Přiznává, že tato neschopnost ho nutí, aby se uchýlil k psychologickým a morálním úvahám, které jen velmi vzdáleně souvisí s výrobou bohatství, ale zato mají velmi blízko k omezenosti jeho historického obzoru. Pan Proudhon tvrdí, že původ vlastnictví má v sobě něco *mystického* a *tajemného*. Nuže, vidí-li někdo v původu vlastnictví něco tajemného, tj. promění-li v tajemství poměr výroby k rozdělování výrobních nástrojů, neznamená to, abychom použili slov páně Proudhonových, že se vzdává jakýchkoli nároků na ekonomickou vědu?

Pan Proudhon se

„*omezuje* na připomínku, že v sedmém období ekonomického vývoje — v období *úvěru* — kdy fikce vypudila skutečnost a lidské činnosti hrozilo, že se propadne v nicotu, bylo nutné *připoutat člověka pevněji k přírodě*; a renta byla cenou této nové smlouvy". (Sv. II, str. 265.)

*Muž se čtyřiceti tolary** asi předvídal p. Proudhona: „S prominutím, pane stvořiteli, každý je pánem ve svém světě; ale nikdy mě nepřesvědčíte, že svět, v němž žijeme, je ze skla."[70] To je možné, že ve vašem světě, kde úvěr byl prostředkem, aby se lidská činnost *propadla v nicotu*, bylo pozemkové vlastnictví nutné, aby *připoutalo člověka k přírodě*. Ve světě skutečné výroby, kde pozemkové vlastnictví vždy předchází úvěr, je páně Proudhonův horror vacui** nemyslitelný.

Jakmile renta existuje, ať vznikla jakkoli, vznikne o ni spor mezi pachtýřem a vlastníkem půdy. Co je výsledkem tohoto sporu, jinak řečeno, jaká je průměrná výše renty? Vizme, co říká p. Proudhon:

„Ricardova teorie odpovídá na tuto otázku. Na počátku společnosti, kdy byl člověk na zemi nováčkem, kdy měl před sebou pouze nekonečné lesy, kdy půdy bylo mnoho a průmysl teprve začínal vznikat, musela se renta rovnat nule. Půda, ještě neobdělaná, byla předmětem užitku, nebyla ještě směnnou hodnotou: byla společná, ale ne společenská. Postupné rozmnožení rodin a pokrok zemědělství vedly k tomu, že si lidé uvědomili

* Postava ze stejnojmenné Voltairovy satiry, chudý rolník. *(Pozn. čes. red.)*
** — děs z prázdna. *(Pozn. red.)*

cenu půdy. Práce dala půdě hodnotu; tak vznikla renta. Čím víc plodů neslo pole při témž množství práce, tím výš se cenilo. Přitom bylo vždy snahou majitelů zmocnit se všech plodů půdy, po srážce nájemcovy mzdy, tj. po srážce výrobních nákladů. Tak chodí vlastnictví neodbytně za prací a bere jí všechno, co ve výrobku přesahuje skutečné náklady. Zatímco vlastník plní svůj mystický úkol a zastupuje proti oráči společenství, je pachtýř v určení Prozřetelnosti pouze odpovědným dělníkem, který je povinen společnosti skládat účty o všem, co získá nad svou legitimní mzdu... Svou podstatou a svým určením je tedy renta nástrojem rozdělující spravedlnosti, jedním z tisíce prostředků, jichž užívá ekonomický génius, aby dosáhl rovnosti. Je to obrovský katastr, vytvořený ve vyšším zájmu z protikladných stran pozemkovými vlastníky a pachtýři — při čemž je však tajná dohoda mezi nimi vyloučena — a jeho konečným výsledkem musí být vyrovnat držbu půdy mezi těmi, kdo jí užívají, a průmyslníky... Jen tato magická síla vlastnictví byla s to vyrvat oráči přebytek výrobku, jejž nemohl nepovažovat za svůj a o němž se domníval, že on je jeho jediným původcem. Renta, nebo lépe řečeno, vlastnictví zlomilo zemědělský egoismus a vytvořilo solidaritu, kterou by nemohla vytvořit žádná moc, žádné rozdělení půdy... Nyní, kdy je dosaženo morálního účinku vlastnictví, zbývá jen provést rozdělení renty." [II, 270—272.]

Všechna tato hřmotná slova říkají především toto: Ricardo praví, že přebytek ceny zemědělských výrobků nad jejich výrobními náklady, včetně obvyklého zisku a úroku z kapitálu, je mírou renty. Pan Proudhon to dělá lépe. U něho zasáhne jako deus ex machina* vlastník a vyrve *oráči* všechen přebytek jeho produktu nad výrobními náklady. Bere si na pomoc zásah vlastníka, aby vysvětlil vlastnictví, a zásah rentiéra, aby vysvětlil rentu. Odpovídá na otázku tím, že otázku opakuje a přidá k ní ještě jednu slabiku.**

Poznamenejme ještě, že p. Proudhon tím, že určuje rentu rozdílem v úrodnosti půdy, připisuje jí nový původ, protože než se půda cenila podle různého stupně úrodnosti, „nebyla" podle něho „směnnou hodnotou, ale byla společná". Kam se tedy poděla ta fikce renty, která vznikla z *nutnosti* přivést zpět *k zemi* člověka, jemuž *hrozilo nebezpečí, že se ztratí v nekonečnu nicoty*?

Zbavme nyní Ricardovo učení prozřetelnostních, alegorických a mystických frází, do nichž je p. Proudhon tak pečlivě zahalil.

* — doslova: bůh ze stroje (v antickém divadle se herci představující bohy objevovali na scéně pomocí zvláštních mechanismů); přeneseně: nečekaně se objevující osoba, která zachrání situaci. *(Pozn. red.)*

** — slovní hříčka: propriété (vlastnictví) se vysvětluje zásahem vlastníka (propriétaire), renta (rente) zásahem rentiéra (rentier). *(Pozn. red.)*

Renta ve smyslu Ricardově je pozemkové vlastnictví v buržoasní podobě, tj. feudální vlastnictví, které se podřídilo podmínkám buržoasní výroby.

Viděli jsme, že podle Ricardova učení je cena všech předmětů v poslední instanci určena výrobními náklady, včetně průmyslového zisku; jinými slovy, je určena vynaloženou pracovní dobou. V průmyslové výrobě určuje cena výrobku získaného minimem práce cenu všeho ostatního zboží téhož druhu, za předpokladu, že je možno neomezeně rozmnožit nejlevnější a nejproduktivnější výrobní nástroje a že svobodná konkurence nutně vytváří tržní cenu, tj. společnou cenu pro všechny výrobky téhož druhu.

V zemědělské výrobě naopak určuje cenu všech výrobků téhož druhu cena výrobku získaného největším množstvím práce. Především tu nelze na rozdíl od průmyslové výroby libovolně rozmnožit výrobní nástroje stejné produktivnosti, tj. stejně úrodné pozemky. Dále se podle toho, jak přibývá obyvatelstva, přistupuje k obdělávání půdy horší jakosti anebo se do téhož pozemku vkládá nový kapitál, který je poměrně méně produktivní než kapitál vložený poprvé. V obou případech se vynaloží větší množství práce na dosažení poměrně menšího množství výrobků. Protože potřeby obyvatelstva vyžadují toto zvýšení množství práce, jde výrobek půdy, na níž se hospodaří s většími náklady, zrovna tak na odbyt jako výrobek půdy obdělávané s menšími náklady. A protože konkurence vyrovnává tržní cenu, platí se za výrobek z lepší půdy tolik jako za výrobek z půdy podřadnější. To, oč cena výrobků z lepší půdy převyšuje jejich výrobní náklady, tvoří právě rentu. Kdyby byly vždy k disposici stejně úrodné pozemky, kdyby bylo možné, jako v průmyslu, použít vždy levnějších a produktivnějších strojů, nebo kdyby další vklady kapitálu byly stejně výnosné jako první, byla by cena zemědělských výrobků určena cenou plodin získaných nejlepšími výrobními nástroji, jak jsme to viděli u cen průmyslových výrobků. Ale v té chvíli by také zmizela renta.

Má-li být Ricardovo učení obecně platné, je třeba*, aby se

* Ve výtisku, který Marx daroval N. Utinové, byl začátek této věty změněn takto: „Má-li být Ricardovo učení obecně platné — přijmeme-li jeho předpoklady — je ještě třeba..." *(Pozn. red.)*

kapitál mohl volně vkládat do různých průmyslových odvětví; aby silně vyvinutá konkurence mezi kapitalisty vyrovnala zisky; aby pachtýř byl jen průmyslovým kapitalistou, který žádá z kapitálu, vloženého do horších pozemků*, stejný zisk jako z kapitálu vloženého do některého průmyslového odvětví; aby se v zemědělství hospodařilo podle téhož systému jako ve velkém průmyslu; a konečně, aby vlastníku půdy šlo jen o peněžní důchod.

Může se stát, jako je tomu v Irsku, že renta ještě neexistuje, ačkoli pachtovní systém je vyvinut v největší míře. Protože renta je přebytek nejen nad mzdou, ale i nad průmyslovým ziskem, nemůže existovat v zemích, kde je důchod vlastníka půdy pouhou srážkou ze mzdy.

Renta tedy zdaleka nečiní z toho, kdo půdu obdělává, z pachtýře, *prostého dělníka* a nechce „vyrvat oráči přebytek výrobku, jejž nemůže nepovažovat za svůj", ale staví proti vlastníku půdy – místo otroka, nevolníka, obročníka nebo námezdního dělníka – průmyslového kapitalistu. Od té doby, co se pozemkové vlastnictví ustavilo jako renta, připadá vlastníku půdy jen přebytek nad výrobními náklady, určovanými nejen mzdou, nýbrž také průmyslovým ziskem. Tedy vlastníku půdy vyrvala renta část jeho důchodu.** Uplynula také dlouhá doba, než byl feudální pachtýř nahrazen průmyslovým kapitalistou. V Německu např. začala tato změna teprve v poslední třetině osmnáctého století. Jedině v Anglii se tento poměr mezi průmyslovým kapitalistou a vlastníkem půdy vyvinul úplně.

Dokud existoval jen *oráč* p. Proudhona, nebyla renta. Od té doby, co existuje renta, není už oráč pachtýřem, nýbrž dělníkem, oráčem pachtýřovým. Snížení pracovníka na prostého dělníka, nádeníka, námezdního dělníka, pracujícího pro průmyslového kapitalistu; nástup průmyslového kapitalisty, který provozuje země-

* Ve výtisku darovaném N. Utinové jsou slova „do horších pozemků" nahrazena slovy „do půdy". *(Pozn. red.)*

** V německém vydání z roku 1885 jsou poslední dvě věty vypuštěny a místo nich pokračuje za slovy „průmyslového kapitalistu": „který hospodaří na půdě pomocí námezdních dělníků a platí vlastníku půdy jako pacht jen přebytek nad výrobními náklady, k nimž připočítává ještě zisk z kapitálu". *(Pozn. red.)*

dělství jako každý jiný průmysl; přeměna vlastníka půdy z malého panovníka v obyčejného lichváře – to jsou různé vztahy, vyjádřené rentou.

Renta ve smyslu Ricardově je přeměna patriarchálního zemědělství v obchodní podnik, používání průmyslového kapitálu na půdě, přenesení městské buržoasie na venkov. Renta, místo aby *připoutala člověka k přírodě*, svázala jen užívání půdy s konkurencí. Jakmile byla vytvořena renta, stalo se vlastnictví půdy samo *výsledkem konkurence*, protože od této chvíle je závislé na tržní hodnotě zemědělských výrobků. Jako renta se pozemkové vlastnictví stává pohyblivým a je předmětem obchodu. Renta je možná teprve od chvíle, kdy rozvoj průmyslu ve městech a sociální organisace, která z něho vyplývá, nutí vlastníka půdy, aby hleděl jen na obchodní zisk, na peněžitý výtěžek svých zemědělských výrobků, učí ho vidět ve svém pozemkovém vlastnictví jen stroj na dělání peněz. Renta odtrhla vlastníka půdy do té míry od půdy, od přírody, že ani nemusí své pozemky znát, jak to vidíme v Anglii. Co se týče pachtýře, průmyslového kapitalisty a zemědělského dělníka, nejsou připoutáni k půdě, na níž hospodaří, o nic víc, než jsou podnikatel a dělník v průmyslu připoutáni k bavlně nebo vlně, kterou zpracovávají; cítí se připoutáni jen k ceně svého hospodaření, jen k peněžnímu výtěžku. Odtud jeremiády reakčních stran, které z celého srdce dychtí po návratu feudalismu, zlatého patriarchálního života, prostých mravů a velkých ctností našich předků. Na podřízení půdy zákonům, které vládnou ve všech ostatních průmyslových odvětvích, se ze zištných pohnutek naříká a vždy bude naříkat. Tak lze říci, že renta se stala hybnou silou, která vtáhla idylu do pohybu dějin.

Ricardo sice předpokládá, že k určení renty je nutná buržoasní výroba, ale přitom své pojetí renty aplikuje na pozemkové vlastnictví všech dob a všech zemí. To jsou omyly všech ekonomů, kteří vydávají vztahy buržoasní výroby za věčné kategorie.

Od prozřetelností daného účelu renty, kterým je pro p. Proudhona přeměna *oráče* v *odpovědného pracovníka*, přechází p. Proudhon k rovnostářskému rozdělování renty.

Renta je, jak jsme právě viděli, konstituována *rovnou cenou*

výrobků z pozemků *nerovné úrodnosti*, takže hektolitr obilí, který stál 10 franků, se prodává za 20 franků, jestliže se výrobní náklady u pozemků podřadné jakosti zvýší na 20 franků.

Dokud spotřeba nutí kupovat všechny zemědělské výrobky, které přicházejí na trh, je tržní cena určena výrobními náklady nejdražšího výrobku. Právě toto vyrovnání ceny, které vyplývá z konkurence, a nikoli z rozdílné úrodnosti pozemků, vytváří majiteli lepšího pozemku rentu 10 franků na každý hektolitr, který prodá jeho pachtýř.

Předpokládejme na okamžik, že by cena obilí byla určena pracovní dobou nutnou k jeho výrobě, a v tu chvíli by se hektolitr obilí získaný z lepšího pozemku prodával za 10 franků, kdežto za hektolitr obilí získaného z pozemku podřadné kvality by se platilo 20 franků. Za tohoto předpokladu by byla průměrná tržní cena 15 franků, kdežto podle zákona konkurence je 20 franků. Kdyby průměrná cena byla 15 franků, nebylo by vůbec rozdělování, ani rovnostářské, ani jiné, neboť by nebylo renty. Renta existuje jen proto, že se hektolitr obilí, který stojí výrobce 10 franků, prodává za 20 franků. Pan Proudhon předpokládá rovnost tržní ceny při nerovných výrobních nákladech, aby dospěl k rovnostářskému rozdělování výrobku nerovnosti.

Chápeme, proč ekonomové jako Mill, Cherbuliez, Hilditch aj. žádali, aby renta připadla státu a sloužila k zapravení daní. Je to nezastřený výraz nenávisti, kterou průmyslový kapitalista pociťuje k pozemkovému vlastníku, který se mu zdá v celkovém chodu buržoasní výroby nepotřebný a zbytečný.

Ale že napřed dává za hektolitr obilí platit 20 franků, aby později provedl všeobecné rozdělení těch 10 franků, které zaplatil spotřebitel navíc, to stačí k tomu, aby se *génius společnosti melancholicky vydal na svou klikatou cestu* a nakonec si rozbil hlavu o nějaké *nároží*.

Renta se stává pod perem p. Proudhona

„obrovským *katastrem*, vytvořeným ve vyšším zájmu z protikladných stran vlastníky půdy a pachtýři... a jeho konečným výsledkem musí být vyrovnat držbu půdy mezi těmi, kdo ji užívají, a průmyslníky". [II, 271.]

Má-li mít nějaký katastr vytvořený rentou praktickou hodnotu, musí vždy zůstat v podmínkách současné společnosti.

Dokázali jsme tedy, že pachtovné, které platí pachtýř vlastníku půdy, vyjadřuje přibližně přesně rentu jen v průmyslově a obchodně nejpokročilejších zemích. Často obsahuje i toto pachtovné kromě toho také úroky, které se platí vlastníku z kapitálu, vloženého do pozemku. Poloha pozemků, blízkost měst a mnoho jiných okolností působí na pachtovné a modifikují výši renty. Už tyto pádné důvody by stačily jako důkaz, že katastr založený na rentě je nepřesný.

Na druhé straně nemůže renta být stálým ukazatelem stupně úrodnosti pozemku, protože použití moderní chemie neustále mění povahu půdy a právě dnes začínají geologické poznatky od základu měnit celý dřívější odhad relativní úrodnosti; je tomu teprve asi 20 let, co se začaly ve východních hrabstvích Anglie obdělávat rozsáhlé pozemky, které dosud ležely ladem, protože teprve v nedávné době byla poznána souvislost mezi prstí a složením spodiny.

Tak nám dějiny zdaleka nedávají v rentě hotový katastr, naopak neustále od základu mění katastry již existující.

Konečně úrodnost není jen přirozenou vlastností půdy, jak bychom si mohli myslit; je úzce spjata se současnými společenskými poměry. Nějaký pozemek může být velmi úrodný pro pěstování obilnin, a přesto může tržní cena přimět zemědělce k tomu, že jej přemění v umělou louku a sníží tak jeho úrodnost.

Pan Proudhon vynašel svůj katastr, který se ani nevyrovná obyčejnému katastru, jen proto, aby v něm zhmotnil *rovnostářský cíl* renty, *daný prozřetelností*.

„Renta," pokračuje p. Proudhon, „je úrok, který se platí z kapitálu, jenž nikdy nezaniká, tj. z půdy. A protože tento kapitál nelze nijak zvětšit co do hmoty, nýbrž pouze neomezeně zlepšovat co do užívání, dochází k tomu, že renta má v důsledku zdokonalování průmyslu a jím způsobeného zlepšení v obdělávání půdy tendenci neustále stoupat, kdežto úroky nebo zisky z půjčky (mutuum) mají následkem nadbytku kapitálu neustálou tendenci klesat... To je ve své podstatě renta." (Sv. II, str. 265.)

Tentokrát vidí p. Proudhon v rentě všechny znaky úroku, jen s tím rozdílem, že renta pochází z kapitálu zvláštního druhu. Tímto kapitálem je půda, kapitál věčný, „který nelze nijak zvětšit co do hmoty, nýbrž pouze neomezeně zlepšovat co do užívání". S pokrokem civilisace má úrok stálou tendenci klesat, kdežto renta směřuje ke stálému stoupání. Úrok klesá pro nadbytek kapitálu;

renta stoupá se zdokonalováním průmyslu, které má za následek stále lepší využívání půdy.

To je v podstatě mínění p. Proudhona.

Zkoumejme nejprve, do jaké míry je správné nazývat rentu úrok z kapitálu.

Pro pozemkového vlastníka samého představuje renta úrok z kapitálu, který ho stála půda nebo který by získal, kdyby ji prodal. Ale při koupi nebo prodeji půdy kupuje a prodává jen rentu. Cena, kterou zaplatí, aby získal rentu, se řídí podle všeobecné úrokové sazby a nemá nic společného s povahou renty. Úrok z kapitálu vloženého do půdy je zpravidla nižší než úrok z kapitálu vloženého do průmyslového podniku nebo do obchodu. Pro toho, kdo nerozeznává úrok, jejž nese pozemek vlastníkovi, od renty samé, klesá tedy úrok z kapitálu vloženého do půdy ještě víc než úroky z jiných kapitálů. Nejde však o kupní nebo prodejní cenu renty, o její tržní hodnotu, o kapitalisovanou rentu, nýbrž o rentu samu o sobě.

Pachtovné může obsahovat kromě renty ve vlastním smyslu ještě úrok z kapitálu vloženého do půdy. V tomto případě vlastník půdy nedostane tuto část pachtovného jako vlastník půdy, nýbrž jako kapitalista. To však není renta ve vlastním smyslu, o které máme mluvit.

Dokud se půdy nevyužívá jako výrobního prostředku, není kapitálem. Množství půdy jako kapitálu lze zvětšit právě tak jako množství všech ostatních výrobních prostředků. Nepřipojujeme nic k hmotě – abychom mluvili jako p. Proudhon – ale rozmnožujeme pozemky, které slouží jako výrobní nástroje. Musíme pouze vložit do pozemků, které jsou již proměněny ve výrobní prostředek, další kapitál, abychom rozmnožili půdu jako kapitál, aniž zvětšíme hmotu půdy, tj. rozlohu půdy. Hmotou půdy rozumí p. Proudhon půdu omezenou co do rozlohy. Co se týče věčnosti, kterou připisuje půdě, nemáme nic proti tomu, aby měla tuto vlastnost jako hmota. Půda jako kapitál není o nic věčnější než každý jiný kapitál.

Zlato a stříbro, které nesou úroky, jsou zrovna tak trvanlivé a věčné jako půda. Jestliže cena zlata a stříbra klesá, kdežto cena půdy stoupá, není to zajisté tím, že její povaha je více nebo méně věčná.

Půda jako kapitál je kapitál fixní, avšak fixní kapitál se opotřebuje zrovna tak jako kapitály oběžné. Meliorace půdy se musí reprodukovat a udržovat. Trvají jen určitou dobu, jako všechna ostatní zlepšení, jichž se používá k tomu, aby se přírodní hmota přeměnila ve výrobní prostředek. Kdyby půda jako kapitál byla věčná, měly by některé kraje zcela jiný vzhled, než jaký mají dnes. Římská Campagna, Sicílie, Palestina by se skvěly v plném lesku svého bývalého rozkvětu.

Jsou dokonce případy, že pozemkový kapitál může zmizet, i když zlepšení půdy zůstávají.

Především se to stává vždy, když vlastní renta zmizí následkem konkurence nových, úrodnějších pozemků; za druhé zlepšení, která mají hodnotu v určité epoše, ztrácejí tuto hodnotu, jakmile se v důsledku vývoje agronomie zavedou všeobecně.

Představitelem půdy jako kapitálu není pozemkový vlastník, nýbrž pachtýř. Výnos, který dává půda jako kapitál, je úrok a zisk podnikatele, a ne renta. Existují pozemky, které vynášejí tento úrok a zisk, a přesto nevynášejí rentu.

Zkrátka: půda, pokud nese úrok, je půda jako kapitál; a jako kapitál nevynáší rentu, nevytváří pozemkové vlastnictví. Renta je výsledek společenských vztahů, za nichž se děje obdělávání půdy. Nemůže být výsledkem více nebo méně odolné, více nebo méně trvanlivé povahy půdy. Renta pochází ze společnosti, a ne z půdy.

Podle p. Proudhona je „zlepšení v obdělávání půdy" – následek „technického pokroku" – příčinou neustálého stoupání renty. Toto zlepšení však naopak způsobuje její periodický pokles.

V čem vcelku spočívá každé zlepšení, ať je v zemědělství, nebo v manufaktuře? V tom, že se s vynaložením stejné práce vyrobí víc nebo s vynaložením méně práce stejně nebo dokonce víc. Díky tomuto zlepšení nemusí pachtýř vynakládat větší množství práce na poměrně menší množství výrobků. Nemusí sahat k horší půdě a částky kapitálu, které postupně vložil do téhož pozemku, zůstávají stále stejně produktivní. Tato zlepšení tedy zdaleka nezpůsobují stálé stoupání renty, jak tvrdí p. Proudhon, naopak na čas brání jejímu stoupání.

Angličtí pozemkoví vlastníci v sedmnáctém století to cítili tak

dobře, že se vzpírali zemědělskému pokroku ze strachu, že by se jejich důchody mohly zmenšit. (*Viz* Petty, anglický ekonom z doby Karla II.[71])

§ V. *STÁVKY A DĚLNICKÁ SDRUŽENÍ*

„Žádné hnutí usilující o zvýšení mezd nemůže vést k ničemu jinému, než že stoupnou ceny obilí, vína atd., tj. nastane drahota. Neboť co je mzda? Je to výrobní cena obilí atd.; je to plná cena každé věci. Jděme ještě dále: mzda je proporcionalita prvků, které tvoří bohatství a které jsou denně reproduktivně spotřebovány masou pracujících. Zdvojnásobit mzdu... by znamenalo přidělit každému výrobci větší podíl než jeho výrobek, v čemž je rozpor; a jestliže se toto zvýšení vztahuje jen na malý počet průmyslových odvětví, znamená to vyvolat všeobecnou poruchu ve směně, zkrátka *drahotu*... Prohlašuji, že je nemožné, aby stávky, jejichž výsledkem je zvýšení mezd, nepřivodily *všeobecné zvýšení cen*; to je tak jisté, jako že dvě a dvě jsou čtyři." (Proudhon, sv. I, str. 110 a 111.)

Popíráme všechna tato tvrzení, až na to, že dvě a dvě jsou čtyři.

Především *všeobecné zvýšení cen* neexistuje. Jestliže se ceny všech věcí zdvojnásobí zároveň se mzdou, není to změna cen, nýbrž pouze změna výrazů.

Dále nemůže všeobecné zvýšení mezd nikdy přivodit více nebo méně všeobecné zdražení zboží. Fakticky, kdyby všechna průmyslová odvětví zaměstnávala stejný počet dělníků v poměru k fixnímu kapitálu čili k nástrojům, jichž používají, pak by všeobecné zvýšení mezd způsobilo všeobecné snížení zisků a tržní cena zboží by se vůbec nezměnila.

Ale protože poměr ruční práce k fixnímu kapitálu není v různých průmyslových odvětvích stejný, budou všechna průmyslová odvětví, která používají poměrně většího fixního kapitálu a méně dělníků, dříve nebo později nucena snížit cenu svého zboží. V opačném případě, neklesne-li cena jejich zboží, vystoupí jejich zisk nad průměrný zisk. Stroje nedostávají mzdu. Všeobecné zvýšení mezd postihne proto méně ta průmyslová odbětví, která ve srovnání s ostatními používají více strojů než dělníků. Protože však konkurence má vždy tendenci vyrovnat zisky, mohou zisky, které vystoupí nad průměr, být jen přechodné. Všeobecné zvýšení

mezd bude tudíž mít, nepřihlížíme-li k určitému kolísání, za následek částečné snížení cen, tj. snížení tržní ceny zboží, které se vyrábí hlavně strojově, a ne všeobecné zdražení, jak tvrdí p. Proudhon.

Stoupání a klesání zisků a mezd vyjadřuje pouze poměr, v němž se kapitalisté a dělníci podílejí na výrobku jednoho pracovního dne, aniž to ve většině případů má vliv na cenu výrobku. A že „stávky, jejichž výsledkem je zvýšení mezd, přivodí všeobecné zvýšení cen a dokonce drahotu" – to jsou nápady, které se mohou vylíhnout jen v mozku nepochopeného poety.

V Anglii byly stávky pravidelně podnětem k vynálezům nebo k zavedení nějakých nových strojů. Lze říci, že stroje byly zbraní kapitalistů proti revoltujícím kvalifikovaným dělníkům. Automatický spřádací stroj (self-acting mule), největší vynález moderního průmyslu, vyřadil z boje vzbouřivší se přadláky. I kdyby spolky a stávky nebyly způsobily nic jiného, než že proti sobě vyvolaly v život mechanické vynálezy, měly by už tím ohromný vliv na vývoj průmyslu.

„Jak zjišťuji," pokračuje p. Proudhon, „v článku p. Léona Fauchera..., uveřejněném v září 1845, přestávají se angličtí dělníci od nějaké doby zabývat *sdruženími*, což je zajisté pokrok, k němuž je jim třeba blahopřát. Toto zlepšení morálky dělníků vyplývá však především z jejich hospodářského vzdělání. Mzdy, prohlásil na shromáždění v Boltonu jakýsi přadlák, nezávisí na továrnících. V období hospodářské tísně jsou zaměstnavatelé takřka jen bičem, jehož používá nutnost, a chtěj nechtěj jím musí být. Řídícím principem je poměr mezi nabídkou a poptávkou, a nad tím zaměstnavatelé nemají moc"... „Jako na zavolanou," volá p. Proudhon, „to jsou přece vychovaní dělníci, vzorní dělníci" atd. atd. „Tato bída Anglii ještě scházela; Kanál však nepřekročí." (Proudhon, sv. I, str. 261 a 262.)

Ze všech anglických měst je radikalismus nejsilnější v Boltonu. Boltonští dělníci jsou známi jako nejradikálnější revolucionáři. V době široké agitace za odstranění obilních cen domnívali se angličtí továrníci, že mohou proti velkostatkářům obstát jedině tím, že povedou do boje dělníky. Protože však zájmy dělníků byly neméně protichůdné zájmům továrníků než zájmy továrníků zájmům velkostatkářů, museli samozřejmě továrníci na shromáždění dělníků vždy podlehnout. A co udělali továrníci? Aby zachránili zdání, organisovali shromáždění, která se skládala z největší

části z dílovedoucích, z hrstky jim oddaných dělníků a z *přátel obchodu* ve vlastním smyslu slova. Když se skuteční dělníci chtěli těchto shromáždění také účastnit, jako v Boltonu a Manchesteru, aby protestovali proti těmto umělým demonstracím, nepustili je tam s odůvodněním, že je to ticket-meeting. Tím se rozumí schůze, na něž mohou jít jen ti, kdo mají vstupenky. Vyvěšené plakáty však oznamovaly veřejné shromáždění. Po každém takovém shromáždění přinášely noviny továrníků pompésní podrobné zprávy o proslovech na těchto shromážděních. Rozumí se samo sebou, že na nich mluvili dílovedoucí. Londýnské noviny otiskovaly tyto projevy doslova. Pan Proudhon má zase jednou to neštěstí, že považuje dílovedoucí za obyčejné dělníky a že jim výslovně zakazuje překročit Kanál.

Jestliže v letech 1844 a 1845 bylo o stávkách slyšet méně než dříve, je to tím, že léta 1844 a 1845 byla první dvě léta prosperity anglického průmyslu po roce 1837. Nicméně nebyla rozpuštěna ani jediná odborová organisace.

A nyní si poslechněme boltonské dílovedoucí. Podle nich nejsou továrníci pány mezd, protože nejsou pány cen výrobků, a nejsou pány cen výrobků, protože nejsou pány světového trhu. Dávají tak na srozuměnou, že dělníci se nemají sdružovat proto, aby si na zaměstnavatelích vynucovali zvýšení mezd. Pan Proudhon jim naproti tomu zakazuje sdružování ze strachu, že by mohlo mít za následek zvýšení mezd a že by přivodilo všeobecnou drahotu. Nemusíme zdůrazňovat, že v jednom bodě vládne mezi dílovedoucími a p. Proudhonem srdečná shoda: v tom, že zvýšení mezd znamená zvýšení cen výrobků.

Je však strach před drahotou skutečnou příčinou zloby p. Proudhona? Ne. Hněvá se na boltonské dílovedoucí jen proto, že určují hodnotu *nabídkou a poptávkou* a za mák se nestarají o *konstituovanou hodnotu*, o hodnotu, která dospěla ke konstituovanosti, o konstituování hodnoty, které zahrnuje *stálou směnitelnost* a všechny ostatní *proporcionality poměrů* a *poměry proporcionality* a nádavkem prozřetelnost.

„Stávka dělníků je *nezákonná*; to hlásá nejen trestní zákoník, nýbrž také ekonomický systém, nutnost stávajícího řádu... Lze trpět, aby každý jednotlivý

dělník svobodně rozhodoval o své osobě a o svých rukou; ale že se dělníci opovažují činit svými sdruženími násilí monopolu, to společnost připustit nemůže.“ (Sv. I, str. 334 a 335.)

Pan Proudhon se snaží dokázat, že článek trestního zákoníku je všeobecný a nutný výsledek vztahů buržoasní výroby.

V Anglii jsou sdružení povolena parlamentním aktem; a právě ekonomický systém donutil parlament vydat tento zákon. Když roku 1825 za ministra Huskissona musel parlament pozměnit zákonodárství, aby je postupně uvedl v soulad se stavem věcí, jaký vytvořila svobodná konkurence, musel nutně zrušit všechny zákony, které zakazovaly dělnické spolky. Čím víc se vyvíjí moderní průmysl a konkurence, tím víc se objevuje prvků, které vyvolávají odborová sdružení a podporují jejich vývoj; jakmile se tato sdružení stala ekonomickým faktem, den ze dne se upevňují a nemůže dlouho trvat a stanou se také zákonným faktem.

Článek francouzského trestního zákoníku tedy jen dokazuje, že moderní průmysl a konkurence nebyly za dob konstituanty a císařství ještě dostatečně vyvinuty.[72]

Ekonomové a socialisté* se shodují v jediném bodě: v tom, že *odborová sdružení* odsuzují. Své odsouzení jen různě odůvodňují.

Ekonomové říkají dělníkům: Nesdružujte se! Tím, že se sdružujete, brzdíte pravidelný chod průmyslu, bráníte továrníkům splnit objednávky, narušujete obchod a urychlujete zavádění strojů, které činí vaši práci zčásti zbytečnou, a tím vás nutí, abyste přijali ještě nižší mzdu. Vaše usilí je ostatně marné. Vaše mzda bude vždy určena poměrem rukou hledaných a rukou nabízených; a bouřit se proti věčným zákonům politické ekonomie je počínání stejně směšné jako nebezpečné.

Socialisté říkají dělníkům: Nesdružujte se, vždyť co tím vlastně získáte? Zvýšení mezd? Ekonomové vám s naprostou jistotou dokáží, že po těch několika groších, které byste v nejlepším případě na nějaký čas získali, přijde trvalé snížení. Obratní počtáři vám dokáží, že je třeba roků, aby vám zvýšení mezd vynahradilo jen ty výdaje, které vás stála organisace a podpora sdružení. My

* To jest tehdejší socialisté, fourierovci ve Francii a owenovci v Anglii. — *B. E. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

jako socialisté vám říkáme, že nehledě na tuto otázku peněz, nebudete o nic méně dělníky než předtím, tak jako páni zůstanou vždy pány. Proto žádná sdružení, žádnou politiku, neboť sdružovat se, co je to jiného než dělat politiku?

Ekonomové chtějí, aby dělníci zůstali v takové společnosti, jaká je a jakou podepsali a zpečetili ve svých příručkách.

Socialisté chtějí, aby dělníci nechali starou společnost na pokoji, aby mohli lépe vstoupit do nové společnosti, kterou jim tak prozřetelně připravili.

Navzdory těm i oněm, navzdory příručkám a utopiím nepřestala se dělnická sdružení ani na okamžik vyvíjet a rozrůstat s vývojem a růstem moderního průmyslu. A to platí pro dnešek v takové míře, že stupeň vývoje dělnických sdružení v té které zemi označuje přesně její místo v hierarchii světového trhu. Anglie, kde je průmysl nejpokročilejší, má také největší a nejlépe organisovaná sdružení.

V Anglii se neomezili na dílčí sdružení, která se vytvářela jen pro jednu stávku a s ní zase zmizela. Byly tam založeny stálé organisace, trade-uniony, které jsou baštou dělníků v jejich bojích s podnikateli. Dnes jsou všechny tyto místní trade-uniony soustředěny v Národním sdružení spojených odborů [National Association of United Trades][78], jehož ústřední výbor je v Londýně a které má již 80 000 členů. Tyto stávky, dělnická sdružení a trade-uniony vznikaly zároveň s politickým bojem dělníků, kteří nyní tvoří pod názvem *chartistů* velikou politickou stranu.

První pokusy dělníků *spojit se* mají vždy formu sdružení.

Velký průmysl shromažďuje spoustu lidí, kteří se navzájem neznají, na jednom místě. Konkurence rozdvojuje jejich zájmy. Avšak udržení mzdy, tento jejich společný zájem proti zaměstnavateli, je spojuje společnou myšlenkou odporu – *sdružení*. Tak mají dělnická sdružení vždy dvojí účel, totiž zrušit konkurenci mezi dělníky, aby bylo možné dělat společně konkurenci kapitalistovi. Prvním účelem odporu bylo pouze udržení mezd, ale pak, jakmile myšlenka udržet dělníky na uzdě spojí zase kapitalisty, seskupují se původně isolovaná sdružení dohromady, a udržení asociace proti vždy spojenému kapitálu se pro dělníky stává nutnějším než

udržení mzdy. To je tak pravda, že dělníci k velkému údivu anglických ekonomů věnují velkou část své mzdy ve prospěch spolků, které byly podle mínění ekonomů zřízeny jen kvůli mzdě. V tomto boji – a je to skutečná občanská válka – spojují se a vyvíjejí všechny prvky nutné pro budoucí bitvu. Jakmile dělnické spolky dospěly k tomuto bodu, nabývají politického charakteru.

Ekonomické podmínky změnily nejdříve širokou masu obyvatel v dělníky. Panství kapitálu vytvořilo pro tuto masu společnou situaci, společné zájmy. A tak je tato masa už třídou proti kapitálu, není však ještě třídou pro sebe. V boji, z něhož jsme naznačili jen některé fáze, se tato masa stmeluje, ustavuje se jako třída pro sebe. Zájmy, které hájí, stávají se třídními zájmy. Ale boj třídy proti třídě je politický boj.

V dějinách buržoasie musíme rozlišovat dvě fáze: tu, za které se pod vládou feudalismu a absolutní monarchie ustavovala v třídu, a tu, ve které již ustavena jako třída svrhla feudalismus a monarchii, aby učinila ze společnosti společnost buržoasní. První fáze byla nejdelší a vyžadovala největší úsilí. Také buržoasie začínala dílčími sdruženími proti feudálním pánům.

Bylo provedeno mnoho zkoumání, aby se vysvětlily různé historické fáze, kterými prošla buržoasie od městské obce až k svému ustavení jako třída.

Když však jde o to složit přesné účty o stávkách, sdruženích a ostatních formách, v nichž se proletariát před našima očima organisuje jako třída, jsou jedni zachváceni skutečným strachem, kdežto druzí dávají najevo *transcendentální* opovržení.

Utlačovaná třída je životní podmínkou každé společnosti založené na antagonismu tříd. Osvobození utlačované třídy znamená tudíž nezbytně vytvoření nové společnosti. Aby se mohla utlačovaná třída osvobodit, musí být dosaženo stupně, kdy získané výrobní síly a existující společenské instituce už nemohou existovat vedle sebe. Ze všech výrobních nástrojů je největší výrobní silou sama revoluční třída. Organisace revolučních živlů jako třídy předpokládá existenci všech výrobních sil, které se vůbec mohly vyvinout v lůně staré společnosti.

Znamená to, že po pádu staré společnosti nastoupí nové třídní panství, vyjádřené v nové politické moci? Ne.

Podmínkou osvobození pracující třídy je zrušení všech tříd, tak jako podmínkou osvobození třetího stavu, podmínkou buržoasního řádu, bylo zrušení všech stavů* a všech řádů.

Dělnická třída nahradí během svého vývoje starou buržoasní společnost asociací, která vylučuje třídy a jejich antagonismus, a nebude již politické moci ve vlastním smyslu, protože právě politická moc je oficiálním výrazem třídního antagonismu uvnitř občanské společnosti.

Do té doby bude antagonismus mezi proletariátem a buržoasií boj třídy proti třídě, boj, který přiveden ke svému nejvyššímu výrazu znamená totální revoluci. Můžeme se ostatně divit, že společnost založená na *protikladu* tříd vyústí v brutální *rozpor*, ve střetnutí muže proti muži jakožto poslední řešení?

Neříkejte, že společenský pohyb vylučuje politický pohyb. Nikdy neexistuje politický pohyb, který by nebyl zároveň společenským pohybem.

Jedině za takového pořádku, v němž už nebude tříd a třídního antagonismu, přestanou být *společenské evoluce politickými revolucemi*. Do té doby bude poslední slovo vědy o společnosti v předvečer každého všeobecného přetvoření společnosti znít:

„Boj nebo smrt. Krvavá bitva nebo nebytí. Tak neúprosně je položena otázka." *(George Sand.)*[74]

* O stavech se tu mluví v historickém smyslu, jako o stavech feudálního státu, stavech s určitými a vymezenými výsadami. Buržoasní revoluce stavy odstranila i s jejich výsadami. Buržoasní společnost zná už jen *třídy*. Bylo tedy v naprostém rozporu s dějinami, byl-li proletariát označován jako „čtvrtý stav". — *B. E. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1885.)*

B. ENGELS

SOUMRAK A BLÍŽÍCÍ SE PÁD GUIZOTŮV. — POSTAVENÍ FRANCOUZSKÉ BURŽOASIE

Anglická divadla by měla stáhnout ze svého repertoáru „Školu pomluv"[75], protože největší škola tohoto druhu byla zřízena v Paříži, v poslanecké sněmovně. Taková spousta skandálních historií, jaká se tam nakupila a přetřásá v posledních čtyřech pěti týdnech, nemá v letopisech parlamentních debat vůbec obdoby. Jistě si vzpomínáte, jaký nápis kdysi navrhoval pan Duncombe pro vaši slavnou poslaneckou sněmovnu: „*V těchto zdech se odehrávají ty nejtrapnější a nejhnusnější věci.*" Nuže, tady má váš sbor buržoasních zákonodárců důstojný protějšek; zde se odehrávají věci, které vhánějí ruměnec studu do tváří i nejostřílenějším britským darebákům. Čest staré Anglie je zachráněna; pan de Girardin zastínil i pana Roebucka; pan Duchâtel překonal sira Jamese Grahama.

Nemám v úmyslu podávat vám tu úplný výčet skandálních afér, které se provalily v několika posledních týdnech; nemíním se zmiňovat o desítkách případů korupce, které byly předány soudům; nebudu se šířit o panu Gudinovi, královu pobočníkovi,

který se se značnou dávkou mazanosti pokusil zavést v Tuilerijském paláci manýry salónních hochštaplerů; také vám nebudu podávat podrobnou zprávu o špinavé aféře generála Cubièra, francouzského paira a bývalého ministra války, který pod záminkou, že je třeba podplatit vládu, aby povolila založení jakési báňské společnosti, vylákal na této společnosti čtyřicet akcií, které docela klidně strčil do vlastní kapsy, a za to ho teď soudí komora pairů. Ne, nic z toho. Uvedu vám jen několik vybraných příkladů, několik ukázek ze dvou nebo tří zasedání poslanecké sněmovny, takže si o ostatním budete moci udělat úsudek sami.

Pan Emile de Girardin, poslanec a vydavatel deníku „La Presse", v obou těchto svých funkcích stoupenec nové „*pokrokově konservativní*" strany a v poslední době jeden z nejzavilejších oponentů vlády, kterou donedávna podporoval, je člověk velice nadaný a aktivní, ale úplně bez zásad. Od počátku své veřejné kariéry se nikdy neštítil použít jakéhokoli prostředku, jen když na sebe upozornil veřejnost. To on donutil Armanda Carrela, proslulého redaktora listu „National", k souboji a zastřelil ho, a tak se zbavil nebezpečného konkurenta. Podpora takového muže, vlastníka vlivných novin a člena poslanecké sněmovny, byla ovšem pro vládu velmi důležitá. Jenže pan de Girardin prodal svou podporu (on ji totiž vždycky *prodával*) za velmi vysokou cenu. Pan de Girardin a vláda spolu uzavřeli nejednu transakci, ovšem ne vždy k naprosté obapolné spokojenosti. A tak se pan de Girardin mezitím připravil, aby ho žádný zvrat událostí nepřekvapil. Ježto předvídal možnost roztržky s Guizotovou vládou, sbíral zprávy o všelijakých skandálních čachrech, úplatcích a machinacích. K tomu měl sám nejlepší příležitost a kromě toho mu ještě zprávy tohoto druhu dodávali jeho přátelé a exponenti na vlivných místech. Z průběhu debat mezi stranami na nynějším zasedání pan de Girardin usoudil, že se blíží Guizotův a Duchâtelův pád. Byl jedním z hlavních činitelů při vytváření nové „pokrokově konservativní" strany a znovu a znovu vládě hrozil, bude-li dál sledovat svůj dosavadní kurs, že na ni dopadne všechna tíha jeho hněvu. Ale pan Guizot jakýkoli kompromis s novou stranou s naprostým opovržením odmítl. Její zakladatelé se odtrhli od vládní většiny a začali na vládu dotírat

oposičními útoky. Při finančních a jiných debatách ve sněmovně vyšla najevo taková spousta skandálů, že pánové Guizot a Duchâtel byli nuceni hodit několik svých kolegů přes palubu, aby zachránili vlastní kůži. Ale uvolněná místa byla obsazena tak bezvýznamnými figurami, že ani jedna strana nebyla spokojena, a vláda se tím spíše oslabila než posílila. Pak přišla Cubièrova aféra, která vyvolala i u většiny určité pochybnosti, zda bude pan Guizot moci setrvat v úřadě. Nyní, když pan de Girardin viděl, že vláda je úplně desorganisována a oslabena, měl za to, že přišel okamžik, kdy bude moci vytáhnout Pandořinu skříňku[76] skandálů a dorazit viklající se vládu odhaleními, která by otřásla i důvěrou „*břicha*" sněmovny[77].

Začal tím, že vládu obvinil, že prodala za 80 000 franků titul paira, ale když dostala peníze, svůj slib nedodržela! Komora pairů pokládala toto tvrzení, uveřejněné v „Presse", za svou urážku a požádala poslaneckou sněmovnu o vydání pana de Girardina, aby ho mohla pohnat před svůj soud komory pairů. Tato žádost vyvolala mezi poslanci debatu, při které pan Girardin trval na svém tvrzení v plném rozsahu a prohlašoval, že má důkazy. Odmítl však uvést jména, protože prý není hrát úlohu *udavače*. Řekl však, že se o té věci třikrát zmínil v soukromé rozmluvě panu Guizotovi, a ten to nikdy nepopřel, a jednou že o tom mluvil s panem Duchâtelem, který odpověděl: „Stalo se to za mé nepřítomnosti a já to dodatečně neschválil; je to věc pana Guizota." Pan Duchâtel všechno kategoricky popřel. „V tom případě," pravil pan de Girardin, „vám předložím důkaz, že pro vládu jsou takové machinace běžnou zvyklostí", a přečetl dopis generála Alexandra de Girardina (je to patrně otec pana Emila de Girardina, který pochází z nemanželského svazku) králi. V tomto dopise vyjadřuje generál de Girardin svou vděčnost za to, že mu bylo nabídnuto pairství, ale zároveň píše, že si pan Guizot později vymínil, že za toto vyznamenání generál de Girardin použije svého vlivu na pana Emila de Girardina a bude na něj působit, aby nevystupoval proti vládě. Ale on — generál de Girardin — prý nechce mít s takovými machinacemi nic společného, a proto pairství odmítá." Ó!" zvolal pan Duchâtel, „je-li to jen tohle, chtěli bychom připomenout, že pan Emile de Girardin nám sám

nabídl, že zanechá oposice, uděláme-li ho pairem, ale my jsme tuto nabídku odmítli." Hinc illae lacrimae!* Ale na tvrzení uvedená v dopise neodpověděl pan Duchâtel ani slovem. Sněmovna potom odhlasovala, že pan Emile de Girardin má být vydán soudu pairů. Byl tedy souzen, ale i pak trval na svém tvrzení a prohlásil, že ježto se prodej pairství neuskutečnil, nemohla se jeho obvinění dotknout sněmovny pairů, nýbrž jen vlády. Nato ho pairové *zprostili*. Girardin se hned vytasil s další skandální aférou. Loni začaly vycházet veliké noviny, zvané „Époque", které měly podporovat vládu, vytlačit všechny opoziční noviny a nahradit drahou podporu páně de Girardinovy „Presse". Tento pokus na celé čáře ztroskotal; zčásti také díky intrikám pana de Girardina samého, který má prsty v každé takové věci. Když byl nyní pan Duchâtel obviněn z toho, že podplácel tisk, prohlásil, že vláda nikdy žádným novinám žádné podpory nevyplácela. Pan de Girardin proti tomuto tvrzení uváděl všeobecně známý fakt, že když redaktoři „Époque" na panu Duchâtelovi znovu a znovu mámili peníze, pan Duchâtel jim řekl: „Aby bylo jasno, zlato a stříbro nemám, ale dám vám, co mám", a dal jim výsadu otevřít třetí operní divadlo v Paříži. „Panstvo" z „Époque" tuto výsadu prodalo za 100 000 franků, z toho bylo 60 000 franků vydáno na podporu listu a zbývajících 40 000 franků se podělo bůhvíkam. Také to pan Duchâtel kategoricky popřel, ale je to všeobecně známá věc.

Kromě toho odhalil pan de Girardin ještě jiné podobné manipulace, ale uvedené ukázky jistě docela postačí.

Včera si vzal pan de Girardin v poslanecké sněmovně znovu slovo a přečetl několik dopisů, ze kterých vyplývá, že pan Duchâtel dal na státní útraty vytisknout debatu o aféře kolem prodeje pairství a rozeslat všem městským radám v zemi; že však v této vládní zprávě nebyla správně reprodukována ani řeč pana Girardina, ani projev pana Duchâtela; naopak, oba projevy byly upraveny tak, aby se pan Girardin jevil jako směšný nactiutrhač, kdežto pan Duchâtel ve světle naprosté bezúhonnosti a dokonalé ctnosti. Pokud jde o podstatu věci, pan de Girardin opakoval všechna

* Proto ty slzy! *(Pozn. red.)*

svá tvrzení a vyzval vládu, aby buď sestavila parlamentní komisi, která by jeho obvinění vyvrátila, nebo aby ho pohnala před soud pro pomluvu. V obou případech prý bude jeho povinností uvést jména osob zapletených do této věci, jakož i všechny podrobnosti, a bude tak moci dokázat svá obvinění, aniž se dostane do postavení sprostého udavače. To vyvolalo ve sněmovně všeobecnou bouři. Pan Duchâtel všechno popřel; pan de Girardin to znovu tvrdil; pan Duchâtel znovu popřel; pan de Girardin ještě jednou opakoval svá tvrzení atd., přičemž sněmovní „sbory" na sebe pokřikovaly. Jiní členové oposice také vyzývali vládu, ať tedy celou věc vyšetří buď parlamentní komise, nebo soud. Nakonec pan Duchâtel prohlásil:

„Parlamentní vyšetřování by, pánové, znamenalo totéž jako předpokládat, že většina sněmovny pochybuje o bezúhonnosti vlády, a proto by ve chvíli, kdy by bylo takové vyšetřování povoleno, museli na naše místa zasednout jiní lidé; máte-li nějaké pochybnosti, řekněte nám to rovnou, a my odstoupíme hned."

„Potom," řekl pan de Girardin, „nezbývá než soud. Jsem ochoten se podrobit; troufáte-li si, postavte mne před soud."

„Ne," řekl pan Hébert, ministr spravedlnosti, „to neuděláme, protože soudit bude většina sněmovny."

„Ale vždyť to není politická otázka," řekl pan Odilon Barrot, „nýbrž čistě *právní* otázka, a rozhodovat o takových otázkách není v naší kompetenci, nýbrž patří do kompetence soudů. Jestliže pan de Girardin ve svých novinách pomlouval vládu, proč ho za to nepohnat před soud?"

„Nechceme!"

„Dobrá, ale bylo tu vzneseno přímé obvinění i proti jiným osobám, že prováděly machinace s pairstvím; proč nevolat ty k odpovědnosti? A pokud jde o tu aféru s „Époque" a výsadou na otevření opery — jestliže jste se toho, jak říkáte, nezúčastnili, proč nedáte pohnat před soud ty, kdo se takových hnusných machinací *zúčastnili*? Jsou tu přímá obvinění, ba částečné důkazy, že byla spáchána řada trestných činů; proč královští prokurátoři nestíhají údajné pachatele těchto činů, jak je jejich povinností?"

„Nezavedeme soudní řízení," odpověděl pan Hébert, „protože ráz těchto obvinění a charakter těch, kdo je vznášejí, nejsou toho druhu, aby korunní právníci mohli tato obvinění vůbec považovat za pravděpodobná!"

Toto všechno bylo co chvíli přerušováno mručením, křikem, bušením a vůbec povykem všeho druhu. Toto zasedání, jež nemá obdoby a jež otřáslo Guizotovou vládou až do samých základů, bylo uzavřeno hlasováním dokazujícím, že ať byla víra většiny otřesena sebevíc, systém hlasování otřesen nebyl!

„Sněmovna vyslechla vysvětlení vlády, shledala je *uspokojivým* a přešla k dennímu pořádku."

Co tomu říkáte? Kdo se vám líbí víc, vláda nebo většina, francouzští poslanci nebo vaše vlastní dolní sněmovna? Pan Duchâtel nebo sir James Graham? Troufám si tvrdit, že se budete těžko rozhodovat. Je však mezi nimi jeden rozdíl. Anglická buržoasie musela až do dneška bojovat proti aristokracii, která, třeba ve stavu rozkladu a úpadku, ještě úplně nedohrála svou úlohu. Anglická aristokracie vždy nacházela podporu v té či oné frakci buržoasie samé, a právě tato nejednotnost buržoasie chránila dosud aristokracii před úplným zánikem. V této chvíli chrání aristokracii proti průmyslníkům vlastníci cenných papírů, bankéři a rentiéři se stálým důchodem a velká část loďařů. To dokazuje celá kampaň za zrušení obilních zákonů. Proto bude pokroková frakce anglické buržoasie (mám na mysli průmyslníky) ještě schopna uskutečnit některá pokroková politická opatření, která budou stále víc a víc urychlovat rozklad aristokracie. Průmyslníkům dokonce *nebude zbývat* nic jiného; musí rozšiřovat své trhy, což není možné, neklesnou-li ceny, a ceny mohou klesnout jen na základě snížení výrobních nákladů; aby klesly výrobní náklady, je nutno především snížit mzdy a nejschůdnější cestou k tomu je snížení cen základních životních prostředků; a toho lze zase dosáhnout jedině snížením daní. To je logický řetěz, který nutí anglické průmyslníky zničit anglikánskou církev a snížit nebo „spravedlivě upravit" státní dluh. Obě tato opatření jakož i další v tomto duchu budou muset provést, jakmile shledají – a k tomu nutně dojde – že světový trh nestačí plynule a pravidelně odebírat jejich výrobky. A tak tedy anglická buržoasie stále ještě kráčí cestou pokroku; musí svrhnout aristokracii a privilegované duchovenstvo; bude muset uskutečnit určitá pokroková opatření, která může provést nejlépe právě ona. Naproti tomu francouzská buržoasie je v docela jiném postavení. Ve Francii není ani rodová, ani pozemková šlechta. Revoluce ji úplně smetla. Není tam ani privilegovaná, ani státní církev; naopak, katolické i protestantské duchovenstvo dostává plat od vlády a má úplně stejné postavení. Ve Francii není možný vážný boj průmyslníků s majiteli cenných papírů, bankéři a loďaři, protože ze všech

frakcí buržoasie jsou majitelé cenných papírů a bankéři (kteří jsou zároveň hlavními akcionáři železnic, dolů a jiných společností) rozhodně nejsilnější frakcí a od roku 1830 drželi jen s malými přestávkami neustále v rukou otěže vlády. Továrníci, zkrušeni zahraniční konkurencí na cizích trzích a ohroženi na svých vlastních, nemají vyhlídky, že by dosáhli takové moci, aby mohli úspěšně bojovat proti bankéřům a majitelům cenných papírů. Naopak jejich vyhlídky se rok od roku zhoršují; jejich účast v poslanecké sněmovně, dříve poloviční, tvoří teď sotva jednu třetinu sněmovny. Z toho všeho plyne, že ani některá frakce, ani celá vládnoucí buržoasie nemůže uskutečnit nic, co by třeba jen zdaleka připomínalo „pokrok"; že vláda buržoasie je ve Francii od revoluce z roku 1830 tak naprostá, že vládnoucí třída nemohla dělat nic jiného než se postupně *opotřebovávat*. A to taky dělala. Místo aby šla kupředu, musela jít zpátky: omezit svobodu tisku, odvolat právo svobodného sdružování a shromažďování, vydat různé výjimečné zákony, aby udržela pracující lid v porobě. A skandální aféry, které se provalily v několika posledních týdnech, jsou pádným důkazem, že francouzská vládnoucí buržoasie je úplně vyžilá, úplně „opotřebovaná".

Velká buržoasie je věru v povážlivém postavení. V Guizotovi a Duchâtelovi si konečně našla vhodné vládce. Držela je ve funkcích sedm let a v každých volbách jim zajišťovala silnější a silnější většinu. A teď, když jsou už všechny opoziční skupiny ve sněmovně tak malé, že jsou naprosto bezmocné – nyní, kdy zřejmě nastaly Guizotovi a Duchâtelovi slavné dny, právě v té chvíli se na členy vlády provalí taková spousta špíny, že nemohou při nejlepší vůli setrvávat ve svých funkcích, i kdyby je obě sněmovny jednomyslně podporovaly. Nemůže být pochyby, že Guizot a Duchâtel podají se svými kolegy co nejdříve demisi; mohou si ministerskou existenci ještě o několik týdnů prodloužit, ale jejich konec se blíží, neodvratně blíží! A kdo bude vládnout po nich? Bůhví! Mohou říci jako Ludvík XV.: „Po mně potopa, zkáza, chaos." Thiers není s to dát dohromady většinu. Molé je starý, opotřebovaný a bezvýznamný muž, který narazí na všemožné nesnáze, a aby si zajistil podporu většiny, bude muset provádět podobné skandální machinace,

a proto skončí stejně jako Guizot. A v tom je hlavní potíž. Dnešní voliči zvolí vždy takovou většinu, jaká je teď; dnešní většina bude vždy žádat podobnou vládu, jako je Guizotova a Duchâtelova, která se vždy zase zaplete do všelijakých těch skandálů; a žádné takové ministerstvo nemůže vydržet nápor veřejného mínění. To je bludný kruh, v němž se motá nynější systém. Ale pokračovat dál tak jako dosud je nemožné. Co tedy dělat? Není jiné východisko než tento kruh prorazit a provést reformu volebního práva; jenomže volební reforma znamená připustit k volbě menší podnikatele a to znamená ve Francii „počátek konce". Rothschild i Ludvík Filip vědí stejně dobře, že připustit k volbám maloburžoasii neznamená nic jiného než — „LA RÉPUBLIQUE!"*

Napsal B. Engels
Otištěno v listu „The Northern Star",
čís. 506 z 3. července 1847,
s poznámkou redakce:
„Od našeho zvláštního pařížského dopisovatele"

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — „Republiku!" *(Pozn. red.)*

K. MARX

KOMUNISMUS LISTU „RHEINISCHER BEOBACHTER"[78]

V Bruselu 5. září. — „Deutsche-Brüsseler-Zeitung"[79] otiskla v čís. 70 článek z listu „Rheinischer Beobachter", jejž uvádí těmito slovy:

„„Rheinischer Beobachter' hlásá v čís. 206 komunismus, jak je vidět z článku, jejž uvádíme."

Ať už je tato poznámka míněna ironicky nebo ne, komunisté se musí ohradit proti tomu, že by „Rheinischer Beobachter" [Porýnský pozorovatel] mohl hlásat „komunismus", a zejména proti tomu, že by článek otištěný v čís. 70 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" byl komunistický.

Jestliže jistá frakce německých socialistů neustále láteřila na liberální buržoasii, a to tak, že z toho mohly mít prospěch jedině německé vlády, jestliže se teď vládní listy jako „Rheinischer Beobachter" chytají frází těchto lidí a tvrdí, že zájmy proletariátu nezastává liberální buržoasie, nýbrž vláda, komunisté nemají ani s jedněmi, ani s druhými nic společného.

Někteří lidé chtěli ovšem svalit odpovědnost za to na německé komunisty, obviňovali je, že jsou spolčeni s vládou.

Ale to je směšné obvinění. Vláda se nemůže spojit s komunisty, komunisté se nemohou spojit s vládou prostě proto, že komunisté jsou ze všech revolučních stran v Německu tou nejrevolučnější, a vláda to ví lépe než kdo jiný.

Že by se komunisté spojili s vládou, která je prohlásila za velezrádce a podle toho s nimi také jedná?

Že by vláda ve svých tiskových orgánech propagovala zásady, které jsou ve Francii považovány za anarchistické, paličské, zhoubné pro všechny společenské vztahy a jimž také německá vláda neustále připisuje tyto vlastnosti?

Na to není ani pomyšlení. Všimněme si blíže toho takzvaného komunismu, který hlásá „Rheinischer Beobachter", a uvidíme, že je velmi nevinný.

Článek začíná takto:

„Pozorujeme-li *naši* (!) sociální situaci, ukazují se všude veliké nešvary a velice naléhavé potřeby (!), a musíme přiznat, že se mnoho zameškalo. To je fakt a vzniká *pouze* (!) otázka, čím to je. Jsme přesvědčeni, že na tom nenese vinu naše zřízení, neboť (!) ve Francii a v Anglii je (!) to se sociální situací ještě daleko horší. Nicméně (!) liberalismus hledá lék jedině v zastupitelském systému; kdyby měl lid zastoupení, však už by si prý pomohl. To je ovšem úplně ilusorní, ale jeví se to právě tak (!) nanejvýš (!!) zřejmé."

V tomto odstavci vidíme před sebou našeho „Pozorovatele" jako živého, jak v rozpacích, čím začít, hryže násadku, jak dumá, píše, škrtá, znovu píše, až nakonec za drahnou chvíli zplodí onen nádherný odstavec. Aby se nějak dostal k liberalismu, svému dávnému koníčku, začíná „naší sociální situací", čili přesně vzato sociální situací „Pozorovatele", která jistě má své nepříjemné stránky. S pomocí velice otřepaného postřehu, že naše sociální situace je mizerná a že se mnoho zameškalo, prodírá se několika velice trnitými větami až k bodu, kde mu vzniká *pouze* otázka, čím to je. Ale tato otázka mu vzniká *pouze* proto, aby zase ihned zanikla. „Pozorovatel" nám totiž neříká, čím to je, neříká nám ani, čím to *není*, říká nám jen, o čem je *přesvědčen*, že to tím není, a to něco je samozřejmě pruské státní zřízení. Od pruského zřízení se jediným smělým „neboť" přenáší do Francie a Anglie a odtud je ovšem k pruskému liberalismu jen malý skok, a ten také bravurně provádí, odraziv se o jedno co možno nemotivované „nicméně". A tak se konečně dostává na své oblíbené pole, kde může zvolat: To je ovšem úplně ilusorní, ale jeví se to právě tak nanejvýš zřejmé. *Ale právě tak nanejvýš*!!!

Cožpak komunisté tak hluboko klesli, že by jim bylo možno

přičítat otcovství takových vět, takových klasických přechodů, tak snadno vznikajících a zanikajících otázek, takových báječných „*pouze*", „*neboť*", „*nicméně*" a hlavně obratu: „ale právě tak nanejvýš"?

Kromě „starého vojevůdce" Arnolda Ruga najde se v Německu jen hrstka lidí, kteří dovedou takhle psát, a tato hrstka jsou vesměs konsistoriální radové v ministerstvu pana Eichhorna.

Abychom se zabývali obsahem tohoto úvodního odstavce, to od nás nikdo nemůže žádat. Nemá žádný jiný obsah než svou nemotornou formu, je jen branou, kterou vstupujeme do síní, kde náš pozorující konsistoriální rada vyhlašuje křižácké tažení proti liberalismu.

Poslyšme, co říká:

„Liberalismus má už předem tu výhodu, že se blíží k lidu v lehčí a líbivější formě než byrokracie." (Takhle těžkopádně a kostrbatě nepíše ovšem ani pan Dahlmann nebo Gervinus.) „Hovoří o blahu lidu a právech lidu. Ve skutečnosti však jen strká lid do popředí, aby nahnal vládě strach, je to pro něj jen potrava pro děla při velkém útoku na vládní moc. Strhnout na sebe státní moc, to je pravý záměr liberalismu, blaho lidu je mu vedlejší."

Domnívá se pan konsistoriální rada, že tím řekl lidu něco nového? Lid, a zejména jeho komunistická část, velmi dobře ví, že liberální buržoasie jde jen za svými vlastními zájmy, že na jejích sympatiích k lidu se nedá mnoho stavět. Ale vyvozuje-li z toho pan konsistoriální rada, že se lid, pokud se účastní politického hnutí, dává liberární buržoasií využívat pro její cíle, musíme mu odpovědět: to se ovšem takovému panu konsistoriálnímu radovi jeví úplně zřejmé, ale je to právě tak nanejvýš ilusorní.

Lid – anebo abychom na místo tohoto mnohoznačného a kolísavého pojmu dosadili jednoznačný — proletariát uvažuje docela jinak, než se kdy snilo pánům z duchovního ministerstva. Proletariát se neptá, zda je blaho lidu pro buržoy vedlejší či hlavní věcí, zda *chtějí* proletariátu použít jako potravy pro děla nebo ne. Proletariát se neptá jen, co by buržoové *chtěli* dělat, nýbrž co *musejí* dělat. Ptá se, co mu poskytne víc prostředků k dosažení jeho vlastních cílů, zda nynější politický stav, vláda byrokracie, nebo vláda buržoasie, o kterou usilují liberálové. K tomu stačí, srovná-li si politické postavení proletariátu v Anglii,

ve Francii a v Americe s politickým postavením německého proletariátu, a hned vidí, že vláda buržoasie nejen dává proletariátu do rukou docela nové zbraně k boji *proti* buržoasii, nýbrž zajišťuje mu i docela jiné postavení, postavení uznané strany.

Domnívá se snad pan konsistoriální rada, že proletariát, který se stále víc přimyká ke komunistické straně, nebude umět užívat svobody tisku a svobody sdružování? Jen ať si přečte anglické a francouzské dělnické noviny, jen ať se zajde podívat třeba na jediné chartistické shromáždění!

Ale v duchovním ministerstvu, kde se rediguje „Rheinischer Beobachter", mají o proletariátu prapodivné představy. Myslí si, že mají co dělat s pomořanskými sedláky nebo berlínskými povaleči. Domnívají se, že dosáhli vrcholu důmyslu, neslibují-li už lidu panem et circenses*, ale panem et religionem**. Namlouvají si, že proletariát touží po tom, aby mu někdo pomáhal, a ani je nenapadá, že proletariát nečeká pomoc od nikoho jiného než sám od sebe. Netuší, že proletariát prokoukl skrz naskrz právě tak fráze pánů konsistoriálních radů o „blahu lidu" a špatné sociální situaci jako podobné fráze liberálních buržoů.

A proč je buržoům blaho lidu vedlejší věcí? „Rheinischer Beobachter" odpovídá:

„Dokázal to Spojený zemský sněm; proradnost liberalismu je nabíledni. Důchodová daň byla zkušebním kamenem liberalismu, a liberalismus ve zkoušce neobstál."

Vida, je, ty blahosklonné konsistoriální rady, kteří si ve své ekonomické nevinnosti představují, že mohou důchodovou daní sypat proletariátu písek do očí!

Daň z porážek a mletí postihuje přímo dělnickou mzdu, důchodová daň postihuje zisk z kapitálu. Nanejvýš zřejmé, že, pane konsistoriální rado? Jenže kapitalisté si nenechají a nemohou nechat jen tak zdanit své zisky. To už s sebou nese konkurence. Za pár měsíců po zavedení důchodové daně by tedy mzda dělníků klesla právě o tolik, oč efektivně stoupla zrušením daně z porážky a mletí, oč se tím snížily ceny potravin.

* — chléb a hry. *(Pozn. red.)*
** — chléb a náboženství. *(Pozn. red.)*

Deutsche-Brüsseler-Zeitung.

№ 73. Brüssel, Sonntag den 12. September 1847.

Stránka „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" s Marxovým článkem „Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter'" a se začátkem Engelsova článku „Německý socialismus veršem a prózou"

Úroveň mzdy vyjádřené nikoli v penězích, nýbrž v nutných životních potřebách dělníka, tj. úroveň *reálné*, nikoli *nominální* mzdy, závisí na poměru mezi poptávkou a nabídkou. Změněný způsob zdanění může způsobit přechodnou poruchu, ale natrvalo na tom nemůže nic změnit.

Jediná ekonomická výhoda důchodové daně je v tom, že její vybírání je méně nákladné, a o tom konsistoriální rada nemluví. Ostatně proletariát ani z toho nic nemá.

Co je tedy nakonec z celého toho povyku s důchodovou daní?

Předně, proletariát nemá na celé té věci vůbec zájem, nebo jen dočasně.

Za druhé, vláda, která při vybírání daně z porážek a mletí přichází denně přímo do styku s proletariátem a probouzí v něm proti sobě zášť, zůstává při důchodové dani v pozadí a nutí buržoasii, aby se plně ujala nenáviděné činnosti stlačování mezd.

Důchodová daň by tedy byla výhodná jen pro vládu, proto ta zlost konsistoriálních radů, že byla zamítnuta.

Ale připusťme na okamžik i to, že proletariát má na celé té věci zájem; směl tento sněm důchodovou daň povolit?

Naprosto ne. Nesměl povolit vůbec žádné finanční prostředky, musí celý finanční systém ponechat tak, jak byl, dokud vláda nesplní všechny jeho požadavky. Odmítnutí finančních prostředků je ve všech parlamentních sborech prostředkem, jak donutit vládu, aby ustoupila většině. Toto důsledné odmítání finančních prostředků je jediný bod, v němž se zemský sněm choval energicky, a proto musí zklamaní konsistoriální radové právě vůči tomu vzbudit u lidu podezření.

„A přece,“ praví se dále v „Rheinischer Beobachter“, „s důchodovou daní vlastně přišly právě orgány liberálů.“

Úplně správně, vždyť je to také ryze buržoasní opatření. Ale to ještě neznamená, že je buržoové nemohou zamítnout, když je nevhod navrhují ministři, které nemohou pustit ani na krok z dohledu.

My si ostatně dobře zapamatujeme přiznání, kdo je autorem důchodové daně; později se nám to bude hodit.

Pan konsistoriální rada ještě chvíli plácá páté přes deváté

bez hlavy a paty a pak najednou takto klopýtne o proletariát:

„Co je to proletariát?" (To je zase jedna z těch otázek, které *pouze* vznikají, aby bez odpovědi zanikly.) „Nepřeháníme, řekneme-li," (tj. konsistoriální radové z „Rheinischer Beobachter", ne ovšem ostatní prachobyčejné noviny) „že třetina lidu nemá základ pro svou existenci a druhá třetina se řítí po nakloněné ploše. Věc proletariátu je věcí velké většiny lidu, je to kardinální otázka."

Jak rychle tyto byrokraty přivede k rozumu jediný Spojený zemský sněm s troškou opposice! Jak je to dlouho, co vlády zakazovaly novinám tvrdit takové nehoráznosti, jako že bychom my v Prusku měli proletariát? Jak je to dlouho, co hrozily zákazem „Trier'sche Zeitung" a jiným novinám – těmto neviňátkům! – za to, že zlovolně dávaly na srozuměnou, že i pruský proletariát žije v takových špatných poměrech jako francouzský a anglický proletariát? Nu, jak je vládě libo. I to si dobře zapamatujeme, že velká většina lidu jsou proletáři.

„Zemský sněm," praví se dále, „pokládal za kardinální otázku otázku zásady, totiž otázku, zda má vysoké shromáždění dostat státní moc. A co měl dostat lid? Nic! Žádné železnice, žádné rolnické hypoteční banky, žádnou daňovou úlevu! Šťastný lide!"

Všimněte si, jaká je ten náš ulízaný konsistoriální rada liška podšitá! Zemský sněm prý pokládal za kardinální otázku otázku zásady. Svatá prostoto těchto láskyplných potměšilců! Zda má vláda dostat půjčku 30 milionů, důchodovou daň, jejíž výše se předem nedá odhadnout, hypoteční banku, jejímž prostřednictvím by mohla dostat čtyři sta až pět set milionů na státní domény – zda se tohle všechno má dát k volné disposici nynější lehkomyslné a reakční vládě, a tím ji udělat na věčné časy nezávislou, anebo zda by bylo lépe držet ji zkrátka, odmítnutím finančních prostředků ji podřídit veřejnému mínění, tomu říká takový poťouchlý konsistoriální rada otázka zásady!

„A co má dostat lid?" ptá se přející pan konsistoriální rada. *Žádnou železnici* – nebude tedy také muset platit daně na uhrazení úroků z půjčky a na krytí velkých ztrát, které s sebou nutně přinese provoz této dráhy.

„*Žádné hypoteční banky*!" – Netváří se náš konsistoriální rada, jako by vláda zamýšlela dávat proletářům renty? Právě naopak, vláda chtěla dávat renty *šlechtě* a lid je měl zaplatit. Že prý se tím

sedlákům ulehčí výkup robot. Počkají-li rolníci ještě nějaký ten rok, nebudou je pravděpodobně už vůbec muset *vykupovat*. Až se vrchnosti zablýsknou nad hlavou vidle sedláků, a to se může docela snadno stát, odpadnou roboty samy sebou.

„*Žádná důchodová daň.*" Ale dokud důchodová daň nenese lidu žádný důchod, může mu to být úplně jedno.

„Šťastný lide," pokračuje konsistoriální rada, „vyhrál jsi přece otázku zásady! A nechápeš-li, co to znamená, dej si to od svých zástupců vysvětlit; při tom dlouhém výkladu snad zapomeneš na to, že máš hlad!"

Kdo si ještě troufá říkat, že německý tisk není svobodný? „Rheinischer Beobachter" tu zcela beztrestně používá obratu, který by mnohý francouzský provinciální soud bez okolků prohlásil za pobuřování různých společenských tříd proti sobě navzájem a viníka by dal potrestat.

Konsistoriální rada si ostatně počíná strašně nemotorně. Chce se lidu zalichotit, ale přitom si o něm myslí, že neví, co je to otázka zásady. Za to, že musí předstírat účast s jeho *hladověním*, mstí se tím, že jej prohlašuje za hloupý, politicky neschopný. Proletariát ví tak dobře, co je to otázka zásady, že zemskému sněmu nevytýká, že ji vyhrál, nýbrž že ji *nevyhrál*. Proletariát vytýká zemskému sněmu, že se choval defensivně, že nepřešel do útoku, že nešel desetkrát dál. Vytýká mu, že nevystupoval dost rozhodně, aby umožnil proletariátu účastnit se hnutí. Proletariát se ovšem nemohl zajímat o *stavovská práva*. Ale zemský sněm, který žádá porotní soudy, rovnost před zákonem, zrušení roboty, svobodu tisku, svobodu sdružování a skutečné zastoupení, zemský sněm, který by jednou provždy zúčtoval s minulostí a řídil by své požadavky podle potřeb doby místo podle starých zákonů, takový zemský sněm by mohl počítat s velmi účinnou podporou proletariátu.

„Beobachter" pokračuje:

„Nedej bůh, aby tento sněm získal vládní moc, to by znamenalo nepřekonatelnou brzdu pro všechna sociální zlepšení."

Pan konsistoriální rada může být klidný. S takovým zemským sněmem, který se nedovedl vypořádat ani s pruskou vládou, s takovým sněmem se proletariát, bude-li třeba, dokáže vypořádat.

„Říkalo se," pozoruje konsistoriální rada dále, „že prý důchodová daň

vede k revoluci, ke komunismu. K revoluci, zajisté, tj. k *přetvoření* sociálních vztahů, k odstranění *bezmezné bídy*."

Buďto si chce konsistoriální rada dělat blázny ze svých čtenářů a pouze říci: důchodová daň odstraňuje *bezmeznou* bídu, aby místo ní zavedla bídu omezenou, a jiné podobné špatné berlínské vtipy – anebo je to největší a nejnestoudnější ignorant v ekonomických záležitostech, jaký může být. Neví, že v Anglii už sedm let existuje důchodová daň a nezměnila ani jeden sociální vztah a z bezmezné bídy neodstranila ani co by se za nehet vešlo. Neví, že tam, kde v Prusku existuje *nejbezmeznější* bída, ve slezských a ravensberských tkalcovských dědinách, mezi drobnými rolníky ve Slezsku, v Poznaňsku, na Mosele a na Visle, že právě tam už *existuje* odstupňovaná, tj. důchodová daň.

Ale kdo by odpovídal vážně na takové nejapnosti! Dále se praví:

„Vede také ke *komunismu*, jak se běžně chápe... Kde jsou všechny vztahy v důsledku obchodu a průmyslu navzájem tak propleteny a tak rychle se mění, že se jednotlivec v proudu konkurence nemůže udržet, tam je přirozenou povahou poměrů *odkázán* na společnost, která pak *musí* důsledky *všeobecných* výkyvů u *každého zvlášť* vyrovnávat. Tam společnost *solidárně* nese *odpovědnost* za existenci svých členů."

Tak takový je ten komunismus listu „Rheinischer Beobachter"! Tedy ve společnosti, jako je naše, kde si nikdo není *jist* svou existencí, svým místem v životě, má společnost povinnost každému jeho existenci zajistit. Nejdříve konsistoriální rada přiznává, že to současná společnost *nemůže* dělat, a potom od ní žádá, aby to, co nemůže, přece jen dělala.

Má však napravovat u každého zvlášť, nač nemůže dbát při svých všeobecných výkyvech, tak si to představuje konsistoriální rada.

„Třetina lidu nemá základ pro svou existenci a druhá třetina se řítí po nakloněné ploše." Tedy deset milionů jednotlivců, kde je třeba u každého zvlášť *vyrovnávat*. Myslí konsistoriální rada vážně, že tohle chudinka pruská vláda dokáže?

Zajisté, a to s pomocí důchodové daně, která vede ke komunismu, *jak ho běžně chápe* „Rheinischer Beobachter".

To je báječné! Po všech těch zmatených žvástech o domnělém

komunismu, o tom, že společnost nese solidárně odpovědnost za existenci svých členů, že se o ně *musí* starat, třebaže nemůže, po všech těch zmatených řečech, rozporech, nemožných požadavcích, nám ještě chce namluvit, že důchodová daň je to pravé opatření, jež všechny tyto rozpory vyřeší, všechny nemožnosti učiní možnými a nastolí solidaritu všech členů společnosti.

Upozorňujeme na memorandum o důchodové dani, které předložil zemskému sněmu pan von Duesberg. V tomto memorandu se už našlo použití pro výnos důchodové daně do posledního groše. Vláda je v takové tísni, že by jí na vyrovnávání všeobecných výkyvů u každého zvlášť, na plnění solidárních závazků společnosti nezbyl ani halíř. I kdyby přirozenou povahou poměrů bylo na pana von Duesberga odkázáno místo oněch deseti milionů jenom deset jednotlivců, pan von Duesberg by musel i těchto deset lidí odmítnout.

Ale ne, mýlíme se. Kromě důchodové daně má pan konsistoriální rada ještě jiný prostředek k zavedení komunismu, jak ho běžně chápe on:

„Co je alfa a omega křesťanské víry? Dogma o dědičném hříchu a spasení. A v tom spočívá solidární spojení lidstva v nejvyšším slova smyslu; jeden za všechny a všichni za jednoho."

Šťastný lide! *Kardinální otázka* je na věčné časy rozřešena. Pod dvojími perutěmi pruského orla a Svatého ducha najde proletariát dva nevyčerpatelné zdroje života: za prvé přebytek důchodové daně nad řádné a mimořádné státní potřeby, kterýžto přebytek se rovná nule; a za druhé výnosy z nebeských domén dědičného hříchu a spasení, které se rovněž rovnají nule. Tyto dvě nuly jsou báječným základem pro tu jednu třetinu lidu, která nemá základ pro svou existenci, a mohutnou oporou pro druhou třetinu, která se řítí po nakloněné ploše. Ovšem imaginární přebytky, dědičný hřích a spasení ukojí hlad lidu docela jinak než dlouhé řeči liberálních poslanců. Dále se praví:

„V Otčenáši se také modlíme: neuveď nás v pokušení. Ale co si vyprošujeme pro sebe, to bychom také měli uplatňovat vůči bližním. Avšak naše sociální poměry zajisté uvádějí lidi v pokušení a přemíra bídy podněcuje k zločinu."

A *my*, páni byrokraté, soudci a konsistoriální radové pruského státu, si to bereme k srdci tak, že dáváme lámat kolem, stínat, zavírat a bičovat, jak se nám zlíbí, a tím uvádíme proletariát „v pokušení", že nás bude jednou zrovna tak dávat lámat kolem, stínat, zavírat a bičovat. A k tomu rozhodně dojde.

„Takové poměry," prohlašuje pan konsistoriální rada, „křesťanský stát *nesmí* trpět, musí zjednat nápravu."

Ovšem, nesmyslnými žvásty o solidární odpovědnosti společnosti, imaginárními přebytky a neinkasovatelnými směnkami na boha otce, syna a spol.

„I to beztak nudné povídání o komunismu bychom si mohli ušetřit," míní náš „pozorující" pan rada. „Jen kdyby povolaní činitelé rozvinuli sociální zásady křesťanství, pak by komunisté brzy ztichli."

Sociální zásady křesťanství měly už osmnáct set let času, aby se rozvinuly, nepotřebují, aby je dál rozvíjeli pruští konsistoriální radové.

Sociální zásady křesťanství ospravedlňovaly antické otroctví, velebily středověké nevolnictví, a je-li třeba, dokáží hájit i útlak proletariátu, i když se při tom tváří trochu zkroušeně.

Sociální zásady křesťanství hlásají nutnost vládnoucí a utlačované třídy a pro utlačovanou třídu mají jen zbožné přání, aby vládnoucí třída byla pokud možno dobročinná.

Sociální zásady křesťanství odkládají konsistoriálně radovské vyrovnání všech hanebností do nebes, a tím ospravedlňují trvání těchto hanebností na zemi.

Sociální zásady křesťanství prohlašují všechny podlosti utlačovatelů vůči utlačovaným buď za spravedlivý trest za dědičný hřích a za ostatní hříchy, nebo za zkoušky, které Pán ve své nekonečné moudrosti sesílá na ty, které chce spasit.

Sociální zásady křesťanství hlásají zbabělost, pohrdání sebou samým, porobu, ponížení, pokoru, zkrátka všechny vlastnosti luzy, a proletariát, který nechce, aby se s ním zacházelo jako s luzou, potřebuje statečnost, sebevědomí, hrdost a nezávislost víc než chléb.

Sociální zásady křesťanství jsou patolízalské a proletariát je revoluční.

Tolik o sociálních zásadách křesťanství.

Dále:

„Poznali jsme, že sociální reforma je nejpřednějším posláním monarchie."

Opravdu? Dosud o tom nebylo vůbec řeči. Ale budiž. A v čem spočívá ta sociální reforma monarchie? V prosazování důchodové daně, ukradené tiskovým orgánům liberalismu, která má poskytovat přebytky, o nichž ministr financí nic neví, v rolnických hypotečních bankách, které ztroskotaly, v pruské Východní dráze a hlavně v zisku z obrovského kapitálu dědičného hříchu a spasení!

„K tomu nabádá zájem samého království" – jak hluboko tedy muselo to království klesnout!

„To vyžaduje bída společnosti", která v této chvíli vyžaduje mnohem spíše ochranná cla než dogmata.

„To doporučuje evangelium" – to doporučuje vůbec všechno, jen to nedoporučuje strašlivá pustota a prázdnota pruské státní kasy, oné bezedné propasti, která do tří let nenávratně pohltí patnáct ruských milionů. Evangelium ostatně doporučuje ledacos, mimo jiné i kastraci jako počátek sociální reformy u sebe samého. (Viz Matouš 25.)

„Království," prohlašuje náš konsistoriální rada, „tvoří s lidem jeden celek."

Tato fráze je jen novou formou starého „L'état c'est moi"*, a to přesně touž formou, které použil Ludvík XVI. 23. června 1789 proti svým odbojným stavům: jestli nebudete poslouchat, pošlu vás domů – „et seul je ferai le bonheur de mon peuple"**.

Království už na tom musí být hodně zle, odhodlává-li se použít této formy, a náš učený pan konsistoriální rada jistě ví, jak se francouzský lid tehdy Ludvíku XVI. za jeho slova odvděčil.

„Trůn musí spočívat na široké základně lidu," tvrdí dále pan konsistoriální rada, „pak stojí opravdu pevně."

Ovšem do té doby, dokud široká bedra lidu neshodí toto obtížné břemeno jediným mocným rozmachem do bláta.

„*Aristokracie*," soudí pan konsistoriální rada, „ponechává království jeho důstojnost a dodává mu poetického lesku, ale bere mu reálnou moc, *Měšťáctvo*

* – „stát jsem já". *(Pozn. red.)*
** – „a sám učiním svůj lid šťastným". *(Pozn. red.)*

mu bere moc i důstojnost a dává mu jen civilní listu. *Lid* zachovává království jeho moc, důstojnost i poesii."

V tomto odstavci bere pan konsistoriální rada naneštěstí příliš vážně holedbání, s nímž se Bedřich Vilém ve své trůnní řeči[80] dovolával *svého lidu*. Jeho poslední slovo je: svržení aristokracie, svržení buržoasie, vytvoření monarchie opírající se o lid.

Kdyby tyto požadavky nebyly pouhé fantasie, zahrnovaly by v sobě úplnou revoluci.

Nebudeme se zdržovat dokazováním, že aristokracii nelze svrhnout jinak než společnými silami buržoasie a lidu, že panství lidu v zemi, kde ještě vedle sebe existují aristokracie a buržoasie, je čirý nesmysl. Na takové blábolení eichhornovského konsistoriálního rady nelze odpovídat vážným výkladem.

Chtěli bychom uvést jen několik dobře míněných připomínek na adresu oněch pánů, kteří by chtěli vystrašené pruské království spasit krkolomným saltem mezi lid.

Lid je ze všech politických elementů pro krále tím nejnebezpečnějším. Ne ovšem takový lid, o jakém mluví Bedřich Vilém, lid, který se slzami v očích děkuje za uštědřený kopanec a šesták; takový lid není vůbec nebezpečný, protože existuje jen v králově fantasii. Ale skutečný lid, proletáři, drobní rolníci a chátra, to je, jak říká Hobbes, puer robustus, sed malitiosus, silný, avšak zlovolný hoch, a ten nedovolí ani hubenému, ani tlustému králi, aby si z něho dělal blázny.

Tento lid by si na Jeho Veličenstvu vynutil především ústavu se všeobecným hlasovacím právem, svobodou sdružování, svobodou tisku a s jinými nepříjemnými věcmi.

A až by to všechno měl, pak by toho využil k tomu, aby co nejdříve řekl své jasné slovo k *moci*, *důstojnosti* a *poesii* království.

A nynější důstojný držitel královské moci by mohl pokládat za velké štěstí, kdyby ho lid zaměstnal jako veřejného deklamátora u berlínského živnostenského spolku s dvěma sty padesáti tolary civilní listy a jedním velkým světlým denně.

Jestliže o tom páni konsistoriální radové, kteří teď řídí osudy pruské monarchie a listu „Rheinischer Beobachter", pochybují, ať se jen podívají do historie. Historie sestavuje králům, kteří se

dovolávají svého lidu, ještě mnohem nepříznivější horoskopy.

Karel I. anglický se také dovolával proti svým stavům *svého lidu*. Vyzval svůj lid do zbraně proti parlamentu. Ale lid se postavil proti králi, vyházel z parlamentu všechny poslance, kteří nezastupovali lid, a nakonec dal s pomocí tohoto parlamentu, který se stal skutečným představitelem lidu, krále stít. Tím skončilo pro Karla I. odvolávání se k lidu. To se stalo 30. ledna 1649 a v roce 1849 bude dvousté výročí této události.

Ludvík XVI. francouzský se také dovolával *svého lidu*. Po tři roky se odvolával od jedné části lidu ke druhé, hledal *svůj* lid, ten pravý lid, který by mu jásal vstříc, a nikde ho nemohl najít. Nakonec ho našel v koblenckém táboře v týlu pruské a rakouské armády. Ale to bylo pro jeho lid ve Francii trochu silné. Dne 10. srpna 1792 zavřel lid odvolávajícího se do Templu a svolal národní konvent, který po všech stránkách zastupoval lid.

Tento konvent prohlásil, že je kompetentní posoudit *odvolání* bývalého krále a po krátkém rokování ho poslal na náměstí Revoluce, kde byl 21. ledna 1793 sťat gilotinou.

Tak to dopadá, když se králové *dovolávají svých národů*. Jak to dopadne, když konsistoriální radové chtějí zřizovat demokratickou monarchii, toho se ještě dočkáme.

Napsal K. Marx 5. září 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 73 z 12. září 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

NĚMECKÝ SOCIALISMUS VERŠEM A PRÓZOU[81]

1

*KARL BECK, „PÍSNĚ O CHUDÉM ČLOVĚKU“**

ANEB POESIE PRAVÉHO SOCIALISMU

Písně o chudém člověku začínají opěvováním bohaté rodiny.

Rodině Rothschildů

Aby nevzniklo nedorozumění, oslovuje básník boha „PANE“ a Rothschildy „*pane*“.

Hned v prologu se projevuje jeho maloměšťácká iluse, že zlato „vládne podle Rothschildových rozmarů“; iluse, která má za následek celou řadu fantastických představ o moci rodiny Rothschildů.

Básník nehrozí zničením skutečné moci Rothschildů, zničením společenských poměrů, na nichž tato moc spočívá; přeje si jen,

* K. Beck, „Lieder vom armen Mann“, Lipsko 1846. *(Pozn. red.)*

aby se jí užívalo lidumilněji. Běduje, že bankéři nejsou socialističtí lidumilové, snílci, dobrodinci lidstva, nýbrž prostě bankéři. Beck opěvuje zbabělou maloměšťáckou ubohost, „chudého člověka“, pauvre honteux* s jeho zakřiknutými, zbožnými a nedůslednými přáními, „malého člověka“ ve všech podobách, a ne hrdého, hrozivého a revolučního proletáře. Hrozby a výčitky, jimiž Beck Rothschildy zahrnuje, působí na čtenáře – přes všechnu autorovu dobrou vůli – ještě groteskněji než kapucínské kázání. Spočívají na dětinské ilusi o moci Rothschildů, na úplné neznalosti spojitosti mezi touto mocí a současnými poměry, na úplně mylné představě o tom, jakými prostředky si Rothschildové moc získali a udržují. Malodušnost a nerozum, babská sentimentalita, žalostné, prozaicky střízlivé šosáctví, to jsou Múzy, které rozezvučely tuto lyru, a není jim nic platné, že se mermomocí snaží vypadat strašidelně. Jsou jen směšné. Bas, do kterého se nutí, jim každou chvíli přeskočí v komický falset a gigantický zápas Enceladův[82] se v jejich podání mění nanejvýš v šprýmovné přemety tahacího panáčka.

„Dle rozmarů tvých zlato vládne
– – – – – – – – – – – – – –
Kéž dílo tvé by krásné bylo!
Tvé srdce velké jak tvá moc!“ (Str. 4.)

Škoda, že Rothschild má *moc* a náš básník *srdce*. „Spojit to vjedno bylo by pro svět snad moc!“ (pan Ludvík Bavorský).[83]

První postava, která vystupuje proti Rothschildovi, je samozřejmě sám pěvec, a to *německý* pěvec, jenž bydlí „ve vysokém svatém podkroví“.

„O právu, svobodě a zářném jasu,
o pravém BOHU v trojjedinosti
zní bardů loutna v luzném mnohohlasu:
a člověk za ní kráčí, dech svůj taje,
té písni duchů zbožně naslouchaje.“ (Str. 5.)

Tento BŮH, vypůjčený z motta „Leipziger Allgemeine Zeitung“[84], nijak nepůsobí na žida Rothschilda, už proto ne, že je trojjediný. Zato na německou mládež působí přímo magicky.

* – chudáka, který si netroufá žebrat. *(Pozn. red.)*

„A mládí, jež se uzdravuje, nabádá
— — — — — — — — — — — — —
Nadšení sémě vzhůru cestu razí,
ve steru skvělých jmen tu slavně vzchází." (Str. 6.)

Rothschild soudí o německých básnících jinak:

„Zpěv, který duchové nám v srdce našeptali,
— ty díš: vy pro chléb, slávu jste jej psali!"

Přestože mládež nabádá, přestože slavně vzchází ve steru skvělých jmen, jejichž skvělost spočívá v tom, že jim úplně stačí pouhé nadšení, přestože „mužně k boji rohy znějí", přestože „vprostřed noci srdce hlasně buší" –

„Ty srdce moje pošetilé, co je ti?
Či cítíš dotek božského teď početí?" (Str. 7.)

– to pošetilé srdce, ta Panenka Maria! – přestože

„Mládí jako chmurný *Saul*"
(viz truchlohra od Karla Becka, Engelmannovo nakladatelství, Lipsko 1840)
„na Boha reptá, na sebe samo",

přes to všechno všeličko Rothschild udržuje dál ozbrojený mír, který podle pana Becka záleží jen na něm.

Zpráva v novinách, že Papežský stát poslal Rothschildovi řád Spasitele, poskytuje našemu básníkovi příležitost k tomu, aby dokázal, že Rothschild není spasitel; táž zpráva by stejně tak dobře mohla být podnětem k neméně zajímavému důkazu, že Kristus byl sice spasitel, ale přesto nebyl rytířem řádu Spasitele.

„Ty spasitelem?" (Str. 11.)

A dále mu dokazuje, že *nezápasil* v hořké noci jako Kristus a nikdy neobětoval pyšnou pozemskou moc

„milosrdnému poslání,
jež svěřil tobě velký DUCH". (str. 11.)

Musíme velkému duchu vytknout, že neprojevuje mnoho ducha při výběru svých misionářů a že si pro *milosrdné* nadace

nevybral toho pravého. Co je na tomto DUCHU *velkého*, jsou jedině písmena.

Nevalný Rothschildův spasitelský talent se mu dále podrobně dokazuje na třech příkladech: na jeho postoji k červencové revoluci, k Polákům a židům.

„Povstalo čacké francké dítě" (str. 12),

zkrátka vypukla červencová revoluce.

„Byls připraven? Byls srozuměn,
že se tvé zlato roztančí,
jak libý jásot skřivánčí,
když jaro v světě hřímalo?
To jaro, které v život budí,
co v nitru skryto dřímalo,
toužebná přání, naděj v hrudi —" (str. 12).

Jaro, jež hřímalo, bylo jaro buržoovo, jemuž ovšem zlato – zlato Rothschildovo stejně jako každé jiné – zní libě jako jásot skřivánčí. Pravda, přání, která po dobu restaurace skrytě dřímala nejen v hrudi, nýbrž i ve ventách karbonářů[85], probudila se tehdy k životu a Beckův *chudý člověk* přišel zkrátka. Jakmile se ostatně Rothschild přesvědčil o solidních základech nové vlády, bez obav nechal jásat své skřivánky – ovšem za obvyklé úroky.

Jak je Beck úplně v zajetí maloměšťáckých ilusí, dokazuje jeho apotheosa Laffitta, kterého staví proti Rothschildovi:

„K tvým záviděným síním tiskne se tu
měšťanský dům ten požehnaný" (str. 13),

totiž dům Laffittův. Nadšený maloměšťák je pyšný na to, jak měšťansky skromný je jeho dům ve srovnání se záviděnými síněmi rothschildovského paláce. Také jeho ideál, Laffitte jeho představ, musí ovšem bydlet hodně měšťansky prostě; a tak se palác Laffittův scvrkává na německý měšťanský dům. Laffitte sám se tu líčí jako dobrotivý hospodář, muž ryzího srdce, srovnává se s Muciem Scaevolou[86], své jmění prý přinesl v oběť *člověku* a století (má snad Beck na mysli pařížský „Siècle"[87]?*). Beck ho nazývá blouznivým

* Slovní hříčka: „Siècle" (století) jsou francouzské buržoasní noviny. *(Pozn. red.)*

chlapcem a nakonec žebrákem. Velmi dojemně se líčí jeho pohřeb:

„V průvodu pohřebním tu kráčí
tlumeným krokem Marseillaisa." (Str. 14.)

Vedle Marseillaisy jely kočáry královské rodiny a hned za nimi pan Sauzet, pan Duchâtel a všichni pupkáči a vydřiduchové z poslanecké sněmovny.

Jak teprve asi musela Marseillaisa *ztlumit* krok, když Laffitte po červencové revoluci triumfálně uváděl svého „kmocha" vévodu Orleánského na pařížskou radnici a pronesl ohromující slova, že *od nynějška budou vládnout bankéři*?

Pokud jde o *Poláky*, omezují se výčitky pouze na to, že Rothschild nebyl dost štědrý k emigrantům. Zde se útok na Rothschilda stává úplnou maloměstskou anekdotou a ztrácí poslední zdání toho, že básník útočí na peněžní moc vůbec, kterou Rothschild představuje. Buržoové, jak je známo, přijali všude, kde vládnou, Poláky velmi vlídně, ba dokonce nadšeně.

Příklad, jak Beck tlachá: Vystoupí nějaký Polák, žebrá a modlí se. Rothschild mu dá stříbrňák a Polák

„třesa se štěstím, peníz béře
a žehná ti i tvému rodu",

což je situace, před níž až dosud Poláky celkem chránil Polský výbor v Paříži. Celý výstup s Polákem slouží našemu básníkovi jen k tomu, aby mohl zaujmout pózu:

„Já žebrácké ti štěstí jeho
do tvého měšce vrhám zpátky
ve jménu lidstva znectěného!" (Str. 16.)

K takovému vrhu do měšce musí mít člověk dlouhý cvik a obratnost v házení. Nakonec se tu Beck pojišťuje proti žalobě pro urážku skutkem tím, že nevystupuje svým jménem, nýbrž jménem znectěného lidstva.

Už na str. 9 byl Rothschild pokárán za to, že přijal „list o měšťanství" od blahobytné residence rakouského císařství,

„kde souvěrec tvůj věčně štvaný
své platí světlo, platí vzduch."

Ba Beck se domnívá, že Rothschild tímto listem o vídeňském měšťanství získal štěstí svobodného občana.

Na str. 19 mu pak klade otázku:

„Zda svobodu dals svému rodu,
jenž věčně doufá, věčně trpí?"

Rothschild se tedy měl stát spasitelem židů. A jak to měl zaonačit? Židé jej zvolili *králem*, protože měl nejvíc zlata. Měl je naučit opovrhovat zlatem a „strádat pro blaho světa" (str. 21).

Měl vymazat z jejich mysli sobectví, úskok a lichvu, měl zkrátka vystoupit jako hlasatel mravnosti a pokání v žíněné kutně, s hlavou posypanou popelem. Náš dobrý básník tu žádá totéž, jako kdyby chtěl od Ludvíka Filipa, aby učil měšťáky červencové revoluce odstraňovat vlastnictví. Kdyby ti dva byli tak na hlavu padlí, že by ho poslechli, byl by brzy s jejich mocí konec, ale ani židé by nepustili z mysli čachr, ani měšťáci vlastnictví.

Na str. 24 se Rothschildovi předhazuje, že pouští měšťákům žilou, jako by nebylo žádoucí, aby se jim pouštělo žilou.

Na str. 25 prý „obloudil" vladaře. A *nemají se* snad *obloudit*?

Uvedli jsme už dost dokladů, jakou pohádkovou moc Beck Rothschildovi přibásňuje. Ale jde to stále crescendo*. Např. na str. 26 se oddává snění, co by on (Beck) dělal, kdyby mu patřilo *slunce* – neudělal by ani setinu toho, co dělá slunce i bez něho – a pak ho náhle napadá, že Rothschild není jediným *hříšníkem*, nýbrž že kromě něho existují i jiní boháči. Leč:

„Co učitel ty za katedrou,
boháčům dávals lekci štědrou.
Tys vést měl příkladem je svým,
mohls být jejich *svědomím*.
Že zdivočeli — hřích tvůj to je,
že zavrženi — vina tvoje!" (Str. 27.)

Tedy rozvoji obchodu a průmyslu, konkurenci, koncentraci vlastnictví, státním dluhům a bursovním spekulacím, zkrátka celému vývoji moderní buržoasní společnosti by byl mohl pan Rothschild zabránit, kdyby byl býval jen trochu *svědomitější*. K tomu

* — silněji. *(Pozn. red.)*

je nutná opravdu toute la désolante naïveté de la poésie allemande*, troufá-li si někdo vydávat takové báchorky. Z Rothschilda se tu dělá učiněný Aladin.

Ale to všechno Beckovi ještě nestačí a propůjčuje Rothschildovi

„Poslání závratnou výši
— — — — — — — — — — —
zmírnit *všechno utrpení světa*“,

poslání, jež by ani zčásti nedokázali splnit všichni kapitalisté celého světa dohromady. Copak náš básník nevidí, že čím se tváří vznešeněji a mocněji, tím je směšnější? Že se všechny jeho výtky Rothschildovi mění v podlézavé pochlebování? Že oslavuje Rothschildovu moc způsobem, jakým by ji nemohl slavit nejprohnanější panegyrik? Rothschild musí sám sobě zatleskat, vidí-li, v jakou gigantickou příšeru se mění jeho osůbka v mozku německého poety.

Náš básník až dosud zveršovával romantické a ignorantské fantasie německého šosáka o tom, jakou moc by měl velkokapitalista, jen kdyby chtěl; v závratné výši svého poslání nafoukl tuto moc do fantastické nemožnosti a nyní vyslovuje morální rozhořčení maloměšťáka nad rozporem mezi ideálem a skutečností patetickým paroxysmem, při němž by se smíchy neudržel ani pensylvánský kvaker:

„Ó běda, když jsem v dlouhé noci“
(21. prosince)
„přemítal sám a bez pomoci
— — — — — — — — — — — — —
mně kadeř *zježil* hrůzný strach,
mně bylo, jak bych BOŽÍM srdcem
jak zvoník zvonil na poplach“ (str. 28),

což byl určitě poslední hřebík do starochovy rakve. Je přesvědčen, že mu přitom „duchové dějin“ svěřili myšlenky, které nesmí říci ani potichu, ani nahlas. Ba dochází nakonec k zoufalému rozhodnutí zatančit si ještě v hrobě kankán:

* — všechna zoufalá naivnost německé poesie. *(Pozn. red.)*

„Leč v tlejícím pak rubáši
má kostra slastně zachvěje se,
až dolů ke mně“ (k té kostře) „zvěst se snese,
že na oltářích oběť dýmá.“ (Str. 29.)

Přestaň, Karlíčku, nebo ještě začnu mít strach!

Tím by byl zpěv o rodině Rothschildů u konce. Následuje, jak to bývá u *moderních* lyriků, rýmovaná úvaha o tomto zpěvu a o úloze, kterou v něm hrál básník.

„Vím dobře, že tvá mocná ruka může
mě stihnout ranou krvavou“ (str. 30),

tj. dát mu vysázet pětadvacet. Rakušan nikdy nezapomíná na lískovku. U vědomí tohoto nebezpečí ho posiluje vznešený pocit:

„Jak BŮH mi *velel*, bez váhání
já zpíval rovnou ze srdce.“

Německý básník vždycky zpívá na povel. Samozřejmě, že odpovědnost má pán, a ne sluha, a tak si to Rothschild bude muset vyřídit s pánem BOHEM, a ne s Beckem, jeho služebníkem. U *moderních* lyriků se vůbec stalo pravidlem:

1) chvástat se nebezpečím, jemuž prý se vydávají tím, že smolí své nevinné básničky;

2) dostat výprask a poručit se do vůle boží.

Báseň „Rodině Rothschildů“ končí vyjádřením vznešených pocitů nad touto básní, o níž tu básník pomlouvačně tvrdí, že

„je volná, hrdá, smí tě kárat,
smí říci, na co přísahá“ (str. 32),

totiž na svou vlastní výbornost, kterou tento závěr plně dokazuje. Obáváme se, že Rothschild požene Becka před soud nikoli pro tuto báseň, nýbrž právě pro tuto křivou přísahu.

Ó, r o z s é v e j t e z l a t é p o ž e h n á n í !

To je výzva k boháčům, aby poskytli podporu *potřebnému*,

„než píle získá zajištění
mu pro ženu i pro dítě“.

A to vše se má stát proto,

„abys mohl slouti *dobrým*
občanem a *mužem* též“,

tedy summa summarum* dobrým *měšťákem***. Tím se Beck navrací k svému ideálu.

Čeledín a děvečka

Básník opěvá dvě bohulibé duše, které – jak velmi nudně popisuje – teprve po mnohaletém skrblení a mravném životě vstoupí v cudné lože manželské.

Že se líbali? Stydlivě jen. Že se škádlili? Kradí.
Květiny byly to sic, leč květiny rozkvetlé v mrazu.
O berlích tanec, ó bože! Ubohý zpožděný motýl,
jenž zpola je kvetoucím děckem, zpola už vadnoucím starcem.

Místo aby skončil touto jedinou dobrou slokou z celé básně, nechává je pak ještě jásat a třást se, a to z radosti nad malým majetečkem, že „při *vlastním* krbu se *vlastní* zdvíhají stěny“, věta, která není myšlena ironicky, nýbrž je pronášena s vážnými slzami bolu. Ale ani tím to ještě nekončí:

Pánem jich jedině Bůh, jenž hvězdám svítiti velí,
když tmí se; blaženým zrakem zří raba, jenž okovy láme.

Tím by byl celé pointě šťastně ulomen hrot. Beckova malá dušička a nejistota se vždycky prozradí tím, že každou báseň co možná dlouho rozpřádá a nikdy nezná konce, dokud nějakou sentimentalitou nedokáže své maloměšťáctví. Kleistovské hexametry zvolil zřejmě schválně, aby čtenáře potrápil stejnou nudou, jakou si působili oba milenci za dlouhé zkušební doby svou zbabělou morálností.

Žid-vetešník

V popisu žida-vetešníka se najdou některá pěkná naivní místa, např.:

* — úhrnem vzato, zkrátka. *(Pozn. red.)*
** Slovní hříčka: „Bürger“ — „občan“; „Mann“ — „muž“; „Bürgersmann“ — „měšťák“. *(Pozn. red.)*

Uteče týden, než se nadáš,
dnů dá ti k práci jenom pět.
Pospěš si, běhej bez oddechu,
na chleba sháněj v věčném spěchu.
V sobotu zakázal to *Otec*,
v neděli zakázal to *Syn*.

Ale o něco dál zabředá Beck až po uši do liberalisticko-mladoněmeckého[88] žvanění o židech. Poesie tu natolik přestává být poesií, že ti mně připadá, jako bys slyšel krtičnatou řeč krtičnaté saské stavovské komory: Nemůžeš se stát ani řemeslníkem, ani „starostou kupeckého společenstva“, ani rolníkem, ani profesorem, jenom lékařská kariéra je ti otevřena. To je poeticky vyjádřeno takto:

Řemeslo dělat zakázali
a políčko, to nesmíš mít.
Ba ani mládež vychovávat
a z katedry k ní promlouvat
— — — — — — — — — — — —
Smíš nemocné však léčit v kraji.

Nedala by se tímto způsobem zbásnit pruská sbírka zákonů a zhudebnit poesie pana Ludvíka Bavorského?

Když žid svému synovi zadeklamoval:

Musíš robit, musíš shánět,
peníze a statky schránět,

utěšuje ho:

však *čestným* budeš napořád.

Lorelei

Tato Lorelei není nikdo jiný než zlato.

Pak do duše čistoty
vnikly vlny sprostoty,
blaho v nich utonulo.

V této potopě duše a utonutí blaha je velmi skličující směsice otřepanosti a nabubřelosti. Následují pak triviální tirády o zavržení-hodnosti a nemravnosti peněz.

Po tolarech, skvostech, zdá se,
ne po srdci, duši pase (láska),
míjí chýše kout.

Kdyby peníze nebyly učinily nic víc, než že zdiskreditovaly tohle německé „pasení" po srdcích a duších a po schillerovské *nejmenší chýšce*, v níž je místa dost pro šťastnou milující se dvojici, bylo by třeba vyslovit jim uznání za jejich revoluční působení.

Bubeníkova píseň

V této básni náš socialistický poeta znovu ukazuje, jak hluboko vězí v německé maloměšťácké ubohosti a jak proto vždycky musí zkazit každý sebenepatrnější efekt, jehož se mu podaří dosáhnout.

Pluk táhne s hudbou a zpěvem. Lid vyzývá vojáky, aby se k němu přidali. Máme radost, že si básník konečně dodal odvahy. Ale běda, nakonec se dovídáme, že jde jen o oslavu jmenin císaře pána, a výzva lidu je jen blouznivá, nevyslovená improvisace jakéhosi mladíka při vojenské přehlídce, asi nějakého gymnasisty:

Tak jinoch sní, jemuž srdce plá.

Z téhož námětu s touž pointou by Heine udělal nejkousavější satiru na německý národ, kdežto Beckovi z toho vychází jen satira na básníka samého, který se s bezmocně blouznícím mladíkem ztotožňuje. Heine by úmyslně vyšrouboval měšťákovo blouznění co nejvýš a pak by je právě tak úmyslně nechal spadnout rovnýma nohama do skutečnosti. U Becka sdílí tyto fantasie sám básník, a tak si ovšem i on rozbije nos, když se zřítí do skutečnosti. U Heina by byl měšťák pobouřen básníkovou drzostí, u Becka je uklidněn spřízněností s jeho duší. Pražské povstání[89] mu ostatně dalo příležitost reprodukovat docela jiné věci než tuto frašku.

Vystěhovalec

Já v lese dříví sbíral,
hajný dal hlášení.
Pán v kozelec mě svázal
a vyplatit mě kázal.

Chybí už jen, aby se v podobných verších podávalo i to *hlášení*.

Žebrák s dřevěnou nohou

Zde se básník pokouší vyprávět a ztroskotává opravdu žalostně. Tato naprostá neschopnost vyprávět a líčit, projevující se v celé knize, je pro poesii pravého socialismu příznačná. Pravý socialismus ve své neujasněnosti není schopen spojovat jednotlivá fakta příběhu se všeobecnými podmínkami a tím ukázat, co je na nich nápadné a důležité. Praví socialisté se proto i v próze velmi vyhýbají povídce. Kde jí nemohou uniknout, spokojují se buďto tím, že filosoficky konstruují, anebo podávají suchý a nudný seznam nehod a *sociálních případů*. Chybí jim také všem jak v poesii, tak v próze potřebný vypravěčský talent, což souvisí s neujasněností celého jejich názoru.

Brambory

Na nápěv: Morgenrot, Morgenrot!*

Chlebe svatý,
z vůle nebes na svět vzatý,
jenž jsi přišel mezi nás,
aby chudák syt byl zas —
mrtev jsi — nuž sbohem buď!

V druhé sloce říká o bramboru:

...zbytek,
který z ráje zůstal nám,

a bramborovou nemoc charakterisuje:

Anděly teď hubí mor!

Ve třetí sloce radí Beck *chudému člověku*, aby oblékl smutek:

Chudáku ty,
smuteční si oblec šaty!
Marně hrabeš v chladné hlíně,
zničen jsi a na mizině,
plač, jen plač, kdo slzy máš!

* Ó, vy ranní červánky. *(Pozn. red)*.

Truchli dál,
Bůh tvůj v písku dokonal.
Útěchou ti budiž věta:
každý vykupitel světa
nakonec zas z mrtvých vstal!

Plač, jen plač, kdo slzy máš, s básníkem! Kdyby neměl tak málo energie jako jeho *chudák* zdravých brambor, musel by se radovat z pohromy, která loni na podzim postihla brambory, tohoto boha buržoasie, jeden z pilířů současné buržoasní společnosti. Němečtí statkáři a měšťáci by mohli bez újmy dát tuto báseň zpívat v kostelích.

Beck zaslouží za toto úsilí věnec z bramborových květů.

Stará panna

Do této básně se nebudeme podrobně pouštět, protože nebere konce a táhne se v nevýslovně nudné šíři na plných devadesáti stránkách. Stará panna, která se v civilisovaných zemích vyskytuje většinou už jen nominálně, je ovšem v Německu závažným „sociálním případem".

Nejobvyklejší manýrou takových rádoby socialistických samolibých úvah je, že se řekne: všechno by bylo v pořádku, jen kdyby na druhé straně nebyli chudí. S touto úvahou se lze vytasit při kterémkoli námětu. Jádrem této úvahy je lidumilně pokrytecké šosáctví, které je s *positivními* stránkami současné společnosti naprosto spokojeno a jen naříká na to, že vedle nich existuje i *negativní* stránka – chudoba; tedy šosáctví úplně srostlé se současnou společností, které si jenom přeje, aby tato společnost existovala dál *bez svých existenčních podmínek*.

Beck v této básni rozpřádá tuto úvahu často v té nejotřepanější podobě, např. při příležitosti Štědrého večera:

Ó dobo, v níž se srdce něžně vznáší,
oč krasší byla bys a ještě dražší,
kdybys jen v duši *chudičkého* hocha,
jenž osiřelý, prokřehlý se kochá
pohledem v domov šťastného kamaráda,
kde světla planou, hudba zní a smích,

s rouháním, které v srdce se mu vkrádá,
se závistí nesela první hřích!
Ba...
...dětské jásání kol vánočního stromku
by ještě sladčej v sluch teď znělo mně,
kdyby ve vlhkých sklepích bídných domků
chudáci o hladu nemrzli na slámě.

V této básni bez konce a bez formy se ostatně najdou docela hezké detaily, např. vylíčení lumpenproletariátu:

Co každé ráno za tmy vstává,
smradlavé stoky vymetává,
jak vrabec shání, kde co je,
co nůžky brousí, drátuje,
zkřehlými prsty prádlo pere
v louhu, jenž do krve je žere,
bez dechu těžkou káru tlačí,
s hromadou jablek nezralých,
„kupte si, paní!" volá v pláči,
pere se o groš v kalužích;
co na nárožích večer, zrána
modlitbu k Bohu šepotá si,
však ruku vztáhnout netroufá si,
vždyť žebrota je zakázána;
co s harfou chodí dům od domu,
hluché je, slepé, hlad má k tomu,
co točí věčný kolovrátek
pod každým oknem, u všech vrátek;
co k tanci mladým vyhrává
a vlastní radost prodává;
co světla rozžehuje v městě
a samo potmě svírá pěstě,
co štípe dříví, zatápí,
co pána nemá a mít nechce,
co dohazuje, krade lehce,
svědomí v chlastu utápí.

Beck se tu poprvé pozvedá nad obvyklou německou měšťáckou morálku, vkládaje tyto verše do úst starému žebráku, kterého žádá dcera, aby ji pustil na schůzku s důstojníkem. V uvedených verších jí otec trpce líčí třídu, k níž by pak patřilo její dítě, své námitky bere přímo z jejího života a nedělá jí morální kázání, což je třeba s povděkem uznat.

Nepokradeš

Mravný sluha jakéhosi Rusa, jejž sluha sám označuje za hodného pána, okrade v noci svého zdánlivě spícího velitele, aby pomohl svému starému otci. Rus se přikrade za ním a dívá se mu přes rameno do dopisu, který sluha píše svému otci:

Peníze vem! Ukrad' jsem je!
Otče, modli se teď za mne,
aby Bůh mi v dobrotě své
odpustil mé provinění!
Pracovat chci do úpadu,
spánek s víček zaháněti,
abych vše, co ukradl jsem,
pánovi moh' nahraditi.

Hodný velitel mravného sluhy je tímto strašným odhalením tak dojat, že není schopen slova, avšak vloží žehnající ruku na hlavu svého služebníka.

Avšak ten už *mrtvolou* je —
puklo srdce hrůzou jemu.

Lze napsat něco komičtějšího? Beck tu klesá pod úroveň Kotzebua a Iffanda, tragédie služebníka přetrumfla i měšťanskou truchlohru.

Noví bohové a staré žaly

V této básni jsou často trefně zesměšněni Ronge, „přátelé světla“[90], židé nové generace, lazebník, pradlena, lipský měšťák se svou umírněnou svobodou. Nakonec se básník ohrazuje proti šosákům, kteří se za to na něj vrhnou, třebaže i on

— O světle píseň
do noci a bouře vyzpíval.

Předvádí pak sám socialisticky modifikované učení o bratrské lásce a praktickém náboženství, založené na jakémsi přírodním deismu, a tak využívá jednoho rysu svých odpůrců proti druhému. Beck prostě nikdy nemůže skončit, dokud si zase sám všechno nezkazí,

protože je sám příliš ponořen do německé ubohosti a ve svých básních se příliš ohlíží na sebe, na básníka. U *moderních* lyriků se pěvec vůbec znovu stává pohádkově vyšňořenou, výstředně se naparující figurou. Není to aktivní, ve skutečné společnosti žijící tvor, který píše básně, ale „básník“, který se vznáší v oblacích, přičemž tato oblaka nejsou nic jiného než mlžné fantasie německého měšťáka. – Beck neustále přechází od nejkřečovitějšího bombastu k nejstřízlivější měšťácké próze a od humoru nevinně rozdurděného na současné poměry k sentimentálnímu smiřování se s těmito poměry. Co chvíli se přistihuje, že je to on sám, de quo fabula narratur*. Jeho písně proto nepůsobí revolučně, nýbrž

jak tři prášky šumicí
pro uklidnění krve. (Str. 293.)

Závěr celého svazku tvoří také docela vhodně tento chabý nářek resignace:

Kdy život na zemi, ó pane,
konečně zas se snesitelným stane?
Oč jsem *touhou* svěžejší,
to na trpělivosti mi chybí.

Beck je nesporně talentovanější a byl kdysi i energičtější než většina německé literátské sebranky. Jeho jediná smůla je německá ubohost, k jejímž teoretickým formám patří i Beckův okázale ukňouraný socialismus a jeho mladoněmecké reminiscence. Dokud se společenské protiklady v Německu nevyhrotí, tím že se třídy od sebe jasněji odliší a buržoasie dočasně získá politickou moc, je pro německého básníka v Německu samém málo naděje. Na jedné straně je pro něj nemožné, aby v německé společnosti vystupoval revolučně, protože samy revoluční elementy jsou ještě příliš nevyspělé, a na druhé straně mu chronická ubohost, která ho ze všech stran obklopuje, příliš podráží nohy, takže se nad ni nemůže pozvednout, nemůže vůči ní zaujmout svobodný postoj, aby ji mohl zesměšňovat a sám do ní znovu neupadal. Německým básníkům, kteří mají ještě trochu talentu, nelze prozatím radit nic jiného, než aby se vystěhovali do civilisovaných zemí.

* — o kom příběh vypravuje, o kom je řeč. *(Pozn. red.)*

2

Darmstadt 1846*

KARL GRÜN, „O GOETHOVI Z LIDSKÉHO HLEDISKA“

Pan Grün se zotavuje z lopot svého „Sociálního *hnutí* ve Francii a v Belgii“ tím, že se rozhlíží po sociální *stagnaci* své vlasti. Pro změnu se rozhodl podívat se tentokrát na starého Goetha „z lidského hlediska“. Vyzul si sedmimílové boty a natáhl si pantofle, navlékl si župan, a spokojen sám sebou, uvelebil se v lenošce:

„Nepíšeme komentář, bereme jen to, co je nabíledni.“ (Str. 244.)

Zařídil si to pěkně útulně:

„Růže a kamélie jsem si postavil na stůl, rezedu a fialky do otevřeného okna.“ (Str. III.) „A hlavně žádné komentáře!... Zato sem na stůl sebrané spisy a trochu růžové a rezedové vůně do pokoje! Uvidíme, jak daleko se s tím dostaneme... Jen darebák dává víc, než má!“ (Str. IV, V.)

Při vší nonšalanci koná však pan Grün v této knize ty největší hrdinské skutky. Ale to nás nemůže nijak udivit, vždyť jsme se od něho samého dověděli, že je mužem, který „si chtěl zoufat nad *nicotností* veřejných i soukromých poměrů“ (str. III), který na sobě „pocítil Goethovy otěže, když mu hrozilo, že se ztratí v přepjatosti a bezforemnosti“ (tamtéž), který v sobě nese „plné vědomí lidského poslání, jemuž je naše duše oddána, i kdyby měla

* K. Grün, „Über Goethe vom menschlichen Standpunkte“, Darmstadt 1846. *(Pozn. red.)*

třeba peklu propadnout“! (Str. IV.) Ničemu se už nedivíme, když jsme se dověděli, že se již dříve „obrátil na feuerbachovského člověka s otázkou“, na kterou prý sice bylo „snadné odpovědět“, ale pro řečeného člověka byla zřejmě přece jen příliš těžká (str. 277); když vidíme, jak pan Grün na str. 198 „vyvádí sebeuvědomění ze slepé uličky“, na str. 102 chce dokonce jít „ke dvoru ruského cara“ a na str. 305 hromovým hlasem volá do světa: „*Proklet budiž*, kdo chceš s pomocí zákona zavést nějaký trvalý nový řád!“ Jsme připraveni na všechno, když pan Grün na str. 187 hodlá „položit špičku nosu na idealismus“ a „proměnit“ jej v „uličníka“, když spekuluje, jak se stát „vlastníkem“, „bohatým, přebohatým vlastníkem, který by mohl zaplatit census, aby se dostal do poslanecké sněmovny lidstva, aby přišel do seznamu porotců, kteří rozhodují o tom, co je lidské a nelidské“.

Jak by se mu to nemělo podařit, jemu, který stojí „na bezejmenné půdě obecně lidského“? (Str. 182.) Neděsí ho ani „noc a její *hrůzy*“ (str. 312), přičemž jako noční hrůzy tu vystupují vražda, cizoložství, krádež, prostituce, smilstvo a pýcha. Na str. 99 se arciť přiznává, že už také „pociťoval nesmírnou bolest, když se člověk sám přistihne při své nicotnosti“, a arciť se „při ní přistihuje“ před očima publika v souvislosti s větou:

> Duchu se rovnáš, jejž chápat znáš,
> ne mně![91] —

a to takto:

„Tato slova jsou, jako když sjede blesk a zároveň zahřmí a přitom se otevře země. V těchto slovech se trhá opona chrámová ve dví, hrobové se otvírají... nastává soumrak bohů a starý chaos... hvězdy se srážejí, chvost jediné komety v mžiku sežehne maličkou zemi a nezůstane nic než čoud, dým a pára. A představíš-li si tu nejstrašlivější zkázu... není to *ještě vůbec nic* proti zkáze, která je v těchto osmi slovech!“ (Str. 235, 236.)

„Na nejzazší hranici teorie“, totiž na str. 295, „běhá to“ arciť panu Grünovi „po zádech jako ledový pramínek, skutečný děs mu roztřásá údy“ – ale on to všechno překoná, vždyť je členem „velikého zednářského řádu lidství“! (Str. 317.)

Take it all in all*, s takovými kvalitami se pan Grün může

* Parafráze na verš z Shakespearova „Hamleta“: „všechno ve všem zvážíš-li“ (Překlad J. V. Sládka). *(Pozn. red.)*

pustit na kterékoli pole. Než přejdeme k jeho plodnému zkoumání Goetha, vydejme se s ním na některé vedlejší pole jeho působnosti.

Nejprve na pole přírodních věd, neboť „vědění o přírodě" je podle str. 247 „jedinou positivní vědou" a zároveň „nicméně naplněním humanistického (vulgo* lidského) člověka". Sebeřme pečlivě všechno positivní, co nám pan Grün praví o této jediné positivní vědě. Nepouští se sice do ní podrobně, jen občas o ní něco utrousí, jak tak chodí za černé hodinky sem a tam po světnici, ale „nicméně" vykonává pravé „positivní" divy.

U příležitosti knihy „Système de la nature"[92], připisované Holbachovi, nám odhaluje:

„Nelze se tu šířit o tom, jak systém přírody zůstává trčet na poloviční cestě, jak končí právě v bodě, *kde by z nutnosti cerebrálního systému musely vyrazit svoboda a sebeurčení.*" (Str. 70.)

Pan Grün by mohl zcela přesně udat bod, kde „z nutnosti cerebrálního systému" „vyrazí" to či ono a jak to tedy může člověku i zevnitř lebky vyrazit zuby. Pan Grün by mohl podat nejspolehlivější a nejpodrobnější zprávy o bodu, který se dosud vůbec nedal pozorovat, totiž o procesu produkce vědomí v mozku. Jenomže – bohužel! – v knize o Goethovi z lidského hlediska „se o tom nelze šířit".

Dumas, Playfair, Faraday a Liebig se dosud prostoduše klonili k názoru, že kyslík je plyn bez chuti i bez zápachu. Ale pan Grün ví, že všechno *kyselé* na jazyku *štípe*, a proto prohlašuje na str. 75 „kyslík" za „štiplavý". Právě tak na str. 229 obohacuje o nová fakta i akustiku a optiku; tím, že nám tam předvádí „očišťující dunění a záření", staví nade všechnu pochybnost očistnou sílu zvuku a světla.

Ale pan Grün se nespokojuje s tímto skvělým obohacením „jediné positivní vědy", s teorií vyrážení zubů zevnitř, kromě toho všeho ještě objevuje na str. 94 novou kost: „Werther je člověk, kterému chybí páteřní kost, který se ještě nestal subjektem." Dosavadní nesprávný názor byl, že člověk má dva tucty obratlů. Pan Grün nejen redukuje toto množství kostí na jedinou, jak to u jiných kostí normálně bývá, nýbrž ještě k tomu zjišťuje, že tato

* – neboli, jak se říká. *(Pozn. red.)*

exklusivní páteřní kost má tu podivuhodnou vlastnost, že dělá z člověka „subjekt". „Subjekt" pan Grün by zasloužil, aby mu za tento objev narostla jedna zvláštní páteřní kost navíc.

Náš přítel přírodozpytec shrnuje svou „jedinou positivní vědu" o přírodě takto:

„Což to jádro přírody,
nemá je člověk v srdci?[93]

Jádro přírody má člověk v srdci. V lidském srdci je jádro přírody. Příroda má své jádro v srdci člověka." (Str. 250.)

S páně Grünovým dovolením bychom doplnili: V člověka srdci je jádro přírody. Přírody jádro je v člověka srdci. V srdci člověka má příroda své jádro.

S tímto navýsost „positivním" poučením opouštíme přírodovědecké pole a přecházíme k *ekonomii*, která podle shora uvedeného výroku bohužel *není* „positivní věda". Nehledě na to, počíná si pan Grün i zde mimoděk nesmírně „positivně".

„Individuum se postavilo proti individuu, *a* tak vznikla všeobecná konkurence." (Str. 211.)

To znamená, že chmurná a tajuplná představa německých socialistů o „všeobecné konkurenci" vstoupila v život, „a tak vznikla konkurence". Důvody se neuvádějí, zřejmě proto, že ekonomie není positivní věda.

„Ve středověku byl ještě mrzký kov spoután věrností, láskou a pokorou; šestnácté století rozbilo toto pouto a peníze se osvobodily." (Str. 241.)

MacCulloch a Blanqui, kteří dosud setrvávali v omylu, že peníze byly ve středověku „spoutány" tím, že neexistovalo spojení s Amerikou a že žíly „mrzkého kovu" byly pokryty žulovými masami And, MacCulloch a Blanqui jistě zašlou panu Grünovi za tento objev zdravici.

Dějinám, jež rovněž nejsou „positivní vědou", snaží se pan Grün dodat positivní charakter tím, že proti faktům tradice staví řadu faktů vlastní imaginace.

Na str. 91 „probodne se dýkou Addisonův Cato na anglickém jevišti sto let před Wertherem" a dokazuje tím prapodivnou omrzelost životem. Podle toho se totiž „probodne" v době, kdy jeho autor, který se narodil 1672, byl ještě kojenec.[94]

Na str. 175 opravuje pan Grün Goethovy deníky v tom smyslu, že německé vlády roku 1815 „nevyhlásily" svobodu tisku, nýbrž ji jen „připověděly". Pak ovšem všechny ty hrůzy, které nám o čtyřech letech tiskové svobody 1815–1819 chtějí napovídat sauerlandští a jiní šosáci, o tom, jak tehdy tisk vytáhl na světlo všechny jejich malé špinavosti a skandály a jak konečně spolkové výnosy z roku 1819[95] skoncovaly s touto hrůzovládou veřejného mínění, to všechno je tedy jenom sen.

Pan Grün nám dále vykládá, že svobodné říšské město Frankfurt nebylo státem, nýbrž „jen kusem občanské společnosti" (str. 19). Vůbec v Německu prý nejsou státy a konečně se začíná chápat „víc a více, že tato nestátnost Německa má své zvláštní výhody" (str. 257), kteréžto výhody spočívají především v tom, že se tu pro nějaký ten výprask holí nechodí daleko. Němečtí samovládci budou tedy muset říkat: „La société civile, c'est moi"* – ale stejně je to s nimi špatné, protože, jak čteme na str. 101, občanská společnost je jen „abstrakce".

Jestliže však Němci nemají stát, mají zato „ohromnou směnku na pravdu, a tato směnka musí být realisována, proplacena, proměněna v ryzí minci" (str. 5). Tato směnka je bezpochyby splatná u téhož úřadu, kde pan Grün platí „census", aby se „dostal do poslanecké sněmovny lidstva".

Nejzávažnějšího „positivního" poučení se nám však dostává o francouzské revoluci, o jejímž „významu" nám pronáší pan Grün zvláštní „exkurs". Začíná věšteckým výrokem, že protiklad mezi historickým právem a právem založeným na rozumu je velice důležitý, protože obojí je historického původu. Aniž chceme nějak snižovat páně Grünův právě tak nový jako významný objev, že i právo založené na rozumu vzniklo v průběhu dějin, dovolujeme si skromně poznamenat, že důvěrný rozhovor beze slov v tiché komůrce s prvními svazky *Buchezových* „Parlamentních dějin"[96] by panu Grünovi určitě ukázal, jakou úlohu hrál tento protiklad za revoluce.

Pan Grün nám však raději podává podrobný důkaz o špatnosti

* – „Občanská společnost jsem já." *(Pozn. red.)*

revoluce, který se nakonec redukuje na jedinou, ale přetěžkou výtku, že revoluce „nezkoumala pojem Člověka". Je to opravdu neodpustitelné opominutí. Kdyby revoluce byla prozkoumala pojem Člověka, nebylo by ani řeči o 9. thermidoru ani o 18. brumairu[97]; Napoleon by se byl spokojil s hodností generála a na stará kolena by byl možná napsal řád execírky „z lidského hlediska". – Dále se k objasnění „významu revoluce" dovídáme, že deismus se v podstatě neliší od materialismu, a proč. S radostí vidíme, že pan Grün nezapomněl ještě všechno z Hegela. Srovnej např. Hegelovy „Dějiny filosofie", díl III, str. 458, 459, 463 druhého vydání.[98] – Potom se nám, rovněž k objasnění „významu revoluce", sděluje všelicos o konkurenci, ale z toho jsme už to hlavní uvedli předtím, a dále se nám předkládají dlouhé výňatky z Holbachových spisů na důkaz toho, že Holbach odvozoval zločin z existence státu; neméně výmluvně se „význam revoluce" vysvětluje i bohatým květobraním z „Utopie" Thomase Mora a tato „Utopie" se zase vysvětluje tím způsobem, že prý už roku 1516 – nastojte – do nejmenších podrobností prorocky vylíčila „*dnešní* Anglii" (str. 225). A konečně po všech těchto postřezích a úvahách, mimochodem roztažených na 36 stránek, následuje na str. 226 konečný soud: „Revoluce je uskutečnění machiavelismu." Výstražný příklad pro všechny, kdo ještě neprozkoumali pojem Člověka!

Pro útěchu chudákům Francouzům, kteří nedosáhli ničeho jiného než uskutečnění machiavelismu, nechává pan Grün na str. 73 ukápnout kapičku balzámu:

„Francouzský národ byl v 18. století Prométheem mezi národy, který hájil *lidská práva* proti právům bohů."

Ponechme stranou to, že tedy francouzský národ přece jen asi „prozkoumal pojem Člověka", i to, že lidská práva nehájil „proti právům bohů", nýbrž proti právům krále, šlechty a kněžourů, nechme těchto malicherností a zahalme si v tichém smutku hlavu, neboť i panu Grünovi se tu přihodilo něco „lidského".

Pan Grün totiž zapomíná, že ve svých dřívějších spisech (srov. např. článek v 1. svazku „Rheinische Jahrbücher"[99], v knize „Sociální hnutí" atd.) nejen rozředil, „zpopularisoval" určitý výklad o lidských právech z „Deutsch-Französische Jahrbücher"[100],

nýbrž že jej dokonce s pravou plagiátorskou horlivostí tak přehnal, že se z něho stal úplný nesmysl. Zapomíná, že tam stavěl lidská práva na pranýř jako práva hokynáře, šosáka atd., a najednou z nich tady dělá „*lidská* práva", práva „Člověka". Totéž se přihází panu Grünovi na str. 251 a 252, kde se „práva, s nimiž na svět přišli my a jichž, žel, vůbec dbáno není", z „Fausta" mění v „tvé přirozené právo, tvé lidské právo, právo působit v souladu se svým nitrem a užívat svého vlastního díla"; ačkoli Goethe tato práva staví přímo proti „zákonům a právům", která se „*dědí* tak jako věčná nemoc dál"[101], tj. proti tradičnímu právu ancien régime*, jehož protiklad tvoří jedině „*vrozená*, nepromlčitelná a nezadatelná lidská práva" revoluce, ale rozhodně ne práva „Člověka". Tentokrát však nezbývalo panu Grünovi než zapomenout na to, co psal dříve, aby Goethe neztratil své lidské hledisko.

Ostatně pan Grün ještě docela nezapomněl, co se naučil z „Deutsch-Französische Jahrbücher" a jiných spisů stejného zaměření. Na str. 210 např. definuje tehdejší francouzskou svobodu jako „svobodu od nesvobodné (!) obecné(!!) podstaty(!!!)". Tato nestvůra vznikla z „pospolitosti"** na str. 204 a 205 v „Deutsch-Französische Jahrbücher"[102] a z překladu těchto stránek do běžné řeči současného německého socialismu. Praví socialisté mají vůbec zvyk, že setkají-li se s výkladem, kterému nerozumějí, protože abstrahuje od filosofie a obsahuje právnické, ekonomické aj. termíny, udělají z něho v mžiku stručnou frázi, vyzdobenou filosofickými výrazy, a tento nesmysl se pro strýčka Příhodu naučí nazpaměť. Takhle se z právnické „pospolitosti" v „Deutsch-Französische Jahrbücher" udělal uvedený filosofický nesmysl „obecná podstata"; politické osvobození, demokracie byly zhuštěny do filosofické formule „osvobození od nesvobodné obecné podstaty" a tuhle formuli si pak může pravý socialista vstrčit do kapsy bez obav, že by svou učenost neunesl. — Na str. XXVI exploatuje pan Grün podobným způsobem, co se říká ve „Svaté rodině" o sensualismu a materialismu[103], a náznaku z oné knihy, že u materialistů minulého

* — starého, předrevolučního řádu. *(Pozn. red.)*

** Slovní hříčka: „das allgemeine Wesen" — „obecná podstata"; „Unwesen" — „nestvůra"; „Gemeinwesen" — „pospolitost". *(Pozn. red.)*

století, mj. u Holbacha, lze najít styčné body se socialistickým hnutím přítomnosti, využívá k tomu, aby uvedl zmíněné citáty z Holbacha a dal jim socialistickou interpretaci.

Přejděme k *filosofii*. Vůči té chová pan Grün hluboké opovržení. Už na str. VII nám hlásí, že „nadále nechce mít s náboženstvím, filosofií a politikou nic společného", že všechny tyto tři obory „patří minulosti a nikdy už se nevzpamatují ze svého rozkladu" a on že si z nich ze všech, a zejména z filosofie, „neponechává nic jiného než člověka a podstatu schopnou tvořit společnost, podstatu sociální". Podstata schopná tvořit společnost, podstata sociální, a zmíněný lidský člověk nás ovšem dokonale utěší nad neodvratným zánikem náboženství, filosofie a politiky. Ale pan Grün je příliš skromný. „Neponechal si" z filosofie jen „humanistického člověka" a různé jiné „podstaty", nýbrž je i šťastným vlastníkem dosti rozsáhlé hegelovské tradice, i když značně zmatené. Jak by tomu také mohlo být jinak, když ještě před několika lety znovu a znovu zbožně padal na kolena před Hegelovou bustou? Snad nás někdo požádá, abychom takové skurilní a skandální osobní věci nechali stranou; ale toto tajemství svěřil tiskařskému lisu pan Grün sám. Tentokrát neprozradíme, kde. Ocitovali jsme panu Grünovi jeho prameny už tolikrát i s kapitolou a veršem, že můžeme tuto službu žádat také jednou od něho. Abychom mu hned zase podali důkaz své ochoty, svěříme mu, že konečné rozhodnutí ve sporné otázce o svobodné vůli, které uvádí na str. 8, vzal z Fourierova „Pojednání o asociaci", z oddílu o svobodné vůli[104]. Jen poznámka, že teorie o svobodné vůli je „blud *německého* ducha", je prazvláštní „blud" pana Grüna samého.

Konečně se blížíme ke Goethovi. Na str. 15 dokazuje pan Grün Goethovo právo na existenci. Goethe a Schiller jsou prý totiž překonáním rozporu mezi „požitkem bez činu", tj. Wielandem, a „činem bez požitku", tj. Klopstockem. „Lessing poprvé opřel člověka o sebe sama." (Zdalipak by pan Grün dokázal tenhle akrobatický kousek napodobit?) – V této filosofické konstrukci máme pohromadě všechny prameny, z nichž pan Grün čerpá. Forma konstrukce, základ všeho – to je proslulý Hegelův trik zprostředkování rozporů. „Člověk opřený sám o sebe" – hegelovská

terminologie aplikovaná na Feuerbacha. „Požitek bez činu" a „čin bez požitku", tento rozpor, na který hrají z vůle pana Grüna zmíněné variace Wieland a Klopstock, je vypůjčen ze sebraných spisů M. Hesse. Jediný pramen, který tu postrádáme, jsou samy dějiny literatury, které o uvedené veteši nic nevědí a které proto pan Grün právem ignoruje.

Protože právě mluvíme o Schillerovi, bylo by vhodné uvést při této příležitosti tuto poznámku páně Grünovu: „Schiller byl všechno, čím někdo může být, pokud není Goethem." (Str. 311.) Pardon, lze být přece ještě panem Grünem! – Ostatně náš autor tu vykrádá Ludvíka Bavorského:

> Neapol má, co, Říme, ti chybí, však postrádá tvoje;
> spojit to vjedno bylo by pro svět snad moc!

Touto historickou konstrukcí je připraven Goethův vstup do německé literatury. „Člověk", jejž Lessing „opřel o sebe sama", může prodělávat další evoluce jen v Goethových rukou. Panu Grünovi totiž patří zásluha, že odhalil v Goethovi „Člověka", ne ovšem přirozeného člověka, člověka z masa a krve, zplozeného mužem a ženou, ale člověka ve vyšším smyslu, dialektického člověka, caput mortuum* v tyglíku, v němž byl kalcinován** bůh otec, syn a duch svatý, cousin germain*** homunkula z „Fausta" – zkrátka, ne člověka, o němž mluví Goethe, nýbrž „Člověka", o němž mluví pan Grün. Nuže, kdo je tento „Člověk", o němž mluví pan Grün?

„V Goethovi není nic než *lidský* obsah" (str. XVI). — Na str. XXI se dovídáme, že „Goethe si představoval a líčil *člověka* tak, *jak jej chceme dnes uskutečnit my*". — Na str. XXII: „Dnešní Goethe, a to jsou jeho díla, je *pravý kodex lidství.*" — Goethe je „dokonalé člověčenství" (str. XXV). „Goethovy básně jsou (!) *ideálem lidské společnosti*" (str. 12). — „Goethe se nemohl stát národním básníkem, protože jeho poslání bylo stát se *básníkem lidského*" (str. 25). — Přesto však má na str. 14 „*náš národ*" — tedy Němci — v Goethovi „spatřovat svou vlastní zduchovnělou podstatu".

Zde máme první poučení o „podstatě Člověka" a můžeme se

* — mrtvé zbytky, destilační produkt. *(Pozn. red.)*
** — zbaven nečistých příměsí. *(Pozn. red.)*
*** — pokrevního, přímého bratrance. *(Pozn. red.)*

přitom spolehnout na pana Grüna tím spíše, že bezesporu co nejdůkladněji „prozkoumal pojem Člověka". Goethe líčí „člověka" takového, jakého chce pan Grün uskutečnit, a zároveň v něm zduchovněle zobrazuje německý národ – podle toho není „Člověk" nic jiného než „zduchovnělý Němec". To se potvrzuje všude. Stejně jako Goethe „není národní básník", nýbrž „básník lidského", tak také německý národ není „národním" národem, nýbrž národem „lidského". Proto také na str. XVI čteme: „Goethovy básně, vyšlé ze života... neměly a nemají nic společného se skutečností." Stejně jako „Člověk", stejně jako Němci. A na str. 4: „Ještě dnes chce *francouzský* socialismus obšťastnit pouze Francii, kdežto *němečtí* spisovatelé mají před očima *lidský* rod." (Zatímco „lidský rod" je většinou nemívá „před očima", ale před zcela opačnou částí těla.) Tak se také pan Grün na četných místech raduje z toho, že „Goethe chtěl osvobodit člověka *zevnitř*" (např. na str. 225), jenomže tomuto ryze germánskému osvobození se pořád nějak nechce „ven".

Konstatujme tedy první poučení: „Člověk" je *„zduchovnělý" Němec.*

A teď sledujme dále pana Grüna, v čem projevuje uznání „básníku lidského", „lidskému obsahu v Goethovi". To nám nejlépe ukáže, kdo je ten „Člověk", o němž pan Grün mluví. Shledáme, že tu pan Grün prozrazuje nejtajnější myšlenky pravého socialismu, jako ho vůbec jeho mánie překřičet všechny své kumpány svádí k tomu, že vytrubuje do světa věci, o nichž by ostatní parta byla raději zticha. Proměnit Goetha v „básníka lidského" bylo pro něho ostatně tím snazší, že Goethe sám často používá slov „člověk" a „lidský" v určitém emfatickém smyslu. Goethe jich ovšem užíval jen v tom smyslu, jak jich používala jeho doba a později i Hegel, totiž tak, že se přívlastek „lidský" dával zejména Řekům na rozdíl od pohanských a křesťanských barbarů, dávno předtím, než tyto výrazy nabyly Feuerbachovou zásluhou tajuplně filosofického významu. Zejména u Goetha mají většinou velmi nefilosofický, tělesný význam. Teprve panu Grünovi náleží zásluha, že udělal z Goetha Feuerbachova žáka a pravého socialistu.

O Goethovi samém tu ovšem nemůžeme podrobně mluvit.

Chtěli bychom upozornit jen na jednu věc. – Goethe zaujímá ve svých dílech k německé společnosti své doby dvojí postoj. Někdy se k ní staví nepřátelsky, je mu protivná a snaží se jí uniknout, jako v „Ifigenii" a vůbec za italské cesty; bouří se proti ní jako Götz, Prométheus a Faust a zahrnuje ji jako Mefistofeles nejtrpčím výsměchem. Jindy se k ní však staví naopak přátelsky, „vpravuje se" do ní, jako ve většině „Krotkých xenií" a v mnoha prozaických dílech, oslavuje ji, jako v „Maškarních průvodech", ba dokonce ji hájí proti dotírajícímu náporu dějin, jako zejména ve všech spisech, kde je řeč o francouzské revoluci. Nejde přitom jen o to, že Goethe uznává jednotlivé stránky německého života oproti jiným, které se mu příčí. Častěji to jsou jen jeho nálady, neustále v něm bojuje geniální básník, jemuž se hnusí ubohost prostředí, s obezřetným synáčkem frankfurtského radního, resp. výmarským tajným radou, který se cítí nucen uzavřít s touto ubohostí příměří a zvyknout si na ni. A tak je Goethe hned obrovský, hned maličký; hned vzdorný, výsměšný génius, pohrdající světem, hned opatrný, spokojený, omezený šosák. Ani Goethe nebyl s to překonat německou ubohost, naopak ona zmáhá jej, a toto vítězství ubohosti nad největším Němcem je nejlepším důkazem toho, že „zevnitř" se tato ubohost vůbec nedá překonat. Goethe byl příliš všestranný, příliš aktivně založen, příliš smyslový, aby hledal záchranu před ubohostí v schillerovském úniku ke kantovskému ideálu; byl příliš bystrozraký, aby neviděl, že tento únik není v podstatě nic jiného než záměna všední ubohosti za ubohost přepjatou. Jeho temperament, jeho síly, celé jeho duševní zaměření jej vedly k praktickému životu, a praktický život, s nímž se tu setkával, byl žalostný. V tomto dilematu: existovat v životní sféře, jíž musel pohrdat, a přitom být k této sféře připoután jako k jediné, v níž se mohl uplatnit, v tomto dilematu žil Goethe neustále; a čím byl starší, tím víc se mocný básník, de guerre lasse*, schovával za bezvýznamného výmarského ministra. Nevyčítáme Goethovi, jako to dělají Börne a Menzel, že nebyl liberální, ale že občas dovedl být i šosák; nevyčítáme mu, že se nedovedl nadchnout pro německou svobodu, ale že obětoval šosáckému strachu z každého velkého dějinného

* — unaven bojem. *(Pozn. red.)*

hnutí své doby svůj správnější estetický cit, který místy vyráží na povrch; nevytýkáme mu, že byl dvořan, ale že v době, kdy Napoleon vymetal obrovský německý Augiášův chlév, byl schopen věnovat se se slavnostní vážností nejmalichernějším záležitostem a menus plaisirs* jednoho z nejmenších německých dvorečků. Nevytýkáme mu tyto věci ani z morálního, ani ze stranického hlediska, nýbrž nanejvýš z hlediska estetického a historického; neměříme Goetha ani morálním, ani politickým, ba ani ne „lidským" měřítkem. Nemůžeme se tu pouštět do líčení Goetha v souvislosti s celou jeho dobou, s jeho literárními předchůdci a současníky, nemůžeme rozebírat jeho vývoj a jeho životní postavení. Omezíme se proto prostě na konstatování faktu.

Uvidíme, po které z těchto dvou stránek je Goethovo dílo „pravým kodexem lidství", „dokonalým člověčenstvím", „ideálem lidské společnosti".

Vezměme nejprve Goethovu kritiku tehdejší společnosti a pak přejděme k positivnímu vylíčení „ideálu lidské společnosti". Vzhledem k obsáhlosti Grünovy knihy se rozumí samo sebou, že při obojím vyzdvihneme jen některá charakteristická vrcholná místa.

Jako kritik společnosti koná Goethe pravé divy. „Zatracuje civilisaci" (str. 34–36) tím, že pronáší několik romantických stížností, že civilisace stírá z lidí všechno charakteristické, odlišné. „Prorokuje svět buržoasie" (str. 78) tím, že v „Prométheovi" líčí tout bonnement** vznik soukromého vlastnictví. Na str. 229 je „soudcem světa... Minoem civilisace". Ale to všechno jsou jen drobnosti.

Na str. 253 cituje pan Grün „Nad katechismem":

> Řekni mi, dítko, odkud máš ty dary?
> Kde se tu u tebe najednou tak vzaly? —
> No, to vše mám od tatíčka.
> A on? Odkud to měl? No, přece od dědečka. —
> Vida! A ten se přece jen tak k tomu nedostal.
> Ten to prostě *vzal*.

* — doslova: drobné radovánky; přeneseně: mimořádné výdaje na různé zábavy. *(Pozn. red.)*

** — prostě, rovnou. *(Pozn. red.)*

Hurá! volá pan Grün z plna hrdla, la propriété c'est le vol* – učiněný Proudhon!

Leverrier se může jít se svou planetou schovat a předat svůj řád panu Grünovi – neboť toto je víc než Leverrier, toto je dokonce víc než Jackson se svým vynálezem sirno-éterové narkosy. Ten, kdo převedl Proudhonovu větu o krádeži, pro mnoho poklidných buržoů ovšem znepokojující, na nevinné rozměry uvedeného Goethova epigramu, ten si zaslouží jedině stuhu velkého kříže čestné legie.

„*Občanský generál*" působí už větší potíže. Pan Grün ho chvíli obhlíží ze všech stran, udělá proti svému zvyku několik rozpačitých grimas, zadumá se: „Ovšem... poněkud fádní... revoluce tím není odsouzena" (str. 150)... Počkat! Teď na to kápl! Oč že tu vlastně jde? O *hrnec mléka*, nuže: „Nezapomínejme... že je to opět *otázka vlastnictví*, jež se tu dostává do popředí" (str. 151).

Až se budou v ulici, kde pan Grün bydlí, hádat dvě babky o hlavu od slanečka, ať pan Grün nelení a sestoupí z výšin svého pokoje, „vonícího růžemi a rezedou", aby jim sdělil, že také u nich jde o „otázku vlastnictví, jež se dostává do popředí"! Vděk všech poctivě smýšlejících lidí mu bude nejkrásnější odměnou.

Jeden z největších kritických činů vykonal Goethe tím, že napsal „*Werthera*". Werther zdaleka není, jak se dosud domnívali ti, kdo Goetha četli „z lidského hlediska", jenom sentimentální milostný román.

Ve Wertherovi „našel lidský obsah tak adekvátní formu, že se v žádné literatuře světa nemůže najít nic, co by se s ním třeba jen zdaleka dalo srovnat" (str. 96). „Wertherova láska k Lottě je pouhou pákou, vehikulem tragédie radikálního citového pantheismu. Werther je člověk, kterému chybí páteřní kost, který se ještě nestal subjektem" (str. 93). Werther se nezastřelil z lásky, nýbrž „protože se, to nešťastné pantheistické vědomí, nemohl vyrovnat se světem" (str. 94). „Werther líčí s uměleckou dokonalostí celou prohnilost společnosti, zasahuje sociální nešvary v jejich nejhlubších kořenech, v nábožensko-filosofickém základu" (jak známo, je onen „základ" mnohem mladší než ony „nešvary"), „v nejasném, mlhavém poznání... Ryzí, provětrané pojmy pravého lidství" (a především páteřní kost, pane Grüne, páteřní kost!) „to by byla smrt oné ubohosti, oněch červotočivých, proděravělých poměrů, jimž se říká měšťanský život!"

* = vlastnictví je krádež. *(Pozn. red.)*

Příklad, jak se ve „Wertherovi" „s uměleckou dokonalostí líčí prohnilost společnosti". Werther píše:

„Dobrodružství? K čemu je mi to pošetilé slovo... naše měšťanské, naše prolhané poměry, to jsou pravá dobrodružství, to jsou skutečné obludy!"[105]

Tento nářek blouznivého bolestína nad propastí mezi měšťáckou skutečností a jeho neméně měšťáckými ilusemi o této skutečnosti, tento slabošský vzlyk, vyvěrající jedině z toho, že se mu nedostává té nejobyčejnější zkušenosti, vydává pan Grün na str. 84 za břitkou a hlubokou kritiku společnosti. Pan Grün dokonce tvrdí, že v uvedených slovech vyslovená „zoufalá trýzeň života, toto chorobné nutkání stavět věci na hlavu, aby alespoň jednou nabyly jiného vzhledu (!), nakonec vyhloubily řečiště francouzské revoluci". Revoluce – předtím uskutečnění machiavelismu – stává se tu pouhým uskutečněním utrpení mladého Werthera. Gilotina na náměstí Revoluce je pouze chabým plagiátem Wertherovy pistole.

Z toho vyplývá samo sebou, že podle str. 108 i ve „*Stelle*" zpracovává Goethe „sociální látku", ačkoli se zde líčí pouze „nanejvýš žalostné poměry" (str. 107). Pravý socialismus je všudypřítomnější než náš Pán Ježíš. Kde se dva nebo tři sejdou, a nemusí to být ani v jeho jméně, už je mezi nimi a už má „sociální látku". Tento pravý socialismus, stejně jako jeho učedník pan Grün, se vůbec nápadně podobá „onomu povrchnímu, samolibému čmuchalovi, který do všeho strčí nos a ničemu nepřijde na kloub" (str. 47).

Naši čtenáři si snad vzpomenou na dopis, který píše Vilém Meister v posledním svazku „Učednických let" svému švagrovi; po několika dosti povrchních poznámkách o tom, jak je výhodné vyrůstat v zámožných poměrech, přiznává nadřazenost šlechty nad měšťáky a sankcionuje podřízené postavení měšťáků jakož i všech ostatních nešlechtických tříd jako zatím nezměnitelné. Jen jednotlivec se prý může za určitých okolností vyšvihnout na stejnou úroveň se šlechtou. Pan Grün k tomu poznamenává:

„Co Goethe praví o přednostech vyšších společenských tříd, je *naprosto pravdivé*, uděláme-li rovnítko mezi vyšší třídou a vzdělanou třídou, a u Goetha tomu tak je." (Str. 264.)

Za tím zbývá udělat jedině tečku.

Přistupme k hlavnímu bodu, o němž se toho už tolik napovídalo, ke Goethově poměru k politice a k francouzské revoluci. Zde se můžeme z knihy pana Grüna přesvědčit, co to znamená stát při někom, ať se děje co děje; zde se osvědčuje věrnost páně Grünova.

Aby Goethův postoj k revoluci vypadal jako oprávněný, musí ovšem Goethe stát *nad* revolucí, musí ji překonat, ještě než vznikla. Proto se již na str. XXI dovídáme: „Goethe předstihl *praktický* vývoj své doby natolik, že se domníval, že se k němu může stavět odmítavě, bránit se mu." A na str. 84 u příležitosti „Werthera", který, jak jsme viděli, již in nuce* obsahoval celou revoluci: „Dějiny píší rok 1789, Goethe má rok 1889." Stejně tak se musí na str. 28 a 29 „několika málo slovy důkladně vypořádat s celým tím křikem o svobodě", a to tak, že již v sedmdesátých letech otiskuje ve „Frankfurter Gelehrte Anzeigen"[106] článek, v němž vůbec nemluví o svobodě, které se dožadují oni „křiklouni", nýbrž pronáší pouze několik všeobecných a dost suchopárných úvah o svobodě jako takové, o pojmu svobody. Dále: ježto Goethe razil ve své doktorské disertaci thesi, že každý zákonodárce je dokonce povinen zavést nějaký kult – these, o níž Goethe sám mluví jako o pouhém zábavném paradoxu, k němuž mu daly podnět všelijaké maloměstské hádanice frankfurtských velebníčků (což pan Grün *sám* cituje) – tedy „student Goethe znal celý dualismus revoluce a dnešního francouzského státu jako své boty" (str. 26, 27). Zdá se, že pan Grün tyto obnošené „boty" studenta Goetha zdědil a že si jejich podrážkami dal podrazit sedmimílové boty svého „sociálního hnutí".

Nyní se nám ovšem Goethovy výroky o revoluci jeví v novém světle. Nyní je jasné, že on, jenž stál vysoko nad ní, jenž se s ní už před patnácti lety „vypořádal", jenž ji „znal jako své boty", jenž ji o sto let předhonil, nemohl mít pro ni sympatie, nemohl se zajímat o národ „křiklounů po svobodě", s nimiž si to vyřídil už léta páně 1773. A teď už to má pan Grün snadné. Ať Goethe vkládá do ozdobných distich sebebanálnější moudrosti, ať o nich rozumuje se sebevětší šosáckou omezeností, ať se sebecopařštěji

* – v jádře, v kostce. *(Pozn. red.)*

děsí, že se ledy hnuly a že to ohrožuje jeho poklidné závětří poetovo, ať se chová sebemalicherněji, sebezbaběleji, sebelokajštěji, jeho trpělivému scholiastovi to nikdy není moc. Pan Grün ho zvedá na svá neúnavná bedra a nese ho blátem; ba dokonce přebírá všechno bláto na účet pravého socialismu, jen aby si Goethe neumazal boty. Od „Tažení ve Francii" až po „Nemanželskou dceru" přijímá pan Grün na str. 133–170 všechno, všečičko, projevuje oddanost, která by dojala k slzám i samotného Bucheze. A když to všechno není nic platné, když je bláto příliš hluboké, pak se připřáhne vyšší, sociální exegese a pak Grün parafrázuje toto místo:

> Nad žalným Francie losem by velcí se zamyslet měli;
> malý však vskutku by měl na něj pak myslet tím víc.
> Zmizeli v propadlu dějin velcí. Leč kdo proti davu
> ochránil dav? Nebyl snad davu vždy tyranem dav?[107]

„Kdo ochrání", křičí pan Grün z plna hrdla proloženým písmem, s otazníky a se všemi „vehikuly tragédie radikálního citového pantheismu", „kdo ochrání zejména nemajetný dav, takzvanou luzu, před majetným davem, zákonodárnou luzou?" (Str. 137.) „Kdo ochrání zejména" Goetha před panem Grünem?

Tímto způsobem vykládá pan Grün celou řadu rádoby moudrých měšťáckých pouček z „Benátských epigramů", které „jakoby *herkulovskou* rukou rozdávají políčky, jež se nám teprve teď" (když minulo nebezpečí pro šosáky) „zdají příjemně pleskat, protože máme za sebou velkou a *trpkou* zkušenost" (ovšem, pro šosáky velmi trpkou). (Str. 136.)

Z „*Obležení Mohuče*" by pan Grün

> „za nic na světě nechtěl přejít toto místo: V úterý... jsem pospíchal... *vzdát úctu*... svému *knížeti*, přičemž mě potkalo to *štěstí*, že jsem mohl princi, *svému vždy milostivému pánovi*, *posloužit*" atd.

Místo, kde Goethe skládá poníženou poklonu k nohám pana Rietze, osobního komorníka, osobního paroháče a osobního kuplíře pruského krále*, nepokládá pan Grün za vhodné citovat.

U příležitosti „*Občanského generála*" a „*Vystěhovalců*" se dovídáme:

„Celá Goethova antipatie k revoluci, kdykoli se projevila básnicky,

* Bedřicha Viléma II. *(Pozn. red.)*

týkala se onoho věčného bolu, že viděl lidi vyháněné z *poctivě vydělaných* a *získaných* majetků, jichž se pak zmocnili intrikáni, závistníci atd. ... právě všechno to *bezpráví olupování*... Celá jeho *domácká, mírumilovná* povaha se bouřila proti porušování majetkového práva, jež, vedeno *zvůlí*, vyštvalo a uvrhlo v bídu celé masy lidí." (Str. 151.)

Připišme toto místo prostě na účet „Člověka", jehož „mírumilovná, domácká povaha" si tak hoví v „poctivě vydělaných a získaných", čili přímo řečeno: poctivě nabytých „majetcích", že prohlašuje příval revoluce, který tyto majetky bez okolků smete, za „zvůli", za dílo „intrikánů", závistníků" atd.

Po tom všem nás nepřekvapí, že „nejryzejší požitek" (str. 165) poskytuje panu Grünovi měšťácká idyla o „*Heřmanovi a Dorotce*" se svými váhavými a rozšafnými maloměšťáky, se svými hořekujícími sedláky, kteří v pověrčivém strachu berou do zaječích před sansculotskou armádou a před hrůzami války. Pan Grün

„dokonce s klidem bere zavděk skrovným posláním, jež tu... nakonec připadá německému národu:

Nikoli Němci se sluší šířit dál strašlivé hnutí
a také není nic pro něj kolísat sem a hned tam"[108].

Pan Grün dobře činí, když prolévá slzy soucitu nad oběťmi těžkých dob a ve vlasteneckém zoufalství obrací oči k nebi nad takovými ranami osudu. Je beztoho dost těch zkažených a zvrhlých, kteří nemají v hrudi „lidské" srdce a raději zanotují v republikánském táboře Marseillaisu nebo dokonce dělají v Dorotčině opuštěné komůrce kluzké vtipy. Pan Grün je šlechetný muž a rozhořčuje ho necitelnost, s jakou např. takový Hegel shlíží na „tichá kvítka" zašlápnutá bouřlivým krokem dějin a s jakou se vysmívá „litanii na téma soukromých ctností – skromnosti, pokory, lásky k člověku a dobročinnosti", která se zvedá „proti světodějným činům a jejich strůjcům".[109] Pan Grün dobře činí. Dojde za to jistě odměny na nebesích.

Uzavřeme „lidské" glosy k revoluci tímto místem: „Skutečný komik by si mohl troufat *shledávat sám Konvent nesmírně směšným*", a než se tento „skutečný komik" najde, podává potřebné k tomu instrukce pan Grün na str. 151 a 152.

O Goethově poměru k porevoluční politice podává nám pan

Grün rovněž překvapující poučení. Jen jeden příklad. Víme již, jakou hlubokou zášť chová ve svém srdci „Člověk" k liberálům. „Básník lidského" se samozřejmě nemůže rozloučit s tímto světem, aniž se s nimi docela speciálně vyrovnal, aniž dal výslovně na paměť nou panu Welckerovi, Itzsteinovi a spol. Takovou lekci vyčenichal náš „samolibý čmuchal" v této „Krotké xenii" (str. 319):

Že se pořád mažete s tou starou špínou,
tak se už umoudřete!
Začněte jednou konečně zas jinou!
Kdypak už se z místa hnete?

Goethův soud: „Není nic odpornějšího než *většina*, neboť se skládá z několika silných, kteří kráčejí vpředu, z šibalů, kteří jdou s sebou, ze slabochů, kteří se přizpůsobí, a z masy, která kluše vzadu a neví vůbec, co chce"[110] – tento ryze šosácký soud, jehož zabedněnost a krátkozrakost je možná jen na omezeném území jednoho z německých státečků kapesního formátu, je pro pana Grüna „kritikou pozdějšího" (tj. moderního) „právního státu". Jak je tento postřeh důležitý, dovíme se prý „např. v kterékoli sněmovně" (str. 268). Podle toho se patrně „břicho" francouzské sněmovny[111] tak skvěle staralo o sebe a sobě rovné jen z nevědomosti. O několik stránek dále, na str. 271, prohlašuje pan Grün „*červencovou revoluci*" za „fatální" a již na str. 34 ostře odsuzuje *Celní spolek*, protože „nahému a mrznoucímu ještě *více zdražuje* hadry k zakrytí nahoty, aby poněkud posílil opory trůnu (!), svobodomyslné peněžní magnáty" (kteří, jak známo, v celém Celním spolku „trůnu" oponují). Šosáci v Německu vždycky nastrkují „nahé a mrznoucí", když jde o boj proti ochranným clům či jinému pokrokovému buržoasnímu opatření, a „Člověk" se v tom k nim připojuje.

Jaké poučení o „podstatě Člověka" nám tedy skýtá Goethova kritika společnosti a státu ve výkladu pana Grüna?

Předně má „Člověk" podle str. 264 rozhodně značný respekt před „vzdělanými stavy" vůbec a patřičnou úctu k vysoké šlechtě zvlášť. Dále se pak vyznačuje tím, že má hrozný strach z každého velkého masového hnutí, z každé energické společenské akce. Když se taková akce blíží, buďto zbaběle zaleze za pec, nebo hbitě sebere své saky paky a kouká co nejrychleji zmizet. Dokud hnutí

trvá, je pro něj „trpkou zkušeností", jakmile pomine, uvelebí se v proscéniu a rozdává herkulovskou rukou pohlavky, které se mu zdají teprve teď opravdu příjemně pleskat, a všechno, co se přihodilo, shledává „nesmírně směšným". Přitom lpí celou duší na „poctivě vydělaných a získaných majetcích", má jinak velmi „domáckou a mírumilovnou povahu", je skromný a spokojí se s málem a nepřeje si být rušen ve svých malých tichých požitcích žádnými bouřemi. „Člověk dlí rád v omezenu" (str. 191, tak zní *první věta* „druhé části"); nikomu nezávidí a děkuje svému stvořiteli, když mu lidé dají pokoj. Zkrátka, „Člověk", o němž už víme, že je to rodilý *Němec*, začíná se ponenáhlu navlas podobat *německému maloměšťákovi*.

Nač se ve skutečnosti scvrkává Goethova kritika společnosti, jak nám ji tlumočí pan Grün? Co vytýká „Člověk" společnosti? Předně, že neodpovídá jeho ilusím. Avšak tyto iluse jsou právě iluse ideologisujícího šosáka, zejména mladého šosáka – a jestliže šosácká skutečnost neodpovídá těmto ilusím, je to jen tím, že to jsou iluse. Zato ony tím úplněji odpovídají šosácké skutečnosti. Liší se od ní pouze tak, jak se vůbec ideologisující výraz určitého stavu liší od tohoto stavu, a o jejich realisaci se proto dále nedá mluvit. Pádný důkaz o tom poskytují glosy pana Grüna k „Wertherovi".

Za druhé, polemika „Člověka" míří proti všemu, co ohrožuje německý šosácký režim. Celá jeho polemika proti revoluci je polemikou šosáka. Jeho nenávist k liberálům, k červencové revoluci, k ochranným clům se projevuje zcela zjevně jako nenávist ušlápnutého, konservativního maloměšťáka k nezávislému, pokrokovému buržoovi. Uveďme pro to ještě dva příklady.

Výkvětem maloměšťáctví bylo, jak známo, cechovní zřízení. Na str. 40, mluvě v duchu Goethově, tedy v duchu „Člověka", praví pan Grün: „Ve středověku spojovala korporace *silného muže* s jinými *silnými*, a tak ho chránila." Pro „Člověka" jsou cechovní měšťénínové oné doby „silní muži".

Ale v Goethově době bylo cechovní zřízení už v úpadku, odevšad se na ně tlačila konkurence. Na jednom místě svých pamětí, které pan Grün cituje na str. 88, ulevuje si Goethe jako pravý

šosák srdcervoucím nářkem nad počínajícím rozkladem maloměšťáctví, nad zkázou zámožných rodin a úpadkem rodinného života, který je s tím spojen, nad uvolněním domáckých svazků a jinými měšťáckými stesky, které se v civilisovaných zemích setkávají se zaslouženým opovržením. Pan Grün, který v tomto místě větří velkolepou kritiku moderní společnosti, dovede tak málo krotit svou radost, že celý „lidský obsah" tohoto místa dává tisknout proloženě.

Přejděme nyní k positivnímu „lidskému obsahu" u Goetha. Můžeme nyní postupovat rychleji, protože jsme již „Člověku" na stopě.

Sdělme nejprve potěšitelné zjištění, že „Vilém Meister uteče z otcovského domu" a v „Egmontovi" „trvají bruselští měšťané na výsadách a svobodách" jen a jen proto, aby se „stali lidmi" (str. XVII).

Pan Grün přistihl starého Goetha již jednou při proudhonovských spádech. Toto potěšení má znovu na str. 320:

„O tom, co chtěl, co chceme my všichni, zachránit svou osobnost, *anarchii* v pravém slova smyslu, o tom mluví Goethe takto:

Proč že mi ta anarchie
naší doby vyhovuje?
Každý žije, jak má chuť,
to mi hoví, bůh to suď!" atd.[113]

Pan Grün je na vrcholu blaha, že se u Goetha znovu shledává s ryze „lidskou" společenskou anarchií, kterou původně hlásal Proudhon a kterou nadšeně přijali němečtí praví socialisté. Tentokrát se však dopustil nedopatření. Goethe mluví o již existující „anarchii naší doby", která mu dnes „vyhovuje" a ve které žije každý, jak má chuť, tj. mluví o nezávislosti ve společenském styku, vzniklé rozkladem feudalismu a cechovního zřízení, rozmachem buržoasie, vytlačením patriarchálnosti ze společenského života vzdělaných tříd. O páně Grünově oblíbené *budoucí* anarchii ve vyšším smyslu tu tedy nemůže být už z *gramatických* důvodů ani řeči. Goethe tu vůbec nemluví o tom, „co by chtěl", nýbrž o tom, co už našel.

Leč takové drobné nedopatření nesmí vadit. Zato tu přece máme básničku „Vlastnictví".

Já vím, že mi nic nenáleží
než myšlenka, jež volně běží
a z duše v svět se rozleje.
Nic nežli chvilka pohody,
kterou mi přízeň náhody
vychutnat do dna dopřeje.

Není-li jasné, že v této básni „se dosavadní vlastnictví rozplývá v dým" (str. 320), pak panu Grünovi zůstává rozum stát.

Než přenechme ty drobné exegetické hříčky pana Grüna jejich osudu. Je jich stejně bezpočtu a jedna překvapivější než druhá. Poohlédněme se raději zase po „Člověku".

„Člověk dlí rád v omezenu", jak jsme slyšeli. Šosák rovněž.

„Goethovy prvotiny byly *ryze sociálního*" (tj. lidského) „rázu... Goethe se držel *nejbližších, nejmenších, nejdomáčtějších věcí.*" (Str. 88.)

První positivní stránka, kterou u „Člověka" objevujeme, je jeho radost z „nejmenšího, domáckého" zátiší maloměšťákova.

„Najdeme-li ve světě místo," praví Goethe v resumé pana Grüna, „kde bychom mohli spočinout se svým majetkem, pole, jež nás živí, dům, jenž nám dává střechu nad hlavou, není tam naše vlast?"

A pan Grün volá:

„Jak nám dnes tato slova mluví z duše!" (Str. 32.)

„Člověk" nosí s oblibou šosatý kabát a tím se také prozrazuje jako plnokrevný šosák.

Jak každý ví, německý měšťák horuje pro svobodu nanejvýš dočasně v mládí. „Člověk" má touž vlastnost. Pan Grün zálibně připomíná, jak Goethe v pozdějším věku „zatratil" ono „zanícení pro svobodu", které ještě straší v „Götzovi", tomto „výtvoru svobodného a rozverného chlapce", a cituje dokonce in extenso* na str. 43 toto zbabělé odvolání. Co si pan Grün představuje pod slovem svoboda, vyplývá z toho, že na témž místě dělá rovnítko mezi svobodou francouzské revoluce a svobodnými Švýcary z doby Goethovy švýcarské cesty, tedy mezi moderní konstituční a demo-

* — podrobně, v plném znění. *(Pozn. red.)*

kratickou svobodou a patricijským a cechovním panstvím středověkých říšských měst nebo dokonce pragermánskou primitivností alpských pasteveckých kmenů. Horalé bernské vysočiny se přece neliší ani jménem od „horalů" Národního konventu*.

Počestný měšťák je nepřítelem veškeré frivolnosti a rouhání. „Člověk" rovněž. Jestliže se Goethe v tomto směru na různých místech vyslovil jako pravý měšťák, pak i to patří podle pana Grüna k „lidskému obsahu v Goethovi". A aby tomu každý uvěřil, pan Grün tyto perličky nejen sbírá, ale připojuje k nim ještě na str. 62 leccos z vlastního, co je třeba si vzít k srdci, jako třeba, že „rouhači" jsou „prázdní hlupci a tupci" atd. Což srdci „Člověka" a měšťáka slouží ke cti.

Měšťák nemůže žít bez „milovaného krále", bez drahého mocnáře. „Člověk" rovněž ne. Proto má Goethe na str. 129 v Karlu Augustovi „výborného knížete". Ten čacký pan Grün horuje ještě roku 1846 pro „výborná knížata"!

Měšťáka zajímá každá událost potud, pokud má přímo vliv na jeho soukromé záležitosti.

„I denní události se stávají Goethovi cizími objekty, které ho buď ruší, nebo podporují v *měšťanském pohodlí*, které v něm mohou vzbudit zájem estetický nebo *lidský*, ale nikdy ne politický". (Str. 20.)

Podle toho „vzbudí určitá věc lidský zájem" pana Grüna, když dotyčný zjistí, že „ho buď ruší, nebo podporuje v měšťanském pohodlí". Pan Grün tu přiznává tak přímo, jak jen možno, že měšťanské pohodlí je pro „Člověka" hlavní věc. –

„Faustovi" a „Vilému Meisterovi" věnuje pan Grün zvláštní kapitoly. Vezměme nejprve „Fausta".

Na str. 116 se dovídáme:

„Tím, že Goethe přišel na stopu tajemství organisace květin", byl „teprve s to dát definitivní podobu svému humanistickému člověku" (před „lidským" člověkem není prostě uniknutí) „Faustovi. *Neboť* Faust byl doveden rovněž... na vrchol vlastní přirozenosti (!) přírodní vědou."

Uvedli jsme příklady, jak také „humanistický člověk" pan

* Slovní hříčka: Hora, horalé (Montagne, montagnards) — se říkalo jakobínům v Konventu za francouzské buržoasní revoluce koncem 18. století. *(Pozn. red.)*

Grün byl „doveden na vrchol vlastní přirozenosti přírodní vědou". Jak je vidět, je to v rodě.

Na str. 231 se dále dovídáme, že „kostlivec a zvěře hnát" v první scéně značí „abstrakci celého našeho života" – pan Grün vůbec zachází s „Faustem", jako by měl před sebou Zjevení sv. Jana Teologa. Makrokosmos mu znamená „Hegelovu filosofii", která tehdy, když Goethe psal tuto scénu (1806), existovala náhodou dosud jen v Hegelově hlavě nebo nanejvýš v rukopise „Fenomenologie", na němž Hegel v té době pracoval. Ale co je „lidskému obsahu" do letopočtů?

V líčení upadající staleté říše římské v druhém dílu „Fausta" spatřuje pan Grün na str. 240 prostě vylíčení monarchie Ludvíka XIV., „čímž", jak připojuje, „tu máme hned *samo sebou* konstituci a republiku"! „Člověk" ovšem „má samo sebou" všechno, co si ostatní lidé musí teprve namáhavě a pracně získávat.

Na str. 246 nám pan Grün svěřuje, že se druhý díl stal po své přírodovědecké stránce „moderním kánonem, jako Dantova Božská komedie byla kánonem středověku". Vezměte si to k srdci, přírodovědci, kteří jste dosud v druhém dílu „Fausta" jen velmi málo hledali, a vy historikové, kteří jste v ghibellinské[113] stranické básni slavného Florenťana viděli něco docela jiného než „kánon středověku"! Zdá se, že se pan Grün dívá na dějiny podobnýma očima jako Goethe podle str. 49 na svou vlastní minulost: „V Itálii přehlížel Goethe svou minulost *očima* belvedérského Apolla," kteréžto oči pour comble de malheur* nemají ani bulvy.

Vilém Meister je „komunista", tj. „v teorii, na půdě estetického nazírání" (!!) (str. 254).

„Na ničem všechno zakládá
a na světě se dobře má."

(Str. 257.)

Má samozřejmě dost peněz a na světě se dobře má, jako se na něm má dobře každý buržoa, aniž se musí namáhat být komunistou „na půdě estetického nazírání". – Ve znamení tohoto „nic", na němž Vilém Meister všechno založil a jež je, jak plyne ze

* — k dovršení neštěstí. *(Pozn. red.)*

str. 256, dalekosáhlé a obsažné „nic", zmizí i kocovina. Pan Grün „vypije všechny nedopitky bez nepříjemných následků, bez bolení hlavy". Tím lépe pro „Člověka", který tak může bezstarostně holdovat tichému truňku. Pro dobu, až se toto vše naplní, objevuje pan Grün mezitím již pijáckou píseň „pravého člověka": „Já na ničem vše zakládám!" – „tato píseň se bude zpívat, až se lidstvo zařídí tak, aby jí bylo hodno"; pan Grün ji jenom zkrátil na tři sloky a vyškrtl všechno, co se nehodilo pro mládež a pro „Člověka".

Goethe vytyčil ve „Vilému Meisterovi"

„ideál lidské společnosti". „Člověk není poučující, nýbrž živá, jednající a činná bytost." „Vilém Meister je takovým člověkem." „Podstatou člověka je činnost" (tuto podstatu sdílí s každou blechou) (str. 257, 258, 261).

Nakonec román „Spříznění volbou". Tento už beztak moralistický román moralisuje pan Grün ještě víc, takže to vypadá, jako by chtěl „Spřízněné volbou" doporučit za vhodnou učebnici pro vyšší dívčí školy. Pan Grün vysvětluje, že Goethe

„rozlišoval mezi láskou a manželstvím, a to tak, že láska mu byla *hledáním manželství* a manželství *nalezenou*, naplněnou láskou" (str. 286).

Podle toho je tedy láska *hledáním* „nalezené lásky". To se dále vysvětluje v tom smyslu, že po „svobodě mladické lásky" má nastoupit manželství jako „konečný milostný poměr" (str. 287). Právě tak jako v civilisovaných zemích moudrý otec rodiny nechá nejprve svého syna několik let vybouřit a pak mu najde vhodnou manželku jako „konečný poměr". Zatímco v civilisovaných zemích již dávno překonali názor, že tento „konečný poměr" je něco mravně závazného, zatímco si tam naopak muž vydržuje milenky a žena mu za to nasazuje parohy, zachraňuje pana Grüna zase šosák:

„Má-li člověk skutečně svobodnou volbu... zakládají-li dva lidé svůj svazek na vzájemné rozumné vůli" (o vášni, těle a krvi není přitom řeči), „pak jedině názory *zpustlíka* mohou v porušování takového poměru spatřovat maličkost, a ne bolest a neštěstí, jak to viděl Goethe. O *zpustlictví* nemůže být u Goetha řeči" (str. 288).

Toto místo je charakteristické pro nesmělou polemiku proti morálce, kterou si pan Grün občas dovoluje. Šosák dospěl k názoru, že u mladých lidí je třeba nad lecčíms přimhouřit oko, tím spíše,

že právě z nejlehkomyslnějších chlapců bývají pak nejlepší manželé. Když však se něčím proviní ještě po svatbě – pak žádné milosti, žádné slitování; neboť „k tomu patří názory zpustlíka".

„Názory zpustlíka"! „Zpustlictví"! Představujeme si co nejživěji „Člověka", jak klade ruku na srdce a s radostnou pýchou volá: Nikoli, jsem prost vší frivolity, „záletnictví a neřesti", nikdy jsem svévolně neporušil štěstí spokojeného manželství, byl jsem vždy věrný a počestný a nikdy jsem nepožádal manželky bližního svého – já nejsem zpustlík!

„Člověk" má pravdu. Není stvořen pro galantní dobrodružství s krásnými ženami, nikdy nepomýšlel na svody a cizoložství, není „zpustlík", je muž svědomí, počestný a ctnostný německý šosák,

> ...hokynář pokojný, jenž klímá
> či vzadu v krámě ze své fajfky dýmá.
> A boje se trošku jazyka své ženy,
> v domě jí předal žezlo vládcovo,
> bez odmluvy poslouchá na slovo;
> tak žije podváděn a bit, však spokojený.
> (Parny, „Goddam"*, zpěv III.)

Zbývá poznamenat už jen jedno: Jestliže jsme si v předchozích řádcích všímali Goetha jen po jedné stránce, je to vina pana Grüna. On totiž nechává tu opravdu velkolepou stránku Goethovy osobnosti úplně stranou. Všechno to, v čem byl Goethe skutečně veliký a geniální, pan Grün buďto letmo přechází, jako „Římské elegie" „zpustlíka" Goetha, anebo to zalévá mocným proudem trivialit, který jen dokazuje, že si s tím neví rady. Naproti tomu s pílí u něho jinak nevídanou vyhledává všechno copařství, šosáctví, všechny malichernosti, sestavuje je dohromady, nafukuje je s čistě literátskou manýrou a má pokaždé radost, když může svou vlastní omezenost podepřít autoritou Goetha, a to ještě Goetha nejednou zkresleného.

Ani Menzelovo ňafání, ani omezená polemika Börnova nebyly pomstou dějin za to, že Goethe dějiny pokaždé zapřel, když se s nimi střetl tváří v tvář. Nikoli, nýbrž

* Anglické zaklení, asi jako „hrome"; ve Francii se ho užívalo jako žertovné přezdívky pro Angličany. *(Pozn. red.)*

> tak jako v pohádce, kde Titanie objímá
> v svých loktech Klubka s ušima oslíma,[115]

tak nalezl Goethe jednoho rána ve svém náručí pana Grüna. Apologie páně Grünova, vřelý dík, který Goethovi blekotá za každé šosácké slovo, to je nejkrutější pomsta, jakou mohly uražené dějiny postihnout největšího německého básníka.

Pan Grün však „může zavřít oči s vědomím, že neudělal hanbu poslání být člověkem" (str. 248)..

Napsal B. Engels koncem roku 1846 a začátkem roku 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 73, 74, 93, 94, 95, 96, 97 a 98 z 12. a 16. září, 21., 25. a 28. listopadu a 2., 5. a 9. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

KONGRES EKONOMŮ

Jak známo, je zde několik advokátů, úředníků, lékařů, rentiérů, obchodníků atd., kteří si pod firmou Společnosti pro svobodný obchod (podle pařížského vzoru) navzájem vštěpují základy politické ekonomie. Tito pánové v posledních třech dnech minulého týdne přímo tonuli v blaženosti. Uspořádali si veliký kongres největších ekonomů všech zemí, měli to nevýslovné potěšení, že slyšeli přednášet ekonomické pravdy ne už z úst jakéhosi pana Julese Bartelse, Le Hardyho de Beaulieu, Faidera nebo Fadera* či jiných neznámých veličin, nýbrž z úst prvních mistrů vědy. Byli šťastni, unešeni, blaženi, v sedmém nebi.

Méně nadšeni byli však mistři vědy sami. Počítali, že budou mít lehkou práci, ale zatím je čekal tuhý boj. Mysleli, že jen přijdou, uvidí a zvítězí, a zatím zvítězili jen při hlasování, kdežto v diskusi druhý den byli na celé čáře poraženi a třetí den unikli nové, ještě horší porážce jen s pomocí intrik. I když jejich blahem se rozplývající posluchačstvo nic nepozorovalo, oni sami to museli pociťovat dosti nelibě.

Také jsme se kongresu zúčastnili. Neměli jsme už ani předtím žádný zvláštní respekt před těmito mistry vědy, jejichž celá věda spočívá v tom, že si neustále navzájem i sami sobě s naprostým klidem odporují. Ale přiznáváme se, že tento kongres nám vzal poslední špetku úcty, kterou jsme snad ještě mohli mít k těm, jejichž spisy a řeči tolik neznáme. Přiznáváme se, že jsme žasli nad tím, že musíme poslouchat takové nudné jalovosti, věci, které už cvrlikají vrabci na střeše. Přiznáme se, že jsme nečekali, že páni vědci nám nebudou umět říci nic lepšího než ony základy ekonomie, které by byly ovšem novinkou pro sedmileté a osmileté děti, ale u dospělých lidí, a ještě k tomu členů Společnosti pro svobodný obchod, by se měly předpokládat jako známé. Ale pánové znali své obecenstvo lépe než my.

* Slovní hříčka: Fader — jméno vytvořené od slova „fade" (nudný, fádní, suchopárný); Faider — jméno jednoho účastníka kongresu. *(Pozn. red.)*

Nejlépe si počínali na kongresu Angličané. Měli na celé věci největší zájem; leží jim na srdci, aby se jim otevřely kontinentální trhy; pro ně je otázka svobody obchodu životní otázkou. Také to dost jasně ukázali; oni, kteří jinak vždycky mluví jedině anglicky, snížili se v zájmu svého zamilovaného free-trade* natolik, že mluvili francouzsky. Bylo na nich vidět, jak velice se do toho nutí, protože jde o měšec. Francouzi vystupovali jako ryzí ideologové a vědečtí snílkové. Nevyznamenávali se ani francouzským espritem, ani originalitou pojetí. Ale mluvili alespoň dobrou francouzštinou, a ta je v Bruselu stále vzácná. – Holanďané vystupovali nudně a mentorsky. Dánovi, panu Davidovi, nebylo vůbec rozumět. Belgičané hráli spíš úlohu pasivních posluchačů, přinejmenším se nijak nepozvedli nad úroveň svého národního průmyslu, jehož specialitou je imitace. Konečně Němci tvořili – až na Weertha, který vystupoval spíš jako Angličan než Němec – partie honteuse** celého kongresu. Patřila by jim palma prvenství, nebýt jednoho Belgičana, který ji nakonec získal pro svůj národ.

První den. Všeobecná diskuse. Zahájila ji Belgie prostřednictvím pana Faidera, který celým svým vystupováním, postojem a řečí stavěl na odiv to imitované hejskovství, které se tak odporně roztahuje na bruselských ulicích a promenádách. Pan Faider tu dával k lepšímu jen samé fráze a dostal se sotva k nejzákladnějším ekonomickým pravdám. Nezdržujme se s ním tak dlouho, jako on nás zdržoval s tou svou řiďoučkou polívčičkou.

Potom vystoupil na tribunu pan Wolowski, profesor atd.

* — svobodného obchodu. *(Pozn. red.)*
** — poskvrnu. *(Pozn. red.)*

z Paříže. Ješitný a povrchní krasořečník, pofrancouzštělý polský žid, který dokázal v sobě spojit špatné vlastnosti všech těchto tří národů bez jejich předností. Pan Wolowski vzbudil ohromné nadšení svou předem pečlivě zaranžovanou řečí, plnou překvapujících sofismat. Tato řeč nebyla bohužel majetkem pana Wolowského, byla slátána z „Ekonomických sofismat" pana Frédérica Bastiata[116]. O tom ovšem bruselské publikum, tleskající jako zjednané, nemohlo vědět. – Pan Wolowski litoval, že oponovat bude *německý* ochranář a že si tak francouzští ochranáři nechali vzít iniciativu. Stihl ho za to trest. Na konci své řeči byl pan Wolowski nesmírně komický. Rozpovídal se o dělnické třídě, nasliboval jí od svobody obchodu hory doly a jejím jménem provedl licoměrně zuřivý útok na ochranáře. Ano, křičel, snaže se vybičovat k pathetickému falsetu, ano, tihle ochranáři, tihle „lidé, co tady, v srdci" (přitom se plácal po svém kulatém bříšku) „nemají špetku citu pro pracující třídu", ti nám brání splnit naše nejvroucnější přání a pomoci dělníkům z bídy! Jeho rozlícení bylo bohužel příliš hrané, než aby udělalo nějaký dojem na těch několik dělníků, kteří seděli na galerii.

Pan Rittinghausen z Kolína nad Rýnem, zástupce německé vlasti, přečetl nesmírně nudné pojednání na obhajobu ochranného systému. Vystupoval jako pravý Němec. S nejžalostnějším obličejem, jaký si lze představit, bědoval nad špatným postavením Německa, nad jeho průmyslovou bezmocí a přímo Angličany úpěnlivě prosil, aby přece Německu dovolili chránit se proti jejich zhoubné konkurenci. Cože, prohlásil, vy nám chcete, pánové, dát svobodu obchodu, chcete, abychom svobodně konkurovali se všemi národy, a my přitom máme ještě skoro všude cechy a nesmíme svobodně konkurovat ani *sami mezi sebou*?

Panu Rittinghausenovi odpověděl pan Blanqui, profesor, poslanec a pokrokový konservativec z Paříže, autor mizerných dějin ekonomie[117] a jiných špatných spisů, sloup takzvané „francouzské školy" politické ekonomie. Je to blahobytný, upjatý muž s výrazem, v němž se odporně mísí předstíraná přísnost, zanícení a lidumilnost. Rytíř čestné legie, cela va sans dire*. Pan Blanqui

* — to se rozumí. *(Pozn. red.)*

mluvil s velkou řečnickou rutinou a bez ducha, a to ovšem muselo bruselským stoupencům svobodného obchodu imponovat. To, co řekl, je mimochodem ještě desetkrát bezvýznamnější, než co předtím napsal. Nezdržujme se u těchto frází.

Pak přišel na řadu dr. Bowring, radikální člen parlamentu a dědic moudrosti Benthamovy, jehož kostru opatruje[118]. Sám je jakási benthamovská kostra. Bylo znát, že je po volbách; pan Bowring už nepokládal za nutné dělat ústupky lidu, nýbrž vystupoval jako pravý buržoa. Mluvil plynnou a správnou francouzštinou se silným anglickým přízvukem a účinek svých slov podtrhával velmi energickou a nesmírně šprýmovnou gestikulací. Pan Bowring, představitel nejhrabivější části anglické buržoasie, prohlásil, že je konečně na čase odložit egoismus a své vlastní štěstí založit na štěstí druhých. Je ovšem stará ekonomická „pravda", že se s milionářem dají dělat větší obchody a dá se na něm tudíž také víc vydělat než na někom, kdo má jen tisíc tolarů. – Konečně přišel ještě nadšený hymnus na „cet envoyé du ciel"*, na podloudníka.

Po něm vystoupil pan Duchateau, president Sdružení pro ochranu národní práce z Valenciennes, a hájil francouzský systém ochranných cel proti provokacím pana Wolowského. Opakoval s velkým klidem a velmi jasně známé poučky ochranářů ve zcela správném přesvědčení, že to stačí ztrpčit pánům freetraderům celý kongres. Byl rozhodně nejlepším řečníkem dne.

Odpovídal mu pan Ewart, člen parlamentu, téměř nesrozumitelnou francouzštinou a nejotřepanějšími a nejpovrchnějšími frázemi Ligy proti obilním zákonům[119], které zná v Anglii dávno zpaměti málem každý kluk z ulice.

O panu Campanovi, delegátu Společnosti pro svobodný obchod z Bordeaux, se zmiňujeme jen pro pořádek. To, co říkal, bylo tak bezvýznamné, že si z toho už nepamatujeme ani slovo.

Pan plukovník Thompson, člen parlamentu, redukoval celou otázku na tuto prostou historku: V kterémsi městě jsou drožkáři, kteří vozí lidi na určitou vzdálenost za $1^1/_2$ franku. Ve městě se najednou zavede omnibus, který za stejnou vzdálenost vybírá

* — seslaného nebesy. *(Pozn. red.)*

1 frank. Drožkáři budou ovšem tvrdit, že omnibus připravil obchod o půl franku na jedné jízdě. Ale je to pravda? Kam se poděje ten půlfrank? Inu, cestující si za něj budou moci koupit něco jiného, třeba paštiku, koláče atd. A tak se ten půlfrank přece jen dostane do obchodu a spotřebitel z toho dokonce bude mít víc. Ti, co se ujímají drožkářů, se podobají ochranářům, ti, kdo chtějí, aby jezdil omnibus, freetraderům. Jenže vážený pan plukovník Thompson zapomíná, že tuto výhodu spotřebitelů brzy zase zruší konkurence a to, co na jednom získali, jim na druhém vezme.

Nakonec vystoupil pan Dunoyer, člen státní rady z Paříže, autor několika děl, mj. i knihy „O svobodě práce“[120], kde vytýká dělníkům, že mají příliš mnoho dětí. Mluvil se státně radovskou vehemencí a říkal velmi bezpodstatné věci. Pan Dunoyer je blahobytný pupkáč s holou hlavou a s červeným, dopředu protaženým psím obličejem a není zřejmě zvyklý, aby mu někdo odporoval, ale není zdaleka tak strašný, jak by chtěl. Pan Blanqui řekl o jeho lacinych invektivách proti proletariátu: „Pan Dunoyer říká lidu tytéž drsné pravdy, jaké říkávali v minulém století Voltaire a Rousseau monarchům.“

Tím byla zakončena všeobecná rozprava. O diskusi k jednotlivým otázkám druhého a třetího dne podáme zprávu v příštím čísle.[121]

Napsal B. Engels
mezi 19. a 23. zářím 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“,
čís. 76 z 23. září 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

OCHRANÁŘI, FREETRADEŘI A DĚLNICKÁ TŘÍDA[122]

Stoupencům ochranných cel nikdy neležel na srdci drobný průmysl, ruční práce ve vlastním smyslu. Cožpak snad v Německu dr. List a jeho škola žádali ochranná cla pro drobné plátenictví, ruční tkalcovství, řemesla? Ne. Jestliže žádali ochranná cla, pak jen proto, aby vytlačili ruční práci stroji, patriarchální výrobu moderním průmyslem. Zkrátka, chtějí rozšířit moc buržoasie, zejména velkých průmyslových kapitalistů. Šli tak daleko, že docela nezastřeně prohlašovali úpadek a zánik drobného průmyslu, maloburžoasie, drobného zemědělství, drobných rolníků, za smutný, ale nevyhnutelný a pro průmyslový rozvoj Německa nezbytný jev.

Vedle školy dr. Lista existuje v Německu – v této zemi škol – ještě jedna škola, která žádá nejen systém ochranných cel, nýbrž skutečný prohibitivní systém. Vůdce této školy, pan von Gülich, napsal velmi učené dějiny průmyslu a obchodu[123], které byly přeloženy i do francouzštiny. Pan von Gülich je upřímný lidumil; myslí to s ochranou ruční, národní práce vážně. No dobrá! A co dělá? Začal vyvracením dr. Lista, dokázal, že prospěch dělnické

třídy je v listovském systému jen klamné zdání, prázdná a zvučná fráze, a dal pak sám tyto návrhy:

1. zakázat dovoz cizích průmyslových výrobků;

2. uvalit velmi vysoká dovozní cla na suroviny dovážené z ciziny, jako je bavlna, hedvábí atd., a chránit tak domácí vlnu a plátno;

3. velké clo uvalit také na koloniální zboží, aby domácí výrobky vytlačily cukr, kávu, indigo, košenilu, drahá dřeva atd. atd.;

4. silně zdanit domácí stroje, na ochranu ruční práce proti strojům.

Vidíme, že pan von Gülich je muž, který přijímá systém se všemi jeho důsledky. A kam to vede? K tomu, že se zabraňuje nejen dovozu zahraničních průmyslových výrobků, nýbrž přímo rozvoji národního průmyslu.

Pan List a pan von Gülich jsou dva póly, mezi nimiž se tento systém pohybuje. Chce-li chránit rozvoj průmyslu, obětuje přímo ruční práci, práci vůbec; chce-li chránit práci, stává se obětí průmyslový rozvoj.

Vraťme se k vlastním stoupencům ochranných cel, kteří nesdílejí iluse pana von Gülicha.

Kdyby mluvili k dělnické třídě odborně a upřímně, musili by svou filantropii shrnout do těchto slov: Je lepší být vykořisťován vlastními krajany než cizinci.

Myslím, že dělnická třída se natrvalo nespokojí s takovýmto řešením, které – to je nutno uznat – je sice velmi vlastenecké, ale přece jen trochu asketické a spiritualistické pro lidi, jejichž jediným zaměstnáním je výroba statků, materiálních hodnot.

Ale ochranáři řeknou: „Konec konců tím aspoň udržíme dnešní stav společnosti. Zajistíme jakžtakž dělníkům práci a zabráníme, aby je cizí konkurence vyhodila na dlažbu." Nemíníme toto tvrzení vyvracet. Dejme tomu, že tomu tak opravdu je. Udržení, konservování dnešního stavu, to je tedy to nejvyšší, k čemu ochranáři v nejlepším případě dospějí. Dobrá, ale dělnické třídě nejde o to zachovat dnešní stav, nýbrž přeměnit jej v jeho opak.

Ochranáři mají ještě jedna zadní vrátka: říkají, že si jejich systém vůbec neosobuje nárok na to, být prostředkem k sociálním

reformám, ale přesto prý bude nutné provést nejprve sociální reformy uvnitř země, než se bude moci přistoupit k ekonomickým reformám ve vztazích k jiným zemím. Systém ochranných cel byl tedy zpočátku reakční, pak konservativní, a teď je nakonec konservativně pokrokový. Na první pohled je na této teorii něco svůdného, praktického, racionálního, ale stačí jen ukázat na rozpor, který v sobě skrývá. Překvapující rozpor! Systém ochranných cel dává kapitálu jedné země do rukou zbraně, aby mohl čelit kapitálům jiných zemí; posiluje moc tohoto kapitálu proti cizímu kapitálu a přitom si namlouvá, že týmiž prostředky týž kapitál oslabuje a činí ústupným vůči dělnické třídě. Znamenalo by to konec konců dovolávat se lidumilnosti kapitálu, jako by kapitál jako takový mohl vůbec být lidumilný. Obecně vzato, sociální reformy nikdy nemohou být provedeny slabostí silných; musí být a budou uvedeny v život silou slabých.

Nemusíme se ostatně u tohoto bodu zdržovat. Jakmile ochranáři připouštějí, že sociální reformy nepatří do sféry jejich systému, nevyplývají z něho a tvoří zvláštní problém, už se tím od sociální otázky distancovali. Nechám tedy ochranáře stranou a budu mluvit o svobodném obchodu v jeho vztahu k postavení dělnické třídy.

Napsal K. Marx
v druhé polovině září 1847
Vyšlo jako brožura pod názvem
„Zwei Reden über die Freihandels- und Schutzzollfrage von Karl Marx",
Hamm 1848

Podle textu vydání
z roku 1848
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

BRUSELSKÝ KONGRES O SVOBODĚ OBCHODU

Ve dnech 16., 17. a 18. září konal se zde (v Bruselu) kongres ekonomů, továrníků, obchodníků atd., kde se projednávala otázka svobodného obchodu. Zúčastnilo se ho asi 150 představitelů různých národností. Z anglických stoupenců svobodného obchodu se ho zúčastnili členové parlamentu dr. Bowring, plukovník Thompson, pan Ewart a pan Brown, dále pan James Wilson, redaktor listu „Economist“[124], a jiní; z Francie přijel pan Wolowski, profesor práv; pan Blanqui, poslanec, profesor politické ekonomie, autor dějin této vědy a jiných spisů; pan Horace Say, syn proslulého ekonoma; pan Ch. Dunoyer, člen státní rady, autor různých děl o politice a ekonomii, a jiní. Z Německa tu nebyli žádní stoupenci svobodného obchodu, ale zato Holandsko, Dánsko, Itálie atd. vyslaly své delegáty. Pan Ramon de la Sagra z Madridu chtěl také přijet, ale dostavil se pozdě. Účast celé spousty belgických stoupenců svobodného obchodu není třeba ani připomínat, protože ta se rozumí sama sebou.

Tak se tedy sešel výkvět vědeckého světa, aby prodiskutoval důležitou otázku, zda svoboda obchodu bude pro svět dobrodiním. Jistě si myslíte, že diskuse takového skvělého shromáždění, diskuse, kterou vedly ekonomické hvězdy první velikosti, musela být navýsost zajímavá. Soudíte asi, že muži jako dr. Bowring, plukovník

Thompson, Blanqui a Dunoyer jistě pronesli velmi skvělé projevy, uváděli nejpřesvědčivější argumenty, ukázali všechny otázky v úplně novém a překvapujícím světle. Bohužel, pane, kdybyste tu býval byl, byl byste krutě zklamán. Vaše velkolepé očekávání, Vaše blahé naděje by se byly za necelou hodinu rozplynuly vniveč.

Zúčastnil jsem se už nesčetných veřejných schůzí a diskusí. Za svého pobytu v Anglii jsem slyšel na schůzích Ligy proti obilním zákonům stokrát omílat všechny ty jejich argumenty, ale nikdy, na mou věru nikdy jsem neslyšel takové nudné, slaboduché fráze, pronášené s takovou dávkou samolibosti. Ještě nikdy jsem nebyl tak zklamán. To, co se tu dělo, nezaslouží názvu diskuse – bylo to jen hospodské žvanění. Na pole politické ekonomie ve vlastním slova smyslu se tyto přední vědecké kapacity ani neodvážily vstoupit. Nebudu Vám opakovat všechny ty otřepané fráze, které se tu omílaly v prvních dvou dnech. Přečtěte si dvě tři čísla „League“ nebo „Manchester Guardian“[125] a najdete tam všechno, co se tu říkalo, snad až na několik líbivých vět, které pronesl pan Wolowski, ale které stejně vykradl z brožury pana Bastiata (hlavy francouzských freetraderů) „Ekonomická sofismata“. Freetradeři nečekali, že narazí na nějaký jiný odpor než na oposici pana Rittinghausena, německého ochranáře a vcelku nemastného neslaného chlapíka. Jenže se nečekaně přihlásil o slovo pan Duchateau, francouzský průmyslník a ochranář, muž, který vystoupil na obranu vlastního měšce stejně jako pan Ewart nebo pan Brown, a tak je roznesl, že druhý den mnozí delegáti – dokonce i z řad freetraderů – v diskusi přiznávali, že byli poraženi. Ale pomstili se při hlasování – resoluce byly samozřejmě schváleny téměř jednomyslně.

Třetí den se diskutovalo o otázce, která zajímá Vaše čtenáře. Byla to otázka: „Prospěje uskutečnění všeobecné svobody obchodu dělnické třídě?“ Kladnou odpověď na tuto otázku hájil pan Brown, freetrader z jižního Lancashiru, dlouhým anglickým proslovem; on a pan Wilson byli jediní, kteří mluvili anglicky, všichni ostatní mluvili francouzsky – dr. Bowring velmi dobře, plukovník Thompson snesitelně a pan Ewart strašně. Pan Brown opakoval část starých pouček Ligy proti obilním zákonům ukňouraným hlasem připomínajícím anglikánského velebníčka.

Po něm se ujal slova pan *Weerth* z pruského Porýní. Myslím, že tohoto pána znáte, je to mladý obchodník, jehož básně jsou dobře známy a velmi oblíbeny po celém Německu. Žije několik let v Yorkshiru a viděl na vlastní oči, jak žijí dělníci. Má tam mezi nimi mnoho přátel, kteří budou mít radost, dovědí-li se, že na ně nezapomněl. Protože jeho projev bude pro Vaše čtenáře nejzajímavějším bodem celého kongresu, budu o něm referovat obšírněji.

Pan Weerth řekl toto:

„Pánové! Diskutujete o vlivu svobodného obchodu na postavení pracujících tříd. Projevujete těmto třídám nejvřelejší sympatie. To mě velmi těší, ale přesto mě překvapuje, že mezi vámi nevidím ani jednoho představitele pracujících tříd! Majetné třídy Francie jsou tu zastoupeny pairem, zámožné třídy Anglie několika členy parlamentu, belgické bývalým ministrem, ba i německé zámožné třídy jsou tu zastoupeny váženým pánem, který nám tu načrtl hodnověrný obraz stavu této země. Ale kde jsou, ptám se vás, představitelé pracujících? Nevidím je tady; a proto mi, pánové, dovolte, abych se sám ujal obrany jejich zájmů. Dovoluji si mluvit k vám jménem pracujícího lidu, zejména těch pěti milionů anglických dělníků, mezi nimiž jsem strávil několik nejhezčích let svého života a které znám a miluji. (Potlesk.) Opravdu, pánové, k dělníkům je třeba přistupovat s určitým porozuměním. Dosud se s nimi nezacházelo jako s lidmi, ale jako s tažnými zvířaty, či spíše jako se zbožím, jako se stroji; angličtí továrníci si to uvědomují tak dobře, že nikdy neřeknou: zaměstnáváme tolik a tolik dělníků, ale vždy: tolik a tolik ‚rukou'. V duchu této zásady neváhaly zámožné třídy nikdy ani na chvíli využívat jejich služeb, dokud je potřebovaly, a pak, když se už z nich nedal vyždímat žádný zisk, vyhodily je na ulici. A tak se postavení těchto vyděděnců moderní společnosti stalo takovým, že už nemůže být horší. Podívejte se, kam chcete: na břehy Rhôny, do špinavých a zamořených uliček Manchesteru, Leedsu a Birminghamu, do saských a slezských hor, do vestfálské roviny; všude se setkáte s bledými vychrtlými tvářemi, s chmurným zoufalstvím v očích lidí, kteří se marně domáhají svých práv a postavení, jež jim náleží v civilisované společnosti." (Velký rozruch v sále.)

Pan Weerth potom prohlásil, že podle jeho mínění systém ochranných cel ve skutečnosti dělníky nechrání, ale že ani svobodný obchod – a řekl jim to rovnou a naprosto jasně, ačkoli prý je sám stoupenec svobody obchodu – ani svoboda obchodu nezmění nic na bídném postavení dělnictva. Naprosto prý nesdílí iluse freetraderů, pokud jde o blahodárné účinky jejich systému pro dělnickou třídu. Naopak, svoboda obchodu, úplné uskutečnění zásad svobodné konkurence, zostří ještě víc vzájemnou konkurenci mezi dělníky,

protože i kapitalisté si budou konkurovat bezohledněji. Naprostá svoboda konkurence bude nesporně mocným popudem k vynalézání nových strojů, a tyto stroje pak vytlačí ještě mnohem víc dělníků, než již teď denně vytlačují. Svoboda konkurence bude podporovat všestranný rozvoj výroby, ale právě proto vyvolá stejnou měrou nadvýrobu, přeplnění trhu, obchodní poruchy. Freetradeři tvrdí, že uskuteční-li se systém svobody obchodu, tyto strašné otřesy přestanou; ale bude tomu právě naopak, otřesy budou ještě častější a silnější než kdy předtím. Je možné, ba jisté, že zpočátku bude zlevnění potravin pro pracující dobrodiním – že snížené výrobní náklady zvýší spotřebu a poptávku po pracovní síle, ale tato výhoda se brzy změní v bídu, vzájemná konkurence zase dělníky brzy stlačí na dřívější žebráckou úroveň. Po těchto i jiných argumentech (jež byly zřejmě pro shromážděné úplnou novinkou, neboť je vyslechli s napjatou pozorností, třebaže dopisovatel „Times" je odbyl drzým, ale charakteristickým úsměškem: „chartistické fráze") pan *Weerth* zakončil takto:

„A nemyslete si, pánové, že to je jen moje osobní mínění; je to také názor anglických dělníků, třídy, kterou miluji a ctím, protože jsou to opravdu inteligentní a energičtí lidé (potlesk, výkřiky: „To jsou poklony!"); dokážu to několika fakty. Celých šest let se pánové z Ligy, které tu vidíme, ucházeli o přízeň dělníků, leč marně. Dělníci nikdy nezapomněli, že kapitalisté jsou jejich přirození nepřátelé; měli v paměti nepokoje, které vyprovokovala Liga roku 1842,[126] a odpor zaměstnavatelů proti zákonu o desetihodinové pracovní době. Jenom koncem roku 1845 se chartisté, *elita* dělnické třídy, dočasně spojili s Ligou, aby rozdrtili svého společného nepřítele, velkostatkářskou aristokracii. Ale to bylo jen nakrátko a dělníci se přitom nikdy nedali zmást svůdnými sliby pana Cobdena, Brighta a spol., nedělali si naděje, že se uskuteční jejich řeči o levném chlebu, vysokých mzdách a hojnosti práce. Ne, ani na chvíli nepřestali spoléhat jedině na své vlastní síly, vytvářet zvláštní stranu, vedenou vlastními vůdci, neúnavným Duncombem a Feargusem O'Connorem, který přes všechny pomluvy" (a tady se pan Weerth podíval na dr. Bowringa a ten udělal rychlý křečovitý pohyb), „který přes všechny pomluvy za několik týdnů zasedne spolu s vámi do lavic Dolní sněmovny. Tedy jménem těch milionů, kteří nevěří, že svobodný obchod vykouzlí pro ně nějaký zázrak, vyzývám vás, abyste hledali jiné prostředky, jak účinně zlepšit jejich postavení. Pánové, vyzývám vás ve vašem vlastním zájmu. Už se nemusíte třást před carem všech Rusů; už se nemusíte bát vpádu kozáků, ale nedáte-li si pozor, budete se brzy děsit vpádu vlastních dělníků a ti budou pro vás strašnější než všichni kozáci světa. Pánové, dělníci už od

vás nechtějí slova, chtějí činy. A není proč se tomu divit. Dělníci si velmi dobře vzpomínají, že roku 1830 a 1831, když vám v Londýně vybojovávali zákon o reformě, když za vás bojovali v ulicích Paříže a Bruselu, tehdy jste jim prokazovali přízeň, tiskli jste jim ruce a vynášeli je do nebes; ale když za několik let nato žádali chléb, byli přijati kartáčovou střelbou a bodáky (výkřiky: „Hoho! To ne!" „Ano, ano! Buzançais, Lyon"[127]). Říkám vám proto znovu: dobrá, zaveďte si svůj svobodný obchod; ale myslete při tom také na to, co uděláte ve prospěch pracující třídy, nebo toho budete jednou litovat." (Silný potlesk.)

Hned po panu Weerthovi se zvedl pan dr. *Bowring*, aby odpověděl.

„Pánové," řekl, „mohu vám sdělit, že vážený delegát, který právě domluvil, nebyl pověřen anglickým dělnictvem, aby je na tomto kongresu zastupoval. Naopak anglický lid jako celek zmocnil k tomuto účelu nás, a proto si činíme nárok na to, být pokládáni za jeho pravé představitele."

Dále se ve svém projevu snažil ukázat blahodárné účinky svobodného obchodu; důkazem toho prý je zvýšený dovoz potravin do Anglie po zavedení loňského tarifu. Tolik a tolik vajec, tolik a tolik centů másla, sýra, šunky, slaniny, tolik a tolik kusů dobytka atd. atd.; kdo by to prý byl snědl, ne-li angličtí dělníci? Dr. Bowring nám ovšem úplně zapomněl říci, oč se týchž výrobků vyrobilo v Anglii méně od té doby, co byla připuštěna zahraniční konkurence. Pokládal za samozřejmé, že zvýšený dovoz přesvědčivě dokazuje zvýšenou spotřebu. Nezmínil se o tom, kde by měli dělníci z Manchesteru, Bradfordu a Leedsu, kteří se teď potloukají po ulicích a nemohou dostat práci, kde by měli vzít peníze na tento domnělý vzrůst spotřeby a blahobyt, který prý jim přinesla svoboda obchodu, protože jsme zatím neslyšeli nic o tom, že by jim, když nepracují, dávali jejich zaměstnavatelé vejce, máslo, sýr, šunku a maso zadarmo. Nezmínil se ani slovem o dnešní stagnaci průmyslu a obchodu, o níž všechny noviny píší, že takovou nikdo nepamatuje. Dr. Bowring se tváří, jako by nevěděl, že když freetradeři zavedli svá opatření, ukázalo se, že všechny jejich předpovědi byly pravým opakem skutečnosti. Ani jediným slovem neprojevil účast se strádáním dělnické třídy, naopak, líčil její dnešní chmurnou situaci jako nejskvělejší, nejrůžovější a nejpříznivější, jakou si může přát.

Angličtí dělníci mají teď na vybranou, koho chtějí pokládat za svého představitele. Potom ještě vystoupilo mnoho dalších řečníků,

kteří mluvili o všem možném i nemožném, jen ne k tématu diskuse. Pan MacAdam, poslanec za Belfast (?), pronesl rozvláčnou řeč o předení lnu v Irsku a přímo shromáždění ubíjel statistikami. Pan Ackersdijk, holandský profesor, mluvil o starém a mladém Holandsku, o lutyšské universitě, o Walpolovi a Dewitovi. Pan Van de Casteele mluvil o Francii, Belgii a vládě. Pan Asher z Berlína o německém patriotismu a jakémsi novém výrobku, který nazýval duchovní produkcí. Pan Den Tex, Holanďan, bůhví o čem. Nakonec, když už celé shromáždění napůl spalo, probudil je pan Wolowski, který se vrátil k projednávané otázce a odpovídal panu Weerthovi. Jeho řeč, stejně jako všechny projevy, které tu měli Francouzi, dokázala, jak se francouzští kapitalisté bojí, že se splní proroctví pana Weertha; mluví s takovou předstíranou sympatií, tak pokrytecky a ubrečeně o strádání dělnické třídy, že by to člověk hnedle brál vážně, nebýt jejich vypasených břich, nebýt zjevných známek pokrytectví hluboce vrytých do jejich tváří, nebýt žalostných receptů, které navrhují, a do očí bijícího rozporu mezi jejich slovy a činy. Proto jim také nikdy ani jediný dělník nesedl na lep. Potom vstal vévoda d'Harcourt, francouzský pair, a rovněž se domáhal pro přítomné francouzské kapitalisty, poslance atd. práva mluvit jménem francouzského dělnictva. Tito pánové mohou vystupovat jménem francouzských dělníků asi jako dr. Bowring jménem anglických chartistů. Pak promluvil pan James Wilson a uspávajícím hlasem filadelfského kvakera drze opakoval nejnehoráznější a nejotřepanější argumenty Ligy.

Z toho jistě vidíte, jak pěkná diskuse to byla. Dr. Marx z Bruselu, kterého znáte jako daleko nejtalentovanějšího představitele německé demokracie, se také přihlásil o slovo. Připravil si projev, který, kdyby byl býval pronesen, byl by „váženým pánům" shromážděným na kongrese znemožnil dát o této otázce hlasovat. Ale oposiční vystoupení pana Weertha je poplašilo. Rozhodli se, že nedají slovo nikomu, jehož pravověrností si nejsou naprosto jisti. Proto pánové Wolowski, Wilson a jiní výtečníci překračovali stanovenou řečnickou lhůtu, takže když byly čtyři hodiny, bylo přihlášeno do diskuse ještě šest nebo sedm pánů. Ale předseda náhle diskusi přerušil a celý ten houf bláznů, nevědomců a podvodníků,

kteří si říkají kongres politických ekonomů, odhlasoval všemi hlasy kromě jednoho (byl to ten chudák bláznivý německý ochranář, o němž jsem se už zmiňoval) – demokraté nehlasovali vůbec – že svoboda obchodu je pro dělnictvo nesmírně blahodárná a že je osvobodí od veškeré bídy a všech strastí.

Ježto řeč pana Marxe, přestože nebyla přednesena, je nejlepším a nejpádnějším vyvrácením této drzé lži, jaké si lze představit, a protože její obsah je pro Angličany úplnou novinkou – přes stovky stran, které byly pro i proti na toto téma popsány — přikládám z ní několik výňatků.

ŘEČ DR. MARXE O SYSTÉMU OCHRANNÝCH CEL, SVOBODĚ OBCHODU A DĚLNICKÉ TŘÍDĚ

Existují dvě sekty ochranářů. První sekta, kterou v Německu představuje dr. List, neměla nikdy v úmyslu chránit ruční práci; naopak, žádala ochranná cla proto, aby ruční práci mohly vytlačit stroje, aby namísto patriarchální výroby nastoupil moderní průmysl. Jejich cílem bylo vždy klestit cestu panství majetných tříd (buržoasie), zvláště velkých průmyslových kapitalistů. Otevřeně prohlašovali zkázu drobných výrobců, malých obchodníků a malorolníků za jev sice politováníhodný, ale přitom naprosto nevyhnutelný. Druhá škola ochranářů žádala nejen ochranu domácí výroby, nýbrž naprostý zákaz dovozu. Navrhovala, aby se ruční práce chránila před vpádem strojů, stejně jako před zahraniční konkurencí. Navrhovala chránit vysokými cly nejen domácí průmysl, ale i domácí zemědělství a výrobu surovin. A k čemu tato škola dospěla? Nejen k zákazu zahraničních průmyslových výrobků, nýbrž přímo k zákazu rozvoje domácího průmyslu. A tak se celý systém ochranných cel nevyhnutelně octl před tímto dilematem: buď bude chránit rozvoj domácího průmyslu, a pak musí obětovat ruční práci, anebo bude chránit ruční práci, a pak musí obětovat domácí průmysl. Ochranáři z první sekty, kteří chápali, že rozvoj strojové výroby, dělby práce a konkurence je nezbytný, říkali dělníkům: „Když už vás má někdo dřít, je rozhodně lepší, když vás dřou vaši krajané,

a ne cizinci.“ Bude se dělnická třída s takovým postavením navždy smiřovat? Myslím, že ne. Ti, kdo boháčům vyrábějí všechno bohatství a všechen přepych, se nesmíří s takovou ubohou útěchou. Za materiální produkci budou žádat materiálnější odměnu. Avšak ochranáři říkají: „My konec konců jen udržujeme dnešní stav společnosti. Zajišťujeme jakžtakž dělníkům zaměstnání, které potřebují. Staráme se o to, aby je cizí konkurence nevyhodila na ulici.“ Budiž. V nejlepším případě tedy ochranáři přiznávají, že nedovedou navrhnout nic lepšího než další trvání dnešního stavu. Jenže dělnická třída nechce, aby její dnešní postavení trvalo dál, chce, aby se změnilo k lepšímu. Ochranář má ještě jedna zadní vrátka. Řekne, že naprosto není proti sociálním reformám uvnitř země, ale první podmínkou úspěchu těchto reforem je prý zabránit jakémukoli zmatku, který by mohla způsobit zahraniční konkurence. „Můj systém,“ řekne, „není systém sociálních reforem, ale když už chceme reformovat společnost, nebylo by lepší provést to nejprve v naší zemi, a teprve pak mluvit o reformách v našich vztazích k ostatním zemím?“ To zní opravdu velmi přesvědčivě, ale pod touto zdánlivou samozřejmostí se skrývá velmi zarážející rozpor. Systém ochranných cel vyzbrojuje kapitál jedné země proti kapitálu cizích zemí, posiluje jej proti cizím kapitálům a přitom se domnívá, že tento kapitál, takto vyzbrojený, takto posílený, bude slabý, nemohoucí a ústupný vůči práci. To by ovšem znamenalo dovolávat se milosrdnosti kapitálu, jako by kapitál jako takový mohl být vůbec milosrdný. Vždyť sociální reformy se přece nikdy neuskutečňují slabostí silného, nýbrž vždycky silou slabého. Ale není vůbec nutné se u toho nějak zvlášť pozastavovat. Ve chvíli, kdy ochranáři přiznali, že sociální reformy nevyplývají nutně z jejich systému, nejsou jeho nerozlučnou součástí, nýbrž tvoří úplně zvláštní otázku, v té chvíli upouštějí od problému, o němž tu diskutujeme. A tak je můžeme nechat a raději se podívat, jaký účinek má na postavení dělnické třídy svobodný obchod. Rozřešit problém, jaký vliv bude mít úplné zrušení všech omezení obchodu na postavení dělnické třídy, to je velmi snadné. Dokonce to ani není problém. Bylo-li něco v politické ekonomii jasně vyloženo, pak je to úděl, který čeká dělnickou třídu za vlády svobodného obchodu.

Všechny zákony vyložené v klasických dílech o politické ekonomii platí, přesně vzato, jen za předpokladu, že obchod je zbaven všech omezení, že konkurence je naprosto svobodná nejen v jedné zemi, nýbrž na celém světě. Tyto zákony, které odvodili A. Smith, Say a Ricardo, zákony výroby a rozdělování bohatství, tyto zákony jsou tím pravdivější, tím přesnější, tím víc přestávají být pouhými abstrakcemi, čím víc se svobodný obchod stává skutečností. Kdykoli vědci pojednávají o nějakém ekonomickém předmětu, co chvíli nám připomínají, že všechny jejich úvahy spočívají na předpokladu, že budou odstraněny všechny dosud existující překážky obchodu. Mají úplně pravdu, používají-li této metody. Tím totiž nevytvářejí nějaké libovolné abstrakce, nýbrž jen nezahrnují do svých úvah řadu nahodilých okolností. A tak lze právem říci, že ekonomové – Ricardo a ostatní – vědí víc o společnosti, jaká bude, než o společnosti, jaká je. Vědí víc o budoucnosti než o přítomnosti. Chcete-li číst v knize budoucnosti, otevřte si Smithe, Saye, Ricarda. Tam najdete velmi jasně popsánu situaci, v níž se octne dělnická třída za vlády dokonale svobodného obchodu. Obraťte se např. na takovou autoritu, jako je Ricardo, autoritu, nad niž nemůže být spolehlivější. Co je to přirozená normální cena, ekonomicky vyjádřeno, dělníkovy práce? Ricardo odpovídá: „Mzda redukovaná na minimum, na nejnižší úroveň." Práce je zboží jako každé jiné. A cena zboží je určována dobou nutnou k jeho výrobě. Co je tedy nutné, aby se vyrobilo zboží práce? Přesně to, co je nutné k výrobě množství zboží, které je nezbytné k obživě dělníka a k nahrazení vynaložených sil, co umožňuje, aby žil a jakžtakž udržoval svůj rod. Nesmíme si ovšem představovat, že dělník se nikdy nepozvedne nad tuto nejnižší úroveň nebo že nikdy neklesne pod ni. To ne. Podle tohoto zákona bude dělnická třída občas šťastnější, bude mít po určitou dobu víc než minimum, ale tento přebytek bude jen přídavkem vynahrazujícím to, oč bude mít méně než toto minimum v jiné době, v době průmyslové stagnace. To znamená, že vezmeme-li určité období, které se vždy periodicky opakuje a během něhož obchod prochází koloběhem prosperity, nadvýroby, stagnace a krize, a vezmeme-li z tohoto období průměr toho, co dostane dělník nad minimum a pod ně, shledáme, že vcelku nedostane ani víc,

ani míň než minimum; jinak řečeno, že dělnická třída jako třída se bude udržovat dál přes všechny bědy a strádání, přes mrtvé zanechané na průmyslovém bitevním poli. Ale co z toho? Dělnická třída samozřejmě existuje, a nejen existuje, ale i vzrůstá. Tento zákon, že nejnižší úroveň mezd je přirozenou cenou zboží práce, se bude realisovat tou měrou, jak se bude uskutečňovat Ricardův předpoklad, že bude nastolena svoboda obchodu. Přijímáme všechno, co bylo řečeno o výhodách svobodného obchodu. Výrobní síly porostou, zmizí daně, kterými zatěžuje zemi ochranné clo, všechno zboží se bude prodávat za nižší ceny. A co k tomu říká Ricardo? „Ježto práce je také zboží, bude se i ona prodávat za nižší cenu", takže si ji budete skutečně moci opatřit velmi levně, stejně jako pepř a sůl. A stejně jako budou po uskutečnění svobody obchodu všechny ostatní zákony politické ekonomie působit intensivněji, budou přesnější, nabude za vlády svobodného obchodu té nejširší působnosti i populační zákon, jak jej razil Malthus. Máte tedy na vybranou: buď musíte popřít celou politickou ekonomii, tak jak v přítomné době existuje, anebo musíte připustit, že za svobody obchodu dolehnou ekonomické zákony se vší tvrdostí na dělnickou třídu. Znamená to, že jsme proti svobodnému obchodu? Ne, jsme pro svobodný obchod, protože po jeho zavedení budou všechny ekonomické zákony se všemi svými ohromujícími rozpory působit v širším měřítku, na větším území, na celém světě; a také proto, že ze spletení všech těchto rozporů do jednoho klubka, kde se srazí, zrodí se boj, který vyústí v osvobození proletariátu.

Napsal B. Engels koncem září 1847
Otištěno v listu „The Northern Star",
čís. 520 z 9. října 1847,
s poznámkou redakce:
„Od našeho německého dopisovatele"

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

KOMUNISTÉ A KARL HEINZEN

PRVNÍ ČLÁNEK

V Bruselu 26. září. Dnešní číslo „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" přináší článek Karla Heinzena, v němž se tento pán pouští do dlouhé polemiky proti komunistům pod záminkou, že se musí obhájit proti jakémusi bezvýznamnému obvinění redakce.

Redakce radí oběma stranám, aby polemiky zanechaly. Ale pak také měla z Heinzenova článku otisknout jen tu část, kde se Heinzen skutečně hájí proti obvinění, že prý napadl komunisty první. I když „Heinzen nemá k disposici žádné noviny", není to důvodem k tomu, aby se mu nějaké noviny dávaly k disposici pro útoky, jež redakce sama pokládá za nejapné.

Komunistům ostatně nemohl nikdo prokázat lepší službu, než bylo uveřejnění tohoto článku. Hloupější a omezenější výtky, než jaké tu dělá Heinzen komunistům, nikdo nikdy žádné straně nedělal. Článek je nejlepším ospravedlněním komunistů. Dokazuje, že kdyby komunisté nebyli proti Heinzenovi dosud vystoupili, museli by to okamžitě udělat.

Pan Heinzen se hned na počátku tváří, jako by byl představitelem všech německých nekomunistických radikálů, chce s komunisty diskutovat jako strana se stranou. Má prý „právo klást požadavky"; prohlašuje s naprostou jistotou, čeho „se lze od komunistů nadít", s čím „je nutno u nich počítat", co je „povinností skuteč-

ných komunistů". Svůj rozchod s komunisty přímo ztotožňuje s rozchodem „německých republikánů a demokratů" s komunisty a mluví v první osobě množného čísla, „my", jménem těchto republikánů.

Kdo je pan Heinzen a co představuje?

Pan Heinzen je bývalý liberální podúředník, který ještě roku 1844 horoval pro pokrok v rámci zákona a pro německou konstituční ubohost a který nanejvýš mezi čtyřma očima šeptem přiznával, že by byla žádoucí a možná republika, ovšem ve velmi vzdálené budoucnosti. Ale pan Heinzen se mýlil o možnostech odboje v rámci zákona v Prusku. Musel uprchnout kvůli své špatné knize o byrokracii (i Jakobus Venedey napsal dávno předtím daleko lepší knihu o Prusku)[128]. A tu se mu najednou otevřely oči. Prohlásil odboj v rámci zákona za nemožný, stal se revolucionářem a ovšem i republikánem. Ve Švýcarsku se seznámil se savant sérieux* Rugem který ho zasvětil do trošky své filosofie, skládající se ze zmatené směsice feuerbachovského atheismu a humanismu, hegelovských reminiscensí a stirnerovských květnatostí. Takto vyzbrojen, pokládal se pan Heinzen za zralého a zahájil svou revoluční propagandu, opíraje se vpravo o Ruga, vlevo o Freiligratha.

Samozřejmě nemíníme panu Heinzenovi jeho přechod od liberalismu ke krvežíznivému radikalismu vyčítat. Tvrdíme ovšem, že k této změně názorů došel z čistě osobních důvodů. Dokud pan Heinzen mohl provádět odboj v rámci zákona, napadal všechny, kdo pochopili nutnost revoluce. Jakmile byl *jemu* tento odboj znemožněn, prohlásil jej vůbec za nemožný, aniž uvážil, že pro německou buržoasii je tento odboj prozatím velmi dobře možný, že odpor buržoasie má stále ještě naprosto legální ráz. Sotvaže byl *jemu* znemožněn návrat, prohlásil, že je okamžitá revoluce nezbytná. Místo aby studoval německé poměry, získal o nich přehled a z toho pak vyvodil, jaké kroky, jaký vývoj, jaká opatření jsou možné a nutné, místo aby si ujasnil spletité vzájemné vztahy mezi jednotlivými třídami v Německu a jejich poměr k vládě a z toho vyvodil, jakou politiku je nutno provádět, zkrátka místo aby se řídil podle vývoje

* — vážným učencem. *(Pozn. red.)*

Německa, žádá pan Heinzen s naprostou samozřejmostí, aby se vývoj Německa řídil podle něho.

Pan Heinzen byl rozhodným odpůrcem filosofie, dokud byla *pokroková*. Sotva se stala reakční, sotva se stala útočištěm všech kolísavých živlů, všech invalidů a literárních živnostníků, měl pan Heinzen tu smůlu, že ji začal vyznávat. Ba ještě hůř: měl tu smůlu, že pan Ruge, který byl celý svůj život sám vždy jen proselytou, získal v panu Heinzenovi svého jediného proselytu. Pan Heinzen musí tedy být panu Rugovi útěchou, že se našel alespoň jeden člověk, který se domnívá, že pochopil smysl jeho větných konstrukcí.

Oč pan Heinzen vlastně usiluje? O to, aby byla okamžitě ustavena německá republika, která by se skládala z amerických tradic, ozvuků roku 1793 a několika opatření vypůjčených od komunistů a která vypadá velmi černo-červeno-zlatě.[129] Pro svou průmyslovou zaostalost má Německo v Evropě tak žalostné postavení, že se nikdy nemůže chopit iniciativy, nikdy nemůže první zahájit velkou revoluci, nikdy nemůže na vlastní pěst, bez Francie a Anglie, vyhlásit republiku. Každá německá republika, která by byla ustavena nezávisle na hnutí v ostatních civilisovaných zemích, každá německá revoluce, která by byla provedena na vlastní pěst, a jak tomu je u pana Heinzena, vůbec bez ohledu na skutečné hnutí jednotlivých tříd v Německu, každá taková republika a revoluce by byla pouhé černo-červeno-zlaté blouznění. A aby tuto slavnou německou republiku učinil ještě slavnější, okrašluje ji pan Heinzen porugovštěným feuerbachovským humanismem a prohlašuje, že je to nadcházející říše „Člověka". A všechny tyhle zbrklé fantasie mají Němci uskutečňovat?

A jak že velký „agitátor" pan Heinzen provádí svou propagandu? Za hlavní původce veškeré bídy a nouze prohlašuje panovníky. Toto tvrzení je nejen směšné, nýbrž krajně škodlivé. Pan Heinzen by se nemohl německým panovníkům, těmto impotentním a slabomyslným loutkám, ničím zalichotit víc než tím, že jim připisuje fantastickou, nadpozemskou, démonickou všemohoucnost. Tvrdí-li pan Heinzen, že panovníci dokážou napáchat tolik zla, přiznává jim tím zároveň moc, že by mohli konat právě tolik dobrodiní. Závěr, který z toho vyplývá, není nutnost revoluce, nýbrž

zbožné přání, aby přišel hodný panovník, takový nějaký dobrý císař Josef. Ostatně lid ví mnohem lépe než pan Heinzen, kdo ho utiskuje. Nenávist, kterou cítí robotník vůči vrchnosti, dělník vůči svému zaměstnavateli, nesvalí pan Heinzen nikdy na panovníky. Pan Heinzen slouží ovšem zájmům statkářů a kapitalistů tím, že vinu na vykořisťování lidu nepřičítá jim, nýbrž panovníkům. Což devatenáct dvacetin veškeré německé bídy neplyne z vykořisťování lidu statkáři a kapitalisty?

Pan Heinzen vyzývá k okamžitému povstání. Dává tisknout letáky v tomto duchu a snaží se je rozšiřovat v Německu. Tážeme se, není-li taková nesmyslná, bezhlavá propaganda vrcholně na škodu zájmům německé demokracie? Tážeme se, zda zkušenost neukázala, jak je bezúčelná? Což nebylo v mnohem rozjitřenější době, v třicátých letech, v Německu rozšířeno statisíce takových letáků, brožur atd. a měl snad jeden jediný z nich nějaký ohlas? Ptáme se, zda si někdo, kdo je jakžtakž při zdravém rozumu, může namlouvat, že lid věnuje vůbec nějakou pozornost takovému morálnímu kázání a nabádání? Ptáme se, zda pan Heinzen ve svých letácích dělal někdy něco jiného, než že kázal a nabádal? Ptáme se, zda není přímo směšné vykřikovat takto do světa výzvy k revoluci, bez smyslu a bez rozumu, bez znalosti poměrů a bez ohledu na ně?

Co je úkolem stranického tisku? Především diskutovat, zdůvodňovat požadavky strany, vysvětlovat je a hájit, odmítat a vyvracet nároky a tvrzení protivné strany. Co je úkolem německého demokratického tisku? Dokazovat nutnost demokracie z nehodnosti dnešní vlády, která zastupuje víceméně pouze šlechtu, z nedostatečnosti konstitučního systému, který dává kormidlo do rukou buržoasii, z toho, že lid nemůže zlepšit své postavení, dokud nemá politickou moc. Má tedy vysvětlovat, jak byrokracie, šlechta a buržoasie utlačují proletariát, drobné rolníky a maloměšťáky, protože ti tvoří v Německu „lid"; má objasňovat, z čeho vznikl nejen politický, nýbrž především společenský útisk a jakými prostředky jej odstranit; má dokazovat, že první podmínkou pro použití těchto prostředků je dobytí politické moci proletariátem, drobnými rolníky a maloměšťáky. Má dále zkoumat, jak dalece lze počítat s brzkým prosazením demokracie, jaké prostředky má strana k disposici

a s kterými druhými stranami se musí spojit, dokud je příliš slabá, aby mohla jednat samostatně. A udělal pan Heinzen třeba jen jedinou věc z toho? Ne. Ani se nenamáhal. Nic lidu, tj. proletářům, drobným rolníkům a maloměšťákům, nevyložil. Nikdy nezkoumal postavení tříd a stran. Nedělal nic jiného, než že hrál variace na jediné téma: Do toho, do toho, do toho!

A ke komu se pan Heinzen obrací se svými revolučními morálními kázáními? Především k drobným rolníkům, k té třídě, která je v dnešní době nejméně schopna chopit se revoluční iniciativy. Již po 600 let vychází všechno pokrokové hnutí do té míry z měst, že samostatná demokratická hnutí venkovského obyvatelstva (Wat Tyler, Jack Cade, jacquerie, selská válka[130]) byla předně vždy reakční a za druhé byla vždy potlačena. Jádrem veškeré moderní demokracie se stal městský průmyslový proletariát; maloměšťáci a ještě víc rolníci jsou úplně závislí na jeho iniciativě. Dokazuje to francouzská revoluce z roku 1789 i nejnovější dějiny Anglie, Francie a východních amerických států. A pan Heinzen doufá teď, v devatenáctém století, v selské povstání!

Ale pan Heinzen slibuje i sociální reformy. Ovšem; lhostejnost lidu k jeho výzvám ho k tomu postupně donutila. A jaké že jsou to reformy? Jsou to reformy, které navrhují i *komunisté* jako přípravná opatření k odstranění soukromého vlastnictví. To jediné, co by bylo možné u pana Heinzena přijmout, to si vypůjčil od komunistů, těch tak zavile napadaných komunistů, a i to se v jeho rukou stává čirým nesmyslem a pouhopouhou fantasií. Všechna opatření omezující konkurenci a hromadění velkých kapitálů v rukou jednotlivců, všechno omezení nebo zrušení dědického práva, všechno organisování práce státem atd., všechna tato opatření jsou jakožto revoluční opatření nejen možná, nýbrž dokonce nutná. Jsou možná proto, že za nimi stojí celý proletariát, který povstal, a se zbraní v ruce je hájí. Jsou možná přes všechny potíže a překážky, které proti nim uvádějí ekonomové, protože právě tyto potíže a překážky budou nutit proletariát, aby šel stále dál a dál až k úplnému zrušení soukromého vlastnictví, aby zase znovu neztratil i to, co už získal. Jsou možná jako příprava, jako přechodné mezistupně na cestě k odstranění soukromého vlastnictví, ale nic víc.

Pan Heinzen však žádá všechna tato opatření jako nezvratná, konečná opatření. Nemají připravovat, mají být definitivní. Nejsou mu prostředkem, nýbrž účelem. Nejsou myšlena pro revoluční stav, nýbrž pro poklidný buržoasní stav společnosti. Ale právě tím se stávají nemožnými a zároveň reakčními. Buržoasní ekonomové mají proti panu Heinzenovi úplně pravdu, když tato opatření ve srovnání se svobodnou konkurencí označují za reakční. Svobodná konkurence je poslední, nejvyšší, nejvyspělejší formou existence soukromého vlastnictví. Všechna opatření, která vycházejí ze soukromého vlastnictví jako základu a přitom jsou namířena proti svobodné konkurenci, jsou tudíž reakční, snaží se obnovit nižší vývojové stupně soukromého vlastnictví, musí proto nakonec zase podlehnout konkurenci a vyústit v obnovení dnešního stavu. Tyto námitky buržoů, které neplatí, jakmile se na uvedené sociální reformy díváme jako na pouhá mesures de salut public*, jako na revoluční a přechodná opatření, tyto námitky jsou pro pánˇ Heinzenovu agrárně socialistickou černo-červeno-zlatou republiku zdrcující.

Pan Heinzen si ovšem představuje, že vlastnické poměry, dědické právo atd. lze po libosti měnit a přistřihávat. Pan Heinzen – jeden z největších ignorantů tohoto století – nemůže ovšem vědět, že vlastnické poměry té které epochy jsou nutné výsledky způsobu výroby a směny oné doby. Pan Heinzen nemůže vědět, že velké pozemkové vlastnictví nelze proměnit v malé, aniž se změní celý způsob zemědělské výroby, a že se jinak velké pozemkové vlastnictví velmi brzy znovu obnoví. Pan Heinzen nemůže vědět, jaká úzká souvislost existuje mezi dnešním velkým průmyslem, koncentrací kapitálu a vytvářením proletariátu. Pan Heinzen nemůže vědět, že země průmyslově tak závislá a ujařmená, jako je Německo, se nemůže opovážit pustit se na vlastní pěst do jiného uspořádání svých vlastnických poměrů, než jaké odpovídá zájmům buržoasie a svobodné konkurenci.

Zkrátka, u komunistů mají tato opatření hlavu a patu, protože komunisté je nepojímají jako libovolná opatření, nýbrž jako výsledky, které samy sebou nutně vyplynou z rozvoje průmyslu,

* — opatření ve veřejném zájmu. *(Pozn. red.)*

zemědělství, obchodu, komunikací, z vývoje tím podmíněného třídního boje mezi buržoasií a proletariátem; a nevyplynou jako definitivní opatření, nýbrž jako přechodná mesures de salut public, rodící se přímo z třídního boje, který je sám také přechodný.

U pana Heinzena nemají hlavu ani patu proto, že tu vystupují jako úplně z prstu vycucané, šosácké fantasie o nápravě světa; protože o nějaké souvislosti těchto opatření s dějinným vývojem nemůže být vůbec řeči; protože se pan Heinzen ani za mák nestará o to, zda jsou jeho návrhy uskutečnitelné v praxi; protože nechce formulovat nutnosti diktované výrobou, nýbrž chce je naopak zvrátit dekrety.

Týž pan Heinzen, který si přivlastnil požadavky komunistů, když je nejdřív ukrutně zamotal a proměnil v ryzí fantasie, týž pan Heinzen vytýká komunistům, že „matou hlavy nevzdělaným lidem", „honí se za fantasiemi" a „ztrácejí skutečnou půdu (!) pod nohama"!

To je pan Heinzen v celé své agitační činnosti, a my prohlašujeme rovnou, že ji pokládáme za naprosto škodlivou a ostudnou pro celou německou radikální stranu. Stranický publicista musí mít docela jiné vlastnosti, než jaké má pan Heinzen, který, jak jsme už řekli, je jedním z největších ignorantů našeho století. Pan Heinzen má možná tu nejlepší vůli, má možná tu nejryzejší povahu z celé Evropy. Víme také, že osobně je to čestný člověk a má odvahu a vytrvalost. Ale to všechno je ještě na stranického publicistu málo. K tomu je zapotřebí víc než ryzí povaha, dobrá vůle a stentorský hlas[131], k tomu je zapotřebí trochu víc rozumu, víc jasného uvažování, lepší styl a víc znalostí, než má pan Heinzen, a jak dokázala dlouholetá zkušenost, než je schopen si osvojit.

Útěk donutil pana Heinzena stát se přes to všechno stranickým publicistou. Byl nucen pokusit se vytvořit si mezi radikály vlastní stranu. Tak se dostal do situace, které nedorostl, a jak se marně snaží nějak se s tím vyrovnat, jen se zesměšňuje. Zesměšnil by tím i německé radikály, kdyby se neohradili proti tomu, že je zastupuje, že se zesměšňuje jejich jménem.

Ale pan Heinzen německé radikály nezastupuje. Ti mají docela jiné představitele, např. Jacobyho a jiné. Pan Heinzen ne-

zastupuje nikoho a nikdo ho neuznává za svého představitele, snad kromě několika německých buržoů, kteří mu posílají peníze na agitaci. Ale ne, mýlíme se: jedna třída v Německu ho uznává za svého představitele, horuje pro něj, rve se za něj, překřikuje pro něj celou hospodu (právě tak jako podle pana Heinzena komunisté „překřikují celou literární oposici"). Tato třída je početná, uvědomělá, má pevné zásady a vliv – je to třída obchodních cestujících.

A tento pan Heinzen žádá od komunistů, aby ho uznávali za představitele radikální buržoasie a jako s takovým s ním diskutovali?

To prozatím stačí k ospravedlnění polemiky komunistů proti panu Heinzenovi. V příštím čísle přejdeme k tomu, co pan Heinzen v čís. 77 tohoto listu komunistům vyčítá.

Kdybychom nebyli pevně přesvědčeni, že pan Heinzen se naprosto nehodí za stranického publicistu, poradili bychom mu, aby si důkladně prostudoval Marxovu „Bídu filosofie". Ale takto mu můžeme – v odpověď na jeho radu nám, abychom si přečetli Fröbelovu „Novou politiku"[132] – dát jen tu radu, aby byl hezky zticha a klidně čekal, až „to začne". Jsme přesvědčeni, že pan Heinzen bude právě tak dobrý velitel praporu, jako je špatný publicista.

Aby si pan Heinzen nemohl stěžovat na anonymní útoky, článek podpisujeme.

B. Engels

DRUHÝ ČLÁNEK

Komunisté útočí na pana Heinzena – jak jsme vyložili v prvním článku – nikoli proto, že není komunista, nýbrž proto, že je špatný publicista demokratické strany. Nenapadají ho jako *komunisté*, ale jako *demokraté*. Že polemiku proti němu zahájili právě komunisté, to je jen náhoda; i kdyby nebyli na světě vůbec žádní komunisté, museli by se proti panu Heinzenovi ozvat aspoň demokraté. V tomto celém sporu jde jen o toto: 1) zda je pan Heinzen jako stranický publicista a agitátor s to prospět německé demokracii, což my popíráme; 2) zda je způsob agitace pana Heinzena správný,

zda je vůbec aspoň snesitelný, což rovněž popíráme. Nejde tedy ani o komunismus, ani o demokracii, nýbrž o osobu a osobní vrtochy pana Heinzena.

Komunisty ani nenapadne začínat za daných poměrů zbytečné spory s demokraty, sami naopak v přítomné chvíli vystupují ve všech praktických stranických otázkách jako demokraté. Nutným důsledkem demokracie ve všech civilisovaných zemích je politické panství proletariátu, a politické panství proletariátu je prvním předpokladem všech komunistických opatření. Dokud ještě není vybojována demokracie, dotud tedy bojují komunisté a demokraté společně, dotud jsou zájmy demokratů zároveň i zájmy komunistů. Do té doby jsou diference mezi oběma stranami čistě teoretického rázu a lze o nich docela dobře teoreticky diskutovat, aniž se tím nějak naruší společná akce. Bude dokonce možno dohodnout se o některých opatřeních, která bude nutno provést okamžitě po dobytí demokracie v zájmu dosud utlačovaných tříd, např. řízení velkého průmyslu a železnic státem, výchova dětí na státní útraty atd.

Ale vraťme se k panu Heinzenovi.

Pan Heinzen prohlašuje, že komunisté začali spor s ním, a ne on s nimi. Tedy známý argument z pouličních rvaček, ale o to se s ním přít nebudeme. Svůj konflikt s komunisty nazývá: „nesmyslný rozkol, který vyvolali komunisté v táboře německých radikálů". Říká, že se už před třemi lety snažil ze všech sil a podle možností zabránit blížícímu se rozkolu. Na tyto bezvýsledné pokusy prý komunisté odpověděli útoky proti němu.

Pan Heinzen, jak je velmi dobře známo, před třemi roky ještě vůbec nebyl *v táboře radikálů*. Pan Heinzen byl tehdy pokrokář v rámci zákona a liberál. Rozchod s ním tedy naprosto neznamenal rozkol v táboře *radikálů*.

Pan Heinzen se počátkem roku 1845 dostal zde v Bruselu do styku s komunisty. Ty ani ve snu nenapadlo, aby na pana Heinzena útočili pro jeho domnělý politický radikalismus, nýbrž naopak ze všech sil se snažili, aby tehdy liberálního pana Heinzena právě k tomuto radikalismu dovedli. Ale marně. Z pana Heinzena se stal demokrat teprve ve Švýcarsku.

„Později jsem se čím dál tím víc (!) přesvědčoval o tom, že energický boj proti komunistům je nezbytný" – tedy že je nezbytný nesmyslný rozkol v táboře radikálů! Ptáme se německých demokratů, zda se někdo, kdo si sám tak směšně odporuje, hodí za stranického publicistu?

Kdo jsou však ti komunisté, o nichž pan Heinzen tvrdí, že ho napadli? Uvedené náznaky a hlavně pak výtky komunistům, které následují, mluví jasně. Komunisté prý

„překřikovali celý tábor literární oposice, mátli hlavy nevzdělaným lidem, naprosto bezohledně uráželi i ty největší radikály... usilovali o to, aby pokud možno ochromili politický boj, ba nakonec se dokonce spojili... přímo s reakcí. Kromě toho se v praktickém životě, zřejmě v důsledku své doktríny, snížili často až k *sprostým a prolhaným intrikám*..."

Z této mlhavé nejasnosti předhůzek se vynořuje jedna velmi zřetelná postava: postava literárního živnostníka pana Karla Grüna. Pan Grün měl před třemi lety s panem Heinzenem osobní neshody. Pan Grün potom napadl pana Heinzena v „Trier'sche Zeitung", pan Grün se pokusil překřičet celý tábor literární oposice, pan Grün se horlivě snažil pokud možno ochromit politický boj atd.

Od kdy je však pan Grün představitelem komunismu? I když se před třemi lety pokoušel vetřít mezi komunisty, nebyl nikdy za komunistu uznán, nikdy veřejně neprohlásil, že je komunistou, a víc než před rokem se rozhodl proti komunistům vystoupit.

Navíc už tehdy, dříve než pan Heinzen, pana Grüna desavuoval Marx, stejně jako jej později při první příležitosti ukázal veřejnosti v jeho pravé podobě.

Co se pak týče poslední „sprosté a prolhané" insinuace pana Heinzena proti komunistům, jejím podkladem jsou věci, které měli mezi sebou pan Grün a pan Heinzen, nic víc. Ty se týkají obou zmíněných pánů, ale naprosto ne komunistů. Neznáme ani jejich spor tak přesně, abychom o tom mohli pronášet úsudek. Ale dejme tomu, že má pravdu pan Heinzen. Jestliže po tom, co Marx a jiní komunisté dotyčného pána desavuovali, po tom, co se nad slunce jasněji ukázalo, že nikdy nebyl komunistou, jestliže pan Heinzen po tom všem tento spor vydává za nutný důsledek komunistické doktríny, je to bezmezná proradnost.

Ostatně míří-li pan Heinzen uvedenými výtkami i na jiné lidi než na pana Grüna, pak se to může vztahovat jen na ony pravé socialisty, jejichž skutečně reakční teorie komunisté už dávno odmítli. Všichni, kdo byli mezi nimi schopni dál se vyvíjet, přešli teď, když se tento směr úplně rozpadl, ke komunistům a sami napadají pravý socialismus, kde se ještě projevuje. Pan Heinzen tedy zase dokumentuje svou obvyklou hrubou nevědomost, když znovu vyhrabává dávno pohřbené fantasie a snaží se odpovědnost za ně svalit na komunisty. Zatímco pan Heinzen dělá výčitky pravým socialistům, které si plete s komunisty, vytýká potom komunistům tytéž nesmysly, které jim vytýkali praví socialisté. Nemá tedy ani právo útočit na pravé socialisty, protože v určitém smyslu k nim sám patří. Vždyť zatímco komunisté psali ostré útoky na tyto „socialisty", seděl týž pan Heinzen v Curychu a nechával se od pana Ruga zasvěcovat do oněch fragmentů pravého socialismu, které se zachytily v popletené hlavě tohoto muže. Na mou věru, pan Ruge našel žáka, který je hoden svého učitele!

Kam se však poděli skuteční komunisté? Pan Heinzen mluví o čestných výjimkách a talentovaných mužích, kterým prorokuje, že se zřeknou komunistické solidarity (!). Solidarity se spisy a činy pravých socialistů se komunisté už *zřekli*. Ze všech uvedených výtek se na komunisty nehodí ani jedna, leda závěr celé tirády, kde se říká:

„Komunisté... se v pýše své domnělé převahy vysmívali všemu, co může jedině tvořit základ sjednocení *čestných* lidí."

Pan Heinzen tu zřejmě naráží na to, že se komunisté vysmívali jeho vysoce morálnímu vystupování a zesměšňovali všechny ony posvátné a vznešené ideje, ctnost, spravedlnost, morálku atd., které jsou podle pana Heinzena základem každé společnosti. Tuto výtku přijímáme. Morální rozhořčení *čestného* muže pana Heinzena nezabrání komunistům, aby se těmto *věčným pravdám* nevysmívali. Komunisté ostatně tvrdí, že ony věčné pravdy vůbec nejsou základem, nýbrž naopak produktem společnosti, ve které se objevují.

Předvídal-li ostatně pan Heinzen, že komunisté odmítnou solidárnost s lidmi, které jim podstrčil za spojence – k čemu jsou pak všechny jeho nejapné výčitky a proradné insinuace? Jestliže pan Heinzen zná komunisty jen tak z doslechu, a skoro to tak vypadá, když tak málo ví, kdo jsou, že na nich žádá, aby tak říkajíc *zvedli hledí*, není to nestydatost, chce-li potom s nimi polemisovat?

„Kdyby byli označeni pravým jménem ti, kdo vlastně komunismus zastupují nebo jej v jeho ryzosti představují, pravděpodobně by to úplně odradilo velkou část těch, kteří se komunismu přidržují a kterých komunismus *využívá*, a proti takové vindikaci by sotva protestovali jen lidé z ‚Trier'sche Zeitung'."

A o několik řádek níže:

„Od těch, kteří tedy jsou opravdu komunisty, *lze se jistě nadít* tolik důslednosti a *poctivosti*" (ó, ten šlechetník!), „že otevřeně vystoupí se svou doktrínou a zřeknou se těch, kdo nejsou komunisty. *Je nutno u nich počítat s tím*" (jaké šlechetné obraty!), „že nebudou *nesvědomitě* (!) udržovat *zmatek*, který vyvolává v hlavách tisíců *trpících* a *nevzdělaných* jako možnost vysněná nebo předstíraná nemožnost (!!) najít cestu od pevné půdy skutečných poměrů až k uskutečnění oné doktríny (!). Je *povinnosti*" (opět ten šlechetník) „skutečných komunistů, všem kteří se k nim hlásí a nemají jasno, buď věci úplně ujasnit a dovést je k určitému cíli, anebo se od nich *oddělit, nevyužívat jich*."

Kdyby byl pan Ruge dokázal zplodit tyto tři periody, byl by si mohl gratulovat. Šlechetnickým požadavkům plně odpovídá šlechetnické zmatení myšlenek, jemuž jde jen o věc, a ne o formu, a jež proto říká pravý opak toho, co chce říci. Pan Heinzen žádá, aby se skuteční komunisté oddělili od pouze domnělých komunistů. Mají skoncovat se zmatkem, který (to *chce* říci) vzniká ze zaměňování dvou různých směrů. Ale jakmile se mu v hlavě střetnou obě slova, „komunisté" a „zmatek", vznikne zmatek i tam. Pan Heinzen ztratí nit; jeho oblíbená formule, že komunisté *vůbec* matou nevzdělaným lidem hlavy, se mu připlete pod nohy, Heinzen zapomene na skutečné a neskutečné komunisty, klopýtne v komické neohrabanosti o všelijaké ty „jako možnosti vysněné a předstírané nemožnosti" a svalí se nakonec jak dlouhý tak široký na „pevnou půdu skutečných poměrů", kde se zase vzpamatuje. Teď ho teprve napadne, že chtěl mluvit o něčem jiném, že nebyla řeč o tom, zda je to či ono možné nebo nemožné. Vrací se k tomu, o čem mluvil, ale je ještě tak zpitomělý, že tu nádhernou větu, ve které provedl právě popsaný kotrmelec, ani nevyškrtne.

Potud jeho styl. Pokud jde o věc samu, opakujeme, že pan Heinzen, jak už to u počestných Němců bývá, přichází se svými požadavky pozdě a že komunisté se pravých socialistů už dávno zřekli. Dále však tu znovu vidíme, že používání tichošlápských

insinuací se docela dobře snáší s charakterem šlechetníka. Pan Heinzen totiž dává dost jasně na srozuměnou, že komunističtí publicisté komunistických dělníků jen využívají. Říká celkem bez okolků, že kdyby se tito publicisté otevřeně přiznali ke svým úmyslům, úplně by to odradilo velkou část těch, jichž pro komunismus využívají. Pokládá komunistické publicisty za proroky, kněze nebo žrece, zasvěcené do tajné moudrosti, kterou zamlčují nevzdělaným, aby je měli v hrsti. Všechny jeho šlechetné návrhy, že je třeba všem, *kdo nemají jasno*, věc *ujasnit*, a ne jich *využívat*, vycházejí zřejmě z předpokladu, že literární představitelé komunismu mají zájem na tom udržovat dělníky v nevědomosti a jen jich využívat, jako chtěli lidu využívat v minulém století iluminátí[133]. Tato nejapná představa také vždy přiměje pana Heinzena, že se svým zmatkem v hlavách nevzdělaných vyrukuje vždycky nevčas a za trest za to, že nemluví otevřeně, musí pak dělat stylistické kotrmelce.

Tyto insinuace pouze konstatujeme, nediskutujeme o nich. Přenecháváme komunistickým dělníkům, aby si o nich udělali úsudek sami.

Konečně se po všech úvodech, odbočkách, dohadech, insinuacích a kotrmelcích pana Heinzena dostáváme k jeho teoretickým útokům a námitkám proti komunistům.

Pan Heinzen

„vidí jádro komunistické doktríny prostě ve zrušení soukromého vlastnictví (i vlastnictví získaného prací) a v principu společného užívání pozemských statků, který z onoho zrušení nezbytně vyplývá".

Pan Heinzen si představuje, že komunismus je jakási *doktrína*, která vychází z určitého teoretického principu jakožto *jádra* a z toho potom vyvozuje další závěry. Pan Heinzen se velmi mýlí. Komunismus není doktrína, nýbrž *hnutí*; nevychází z principů, nýbrž z *faktů*. Komunisté nevycházejí z té či oné filosofie, nýbrž z celých dosavadních dějin a zvláště pak z jejich současných skutečných výsledků v civilisovaných zemích. Komunismus vzešel z velkého průmyslu a jeho průvodních zjevů, z vytvoření světového trhu, z neomezené konkurence, jež je tím dána, ze stále pustošivějších a všeobecnějších obchodních krizí, které se už teď staly krizemi světového trhu, z vytvoření proletariátu a z koncentrace kapitálu a tím

daného třídního boje mezi proletariátem a buržoasií. Komunismus, pokud jde o teorii, je teoretickým výrazem postavení proletariátu v tomto boji a teoretickým shrnutím podmínek osvobození proletariátu.

Snad si pan Heinzen teď uvědomí, že při posuzování komunismu nestačí pouze vidět jeho jádro prostě ve zrušení soukromého vlastnictví; že by udělal lépe, kdyby trochu studoval politickou ekonomii, než aby jen tak plácal o zrušení soukromého vlastnictví; že nemůže o *následcích* zrušení soukromého vlastnictví vědět ani zbla, nezná-li zároveň i jeho podmínky.

V této otázce projevuje pan Heinzen tak hrubou nevědomost, že se dokonce domnívá, že „společné užívání pozemských statků" (také pěkný výraz!) je *následek* odstranění soukromého vlastnictví. Ve skutečnosti je tomu právě naopak. Protože velký průmysl, rozvoj strojové výroby, komunikací, světového obchodu nabývá takových kolosálních rozměrů, že je den ze dne nemožnější, aby jich využívali jednotliví kapitalisté; protože to nejpádněji dokazují stupňující se krize světového trhu; protože výrobní *síly* a dopravní *prostředky* dnešního *způsobu* výroby a směny den ze dne stále víc přerůstají přes hlavu individuální směně a soukromému vlastnictví; zkrátka protože se blíží okamžik, kdy se společenské řízení průmyslu, zemědělství, směny stane pro průmysl, zemědělství a směnu přímo materiální nutností, proto bude soukromé vlastnictví odstraněno.

Jestliže tedy pan Heinzen zrušení soukromého vlastnictví, jež je ovšem podmínkou osvobození proletariátu, odtrhne od jeho vlastních podmínek, jestliže se na ně bude dívat mimo veškerou souvislost se skutečným světem jen jako na vrtoch knihomolů, zbude z něho pouze fráze, o které bude moci jen jalově žvanit. Dělá to takto:

„Zmíněným odstraněním veškerého soukromého vlastnictví ruší komunismus nutně i *jednotlivou existenci*." (Pan Heinzen nás tedy obviňuje z toho, že chceme z lidí nadělat siamská dvojčata.) „Následek toho je opět to, že každý jednotlivec bude zařazen do kasárenského hospodářství, uspořádaného třeba (!!) na způsob obcí." (Nechť si čtenář laskavě všimne, že je to jen, jak pan Heinzen sám přiznává, následek jeho vlastního blábolení o jednotlivé existenci.) „Tím komunismus zničí individualitu... nezávislost... svobodu." (Staré žvásty pravých socialistů

a buržoů. Jako by se u dnešních individuí, ze kterých dělba práce nechtěně nadělala ševce, tovární dělníky, měšťáky, právníky, rolníky, tj. otroky určitého povolání a tím otroky mravů, způsobu života, předsudků, omezeností atd. spjatých s tímto povoláním, jako by se u těchto individuí dala zničit nějaká individualita!) „Obětuje jednotlivou osobu s jejím nutným přívlastkem nebo základem" (to „*nebo*" je skvělé!) „*nabytého* soukromého vlastnictví vidině pospolitosti nebo společnosti" (i tady Stirner?), „zatímco pospolitost nemůže a nemá" (nemá!!!) „být pro každou jednotlivou osobu účelem, nýbrž prostředkem."

Pan Heinzen přikládá zvláštní význam *nabytému* soukromému vlastnictví a dokazuje tím znovu svou naprostou neznalost předmětu, o němž mluví. Šlechetnou spravedlnost páně Heinzenovu, která dává každému, což jeho jest, bohužel hatí velký průmysl. Dokud velký průmysl ještě nedosáhl takového stupně rozvoje, aby se úplně vysvobodil z pout soukromého vlastnictví, do té doby nepřipustí jiné rozdělování svých výrobků než takové, k jakému dochází dnes; do té doby bude kapitalista shrabovat zisk a dělník čím dál tím víc prakticky poznávat, co je to minimum mzdy. Systém *nabytého* soukromého vlastnictví chtěl systematicky vyložit a ukázat jeho souvislost se stávajícími poměry už pan Proudhon, a jak známo, na celé čáře ztroskotal. Pan Heinzen se sice nikdy neodváží podobného pokusu, k tomu by musel studovat a to on neudělá. Ale nechť je mu pan Proudhon odstrašujícím příkladem, aby své nabyté vlastnictví nevydával tolik na pospas veřejnosti.

Jestliže tedy pan Heinzen vyčítá komunistům, že se honí za přeludy a ztrácejí pevnou půdu pod nohama, na koho tato výtka platí?

Pan Heinzen má ještě všelijaké jiné nápady, ale těmi se nebudeme zabývat. Poznamenáváme jen, že jeho věty jsou čím dál tím kostrbatější. Nemotornost jeho jazyka, který nikdy nemůže najít to pravé slovo, by sama o sobě úplně stačila zkompromitovat každou stranu, která by jej uznala za svého literárního představitele. Pevnost jeho přesvědčení ho vždy svede k tomu, že řekne něco docela jiného, než co chce říci. A tak je v každé jeho větě dvojí nesmysl: předně nesmysl, který chce říci, a za druhé nesmysl, který nechce říci, ale přece jen říká. K tomu jsme už předtím uvedli jeden příklad. Ještě jen připomeneme, že pan Heinzen opakuje svou starou pověru o moci panovníků, když říká, že *moc*, kterou je nutno svrhnout a která není ničím jiným než státní mocí, prý je a vždy

byla původcem a baštou všeho bezpráví, kdežto on prý chce zřídit *skutečný právní stát* (!) a v tomto výplodu fantasie „provést všechny ty sociální reformy, které vyplynuly ze všeobecného vývoje (!) jako teoreticky správné (!) a prakticky možné (!)"!!!

Úmysly jsou právě tak dobré, jako je sloh špatný, to už je úděl poctivosti v tomto zkaženém světě.

Duchem doby sveden, stal se
svěže lesním sansculotem,
špatně tančil, přesvědčení
zato v kosmaté měl hrudi
— — — — — — — — —
talent ne, leč charakter![134]

Naše články vzbudí v panu Heinzenovi spravedlivé rozhořčení uraženého poctivce, ale proto se nevzdá ani svého slohu, ani kompromitujícího a zbytečného agitování. Jeho vyhrožování lucernou v den činu a rozhodnutí nás velmi rozesmálo.

Zkrátka: s německými radikály musí a chtějí komunisté spolupracovat. Ale vyhrazují si právo vystoupit proti každému spisovateli, který kompromituje celou stranu. Jen proto a pro nic jiného jsme vystoupili proti Heinzenovi.

V Bruselu 3. října 1847 *B. Engels*

PS. Právě jsme dostali brožuru, kterou napsal jeden dělník*: „Heinzenovský stát, kritika od *Stephana*", Bern, Rätzer.[135] Kdyby pan Heinzen psal jen z polovice tak dobře jako tento dělník, mohl by být šťasten. Pan Heinzen může z této brožury mimo jiné jasně vidět, proč dělníci nechtějí ani slyšet o jeho agrární republice. – Připomínáme ještě, že je to první brožura napsaná dělníkem, která nemoralisuje, nýbrž snaží se politické boje současnosti vysvětlit bojem různých společenských tříd mezi sebou.

Napsal B. Engels
26. září a 3. října 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung",
čís. 79 a 80 z 3. a 7. října 1847
Podpis: B. Engels

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — Stephan Born. *(Pozn. red.)*

Mardi 26 Octobre 1847.

LA REFORME

B. ENGELS

OBCHODNÍ KRIZE V ANGLII. — CHARTISTICKÉ HNUTÍ. — IRSKO [136]

Obchodní krize, která právě nyní zachvátila Anglii, je vskutku prudší než kterákoli předcházející. Ani roku 1837, ani roku 1842 nebyla deprese tak všeobecná jako teď. Všechna odvětví ohromného anglického průmyslu se zastavila uprostřed svého rozmachu; všude je stagnace; všude je vidět samé dělníky vyhozené na dlažbu. Taková situace samozřejmě vyvolává neobyčejný nepokoj mezi dělníky, které továrníci v období obchodní prosperity vykořisťovali a teď je najednou hromadně propouštějí a ponechávají jejich osudu. Také veřejných shromáždění nespokojených dělníků rychle přibývá. V „Northern Star", orgánu chartistických dělníků, zabírají zprávy o těchto shromážděních za uplynulý týden přes sedm širokých sloupců; seznam shromáždění hlášených na příští týden zabírá ještě tři další sloupce. Týž časopis píše o brožuře, kterou vydal jakýsi dělník, pan John Noakes[137]; autor v ní otevřeně a přímo útočí na právo aristokracie vlastnit půdu.

„Půda Anglie," praví, „je majetkem lidu, jemuž ji naši aristokraté odňali násilím nebo lstí. Lid se musí domoci svého nezadatelného práva na svůj majetek; je třeba prohlásit pozemkovou rentu za národní vlastnictví a použít ji ve prospěch všech. Někdo mi snad namítne, že to jsou revoluční řeči. Ať jsou revoluční nebo ne, na tom nesejde; nemůže-li se lid domoci toho, co mu patří, zákonnou cestou, nezbývá mu než toho dosáhnout cestou nezákonnou."

Není divu, že za takovýchto okolností vyvíjejí chartisté neobyčejně horlivou činnost. Jejich vůdce, proslulý Feargus O'Connor, právě oznámil, že se zanedlouho vydá na cestu do Skotska, kde uspořádá ve všech městech veřejné schůze a bude sbírat podpisy na petici žádající Lidovou chartu, kterou zašle příštímu zasedání parlamentu. Zároveň oznámil, že ještě před zahájením parlamentu bude chartistický tisk rozmnožen o deník „Democrat".[138]

Jistě si vzpomínáte, že při posledních volbách byl hlavní redaktor listu „Northern Star" pan Harney jmenován chartistickým kandidátem za Tiverton, obvod, který vysílá do parlamentu ministra zahraničních věcí lorda Palmerstona. Pan Harney zvítězil při hlasování aklamací, ale vzdal se kandidatury, když lord Palmerston žádal volbu lístky[139]. A tu došlo k příhodě, která svědčí o tom, jak se smýšlení obyvatel Tivertonu liší od smýšlení hrstky parlamentních voličů. V městské radě se uvolnilo místo; voliči do obecních rad, jichž je mnohem víc než parlamentních voličů, dosadili na volné místo pana Rowcliffa, téhož, který při volbách navrhoval pana Harneye. Ostatně v celé Anglii se chartisté připravují na obecní volby, které se budou konat v celé zemi počátkem listopadu.

Ale přejděme k nejprůmyslovějšímu obvodu Anglie, k Lancashiru, kraji, který trpí průmyslovou stagnací víc než kterýkoli druhý. Situace v Lancashiru je krajně znepokojující. Většina tamějších továren už úplně přestala pracovat a ty podniky, v nichž se ještě pracuje, zaměstnávají dělníky jen dva nebo nanejvýš tři dny v týdnu. Ale to ještě není všechno: továrníci v Ashtonu, velmi důležitém středisku bavlnářského průmyslu, oznámili dělníkům, že do týdne sníží mzdy o 10%. Tato novina vzbudila mezi dělníky silné znepokojení a roznesla se po celém kraji. Za několik dní se konala v Manchesteru schůze dělnických delegátů z celého hrabství; tato schůze se usnesla vyslat k zaměstnavatelům deputaci, která by je přiměla odvolat opatření, jímž hrozili, a kdyby tato deputace nepo-

řídila, vyhlásit stávku všech dělníků zaměstnaných v lancashirském bavlnářském průmyslu. Tato stávka spolu se stávkou birminghamských hutníků a horníků, která už začala, by určitě nabyla týchž hrozivých rozměrů, kterými se vyznačovala poslední všeobecná stávka z roku 1842. Mohla by se dokonce stát pro vládu ještě nebezpečnější.

Mezitím se vyhladovělé Irsko zmítá ve strašlivých křečích. Robotárny jsou nabity žebráky, vlastníci přivedení na mizinu odmítají platit chudinskou daň a vyhladovělý lid se srocuje po tisících a drancuje stodoly a chlévy farmářů, ba i katolických kněží, které donedávna tak ctil.

Zdá se, že příští zimu nebudou Irové mřít hlady tak trpělivě jako loni. Příliv Irů do Anglie je den ze dne hrozivější. Počítá se, že ročně přichází do Anglie průměrně 50 000 Irů; letos je jich už přes 220 000. V září jich bylo 345 za den; v říjnu 511. Tím se vzájemná konkurence mezi dělníky ještě zostřuje a nebylo by vůbec divu, kdyby současná krize vyvolala takové nepokoje, že by to vládu přinutilo dát souhlas k nejdalekosáhlejším reformám.

Napsal B. Engels 23. října 1847
Otištěno v listu „La Réforme"
z 26. října 1847

Podle textu časopisu
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

TOVÁRNÍCI A DĚLNÍCI V ANGLII

DĚLNICKÝM REDAKTORŮM LISTU „ATELIER"[140]

Pánové,

právě jsem si přečetl v říjnovém čísle Vašeho listu článek nadepsaný „*Továrníci a dělníci v Anglii*"; tento článek se zmiňuje, na základě zprávy v „Presse", o shromáždění prý delegátů bavlnářských dělníků z Lancashiru, které se konalo 29. srpna v Manchesteru. Resoluce přijatá na tomto shromáždění je takového rázu, že jí list „Presse" používá jako dokladu o dokonalém souladu mezi kapitálem a dělnictvem v Anglii.

Udělali jste velmi dobře, pánové, že jste bez výhrad neuvěřili pravdivosti zprávy, kterou přinesly buržoasní francouzské noviny podle listů anglické buržoasie. Zpráva, to je nutno přiznat, je přesná; byla přijata resoluce, kterou uvádí „Presse"; jen jedno tvrzení není přesné, ale v této malé nepřesnosti je právě podstata věci: shromáždění, o němž píše „Presse", nebylo shromážděním *dělníků*, bylo to shromáždění *továrních mistrů*.

Strávil jsem, pánové, dva roky přímo ve středu Lancashiru a prožil jsem je mezi dělníky; měl jsem možnost pozorovat je jak při jejich veřejných shromážděních, tak na zasedáních užších výborů; znám jejich vůdce a řečníky a myslím, že Vás mohu ujistit, že nikde na světě nenajdete lidi upřímněji oddané demokratickým zásadám, pevněji odhodlané svrhnout jho kapitalistických vykořisťovatelů, pod nímž nyní úpí, než jsou právě lancashirští bavlnářští dělníci. Což je to, pánové, možné, aby tíž dělníci, které jsem na vlastní oči viděl, jak vyházeli z pódia jednoho schůzového sálu několik desítek továrníků, aby tíž dělníci, jejichž planoucí oči a zdvižené pěsti naháněly hrůzu buržoům shromážděným na tomto pódiu, aby tíž dělníci najednou odhlasovali, že děkují svým zaměst-

navatelům za to, že jim ráčili raději zkrátit pracovní dobu než snížit mzdy?

Ale podívejme se na to poněkud blíže. Což zkrácení pracovní doby neznamená pro dělníka přesně totéž co snížení mzdy? Ovšem že ano; ať tak či onak, postavení dělníka se stejně zhorší. A proto neměli dělníci vůbec proč děkovat svým zaměstnavatelům za to, že se rozhodli zmenšit jim příjem raději prvním způsobem než druhým. Podívejte se však, pánové, do anglických novin z konce srpna, a přesvědčíte se, že bavlnářští továrníci měli dobré důvody pro to, aby raději zkrátili pracovní dobu, než snížili dělníkům mzdy. Cena nezpracované bavlny tehdy stoupala; totéž číslo londýnského „Globe", kde se píše o zmíněném shromáždění, přináší také zprávu, že se *liverpoolští spekulanti chystají zmocnit trhu s bavlnou*, aby vyvolali umělé stoupání cen. Co dělají v podobných případech manchesterští průmyslníci? Svolají své mistry na veřejné shromáždění a dají si od nich odhlasovat podobné resoluce, jako byla ta, o níž Vám přinesla zprávu „Presse". Je to obvyklý a známý způsob, k němuž se sáhne vždy, když se spekulanti snaží zvýšit ceny bavlny. Je to výstraha spekulantům, aby si dali pozor a nehnali ceny příliš do výše, protože jinak by továrníci snížili spotřebu, a tím by neodvratně způsobili pokles cen. Shromáždění, z něhož měla „Presse" takovou radost a jež tak schvalovala, nebylo tedy ničím jiným než jedním z oněch shromáždění továrních mistrů, která v Anglii už nikoho nezmatou.

Abych Vám ještě víc dokázal, že toto shromáždění bylo jen a jen dílem kapitalistů, stačí, uvedu-li, že jedinými novinami, kam byla resoluce zaslána a odkud ji všechny ostatní noviny převzaly, byl orgán továrníků „Manchester Guardian". Demokratický list dělníků „Northern Star" sice tuto resoluci také uvádí, ale s poznámkou, která dělníkům ukazuje, co si o ní mají myslet, s poznámkou, že je převzata z tohoto časopisu kapitalistů.

Přijměte atd.

Napsal B. Engels kolem 26. října 1847
Otištěno v listu „L'Atelier",
čís. 2 z listopadu 1847

Podle textu časopisu
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

MORÁLISUJÍCÍ KRITIKA A KRITISUJÍCÍ MORÁLKA

PŘÍSPĚVEK K NĚMECKÝM KULTURNÍM DĚJINÁM

PROTI KARLU HEINZENOVI*

Krátce před reformací a za ní vznikl v Německu zvláštní druh literatury, u níž zaráží už pouhé jméno – *hrubiánská* literatura. Dnes jdeme vstříc období převratů, které má mnoho společného s 16. stoletím. Není proto divu, že se u Němců hrubiánská literatura znovu vynořuje. Zájem o historický vývoj snadno překoná estetický odpor, který tento druh literatury budí i u lidí s málo vytříbeným vkusem a který budil již v patnáctém a šestnáctém století.

Mělká, chvástavá, velkohubá, thrasonovsky[142] chlubná, náročně hrubá v útoku, vůči cizí hrubosti hystericky citlivá; mává mečem s ohromným plýtváním sil, zeširoka se rozpřahuje a pak jej spouští na plocho; neustále káže o dobrých mravech a neustále se proti nim prohřešuje; pathetická a sprostá v nejkomičtější směsici; věčně starostlivá jen o jádro věci a pořád je míjí; se stejnou domýšli-

* Odpovídám panu Heinzenovi nikoli proto, abych odrazil útok proti Engelsovi. Článek pana Heinzena[141] nevyžaduje odpovědi. Odpovídám proto, že Heinzenův manifest poskytuje zábavnou látku k rozboru. — *K. M.*

vostí staví proti lidové moudrosti maloměšťáckou, učenou polovzdělanost, proti vědě takzvaný „zdravý lidský rozum"; s jakousi samolibou lehkostí se rozlévá do nezadržitelné šíře; používá plebejské formy pro šosácký obsah; zápolí se spisovným jazykem, aby mu dala tak říkajíc ryze tělesný ráz; ráda mezi řádky ukazuje tělo spisovatelovo, který se jen jen třese, aby mohl předvést několik ukázek své síly, aby ukázal své široké plece a protáhl si na veřejnosti údy; proklamuje zdravý duch ve zdravém těle, ale je nevědomky nakažena nejmalichernějším hašteřením a tělesnou horečkou šestnáctého století; je právě tak zakleta do omezených dogmatických pojmů, jako se proti všemu teoretickému chápání dovolává malicherné praxe; zuří proti reakci a sama se staví proti pokroku; neschopna protivníka zesměšnit, směšně mu spílá ve všech tóninách; Solomon a Markolf[143], Don Quijote a Sancho Panza, blouznivec a šosák v jedné osobě; hulvátská forma rozhořčení, forma rozhořčeného hulváta; a to všechno obestřeno atmosférou *počestného* vědomí samolibého šosáka. Taková byla *hrubiánská literatura* šestnáctého století. Neklame-li nás paměť, německý lidový humor jí postavil lyrický pomník v písni o „*Heineckovi, silném pacholku*". Pan Heinzen má zásluhu, že je jedním z obnovitelů hrubiánské literatury a v tomto směru jednou z německých vlaštovek blížícího se jara národů.

Heinzenův manifest proti komunistům v čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" nám dal podnět k studiu oné zdegenerované literatury, na jejíž historicky zajímavou stránku pro Německo jsme již upozornili. Na základě jeho manifestu vylíčíme literární druh, který pan Heinzen představuje, tak jako literární historikové charakterisují podle spisů, jež se nám z 16. století dochovaly, spisovatele 16. století, např. „husího kazatele"*.

Biron. Schovej se, Achille. Zde přichází Hektor ozbrojen.
Král. Hektor byl pouze žebrácký Trojan proti tomu zde.
Boyet. To že je Hektor?
Dumain. Myslím, že Hektor nebyl tak ztepile urostlý.
Biron. To rozhodně nemůže být Hektor.
Dumain. Je nějaký bůh nebo malíř, dělá obličeje.**

* — přezdívka Thomase Murnera. *(Pozn. red.)*
** Shakespeare, „Marné lásky snaha" (5. jednání, 2. scéna. Překlad J. V. Sládka). *(Pozn. čes. red.)*

Že je pan Heinzen skutečně Hektor, o tom není pochyby.

„Již dlouho," přiznává se nám, „mne mučilo tušení, že padnu rukou nějakého komunistického Achilla. Nyní, když mě napadá Thersites, dodává mi odvrácení nebezpečí zase smělosti atd."

Jen Hektor může tušit, že padne rukou Achillovou.

Anebo snad má pan Heinzen své představy o Achillovi a Thersitovi nikoli z Homéra, nýbrž ze Schlegelova překladu Shakespeara?

V tomto případě si přiřkl úlohu Ajantovu.

Všimněme si Shakespearova Ajanta.

Ajax. Tedy mluv, ty kvase zatuchlý, mluv, do krásy tě otluku.
Thersites. Spíše já tebe dolaju do vtipu a bohabojnosti. Ale myslím, že tvůj kůň spíše odříká zpaměti litanie, než ty se pomodlíš bez knížek. Umíš bít, umíš? Dobytčí mor na tvé koňské vyhazování!
Ajax. Mluv, ty muchomůrko, co to vyvolávali?
Thersites. Tebe za blázna, myslím.
Ajax. Ty sukyn synu!
Thersites. Jen dál, jen dál!
Ajax. Ty stoličko čarodějnice!
Thersites. Jen bij, jen bij, ty tupohlavý pane! Tys tady, jen abys do Trojanských mlátil, a ti, kdož mají špetku vtipu, tě prodávají a kupují jako barbarského otroka... Také velká část tvého rozumu je ve svalech; jinak je svět lhář.

— — — — — — — —

Thersites. Zázrak!
Achilles. Co?
Thersites. Ajax chodí polem sem a tam a hledá sám sebe.
Achilles. Jak to?
Thersites. Zítra bude mít souboj s Hektorem a je tak prorocky pyšný na bohatýrský výprask, že mlčky třeští.
Achilles. Jak to může být?
Thersites. Inu, vykračuje si jako páv — krok, postoj; mumlá jako hospodská, která neumí účtovat jinak než z hlavy, hryže se do rtů s politikářským pohledem, jako by říkal: v té hlavě je vtip, jen kdyby chtěl ven! Byl bych raději hnidou v ovčím kožiše než takovou *rekovskou pitomostí.**

Ať tedy pan Heinzen vystupuje pod jakoukoli maskou – jako Hektor nebo jako Ajax – sotva vstoupil na bojiště, hlásí mocným hlasem divákům, že jeho soupeř ho „neoddělal". S dokonalou

* Shakespeare, „Troilus a Kresida" (2. jednání, 1. scéna a 3. jednání, 3. scéna. Překlad J. V. Sládka). *(Pozn. čes. red.)*

nenuceností a epickou šíří starohomérského hrdiny vykládá příčiny své záchrany. „Nedopatření *přírody*," vypráví nám, „vděčím za svou záchranu." „Příroda" mne „nepřizpůsobila" úrovni nepřítelově. Pan Heinzen ho převyšuje o dvě hlavy, a proto nemohly dvě „zdlouha vedené rány" jeho „malého kata" zasáhnout jeho „literární krk". Pan Engels, to se několikrát s velkým důrazem podtrhuje, pan Engels je „malý", „malý kat", „malá osoba". A pak se praví jedním z oněch obratů, které nacházíme ve starých hrdinských písních anebo v pimprlové hře o velikém Goliáši a malém Davidovi: „Až budete tak vysoko viset," – na lucerně – „nikdo vás nenajde." To je humor obra, rozmarný a zároveň hrůzný.

Takto „literárně" uvádí pan Heinzen nejen svůj „krk", nýbrž celou svou „přirozenost", celé svoje tělo. Svého „malého" protivníka postavil vedle sebe, aby kontrastem patřičně vynikla jeho vlastní tělesná dokonalost. „Malý" zmetek nese pod paží *katovskou sekeru*, možná takovou tu gilotinku, jaké se dávaly roku 1794 dětem na hraní. On naproti tomu, strašlivý bohatýr, ve zlobně posměšné bujnosti nemá žádnou jinou zbraň než „metlu", kterou, jak nám naznačuje, už dávno „vyplácel" zlé „kluky" komunisty za jejich „nezbednosti". Obr se spokojuje tím, že zakročí proti „hmyzímu nepřítelíčkovi" jako *pedagog*, místo aby *opovážlivého* chlapíčka zašlápl. Spokojuje se tím, že s ním mluví jako *přítel dětí*, že mu udílí morální lekci a co nejpřísněji mu vytýká jeho ošklivé nectnosti, zejména „lhaní", „nejapné, klukovské lhaní", „drzost" a „uličnický tón", neúctu a jiné poklesky mladického věku. Jestliže přitom metla kantorského bohatýra občas nevlídně zasviští kolem uší chovancových, jestliže tu a tam velmi hrubé slovo přeruší jeho morální naučení a dokonce zčásti zmaří jeho účinek, nesmíme ani na chvíli zapomínat, že bohatýr nemůže udílet morální lekce stejným způsobem jako obyčejný kantor, např. takový Quintus Fixlein[144], a že se *přirozenost* vrátí oknem, když ji vyženeme dveřmi. Mimoto je třeba uvážit, že to, co by nás v ústech takového skrčka, jako je Engels, urážělo jako necudnost, z úst takového kolosa, jako je Heinzen, uchvacuje náš sluch i naše srdce jako velkolepé zvuky samotné přírody. A smíme měřit řeč hrdinů úzkým měřítkem občanského jazyka? Právě tak málo, jako se smíme domnívat, že např. Homér

klesl na úroveň hrubiánské literatury, nazývá-li jednoho ze svých oblíbených hrdinů, Ajanta, „tvrdohlavým oslem".

Obr to myslel tak dobře, když ukázal v čís. 77 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" komunistům metlu![145] A ten „malý" skrček, kterého náš bohatýr ani nevyzval, aby si vzal slovo – několikrát vyjadřuje svůj bohatýrský úžas nad touto nepochopitelnou neskromností trpaslíkovou – se mu tak špatně odvděčil. „Nezamýšlel jsem dávat rady," naříká. „Pan Engels mě chce zabít, chce mě zavraždit, ten *zlosyn*."

A on sám? Stejně jako vůči pruské vládě, tak i zde „se s nadšením dal do boje, v němž pod pláštěm válečníka nosil mírové návrhy, *srdce* bijící pro *humánní smíření* protikladů doby".* Avšak: „*Nadšení* bylo polito *žíravou vodou* záludnosti."**

> *Isegrim* zamručel zlostně a divoce, natáhl tlapy,
> s dokořán zející tlamou hnal se sem mocnými skoky.
> *Ferina*, zdaleka lehčí, unikl útoku hravě,
> obratně pomočil hrubý chvost si svou *čpějící vodou*,
> bystře jej vyválel v prachu, takže byl plničký písku.
> *Isegrim* jižjiž se rozehnal po něm! Však necuda lišák
> ocasem v oči mu švihl, takže mu zrak i sluch přešel.
> Nikoli poprvé lišák použil lstivého kousku,
> mnoho již zkusilo zvířat účinek *žíravé vody*.***

„Od chvíle, kdy jsem se začal zabývat politikou, *byl* jsem, pane Engelsi, *republikánem* a moje *přesvědčení* nebylo tak *nestálé* a *vratké*, aby se točilo hned sem, hned tam jako hlavy leckterých *komunistů*."†

„*Revolucionářem* jsem se ovšem teprve stal. Ale to už patří k taktice komunistů, že u vědomí vlastní *nepolepšitelnosti* dělají svým odpůrcům výčitky, jakmile se *polepší*."††

Pan Heinzen se nikdy *nestal* republikánem, *byl* jím od svého politického zrození. Jeho vlastností je tedy stálost, neochvějná pevnost, důslednost. Vlastností jeho odpůrců je nestálost, vrtkavost, točení. Revolucionářem pan Heinzen *nebyl* odjakživa, tím se teprve *stal*. Tentokrát se ovšem *točí* pan Heinzen, zato ale také točení

* Karl Heinzen, „Steckbrief" [„Zatykač"].
** Tamtéž.
*** Goethe, „Ferina lišák".
† Heinzenův manifest v čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".
†† Tamtéž.

otočilo svůj *nemorální* charakter a jmenuje se teď „polepšení". U komunistů naproti tomu *stálost* ztratila svůj *vysoce morální* charakter. V co se změnila? V „nepolepšitelnost".

Stát nebo se *točit*, obojí je morální, obojí je nemorální; morální u šosáka, nemorální u jeho odpůrce. Umění kritisujícího šosáka je právě v tom, kdy říci v pravý čas „bílé" a kdy „černé", pravé slovo v pravý čas.

Nevědomost se zpravidla pokládá za nedostatek. Je zvykem považovat ji za *negativní* veličinu. Podívejme se, jak kouzelná hůlka šosácké kritiky promění minus inteligence v plus morálky.

Pan Heinzen nám mimo jiné sděluje, že ve *filosofii* je stále tak *nevědomý*, jako byl roku 1844. Hegelův „jazyk" pro něho „zůstal dodnes *nestravitelný*".

To je skutková podstata. A nyní morální zpracování.

Protože panu Heinzenovi byl Hegelův jazyk odjakživa „nestravitelný", nikdy nepropadl – na rozdíl od „Engelse a druhých" – nemravnému pokušení zakládat si někdy nějak na znalosti tohoto jazyka, právě tak jako si, pokud je známo, vestfálští sedláci nikdy „nezakládali" na znalostech sanskrtu. Vždyť přece mravné počínání spočívá v tom, že se vyhýbáme *podnětům* svádějícím k nemravnému chování, a nejlepší způsob, jak se vyvarovat nemravného „zakládání si" na znalosti nějaké řeči, je raději jí z opatrnosti nerozumět!

Proto také pan Heinzen, který z filosofie nic nezná, podle svého mínění nechodil „do školy" k filosofům. Jeho školou byl „zdravý lidský rozum" a „životní zkušenost".

„Tím jsem se zároveň vyvaroval nebezpečí," volá se skromnou pýchou spravedlivého, „*zapírat* svou školu."

Proti mravnímu nebezpečí *zapírat* školu není osvědčenějšího prostředku než vůbec do školy nechodit!

Každý vývoj, ať už má jakýkoli obsah, se dá vyjádřit jako řada různých vývojových stupňů, které spolu navzájem souvisí tak, že jeden je *popřením* druhého. Přechází-li např. určitý národ ve svém vývoji od absolutní monarchie ke konstituční monarchii, *popírá* své dřívější politické bytí. V žádné oblasti nelze projít určitým vývojem a nepopřít přitom svůj dřívější způsob existence. *Popřít*, přeloženo do řeči morálky, znamená *zapřít*.

Zapřít! Tímto slůvkem může kritisující šosák pranýřovat každý vývoj, aniž mu rozumí; může proti němu vítězoslavně postavit svou bezvývojovou nevyvinutost jako mravní neposkvrněnost. Tak náboženská fantasie národů pranýřovala *dějiny* jako celek tím, že si věk nevinnosti, zlatý věk umístila do *pradějin*, do doby, kdy ještě žádný historický vývoj neexistoval, a proto neexistovalo ani žádné popírání a zapírání. Tak se v bouřlivých obdobích převratů, v dobách silného, vášnivého popírání a zapírání, jako v 18. století, objevují hodní a blahovolní mužové, dobře vychovaní, cudní satyrové, jako byl *Gessner*, kteří stavějí proti historické zkaženosti bezvývojový stav *idyly*. K chvále těchto básníků idyl, také určitého druhu kritisujících moralistů a moralisujících kritiků, budiž poznamenáno, že svědomitě váhají, komu přiznat palmu mravnosti: zda pastýři nebo ovci.

Leč nechme šlechetného šosáka, ať si nerušeně pochvaluje svou vlastní výbornost! Sledujme ho tam, kde podle svého *domnění* přistupuje k „věci". Všude najdeme tutéž metodu.

„Nemohu za to, že pan Engels a jiní komunisté jsou příliš *slepí* a nevidí, že *moc* ovládá i *vlastnictví* a nespravedlnost ve vlastnických poměrech se udržuje jenom mocí... Nazývám *hlupákem* a *zbabělcem* každého, kdo brojí proti buržoovi za to, že usiluje *získat peníze*, a nechává na pokoji krále, který usiluje *získat moc*."*

„Moc ovládá i vlastnictví!"

Vlastnictví je rozhodně také určitý druh moci. Ekonomové například nazývají kapitál „mocí nad cizí prací".

Máme tedy před sebou dva druhy moci, jednak moc vlastnictví, tj. vlastníků, jednak politickou moc, státní moc. „Moc ovládá i vlastnictví" znamená: vlastnictví nemá v rukou politickou moc, nýbrž naopak politická moc šikanuje vlastnictví, např. svévolnými daněmi, konfiskacemi, privilegii, rušivým zasahováním byrokracie do průmyslu a obchodu apod.

Jinými slovy: buržoasie se ještě politicky neustavila jako třída. Státní moc ještě není její vlastní mocí. V zemích, kde buržoasie již dobyla politické moci a kde politické panství není nic jiného než panství buržoasní třídy nad celou společností, a ne jednotlivého buržoy nad jeho dělníky, v takových zemích věta páně Heinzenova

* Heinzenův manifest v čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

ztratila smysl. Nemajetných se ovšem politické panství netýká, pokud je v přímém vztahu k vlastnictví.

Zatímco se pan Heinzen domníval, že vyslovil právě tak věčnou jako originální pravdu, vyjádřil jen skutečnost, že německá buržoasie musí teprve dobýt politické moci, tj. říká totéž, co Engels, jenomže nevědomky, v poctivém přesvědčení, že říká opak. Heinzen pouze patheticky prohlašuje přechodný poměr německé buržoasie k německé státní moci za věčnou pravdu, a ukazuje tak, jak lze z „pohybu" udělat „pevné jádro".

„Nespravedlnost ve vlastnických poměrech," pokračuje pan Heinzen dále, „se udržuje jenom mocí."

Buď tu pan Heinzen rozumí „nespravedlností ve vlastnických poměrech" zmíněný útisk, který německá buržoasie sama ještě zakouší od absolutní monarchie na svých „nejsvětějších" zájmech, a pak jen opakuje, co už řekl, nebo rozumí „nespravedlností ve vlastnických poměrech" ekonomické poměry dělníků, a pak má jeho objev tento smysl:

Dnešní *buržoasní* vlastnické poměry jsou „udržovány" státní mocí, kterou zorganisovala buržoasie na ochranu svých vlastnických poměrů. Tam, kde je politická moc již v rukou buržoasie, musí ji tedy proletáři svrhnout. Musí se sami stát mocí, především revoluční mocí.

Pan Heinzen opět nevědomky říká totéž, co Engels, zase upřímně přesvědčen, že říká pravý opak. Co říká, nemíní, a co míní, neříká.

Ostatně, i když buržoasie politicky, tj. prostřednictvím své státní moci, „udržuje nespravedlnost ve vlastnických poměrech", přece ji *nevytváří*. „Nespravedlnost ve vlastnických poměrech", podmíněná moderní dělbou práce, moderní formou směny, konkurencí, koncentrací atd., naprosto nevyvěrá z politického panství buržoasní třídy, nýbrž naopak politické panství buržoasní třídy vyvěrá z těchto moderních výrobních vztahů, prohlášených buržoasními ekonomy za nutné, věčné zákony. Svrhne-li proto proletariát politické panství buržoasie, bude jeho vítězství jen přechodné, jen moment napomáhající *buržoasní revoluci* samé, jako roku 1794, dokud se v průběhu dějin, v jejich „pohybu" nevytvoří materiální podmínky, které

učiní nutným odstranění buržoasního výrobního způsobu, a tím i definitivní svržení politického panství buržoasie. Proto musela přijít ve Francii hrůzovláda už jen proto, aby svými mocnými údery jako kouzlem smetla feudální sutiny z povrchu Francie. Úzkostlivě ohleduplná buržoasie by se s tím nebyla vypořádala ani za desítky let. Krvavý zákrok lidu jí tedy jen připravil cestu. Právě tak by bylo svržení absolutní monarchie jen dočasné, kdyby ekonomické podmínky pro panství buržoasní třídy nebyly ještě dozrály. Lidé si nestavějí nový svět z „pozemských statků", jak se domnívá *hrubiánská* pověra, nýbrž z těch historických vymožeností, které přinesl jejich zanikající svět. Teprve během vývoje si musí sami *vytvořit materiální podmínky* nové společnosti a žádné sebevětší vypětí mysli nebo vůle je nemůže od tohoto údělu osvobodit.

Je příznačné pro celé *hrubiánství* „zdravého lidského rozumu", který čerpá z „životní zkušenosti" a nemrzačí své *přirozené* sklony žádnými filosofickými nebo jinými studiemi, že tam, kde se mu podaří vidět *rozdíl*, nevidí *jednotu*, a tam, kde vidí *jednotu*, nevidí *rozdíl*. Vytyčí-li nějaká *rozdílná určení*, okamžitě mu pod rukou zkamení, a chce-li pak někdo z těchto zkamenělých pojmů vykřesat oheň, vidí v tom tu nejhanebnější sofistiku.

Prohlašuje-li pan Heinzen např., že *peníze* a *moc*, *vlastnictví* a *panství*, *získávání peněz* a *získávání moci* není *totéž*, vyslovuje *tautologii*, která je už přímo v těchto slovech, ale jemu toto pouhé rozlišení slov připadá jako hrdinský čin a s celou pýchou *jasnovidce* jej uplatňuje proti komunistům, kteří jsou tak „slepí", že se nezastavují u těchto prvních dětinských postřehů.

Jak se „získávání peněz" mění v „získávání moci" a „vlastnictví" v „politické panství", jak tedy namísto pevného rozdílu, který pan Heinzen sankcionuje jako *dogma*, vznikají spíše vztahy obou sil až k jejich splynutí, o tom se může pan Heinzen snadno přesvědčit, všimne-li si, jak si nevolníci *vykupovali* svou svobodu, jak si komuny[146] *vykupovaly* svá městská práva, jak měšťané s pomocí obchodu a průmyslu na jedné straně vytahovali feudálním pánům peníze z kapsy a jejich pozemkové vlastnictví proměňovali v prchavé směnky, jak na druhé straně pomohli absolutní monarchii k vítězství nad takto zeslabenými velkými feudály a *skoupili* jejich

výsady; jak později sami těžili z finančních krizí absolutní monarchie atd. atd.; jak se nejabsolutnější monarchie prostřednictvím systému státního zadlužení – což je produkt moderního průmyslu a moderního obchodu – stávají závislými na králích bursy; jak se v mezinárodních vztazích národů průmyslový monopol bezprostředně mění v politické panství – tak např. v „německé osvobozenecké válce" byli panovníci Svaté aliance jen placenými žoldnéři ve službách Anglie atd. atd.

Avšak tím, že domýšlivé *hrubiánství* „zdravého lidského rozumu" dělá z takových rozdílů, jako je rozdíl mezi *získáváním peněz* a *získáváním moci*, věčné pravdy, neotřesitelná dogmata, s nimiž je to „tak a tak" „a basta", vytváří si potřebnou situaci pro své morální rozhořčení nad „slepotou", „hlupstvím" nebo „špatností" odpůrců takovýchto článků víry, což je požitek vlastní výroby, který svými hřmotnými výlevy slouží zároveň jako rétorická břečka, ve které tu a tam plave pár žalostně hubeňoučkých pravd.

Pan Heinzen se dočká toho, že to moc vlastnictví i v Prusku dotáhne k nucenému manželství s politickou mocí. Slyšme dále:

„Chcete dělat ze *sociální otázky* hlavní otázku doby a nevidíte, že není *žádné důležitější sociální otázky* než otázka: *království*, nebo *republika*."*

Právě viděl pan Heinzen jen *rozdíl* mezi mocí peněz a politickou mocí; nyní vidí jen *jednotu politické* a *sociální* otázky. Kromě toho ovšem ještě vidí „směšnou slepotu" a „zavrženíhodnou zbabělost" svých antipodů.

Politické vztahy mezi lidmi jsou samozřejmě také *sociální*, *společenské* vztahy, jako jimi jsou vůbec všechny vztahy mezi lidmi. Proto také všechny otázky, které se týkají vzájemných vztahů lidí, jsou sociální otázky.

Hrubiánská naivnost se domnívá, že takovýmhle výrokem, který patří do katechismu pro osmileté děti, nejen něco řekla, ale že jím závažně přispěla k řešení moderních kolisí.

Nadarmo se neukazuje, že „sociální otázky", o kterých se „v *naší* době jednalo", nabývají tím víc na závažnosti, čím víc se dostáváme z okruhu absolutní monarchie. Socialismus a komunis-

* Heinzenův manifest v čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

mus nevyšel z Německa, nýbrž z Anglie, Francie a Severní Ameriky.

První opravdu aktivní komunistická strana se objevuje za buržoasní revoluce, ve chvíli, kdy je odstraněna konstituční monarchie. Nejdůslednější *republikáni*, v Anglii „*rovnostáři*"[147], ve Francii *Babeuf*, *Buonarroti* atd., byli první, kdo vytyčili tyto „sociální otázky". „Babeufovo spiknutí", které napsal jeho přítel a stoupenec Buonarroti,[148] ukazuje, jak tito republikáni čerpali z dějinného „pohybu" přesvědčení, že odstraněním sociální otázky *monarchie* a *republika* se ještě nevyřeší ani jediná „sociální otázka" v zájmu proletariátu.

Vlastnická otázka, jak byla vytyčena v „*naší* době", není ani jako pouhá formulace otázky v heinzenovské podobě vůbec k poznání: „zda je *spravedlivé*, aby jeden člověk *vlastnil* všechno a druhý nic, zda jednotlivý člověk vůbec *smí* něco vlastnit", a podobné nejapné otázky svědomí a fráze o spravedlnosti.

Vlastnická otázka je velmi různá, podle toho, jakého vývojového stupně dosáhl průmysl všeobecně a jak daleko tento vývoj pokročil v jednotlivých zemích.

Např. pro *haličského* sedláka se vlastnická otázka redukuje na to, aby se feudální pozemkové vlastnictví změnilo v drobné buržoasní pozemkové vlastnictví. Má pro něj týž význam, jako měla pro *francouzského* sedláka před rokem 1789, kdežto *anglický* zemědělský nádeník není v žádném vztahu k pozemkovému vlastníku. Má vztah jedině k pachtýři, tj. k průmyslovému kapitalistovi, který pěstuje zemědělství po továrensku. Tento průmyslový kapitalista, který platí vlastníkovi pozemku rentu, má zase naopak k němu přímý poměr. Odstranění pozemkového vlastnictví je proto nejdůležitější vlastnická otázka, jaká existuje pro anglickou průmyslovou buržoasii, a její boj proti obilním zákonům také neměl žádný jiný smysl. Pro anglického zemědělského nádeníka, právě tak jako pro anglického továrního dělníka je naproti tomu vlastnickou otázkou odstranění kapitálu.

V anglické i francouzské revoluci se jevila vlastnická otázka tak, že šlo o prosazení svobodné konkurence a odstranění všech feudálních vlastnických vztahů, jako vrchnosti, cechů, monopolů atd., jež se proměnily v okovy pro průmysl, který od 16. do 18. století mohutně pokročil.

Konečně v „*naší* době" je smysl vlastnické otázky v tom, že jde o překonání kolisí, které vznikly s velkým průmyslem, s rozvojem světového trhu a svobodnou konkurencí.

Vlastnická otázka byla vždycky, podle různého vývojového stupně průmyslu, životní otázkou určité třídy. V 17. a 18. století, když šlo o odstranění *feudálních* vlastnických vztahů, byla otázka vlastnictví životní otázkou *buržoasní* třídy. V 19. století, kdy jde o to odstranit *buržoasní* vlastnické vztahy, je vlastnická otázka životní otázkou *dělnické třídy*.

O vlastnické otázce, která má v „naší době" světodějný význam, lze tedy mluvit jen v *moderní buržoasní společnosti*. Čím je tato společnost pokročilejší, čím je tedy buržoasie v určité zemi ekonomicky vyspělejší a čím tedy má i státní moc buržoasnější charakter, tím ostřeji vystupuje do popředí *sociální* otázka, ve Francii ostřeji než v Německu, v Anglii ostřeji než ve Francii, v konstituční monarchii ostřeji než v absolutní, v republice ostřeji než v konstituční monarchii. Tak např. kolise úvěrnictví, spekulace atd. nejsou nikde akutnější než v Severní Americe. A nikde také nevystupuje *sociální* nerovnost příkřeji než ve východních státech Severní Ameriky, protože všude jinde je zamaskována politickou nerovností. Jestliže se tam tolik nerozmohl pauperismus jako v Anglii, je to způsobeno ekonomickými poměry, o kterých se tu nemíníme dále šířit. Ale přitom i tam dělá pauperismus potěšitelné pokroky.

„Je opravdu na povážení, že v této zemi, kde neexistují privilegované stavy, kde mají všechny *třídy* společnosti *rovná práva*" (potíž však spočívá právě v existenci *tříd*) „a kde naše obyvatelstvo ani zdaleka nevykonává tlak na prostředky obživy, vzrůstá pauperismus tak rychle." (Zpráva pana Mereditha pensylvánskému kongresu.)[149]

„Je dokázáno, že v Massachusetts vzrostl pauperismus za 25 let o 60 %." (Podle „Přehledu" Američana Nilese.[150])

Jeden z nejznámějších severoamerických ekonomů, k tomu ještě radikál, *Thomas Cooper*, navrhuje:

1) zakázat nemajetným uzavírat sňatky;
2) *odstranit všeobecné hlasovací právo*, protože, jak volá,

„společnost je vytvořena proto, aby chránila vlastnictví. Což si mohou ti, kdo podle věčných ekonomických zákonů budou věčně nemajetní, dělat nějaký

rozumný nárok na to, aby vydávali zákony o vlastnictví druhých? Jaké společné motivy a zájmy mohou mít tyto dvě *třídy* obyvatel?

Buď pracující třída není revoluční a pak zastává zájmy zaměstnavatelů, na nichž je existenčně závislá. Tak při posledních volbách v Nové Anglii natiskli továrníci, aby si zajistili hlasy, jméno kandidáta na kaliko a každý jejich dělník měl takový kus kalika připevněný na kalhotách.

Anebo se dělnická třída následkem společného života v kolektivu atd. stane revoluční a pak dříve nebo později přejde *politická moc v zemi* do jejích rukou a za tohoto systému nebude žádný majetek jistý."*

Jako se v *Anglii* dělníci organisují pod jménem *chartisté*, tvoří v *Severní Americe* politickou stranu stoupenců *národní reformy* a jejich bojové heslo naprosto není: *monarchie*, nebo *republika*, nýbrž *panství dělnické třídy*, nebo *panství buržoasní třídy*.

Protože se tedy právě v moderní buržoasní společnosti s jejími příslušnými státními formami konstitučního nebo republikánského zastupitelského státu „vlastnická otázka" stala nejdůležitější „sociální otázkou", nemůže si už jen omezený *německý* šosák odpustit, aby nekřičel, že otázka *monarchie* je nejdůležitější „*sociální* otázkou doby". Podobně se dr. *List* v předmluvě k „Národní ekonomii"[151] naivně rozhořčuje, že se nejdůležitější sociální otázka naší doby „mylně vidí" v *pauperismu*, a ne v *ochranných* clech.

Rozdíl mezi *penězi* a *mocí* je zároveň *osobním* rozlišením obou borců.

„Malý" se tu jeví jako jakýsi *kapsář*, který má co dělat jen s „prachatými" nepřáteli. Kdežto pohádkově silný muž bojuje s „mocnými" tohoto světa.

Indosso la corazza, e l'elmo in testa.**

A přitom mručí:

„Vy jste na tom ostatně lépe než já."***

Nejlépe však na tom jsou „mocní" tohoto světa, kteří si ulehčeně oddechli, když se pan Heinzen obořil na svého chovance:

„Teď jste již neschopen, jako všichni komunisté, *rozpoznat souvislost politiky se sociálními poměry*."†

* Thomas Cooper, „Lectures on political economy" [„Přednášky o politické ekonomii"]. Columbia, str. 361 a 365.

** Ariosto, „Zuřivý Roland". „Na hrudi zbroj a na hlavě přilbu."

*** Heinzenův manifest, čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

† Tamtéž.

Vyslechli jsme právě morální kázání, v němž veliký muž překvapivě *prostě* odhalil všeobecnou *souvislost* mezi *politikou* a *sociálními poměry*. Praktický návod nyní *názorně* ukazuje svému chovanci na *monarchii*.

Monarchové a monarchie, vykládá, jsou „hlavní původci veškeré bídy a nouze". Kde není monarchie, tam jsme ovšem s tímto vysvětlením v koncích a *otrokářství*, na něž zahynuly antické republiky, to otrokářství, které ještě vyvolává nejstrašnější kolise v jižních státech republikánské Severní Ameriky,* může zvolat jako John Falstaff: kdyby tak argumenty rostly jako ostružiny![152]

Ale hlavně, kdo nebo co udělalo *monarchy* a *monarchii*?

Byly kdysi doby, kdy si lid musel postavit do čela nejvýznamnější osobnosti, aby řídily všeobecné záležitosti. Později se tato hodnost dědila v určitých rodinách atd. A nakonec lidská hloupost a zkaženost trpěla tento zlozvyk celá staletí.

Kdyby byl svolán kongres všech samorostlých pivních politikářů v Evropě, nemohli by odpovědět jinak. A kdybychom prolistovali všechna díla páně Heinzenova, nenašli bychom jinou odpověď.

Křepký „zdravý lidský rozum" se domnívá, že *monarchii* vysvětlil, když se prohlásil za jejího *odpůrce*. Ale kdyby měl tento zdravý lidský rozum objasnit, jak se zrodil odpůrce zdravého lidského rozumu a morální lidské důstojnosti a jakým způsobem si zachoval svůj pozoruhodně tuhý život po celá staletí, dostal by se asi do pěkných nesnází. Ale kdepak, nic jednoduššího! Tato staletí prostě neznala zdravý lidský rozum a morální lidskou důstojnost. Jinými slovy, rozum a morálka staletí byly v souhlase s monarchií, místo aby jí odporovaly. A právě tento rozum a tuto morálku prošlých staletí dnešní „zdravý lidský rozum" nechápe. Nerozumí jim, ale zato jimi *pohrdá*. Z dějin se utíká do morálky, a tu pak může nasadit celé těžké dělostřelectvo svého mravního rozhořčení.

Týmž způsobem, jako si tu politický „zdravý lidský rozum" vysvětluje vznik a trvání monarchie jakožto dílo nerozumu, týmž způsobem vysvětluje náboženský „zdravý lidský rozum" kacířství a nevíru jako dílo ďáblovo. Týmž způsobem vysvětluje i nenáboženský „zdravý lidský rozum" náboženství jako dílo čertů – kněžourů.

*Srovnej k tomu paměti Thomase Jeffersona, jednoho ze zakladatelů americké republiky, který byl také dvakrát jejím presidentem.

Když pan Heinzen s pomocí morálních banalit objasnil *vznik* monarchie, vyplyne mu pak „souvislost monarchie se sociálními poměry" už zcela *sama sebou*. Poslechněte si:

„Jediný člověk zabírá stát pro sebe, obětuje víceméně celý národ nejen materiálně, ale i morálně své osobě a svým stoupencům; různě odstupňuje jeho ponížení, rozdělí jej jako tučnější a hubenější skot na různé *stavy* a *udělá* v podstatě jen pro svůj vlastní prospěch z každého člena státní pospolitosti *oficiálního nepřítele druhého*."*

Pan Heinzen vidí monarchy na vrcholku sociální budovy v Německu. Nepochybuje ani chvíli, že oni si svou společenskou základnu udělali a denně znovu *dělají*. Jak *prostěji* vysvětlit souvislost monarchie se společenskými poměry, jejichž je *oficiálním* politickým výrazem, než tím, že ji dáme monarchům *vytvořit*! Jak souvisí zastupitelské sněmovny s moderní buržoasní společností, kterou představují? *Vytvořily* ji! Politické božstvo se svým aparátem a svou hierarchií tedy *vytvořilo* vezdejší svět, jehož je nejsvětější svátostí. Právě tak asi *náboženské* božstvo vytvořilo světské poměry, které se v něm odrážejí jako cosi fantastického a povýšeného na nebesa.

Hrubiánství, které takové moudrosti domácí výroby servíruje s patřičným pathosem, musí být právě tak udiveno jako mravně rozhořčeno nad protivníkem, který se mu snaží dokázat, že jablko neudělalo jabloň.

Moderní dějepisectví dokázalo, že *absolutní monarchie* se objevuje v přechodných obdobích, kdy staré feudální stavy zanikají a středověký měšťanský stav dozrává v moderní buržoasní třídu a kdy jedna zápasící strana ještě nenabyla vrchu nad druhou. Prvky, na kterých vyrůstá absolutní monarchie, tedy naprosto nejsou jejím produktem; tvoří naopak její sociální předpoklady, jejichž historický vznik je tak dobře znám, že je zbytečné to tu opakovat. Že se v Německu vytvořila absolutní monarchie později a že se udržuje déle, to lze vysvětlit jedině zakrnělým vývojem německé buržoasní třídy. Rozluštění záhady tohoto vývojového procesu najdeme v dějinách obchodu a průmyslu.

* Heinzenův manifest, na uvedeném místě.

Zánik šosáckých německých svobodných měst, zničení rytířského stavu, porážka sedláků a z toho pramenící svrchovanost panovníků; úpadek německého průmyslu a německého obchodu, které spočívaly na čistě středověkých poměrech, právě ve chvíli, kdy se otvírá moderní světový trh a kdy se rozmáhá velká manufaktura; vylidnění a barbarské poměry, ve kterých zanechala Německo třicetiletá válka; ráz znovu se vzmáhajících odvětví národní výroby – jako drobné plátenictví – jemuž odpovídají patriarchální poměry a vztahy; charakter vývozního zboží, většinou zemědělských produktů – proto se také rozmnožují téměř jen materiální zdroje venkovské šlechty a tím se posiluje i její poměrná převaha nad měšťany; celkově podřadné postavení Německa na světovém trhu, což vedlo k tomu, že hlavním zdrojem národního důchodu byly subsidie placené panovníkům cizinci; z toho vyplývající závislost měšťanů na panovníkově dvoru atd., atd. – všechny tyto okolnosti, za nichž se vytvářela podoba německé společnosti a jí odpovídající politická organisace, proměnilo si hrubiánství zdravého lidského rozumu v několik moudrých průpovídek, jejichž celá moudrost je v tom, že „německá monarchie" udělala „německou společnost" a denně ji znovu „dělá".

Optický klam, který umožňuje zdravému lidskému rozumu „rozpoznávat" v monarchii zdroj německé společnosti, místo v německé společnosti zdroj monarchie, se dá snadno vysvětlit.

Na první pohled – a první pohled pokládá vždy za nejpronikavější pohled – se mu zdá, že němečtí panovníci drží a brání starý německý společenský řád, s kterým stojí a padá jejich politická existence, a proti rozkladným elementům *reagují* násilím. Na druhé straně vidí, že rozkladné elementy zase zápolí s panovnickou mocí. Všechny zdravé smysly zároveň mu tedy dokazují, že monarchie je *základem* staré společnosti, její hierarchie, jejích předsudků a jejích protikladů.

Při pozornějším zkoumání však tento jev jenom vyvrací předpotopní názor, ke kterému dal mimoděk podnět.

Násilně reakční úloha, v jaké monarchie vystupuje, pouze dokazuje, že se v pórech staré společnosti vytvořila nová společnost, která musí pociťovat i politickou slupku – přirozenou záštitu staré

společnosti – jako nepřirozené pouto a musí ji protrhnout. Čím méně vyspělé jsou tyto nové rozkladné prvky společnosti, tím konservativněji vypadá i nejprudší reakce staré politické moci. Čím vyvinutější jsou tyto nové rozkladné prvky společnosti, tím reakčněji vypadá i sebenevinnější konservační pokus staré politické moci. Reakce monarchie nejen nedokazuje, že monarchie „dělá" starou společnost, nýbrž naopak, že je „oddělána", jakmile se materiální podmínky staré společnosti přežily. Její reakce je zároveň reakcí staré společnosti, která je ještě *oficiální* společností, a proto také ještě *má oficiálně* moc či má ještě *oficiální moc*.

Jakmile vývoj materiálních životních podmínek společnosti dospěl tak daleko, že se jí změna vlastní oficiální politické podoby stala životní nutností, změní se celá fysiognomie staré politické moci. Tak se nyní absolutní monarchie místo toho, aby se pokoušela *centralisovat*, v čemž spočívala její vlastní civilisační činnost, pokouší *decentralisovat*. Přestože vzešla z porážky feudálních stavů a sama se aktivně účastnila jejich zničení, snaží se teď udržet alespoň *zdání* feudálních rozdílů. Jako dříve podporovala obchod a průmysl a zároveň s tím vzestup buržoasní třídy jako nutné podmínky jak národní moci, tak vlastního lesku, tak se teď absolutní monarchie všude staví do cesty obchodu a průmyslu, ze kterých se stávají stále nebezpečnější zbraně v rukou již mocné buržoasie. Od *města*, kolébky svého rozkvětu, vrhá úzkostlivý a tupý pohled na *venkov*, zúrodněný mrtvolami jejích bývalých rekovných protivníků.

Avšak pan Heinzen rozumí „souvislostí politiky se sociálními poměry" vlastně jen souvislost německé monarchie s německou bídou a ubohostí.

Monarchie, jako každá jiná státní forma, zatěžuje po materiální stránce dělnickou třídu přímo jen ve formě *daní*. Daně jsou ekonomickým výrazem jsoucna státu. Úředníci a kněží, vojáci a baletky, učitelé a policajti, řecká musea a gotické věže, civilní lista a pořadník hodností – všechny tyto bájné existence dřímají v zárodečném stavu v jednom společném semeni, a tím jsou – *daně*.

A který měšťák mudrlant by nepoukazoval hladovějícímu lidu na daně, na tyto hříšné peníze, jež z něho monarchové vyždímali, jako na zdroj jeho bídy?

Němečtí panovníci a německá bída! Jinými slovy: jsou to daně, které panovníci prohýří a které lid platí svým krvavým potem!

Jaký nevyčerpatelný námět pro řečňující spasitele lidstva!

Monarchie stojí mnoho peněz. O tom není pochyby. Jen se podívejte na severoamerický státní rozpočet a srovnejte, co musí našich osmatřicet vlastí kapesního formátu zaplatit, mají-li být spravovány a drženy na uzdě! Na halasné výlevy této okázalé demagogie odpovídají stručně místo komunistů *buržoasní* ekonomové jako Ricardo, Senior atd.

Ekonomickým jsoucnem státu jsou *daně*.

Ekonomickým jsoucnem dělníka je *mzda*.

Je zjistit *poměr* mezi daněmi a mzdou.

Průměrná mzda je *konkurencí* nutně zredukována na minimum, tj. na mzdu, která dělníkovi dovoluje udržet taktak naživu sebe a svůj rod. Daně tvoří část tohoto minima, neboť politické určení dělníků je právě v tom platit daně. Kdyby byly všechny daně, které nese dělnická třída, radikálně odstraněny, mělo by to nutně za následek, že by mzda klesla o celou částku daně, která je v ní dnes obsažena. Tím by buď přímo stoupl o tuto částku *zisk* zaměstnavatelů, nebo by došlo pouze ke změně ve *formě* vybírání daní. Místo aby kapitalista zálohoval ve mzdě zároveň daně, které musí platit dělník, jako se to dělá dnes, platil by je státu ne už touto oklikou, nýbrž přímo.

Že je v Severní Americe vyšší mzda než v Evropě, to naprosto není následek toho, že tam jsou menší daně. Je to následek zeměpisné polohy Severní Ameriky, tamějších obchodních a průmyslových poměrů. Poptávka po dělnících je tam ve srovnání s jejich nabídkou značně vyšší než v Evropě. A tuto pravdu zná už každý školák z Adama Smitha.

Naproti tomu pro buržoasii je jak způsob zdanění a vybírání daní, tak způsob použití daní životní otázkou, a to jak proto, že působí na obchod a průmysl, tak proto, že daně jsou zlatým řetězem, jímž lze zardousit absolutní monarchii.

Když pan Heinzen tak důkladně objasnil „souvislost politiky se společenskými poměry" a „třídních poměrů" se státní mocí, volá vítězoslavně:

„Při své revoluční propagandě jsem arci nikdy nepropadl té ‚komunistické omezenosti', abych se obracel ne k lidem, ale k ‚třídám', nebo *štval* lidi různých ‚řemesel' proti sobě, protože připouštím ‚možnost', že ‚lidství' není vždy určováno ‚třídou' nebo ‚hloubkou měšce'."

„Hrubiánský" zdravý lidský rozum proměňuje třídní rozdíl v „rozdíl hloubky měšce" a třídní protiklad v „hádanice řemeslníků". Hloubka měšce je čistě kvantitativní rozdíl, pro který lze po libosti proti sobě *poštvat* kdykoli i dva jednotlivce *téže* třídy. Že u středověkých *cechů* stáli proti sobě „lidé různých *řemesel*", to je známo. Ale právě tak je známo, že moderní třídní rozdíl naprosto nespočívá na „řemesle", naopak dělba práce vytváří velmi *rozličné* druhy práce uvnitř *téže* třídy.

A tuto svou vlastní „omezenost", čerpanou plně z vlastní „životní zkušenosti" a z vlastního „zdravého lidského rozumu", nazývá pan Heinzen posměšně „komunistickou omezeností".

Předpokládejme však na chvíli, že pan Heinzen ví, o čem mluví, a proto nehovoří o „hloubce měšce" a „hádanici řemeslníků".

Je velmi dobře „možno", že jednotlivá individua nejsou „vždy" určována třídou, k níž náleží, což je pro třídní boj právě tak málo rozhodující, jak málo byl pro francouzskou revoluci rozhodující přechod některých šlechticů na stranu tiers état*. A i tehdy se tito šlechtici připojovali alespoň k jedné třídě, k revoluční třídě, k buržoasii. Kdežto u pana Heinzena mizí před slavnostní idejí „lidství" všechny třídy.

Domnívá-li se však pan Heinzen, že *celé třídy*, které jsou založeny na *ekonomických* podmínkách nezávislých na vůli lidí a které proto stojí proti sobě v krajně nepřátelském protikladu, mohou se vymanit z těchto svých skutečných existenčních podmínek pomocí „lidství", vlastnosti společné všem lidem, jak snadné musí být pro *jednotlivého* panovníka, aby se prostřednictvím svého „lidství" povznesl nad své „panování", nad své „panovnické řemeslo"! Proč se tedy pan Heinzen durdí na Engelse, vidí-li ten za jeho revolučními frázemi „hodného císaře Josefa"?

Stírá-li však pan Heinzen na jedné straně *všechny* rozdíly, tím že se neurčitě zaměřuje na „lidství" Němců, takže by musel své

* — třetího stavu. *(Pozn. red.)*

výzvy rozšířit i na *monarchy*, je na druhé straně přece jen nucen konstatovat *jeden rozdíl* mezi německými *lidmi*, neboť bez rozdílu není protikladu a bez protikladu není námětu k politickým kapucínským kázáním.

Pan Heinzen tedy *dělí* německé lidi na *panovníky* a *poddané*. Vidět a vyslovit ten rozdíl je z jeho strany projev morální síly, důkaz individuální smělosti, politického rozhledu, rozjitřeného lidského citu, vážné jasnozřivosti, úctyhodné statečnosti. Ale upozorňovat na to, že existují privilegovaní a neprivilegovaní poddaní; že první zdaleka nespatřují v politické hierarchii odstupňované pokoření, nýbrž žebříček vedoucí k hodnostem; a že konečně poddaní, kteří pociťují poddanský poměr jako pouta, sami tíhu těchto pout posuzují různě – na tohle upozorňovat svědčí o intelektuální zaslepenosti, o policajtské mentalitě.

A tu přijdou „omezení" komunisté a vidí nejen politický rozdíl mezi *panovníkem* a *poddaným*, nýbrž i společenský rozdíl mezi *třídami*.

Dosud spočívala morální velikost pána Heinzenova právě v tom, že viděl a vyslovoval rozdíl, teď spočívá jeho velikost spíše v tom, že jej přehlíží, že jej nevidí a zatajuje. Vyslovení *protikladu* už není řečí revoluce, nýbrž řečí reakce a zlomyslné vzájemné „rozeštvávání" bratrů spojených svým *lidstvím*.

Je známo, že krátce po červencové revoluci prohlásila vítězná buržoasie v *zářijových zákonech* – pravděpodobně také z „lidskosti" – „vzájemné rozeštvávání různých tříd lidu" za velký politický přečin, který bude trestán vězením, peněžitou pokutou atd.[153] Je také známo, že anglické buržoasní noviny nejraději osočují chartistické vůdce a publicisty z toho, že vzájemně rozeštvávají různé třídy obyvatelstva. Je dokonce známo, že němečtí spisovatelé jsou pro toto rozeštvávání různých tříd obyvatelstva zaživa pohřbeni na pevnostech.

Nemluví snad pan Heinzen tentokrát řečí francouzských zářijových zákonů, anglických buržoasních listů a pruského trestního zákoníku?

Ale kdepak! Poctivec pan Heinzen se jen obává, že „komunisté se *pokoušejí zajistit* monarchům revoluční fontanelu"[154].

Tak tvrdí *belgičtí* liberálové, že se *radikálové* potají dohodli

s katolíky; *francouzští* liberálové tvrdí, že *demokraté* jsou dohodnuti s legitimisty; *angličtí* freetradeři tvrdí, že *chartisté* mají dohodu s toryi. A liberální pan Heinzen tvrdí, že *komunisté* jsou dohodnuti s monarchy.

Německo má, jak jsem už vyložil v „Deutsch-Französische Jahrbücher",[155] zvláštní křesťansko-germánskou smůlu. Jeho buržoasie se tak opozdila, že začíná svůj boj s absolutní monarchií a snaží se upevnit vlastní politickou moc ve chvíli, kdy ve všech pokročilých zemích je už buržoasie v nejprudším boji s dělnickou třídou a kdy se její politické iluse v evropském vědomí už přežily. V této zemi, kde ještě trvá politická ubohost absolutní monarchie s celým přívěskem zchátralých polofeudálních stavů a poměrů, existují na druhé straně, v důsledku průmyslového vývoje a závislosti Německa na světovém trhu, zčásti již také moderní protiklady mezi buržoasií a dělnickou třídou a z toho vyplývající boj; příklady toho jsou dělnická povstání ve Slezsku a v Čechách[156]. Německá buržoasie se tedy dostala do rozporu s proletariátem, ještě než se politicky ustavila jako třída. Boj mezi „poddanými" vypukl dříve, než byli vládcové a šlechta vyhnáni ze země, navzdory všem hambašským písničkám[157].

Pan Heinzen si tyto nesrovnalosti, které se samozřejmě odrážejí i v německé literatuře, nedovede vysvětlit jinak než tím, že je mají na *svědomí* jeho odpůrci, že je to následek kontrarevolučních rejdů komunistů.

Němečtí dělníci však zatím velmi dobře vědí, že *absolutní monarchie* ani na okamžik nezaváhá a nemůže zaváhat přivítat je *ve službách buržoasie* kartáčovou střelbou a knutou. Proč by tedy měli dávat přednost brutálnímu utiskování absolutní vládou a jejím polofeudálním komonstvem před přímým panstvím *buržoasie*? Dělníci velmi dobře vědí, že jim buržoasie nejen musí politicky udělat dalekosáhlejší ústupky než absolutní monarchie, nýbrž že ve službách svého obchodu a průmyslu vytváří nechtíc podmínky pro sjednocení dělnické třídy, a sjednocení dělníků je prvním předpokladem jejich vítězství. Dělníci vědí, že odstranění *buržoasních* vlastnických vztahů se nedosáhne zachováním *feudálních*. Vědí, že revolučním hnutím buržoasie proti feudálním stavům a absolutní monarchii může se

jejich vlastní revoluční hnutí jen urychlit. Vědí, že jejich vlastní boj s buržoasií může začít teprve v den, kdy buržoasie zvítězí. Přes to všechno nesdílejí buržoasní iluse pana Heinzena. Mohou a musí se zúčastnit *buržoasní revoluce*, neboť je předpokladem *dělnické revoluce*. Ale nemohou ji ani na chvíli považovat za svůj *konečný cíl*.

Skvělý příklad toho, že dělníci skutečně postupují tímto způsobem, podali *angličtí* chartisté při nedávném hnutí Ligy proti obilním zákonům. Nevěřili ani na chvilku všem těm lžím a výmyslům buržoasních radikálů, ani na chvíli nepolevili v boji proti nim, ale s plným vědomím dopomohli svým nepřátelům k vítězství nad toryi; a nazítří po odstranění obilních zákonů stáli proti sobě ve volebním boji nikoli již toryové a freetradeři, nýbrž freetradeři a chartisté. A v boji s těmito buržoasními radikály si chartisté vydobyli zastoupení v parlamentě.

Právě tak málo jako dělníkům rozumí pan Heinzen *buržoasním liberálům*, i když nevědomky pracuje pro ně. Domnívá se, že jim musí omílat staré fráze proti „německé bodrosti a pokoře". On, prosťáček, bere vážně patolízalské žvásty takového Camphausena nebo Hansemanna. Páni buržoové se takové naivnosti vysmějí. Vědí lépe, kde je bota tlačí. Vědí, že *luza* je v revolucích drzá a dotěrná. Páni buržoové se proto snaží pokud možno bez revoluce, pokojnou cestou, přeměnit *absolutní* království v *buržoasní*.

Ale absolutní království v Prusku – jako před tím v Anglii, a ve Francii – se nedá přeměnit v buržoasní po dobrém. Nevzdá se dobrovolně. Kromě osobních předsudků jsou panovníci vázáni celou hordou civilní, vojenské a kněžské byrokracie, která tvoří součást absolutní monarchie a naprosto není ochotna vzdát se svého vládnoucího postavení a sloužit buržoasii. Na druhé straně, feudální stavy se drží starého zuby nehty, protože pro ně je to otázka bytí a nebytí, tj. zachování vlastnictví, nebo vyvlastnění. Je jasné, že absolutní monarcha přes všechno podlízavé holdování buržoasie vidí svůj skutečný zájem na straně těchto stavů.

A proto: právě tak jako nedokázaly sladké řeči takového Lally-Tolendala, Mouniera, Maloueta, Mirabeaua umluvit Ludvíka XVI., aby se energicky přiklonil na stranu buržoasie proti feudálům a zbytkům absolutní monarchie, tak nepřesvědčí Bedřicha

Viléma IV. svůdné zpěvy takového Camphausena nebo Hansemanna.

Jenže panu Heinzenovi nejde ani o buržoasii, ani o proletariát v Německu. Jeho strana je „strana lidí", tj. šlechetných a velkodušných blouznivců, kteří pod rouškou „lidských" cílů bojují za „buržoasní" zájmy, aniž si uvědomují souvislost idealistické fráze s jejím realistickým jádrem.

Své straně, straně *lidí*, či lépe řečeno *lidstvu* sídlícímu v Německu, nabízí budovatel států Karl Heinzen „nejlepší republiku", nejlepší republiku vlastní výroby, „federativní republiku se sociálními institucemi". *Rousseau* kdysi vypracoval Polákům a *Mably* Korsičanům návrh nejlepšího politického zřízení. Velký ženevský občan našel ještě většího následovníka.

„Spokojím se tím" - jaká skromnost! - „podaří-li se mi složit republiku jen ze samých republikánských prvků, jako lze složit květinu z okvětních lístků."*

Muži, který dokáže z *okvětních lístků složit* květinu, i kdyby to byla jen *chudobka*, takovému muži se také musí podařit sestavit „nejlepší republiku", ať si zlý svět o tom myslí co chce.

Všem zlolajným jazykům navzdory bere si čacký budovatel států za vzor ústavu severoamerických republik. Co se mu zdá závadné, to svým hrubiánským štětcem zamaluje. Tak zhotoví opravené vydání – in usum delphini**, tj. pro potřebu a užitek „německého člověka". A když „načrtl obraz republiky, a to ne ledajaké republiky", vytáhne svého „malého" nezvedeného chovance „za komunistické uši" do výše a zdrtí ho otázkou, zda by i on dokázal „udělat" svět, a to „nejlepší svět"? Vytahuje maličkého za „komunistické uši" stále výš „do výšky", dokud „nenarazí nosem" na obrovský obraz „nového" světa, nejlepší republiky. Kolosální obraz světa jím navrženého totiž vlastnoručně pověsil na nejvyšší vrcholek švýcarských Alp.

„Cacatum non est pictum"***, sykne hlásek „malého" nekajícného hádka.

* Heinzenův manifest v čís. 84 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

** — pro potřebu následníka trůnu. (Tak se označovala v druhé polovině sedmnáctého století vydání latinských klasiků, určená francouzskému následníku trůnu, kde byla vyškrtána „neslušná" místa.) *(Pozn. red.)*

*** — „nakakáno není namalováno". *(Pozn. red.)*

A tu republikánský Ajax zděšen pouští komunistického Thersita na zem a vyráží ze své kosmaté hrudi tato – strašlivá slova:

„Zacházíte s tou svou směšností do krajnosti, pane Engelsi!"

Skutečně, pane Engelsi! Vy nevěříte, že „americký federativní systém" je „nejlepší politickou formou", „jakou dosavadní státnické umění vynašlo"? Kroutíte hlavičkou? Co? Vy vůbec popíráte, že „státnické umění" *vynašlo* „americký federativní systém"? A že existují in abstracto* „nejlepší politické společenské formy"? No, to ale přestává všechno!

Jste zároveň tak „nestoudný a nesvědomitý", že si nám dovolujete naznačovat, že počestný Němec, který se snaží použít severoamerické ústavy – ještě k tomu zkrášlené a vylepšené – ku prospěchu své drahé vlasti, podobá se onomu idiotskému obchodníku, který si opsal obchodní knihy svého bohatého soupeře a myslel si, že když má opsány knihy, má i záviděné bohatství?

A vy nám ještě hrozíte „katovskou sekerou", kterou si nesete v *ručičkách*, miniaturní gilotinou, kterou jste dostal roku 1794 na hraní? Barbaroux, mumláte, a jiní urostlí a statní lidé byli tehdy, když my jsme si hráli s gilotinou, o hlavu zkráceni, protože začali znenadání vykřikovat, že „americký federativní systém" je „nejlepší politická forma".[158] A tak prý se povede všem ostatním Goliášům, kteří si vzpomenou při nějaké demokratické revoluci v Evropě a zejména v Německu, které je ještě docela feudálně rozkouskováno, dosazovat na místo jedné nedělitelné republiky a její nivelisující centralisace „americký federativní systém".

Ale proboha, vždyť přece muži z výboru veřejného blaha[159] a krvežízniví jakobíni, kteří je podporovali, byli nelidští vyvrhelové, a „nejlepší" heinzenovská „republika" byla „dosavadním státnickým uměním" „vynalezena" jako „nejlepší politická forma" pro „lidi", pro dobré lidi, pro lidsky cítící lidi!

Opravdu! „Zacházíte s tou svou směšností do krajnosti, pane Engelsi!"

Kromě toho náš Herkules, budující státy, nekopíruje severoamerickou „federativní republiku" i s kůží a chlupy. Vyzdobil

* — abstraktně. *(Pozn. red.)*

ji „sociálními institucemi", hodlá „vlastnické poměry uspořádat podle rozumných zásad" a těch sedm velkých „opatření", jimiž odstraňuje „zlořády" staré buržoasní společnosti, naprosto nejsou nějaké hubené, ubohé odpadky, vyžebrané v moderních odporných socialistických a komunistických vyvařovnách. Za své recepty na „humanisaci společnosti" vděčí veliký Karl Heinzen „Inkům" a „Campovým spisům pro děti"[160], právě tak jako za vzpomenutou hlubokomyslnou větu nevděčí filosofu a Pomořanu Rugovi, nýbrž jakémusi v moudrosti zešedivělému „Peruánci". A tomuhle pan Engels říká z prstu vycucané, šosácké fantasie o nápravě světa!

Ba, ba, žijeme v době, kdy „lepších lidí je čím dál tím míň" a „nejlepší" jsou úplně nepochopeni.

Vyberte si např. nějakého hodného měšťénína a požádejte ho, aby vám řekl na své nejlepší svědomí, čím trpí dnešní „vlastnické poměry". Tento dobrý muž si položí ukazovák na špičku nosu, dvakrát si v zamyšlení zhluboka vzdychne a potom „nezávazně" prohlásí, že je hanba, aby tolik lidí nemělo „nic", ani to nejnutnější, a druzí aby hromadili na úkor nejen nemajetných trhanů, ale i počestných měšťanů aristokraticky nestydaté miliony! Aurea mediocritas! Zlatá střední cesta! zvolá čacký příslušník střední třídy. Jen žádné extrémy! Které rozumné státní zřízení může trpět tyto extrémy, ano, extrémy, naprosto zavrženíhodné extrémy?

A teď se podívejme na heinzenovskou „federativní republiku" a její „sociální instituce", na sedm opatření k „humanisaci společnosti". Každému občanu je tu zajištěno „minimum" jmění, pod něž nesmí klesnout, a je mu předepsáno maximum jmění, které nesmí překročit.

Nevyřešil snad pan Heinzen všechny potíže, když vyplnil zbožné přání všech bodrých měšťanostů, že žádný nemá mít příliš málo a žádný příliš mnoho, tím, že toto přání vtělil ve státní dekrety?

A takovým právě tak prostým jako velkolepým způsobem vyřešil pan Heinzen všechny ekonomické kolise. *Uspořádal* vlastnictví podle *rozumných zásad*, odpovídajících smyslu poctivců pro spravedlnost. Ne abyste mu namítali, že „rozumnými pravidly" vlastnictví jsou právě „ekonomické zákony", na jejichž neúprosné nezbytnosti

musí ztroskotat všechna spravedlivá „opatření", i kdyby je doporučovali sami Inkové a Campovy spisy pro děti, i kdyby je sebevřeleji podporovali ti největší vlastenci!

Jak je nespravedlivé uplatňovat *ekonomické* námitky vůči muži, který se „neholedbá" jako ostatní „ekonomickými studiemi", nýbrž si naopak ze skromnosti dosud ve všech svých dosavadních spisech dokázal udržet panenské zdání, jako by ho teprve čekaly nejzákladnější ekonomické studie! Právě primitivnímu vzdělání tohoto muže je třeba přičíst ke cti, že s důležitou tváří vytahuje proti svému komunistickému nepřítelíčkovi všechny ty námitky, které se prostřednictvím augsburské „Allgemeine Zeitung" dostaly do víru německého života už roku 1842,[161] např. „nabyté" vlastnictví, „osobní svoboda a individualita" apod. Svědčí vskutku o velké demoralisaci komunistických spisovatelů, že si vyhledávají protivníky, kteří jsou ekonomicky a filosoficky školeni, a naproti tomu vůbec neodpovídají „nezávazným" nápadům hrubiánského zdravého lidského rozumu, kterému by nejprve museli udělit elementární lekci o ekonomických vztazích v soudobé buržoasní společnosti, než by s ním o nich mohli diskutovat.

Protože např. *soukromé vlastnictví* není jednoduchý vztah, natož pak abstraktní pojem, princip, nýbrž je to souhrn *buržoasních* výrobních vztahů – nejde totiž o nějaké podřadné, zaniklé soukromé vlastnictví, nýbrž o současné buržoasní soukromé vlastnictví – protože všechny tyto buržoasní výrobní vztahy jsou třídní vztahy, což zná každý školák z Adama Smitha nebo Ricarda – může tedy změna nebo dokonce odstranění těchto vztahů samozřejmě vzejít jen ze změny těchto tříd a jejich vzájemných vztahů, a změna ve vztahu tříd je historická změna, výsledek celé společenské činnosti, zkrátka výsledek určitého „dějinného hnutí". Dějinnému hnutí může spisovatel sloužit jako orgán, ale samozřejmě je nemůže provádět.

Tak například, aby vysvětlili odstranění feudálních vlastnických vztahů, museli moderní historikové vylíčit hnutí, během kterého formující se buržoasie dosáhla onoho stupně, kdy rozvinula své vlastní životní podmínky natolik, že mohla odstranit všechny feudální stavy i svůj vlastní feudální způsob existence, a tím i feudální výrobní vztahy, za kterých tyto feudální stavy vyráběly.

Odstranění feudálních vlastnických vztahů a vytvoření moderní buržoasní společnosti nebylo tedy naprosto výsledkem nějaké doktríny, která by vycházela z určitého teoretického principu jakožto *jádra* a z něho by pak vyvozovala další závěry. Principy a teorie, které spisovatelé buržoasie razili za jejího boje s feudalismem, nebyly naopak nic jiného než teoretický výraz praktického hnutí, a přitom lze přesně sledovat, jak byl tento výraz více nebo méně utopický, dogmatický, doktrinářský, podle toho, jak pokročilé fázi skutečného hnutí náležel.

A v tom smyslu byl Engels tak neprozřetelný, že mluvil svému strašnému odpůrci, státy budujícímu Herkulovi, o komunismu – pokud je teorií – jako o teoretickém výrazu určitého „hnutí".

Ale, volá náš velikán v nelíčeném rozhorlení: „Chtěl jsem si vymoci vyjasnění praktických důsledků, chtěl jsem přimět ‚představitele' komunismu, aby uznali ony důsledky", totiž ony nesmyslné důsledky, které jsou pro muže, jenž má o buržoasním soukromém vlastnictví jen fantastické představy, nutně spjaty s odstraněním tohoto vlastnictví. Chtěl donutit Engelse, aby „hájil všechny tyto nesmysly", které by byl podle čackého plánu pana Heinzena „zplodil". A ferina Engels tak trpce zklamal bodrého Isegrima, že teď už ani nevidí v komunismu „sousto" na „zakousnutí", a proto se udiven ptá, „jak se tenhle jev upravuje, aby byl k jídlu"!

A marně se chudinka snaží uklidnit duchaplnými obraty, např. tím, že se ptá, zda je dějinné hnutí „hnutí mysli" atd., a dokonce vyvolává ducha velkého „Ruga", aby mu tuto přírodní záhadu vysvětlil!

„Po tom, co se stalo," volá zklamaný muž, „jímá mé srdce *sibiřský chlad*, po tom, co se stalo, *větřím jen zradu* a *v noci se mi zdá o potměšilosti*."*

A skutečně si nakonec celou věc vysvětluje tím, že Engels „zapřel svou školu", že se dává na právě tak „zbabělý jako směšný ústup", „kompromituje celé lidstvo, jen aby nezkompromitoval svou osobu", „stranu v rozhodující chvíli zapře nebo nechá na holičkách" a podobně, co mu při tomto moralisujícím výbuchu vzteku

* Karl Heinzen, „Steckbrief".

slina na jazyk přinese. Právě tak Engelsovo rozlišování mezi „pravým socialismem" a „komunismem", mezi utopickými komunistickými systémy a kritickým komunismem – není prý nic než „zrada a potměšilost". Ba, jsou to všechno jezuitské, „dodatečně" vykonstruované rozdíly, protože prý o nich aspoň panu Heinzenovi do té doby nikdo nepověděl, ani mu je zřejmě nepřival bouřlivý vítr životní zkušenosti!

A jak duchaplně si dovede pan Heinzen vysvětlit tyto rozpory, pokud nabyly literárního výrazu!

„Je tu Weitling, který je chytřejší než vy a přitom se jistě může pokládat za komunistu."

Anebo:

„A co kdyby pan Grün *chtěl* být komunistou a vyloučil by pana Engelse?"

Když dospěl k tomuto bodu, začne nám ovšem tento šlechetník, který „nebyl s to natolik se emancipovat, aby pokládal *věrnost* a *víru*, ať jsou jakkoli staromódní, mezi rozumnými bytostmi za zbytečnou", najednou servírovat nejabsurdnější *lži*, např. že pan Engels chtěl také napsat „sociální hnutí v Belgii a Francii", ale K. Grün ho „předešel", a že Engels „nemohl najít pro své nudné omílání starých věcí nakladatele" a podobné výmysly, které pan Heinzen vyvozuje z „určitého principu" jako „důsledky".

Že moralisující kritika končí tak žalostně, je dáno jejím „způsobem" a rozhodně to nelze připisovat osobním nedostatkům Telamonovce Ajanta. Při všech hloupostech a sprostotách má svatý hrubián to mravní zadostiučinění, že je hloupý a sprostý z přesvědčení, neboli celý chlap.

Ale ať „fakta" říkají co chtějí – sám velký Karl Heinzen jim nechává „volný průběh" a volá, udeřiv se třikrát v čackou hruď: „Já zatím nosím bez bázně svůj princip s sebou a neházím ho přes plot, když se mě po něm někdo ptá."

Jindřich LXXII. von Reuss-Schleiz-Ebersdorf už taky aspoň dvacet let rajtuje na svém „principu".

*

N. B. Doporučujeme čtenářům listu „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", aby si přečetli Stephanovu* kritiku „Heinzenovský stát". Autor použil pana Heinzena samozřejmě jen jako záminky, byl by si mohl právě tak vybrat kteréhokoli jiného německého pisálka, aby vyložil v protikladu k mudrujícímu, nadávajícímu maloměšťákovi stanovisko opravdu revolučního dělníka. Pan Heinzen nedovede Stephanovi odpovědět nic jiného než že především *tvrdí*, že jeho spis je slátanina; to je celá jeho *věcná* kritika. Protože neví, kdo Stephan je, pomáhá si tím, že mu prostě spílá uličníků a cestujících agentů. Ale tím svého odpůrce ještě dost nesepsul, nakonec z něho ještě udělá přisluhovače policie. Všimněme si ostatně, jak spravedlivé je toto poslední nařčení: francouzská policie totiž – že by v dohodě s panem Heinzenem? – zkonfiskovala 100 exemplářů Stephanovy brožury.

Když pan Heinzen dal uvedeným způsobem dělníku Stephanovi praktickou morální lekci, oslovuje ho takovýmto šlechetnickým obratem: „Já pro svou osobu, třebaže bych se byl milerád pustil do debaty s dělníkem, nemohu v insolenci vidět prostředek, který by nahradil kompetenci." Němečtí dělníci se budou cítit poctěni, že demokrat Karl Heinzen je ochoten se s nimi pustiti do debaty, budou-li vůči velikému muži vystupovat pěkně skromně. Pan Heinzen se pokouší svou inkompetenci vůči panu Stephanovi krýt insolencí svého výpadu.

K. M.

Napsal K. Marx koncem října 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung",
čís. 86, 87, 90, 92 a 94
z 28. a 31. října a 11., 18. a 25. listopadu 1847
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — pseudonym Stephana Borna. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

ZÁSADY KOMUNISMU[162]

---

1. otázka: Co je komunismus?

Odpověď: Komunismus je učení o podmínkách osvobození proletariátu.

2. otázka: Co je proletariát?

Odpověď: Proletariát je ta společenská třída, která si vydělává na živobytí jedině prodejem své práce a nežije ze zisku z nějakého kapitálu; je to třída, jejíž blaho i zmar, život i smrt, jejíž celá existence závisí na poptávce po práci, tedy na střídání příznivých a nepříznivých hospodářských období, na kolísání nespoutané konkurence. Proletariát čili třída proletářů je zkrátka pracující třída devatenáctého století.

3. otázka: Proletáři tedy neexistovali vždy?

Odpověď: Ne. Chudé a pracující třídy byly vždy; pracující třídy byly také zpravidla chudé. Ale takoví chudáci a takoví dělníci, žijící v podmínkách, o jakých jsme právě mluvili, tedy proletáři, neexistovali vždy, stejně jako konkurence nebyla vždy svobodná a neomezená.

4. otázka: Jak vznikl proletariát?

Odpověď: Proletariát vznikl průmyslovou revolucí, která probíhala v druhé polovině minulého století v Anglii a která se od té doby opakovala ve všech civilisovaných zemích na světě. Tuto průmyslovou revoluci přivodil vynález parního stroje, různých spřádacích strojů, mechanického tkalcovského stavu a jiných mechanických zařízení. Tyto stroje, které byly velmi drahé a které si tedy

mohli opatřit jen velcí kapitalisté, změnily celý dosavadní způsob výroby a vyřadily dřívější dělníky tím, že vyráběly zboží levněji a lépe, než je mohli zhotovit dělníci se svými nedokonalými kolovraty a tkalcovskými stavy. Tyto stroje daly průmysl zcela do rukou velkých kapitalistů a úplně znehodnotily nepatrný majetek dělníků (nástroje, tkalcovské stavy atd.), takže kapitalisté brzy měli v rukou všechno a dělníkům nezůstalo nic. Tak byl zaveden tovární systém ve výrobě látek. – Když už byl dán popud k zavádění strojů a továrního systému, byl tento systém brzy zaveden i ve všech ostatních průmyslových odvětvích, zvláště v potiskování tkanin, v knihtisku, v hrnčířství a v kovoprůmyslu. Dělba práce mezi jednotlivými dělníky se prohlubovala, takže dělník, který dříve dělal na určitém kusu celou práci, dělal nyní jen část této práce. Tato dělba práce umožnila vyrábět výrobky rychleji, a tím levněji. Omezila činnost každého dělníka na nějaký velmi jednoduchý, neustále opakovaný mechanický úkon, jejž mohl stejně dobře, ba dokonce mnohem lépe vykonávat stroj. Tak se všechna tato průmyslová odvětví, jedno po druhém, dostala pod nadvládu páry, strojů a továrního systému, stejně jako se to stalo s přádelnictvím a tkalcovstvím. Tím se však zároveň dostala úplně do rukou velkých kapitalistů a dělníci přišli i zde o poslední zbytek samostatnosti. Ponenáhlu se pod nadvládu továrního systému dostávala stále víc nejen vlastní manufaktura, nýbrž i řemesla, protože i zde velcí kapitalisté vytlačovali malé mistry tím, že zřizovali velké dílny, v nichž se ušetřilo mnoho nákladů a v nichž se rovněž mohla práce značně rozdělit. Tak jsme dospěli k tomu, že v civilisovaných zemích je zaveden tovární systém, skoro ve všech pracovních odvětvích, že skoro ve všech těchto odvětvích vytlačil velký průmysl řemeslo a manufakturu. – To přivádělo dosavadní střední stav, zvláště drobné řemeslnické mistry, stále víc na mizinu, tím se úplně změnila dosavadní situace dělníků a vytvořily se dvě nové třídy, které ponenáhlu pohlcují všechny ostatní, totiž:

I. Třída velkých kapitalistů, kteří jsou ve všech civilisovaných zemích už nyní téměř výhradními vlastníky životních prostředků i surovin a nástrojů nutných k jejich výrobě (strojů, továren). Je to třída buržoů čili buržoasie.

II. Třída úplně nemajetných, kteří jsou odkázáni na to prodávat buržoům svou práci, aby za to získali prostředky nutné k obživě. Tato třída se nazývá třída proletářů čili proletariát.

5. otázka: Za jakých podmínek prodávají proletáři buržoům práci?

Odpověď: Práce je zboží jako každé jiné, její cena se tudíž určuje podle týchž zákonů jako cena kteréhokoli jiného zboží. Dokud vládne velký průmysl nebo svobodná konkurence, což – jak uvidíme – je totéž, cena zboží se v průměru vždy rovná výrobním nákladům tohoto zboží. Také cena práce se tedy rovná výrobním nákladům práce. A výrobní náklady práce se rovnají takovému množství životních prostředků, jehož je zapotřebí k tomu, aby byl dělník s to uchovat si pracovní schopnost a aby dělnická třída nevymřela. Dělník tedy nedostane za svou práci víc, než je k tomuto účelu nutné. Cena práce čili mzda bude tedy to nejnižší, to minimum, jehož je třeba k živobytí. Poněvadž však obchody jdou jednou hůř, jindy lépe, dostane dělník jednou víc, jindy méně, právě tak jako továrník dostává za zboží jednou víc, jednou méně. Ale stejně jako továrník v průměru příznivých a nepříznivých období přece nedostane za své zboží ani víc, ani méně, než kolik činí jeho výrobní náklady, stejně tak dělník nedostane v průměru ani víc, ani méně než právě toto minimum. Tento ekonomický zákon mzdy se prosazuje tím přísněji, čím víc se velký průmysl zmocňuje všech pracovních odvětví.

6. otázka: Jaké pracující třídy existovaly před průmyslovou revolucí?

Odpověď: Pracující třídy žily na různých vývojových stupních společnosti v různých podmínkách a měly různé postavení vzhledem k majetným a vládnoucím třídám. Ve starověku byli pracující *otroky* svých majitelů, jako jsou dosud v mnoha zaostalých zemích a dokonce v jižní části Spojených států. Ve středověku byli *nevolníky* pozemkové šlechty, jako jsou podnes v Uhrách, v Polsku a v Rusku. Ve středověku a až do průmyslové revoluce byli kromě toho ve městech řemeslničtí tovaryši, kteří pracovali u maloburžoasních mistrů, a s vývojem manufaktury se také postupně objevovali manufakturní dělníci, které zaměstnávali už větší kapitalisté.

7. otázka: Čím se liší proletář od otroka?

Odpověď: Otrok je prodán jednou provždy; proletář se musí sám prodávat den co den a hodinu co hodinu. Jednotlivý otrok, který je majetkem jednoho pána, má už proto, že je to v zájmu jeho pána, zajištěnou existenci, i když velmi bídnou. Jednotlivý proletář, majetek – aby se tak řeklo – celé buržoasní *třídy*, nemá zajištěnou existenci, neboť jeho práce se kupuje jen tenkrát, když ji někdo potřebuje. Tato existence je zajištěna jen proletářské *třídě* jako celku. Otrok stojí mimo konkurenci, proletář je uprostřed ní a pociťuje všechna její kolísání. Otrok je považován za věc, nikoli za člena občanské společnosti; proletář je uznáván za osobu, za člena občanské společnosti. Otrok tedy může mít lepší existenci než proletář, ale proletář náleží vyššímu vývojovému stupni společnosti a je sám na vyšším stupni než otrok. Otrok se osvobozuje tím, že ze všech soukromovlastnických vztahů ruší jen otrocký vztah, a tím se stává teprve proletářem; proletář se může osvobodit jen tím, že zruší soukromé vlastnictví vůbec.

8. otázka: Čím se liší proletář od nevolníka?

Odpověď: Nevolník má výrobní nástroj, kus půdy, a používá ho, a za to odvádí část výtěžku nebo vykonává určité práce. Proletář pracuje s výrobními prostředky jiného a pro tohoto jiného a dostává za to část výtěžku. Nevolník odvádí, proletáři se odvádí. Nevolník má zajištěnou existenci, proletář ne. Nevolník stojí mimo konkurenci, proletář jí podléhá. Nevolník se osvobozuje buď tím, že uteče do města a stane se tam řemeslníkem, nebo tím, že místo práce a výrobků zaplatí statkáři penězi a stane se tak svobodným pachtýřem, nebo tím, že vyžene feudálního pána a stane se sám vlastníkem. Zkrátka osvobozuje se tím, že tak či onak vstupuje do majetné třídy a do sféry konkurence. Proletář se osvobodí tím, že zruší konkurenci, soukromé vlastnictví a všechny třídní rozdíly.

9. otázka: Čím se liší proletář od řemeslníka?*

10. otázka: Čím se liší proletář od manufakturního dělníka?

Odpověď: Manufakturní dělník v šestnáctém až osmnáctém století měl téměř všude ještě nějaký výrobní nástroj, svůj tkalcovský

* Zde si Engels vynechal v rukopise místo pro odpověď na tuto otázku. *(Pozn. red.)*

stav, kolovraty pro svou rodinu, políčko, které obdělával po pracovní době. Proletář nemá nic takového. Manufakturní dělník žije téměř vždy na venkově a ve víceméně patriarchálních vztazích se svým statkářem nebo zaměstnavatelem; proletář žije zpravidla ve velkých městech a jeho vztah k zaměstnavateli je čistě peněžní. Manufakturní dělník je velkým průmyslem vytržen z patriarchálních vztahů, ztrácí majetek, který ještě měl, a tím se teprve stává proletářem.

11. otázka: Jaké byly nejbližší důsledky průmyslové revoluce a rozdělení společnosti na buržoy a proletáře?

Odpověď: Za prvé: Protože strojová výroba neustále zlevňovala průmyslové výrobky, byl ve všech zemích na světě úplně rozrušen starý systém manufaktury čili průmyslu založeného na ruční práci. Všechny polobarbarské země, jichž se dosud dějinný vývoj více méně nedotkl a jejichž průmysl spočíval až dosud na manufaktuře, byly tím násilně vytrženy ze své uzavřenosti. Kupovaly levnější zboží Angličanů a nechávaly hynout vlastní dělníky pracující v manufakturách. Tak byly země, které celá tisíciletí neudělaly žádný pokrok, jako např. Indie, úplně zrevolucionovány a dokonce i Čína nyní spěje k revoluci. Dospělo to až k tomu, že vynalezne-li se dnes v Anglii nový stroj, připraví do roka o chléb miliony dělníků v Číně. Takto velký průmysl spojil všechny národy na zemi, sloučil všechny malé místní trhy ve světový trh, připravil všude půdu pro civilisaci a pokrok a způsobil, že všechno, co se děje v civilisovaných zemích, musí působit na všechny ostatní země, takže osvobodí-li se dnes dělníci v Anglii nebo ve Francii, povede to k revolucím ve všech ostatních zemích, a tyto revoluce dříve nebo později přivodí také osvobození tamějších dělníků.

Za druhé: Všude, kde velký průmysl vystřídal manufakturu, průmyslová revoluce nebývale rozmnožila bohatství a moc buržoasie a povznesla ji na první třídu v zemi. Důsledkem toho bylo, že všude, kde se tak stalo, dostala buržoasie do rukou politickou moc a vytlačila třídy, které vládly dosud – aristokracii, cechovní měšťany a představitele jich obou – absolutní království. Buržoasie zničila moc aristokracie, šlechty tím, že zrušila majoráty čili neprodejnost pozemkového majetku a všechny výsady šlechty. Zničila moc cechovních měšťanů tím, že zrušila všechny cechy a výsady řemesel.

Namísto obou dosadila svobodnou konkurenci, tj. takový stav společnosti, za něhož má každý právo podnikání v libovolném průmyslovém odvětví a může mu v tom bránit leda nedostatek potřebného kapitálu. Zavedení svobodné konkurence se tedy rovná veřejnému prohlášení, že od nynějška jsou si členové společnosti nerovní už jen potud, pokud jsou nerovné jejich kapitály, že kapitál se stal rozhodující mocí, a tím kapitalisté, buržoové, první třídou ve společnosti. Svobodná konkurence je však pro začátek velkého průmyslu nezbytná, poněvadž je to jediný stav společnosti, za něhož může velký průmysl vyrůst. Když buržoasie takto zničila společenskou moc šlechty a cechovních měšťanů, zničila také jejich politickou moc. Když se povznesla na první třídu ve společnosti, prohlásila se i politicky za první třídu. Učinila to zavedením zastupitelského systému, který spočívá na občanské rovnosti před zákonem, na uznání svobodné konkurence zákonem. Tento systém byl v evropských zemích zaveden ve formě konstituční monarchie. V těchto konstitučních monarchiích mají právo volit jen ti, kdo mají určitý kapitál, tedy jen buržoové. Tito buržoové-voliči volí poslance a tito buržoové-poslanci volí – využívajíce práva odmítnout daně – buržoasní vládu.

Za třetí: Průmyslová revoluce všude přispěla k rozvoji proletariátu stejnou měrou jako rozvoji buržoasie. Jak bohatla buržoasie, přibývalo proletářů. Poněvadž proletáře může zaměstnat jen kapitál, a kapitál se rozmnožuje jen tehdy, dává-li práci dělníkům, přibývá proletariátu úměrně tomu, jak přibývá kapitálu. Zároveň průmyslová revoluce soustřeďuje buržoy i proletáře ve velkých městech, kde jsou nejvýhodnější podmínky pro průmyslové podnikání, a toto soustředění velkých mas na jednom místě dává proletářům vědomí vlastní síly. Dále, čím víc se průmyslová revoluce vyvíjí, čím víc se vynalézají nové stroje, které vytlačují ruční práci, tím víc velký průmysl stlačuje – jak už bylo řečeno – mzdu na minimum, takže situace proletariátu je čím dál tím nesnesitelnější. Tak na jedné straně tím, že roste nespokojenost proletariátu, a na druhé straně tím, že roste jeho moc, připravuje průmyslová revoluce sociální revoluci, kterou provede proletariát.

12. otázka: Jaké byly další důsledky průmyslové revoluce?

Odpověď: Velký průmysl vytvořil v parním stroji a v ostatních strojích prostředky, jimiž lze v krátké době a s malými náklady rozšiřovat průmyslovou výrobu do nekonečna. Svobodná konkurence, která je nutným důsledkem tohoto velkého průmyslu, nabyla při takové snadnosti výroby záhy neobyčejně prudkého charakteru; mnoho kapitalistů se vrhlo do průmyslu a zakrátko se vyrábělo víc, než se mohlo spotřebovat. Důsledkem toho bylo, že vyrobené zboží nebylo možno prodat a že nastala takzvaná obchodní krize. Továrny se musely zastavit, továrníci udělali úpadek a dělníci přišli o chléb. Všude nastala strašná bída. Po nějaké době se nadbytečné výrobky prodaly, továrny začaly opět pracovat, mzdy stoupaly a ponenáhlu šly obchody opět lépe než kdy jindy. Ale zanedlouho bylo opět vyrobeno příliš mnoho zboží a nastala nová krize, která měla stejný průběh jako minulá. A tak se od počátku tohoto století v průmyslu neustále střídala období prosperity s obdobími krize, a taková krize přicházela skoro pravidelně každých pět až sedm let a vždy způsobila nesmírnou bídu mezi dělníky, všeobecné revoluční vření a znamenala ohromné nebezpečí pro celý existující řád.

13. otázka: Co vyplývá z těchto pravidelně se opakujících obchodních krizí?

Odpověď: Za prvé: Že ačkoli velký průmysl ve svém prvním vývojovém období sám vytvořil svobodnou konkurenci, nyní ji přerostl; že se konkurence a vůbec provozování průmyslové výroby jednotlivci stalo pro velký průmysl poutem, které musí rozbít a rozbije; že se velký průmysl, pokud se bude provozovat nynějším způsobem, může udržet jen tím, že se každých sedm let opakuje všeobecný zmatek, který pokaždé ohrozí celou civilisaci a nejen uvrhne do bídy proletáře, nýbrž přivede na mizinu i velký počet buržoů; že je tedy nutné buďto se velkého průmyslu úplně vzdát, což je absolutně nemožné, nebo že velký průmysl nutně vyžaduje zcela novou organisaci společnosti, ve které by výrobu už neřídili jednotliví spolu konkurující továrníci, nýbrž celá společnost podle pevného plánu a podle potřeb všech.

Za druhé: Že velký průmysl a rozšiřování výroby do nekonečna, pro které dává podmínky, umožňují takové společenské zřízení, za něhož se vyrobí tolik všech životních potřeb, že každý člen

společnosti bude moci zcela svobodně rozvíjet a uplatňovat všechny své síly a vlohy. Že tedy právě ta vlastnost velkého průmyslu, která v dnešní společnosti plodí všechnu bídu a všechny obchodní krize, je právě tou vlastností, která za jiné společenské organisace odstraní tuto bídu, toto neblahé kolísání. Tím je tedy naprosto jasně dokázáno:

1) že od nynějška je třeba všechno toto zlo připisovat pouze společenskému řádu, který už neodpovídá poměrům, a

2) že tu jsou prostředky, aby se toto zlo úplně odstranilo vytvořením nového společenského řádu.

14. otázka: Jaký musí být tento nový společenský řád?

Odpověď: V novém společenském řádu se především bude muset provozování průmyslu a vůbec všech výrobních odvětví vzít z rukou navzájem spolu konkurujících jednotlivců a všechna tato výrobní odvětví se budou muset dát do provozování celé společnosti, to znamená, že se bude vyrábět na společný účet, podle společného plánu a za účasti všech členů společnosti. Nový společenský řád tedy zruší konkurenci a namísto ní dosadí sdružení. Poněvadž provozování průmyslu jednotlivci nutně vede k soukromému vlastnictví a konkurence není nic jiného než způsob provozování průmyslu jednotlivými soukromými vlastníky, nelze soukromé vlastnictví oddělit od individuálního provozování průmyslu a od konkurence. Soukromé vlastnictví bude nutno rovněž odstranit a místo něho nastoupí společné používání všech výrobních nástrojů a rozdělování všech výrobků podle společné dohody čili takzvané společenství statků. Odstranění soukromého vlastnictví je dokonce nejkratším a nejsouhrnnějším výrazem této přestavby celého společenského řádu, k němuž nutně vede vývoj průmyslu, a proto je komunisté právem vytyčují jako svůj hlavní požadavek.

15. otázka: Nebylo tedy možné odstranit soukromé vlastnictví už dříve?

Odpověď: Nebylo. Každá změna společenského řádu, každý převrat ve vlastnických vztazích byl nutným důsledkem toho, že se vytvořily nové výrobní síly, které se už nechtěly podřídit starým vlastnickým vztahům. I soukromé vlastnictví tak vzniklo. Vždyť soukromé vlastnictví neexistovalo odjakživa. Teprve když byl

ke konci středověku v manufaktuře vytvořen nový způsob výroby, který se nedal podřídit tehdejšímu feudálnímu a cechovnímu vlastnictví, vytvořila tato manufaktura, která přerostla staré vlastnické vztahy, novou formu vlastnictví, soukromé vlastnictví. Vždyť pro manufakturu a pro první vývojový stupeň velkého průmyslu nebyla možná jiná forma vlastnictví než soukromé vlastnictví, jiný společenský řád než řád založený na soukromém vlastnictví. Dokud se nemůže vyrábět tolik, aby bylo nejen dost pro všechny, nýbrž aby ještě zbyl přebytek výrobků k zvětšení společenského kapitálu a k dalšímu rozvíjení výrobních sil, dotud musí vždy existovat třída vládnoucí, která disponuje výrobními silami společnosti, a třída chudá, utlačená. Jaké tyto třídy jsou, to závisí na vývojovém stupni výroby. Středověk, závislý na zemědělství, nám dal barona a nevolníka; města pozdního středověku nám dala cechovního mistra, tovaryše a nádeníka, sedmnácté století majitele manufaktury a manufakturního dělníka, devatenácté století velkého továrníka a proletáře. Je jasné, že dosud nebyly výrobní síly tak rozvinuty, aby se mohlo vyrábět dost pro všechny a aby se soukromé vlastnictví už stalo pro tyto výrobní síly poutem, překážkou. Ale nyní, kdy je díky rozvoji velkého průmyslu *za prvé* vyrobeno tolik kapitálu a výrobních sil jako nikdy předtím a kdy existují prostředky, jak tyto výrobní síly zakrátko rozmnožit do nekonečna; kdy *za druhé* výrobní síly jsou soustředěny v rukou několika buržoů, kdežto velké masy lidu se stále víc proletarisují a jejich postavení je tím horší a nesnesitelnější, čím víc bohatnou buržoové; kdy *za třetí* tyto mocné a snadno rozmnožitelné výrobní síly přerostly soukromému vlastnictví a buržoům tak přes hlavu, že co chvíli způsobují obrovské otřesy ve společenském pořádku, teprve nyní je zrušení soukromého vlastnictví nejen možné, nýbrž dokonce naprosto nutné.

16. otázka: Bude možné zrušit soukromé vlastnictví pokojnou cestou?

Odpověď: Je třeba si přát, aby to tak bylo, a komunisté by byli jistě poslední, kdo by se tomu vzpírali. Komunisté velmi dobře vědí, že všechna spiknutí jsou nejen neužitečná, nýbrž dokonce škodlivá. Vědí velmi dobře, že revoluce se nedělají úmyslně a libovolně, nýbrž že všude a v každé době byly nutným důsledkem okolností zcela

nezávislých na vůli a vedení jednotlivých stran a celých tříd. Vidí však také, že rozvoj proletariátu je téměř ve všech civilisovaných zemích násilně potlačován a že tím odpůrci komunistů pracují ze všech sil k revoluci. Bude-li tím nakonec utlačovaný proletariát vehnán do revoluce, budeme my komunisté právě tak hájit věc proletariátu činem, jako ji dnes hájíme slovem.

17. otázka: Bude možné odstranit soukromé vlastnictví naráz?

Odpověď: Nebude to možné, jako není možné *naráz* rozmnožit nynější výrobní síly tak, jak je to nutné k vytvoření společenství. Revoluce proletariátu, která se podle všech příznaků blíží, bude tedy moci přetvářet nynější společnost jen pozvolna a odstranit soukromé vlastnictví teprve tehdy, až bude vytvořeno potřebné množství výrobních prostředků.

18. otázka: Jaký bude průběh této revoluce?

Odpověď: Tato revoluce především vytvoří *demokratické státní zřízení*, a tím přímo nebo nepřímo politické panství proletariátu. Přímo v Anglii, kde proletáři už dnes tvoří většinu národa. Nepřímo ve Francii a v Německu, kde většinu národa tvoří nejen proletáři, nýbrž i drobní rolníci a měšťané, mezi nimiž teprve probíhá přechod v proletariát, ve všech svých politických zájmech jsou čím dál tím závislejší na proletariátu, a proto se musí brzy podřídit jeho požadavkům. To si asi vyžádá ještě druhý boj, který však může skončit jedině vítězstvím proletariátu.

Demokracie by nebyla proletariátu vůbec nic platná, kdyby se jí hned nepoužilo jako prostředku k prosazení dalších opatření, dotýkajících se přímo soukromého vlastnictví a zajišťujících existenci proletariátu. Nejdůležitější opatření, která se už teď rýsují jako nutný důsledek nynějších poměrů, jsou tato:

1) Omezení soukromého vlastnictví progresivními daněmi, vysokými dědickými daněmi, odstraněním dědictví v boční linii (bratři, synovci atd.), nucenými půjčkami atd.

2) Postupné vyvlastňování pozemkových vlastníků, továrníků, majitelů drah a rejdařů, částečně konkurencí státního průmyslu, částečně přímo za odškodnění v asignátech.

3) Konfiskace jmění všech emigrantů a těch, kdo se bouří proti většině národa.

4) Organisace práce nebo zaměstnání proletářů na národních statcích, v národních továrnách a dílnách, čímž se odstraní konkurence mezi dělníky, a továrníci, pokud ještě budou existovat, budou nuceni platit stejné vyšší mzdy jako stát.

5) Stejná pracovní povinnost pro všechny členy společnosti až do úplného zrušení soukromého vlastnictví. Vytvoření průmyslových armád zvláště pro zemědělství.

6) Soustředění úvěrového systému a peněžnictví v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a zrušení všech soukromých bank a bankéřů.

7) Zvětšení počtu národních továren, dílen, železnic a lodí, obdělání veškeré dosud neobdělané půdy a zlepšení všech dosud obdělávaných pozemků podle toho, jak se zvětšuje množství kapitálů a dělníků, jež má národ k disposici.

8) Výchova všech dětí od okamžiku, kdy mohou postrádat základní mateřskou péči, v národních ústavech a na národní útraty. Spojit výchovu s prací ve výrobě.

9) Zřízení velkých paláců na národních pozemcích jako společných bydlišť pro obce občanů, kteří budou pracovat jak v průmyslu, tak v zemědělství a slučovat v sobě výhody městského i venkovského života, aniž budou trpět jejich jednostranností a nevýhodami.

10) Zbourání všech nezdravých a špatně stavěných obydlí i městských čtvrtí.

11) Stejné dědické právo pro manželské i nemanželské děti.

12) Soustředění veškeré dopravy v rukou národa.

Všechna tato opatření nelze ovšem provést najednou. Ale jedno povede k dalšímu. Jakmile bude proveden první radikální útok proti soukromému vlastnictví, bude proletariát nucen jít stále dál, stále víc soustřeďovat všechen kapitál, všechno zemědělství, všechen průmysl, všechnu dopravu a všechnu směnu v rukou státu. K tomu směřují všechna tato opatření. Bude je možno provádět a rozvíjet jejich centralisující důsledky tím víc, čím víc bude práce proletariátu rozmnožovat výrobní síly země. Konečně až budou všechen kapitál, všechna výroba a všechna směna soustředěny v rukou národa, soukromé vlastnictví samo zanikne, peníze budou zbytečné

a výroba se tak rozšíří a lidé tak změní, že mohou zaniknout také poslední formy styků staré společnosti.

19. otázka: Může k této revoluci dojít jen v jedné zemi?

Odpověď: Ne. Velký průmysl už tím, že vytvořil světový trh, tak spolu spojil všechny národy na zemi, zejména civilisované, že každý národ je závislý na tom, co se děje u druhého. Kromě toho velký průmysl tak vyrovnal společenský vývoj ve všech civilisovaných zemích, že se ve všech těchto zemích buržoasie a proletariát staly dvěma rozhodujícími třídami společnosti a boj mezi nimi hlavním bojem doby. Komunistická revoluce nebude tedy jen národní revolucí, nýbrž bude probíhat současně ve všech civilisovaných zemích, tj. přinejmenším v Anglii, v Americe, ve Francii a v Německu. V každé z těchto zemí se bude vyvíjet rychleji nebo pomaleji, podle toho, zda ta či ona země má vyvinutější průmysl, větší bohatství a značnější množství výrobních sil. Proto ji bude možno provést nejpomaleji a nejtíže v Německu, nejrychleji a nejsnáze v Anglii. Bude mít také značný vliv na ostatní země světa a úplně změní a velmi urychlí celý jejich dosavadní vývoj. Je to světová revoluce a bude proto také mít světové dějiště.

20. otázka: Jaké důsledky bude mít definitivní odstranění soukromého vlastnictví?

Odpověď: Tím, že společnost vezme z rukou soukromých kapitalistů používání všech výrobních sil a dopravních prostředků, jakož i směnu a rozdělování výrobků a bude je spravovat podle plánu vyplývajícího z daných prostředků a z potřeb celé společnosti, budou odstraněny především všechny neblahé důsledky, jež jsou dosud spjaty s provozováním velkého průmyslu. Nebude docházet ke krizím; rozšířená výroba, která je pro nynější společenský řád nadvýrobou a tak mocnou příčinou bídy, nebude potom ani stačit a bude se muset ještě dále rozšiřovat. Nadvýroba nad nejnutnější potřeby společnosti nebude plodit bídu, nýbrž zajistí uspokojení potřeb všech členů společnosti a vytvoří nové potřeby a zároveň prostředky k jejich uspokojení. Bude podmínkou a podnětem k dalším pokrokům, uskuteční tyto pokroky, aniž tím uvede, jako dosud pokaždé, celý společenský řád do zmatku. Velký průmysl, zbavený tlaku soukromého vlastnictví, se rozvine tak, že se proti tomu bude

dnešní stav zdát tak nepatrný jako manufaktura proti dnešnímu velkému průmyslu. Tento rozvoj průmyslu poskytne společnosti dostatečné množství výrobků, aby se uspokojily potřeby všech. Také zemědělství, kterému dosud brání tlak soukromého vlastnictví a rozkouskování půdy, aby si osvojilo už dosažená zlepšení a vědecké vymoženosti, začne nevídaně vzkvétat a poskytne společnosti plně dostačující množství výrobků. Tak bude společnost vyrábět dost výrobků, aby se rozdělování dalo zařídit tak, že se uspokojí potřeby všech jejích členů. Rozdělení společnosti na různé, navzájem nepřátelské třídy pak bude zbytečné. Bude nejen zbytečné, bude dokonce neslučitelné s novým společenským řádem. Existence tříd vznikla z dělby práce a dělba práce ve své dosavadní podobě úplně odpadne. Neboť k tomu, aby se průmyslová a zemědělská výroba pozvedly na tu úroveň, o jaké jsme mluvili, nestačí jen mechanické a chemické pomůcky; k tomu je také třeba přiměřeně rozvinout schopnosti lidí, kteří tyto prostředky uvádějí do pohybu. Stejně jako rolníci a manufakturní dělníci v minulém století změnili celý způsob svého života a stali se z nich úplně jiní lidé, když byli vtaženi do velkého průmyslu, stejně tak bude společné provozování výroby celou společností a z toho vyplývající nový rozvoj výroby potřebovat zcela jiné lidi a také je vytvoří. Společně provozovat výrobu nemohou lidé, jako jsou dnešní – lidé, z nichž každý je podřízen jednomu výrobnímu odvětví, je k němu připoután, je jím vykořisťován, může rozvíjet jen jednu svou vlohu na úkor všech ostatních a zná jen jedno odvětví nebo jen část jednoho odvětví celé výroby. Už nynější průmysl může takových lidí stále méně používat. A průmysl provozovaný společně a plánovitě celou společností předpokládá lidi, jejichž schopnosti jsou všestranně rozvinuty, kteří jsou s to vyznat se v celém systému výroby. Dělba práce, už dnes podrytá stroji, která z jednoho člověka dělá rolníka, z druhého ševce, z třetího továrního dělníka, z čtvrtého bursiána, tedy úplně zmizí. Výchova umožní mladým lidem rychle projít celým systémem výroby, umožní jim, aby postupně přecházeli z jednoho výrobního odvětví do druhého, podle toho, jak je k tomu vedou potřeby společnosti nebo jejich vlastní sklony. Výchova je tedy zbaví jednostrannosti, kterou každému jednotlivci vtiskuje nynější

dělba práce. Tak dá komunisticky organisovaná společnost svým členům příležitost, aby všestranně uplatňovali své všestranně vyvinuté vlohy. Tím však také nutně zmizí různé třídy. Komunisticky organisovaná společnost je tedy jednak neslučitelná s trváním tříd, jednak samo vytvoření této společnosti skýtá prostředky, aby byly třídní rozdíly zrušeny.

Z toho vyplývá, že zmizí také protiklad mezi městem a venkovem. V zemědělství a průmyslu budou pracovat tíž lidé místo dvou rozdílných tříd; to je už ze zcela materiálních příčin nezbytnou podmínkou komunistické asociace. Stav, kdy je zemědělské obyvatelstvo rozptýleno po venkově a průmyslové obyvatelstvo soustředěno ve velkých městech, odpovídá dosud nevyvinutému stupni zemědělství a průmyslu, je to překážka všeho dalšího vývoje, která je už dnes velmi citelná.

Všeobecné sdružení všech členů společnosti k společnému a plánovitému využívání výrobních sil, rozšíření výroby do takové míry, aby uspokojovala potřeby všech, konec stavu, kdy jsou potřeby jedněch uspokojovány na úkor ostatních, úplné odstranění tříd a protikladů mezi nimi, všestranné rozvíjení schopností všech členů společnosti odstraněním dosavadní dělby práce, průmyslovou výchovou, střídáním činnosti, účastí všech na užívání statků vytvořených všemi, splynutí města a venkova – to jsou hlavní výsledky, které přinese odstranění soukromého vlastnictví.

21. otázka: Jaký vliv bude mít komunistický společenský řád na rodinu?

Odpověď: Učiní vztah obou pohlaví čistě soukromým vztahem, který se týká jen zúčastněných osob a do něhož se společnost nemá co vměšovat. Bude to možné, protože odstraní soukromé vlastnictví a bude vychovávat děti kolektivně, čímž zničí oba základy dosavadního manželství spjaté se soukromým vlastnictvím – závislost ženy na muži a dětí na rodičích. To je také odpověď na pokřik velemravných šosáků proti komunistickému společenství žen. Společenství žen je vztah, který zcela náleží buržoasní společnosti a dnes zplna záleží v prostituci. Prostituce však spočívá na soukromém vlastnictví a s ním zanikne. Komunistická organisace tedy nejenže nezavede společenství žen, nýbrž je naopak zruší.

22. otázka: Jak se bude komunistická organisace chovat k nynějším národnostem?

Zůstává.[163]

23. otázka: Jak se bude chovat k nynějším náboženstvím?

Zůstává.

24. otázka: Jak se liší komunisté od socialistů?

Odpověď: Takzvaní socialisté se dělí na tři kategorie.

První kategorii tvoří stoupenci feudální a patriarchální společnosti, kterou zničil a dosud denně ničí velký průmysl, světový obchod a buržoasní společnost jimi vytvořená. Tato kategorie vyvozuje z vad dnešní společnosti závěr, že feudální a patriarchální společnost musí být obnovena, protože těmito vadami netrpěla. Všechny jejich návrhy směřují přímo nebo oklikou k tomuto cíli. Tuto kategorii *reakčních* socialistů budou komunisté stále energicky potírat, třebaže naoko projevuje účast s bídou proletariátu a roní nad ní hořké slzy, neboť

1) usiluje o něco zhola nemožného,

2) snaží se obnovit panství aristokracie, cechovních mistrů a majitelů manufaktur s jejich družinou absolutních nebo feudálních králů, úředníků, vojáků a páterů, společnost, která sice netrpěla vadami nynější společnosti, zato však měla přinejmenším stejně mnoho jiných nedostatků a přitom nedávala vyhlídku na osvobození utlačovaných dělníků prostřednictvím komunistické organisace,

3) vždy prozradí své skutečné úmysly, když se proletariát stává revolučním a komunistickým; pak se ihned spolčuje s buržoasií proti proletářům.

Druhá kategorie se skládá ze stoupenců nynější společnosti, u nichž zlořády nutně vyplývající z nynější společnosti vzbudily obavy o trvání této společnosti. Snaží se tedy nynější společnost zachovat, ale odstranit zlořády s ní spojené. K tomu navrhují jedni pouhá dobročinná opatření, druzí velkolepé reformní systémy, které pod záminkou, že společnost má být reorganisována, chtějí zachovat základy dnešní společnosti a tím samu tuto společnost. Tyto *buržoasní socialisty* musí komunisté také ustavičně potírat, neboť pracují

pro nepřátele komunistů a obhajují společnost, kterou chtějí komunisté svrhnout.

Konečně třetí kategorie se skládá z demokratických socialistů, kteří chtějí stejně jako komunisté uskutečnit část opatření uvedených v otázce...*, ale ne jako přechodná opatření vedoucí ke komunismu, nýbrž jako opatření, která stačí, aby se odstranila bída a zmizely zlořády nynější společnosti. Tito *demokratičtí socialisté* jsou buď proletáři, kteří ještě nemají dost jasno o podmínkách osvobození své třídy, nebo jsou to představitelé maloburžoasie, třídy, jejíž zájmy jsou až po dobytí demokracie a uskutečnění z ní vyplývajících socialistických opatření po mnoha stránkách totožné se zájmy proletářů. Komunisté se proto budou muset ve chvíli akce s těmito demokratickými socialisty dohodnout a vůbec prozatím provádět s nimi pokud možno společnou politiku, pokud tito socialisté nevstoupí do služeb vládnoucí buržoasie a nezačnou komunisty napadat. Je jasné, že tento společný postup nevylučuje diskusi o diferencích mezi nimi a komunisty.

25. otázka: Jaký je postoj komunistů k ostatním politickým stranám naší doby?

Odpověď: Jejich vztah k nim je v různých zemích různý. – V Anglii, ve Francii a v Belgii, kde vládne buržoasie, mají komunisté prozatím ještě společné zájmy s různými demokratickými stranami, a to tím větší, čím víc se demokraté blíží cíli komunistů v socialistických opatřeních, která nyní všude prosazují, tj. čím zřetelněji a určitěji zastupují zájmy proletariátu a čím víc se opírají o proletariát. Např. v Anglii jsou chartisté, skládající se z dělníků, mnohem blíž komunistům než demokratičtí maloburžoové nebo takzvaní radikálové.

V *Americe*, kde je zavedena demokratická ústava, budou komunisté muset společně postupovat se stranou, která chce tuto ústavu obrátit proti buržoasii a použít jí v zájmu proletariátu, tj. se stoupenci národní agrární reformy.

Ve *Švýcarsku* jsou radikálové, i když jsou dosud velmi smíšenou stranou, přece jen jediní, s nimiž mohou komunisté něco společného

* V rukopise mezera; Engels má na mysli 18. otázku. *(Pozn. red.)*

začít, a z těchto radikálů jsou zase nejpokročilejší waadští a ženevští.

Konečně v Německu je teprve před rozhodným bojem mezi buržoasií a absolutní monarchií. Poněvadž však komunisté nemohou počítat s rozhodným bojem mezi sebou a buržoasií, dokud buržoasie není u moci, je v zájmu komunistů pomoci buržoasii co nejdříve k moci a potom ji opět co nejdříve svrhnout. Komunisté musí tedy vůči vládám podporovat vždy liberální buržoasii, musí se však mít na pozoru, aby nesdíleli sebeklamy buržoasie nebo aby nevěřili jejímu lákavému ujišťování o blahodárných důsledcích, jaké bude mít vítězství buržoasie pro proletariát. Jediné výhody, které přinese vítězství buržoasie komunistům, jsou: 1) různé ústupky, které usnadní komunistům obranu, diskusi a šíření jejich zásad a tím sjednocení proletariátu v pevně semknutou, k boji připravenou a organisovanou třídu, a 2) jistota, že v den, kdy padnou absolutní vlády, přijde na řadu boj mezi buržoy a proletáři. Od toho dne bude stranická politika komunistů stejná jako v zemích, kde buržoasie už teď vládne.

Napsal B. Engels koncem října až v listopadu 1847
Poprvé vyšlo knižně roku 1914

Podle textu rukopisu
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

AGRÁRNÍ PROGRAM CHARTISTŮ[164]

Asi před dvěma lety založili chartističtí dělníci sdružení, jehož cílem je nakupovat pozemky a rozdělovat je v podobě malých usedlostí svým členům. Doufají, že tak zmenší přílišnou vzájemnou konkurenci mezi průmyslovými dělníky tím, že odvedou část těchto dělníků z trhu práce a vytvoří z nich úplně novou, v podstatě demokratickou třídu drobných rolníků. Tento plán, jehož autorem není nikdo jiný než sám Feargus O'Connor, měl takový úspěch, že *Pozemková společnost chartistů* už má na dva až tři tisíce členů*, disponuje společenským fondem 60 000 liber št. (půl druhého milionu franků) a její příjmy, o nichž se podává zpráva v „Northern Star", činí přes 2500 liber št. týdně. Zkrátka, společnost, o níž bych vám někdy později rád podal podrobnější zprávu, nabyla takových rozměrů, že to začíná znepokojovat pozemkovou aristokracii; je totiž zřejmé, že bude-li se toto hnutí dál tak rozrůstat jako dosud, promění se nakonec v celonárodní agitaci za převzetí veškeré půdy lidem. Buržoasii také není tato společnost po chuti; vidí v ní páku v rukou lidu, která mu umožní osvobodit se bez pomoci střední třídy. Na Pozemkovou společnost se dívá nevraživě zejména drobná buržoasie, více nebo méně liberální, protože vidí, že chartisté jsou už mnohem méně závislí na její podpoře, než byli před založením společnosti. Kromě toho tíž radikálové, kteří si nedovedou vysvětlit, proč je k nim lid

* V anglické variantě článku, uveřejněné v listu „Northern Star", čís. 524 z 6. listopadu 1847 místo: „dva až tři tisíce členů" je vytištěno: „veliké množství členů". *(Pozn. red.)*

tak lhostejný – což je ovšem nezbytný důsledek jejich vlastní vlažnosti vůči lidu – bez ustání tvrdošíjně napadají O'Connora a tvrdí, že on je jediná překážka, která stojí v cestě sjednocení chartistické a radikální strany. To, že Pozemková společnost je dílem O'Connorovým, tedy úplně stačilo, aby se na ni svezla všechna nenávist více nebo méně radikálních buržoů. Nejdříve ji ignorovali; když se ukázalo, že umlčovací spiknutí není nic platné, začali dokazovat, že společnost byla organisována tak, že musí skončit nejhanebnějším bankrotem; když ani to nepomohlo a společnost prospívala, vrátili se k taktice, které používali proti panu O'Connorovi už deset let a stále bez sebemenšího úspěchu. Pokoušeli se vzbudit nedůvěru k jeho charakteru, uvést v pochybnost jeho nezištnost, upřít mu právo nazývat se neúplatným a neplaceným mluvčím dělníků. Když pan O'Connor před nějakým časem uveřejnil svou výroční zprávu, pustily se do něho šestery více nebo méně radikální noviny, jako by se byly smluvily. Byly to: „Weekly Dispatch", „Globe", „Nonconformist", „Manchester Examiner", „Lloyd's Weekly Newspaper" a „Nottingham Mercury". Obvinily pana O'Connora z nejnestoudnějších krádeží a zpronevěr a snažily se je dokázat nebo dát jim zdání pravděpodobnosti přímo z číslic výroční zprávy. Ale tím se jeho protivníci ani zdaleka nespokojili; začali se vrtat v osobním životě proslulého agitátora a navršili na jeho hlavu celou horu nařčení, jedno strašnější než druhé, a myslili si, že se pod jejich tíží zhroutí. Ale O'Connorem, který proti takzvaně radikálnímu tisku bojuje už deset let, tyto pomluvy ani nepohnuly. V „Northern Star" z 23. t. m. uveřejnil odpověď šesti časopisům. Tato odpověď, mistrovské dílo polemiky, připomínající nejlepší pamflety *Williama Cobbetta*, vyvrací jedno obvinění po druhém, přechází do ofensivy a vede proti šesti redaktorům velmi nebezpečné útoky, plné hrdého pohrdání. Také úplně stačila ospravedlnit O'Connora v očích lidu. „Northern Star" z 30. t. m. uveřejňuje vótum naprosté důvěry O'Connorovi, jež mu odhlasovala veřejná shromáždění chartistů ve více než padesáti místech. Ale O'Connor chtěl dát svým odpůrcům příležitost, aby proti němu vystoupili na veřejnosti. Vyzval je, aby přišli obhájit svá obvinění na veřejné shromáždění v Manchesteru a Nottinghamu. Ale nikdo z nich se tam ani neukázal. V Manchesteru mluvil O'Connor čtyři hodiny k více než deseti tisícům lidí, kteří ho zahrnuli bouří potlesku a jednomyslně mu projevili důvěru. Bylo tam tolik lidí, že kromě velikého shromáždění, kde se O'Connor hájil osobně, musel být ještě uspořádán tábor lidu na náměstí, kde k deseti až patnácti tisícům lidí, kteří se nedostali do sálu, mluvilo několik dalších řečníků.

Po skončení schůzí vyhlásil O'Connor sbírku a vybírání příspěvků od členů Pozemkové společnosti a vybral za večer přes 1000 liber št. (25 000 franků).

V Nottinghamu, kde O'Connor nazítří uspořádal jeden z největších táborů lidu, jaké se tam kdy konaly, vyvolal jeho projev mezi lidem stejné nadšení.

Je to už nejméně po sté, co pan O'Connor takto skvěle rozprášil pomluvy buržoasního tisku. Ani v nejdivočejších útocích nikdy neztrácí klid, neochvějně kráčí za svým vlasteneckým cílem a jednomyslná důvěra anglického lidu je nejlepším důkazem jeho odvahy, jeho energie, jeho neúplatnosti.

Napsal B. Engels 30. října 1847
Otištěno v listu „La Réforme"
z 1. listopadu 1847

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

CHARTISTICKÝ BANKET K VOLBÁM Z ROKU 1847[165]

Předvčerejší dopis* jsem věnoval obraně chartistů a jejich vůdce Fearguse O'Connora proti útokům novin radikální buržoasie. Dnes vám mohu k svému velkému uspokojení sdělit fakt, který potvrzuje to, co jsem tvrdil o charakteru obou stran. Sami už posoudíte, s kým má francouzská demokracie sympatisovat, zda s chartisty, upřímnými demokraty bez postranních myšlenek, nebo s buržoasními radikály, kteří se tak úzkostlivě střeží používat slov *Lidová charta, všeobecné hlasovací právo* a spokojují se tím, že se prohlašují za stoupence *úplného hlasovacího práva.*[166]

Minulý měsíc se konal v Londýně banket na oslavu vítězství demokratického směru v posledních volbách. Bylo pozváno osmnáct radikálních poslanců, ale protože banket byl uspořádán z iniciativy chartistů, kromě O'Connora žádný z těchto pánů nepřišel. Z chování radikálů, jak je vidět, lze předpovídat, jak budou dodržovat závazky, které učinili v posledních volbách.

Účastníci banketu se obešli bez nich, tím spíše, že radikálové vyslali jednoho ze svých důstojných představitelů, dr. Eppse, zakřiknutého člověka, reformátora v malém, ducha ochotného ke smíru se všemi, jen ne s aktivními a energickými stoupenci našich názorů. Je to buržoasní lidumil, který si horoucně přeje, jak říká,

* Viz tento svazek, str. 345–347. *(Pozn. red.)*

osvobození lidu, ale nechtěl by, aby se lid osvobodil bez něho, zkrátka důstojný stoupenec buržoasního radikalismu.

Dr. Epps pronesl první přípitek *na svrchovanost lidu*, ale mluvil – až na některé živější pasáže – tak nemastně neslaně, že shromáždění několikrát začalo reptat.

„Nedomnívám se," pravil, „že svrchovanosti lidu lze dobýt revolucí. Francouzi bojovali tři dny, ale národní svrchovanost jim vyfoukli. Nedomnívám se také, že by jí bylo možno dosáhnout velkým řečněním. Ti, kdo nejméně mluví, nejvíc dělají. Nemám rád lidi, kteří nadělají mnoho hluku; velké skutky se neudělají velkými slovy."

Tyto nepřímé výpady proti chartistům byly přijaty četnými projevy nesouhlasu. Nemohlo tomu být jinak, zvláště když dr. Epps dodal:

„Určité živly pomluvily buržoasii u dělníků; jako by buržoasie nebyla právě jedinou třídou, která může dělníkům opatřit politická práva! (Výkřiky: „Ne! Ne!") Ne? Copak voliči nejsou z řad buržoasie? A může snad někdo jiný než voliči dát volební právo těm, kdo je nemají? Je snad mezi vámi někdo, kdo by se nechtěl stát buržoou, kdyby mohl? Jen kdyby dělníci nechali hospod a kouření, měli by peníze na podporu své politické agitace a měli by sílu, která by přispěla k jejich osvobození" atd.

Takhle mluví pánové, kteří odmítají O'Connora a chartisty!

Řečníci, kteří vystoupili po panu Eppsovi, velmi energicky a za častého potlesku shromáždění odmítli prapodivné doktríny radikálního doktora.

Pan MacGrath, člen výkonného výboru chartistického sdružení,[167] připomněl, že lid nesmí důvěřovat buržoům a že si sám musí dobýt svých práv: nesrovnává se s důstojností lidu, aby žebral o to, co mu náleží.

Pan Jones připomněl shromáždění, že buržoasie vždy zapomínala na lid; a když teď vidí, jak demokracie sílí, chce s její pomocí svrhnout pozemkovou aristokracii, aby rozdrtila demokraty hned, jakmile dosáhne svého cíle.

Pan O'Connor odpověděl panu Eppsovi ještě otevřeněji. Kdo uvalil na zemi, zeptal se ho, břemeno ohromného dluhu, ne-li buržoasie? Kdo připravil dělníky o jejich politická a sociální práva, ne-li buržoasie? Kdo právě dnes večer odmítl pozvání lidu, ne-li sedmnáct vážených buržoů, jimž demokraté bohužel dali své hlasy?

Ba ne, kapitál nikdy nebude představitelem práce! Spíše tygr uzavře mír s jehňátkem, než budou mít kapitalisté a dělníci stejné zájmy a city!

Poslední přípitek pronesl pan Harney, redaktor listu „Northern Star“: „*Na zdraví našich bratří, demokratů všech zemí! Na zdar jejich boje za svobodu a rovnost!*“ Králové, šlechta, kněží, kapitalisté všech zemí, pravil, uzavřeli spojenectví. Nechť demokraté všech zemí světa následují jejich příkladu! Demokracie kráčí všude mílovými kroky vpřed. Ve Francii stíhá jeden banket pro volební reformu druhý a hnutí nabývá takových rozměrů, že není možné, aby nemělo zdárný výsledek. Doufejme, že tentokrát budou mít z této agitace prospěch masy a že reforma, které dosáhnou Francouzi, bude lepší než ta, které jsme dosáhli my roku 1831.[168]

Dokud veškerá svrchovanost nenáleží národu, nelze mluvit o skutečné reformě; a dokud nejsou zásady ústavy z roku 1793 uvedeny v život, nelze mluvit o svrchovanosti národa.

Potom pan Harney vylíčil, jakých úspěchů dosahuje demokracie v Německu, v Itálii a ve Švýcarsku, a skončil tím, že za svou osobu velmi rozhodně odmítl podivné teorie pana Eppse o právech buržoasie.

Napsal B. Engels 1. listopadu 1847
Otištěno v listu „La Réforme“
z 6. listopadu 1847

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

MANIFEST PANA LAMARTINA

Toto zajímavé umělecké dílo jste nedávno otiskli na stránkách svého listu.[169] Dělí se na dvě velmi rozdílné části: *politická* opatření a *sociální* opatření. Pokud jde o *politická* opatření, jsou vesměs převzata z ústavy z roku 1791, a to téměř beze změny; to znamená, že jsou návratem k požadavkům buržoasie z počátku revoluce. Tehdy byla politická moc v rukou celé buržoasie včetně drobných podnikatelů, kdežto dnes je moc výhradně v rukou velkých kapitalistů. Jaký je tedy smysl politických opatření, která navrhuje pan Lamartine? Odevzdat vládu do rukou nižší buržoasie, ale zároveň vzbudit dojem, že se odevzdává všemu lidu (to a jen to je smysl jeho všeobecného hlasovacího práva se systémem dvoustupňových voleb). A jeho *sociální* opatření? Buď jsou to věci, které předpokládají, že úspěšná revoluce už dala politickou moc do rukou lidu – jako bezplatné vyučování pro všechny; nebo jsou to čistě dobročinná opatření, tj. opatření, která mají oslabit revoluční energii proletářů; anebo konečně pouhé halasné fráze, které nemají praktický význam, jako zrušení žebroty vládním nařízením, odstranění bídy lidu zákonem, zřízení ministerstva pro věci lidu atd. Jsou tedy tato opatření pro lid buď úplně bezcenná, nebo vypočítaná tak, aby lidu prospívala jen potud, pokud by pomohla zajistit jakýs takýs veřejný klid a pořádek, anebo jsou to pouhé plané sliby, které nikdo nemůže splnit – a v těchto dvou posledních případech jsou víc než zbytečná, jsou škodlivá. Zkrátka, pan Lamartine se ukazuje jak v sociálním, tak v politickém ohledu jako věrný představitel drobných podnikatelů,

nižší buržoasie, jako někdo, kdo sdílí ilusi vlastní této třídě: ilusi, že představuje pracující lid. A na konci manifestu se ukazuje natolik pošetilým, že se obrací na vládu se žádostí, aby jeho opatření podporovala. Vždyť přece právě dnešní vláda velkých kapitalistů udělá všechno, jen tohle ne. A tak má „Réforme" úplně pravdu, když – byť v dobrém a uznávajíc jeho ušlechtilé úmysly – pochybuje o praktičnosti jak jeho opatření, tak i způsobu, jakým mají být uvedena v život.

„Jsou to bezesporu vznešená slova," píše „Réforme", „svědčící o citlivém srdci, o duchu stranícím spravedlivé věci. Pod příkrovem těchto slov zřejmě bije tep bratrských citů a v našich básnících a filosofech vzbudí podobné nadšení, jaké vzbuzovaly v periklovském Řecku výroky Platonovy. Jenže v naší době nemáme co dělat s Periklem, my žijeme pod vládou pánů Rothschilda, Fulchirona a Duchâtela, tj. pod trojicí ztělesňující peníze, tupý strach a policii; nám vládne zisk, privilegium a městská garda. Což si pan de Lamartine skutečně představuje, že se tato liga sjednocených zájmů, tento ‚sonderbund'* zlaťáků, společenského postavení a monopolu na jeho výzvu k nastolení národní suverenity a sociálního bratrství vzdá a složí zbraně? Vždyť všechny věci na tomto světě, dobré či zlé, spolu souvisí — jedna věc udržuje druhou, nic není isolováno — a proto se tento program poslance za Mâcon**, ať jakkoli ušlechtilý, rozplyne jako vlahý letní vánek, zanikne jako prázdný zvuk polnice, dokud věci ponesou mateřské znamení veškerého monopolu — feudální porušování práva a rovnosti. A tato liga privilegovaných tříd je právě ve chvíli, kdy vládní systém propadl křečovitému strachu, stmelena zvlášť pevně. Co se týče institucí, které pan Lamartine navrhuje, oficiální kruhy země a jejich vůdcové říkají takovým věcem filosofické ‚dudlíky': pánové Duchâtel a Guizot se jim zasmějí, a neohlédne-li se mâconský poslanec někde po zbraních a vojácích, kteří by jeho ideje obhájili, bude celý život pronášet krásná slova, ale nedostane se ani o krok kupředu! A obrací-li se k masám, místo aby se obracel na vládu, říkáme mu, že je na scestí a nikdy nezíská pro svůj systém dvoustupňových voleb, chudinské daně a lidumilné dobročinnosti ani revoluci, ani myslící lidi, ani lid. Vždyť zásady sociální a politické obrody byly nalezeny už před padesáti lety. Všeobecné hlasovací právo, přímé volby, platy poslancům — to jsou základní podmínky politické svrchovanosti. Rovnost, volnost, bratrství — to jsou zásady, které by měly ovládat všechny společenské instituce. Jenže chudinská daň zdaleka není založena na bratrství a zároveň je to urážlivé a naprosto nemohoucí popření rovnosti. My nepotřebujeme praktiky anglické buržoasie, nýbrž úplně nový sociálně ekonomický systém, který by uskutečnil právo a uspokojil potřeby všech."

* — „zvláštní spolek" (narážka na švýcarský Sonderbund — reakční svaz sedmi katolických kantonů). *(Pozn. red.)*

** — tj. Lamartina. *(Pozn. red.)*

Několik dní nato vyšel druhý manifest pana de Lamartina o francouzské zahraniční politice. V něm pan Lamartine tvrdí, že systém míru, který sledovala francouzská vláda po roce 1830, byl jediný správný způsob jednání. Pan Lamartine zastírá honosnými frázemi podlý postup francouzské vlády, která nejprve podnítila Itálii a jiné země ke vzpouře a pak je ponechala jejich osudu. „Réforme" dala na tento syrovátkový manifest tuto pádnou odpověď:

„Pan de Lamartine chce obětovat zákonný a jediný prostředek našeho osvobození — svatou válku za zásady — mírové teorii, která bude jen projevem slabosti, lži, dokonce aktem zrady, dokud budou vzájemné vztahy mezi národy založeny na politice diplomatů a na egoismu vlád. Mír je bezesporu konečnou potřebou civilisace; ale co znamená mír s ruským carem Mikulášem? S rdousitelem celých národů, s katem, který posílá jejich syny na šibenice, který vede válku na život a na smrt i proti naději a vzpomínce, který utápí velkou, slavnou zemi v krvi a slzách! Z hlediska lidstva, civilisace, Francie, je mír s takovým šíleným katem zbabělost; z hlediska spravedlnosti, práva a revoluce je to zločin! Co znamená mír s Metternichem, který najímá hordy vrahů, který v zájmu korunovaného epileptika olupuje národy o svobodu? Co znamená mír se všemi těmi malými evropskými césary, zkrachovalými zpustlíky nebo odpornými modláři, kteří vládnou dnes podle diktátu jezuitů a zítra podle vrtochu nějaké kurtizány? Co znamená mír s aristokratickou a kramářskou anglickou vládou, která tyranisuje oceány, rdousí svobodu Portugalska, ždímá peníze i z žebráků ve vlastní zemi? Mír s těmito lichváři, těmito traviči je, opakujeme znovu, pro zemi, která provádí revoluci, zbabělost, hanba, zločin, morální deserce, bankrot nejen zájmů, nýbrž i práva a cti."

Ostatní pařížské listy vyjádřily rovněž svůj nesouhlas s různými body programu pana Lamartina. Ale on přesto dál rozvádí zásady tohoto programu ve svém listu „Bien Public"[170], který vychází v Mâconu. Za několik měsíců budeme moci posoudit, jaký dojem udělal jeho *nový krok* na poslaneckou sněmovnu.

Napsal B. Engels začátkem listopadu 1847
Otištěno v listu „The Northern Star",
čís. 525 z 13. listopadu 1847,
s poznámkou redakce:
„Od našeho pařížského dopisovatele"

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

OBČANSKÁ VÁLKA VE ŠVÝCARSKU[171]

Konečně se tedy přestane s tím věčným vynášením „kolébky svobody", „vnuků Tellových a Winkelriedových", hrdinných vítězů od Sempachu a Murtenu![172] Konečně se tedy ukázalo, že kolébka svobody není nic jiného než středisko barbarství a semeniště jezuitů, že vnuky Tellovy a Winkelriedovy nelze přivést k rozumu jinými argumenty než dělovými kulemi, že chrabrost u Sempachu a Murtenu nebyla nic jiného než zoufalství surových a modlářských horských kmenů, které se tvrdohlavě vzpírají civilisaci a pokroku!

Je opravdu štěstí, že se evropská demokracie konečně zbaví tohoto starošvýcarského mravopočestného a reakčního balastu. Dokud se demokraté ještě dovolávali ctnosti, štěstí a patriarchální prostoty těchto alpských pastevců, měli sami ještě reakční nádech. Nyní, když podporují boj civilisovaného, průmyslového, moderně demokratického Švýcarska proti hrubé, křesťansko-germánské demokracii prvotních dobytkářských kantonů, nyní všude zastupují pokrok, teď mizí i poslední reakční nátěr, teď dokazují, že začínají chápat význam demokracie v 19. století.

Ve dvou zemích v Evropě se staré křesťansko-germánské barbarství udrželo ve své původní podobě, bezmála až po to pojídání žaludů – v Norsku a v Alpách, zejména ve starém Švýcarsku[173]. Jak Norsko, tak staré Švýcarsko skýtá ještě nefalšované exemplář one lidské rasy, která kdysi v Teutoburském lese pěkně po vestfálsku – klacky a cepy pobila Římany.[174] Jak Norsko, tak staré Švýcarsko mají demokratické zřízení. Ale není demokracie jako

demokracie, a je svrchovaně na čase, aby demokraté civilisovaných zemí konečně odmítli odpovědnost za norskou a starošvýcarskou demokracii.

Demokratické hnutí ve všech civilisovaných zemích usiluje konec konců o politické panství proletariátu. Předpokládá tedy, že proletariát existuje; že existuje vládnoucí buržoasie; že existuje průmysl, který vytvořil proletariát a dopomohl buržoasii k moci.

Nic takového ani v Norsku, ani ve starém Švýcarsku nenajdeme. V Norsku nalézáme proslulou selskou správu (bonde-regimente), ve starém Švýcarsku nějaké ty primitivní pastevce, kteří jsou přes demokratickou ústavu v patriárchalním područí několika bohatých velkostatkářů, jako je Abyberg atd. Buržoasie existuje v Norsku jen výjimečně, ve starém Švýcarsku vůbec ne. Proletariát se tu skoro vůbec nevyskytuje.

Demokracie civilisovaných zemí, *moderní* demokracie, nemá tedy s norskou a starošvýcarskou demokracií naprosto nic společného. Nechce zavádět norské a starošvýcarské poměry, nýbrž poměry jim na hony vzdálené. Všimněme si však této pragermánské demokracie blíže a zůstaňme přitom u starého Švýcarska, o něž nám tu především jde.

Který německý šosák by nehoroval pro Viléma Tella, osvoboditele vlasti, který kantor by neoslavoval Morgarten[175], Sempach a Murten hned vedle Marathónu, Platají a Salaminy[176], která hysterická stará panna by nesnila o mohutných lýtkách a statných stehnech nezkažených alpských jinochů? Od Aegidia Tschudiho až po Johannese von Müllera, od Floriana až po Schillera, všichni do nekonečna veršem i prózou opěvovali nádheru starošvýcarské statečnosti, svobody, zdatnosti a síly. Děla a ručnice dvanácti kantonů píší nyní k těmto nadšeným chvalozpěvům komentář.

Staří Švýcaři se vyznamenali dvakrát v dějinách. Poprvé, když se slavně osvobodili ze jha rakouské tyranie, podruhé v této chvíli, kdy s pomocí boží táhnou do boje za jezuity a za vlast.

Už slavné osvobození ze spárů rakouského orla dopadá velmi špatně, prohlédneme-li si je při světle. Rakouský panovnický rod byl jen jednou za celou svou historii pokrokový; bylo to na počátku jeho dráhy, kdy uzavřel spojenectví s měšťany proti šlechtě a snažil

se založit německou monarchii. Byl pokrokový ve velmi šosáckém smyslu, ale to je jedno, pokrokový byl. A kdo se mu tehdy nejrozhodněji vzepřel? Staří Švýcaři. Jejich boj proti Rakousku, slavná přísaha na Grütli[177], hrdinský výstřel Tellův, památné vítězství u Morgartenu, to všechno byl boj paličatých pastevců proti náporu historického vývoje, boj tvrdohlavých, strnulých lokálních zájmů proti zájmům celého národa, boj primitivů proti vzdělání, boj barbarství proti civilisaci. Nad tehdejší civilisací pastevci zvítězili, ale za trest byli z celé další civilisace vyloučeni.

Ale to ještě není všechno; brzy nato byli tito drsní, vzpurní salašníci vytrestáni ještě mnohem hůř. Unikli nadvládě rakouské šlechty, a dostali se pod jho curyšských, luzernských, bernských a basilejských měšťáků. Tito měšťáci přišli na to, že staří Švýcaři jsou právě tak silní a právě tak hloupí jako jejich voli. Dali se klidně přijmout do spříseženstva a od té doby seděli pěkně doma za pultem, zatímco paličatí salašníci vybojovávali všechny jejich spory se šlechtou a knížaty. Tak to bylo u Sempachu, Gransonu, Murtenu i Nancy.[178] Přitom jim bylo ponecháno právo, aby si své vnitřní záležitosti zařídili podle svého, a tak žili v nejblaženější nevědomosti o tom, jak je jejich drazí souspříseženci vykořisťují.

Od té doby o nich nebylo mnoho slyšet. Zaměstnávali se ve vší počestnosti a bázni boží dojením krav, děláním sýra, cudností a jódlováním. Občas pořádali lidová shromáždění, na nichž se dělili na „rohatce", „kopytníky" a jiné zvířecí třídy, a nikdy se nerozešli bez srdečné, křesťansko-germánské rvačky. Byli chudí, ale čistých mravů, hloupí, ale zbožní a bohulibí, suroví, ale širokoplecí, měli malé mozky, ale zato pořádná lýtka. Občas jich bylo příliš mnoho, a pak se dorost vydal „na rajz", tj. dali se naverbovat do cizích válečných služeb, kde pak zachovávali neochvějnou věrnost praporu, ať se dělo, co dělo. Vytýkat lze Švýcarům jen to, že se dávali za svůj žold co nejsvědomitěji zabíjet.

Největší pýchou těchto neotesaných starých Švýcarů bylo odedávna to, že nikdy ani o píď neustoupili od obyčejů svých předků, že si v přívalu věků zachovali v neporušené podobě prosté, cudné, drsné a ctnostné mravy svých pradědů. A to je pravda; každý pokus o civilisaci se bezmocně odrazil od žulových stěn jejich skal a jejich

lebek. Od onoho dne, kdy první praotec Winkelriedův vyhnal svou krávu s nezbytným idylickým zvoncem na krku na panenské lučiny u Vierwaldstättského jezera, až do této chvíle, kdy poslední potomek Winkelriedův si dává požehnat svou pušku od velebníčka, stavějí se všechny domy stejně, všechny krávy se dojí stejně, všechny copy se pletou stejně, všechny sýry se vyrábějí stejně, všechny děti se dělají stejně. Zde na horách je ráj, zde ještě neznají dědičný hřích. A když se takový nevinný alpský synek někdy dostane do širokého světa a dá se na chvíli strhnout svody velkoměst, nalíčenými vnadami zkažené civilisace, neřestmi hříšných zemí, kde nejsou hory a kde se pěstuje obilí – jeho nevinnost má tak hluboké kořeny, že nikdy nemůže úplně klesnout. Jeden tón mu zazní v sluch, jen dvě noty pastýřské melodie, která zní jako vytí psů, a ihned se vrhne s pláčem a zkroušeně na kolena, ihned se vytrhne z náručí svodů a nelení, dokud nespočine u nohou svého stařičkého otce. Otče, zhřešil jsem před svými prahorami a před tebou, nejsem hoden zvát se tvým synem!

V novější době byly podniknuty dva útoky na tuto prostotu mravů a tuto prasílu. První byl vpád Francouzů roku 1798. Ale ani Francouzi, kteří jinak přece jen všude zaseli trochu civilisace, u starých Švýcarů nepochodili. Po jejich přítomnosti nezbylo ani stopy. Ze starých mravů a ctností se jim nepodařilo odstranit ani co by se za nehet vešlo. Druhý vpád přišel asi o dvacet let později a přinesl alespoň nějaké ovoce. Byl to vpád anglických turistů, londýnských lordů a „squirů" a nesčetných svíčkařů, mydlářů, kořenářů a obchodníků s kostmi, kteří přišli za nimi. Tento vpád měl alespoň ten výsledek, že vymizelo staré pohostinství a poctiví obyvatelé salaší, kteří dřív sotva věděli, co jsou peníze, proměnili se v hrabivé a mazané šejdíře k pohledání. Tento pokrok se však nijak nedotýká starých prostých mravů. Toto ne zrovna kalé šejdířství se výtečně snášelo s patriarchálními ctnostmi – cudností, zdatností, bodrostí a věrností. Dokonce ani jejich zbožnost tím neutrpěla; velebníček jim dal se zvláštním potěšením rozhřešení za všechny podvody, jichž se dopustili na britském kacíři.

Teď se však zdá, že se s touto čistotou mravů přece jen jednou pořádně zatočí. Doufejme, že trestné oddíly učiní, co je v jejich silách, aby se vší tou bodrostí, prasílou a prostotou skoncovaly. Pak

lkejte, měšťanostové! Pak už nebude chudých, ale spokojených pastevců, jejichž nezkalenou bezstarostnost jste si mohli dopřát na neděli, když jste šest dní v týdnu vydělávali na kávě z cikorky a na čaji z trnkových listů! Pak plačte, kantoři, neboť bude konec nadějím na nový Sempach-Marathón a jiné klasické hrdinské činy! Pak naříkejte, hysterické panny přes třicet, pak už nebudou šesticoulová lýtka, jejichž obraz oslazuje vaše osamělé sny, bude konec antinoovské[179] kráse statných švýcarských chasníků, konec oněm pevným stehnům a obepínajícím kalhotám, které vás tak neodolatelně táhnou do Alp! Pak vzdychejte, něžná a bledničková poupátka z pensionátu, která jste se také už nadchla četbou Schillera pro cudnou a přitom tak činorodou lásku obratných lovců kamzíků, neboť pak bude veta po vašich něžných ilusích, pak už vám nezbude než číst Henrika Steffense a blouznit o mrazivých Norech!

Než nechme toho. Tyto Starošvýcary je třeba potírat docela jinými zbraněmi, nejen výsměchem. Demokracie se s nimi musí vypořádat pro docela jiné věci, než jsou jejich patriarchální ctnosti.

Kdo bránil 14. července 1789 Bastilu proti útoku lidu, kdo kosil, skryt za bezpečnými zdmi, kartáčovou palbou a palbou z pušek dělníky ze saint-antoinského předměstí? Starošvýcaři ze Sonderbundu, vnuci Tellovi, Stauffacherovi[180] a Winkelriedovi.

Kdo hájil 10. srpna 1792 zrádce Ludvíka XVI. v Louvru a Tuileriích proti spravedlivému hněvu lidu? – Starošvýcaři ze Sonderbundu.

Kdo potlačil s Nelsonovou pomocí neapolskou revoluci roku 1798? – Starošvýcaři ze Sonderbundu.

Kdo obnovil s pomocí Rakušanů roku 1823 v Neapoli absolutní monarchii? – Starošvýcaři ze Sonderbundu.

Kdo bojoval až do posledního okamžiku 29. července 1830 za dalšího zrádného krále* a znovu střílel z oken a kolonád Louvru po pařížských dělnících? Starošvýcaři ze Sonderbundu.

Kdo potlačil s pověstnou surovostí a opět ve spolku s Rakušany povstání v Romagni v letech 1830 a 1831? – Starošvýcaři ze Sonderbundu.

Zkrátka, kdo až do tohoto okamžiku deptal Italy tak, že se

* – Karla X. *(Pozn. red.)*

museli podrobit útlaku svých aristokratů, knížat a kněží, kdo byl v Itálii pravou rukou Rakušanů, kdo ještě teď umožnil krvavému psu Ferdinandovi Neapolskému udržet v područí zdeptaný lid, kdo ještě dnes hraje úlohu kata při jeho hromadných popravách? Opět a opět Starošvýcaři ze Sonderbundu, opět a opět vnuci Tellovi, Stauffacherovi a Winkelriedovi!

Prostě; kdekoli a kdykoli ve Francii propuklo revoluční hnutí, které přímo nebo nepřímo přispívalo k posílení demokracie, byli to všude a vždy starošvýcarští lancknechti, kteří proti němu až do poslední chvíle nejtvrdošíjněji bojovali. A zejména v Itálii byli tito švýcarští žoldáci neustále nejvěrnějšími pacholky a přisluhovači Rakouska. Věru spravedlivý trest za slavné osvobození Švýcarska ze spárů dvojhlavého orla!

Ať si však nikdo nemyslí, že tito žoldnéři jsou vyvrheli své země a že se k nim jejich krajané nechtějí znát. Luzernští přece dali před svými branami vytesat ve skále od islandského pánbíčkáře Thorvaldsena velikého lva, který, smrtelně raněn šípem, kryje svou až do smrti věrnou tlapou štít s bourbonskými liliemi – a to na paměť Švýcarů, kteří padli 10. srpna 1792 v Louvru! Tak ctí Sonderbund prodejnou věrnost svých synů. Žije z obchodu s lidmi a oslavuje ho.

A s takovouhle demokracií by měli mít něco společného angličtí, francouzští a němečtí demokraté?

Už buržoasie pracuje svým průmyslem, obchodem, svými politickými institucemi k tomu, aby malé, odtržené, jen pro sebe žijící kraje všude vytrhla z jejich isolace, aby je navzájem spojila, stmelila jejich zájmy, rozšířila jejich lokální obzor, zničila jejich místní zvyky, kroje a názory a z množství dosud navzájem nezávislých míst a provincií vytvořila velký národ se společnými zájmy, mravy a názory. Už buržoasie značně centralisuje. A to zdaleka není ke škodě proletariátu, naopak, tato centralisace mu teprve umožňuje, aby se sjednotil, aby se cítil jako třída, aby si v demokracii osvojil sobě přiměřený politický způsob nazírání a aby nakonec buržoasii porazil. Demokratický proletariát potřebuje nejen centralisaci v té podobě, jak ji načala buržoasie, bude ji muset dovést dokonce ještě mnohem dál. V onom krátkém období, kdy byl pro-

letariát za francouzské revoluce u kormidla státu, za vlády Hory, prosazoval centralisaci všemi prostředky, kartáčovou střelbou i gilotinou. Až se teď demokratický proletariát dostane znovu k moci, bude muset centralisovat nejen každou zemi zvlášť, nýbrž co nejdřív sjednotit všechny civilisované země dohromady.

Staré Švýcarsko nedělalo naproti tomu nikdy nic jiného, než že se centralisaci vzpouzelo. Lpělo s přímo zvířeckou tvrdošíjností na své isolaci od celého ostatního světa, na svých místních zvycích, krojích, předsudcích, na své lokální omezenosti a uzavřenosti. Uprostřed Evropy zůstalo trčet u svého původního barbarství, zatímco ostatní národy, dokonce i ostatní Švýcaři, šli vpřed. Se zarytostí primitivních Pragermánů lpí na své kantonální suverenitě, tj. na právu být po svém navěky hloupí, pobožnůstkářští, suroví, omezení, neústupní a prodejní, ať tím jejich sousedé trpí nebo ne. Jakmile se dostane ke slovu jejich zvířeckost, neuznávají už žádnou většinu, žádnou dohodu, žádný závazek. Ale v devatenáctém století už není možné, aby dvě části téže země žily tak vedle sebe beze všeho vzájemného styku a vlivu. Radikální kantony působí na Sonderbund, Sonderbund působí na radikální kantony, kde tu a tam také ještě existují velmi zaostalé živly. Radikální kantony mají tedy zájem na tom, aby Sonderbund zanechal svého pánbíčkářství, své omezenosti a své paličatosti, a nechce-li to Sonderbund udělat, je nutno jeho neústupnost zlomit násilím. A to se teď právě děje.

Občanská válka, která teď vypukla, bude tedy věci demokracie jen ku prospěchu. Třebaže i v radikálních kantonech se stále ještě drží hodně pragermánské primitivnosti, třebaže se i v nich za demokracií skrývá tu selská, tu buržoasní správa, tu zase směs obojího, třebaže i nejcivilisovanější kantony jsou ještě pozadu za vývojem evropské civilisace a jen tu a tam v nich pomalu procitají opravdu moderní živly, to všechno nijak nemluví ve prospěch Sonderbundu. Je nutno, naléhavě nutno, aby bylo konečně jednou provždy zničeno toto poslední útočiště brutálního pragermánství, barbarství, modlářství, patriarchální prostoty a mravopočestnosti, zaostalosti a věrnosti až do smrti tomu, kdo dá nejvíc. Čím energičtěji se do toho švýcarský sněm pustí, čím mocněji zatřese tímto starým kněžourským hnízdem, tím větší nárok bude mít na podporu všech

rozhodných demokratů, tím přesvědčivěji dokáže, že chápe své postavení. Je tu ovšem pět velmocí a radikálové sami mají strach.

Avšak pro Sonderbund je charakteristické, že praví synové Viléma Tella musí žadonit o pomoc u Rakouska, zapřisáhlého nepřítele Švýcarska, právě teď, kdy je Rakousko špinavější, podlejší, sprostší a zavilejší než kdy předtím. To je také ještě pozdní trest za slavné osvobození Švýcarska ze spárů dvojhlavého orla a za všechno to chvástání kolem toho. A aby míra trestu byla dovršena až po okraj, je ještě k tomu Rakousko samo tak v úzkých, že synům Tellovým ani pomoci nemůže!

Napsal B. Engels kolem 10. listopadu 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 91 ze 14. listopadu 1847
Podpis: B. Engels

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

REFORMNÍ HNUTÍ VE FRANCII

Když při posledním zasedání zákonodárných sněmoven vytáhl pan Emile de Girardin na světlo tolik případů skandální korupce, doufaje, že tím přivodí pád vlády; když pak vláda nakonec bouři přestála; když proslulých dvě stě dvacet pět* prohlásilo, že oni jsou, pokud jde o nevinnost vlády, „uspokojeni", zdálo se, že je po všem, a parlamentní oposice upadla ke konci zasedání znovu do téže nemohoucnosti a letargie, kterou projevovala na začátku. Ale nebylo po všem. Ačkoli pánové Rothschild, Fould, Fulchiron a spol. byli uspokojeni, nebyl uspokojen lid, nebyla uspokojena ani velká část buržoasie. Většina francouzské buržoasie, zvláště střední a drobná buržoasie, nemohla nevidět, že dnešní voliči se stávají víc a víc poslušnými služebníky hrstky bankéřů, bursiánů, železničních spekulantů, velkotovárníků, velkostatkářů a těžařů a že zájmy těchto kruhů jsou jediné, o něž se vláda stará. Viděli, že dokud nebude rozšířeno volební právo, nemají naději získat znovu v obou sněmovnách postavení, které od roku 1830 postupně den ze dne ztráceli. Věděli, že volební a parlamentní reforma je pro ně nebezpečným experimentem; ale co mohli dělat? Viděli, že finanční magnáti, králové pařížské bursy, si koupili vládu i obě sněmovny; viděli, že po jejich vlastních zájmech se bezohledně šlape, a tak jim nezbývalo nic jiného, než buď se mlčky podrobit a pokorně a trpě-

* — většina poslanecké sněmovny, podporující Guizotovu vládu. *(Pozn. red.)*

livě čekat na den, až je zvůle vládnoucích peněžních magnátů přivede na mizinu, nebo riskovat parlamentní reformu. Rozhodli se pro druhou možnost.

Proto se oposice všech odstínů asi před čtyřmi měsíci spojila, aby zorganisovala demonstrace pro volební reformu. Byl uspořádán veřejný banket, který se konal v červenci v tanečních síních Château-Rouge v Paříži. Sešly se tu všechny frakce stoupenců reformy a bylo to shromáždění značně pestré; avšak demokraté, kteří byli nejaktivnější, bezesporu převládali. Jako podmínku, že se banketu zúčastní, si vymínili, že se nebude připíjet na zdraví krále a místo toho že bude pronesen přípitek na svrchovanost lidu; protože výbor dobře věděl, že v nejdemokratičtějším městě Francie nelze uspořádat pořádnou demonstraci bez demokratů, musel na to přistoupit. Vzpomínám-li si dobře, přinesli jste tehdy podrobnou zprávu o banketu[181], který byl v každém směru především demonstrací síly pařížské demokracie, a to jak její síly početní, tak i mravní.

„Journal des Débats" samozřejmě honem spustil strašlivý pokřik nad tímto banketem:

„Jakže? Nepronést přípitek králi? A to ne z opomenutí, ne z nedostatku citu pro slušnost, ale proto, že si to část pořadatelů vymínila jako podmínku účasti! Do pěkné společnosti se to dostali tento tichý a pokojný pan Duvergier de Hauranne, tento zastánce morální síly a monarchista Odilon Barrot, jen co je pravda! Tohle přece už není jen pouhý republikanismus, to je revolucionismus, hlásání fysického násilí, socialismus, utopismus, anarchismus a komunismus! Ale my vás, pánové, známe — zažili jsme ukázky vašich krvavých činů, máme důkazy, oč usilujete! Před padesáti lety jste si, pánové, říkali *Jakobínský klub*!"

Příštího dne odpověděl „National" na toto divoké a zběsilé spílání *zuřivě umírněného* listu spoustou citátů ze soukromého deníku Ludvíka Filipa z roku 1790 a 1791, kde každý záznam tehdejšího „občana Égalité ml." začínal slovy: „Dnes jsem byl u jakobínů." – „Dnes jsem si u jakobínů dovolil říci několik slov a sklidil jsem vřelý potlesk." „Dnes mi jakobíni svěřili úřad dveřníka" atd.

Ústřední výbor oposice vyzval své přátele na venkově, aby následovali příkladu hlavního města a organisovali všude podobné bankety ve prospěch hnutí za reformu. Výzva se setkala s ohlasem a bankety na podporu hnutí za reformu byly uspořádány skoro ve všech

krajích Francie. Ale všude se nepodařilo dosáhnout takové jednoty všech různých frakcí stoupenců reformy. V mnoha menších městech byli buržoasní liberálové natolik silní, že prosadili přípitek na královo zdraví, a tím odpudili demokraty. Jinde se liberálové pokusili propašovat tento přípitek v podobě: „Ať žije konstituční král a svrchovanost lidu." Ale protože ani to demokratům nestačilo, vymyslili si další lest a nahradili „konstitučního krále" „konstitučními institucemi", čímž lze ovšem mlčky rozumět i krále. A venkovské liberály nyní velmi vzrušuje otázka, zda se mají vzdát i toho a zanechat všech pokusů připít na zdraví krále, ať už v jakékoli podobě a jakkoli maskovaně, anebo zda se mají otevřeně odtrhnout od demokratů, kteří by v tomto případě pořádali samostatné, konkurenční bankety. Demokratická strana totiž trvá na původní dohodě krále do celé věci neplést, a ačkoli stoupenci „Nationalu" v jednom případě trochu zakolísali, strana listu „Réforme" stojí pevně na straně republiky. Ve všech velkých městech museli liberálové ustoupit, a jestliže v méně důležitých místech prosadili přípitek králi, bylo to proto, že takové bankety stojí spoustu peněz, a tím je z nich lid samo sebou vyřazen. U příležitosti banketu v Bar-le-Duc „Réforme" napsala:

„Kdo by se domníval, že takové demonstrace svědčí o tom, kam se kloní veřejné smýšlení ve Francii, ten by se opravdu velice mýlil; bankety jsou čistě záležitostí buržoasie a lid je z nich úplně vyloučen. Nepřekročí-li tato agitace rámec, jaký měl banket v Bar-le-Duc, rozplyne se v nic jako všechna buržoasní hnutí; stejně jako např. hnutí za svobodu obchodu, které po několika prázdných projevech velmi brzy zaniklo."

První velký banket po pařížském se konal začátkem září ve Štrasburku. Měl celkem demokratický ráz a ke konci tu vystoupil jakýsi dělník a navrhl připít na zdar organisace práce, což znamená ve Francii asi to, oč v Anglii usiluje Národní sdružení sjednocených odborů, totiž osvobození práce od útlaku kapitálu organisováním průmyslových, zemědělských aj. podniků pod vedením buď přímo sjednocených dělníků, nebo všeho lidu pod demokratickou vládou.

Pak následoval banket v Bar-le-Duc, buržoasní demonstrace, která skončila tím, že starosta připil na zdraví konstitučního krále (opravdu velmi konstitučního!) – a bankety v Colmaru, Remeši

a Meaux; na všech těchto banketech měla převahu buržoasie, které se v těchto menších městech vždy podaří prosadit svou.

Naproti tomu banket v Saint-Quentinu byl zase víceméně demokratický; a banket v Orleansu koncem září byl od začátku do konce naprosto demokratický. To můžete posoudit podle přípitku na zdar dělnické třídy, jejž pronesl pan Marie, demokrat, jeden z nejproslulejších pařížských advokátů. Svůj projev zahájil těmito slovy:

„Na zdar dělníků — vždy přehlížených a zapomínaných, ale vždy věrných zájmům vlasti, vždy ochotných za ni zemřít, ať už jde o obranu rodné země proti cizímu útoku, nebo o obhájení našich institucí ohrožených vnitřním nepřítelem! Na zdraví těch, od nichž jsme žádali červencové dny a kteří nám je dali; strašní ve svých činech, velkorysí ve vítězství, skvělí svou odvahou, čestností a nezištností!"

A svůj přípitek ukončil slovy: „Volnost, rovnost, bratrství!" Příznačné je, že banket v Orleansu byl jediný, kde bylo, jak můžeme konstatovat, prostřeno pro představitele dělníků.

Bankety v Culommiers, Melunu a Cosne byly opět čistě buržoasní shromáždění. Představitelé „*levého centra*", buržoasní liberálové z „Constitutionnel"[182] a „Siècle", se bavili tím, že poslouchali řeči pana Barrota, Beaumonta, Drouyna de Lhuys a podobných kupčíků s reformou. V Cosne se demokraté otevřeně vyslovili proti demonstraci, protože pořadatelé trvali na přípitku králi. Týž omezený duch převládal na banketu v La Charité na Loiře.

Naopak zase banket stoupenců reformy v Chartres byl naprosto demokratický. Tady se nepřipíjelo na zdraví krále, ale na zdar volební a parlamentní reformy na nejširším základě, na zdar Polska a Itálie, na zdar organisace práce.

Tento týden budou bankety v Lille, Valenciennes, Avesnes a vůbec v celém departementu Nord. Lze očekávat, že aspoň v Lille a Valenciennes budou mít bankety převážně demokratický charakter. Na jihu Francie, v Lyonu a na západě se připravují další demonstrace. Reformní hnutí se zdaleka ještě nechýlí ke konci.

Z tohoto výčtu vidíte, že reformní hnutí z roku 1847 se hned od počátku vyznačovalo bojem mezi liberály a demokraty; liberálové prosadili svou ve všech menších městech, demokraté pak byli silnější ve všech velkých městech – v Paříži, Štrasburku, Orleansu,

Chartres, a dokonce i v jednom menším městě, Saint-Quentinu; liberálové velmi stáli o podporu demokratů; kličkovali a dělali ústupky, kdežto demokraté nikdy neslevili ani čárku z podmínek, za kterých byli ochotni liberály podporovat, a všude, kde se demokraté zúčastnili banketů, dosáhli svého. A tak se konec konců celé hnutí obrátilo ve prospěch demokracie, protože všechny bankety, které aspoň trochu vzbudily pozornost veřejnosti, byly vesměs demokratické.

Hnutí za reformu podporovaly departementní rady, které se sešly v září a skládaly se vesměs z buržoasie. Departementní rady z Côte-d'Or, Finistère, Aisne, Moselle, Haut-Rhin, Oise, Vosges, Nord a další žádaly více nebo méně rozsáhlé reformy, vesměs ovšem v mezích buržoasního liberalismu.

Ale ptáte se asi, jaké jsou ty požadované reformy. Existuje tolik návrhů na reformu, kolik je odstínů mezi liberály a radikály. Nejskromnější požadavek je rozšíření volebního práva na tzv. „capacités", neboli na ty, kterým vy v Anglii říkáte „učená povolání", i když neplatí 200 franků přímých daní, což je dnes ve Francii rozhodující, aby se člověk stal voličem. Kromě toho předkládají liberálové některé další návrhy, víceméně společné s radikály. Je to:

1) Rozšíření *pojmu neslučitelnosti*, tj. prohlásit určité vládní úřady za neslučitelné s funkcí poslance. Vláda má dnes mezi poslanci víc než 150 úředníků, kteří jsou jí přímo podřízeni a z nichž každý může být kdykoli propuštěn, a je proto úplně závislý na ministerstvu.

2) Rozšíření určitých volebních obvodů, z nichž některé nemají ani 150 voličů, takže voliči jsou zcela pod vlivem, který má vláda na jejich místní a osobní zájmy.

3) Volba všech poslanců departementu na valném shromáždění všech voličů v hlavním městě departementu, což má za účel, aby lokální zájmy byly podřízeny obecným zájmům celého departementu, a tak se čelilo korupci a nátlaku ze strany vlády.

Dále jsou tu návrhy snížit volební census pro voliče různých stupňů. Nejradikálnější návrhy tohoto druhu předkládá „National", orgán republikánsky naladěných drobných podnikatelů, který navrhuje rozšířit volební právo na všechny osoby patřící k národní

gardě. To by dalo hlasovací právo celé třídě drobných podnikatelů a obchodníků a rozšířilo by to volební právo stejně, jako je rozšířil zákon o reformě parlamentu v Anglii; ale důsledky takového opatření by byly ve Francii dalekosáhlejší. Maloburžoasie v této zemi je tak utlačována a vysávána velkými kapitalisty, že jakmile by dostala hlasovací právo, musela by přistoupit k opatřením, jež by byla přímým útokem na peněžní lordy. Jak jsem psal v článku, který jsem vám poslal před několika měsíci, hnalo by to maloburžoasii stále dál – i proti její vůli; musela by se buďto vzdát už dosažených posic, anebo se otevřeně spojit s dělnickou třídou, a to by dříve nebo později vedlo k republice.* To si oni do jisté míry uvědomují. Většina z nich je pro všeobecné hlasovací právo a je pro ně i „National", který uvedené opatření prosazuje, jen pokud je lze pokládat za první krok k reformě. Ze všech pařížských deníků se však jenom jediný nehodlá spokojit s ničím menším než všeobecným hlasovacím právem a pod slovem „republika" rozumí nejen politické reformy, které nakonec nijak nezlepší bídné postavení dělnické třídy, ale i sociální reformy, a to reformy velmi rozhodné. Tento deník je „Réforme".

Ale nesmíme si představovat, že hnutím za reformu se vyčerpává veškerá agitace, která nyní probíhá ve Francii. Ani zdaleka! Při všech těchto banketech, ať už liberálních nebo demokratických, měla hlavní slovo buržoasie; banket v Orleansu byl jediný, kterého se zúčastnili také dělníci. Dělnické hnutí se rozvíjí nezávisle na těchto banketech, bez hluku, potají, téměř neviditelně pro každého, kdo si nedá práci pozorně je sledovat. Ale rozvíjí se intensivněji než kdy předtím. Vláda to velmi dobře ví. Dala svolení ke všem těm buržoasním banketům, ale když pařížští typografičtí dělníci žádali v září povolení pro výroční banket, který dosud pořádali každým rokem a který naprosto neměl politický charakter, bylo jim to odepřeno. Vláda se dělníků bojí tak, že jim nedopřeje nejmenší volnost. Bojí se, protože lid úplně zanechal všech pokusů o vzpouru a povstání. Vláda si přeje výtržnosti, provokuje je všemi prostředky. Policie rozhazuje malé bomby naplněné letáky vyzývajícími ke

* Viz tento svazek str. 204. *(Pozn. red.)*

vzpouře; když bomba exploduje, rozlétnou se letáky po ulicích. Události v dílně v ulici Saint-Honoré využila policie k brutálním útokům na lid, ve snaze vyprovokovat jej k výtržnostem a násilí.[183] Po čtrnáct dní se každý večer shromažďovaly desetitisíce lidí na ulicích; policie si počínala nanejvýš hanebně; nechybělo mnoho a byli by odpověděli na násilí násilím, ale přece jen se zdrželi; a tak se nepodařilo využít této příhody jako záminky k dalším represáliím. A uvažte, jakou mlčenlivou shodu, jaké všeobecné pochopení toho, co je třeba dělat v dané chvíli, projevil pařížský lid; co ho to asi stálo přemáhání, když si musel dát líbit takové hanebné zacházení a nesáhl k zoufalému pokusu o vzpouru. Jaký ohromný pokrok dokazuje tato sebekázeň pařížských dělníků, kteří jinak zřídkakdy vyšli do ulic, aniž na kusy rozbili všechno, co se jim postavilo do cesty, oni, kteří jsou zvyklí na vzpoury a kteří jdou do revoluce zrovna tak vesele, jako chodívají na víno! Ale kdybyste z toho chtěli vyvozovat, že revoluční zápal lidu poklesl, velmi byste se mýlili. Naopak, zdejší dělníci jsou přesvědčeni hlouběji než kdy předtím, že musí dojít k revoluci; a to k revoluci důkladnější, radikálnější, než byla první. Ale vědí po zkušenostech z roku 1830, že jenom bojovat nestačí; že až bude nepřítel poražen, budou muset provést opatření, která jim jejich vítězství natrvalo zajistí, která rozbijí nejen politickou, ale i sociální sílu kapitálu, která jim zajistí vedle politické moci i sociální blahobyt. A proto naprosto klidně vyčkávají, až přijde jejich chvíle, a zatím se věnují vážnému studiu oněch otázek sociální ekonomie, jejichž řešení ukáže, která opatření jedině mohou vytvořit pevnou základnu pro blahobyt všech. Za měsíc či dva se prodalo v pařížských dílnách šest tisíc exemplářů knihy Louis Blanca „Organisace práce“[184], a to je ještě třeba uvážit, že už vyšlo pět vydání této knihy. Dělníci čtou i jiná díla o těchto otázkách; scházejí se v malých skupinkách po deseti dvaceti lidech a diskutují o různých návrzích, vyložených v těchto knihách. O revoluci mnoho nemluví, to je věc, která nepřipouští pochyby a ve které jsou všichni zajedno; ale až přijde čas, kdy se srážka mezi lidem a vládou stane nevyhnutelnou, budou v mžiku na ulicích a náměstích, vytrhají dlažbu, porazí omnibusy, vozy a kočáry, zatarasí jimi ulice, zabarikádují každý průchod, promění každou uličku v pevnost a budou

přes všechen odpor postupovat do Bastily k Tuileriím. A obávám se, že potom většina ctihodných účastníků reformních banketů zaleze do nejtemnějších koutů svých domů, anebo je lidová bouře smete jako uschlé listí. Pak bude konec s panem Odilonem Barrotem, de Beaumontem a jinými liberálními hromobijci, a pak je lid bude soudit právě tak přísně, jako oni nyní soudí konservativní vládu.

Napsal B. Engels začátkem listopadu 1847
Otištěno v listu „The Northern Star“,
čís. 526 z 20. listopadu 1847,
s poznámkou redakce:
„Od našeho pařížského dopisovatele“

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

CHARTISTICKÉ HNUTÍ[185]

Zahájení nově zvoleného parlamentu, mezi jehož členy jsou i vynikající představitelé lidové strany, vyvolalo samozřejmě neobyčejný ruch v řadách demokracie. Místní sdružení chartistů se všude reorganisují. Schůzí je čím dál víc; navrhují se na nich a prodiskutovávají nejrůznější způsoby, jak nyní postupovat dál. Výkonný výbor Chartistického sdružení se postavil do čela tohoto hnutí a v provolání adresovaném britské demokracii nastínil plán kampaně, kterou bude strana provádět během tohoto zasedání parlamentu.

„Za několik dní," praví se tam, „se sejde shromáždění, jež si před tváří lidu troufá říkat shromáždění poslanců Anglie. Za několik dnů zahájí toto shromáždění, zvolené jedinou třídou společnosti, svou nespravedlivou a hanebnou činnost, aby prosazovalo zájmy této třídy na úkor lidu.

Je třeba, aby všechen lid hned od počátku protestoval proti výkonu zákonodárných funkcí, které toto shromáždění uchvátilo. Vy, chartisté Spojeného království, k tomu máte možnost a je vaší povinností této možnosti využít. Předkládáme vám proto novou národní petici za Lidovou chartu. Pokryjte ji miliony svých podpisů; přičiňte se, abychom ji mohli předložit jako výraz národní vůle, jako slavnostní protest lidu proti každému zákonu vydanému bez jeho souhlasu — a konečně jako návrh zákona obnovujícího svrchovanost, o kterou byl lid po tolik staletí ošizen.

Ale petice sama o sobě nemůže uspokojit požadavky chvíle. Pravda, získali jsme v zákonodárném sboru místo pro pana O'Connora. Demokratičtí poslanci v něm najdou bdělého a činorodého vůdce. Ale je třeba, aby O'Connor byl podporován *tlakem zvenku* a tento tlak zvenku, toto silné a imponující veřejné mínění musíte vytvořit vy. Nechť se všude reorganisují sekce našeho sdružení; ať se všichni naši bývalí členové vrátí do našich řad; ať se všude svolávají veřejné schůze; ať je všude na pořadu dne diskuse o Chartě; nechť všechny místní

organisace vyberou příspěvky, abychom měli víc finančních prostředků. Rozvíjejte činnost, dokažte, že stará anglická energie ještě nezanikla, a kampaň, která před námi stojí, bude nejslavnější, jakou jsme kdy podnikli pro vítězství demokracie."

Také společnost „*Bratrští demokraté*"[186], skládající se z demokratů skoro všech evropských národností, se právě otevřeně a plně přidala k chartistické agitaci. Přijala toto usnesení:

„Vzhledem k tomu, že anglický lid nebude moci účinně podporovat boj demokracie v ostatních zemích, dokud si nevydobude pro sebe demokratickou vládu;

že je povinností naší společnosti zřízené k tomu, aby podporovala bojující demokracii ve všech zemích, připojit se k úsilí anglických demokratů za dosažení volební reformy na základě Charty,

společnost ‚Bratrských demokratů' se zavazuje, že bude ze všech sil podporovat agitaci za Lidovou chartu."

Toto bratrské sdružení, mezi jehož členy jsou nejvýznačnější demokraté jak angličtí, tak cizí, žijící v Londýně, nabývá den ze dne většího významu. Rozrostlo se natolik, že londýnští liberálové považovali za užitečné postavit proti němu buržoasní *Mezinárodní ligu*[187], vedenou parlamentními kapacitami svobodného obchodu. Cílem této nové společnosti, v jejímž čele stojí dr. Bowring, plukovník Thompson a jiní borci za svobodu obchodu, není nic jiného než pod rouškou lidumilných a liberálních frází dělat svobodnému obchodu propagandu mezi cizinci. Ale zdá se, že to Liga daleko nepřivede. Za těch šest měsíců, co existuje, neudělala skoro nic, zatímco „Bratrští demokraté" otevřeně vystoupili proti jakémukoli útisku, ať je jeho původcem kdokoli. Proto se také demokracie – jak anglická, tak cizí – pokud je zastoupena v Londýně, připojila k „Bratrským demokratům" a zároveň prohlásila, že se nedá zneužívat pro zájmy anglických freetraderovských továrníků.

Napsal B. Engels 21. listopadu 1847
Otištěno v listu „La Réforme"
z 22. listopadu 1847

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

ROZKOL V TÁBOŘE STOUPENCŮ REFORMY. — „RÉFORME“ A „NATIONAL“. — DEMOKRACIE NA POSTUPU

Od mého posledního dopisu* se konaly bankety v Lille, Avesnes a Valenciennes. Banket v Avesnes měl čistě konstituční charakter, ve Valenciennes tak napůl, v Lille to bylo rozhodné vítězství demokracie nad měšťáckými intrikami. Uvedu ve stručnosti fakta týkající se tohoto velmi významného shromáždění:

Kromě liberálů a stoupenců listu „National“ byli pozváni demokraté z „Réforme“; pánové Ledru-Rollin a Flocon, redaktor „Réforme“, pozvání přijali. Pan Odilon Barrot, ctnostný hromobijce buržoasie, byl rovněž pozván. Všechno bylo schystáno, přípitky byly připraveny, když tu najednou pan Odilon Barrot prohlásil, že se nemůže ani zúčastnit banketu, ani pronést přípitek „na parlamentní reformu“, nebude-li tato reforma upřesněna slovy: „jako prostředek k zajištění ryzosti a opravdovosti institucí dobytých v červenci 1830“. Tento dodatek by byl samozřejmě znemožnil účast republikánů. Mezi členy přípravného výboru nastalo velké

* Viz tento svazek str. 362—369. *(Pozn. red.)*

zděšení. Pan Barrot byl neoblomný. Nakonec bylo usneseno, aby o tom rozhodlo celé shromáždění. Ale shromáždění naprosto jednoznačně prohlásilo, že si nepřeje žádné změny v programu a že nebude porušovat podmínky, za kterých přišli demokraté do Lille. Pan Odilon Barrot se svou suitou liberálních poslanců a redaktorů uraženě odešel; vzkázalo se pro pana Flocona a Ledru-Rollina, banket se konal přes neúčast liberálů a projev pana Ledruho sklidil nadšený potlesk.

A tak zrádný komplot buržoasních stoupenců reformy skončil slavným vítězstvím demokracie. Pan Odilon Barrot musel s hanbou odtáhnout a jistě se už v demokratickém městě Lille ani neukáže. Omlouval se jedině tím, že prý se dověděl, že pánové z „Réforme“ chtějí využít lillského banketu k rozpoutání revoluce – a to uprostřed hlubokého klidu a míru!

Za několik dní nato dostalo se panu Barrotovi jakés takés útěchy na avesneském banketu, pouhém rodinném dýchánku několika buržoasních liberálů. Zde měl to potěšení, že mohl připít na zdraví králi. Ale ve Valenciennes si zase musel nechat pro sebe svůj oblíbený přípitek, který se v Lille setkal s takovým nepochopením; nepilo se na královo zdraví, ačkoli tu nebyli ti strašní buřiči, kteří mohou rozpoutat revoluci, kdykoli se jim zlíbí. Neúspěšný hromobijce bude muset spolknout své spravedlivé rozhořčení, dokud si zase na nějakém zapadlém banketě nebude moci zahřímat proti „anarchismu“, „fysickému násilí“ a „komunismu“ před zkoprnělými hokynáři a svíčkaři nějakého provinčního městečka.

Banket v Lille vyvolal neobvyklé diskuse v tisku. Konservativní noviny hlučně jásaly nad rozkolem v řadách stoupenců reformy. Starý nudný „Constitutionnel“ pana Thierse a „Siècle“, „vlastní“ list pana Barrota, zachvátily najednou strašné křeče.

„Ne,“ volal rozhořčený „Siècle“, obraceje se k svému kramářskému publiku, „ne, my naprosto nepatříme k těmto anarchistům, nemáme nic společného s těmi obnovovateli vlády teroru, s těmito následovníky Marata a Robespierra; nežli krvavá hrůzovláda, to je nám milejší současný systém, i kdyby byl ještě stokrát horší, než je!“

Zcela správně: pro takové pokojné hokynáře a svíčkaře se hodí stokrát lépe bílá noční čepice než rudá čapka jakobínů. Avšak

zatímco tyto noviny zahrnovaly „Réforme" nejhnusnějšími a nejjedovatějšími nadávkami, k „Nationalu" se chovaly s velkou úctou. „National" si při této příležitosti počínal opravdu více než dvojsmyslně. Již v souvislosti s banketem v Cosne vytýkal tento list demokratům, že se nechtěli účastnit banketu, protože se mělo připíjet na zdraví krále. I teď zase psal velmi chladně o lillském banketu a litoval, že došlo k příhodě, která na chvíli zkalila průběh demonstrace; někteří spojenci „Nationalu" z provincií pak otevřeně napadli chování pana Ledruho a Flocona. „Réforme" nato požádala, aby se list vyjádřil jasněji. „National" prohlásil, že jeho článek je docela jasný. Tu se „Réforme" zeptala, co je vlastně na příhodě v Lille k politování? Nad čím vyjadřujete politování? Vyjadřujete politování nad chováním pana Barrota, nebo Ledru-Rollina? Vyjadřujete politování nad nestoudností pana Barrota, nebo nad jeho smůlou? Nebo snad nad projevem pana Ledruho na obranu všeobecného hlasovacího práva? Vyjadřujete politování nad porážkou monarchismu, nebo nad vítězstvím demokracie? Hlásíte se k tomu, co píší při této příležitosti vaši spojenci v provincii, nebo ne? Přijímáte chválu, kterou na vás pěje „Siècle", nebo se připojujete ke spílání, které chrlí na naši hlavu? Byli byste poradili panu Mariemu, vašemu příteli, aby ustoupil, kdyby si byl pan Odilon Barrot kladl v Orleansu podobné podmínky? „National" odpověděl, že se ze stranických důvodů nechce pouštět s „Réforme" do polemiky a že prý nenese odpovědnost za články, které poslal do venkovských novin nějaký jejich „*přítel*"; co se týče ostatních otázek, minulost listu „National" mu dovoluje, aby je přešel bez povšimnutí a netrápil se s odpovědí. „Réforme" uveřejnila celou tuto odpověď s jedinou poznámkou: „Naše otázky zůstávají nezodpovězeny." Demokraté mají teď před sebou dokumenty, mohou si o všem sami udělat úsudek. A to také udělali. Celá řada radikálních, ba i liberálních francouzských novin se velmi rozhodně postavila na stranu „Réforme".

Chování „Nationalu" zasluhuje opravdu tu nejpřísnější důtku. Tyto noviny se dostávají čím dál tím víc do rukou buržoasie. V poslední době pokaždé opustily v rozhodné chvíli věc demokracie; hlásaly vždycky jednotu s buržoasií a při nejedné příležitosti

sloužily jen Thiersovi a Odilonu Barrotovi. Nezmění-li „National" co nejdřív své chování, přestane být počítán mezi demokratické listy. A v této lillské záležitosti jen a jen z osobní nevraživosti k lidem, kteří jsou radikálnější než on sám, neváhal obětovat samy zásady, na nichž spočívalo spojenectví s liberály uzavřené k pořádání banketů. Po tom, co se stalo, nebude se už „National" na budoucích banketech nikdy vážně moci vzepřít proti tomu, aby se pronášely přípitky na královo zdraví. „Minulost" listu „National" není zrovna tak skvělá, aby směl přecházet otázky kolegů pouhým mlčením. Vzpomeňte si jen, jak obhajoval pařížské bastily.[188]

P. S. – Tento týden se konal reformní banket v Dijonu. K hostině zasedlo třináct set lidí. Byl to opravdu demokratický banket. Královi se samozřejmě nepřipíjelo. Všichni řečníci patřili ke straně „Réforme". Hlavní projevy měli pánové Louis Blanc, Flocon, E. Arago a Ledru-Rollin. Pan Flocon, redaktor „Réforme", pronesl přípitek na počest zahraničních demokratů a zmínil se velmi pochvalně o anglických chartistech. Příští týden vám podrobně napíši o jeho projevu a podám vám také zevrubnou zprávu o celém průběhu tohoto velice důležitého shromáždění.[189]

Napsal B. Engels koncem listopadu 1847
Otištěno v listu „The Northern Star",
čís. 528 ze 4. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

O POLSKU [190]

PROJEVY NA MEZINÁRODNÍM SJEZDU V LONDÝNĚ USPOŘÁDANÉM 29. LISTOPADU 1847 K 17. VÝROČÍ POLSKÉHO POVSTÁNÍ Z ROKU 1830

MARXOVA ŘEČ

Sjednocení a sbratření národů je fráze, kterou se dnes ohánějí všechny strany, zejména buržoasní stoupenci svobodného obchodu. Existuje ovšem jakési sbratření mezi buržoasními třídami všech národů. Je to sbratření utiskovatelů proti utiskovaným, vykořisťovatelů proti vykořisťovaným. Jako je buržoasní třída určité země přes všechnu konkurenci a vzájemný boj jednotlivých buržoů sjednocena a sbratřena proti proletářům téže země, tak jsou buržoové všech zemí přes vzájemný boj a konkurenci na světovém trhu spojeni a sbratřeni proti proletářům všech zemí. Aby se národy mohly skutečně spojit, musí mít společný zájem. Aby mohl být jejich zájem společný, musí být odstraněny nynější vlastnické vztahy, neboť nynější vlastnické vztahy podmiňují vzájemné vykořisťování národů. Na odstranění nynějších vlastnických vztahů má zájem jedině dělnická třída. Jen ona je také s to je provést. Vítězství proletariátu nad buržoasií znamená zároveň překonání národnostních a průmyslových konfliktů, které dnes znepřátelují různé národy. Vítězství proletariátu nad buržoasií je proto zároveň signálem k osvobození všech ujařmených národů.

Staré Polsko je ovšem ztraceno a my jsme poslední, kdo by si přáli jeho vzkříšení. Ale není ztraceno jen staré Polsko. Staré Německo, stará Francie, stará Anglie, celá stará společnost je ztracena. Ztráta staré společnosti není však ztrátou pro ty, kdo nemají ve staré společnosti co ztratit, a ve všech nynějších zemích velká většina

nemá co ztratit. Zánikem staré společnosti, který je podmínkou vytvoření nové společnosti, založené ne už na třídních protikladech, může naopak všechno získat.

Protiklad mezi proletariátem a buržoasií je ze všech zemí nejvíc vyvinut v Anglii. Vítězství anglických proletářů nad anglickou buržoasií je tudíž rozhodující pro vítězství všech utlačovaných nad utlačovateli. Polsko proto je třeba osvobodit nikoli v Polsku, nýbrž v Anglii. Vy, chartisté, nemáte zapotřebí pronášet zbožná přání o osvobození národů. Poražte své vlastní vnitřní nepřátele a můžete mít pak hrdé vědomí, že jste porazili celou starou společnost.

ENGELSOVA ŘEČ

Dovolte mi, přátelé, abych jednou výjimečně vystoupil jako Němec. My němečtí demokraté máme totiž zvláštní zájem na tom, aby bylo Polsko osvobozeno. Byli to němečtí panovníci, kteří využili dělení Polska ve svůj prospěch, jsou to němečtí vojáci, kteří ještě dnes utlačují Halič a Poznaňsko. Nám Němcům, nám německým demokratům především musí záležet na tom, abychom z našeho národa smyli tuto poskvrnu. Žádný národ se nemůže stát svobodný a přitom dál utlačovat jiné národy. Osvobození Německa se proto nemůže uskutečnit bez osvobození Polska z německého jha. A proto má Polsko a Německo společný zájem a proto mohou polští a němečtí demokraté společně pracovat na osvobození obou národů. – Jsem také toho názoru, že první rozhodující úder, který bude mít za následek vítězství demokracie, osvobození všech evropských zemí, vyjde od anglických chartistů; byl jsem několik let v Anglii a v této době jsem se otevřeně připojil k chartistickému hnutí. Angličtí chartisté povstanou první, protože právě v Anglii je boj mezi buržoasií a proletariátem nejprudší. A proč je nejprudší? Protože v Anglii stmelil moderní průmysl, stroje, všechny utlačované třídy v jednu velkou třídu se společnými zájmy, v třídu proletariátu; protože tím na opačné straně byly zároveň všechny utlačovatelské třídy také sjednoceny v jednu jedinou třídu, buržoasii. Tím se boj zjednodušil a bude možno jej rozhodnout naráz. Není tomu tak? Aristokracie už nemá v Anglii žádnou moc, buržoasie vládne

sama a vleče aristokracii za sebou. Avšak proti buržoasii stojí velká masa lidu sjednocená v hrozivou falangu, jejíž vítězství nad vládnoucími kapitalisty se nezadržitelně blíží. A za toto odstranění protikladných zájmů, které dříve rozdělovaly různé skupiny dělníků, za toto vyrovnání životní úrovně všech dělníků vděčíte strojům; bez strojů by nebylo chartismu, a třebaže stroje zatím zhoršují vaše postavení, přece jen právě to nám umožňuje vítězství. Ale nejen v Anglii, i ve všech ostatních zemích měly stroje takovýto účinek na dělníky. V Belgii, v Americe, ve Francii, v Německu vyrovnaly stroje postavení všech dělníků a denně je víc a více vyrovnávají; ve všech těchto zemích mají nyní dělníci týž zájem, totiž svrhnout třídu, která je utlačuje, buržoasii. Toto vyrovnání životní úrovně, toto ztotožnění stranických zájmů u dělníků všech národů, je důsledek zavádění strojů, a proto zůstanou stroje ohromným historickým pokrokem. Co z toho pro nás plyne? Protože je postavení dělníků ve všech zemích stejné, protože mají stejné zájmy i stejné nepřátele, musí také společně bojovat, musí proto proti sbratření buržoů všech národů postavit sbratření dělníků všech národů.

Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 98 z 9. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

VÝROČÍ POLSKÉ REVOLUCE Z ROKU 1830[191]

Vážený občane!

Přijel jsem včera večer právě včas, abych se mohl zúčastnit veřejného shromáždění na oslavu výročí polské revoluce z roku 1830.

Zúčastnil jsem se už mnoha podobných shromáždění, ale ještě nikdy jsem neviděl takové všeobecné nadšení, takovou dokonalou a srdečnou shodu mezi příslušníky všech možných národů.

Předsednictví bylo nabídnuto anglickému dělníku panu Arnottovi.

První projev měl pan Ernest Jones, redaktor listu „Northern Star", který sice odsoudil chování polské aristokracie za povstání z roku 1830, ale vřele uvítal úsilí Polska vymanit se ze jha svých utlačovatelů. Jeho skvělý a energický projev byl odměněn živým potleskem.

Po něm pronesl francouzskou řeč pan Michelot.

Pak promluvil Němec, pan Schapper. Oznámil shromážděným, že bruselské Demokratické sdružení[192] vyslalo do Londýna pana Marxe, německého demokrata a jednoho ze svých místopředsedů, aby navázal pravidelný písemný styk mezi bruselským Sdružením a londýnskými „Bratrskými demokraty" a také aby připravil svolání demokratického kongresu představitelů různých evropských národů.

Když se pan Marx objevil na tribuně, přivítalo ho celé shromáždění dlouhotrvajícím potleskem.

V německém projevu, který pan Schapper překládal, prohlásil pan Marx, že signál k osvobození Polska dá Anglie. Polsko nebude svobodné, pravil, dokud si civilisované národy západní Evropy nevybojují demokracii. Avšak ze všech evropských demokracií je nejsilnější, nejpočetnější anglické demokratické hnutí, organisované po celé zemi. Právě v Anglii je antagonismus mezi proletariátem a buržoasií nejvyvinutější, a rozhodující střetnutí mezi oběma společenskými třídami je čím dál tím nevyhnutelnější. V Anglii tedy se vší pravděpodobností začne boj, který vyvrcholí všeobecným vítězstvím demokracie a který rozbije i okovy Polska. Na vítězství anglických chartistů závisí úspěch ostatních evropských demokratů, Anglie spasí Polsko.

Pan Harney, hlavní redaktor „Northern Star", potom poděkoval bruselským demokratům za to, že se hned obrátili na londýnské demokraty, nedbajíce na to, že si je předcházeli buržoové z Mezinárodní ligy v Londýně, společnosti, kterou založili stoupenci svobodného obchodu, aby využili zahraničních demokratů pro zájmy svobodného obchodu a aby konkurovali společnosti „Bratrských demokratů", složené skoro výhradně z dělníků.

Pak vystoupil pan Engels, německý demokrat z Paříže, a prohlásil, že Německo má zvláštní zájem na osvobození Polska, protože pod despotismem německých vlád trpí i část Polska. Německé demokracii musí ležet na srdci, aby skoncovala s touto tyranií, která je hanbou pro Německo.

Pan Tedesco z Lutychu poděkoval v energické řeči polským bojovníkům z roku 1830, že směle vyhlásili zásadu povstání. Jeho řeč, překládaná panem Schapperem, sklidila vřelý potlesk.

Po krátkém projevu pana Charlese Keena odpověděl jménem Poláků plukovník Oborski.

Jako poslední se k shromáždění obrátil pan Wilson, anglický dělník, který svou rozhodnou opposicí před nedávnem téměř rozbil schůzi Mezinárodní ligy.

Na návrh pánů Harneye a Engelse projevilo shromáždění třikrát bouřlivým potleskem své uznání trojím velkým evropským

demokratickým novinám: „Réforme", „Northern Star" a „Deutsche-Brüsseler-Zeitung"; na návrh pana Schappera projevilo shromáždění trojím zamručením nelibost třem protidemokratickým listům: „Journal des Débats", „Times" a augsburské „Allgemeine Zeitung".

Shromáždění bylo zakončeno „Marseillaisou", kterou všichni zazpívali vstoje a s obnaženými hlavami.

Napsal B. Engels 30. listopadu 1847
Otištěno v listu „La Réforme"
z 5. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

NOTICKA

PROTI A. BARTELSOVI[193]

Pan *Adolphe Bartels* tvrdí, že zanechal veřejného života. A opravdu, nadobro se stáhl do ústraní. Omezuje se na to, že kdykoli dojde k nějaké politické události, vyrukuje s protestem a hlučně prohlašuje, že on, pan Bartels, je sám pro sebe, že hnutí vzniklo bez něho a proti jeho vůli, proti vůli pana Adolpha Bartelse, a že má právo odepřít mu své nejvyšší schválení. Jistě mi dáte za pravdu, že to je způsob jako každý jiný, jak se účastnit veřejného života, a že se za všemi těmi prohlášeními, deklaracemi a protesty pod pokorným zdáním soukromého člověka skrývá člověk veřejný. Takhle se projevuje nepochopený a zneuznaný génius.

Pan A. Bartels velmi dobře ví, že když demokraté různých národností vytvořili spolek s názvem Demokratické sdružení, neměli jiný cíl než vyměňovat si myšlenky a dohodnout se o zásadách, které by pomohly uskutečnit jednotu a sbratření národů. Je samozřejmé, že ve společnosti, která si vytkla takovýto cíl, je povinností všech cizinců otevřeně vyložit své názory, a je skutečně směšné vytýkat jim *mentorování* pokaždé, když se ujmou slova, aby splnili tuto povinnost vůči sdružení, jehož jsou členy. Obviňuje-li pan A. Bartels cizince, že chtějí poučovat druhé, pak je to proto, že nejsou ochotni dát se poučovat od něho.

Pan A. Bartels si bezpochyby vzpomene, že v přípravném výboru, jehož byl členem, dokonce navrhoval, aby se německý dělnický spolek[194] stal *jádrem* nově zakládané společnosti. Byl jsem nucen tento návrh jménem německých dělníků odmítnout. Nechtěl nám

snad pan A. Bartels náhodou nastražit léčku, aby se měl čeho chytit, až nás bude chtít později denuncovat?

Nemůžeme panu Bartelsovi bránit, aby rozhlašoval, že naše názory jsou „hnusné a barbarské". Nekritisuje, nedokazuje, on zatracuje a svou pravověrnost prokazuje tím, že předem zatracuje, co nechápe.

My jsme snášenlivější než pan A. Bartels. Promíjíme mu jeho „mouchy", které jsou ostatně docela nevinné.

Protože pan Bartels je spíše theokrat než demokrat, je docela přirozené, že si našel spojence v „Journal de Bruxelles"[195]. Tento list nás obviňuje, že prý chceme „*zdokonalovat lidský rod*". Žádné strachy! My Němci naštěstí velmi dobře víme, že od roku 1640 má na zdokonalování lidského rodu monopol jedině *Kongregace „de propaganda fide"*[196]. Jsme příliš skromní a příliš malí, než abychom chtěli konkurovat se ctihodnými otci v tomto lidumilném řemesle. Ať se pánové obtěžují a srovnají zprávu v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" se zprávou v „Northern Star" a přesvědčí se, že „Northern Star" mi jen omylem vkládá do úst slova: „Chartisté... budou vás pozdravovat jako *spasitele lidského rodu.*"[197]

„Journal de Bruxelles" je prodchnut ještě větším milosrdenstvím, když nám připomíná příklad *Anacharsise Clootse*, který skončil na popravišti, protože chtěl být ještě vlastenečtější než vlastenci z roku 1793 a 1794. V tomto směru nelze ctihodným otcům nic vyčítat. Nebyli nikdy vlastenečtější než vlastenci. Naopak kdekdo si na ně vždy stěžoval, že chtějí být reakčnější než reakcionáři, a co je ještě horší, že chtějí být víc vládou než národní vláda. Pomyslíme-li na smutné zkušenosti, které nedávno udělali ve Švýcarsku, jsme ochotni uznat, že jejich výstrahy nám, abychom se vyvarovali opačné krajnosti a obdobných nebezpečí, jsou diktovány velkomyslností hodnou prvních křesťanů. Děkujeme jim za to.

Napsal K. Marx kolem 17. prosince 1847
Otištěno francouzsky
v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung",
čís. 101 z 19. prosince 1847
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

LAMARTINE A KOMUNISMUS

Brusel 24. prosince. Francouzské listy přinášejí zase jednou dopis od pana Lamartina. Tentokrát se tento poetický socialista na Cabetovo vyzvání konečně vyslovuje otevřeně o komunismu. Zároveň slibuje, že co nejdříve promluví o tomto „důležitém předmětu" *podrobně*. Prozatím se spokojuje několika stručnými věštckými výroky:

„Můj názor na komunismus," praví, „se dá shrnout v jediný *pocit* (!), a to takovýto: kdyby mi Bůh svěřil společnost divochů, abych je civilisoval a udělal z nich kulturní lidi, první institucí, kterou bych jim dal, by bylo vlastnictví."

„Že si člověk přisvojuje živly," pokračuje dále pan Lamartine, „to je zákon přírody a podmínka života. Člověk si přisvojuje vzduch tím, že dýchá, prostor tím, že jím kráčí, půdu tím, že ji obdělává, dokonce i čas tím, že se zvěčňuje ve svých dětech; vlastnictví je organisací životního principu ve vesmíru; komunismus by znamenal smrt práce a celého lidstva."

„Váš sen," utěšuje nakonec pan Lamartine pana Cabeta, „je příliš krásný pro tuto zemi."

Pan Lamartine tedy bojuje proti komunismu, ale bojuje nejen proti komunistickému systému, nýbrž bije se za „věčnost soukromého vlastnictví". Neboť jeho „pocit" mu praví trojí: 1) že vlastnictví člověka civilisuje, 2) že je organisací životního principu ve světě a 3) že jeho opak, komunismus, je příliš krásným snem pro tento špatný svět.

Pan Lamartine nesporně „cítí" lepší svět, v němž je „životní princip" jinak „organisován". Ale v tomto zkaženém světě je „přisvojování" životní podmínkou, to se nedá nic dělat.

Není nutno rozebírat zmatený pocit pana Lamartina, aby se ukázaly jeho rozpory. Chceme poznamenat jen jedno. Pan Lamartine se domnívá, že dokázal věčnost buržoasního vlastnictví, když poukázal na to, že vlastnictví všeobecně tvoří přechod ze stavu divošství k civilisaci, a když naznačil, že dýchání a plození dětí, stejně jako soukromé vlastnictví ve společnosti, předpokládá vlastnické právo.

Pan Lamartine nevidí rozdíl mezi obdobím přechodu od divošství k civilisaci a naší dobou, právě tak jako nevidí rozdíl mezi „přisvojováním" vzduchu a „přisvojováním" společenských výrobků; obojí je přece „přisvojování", stejně jako obě epochy jsou „obdobími přechodu"!

Pan Lamartine bude bezpochyby mít ve své „podrobné" polemice proti komunismu příležitost z těchto všeobecných frází, jež pramení z jeho „pocitu", „logicky" vyvodit množství frází ještě všeobecnějších. — Snad potom budeme mít i my příležitost posvítit si „podrobněji" na jeho fráze. – Zatím se spokojíme s tím, že našim čtenářům sdělíme „pocity", jež staví proti „pocitům" pana Lamartina jeden monarchisticko-katolický list. Ve svém včerejším čísle se totiž „Union monarchique" pouští do páně Lamartinových pocitů takto:

„Tady to vidíme, jak tito buditelé lidstva nechávají lidstvo bez vedení. Nešťastníci! Vzali chudákovi Boha, jenž mu byl útěchou; vzali mu nebe; nechali člověka samotného s jeho strádáním, s jeho bídou. A pak přijdou a řeknou: Chceš, aby ti patřila země; není tvoje. Chceš užívat darů života; patří jiným. Chceš mít účast na bohatství; to nejde; zůstaň chudý, zůstaň nahý, zůstaň opuštěný — zemři!"

„Union monarchique" utěšuje proletáře bohem. „Bien public", časopis pana Lamartina, je utěšuje „životním principem".

Napsal K. Marx 24. prosince 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 103 z 26. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

LISTY „RÉFORME“ A „NATIONAL“

Banket v Lille vyvolal mezi „Réforme“ a „National“ spor, který nyní dospěl k úplné roztržce mezi oběma listy.

Skutečnosti jsou takové:

Od té doby, co se začaly pořádat reformní bankety, přiklonil se „National“ ještě otevřeněji než dosud k dynastické oposici[198]. V Lille odešli pan Degeorge z „Nationalu“ s Odilonem Barrotem z banketu. „National“ sám se o lillském banketu vyslovil více než dvojznačně. Když ho „Réforme“ vyzvala, aby se vyjádřil jasněji, odmítl pod záminkou, že se nechce s tímto listem pouštět do polemiky. To ovšem naprosto nebyl důvod, proč by byl nemohl vyslovit svůj názor na fakt sám. Zkrátka, „Réforme“ to nenechala jen tak a nakonec napadla pana Garniera-Pagèse z „Nationalu“ pro jakousi řeč, v níž popíral existenci tříd a v níž se mu buržoasie a proletariát rozplynuly ve všeobecné frázi o „citoyens français“*. A tu konečně „National“ prohlásil, že bude své přátele hájit proti listu, který podezírá všechny dobré vlastence, jako je Carnot, Garnier-Pagès atd.

„National“, který byl brzy ve všem všudy poražen, nevěděl si nakonec jiné rady než nařknout „Réforme“ z komunismu.

„Mluvíte o neurčitých snahách, teoriích a systémech, které vznikají v lidu. Káráte nás, že otevřeně napadáme tyto — řekněme to rovnou — komunistické snahy. Nuže tedy, vyjádřete se přímo: jste pro komunismus, nebo proti němu? My prohlašujeme bez obalu, že nemáme nic společného s komunisty, s těmito lidmi, kteří popírají vlastnictví, rodinu, vlast. Až se rozpoutá boj, nebudeme bojovat za tyto hnusné snahy, nýbrž proti nim. Neuzavřeme mír s takovými nenávistnými fantasiemi, nebudeme shovívavě trpět tento nesmyslný a divoký (sauvage) systém, který dělá z člověka zvíře, strhává ho do zvířecího stavu (le réduit à l'état de brute). A vy si myslíte, že lid půjde s vámi? Že se vzdá té trošky majetku, jejž si vydobyl v potu tváře, že se vzdá rodiny, vlasti? Vy si myslíte, že si lid dá někdy namluvit, že je jedno, zda se dostaneme do područí rakouského despotismu, zda Francii rozkouskují cizí mocnosti?“

* — francouzských občanech. *(Pozn. red.)*

K takovým argumentům proti komunismu připojuje „National“ své plány na zlepšení situace dělníků: poštovní reformu, finanční reformu, daň z přepychu, státní podpory, zrušení městských cel[199], svobodnou konkurenci.

Vyvracet směšné představy listu „National“ o komunismu nestojí za to. Komické je jen to, že „National“ stále ještě straší hrozící invasí „velmocí“, pořád si ještě představuje, že za Rýnem a za Kanálem míří na Francii miliony bodáků a na Paříž jícny statisíců děl. „Réforme“ na to docela správně odpověděla: Dojde-li k invasi králů, budou nám hradbou nikoli pařížská opevnění, nýbrž národy samy.

„Réforme“ odpovídá na shora citovaný článek „Nationalu“:

„Nejsme komunisté, a to z toho důvodu, že komunismus nepřihlíží k zákonům výroby, že se nestará o to, aby se vyrábělo také dost pro celou společnost. Ale ekonomické návrhy komunistů jsou nám bližší než návrhy ‚Nationalu‘, který beze všeho přijímá principy dnešní buržoasní ekonomie. Budeme i nadále hájit komunisty proti policii a ‚Nationalu‘, protože jim přinejmenším přiznáváme právo na diskusi a protože doktríny vycházející od dělníků samých vždy zasluhují pozornosti.“

Děkujeme „Réforme“, že se tak energicky zastala skutečné demokracie proti „Nationalu“. Děkujeme „Réforme“, že hájí proti „Nationalu“ komunismus. Rádi uznáváme, že hájila komunisty pokaždé, když je vláda pronásledovala. Ze všech pařížských listů *jedině* „Réforme“ hájila materialistické komunisty, když je pan Delangle pohnal před soud;[200] pan Cabet tehdy div nedával za pravdu vládě proti materialistům. Těší nás, že „Réforme“ i v těch víceméně nevyvinutých formách, v nichž komunismus dosud vystupoval, objevila jádro, které je jí bližší než názory stoupenců buržoasní

ekonomie. My naproti tomu doufáme, že jí budeme moci zakrátko dokázat, že komunismus, jak *my* jej hájíme, je ještě spřízněnější se zásadami „Réforme" než s komunismem v té podobě, jak se dosud uplatňoval ve Francii a jak se teď částečně přestěhovává za hranice.

Svým odsouzením listu „National" vyslovuje ostatně „Réforme" jen mínění, k němuž německá, anglická, belgická demokracie a vůbec všechna demokracie kromě francouzské došla už dávno.

Napsal B. Engels koncem prosince 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 104 z 30. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

ŘEČ LOUIS BLANCA NA BANKETĚ V DIJONU

Ve zprávě o dijonském banketu podrobuje „Northern Star" řeč pana Louis Blanca kritice, s kterou naprosto souhlasíme.[201] Sjednocení demokratů různých národů nevylučuje vzájemnou kritiku. Naopak je bez takové kritiky nemožné. Bez kritiky není dorozumění a tudíž ani jednoty. Přetiskujeme tu poznámky z „Northern Star", abychom i my protestovali proti předsudkům a ilusím, které jsou naprosto neslučitelné s tendencemi moderní demokracie a jichž je proto třeba se vzdát, má-li se sjednocení demokratů různých národů stát něčím víc než pouhou frází.

Pan Blanc řekl na banketu v Dijonu:

„Demokracie potřebuje jednotu. A nikdo ať se nemýlí; myslíme a pracujeme nejen pro Francii, nýbrž pro celý svět, neboť budoucnost Francie, to je budoucnost lidstva. Skutečně. Jsme v té zvláštní situaci, že aniž přestáváme být národní, jsme nutně kosmopolité, ba dokonce jsme víc kosmopolitní než národní. Kdo si říká *demokrat* a zároveň chce být *Angličanem*, ten *zapírá* dějiny své vlastní země, neboť anglický přínos dějinám byl vždy boj za egoistické cíle, proti ‚fraternité'*. Stejně tak by zapřel dějiny své země Francouz, který by nechtěl být zároveň kosmopolitou; neboť kdykoli Francie dobyla vítězství nějaké ideji, bylo to vždy zároveň ku prospěchu celému světu. Vážení pánové! Za křižáckých tažení, kdy se Evropa vydala dobýt Svatého hrobu, vzala Francie toto hnutí pod svá ochranná křídla. Později, když nám katoličtí kněží chtěli vnutit jho papežské

* — bratrství. *(Pozn. red.)*

nadvlády, hájili galikánští biskupové svobodu svědomí. A kdo v posledních dnech staré monarchie podporoval mladou republikánskou Ameriku? Francie, vždy Francie! A to, co platilo dokonce i o monarchické Francii, to by nemělo platit o Francii republikánské? Kde najdeme v letopisech dějin něco, co by se byť zdaleka podobalo oné obdivuhodné, sebeobětavé nezištnosti francouzské republiky, jež zbrocena krví prolitou na našich hranicích i na popravišti neváhala prolít krev ještě za své batavské bratry! Ať poražena nebo vítězná, ozařovala i své nepřátele paprsky svého génia! Ať Evropa proti nám vyšle šestnáct armád, my jí na oplátku pošleme svobodu!"

„Northern Star" k tomu poznamenává:

Nechceme naprosto snižovat heroické boje francouzské revoluce nebo upírat velkým mužům republiky zásluhy o svět. Ale přesto se domníváme, že vztah Francie a Anglie ke kosmopolitismu je v uvedeném úryvku charakterisován naprosto nesprávně. Rozhodně popíráme, že by předrevoluční Francie měla kosmopolitní* ráz, jak se tu tvrdí. Doba Ludvíka XI. a doba Richelieuova nechť slouží jako příklady! Ale co vlastně tvrdí pan Louis Blanc o Francii? „Kdykoli Francie dobyla vítězství nějaké ideji, bylo to vždy zároveň ku prospěchu celému světu." Nu, my se domníváme, že pan Blanc by nám nemohl jmenovat žádnou zemi na světě, která by se v tom od Francie lišila nebo mohla lišit. Vezměme např. Anglii, kterou pan Blanc staví přímo proti Francii. Anglie vynalezla parní stroj, Anglie postavila železnice, dvě věci, které podle našeho názoru vyváží hezkých pár idejí. Nu dobrá! Vynalezla je Anglie pro sebe nebo pro celý svět? Francouzi se holedbají, že všude šíří civilisaci, zejména v Alžírsku. A kdo rozšířil civilisaci v Americe, Asii, Africe a Austrálii, ne-li Anglie?[202] Kdo založil právě onu republiku, na jejímž osvobození měla Francie určitý podíl? Anglie – vždy Anglie! Jestliže Francie podporovala americkou republiku v jejím boji za osvobození z anglické tyranie, osvobodila Anglie dvě stě let předtím holandskou republiku ze španělského útisku. Jestliže Francie koncem minulého století dala celému světu zářný příklad, nesmíme přejít mlčením tu skutečnost, že Anglie dala tento příklad o 150 let dříve a že tehdy Francie nebyla ještě ani natolik připravena, aby tohoto

* Slov „kosmopolitismus" a „kosmopolitní" se tu nepoužívá ve smyslu buržoasního kosmopolitismu, jehož projevy v řeči Louis Blanca se právě v tomto článku kritisují, nýbrž slovo „kosmopolitní" se tu chápe ve smyslu „všelidský", „prost nacionálních předsudků". *(Pozn. red.)*

příkladu následovala. A co se týče *idejí*, které tolik zpopularisovali francouzští filosofové 18. století, takový Voltaire, Rousseau, Diderot, d'Alembert a jiní, kde tyto ideje vznikly, ne-li v Anglii? Nedopusťme, aby se zapomnělo na Miltona, prvního obhájce královraždy, Algernona Sydneye, Bolingbroka a Shaftesburyho pro jejich skvělejší francouzské následovníky!

„Angličan, který si říká demokrat, zapírá dějiny své země," praví pan Blanc.

Nu dobrá! My pokládáme za nejcharakterističtější znak pravé demokracie, že *musí* zapřít svou zemi, že *musí* odmítnout odpovědnost za minulost plnou bídy, tyranie, třídního útlaku a pověry. Nechť Francouzi nejsou mezi ostatními demokraty výjimkou; nechť na sebe neberou odpovědnost za činy svých bývalých králů a aristokratů! Co tedy pan Blanc omylem pokládá za nedostatek anglických demokratů, pokládáme my za velkou přednost, totiž že *musí* chtěj nechtěj odvrhnout minulost a dívat se jen do budoucnosti.

„Francouz," říká pan Blanc, „je nutně kosmopolitou." Ano, ale ve světě, kde by vládl jen francouzský vliv, francouzské mravy, zvyky, ideje a politické poměry! Ve světě, kde by každý národ přijal charakteristické vlastnosti francouzské národnosti! Ale právě proti tomu musí demokraté jiných národů protestovat. Jsou připraveni vzdát se nepěkných rysů své vlastní národní povahy, ale očekávají totéž od Francouzů. Rozhodně jim nestačí ujišťování Francouzů, že už jako Francouzi *jsou* kosmopolity. Takové ujišťování není v jádře nic jiného než požadavek, aby se všichni ostatní stali Francouzi.

Srovnejte to např. s Německem. Německo je vlastí nesčíslných vynálezů — např. knihtisku. Německo zrodilo, jak se všeobecně uznává, mnohem víc vznešených a kosmopolitních myšlenek než Francie a Anglie dohromady. A v praxi bylo Německo nakonec vždy pokořeno, zklamáno ve svých nadějích. Německo může nejlépe vyprávět, jaký byl ve skutečnosti francouzský kosmopolitismus. Ve stejné míře, jako si může Francie stěžovat na věrolomnost anglické politiky, zakusilo Německo věrolomnost francouzské politiky od Ludvíka XI. až po Ludvíka Filipa. Kdybychom chtěli

použít měřítek pana Blanca, byli by pravými kosmopolity Němci. Ale němečtí demokraté si ani zdaleka nedělají takové nároky.

Napsal B. Engels koncem prosince 1847
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 104 z 30. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

CHARTISTICKÁ AGITACE

Od zahájení parlamentu nabyla chartistická agitace ohromného rozsahu. Sepisují se petice, pořádají se veřejné schůze, představitelé strany jezdí po celé zemi. Kromě velké celonárodní petice za Lidovou chartu, pro niž chtějí tentokrát získat čtyři miliony podpisů, předložili chartisté lidu další dvě petice za chartistickou Pozemkovou společnost; obsah první z nich, kterou napsal O'Connor a která byla uveřejněna tento týden v „Northern Star", lze stručně shrnout takto:

„Veleváženým poslancům Velké Británie a Irska, shromážděným v parlamentě.

Pánové!

My níže podepsaní členové chartistické Pozemkové společnosti, povoláním dělníci, majíce na zřeteli, že nadměrná spekulace s produkty naší práce, neomezená konkurence a neustálý růst mechanických výrobních prostředků omezily všude poptávku po naší práci;

že tou měrou, jak rostou mechanické výrobní prostředky, upadá ruční práce a dělníci ztrácejí zaměstnání;

že vaše nedávné rozhodnutí dočasně zastavit práci na stavbě železnic připraví o zaměstnání tisíce dělníků, kteří zaplaví trh práce, a tím bude zaměstnavatelům umožněno, aby znovu snížili již tolikrát snížené mzdy;

že přece nežádáme nic víc, než abychom mohli být živi z výsledků své práce;

že odmítáme jakýkoli druh chudinské daně jakožto urážku a jakožto opatření, jež umožňuje kapitalistům vytvářet reservu, kterou mohou kdykoli vrhnout na trh práce, aby mohli snižovat mzdy, využívajíce vzájemné konkurence mezi dělníky;

že nedovede-li již tovární průmysl dát zaměstnání proletářským masám,

které zplodil, zemědělská výroba stále ještě poskytuje široké pole pro uplatnění naší práce, neboť je dokázáno, že při patřičném vynaložení práce dal by se výnos půdy v naší zemi zvýšit přinejmenším čtyřnásobně;

že jsme v důsledku toho založili společnost pro nákup pozemků, na nichž by každý z nás mohl se svou rodinou žít z výtěžku své práce, aniž by byl na obtíž obci nebo odkázán na soukromou dobročinnost a aniž by svou konkurencí snižoval mzdy ostatních dělníků;

majíce to všechno na zřeteli, prosíme vás, pánové, abyste ráčili vydat zákon, který by osvobozoval *Pozemkovou společnost* od placení kolkovného a také obecních poplatků za cihly, stavební dříví a jiný materiál, a abyste hlasovali pro *předlohu zákona*, která vám bude v této věci předložena."

Tuto předlohu chystá rovněž Feargus O'Connor a zanedlouho ji předloží parlamentu.

Druhá petice žádá, aby neobdělávané obecní pozemky byly vráceny lidu. Tyto pozemky, které se už třicet let prodávají po velkých lánech velkým vlastníkům, mají být podle této petice rozděleny na malá políčka a pronajaty anebo prodány za výhodných podmínek venkovským dělníkům. Tato petice byla schválena na velké veřejné schůzi v Londýně, kde ji v nepřítomnosti O'Connora, který byl zaneprázdněn v parlamentu, doporučovali redaktoři „Northern Star" pánové Harney a Jones. Petice byla také přijata na velkém shromáždění v Norwichi, kde se za ni postavil ve skvělé a strhující řeči pan Jones, jeden z nejlepších řečníků, jaké Anglie má.

A konečně byla celonárodní petice přijata na mohutném shromáždění v Londýně. Hlavními řečníky na tomto shromáždění byli pánové Keen, Schapper (Německo) a Harney. Zejména Harneyův projev vynikal demokratickou rozhodností.

„Celý náš sociální a politický systém", řekl, „je jen nestvůrná snůška lží a klamu ve službách zahalečů a bezostyšných pokrytců.

Podívejte se na církev. Arcibiskupové a biskupové pobírají ohromné platy, kdežto na faráře, tyto církevní nádeníky, zbude sotva pár liber ročně. V podobě desátků okradou kněží lid o několik milionů ročně; původně byly desátky z valné části určeny na udržování kostelů a na podporu chudých; dnes se na tyto účely pamatuje zvláštními daněmi a celý výnos desátků strčí církev do kapsy. Řekněte, není tato církev organisovaný podvod? (Potlesk).

Podívejte se na naši poslaneckou sněmovnu. Nezastupuje lid, ale aristokracii a buržoasii a šest sedmin dospělých mužů v zemi odsuzuje k politickému otroctví tím, že jim odpírá volební právo. Není tato sněmovna legalisovaný podvod? (Bouře potlesku.)

Podívejte se na ty ctihodné lordy, kterými nepohne zoufalý nářek celé země, každý večer se scházejí a klidně čekají, až jim poslanci pošlou návrh výjimečného zákona. Je tu mezi vámi někdo, kdo by mi dovedl říci, k čemu je nám takový zaopatřovací ústav pro přestárlé, kdo by si troufal hájit tento dědičný podvod? (Potlesk.)

Úcta k monarchii, tomuto slavnému důkazu moudrosti našich předků, mi samozřejmě nedovoluje mluvit jinak než velice loajálně o takové zajímavé osobnosti, jako je královna Viktorie, která rok co rok povije jednu řeč a jedno královské miminko. (Smích.) Řeč jsme právě dostali, a soudě podle toho, co píší noviny, miminko bude v březnu. Její Veličenstvo milostivě projevilo velký zájem o strádání svého lidu, obdivuje se jeho trpělivosti a slibuje mu další dítě. Co se toho týče, ouvej, nikdy neslibuje nadarmo! (Výbuch smíchu.) Dále tu máme prince Alberta, který vynalézá nové tvary klobouků, krmí vepře, kromě toho je vynikajícím polním maršálkem a za všechny tyto služby si dává vyplácet pakatel třicet tisíc liber ročně. Ach kdepak, občané, kdepak, monarchie není podvod." (Smích a potlesk.)

Proti tomuto obrazu oficiální společnosti postavil řečník obraz utrpení lidu a v závěru navrhl přijetí celonárodní petice za Lidovou chartu. Petice byla jednomyslně přijata. Až obejde celou zemi, předloží ji pan Duncombe poslanecké sněmovně. Pošlu vám překlad, hned jak seženu kopii.

Napsal B. Engels koncem prosince 1847
Otištěno v listu „La Réforme"
z 30. prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

„USPOKOJENÁ“ VĚTŠINA. – GUIZOTŮV NÁVRH „REFORMY“. – PODIVNÉ NÁZORY pana GARNIERA-PAGÈSE. – DEMOKRATICKÝ BANKET V CHALONU. – ŘEČ pana LEDRU-ROLLINA. – DEMOKRATICKÝ KONGRES. – ŘEČ pana FLOCONA. – LISTY „RÉFORME“ A „NATIONAL“

Zasedání francouzských sněmoven bylo zahájeno a my teď budeme velmi brzy mít to potěšení vidět, jaký účinek měla agitace za reformu na dvě stě dvacet pět „uspokojených“ členů většiny. Uvidíme, budou-li také uspokojeni tím, jak Guizot ve švýcarské otázce zesměšnil Francii před celou Evropou. Ostatně, tato vypasená, korupčnická a zkorumpovaná, spekulantská, švindléřská, příživnická a zbabělá většina dokáže spolknout i to a klidně řekne své „amen“ ke kousku, který Palmerston sehrál na oplátku za španělské sňatky svému váženému kolegovi Guizotovi,[203] a prohlásí, že Francie nikdy nebyla tak veliká, slavná, vážená, tak „uspokojená“ jako právě teď.

A právě v této chvíli všechny pařížské noviny, od „Débats“ až po „Réforme“, diskutují tak otevřeně, jak to jen za daných okolností jde, o tom, co se stane, až Ludvík Filip zemře. „Débats“, poděšen rozkolem uvnitř většiny, ji denně varuje, že tato nevyhnutelná událost, ať už k ní dojde kdykoli, bude signálem k tomu, aby

si všechny politické strany vjely navzájem do vlasů; že tehdy „republikanismus“, „komunismus“, „anarchismus“ a „terorismus“ atd. vyrazí ze svých podzemních skrýší a budou šířit zkázu, hrůzu a ničení; že Francie bude ztracena, že bude po svobodě, bezpečnosti, vlastnictví, nedokáží-li přátelé pořádku (samozřejmě pan Guizot a spol.) udržet tyto síly pevně na uzdě; že tato nebezpečná chvíle může nastat každým dnem; a nedostane-li se panu Guizotovi podpory, aby se udržel ve svém úřadě, bude veta po všem. Jiné noviny, „Presse“, „Constitutionnel“, „Siècle“, zase tvrdí, že to bude právě naopak, že na zemi se snesou všechny hrůzy krvavé revoluce, nebude-li ve chvíli, kdy král zemře, hanebný rozvratník Guizot nahrazen politickým hrdinou toho kterého listu, panem Girardinem, Thiersem nebo O. Barrotem. Radikální listy, jak hned uvidíme, se dívají na tuto otázku z jiného hlediska.

A tak i „Débats“ nepřímo připouští, že „uspokojená“ Francie čeká jen na vhodnou chvíli, aby projevila svou neuspokojenost způsobem, který poděšená měšťácká fantasie listu „Débats“ líčí velmi pochmurnými barvami. „Uspokojeným“ dvěma stům dvaceti pěti je to ovšem jedno. Mají svou vlastní logiku. Je-li lid spokojen, není proč měnit systém. Je-li nespokojen, je pak třeba držet se tohoto systému tím úporněji; protože kdyby se ustoupilo jen o píď, rozpoutaly by se naráz všechny hrůzy revoluce. Ať se děje co děje, tito buržoové z toho vždy vyvodí jedno, totiž že jsou nejlepšími vládci země.

Avšak Guizot je přece jen ochoten povolit maličkou reformu. Zamýšlí doplnit voličské seznamy o „vzdělance“, tzn. o všechny osoby, které mají akademický titul, o advokáty, doktory a jiné takové šarlatány. Skvělá reforma, jen co je pravda! Ale přesto to bude stačit vyrazit zbraň z rukou „pokrokovým konservativcům“, nebo jak si teď říkají, „konservativní oposici“ – z nedostatku jiné činnosti mění totiž každého čtvrt roku alespoň své jméno. Reforma bude zároveň těžkou ranou i pro pana Thierse, který poslal svého nejbližšího pomocníka pana Duvergiera de Hauranne, aby řečnil na reformních banketech, a sám zatím potichoučku připravoval vlastní plán reformy, s kterou chtěl překvapit sněmovnu a která je úplně totéž, co teď navrhuje jeho sok Guizot.

A vůbec, dá se očekávat, že se ve sněmovnách strhne velký nářek, křik a rámus; ale myslím, že se pan Guizot od svých věrných dvou set pětadvaceti nemusí ničeho vážného obávat.

Tolik pokud jde o situaci v oficiálních kruzích. Mezitím reformní bankety a polemika mezi listy „National" a „Réforme" pokračovaly. Spojená oposice, tj. levý střed (strana pana Thierse), levice (strana pana Odilona Barrota) a „rozumní radikálové" („National") uspořádali bankety v Castres, Montpellieru, Neubourgu a jinde; krajní demokraté („Réforme") uspořádali banket v Chalonu. Hlavním řečníkem na banketech v Montpellieru a Neubourgu byl pan Garnier-Pagès, bratr známého demokrata*, který zemřel před několika lety. Ale pan Garnier-Pagès ml. se vůbec nemůže měřit se svým bratrem; nemá ani trochu té energie, odvahy a nekompromisního ducha, jež zajistily zemřelému vůdci francouzské demokracie tak významné postavení. V Neubourgu vystoupil pan Garnier-Pagès ml. s řadou tvrzení, která dokazují, že nemá vůbec ponětí o současném stavu společnosti, a proto ani o prostředcích, jak tento stav zlepšit. Zatímco se celá moderní demokracie opírá o ten základní fakt, že moderní společnost je nenávratně rozdělena na dvě třídy – na buržoasii čili vlastníky všech výrobních prostředků a všech výrobků, a proletáře, kteří nemají k obživě nic než svou práci; že tato druhá třída je sociálně i politicky utlačována první třídou; zatímco se všeobecně uznává, že moderní demokracie ve všech zemích usilují o to, aby politická moc přešla z rukou buržoasie do rukou dělnické třídy, jež tvoří ohromnou většinu lidu – pan Garnier přes všechna tato fakta umíněně tvrdí, že rozdělení obyvatelstva na buržoasii a dělnickou třídu ve skutečnosti neexistuje, že to je zlovolný výmysl pana Guizota, jehož cílem je rozdvojit lid; na rozdíl od Guizota je prý přesvědčen, že všichni Francouzi jsou si rovni, že všichni mají stejné životní podmínky a že ve Francii jsou jen *francouzští občané*! Podle pana Garniera-Pagèse je tedy monopolisace všech výrobních prostředků v rukou buržoasie, vydávající proletáře na milost a nemilost ekonomickému zákonu mzdy, podle něhož dostane dělník za svou práci jen to nejnutnější pro svou obživu, rovněž výmyslem pana

* — Etienna Josepha Louis Garniera-Pagèse. *(Pozn. red.)*

Guizota! Podle něho celý ten urputný boj, který nyní probíhá mezi prací a kapitálem ve všech civilisovaných zemích světa, boj, jehož jednotlivé fáze charakterisuje tvoření dělnických spolků, odborových organisací, vraždy, vzpoury a krvavá povstání — boj, jehož realitu dosvědčují proletáři zastřelení v Lyonu, Prestonu, Dlouhé Bělé, Praze,[204] tento boj podle něho nemá hlubší podklad než lživé tvrzení francouzského profesora! Pan Garnier-Pagès neříká vlastně nic jiného než: „Jen ať si kapitalisté dál monopolisují všechny výrobní síly, ať dělníci dál třou bídu s nouzí, my jim jejich strádání vynahradíme tím, že jim udělíme *titul* občana!" Ale ano, pan Pagès by za určitých okolností a s určitými výhradami snad i souhlasil s tím, aby lid dostal volební právo; ale jen ať jej nikdy ani nenapadne využít tohoto daru a prosadit opatření, která by od základu změnila dnešní způsob výroby a rozdělování bohatství – vždyť to by časem vedlo k tomu, že by řízení výrobních sil země přešlo do rukou všeho lidu a skoncovalo se všemi soukromými „chlebodárci"! „Réforme" měla úplně pravdu, když tohoto ctihodného pána nazvala *buržoasním radikálem.*

Krajní demokraté uspořádali, jak jsem se už zmínil, jen jeden banket, ale stál za to a vydal za deset banketů koaliční strany. K slavnostnímu obědu v Chalon-sur-Saône zasedlo víc než dva tisíce občanů. Představitelé listu „National" byli pozváni, ale, což je velmi příznačné, nepřišli. Stoupenci „Réforme" měli tedy volné ruce. Pan Ledru-Rollin, kterého „National" nazval vůdcem krajně demokratické strany, se tu skutečně podjal této role. Vysvětlil svou posici a posici své strany tím, že podal skvělý přehled různých fází, jimiž prošla francouzská demokracie od roku 1789. Potom odmítl útoky „Nationalu", sám se na tyto noviny obořil a navrhl, aby byl jmenován smírčí soud z demokratů ze všech částí Francie – polovina z každé strany – který by rozsoudil spor mezi „Réforme" a „National".

„A potom," pravil, „až si francouzská demokracie vyřeší tento vnitřní spor, nebylo by dobře, aby navázala spojení s demokraciemi jiných národů? V této chvíli probíhá v Evropě velké hnutí mezi všemi vyděděnými, trpícími bídou a hladem. Nastal čas je utěšit, posílit a navázat s nimi spojení. Uspořádejme kongres demokratů všech národů, teď, když ztroskotal kongres králů! V Evropě je republika, která na svém území právě vydobyla vítězství demokracii

— je to Švýcarsko, země hodná toho, aby přijala na své svobodné půdě demokraty všech národů! A tak dovolte, občané, abych zakončil dvojím přípitkem: ‚Za jednotu francouzské revoluce! Za jednotu demokracie všech zemí!'"

Tento projev vyvolal bouřlivý potlesk a zcela po zásluze. Máme upřímnou radost z řečnického úspěchu pana Ledru-Rollina v Chalonu, ale zároveň musíme protestovat proti jednomu ukvapenému výroku, i když jej řečník jistě pronesl bez urážlivého úmyslu. Pan Ledru-Rollin říká, že pro francouzské demokraty nastal čas utěšit a posílit trpící dělníky ostatních národů. Jsme přesvědčeni, že demokraté *žádné země* nestojí o utěšování, ať už od kohokoli. Obdivují se revoluční hrdosti francouzských demokratů, ale vyhrazují si pro sebe právo být právě tak hrdí a nezávislí. Čtyři miliony anglických chartistů mají rozhodně dost síly, aby se samy vyrovnaly se svými úkoly. I když máme radost, že se francouzská demokracie tak nadšeně chápe myšlenky demokratického kongresu a spojenectví demokratů všech zemí, očekáváme především naprostou vzájemnost a rovnost. Každé spojenectví, které by neuznávalo tuto rovnost jako svůj základ, bylo by protidemokratické. Avšak známe velmi dobře hluboce demokratické smýšlení představitelů „Réforme", a proto nepochybujeme, že s tím budou souhlasit; jen bychom byli rádi, kdyby si v zájmu společné věci odvykli určitý způsob vyjadřování, který ani nevyjadřuje jejich skutečné smýšlení a je jen dědictvím z doby, kdy francouzskou demokracii představoval jedině „National".

Na témž banketu mluvil pan Flocon k přípitku „na zdar lidských a občanských práv". Přečetl deklaraci práv Národního konventu[205] a prohlásil o ní, že dodnes věrně obráží opravdu demokratické zásady. Proti tomu, co nazval pravou francouzskou zásadou, postavil dnešní systém vlády peněz, který snižuje člověka až pod úroveň tažného dobytčete, protože za tohoto systému je lidí přebytek a člověk, není-li poptávka po jeho práci, stojí víc, než co in natura poskytuje. Podle země, kde se tento systém nejprve objevil, nazval jej anglickým.

„A hle!" řekl, „zatímco anglický systém proniká do vlasti revoluce, anglický lid se snaží střást jho tohoto systému ze své šíje a vpisuje na své prapory slavné heslo: ‚Volnost, rovnost, bratrství!' A tak trpkou ironií osudu, o niž není v dějinách nouze, bude si muset národ, který první dal světu pravdu, ale pak

znovu upadl do tmy a nevědomosti, vypůjčit u svých sousedů revoluční tradice, které si sám nedokázal uchovat. Necháme to dojít tak daleko? Ne, nikdy, dokud budou existovat demokraté, jako jste vy, a shromáždění, jako je toto! Ne, my nikdy nebudeme podepírat zpuchřelou budovu těchto anglických institucí, kterou už nechtějí podepírat ani sami Angličané! (Volání „Ne! Ne!") Nuže tedy — k stanům svým, ó Izraeli! Každý nechť stane pod svým praporem! Každý nechť se bije za svou víru! Zde na naší straně: demokracie s pětadvaceti miliony proletářů, které má osvobodit, které zdraví jako občany, bratry, rovnoprávné a volné lidi; tam zdegenerovaná oposice se svými monopoly a aristokracií kapitálu! Oni mluví o snížení volebního censu na polovinu; my vyhlašujeme lidská a občanská práva! (Bouřlivý a dlouhotrvající potlesk, který končí tím, že všichni zpívají „Chant du Départ"[206].)"

Bohužel nemáme víc místa, abychom mohli uvést ještě další projevy, pronesené na tomto skvělém a vpravdě demokratickém banketu.

„Réforme" konečně donutila „National", aby se s ní pustil do *polemiky*. Přihlásila se k zásadám, které proklamoval pan Garnier-Pagès na montpellierském banketu v projevu o francouzské revoluci, ale zároveň upřela lidem jako pan Garnier, kteří obětovali zájmy demokracie panu Odilonu Barrotovi a buržoasní oposici, právo vystupovat jako zastánci zásad revoluce. To přimělo nakonec „National" uveřejnit odpověď, kde byl na oplátku napaden Ledru-Rollin. Hlavní námitky proti „Nationalu" byly: 1. Tyto noviny podporovaly stavbu bastil kolem Paříže, což vedlo k tomu, že odkaz revoluce je pod dozorem dvanácti set těžkých kusů. 2. Loni mlčely k pamfletu pana Carnota, kde tento pán lákal demokraty, aby se připojili k levému středu a levici, dopomohli představitelům tohoto směru co nejrychleji k vládním funkcím, a přitom se zřekli republikánských zásad a agitovali pro rozšíření volebního práva v rámci charty[207]. Skoro v téže době vystoupil s podobnými názory pan Garnier-Pagès mladší; v jeho pamfletu stálo, že nevyjadřuje mínění jen určitého jednotlivce, nýbrž celé jedné strany ve sněmovně. „Réforme" napadla jak projev pana Garniera, tak pamflet pana Carnota (syna význačného člena Konventu a republikánského ministra války*) a pokusila se pohnout „National", aby se k tomu vyjádřil. Ale „National" stále mlčel. „Réforme" správně tvrdila, že

* — Lazara Nicola Carnota. *(Pozn. red.)*

politika, kterou navrhují oba poslanci, by nakonec vedla jen k tomu, že by se demokratická strana dostala úplně pod kontrolu pánů Thierse a Barrota a přestala by existovat jako samostatná strana. 3. V době banketové kampaně za reformu prováděli stoupenci „Nationalu" prakticky tu politiku, kterou navrhoval pan Carnot. 4. „National" zavile a pomlouvačně útočil na komunisty, ale sám zatím nedokázal předložit ani jediný uskutečnitelný nebo účinný prostředek k odstranění bídy dělnické třídy.

Spor se vlekl přinejmenším týden. Nakonec se „National" stáhl z boje, který vedl velmi nemístným způsobem. Byl podle všech pravidel poražen, ale aby svou porážku zamaskoval, přijal nakonec návrh pana Ledruho na demokratický smírčí soud.

Můžeme jen vyjádřit naprostý souhlas s tím, jak si „Réforme" v tomto sporu počínala. Zachránila čest, nezávislost a sílu francouzské demokracie jako samostatné strany. Obhájila princip revoluce, který byl ohrožen politikou prováděnou listem „National". Vystoupila na obranu práv dělnické třídy proti pletichám buržoasie. Demaskovala ony buržoasní radikály, kteří chtěli lidu namluvit, že neexistuje třídní útisk, kteří nechtějí vidět, že v moderní společnosti vede jedna třída proti druhé strašnou občanskou válku, a kteří mají pro dělnickou třídu jen pár prázdných frází. „Réforme" nepřestala bojovat, dokud svého nadutého protivníka nedonutila, aby promluvil, aby kličkoval, couval, vysvětloval a nakonec ustoupil; je nutno říci, že „Réforme" si získala velké zásluhy o demokracii.

Napsal B. Engels začátkem ledna 1848
Otištěno v listu „The Northern Star",
čís. 533 z 8. ledna 1848,
s poznámkou redakce:
„Od našeho pařížského dopisovatele"

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VÝJIMEČNÝ ZÁKON PRO IRSKO A CHARTISTÉ[208]

Minulou středu vešel v platnost výjimečný zákon pro Irsko. Lord místodržitel spěšně použil despotické moci, kterou mu tento nový zákon dává; výjimečné zákony byly už zavedeny všude v hrabstvích Limerick a Tipperary, stejně jako v některých obvodech hrabství Clare, Waterford, Cork, Roscommon, Leitrim, Cavan, Longford a *Králova hrabství*[209].

Neví se ještě, co z tohoto hanebného opatření vzejde. Co se toho týče, známe už mínění třídy, v jejímž zájmu byl výjimečný zákon vydán, totiž mínění irských pozemkových vlastníků. Jejich noviny docela otevřeně prohlašují, že z toho nebude nic. A pro tohle se vyhlašuje v celé zemi stav obležení! Pro tohle devět desetin irských poslanců zapřelo svou vlast!

To je fakt. Deserce je všeobecná. Když se návrh zákona projednával, rozštěpila se i rodina O'Connellů; John a Maurice, synové nebožtíka *„osvoboditele"**, zůstali věrni své zemi, kdežto jejich bratranec Morgan O'Connell nejen pro návrh hlasoval, ale několikrát se za něj přimlouval. Jen osmnáct poslanců hlasovalo pro to, aby byl návrh bezpodmínečně zamítnut; jen dvacet poslanců hlasovalo pro doplňovací návrh pana Wakleyho, chartistického poslance z jednoho londýnského předměstí, který navrhoval, aby byla záro-

* — Daniela O'Connella. *(Pozn. red.)*

veň se zavedením výjimečného zákona provedena zvláštní opatření, odstraňující aspoň zčásti příčiny zločinů, jež se měly zamezit. A z těchto osmnácti a dvaceti hlasujících poslanců ještě k tomu byli čtyři nebo pět angličtí radikálové a dva z nich byli Irové zastupující anglické obvody. A tak se z celého sta poslanců, jež vysílá do parlamentu Irsko, našlo jenom dvanáct, kteří se vážně postavili proti návrhu zákona!

Byla to od smrti O'Connellovy první závažná diskuse o irské otázce. Mělo se v ní rozhodnout, kdo nastoupí na místo velkého agitátora, který dosud stál v čele Irska. Až do zahájení parlamentu byl pan John O'Connell v Irsku mlčky uznáván za nástupce svého otce. Ale když začala tato diskuse, brzy se ukázalo, že není vůbec s to vést stranu; kromě toho se panu Johnu O'Connellovi vynořil strašný sok ve Feargusu O'Connorovi. Vůdce demokratů, muž, o němž Daniel O'Connell prohlásil: „Pana F. O'Connora velmi rádi dáváme darem anglickým chartistům," tento muž se rázem stal vůdcem irské strany. To on navrhoval, aby se osnova zákona bez debaty zamítla; to on dokázal za sebou sjednotit veškerou oposici; to on ji vedl k tomu, aby vystupovala s námitkami při každém článku zákona, a tím co nejvíc oddaloval hlasování; to on shrnul ve svém projevu všechny argumenty oposice proti návrhu, to on konečně poprvé od roku 1835 přišel znovu s návrhem na *zrušení unie*[210], a něčeho takového by se byl neodvážil ani jeden irský člen parlamentu!

Irští poslanci se s tímto vůdcem smiřují jen velmi neradi. V hloubi duše jsou to prostě whigové, a demokratické úsilí pana O'Connora je jim značně proti srsti. O'Connor už jim nebude trpět, aby zneužívali agitace pro repeal k tomu, aby v zájmu whigů vyřídili torye, a až whigové dosáhnou svého, aby zapomněli i na samo jméno repeal. Ale irští poslanci usilující o zrušení unie se nemohou obejít bez takového vůdce, jako je O'Connor, a přestože se pokoušejí podrýt jeho nově rostoucí popularitu v Irsku, v parlamentě se musí podrobovat jeho vedení.

Až zasedání parlamentu skončí, vydá se O'Connor pravděpodobně na okružní cestu po Irsku, aby oživil agitaci pro repeal a založil irskou chartistickou stranu. Není pochyby, že splní-li

O'Connor tento plán, bude za půl roku stát v čele irského lidu. Až spojí ve svých rukou vedení demokratických sil všech tří království, bude mít postavení, jaké dosud nezaujímal žádný agitátor před ním, ba ani ne sám O'Connell.

Jak je toto budoucí spojenectví lidu obou ostrovů důležité, to nechť posoudí naši čtenáři sami. Až britská demokracie doplní své řady dvěma miliony odvážných a ohnivých Irů, půjde vpřed ještě rychleji a nešťastné Irsko konečně učiní rázný krok ke svému osvobození.

Napsal B. Engels 4. ledna 1848
Otištěno v listu „La Réforme"
z 8. ledna 1848,
s poznámkou redakce:
„Od našeho pařížského dopisovatele"

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

FEARGUS O'CONNOR A IRSKÝ LID

V prvním čísle „Northern Star" z roku 1848 je otištěno provolání k irskému lidu od *Fearguse O'Connora*, známého vůdce anglických chartistů a jejich zástupce v parlamentě. Toto provolání zaslouží, aby si je každý demokrat v plném znění přečetl a vzal k srdci; pro nedostatek místa je tu však nemůžeme otisknout.

Ale zanedbali bychom svou povinnost, kdybychom je přešli mlčením. Důsledky tohoto energického provolání k irskému lidu se velmi brzy účinně, viditelně a hmatatelně projeví. Feargus O'Connor, sám původem Ir, protestant a po víc než deset let vůdce a záštita velkého dělnického hnutí v Anglii, musí být od nynějška považován vlastně i za hlavu irských repealistů a stoupenců reformy. Právo na to mu dalo především jeho vystoupení v dolní sněmovně proti nově přijatému hanebnému „výjimečnému zákonu pro Irsko". A také jeho pozdější agitace za irské zájmy dokazuje, že právě Feargus O'Connor je muž, jakého Irsko potřebuje.

On to myslí s blahem milionů Irů opravdu vážně, repeal, tj. zrušení unie, čili požadavek samostatného irského parlamentu, není *pro něho* prázdným slovem, není mu záminkou, pod kterou by sháněl sobě a svým přátelům teplá místečka a dělal dobré soukromé obchody.

Ve svém provolání dokazuje irskému lidu, jak jej Daniel O'Connell, tento politický žonglér, frázemi o „repealu" třináct let podváděl a vodil za nos.

Staví se tu do patřičného světla i počínání Johna O'Connella, který je politickým dědicem svého otce a stejně jako on obětuje miliony důvěřivých Irů svým spekulacím a svému osobnímu prospěchu; všechny jeho řeči v dublinském „Sálu usmíření"[211], všechno jeho licoměrné ujišťování a všechny krásné fráze nemohou z něho smýt hanbu, kterou se potřísnil už dříve, ale hlavně teď, při debatách o „výjimečném zákonu pro Irsko" v dolní sněmovně.

Irský lid musí konečně prohlédnout a také prohlédne, a potom od sebe naráz odkopne celou tu bandu, která si říká repealisté a pod touto maskou se potají chechtá nad plnými měšci; a nejdál odkopne fanatického papežence a politického šejdíře Johna O'Connella.

Kdyby provolání neobsahovalo nic víc než toto, nevěnovali bychom mu zvláštní pozornost.

Jeho význam je však mnohem širší. Feargus O'Connor v něm totiž vystupuje nejen jako Ir, nýbrž také – a hlavně – jako anglický demokrat, jako chartista.

Jasnými slovy, srozumitelnými i nejprostšímu člověku, dokazuje irskému lidu, že je nutno napnout všechny síly a v nejužším svazku s dělnickou třídou Anglie, s chartisty, bojovat za uskutečnění šesti bodů „Lidové charty" (každoroční volby do parlamentu, všeobecné hlasovací právo, tajné hlasování, volitelnost bez majetkového censu, platy zástupcům lidu a rozdělení volebních obvodů podle množství obyvatelstva). Teprve až bude těchto šest bodů prosazeno, může „zrušení unie" přinést Irsku nějaký užitek.

Dále pak O'Connor ukazuje, že právě angličtí dělníci už dříve žádali v petici s třemi a půl miliony podpisů[212] spravedlnost pro Irsko a že i dnes zase angličtí chartisté v četných peticích protestují proti „výjimečnému zákonu pro Irsko", a konečně, že utiskovaná třída v Anglii i v Irsku buď bude společně bojovat a společně vítězit, nebo bude i dále společně po celý život úpět pod stejným jhem a ve stejné bídě, ve stejné závislosti na privilegované a vládnoucí třídě kapitalistů.

Nemůže být sebemenší pochyby o tom, že od nynějška se budou masy irského lidu stále těsněji přimykat k anglickým chartistům a postupovat s nimi podle společného plánu. Tím se o mnoho let

urychlí vítězství anglických demokratů a s ním i osvobození Irska. V tom právě tkví význam O'Connorova provolání k irskému lidu.

Napsal B. Engels začátkem ledna 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 3 z 9. ledna 1848

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ŘEČ O SVOBODĚ OBCHODU

PRONESENÁ 9. LEDNA 1848 NA VEŘEJNÉ SCHŮZI BRUSELSKÉHO DEMOKRATICKÉHO SDRUŽENÍ[218]

Pánové!

Zrušení obilních zákonů v Anglii je největší vítězství, jakého svobodný obchod v 19. století dosáhl. Ve všech zemích, kde mluví továrníci o svobodném obchodu, mají na mysli především svobodný obchod s obilím a surovinami vůbec. „Uvalit na zahraniční obilí ochranná cla je hanebnost, je to spekulace s hladem lidu."

Levný chléb, vysoké mzdy, cheap food, high wages, to prý je jediný cíl, pro který freetradeři v Anglii vydali miliony; a už svým nadšením nakazili i své bratry na kontinentě. A vůbec, žádají-li svobodný obchod, žádají jej proto, aby ulehčili dělnické třídě.

Ale divná věc! Lid, kterému tito pánové chtějí mermomocí obstarat laciný chléb, je velmi nevděčný. Laciný chléb má v Anglii právě tak špatný zvuk jako laciná vláda ve Francii. Lid vidí v těchto obětavých lidech, v takovém Bowringovi, Brightovi a spol., své největší nepřátele a nejnestoudnější pokrytce.

Je všeobecně známo, že boj mezi liberály a demokraty v Anglii je boj mezi freetradery a chartisty.

Podívejme se teď, jak angličtí freetradeři dokazovali lidu, že je vedou ušlechtilé pohnutky.

Továrním dělníkům říkali:

Clo z obilí je vlastně daň ze mzdy; tuto daň platíte velkým pozemkovým vlastníkům, těmto středověkým aristokratům; vaše bídné postavení je zaviněno drahotou základních životních potřeb.

Dělníci se zase ptali továrníků: Jak to, že za posledních třicet let, kdy náš průmysl dosáhl tak velkého rozmachu, klesla naše mzda o mnoho víc, než stoupla cena obilí?

Daň, kterou podle vašeho tvrzení platíme pozemkovým vlastníkům, činí na jednoho dělníka asi tři pence týdně. A přitom mzda ručního tkalce klesla od roku 1815 do roku 1843 z 28 šilinků na 5 šilinků týdně, a mzda tkalce u mechanického stavu klesla od roku 1823 do roku 1843 ze 20 šilinků týdně na 8 šilinků.

A přece za celou tu dobu daň, kterou jsme platili pozemkovým vlastníkům, nikdy nedělala víc než 3 pence! A pak roku 1834, kdy chléb byl velmi levný a obchody šly velmi dobře, co jste nám tehdy říkali? Jste-li na tom špatně, je to proto, že máte moc dětí a vaše manželství jsou produktivnější než vaše řemeslo!

To jsou vaše vlastní slova, to jste nám tehdy říkali, a klidně jste si vydali nové chudinské zákony a dali postavit robotárny, tyto bastily proletariátu.

Továrníci na to:

Máte pravdu, páni dělníci; mzdu určuje nejen cena obilí, ale i konkurence mezi rukama, které se nabízejí k práci.

Ale uvažte dobře jedno: naše země je samá skála a písek. Snad si nemyslíte, že lze obilí pěstovat v květináčích? Necháme-li, místo abychom plýtvali kapitálem a prací na úplně jalovou půdu, zemědělství být a věnujeme se výhradně průmyslu, bude celá Evropa nucena zavřít své továrny a Anglie bude jediné veliké tovární město a ostatní Evropa bude jeho venkovem.

Továrníkovi při tomto rozhovoru s dělníky vpadne do řeči kupec a řekne mu:

Zrušíme-li obilní zákony, zničíme sice naše zemědělství, ale tím ještě nepřinutíme ostatní země, aby odebíraly zboží z našich továren a své továrny zavřely.

K čemu to povede? Ztratím své nynější venkovské zákazníky a vnitřní obchod ztratí své trhy.

Továrník se otočí k dělníkovi zády a odpoví kupci: Co se toho týče, nechte to na nás. Jakmile bude zrušeno obilní clo, budeme dostávat levnější obilí z ciziny. Potom snížíme mzdy, zatímco v zemích, odkud budeme obilí brát, mzdy stoupnou.

Kromě výhod, které máme už teď, budeme tedy mít ještě výhodu nižších mezd a se všemi těmito výhodami pak snadno donutíme kontinent, aby odebíral zboží od nás.

Ale teď se do diskuse vmísí pachtýř a zemědělský dělník.

A co my? řeknou. Co bude s námi?

Odsoudíme k smrti zemědělství, které nás živí? Máme klidně přihlížet, jak nám berou půdu pod nohama?

Místo odpovědi se Liga proti obilním zákonům spokojila tím, že udělila cenu za tři nejlepší práce pojednávající o blahodárném vlivu zrušení obilních zákonů na anglické zemědělství.

Tyto ceny získali pánové Hope, Morse a Greg, jejichž knihy byly v tisících exemplářů rozšířeny po venkově.

První z vítězných autorů se snaží dokázat, že volným dovozem obilí neutrpí ani pachtýř, ani nádeník, nýbrž jen pozemkový vlastník. Anglický pachtýř se nemusí bát zrušení obilních zákonů, volá, protože žádná země nedokáže vypěstovat tak kvalitní a tak laciné obilí jako Anglie.

I kdyby tedy cena obilí klesla, neměli byste z toho škodu, protože toto snížení by se dotklo jen renty, která by se zmenšila, ale naprosto by se nedotklo průmyslového zisku a mzdy, které by zůstaly stejné.

Druhý vítězný autor, pan Morse, naopak tvrdí, že po zrušení obilních zákonů cena obilí stoupne. Snaží se seč je dokázat, že ochranná cla nikdy nebyla s to zajistit výhodnou cenu obilí.

Na podporu svého tvrzení uvádí skutečnost, že pokaždé, když se dováželo obilí z ciziny, jeho cena v Anglii značně stoupla, a když se ho dovezlo málo, povážlivě klesla. Odměněný autor zapomíná, že dovoz nebyl příčinou zvýšené ceny, nýbrž naopak zvýšená cena byla příčinou dovozu.

A tvrdí pravý opak toho, co jeho kolega, totiž, že každé zvýšení cen obilí přichází k dobru pachtýři a dělníkovi, a ne pozemkovému vlastníkovi.

Třetí laureát, pan Greg, který je velkým továrníkem a obrací se ve své knize k třídě velkých pachtýřů, nemohl se pozastavovat u podobných nicotností. Jeho mluva je vědečtější.

Připouští, že obilní zákony nezpůsobují zvyšování renty, leda tak, že vyvolávají vzestup cen obilí, a ceny obilí zvyšují tím, že nutí kapitál, aby hledal uplatnění na pozemcích podřadné kvality, což je zcela snadno vysvětlitelné.

Jak přibývá obyvatelstva, musí se chtě nechtě – je-li dovoz obilí z ciziny zakázán – obdělávat i méně úrodné pozemky, ale na to je třeba větších nákladů a výrobek z nich je proto dražší.

Protože odbyt obilí je plně zajištěn, jeho cenu nutně určuje cena produktů z pozemků s největšími náklady. Rozdíl mezi touto cenou a výrobními náklady na nejlepších pozemcích tvoří rentu.

Jestliže tedy v důsledku zrušení obilních zákonů klesne cena obilí a tudíž i renta, bude to proto, že se nevýnosné pozemky přestanou obdělávat. Ale to znamená, že pokles renty nutně přivede část pachtýřů na mizinu.

Tyto poznámky bylo nutno předeslat, máme-li rozumět mluvě pana Grega.

Drobní pachtýři, říká, kteří se nebudou moci udržet v zemědělství, přejdou do průmyslu. Pokud jde o velké pachtýře, ti na tom jen vydělají. Vlastníci budou buďto nuceni jim pozemky velmi levně prodat, anebo s nimi uzavřou nájemní smlouvy na velmi dlouhou dobu. To umožní velkým pachtýřům investovat do půdy značný kapitál, používat ve větším měřítku strojů a ušetřit tak na ruční práci, která bude ostatně lacinější, protože bezprostředním důsledkem zrušení obilních zákonů bude všeobecný pokles mezd.

Dr. Bowring dal všem těmto argumentům náboženské posvěcení tím, že na jedné veřejné schůzi zvolal: „Ježíš Kristus, to je svobodný obchod, a svobodný obchod, to je Ježíš Kristus!“

Je pochopitelné, že celá tato licoměrnost nemohla dělníkům laciný chléb osladit.

Ostatně jak by byli mohli dělníci pochopit náhlou lidumilnost továrníků, když továrníci stále ještě nepřestali bojovat proti zákonu o desetihodinové pracovní době, který měl zkrátit den továrního dělníka z dvanácti hodin na deset![214]

Abyste si udělali představu o lidumilnosti těchto továrníků, připomenu vám, pánové, tovární řády, zavedené ve všech továrnách.

Každý továrník má pro svou soukromou potřebu opravdový zákoník, který stanoví pokuty za všechny zaviněné i nezaviněné prohřešky. Např. dělník zaplatí tolik a tolik, sedne-li si náhodou na židli, šeptne-li, promluví-li, zasměje-li se, přijde-li o několik minut pozdě, poškodí-li se něco na stroji, nemá-li výrobek požadovanou kvalitu atd. atd. Pokuty jsou vždy větší než škoda, kterou dělník způsobil. Aby dělníkovi k všelijakým těm pokutám pomohl, postrkuje fabrikant tovární hodiny napřed, dává mu špatné suroviny, z nichž má dělník nadělat dobré zboží. Mistra, který to nedovede zaonačit, aby bylo takových prohřešků co nejvíc, prostě vyhodí.

Jak vidíte, pánové, účelem tohoto domácího zákonodárství je plodit přestupky, a přestupků je třeba k tomu, aby se na nich mohlo vydělávat. Tak se továrník snaží všemi prostředky zmenšit nominální mzdu a využít dokonce i náhodných okolností, na které dělník ani nemůže mít vliv.

A tihle továrníci, to jsou ti lidumilové, kteří chtěli namluvit dělníkům, že jsou ochotni přinést ohromné finanční oběti, jen aby jim ulehčili jejich úděl.

A tak na jedné straně s pomocí svých továrních řádů nejmalichernějším způsobem oklešťují dělníkovi mzdu, na druhé straně přinášejí největší oběti, aby ji prostřednictvím Ligy proti obilním zákonům zvýšili.

Stavějí nákladné paláce, kde Liga tak říkajíc rozbíjí svůj oficiální stan, vysílají do všech koutů Anglie misionáře, aby tam hlásali náboženství svobodného obchodu, dávají tisknout a rozdávají zdarma tisíce brožur, v nichž dělníkům vysvětlují, co je jejich vlastní zájem, vydávají ohromné částky, aby získali na svou stranu tisk, budují rozsáhlý administrativní aparát, který by řídil freetraderovské hnutí, a na veřejných shromážděních vynakládají všechnu svou výmluvnost. Právě na jednom takovém shromáždění zvolal jakýsi dělník:

„Kdyby statkáři prodávali naše kosti, vy, fabrikanti, byste je skoupili první, naházeli byste je do parního mlýna a nadělali z nich mouku!“

Angličtí dělníci velmi dobře pochopili pravý význam boje mezi pozemkovými vlastníky a průmyslovými kapitalisty. Vědí velmi dobře, že cena chleba měla být snížena proto, aby klesly mzdy a aby průmyslový zisk vzrostl o to, oč se zmenší renta.

Ricardo, apoštol anglických freetraderů, nejvýznačnější ekonom našeho století, se v tomto bodě naprosto shoduje s míněním dělníků.

Ve svém slavném díle o politické ekonomii praví:

„Kdybychom objevili nový trh, kde bychom dostávali levnější obilí, místo abychom je pěstovali doma, mzdy by klesly a zisky vzrostly. Pokles cen zemědělských výrobků sníží mzdy nejen dělníků zaměstnaných v zemědělství, ale i těch, kteří pracují v průmyslu nebo v obchodu."[215]

A nemyslete si, pánové, že to je pro dělníka jedno, dostává-li proto, že je obilí levnější, místo dřívějších pěti franků čtyři.

Což jeho mzda ve srovnání se ziskem neklesla? A není jasné, že se jeho sociální postavení ve srovnání s postavením kapitalisty zhoršilo? Kromě toho ztrácí ještě i fakticky.

Dokud byla cena obilí a rovněž mzda vyšší, stačilo, když se dělník trochu uskrovnil ve spotřebě chleba, a mohl si za to dopřát všelijaké jiné věci. Ale jakmile je chléb velmi levný a tudíž mzda velmi nízká, nemůže na chlebu ušetřit téměř nic, aby si mohl koupit něco jiného.

Angličtí dělníci dali freetraderům znát, že se nedají oklamat jejich ilusemi a lžemi, a jestliže se přesto s nimi spojili proti pozemkovým vlastníkům, bylo to proto, aby zničili poslední zbytky feudalismu a měli proti sobě jen jednoho nepřítele. A vyšlo jim to; neboť pozemkoví vlastníci, aby se pomstili továrníkům, postavili se do jednoho šiku s dělníky a prosadili zákon o desetihodinovém pracovním dni, kterého se dělníci třicet let marně domáhali a který byl schválen hned po zrušení obilních zákonů.

Když dr. Bowring na kongresu ekonomů* vytáhl z kapsy dlouhý seznam, aby ukázal, kolik hovězího, šunky, slaniny, kuřat atd. bylo dovezeno do Anglie prý pro spotřebu dělníků, zapomněl bohužel dodat, že se v téže době v Manchesteru a jiných továrních městech v důsledku začínající krize octlo mnoho dělníků na dlažbě.

* O tomto kongresu viz tento svazek, str. 260–264 a 268–277. *(Pozn. red.)*

V politické ekonomii zásadně nelze vyvozovat obecné zákony z číslic jen za jeden rok. Je třeba vždy vzít průměr za šest až sedm let – za období, v němž moderní průmysl projde jednotlivými fázemi prosperity, nadvýroby, stagnace a krize a dokončí svůj nevyhnutelný cyklus.

Samozřejmě, klesnou-li ceny všeho zboží – a to je nutný důsledek svobodného obchodu – mohu si za jeden frank pořídit mnohem víc věcí než dříve. A frank dělníkův má stejnou cenu jako každý druhý. Svobodný obchod prý tudíž bude pro dělníka velmi výhodný. Má to jen jeden malý háček: dříve než dělník smění svůj frank za jiné zboží, musí prodat svou práci kapitálu. Kdyby při této směně pokaždé dostal za stejnou práci týž frank a cena všeho ostatního zboží by přitom klesla, vydělal by na tom. Dokázat, že klesne-li cena všeho ostatního zboží, budu mít za tytéž peníze víc zboží, to není nic těžkého.

Ekonomové vždy berou cenu práce ve chvíli, kdy se práce směňuje za ostatní zboží. Ale úplně opomíjejí moment, kdy dochází ke směně mezi prací a kapitálem.

Je-li třeba menších nákladů na to, aby byl uveden do pohybu stroj vyrábějící zboží, budou stát méně i věci nutné k udržování stroje zvaného dělník. Stojí-li všechno zboží méně, bude stát méně i práce, která je rovněž zboží, ba, jak uvidíme později, cena tohoto zboží práce klesne relativně mnohem víc než ceny ostatního zboží. Dělník, který se i pak ještě spolehne na argumenty ekonomů, shledá, že se mu frank v kapse rozplynul a že mu zbylo jen pět sous.

Na to vám ekonomové odpovědí: Nu dobrá, připouštíme, že konkurence mezi dělníky, která se samozřejmě za vlády svobodného obchodu nezmenší, zase co nejdřív uvede mzdu v soulad s nižší cenou zboží. Ale na druhé straně nízké ceny zboží zvýší spotřebu; větší spotřeba si vyžádá větší výrobu a ta bude mít za následek větší poptávku po pracovní síle a tato zvýšená poptávka způsobí zvýšení mezd.

Celá tato argumentace znamená v podstatě toto: Svobodný obchod rozmnožuje výrobní síly. Jestliže průmysl vzrůstá, jestliže bohatství, výrobní síly, zkrátka jestliže produktivní kapitál zvyšuje poptávku po práci, stoupá rovněž cena práce a následkem toho

i mzda. Nejpříznivější okolností pro dělníka je, když kapitál roste. A s tím je nutno souhlasit. Zůstává-li kapitál stejný, průmysl nejen nezůstává stejný, ale upadá, a pak se dělník stává první obětí. Zahyne dřív než kapitalista. Nu a jestliže kapitál roste, čili za situace, která je, jak jsme již řekli, pro dělníka nejpříznivější, jaký bude jeho osud? Zahyne rovněž. Růst produktivního kapitálu zahrnuje akumulaci a koncentraci kapitálu. Centralisace kapitálu vede k větší dělbě práce a rozsáhlejšímu zavádění strojů. Větší dělba práce činí dělníkovu odbornou kvalifikaci nepotřebnou a tím, že na místo kvalifikované práce dosazuje práci, kterou může dělat každý, zostřuje konkurenci mezi dělníky.

Tato konkurence je tím větší, že dělba práce umožňuje jednomu dělníkovi, aby dělal za tři. Stroje mají týž účinek, jenže v daleko širším měřítku. Růst produktivního kapitálu nutí průmyslové kapitalisty pracovat se stále většími prostředky, a tím ruinuje malé podnikatele a vrhá je do řad proletariátu. Dále: protože tou měrou, jak se akumuluje kapitál, klesá úroková míra, budou malí rentiéři, kteří už nebudou moci žít ze svých rent, nuceni vrhnout se do průmyslu, a nakonec jen rozmnoží řady proletářů.

Konečně, čím víc se zvětšuje produktivní kapitál, tím víc je nucen vyrábět pro trh, jehož potřeby nezná, výroba čím dál tím víc předstihuje spotřebu, nabídka se tím usilovněji snaží vynutit spotřebu, a důsledek všeho toho je, že krize jsou stále intensivnější a častější. Ale každá krize zase urychluje centralisaci kapitálu a rozmnožuje řady proletariátu.

S růstem produktivního kapitálu se tedy zostřuje i konkurence mezi dělníky, ale mnohem větší měrou. Odměna za práci se pro všechny zmenšuje a břímě práce pro některé roste.

Roku 1829 bylo v Manchesteru 1088 předláků zaměstnaných v 36 továrnách. Roku 1841 jich bylo už jen 448, a tito dělníci obsluhovali o 53 353 vřeten víc než 1088 dělníků roku 1829. Kdyby bylo množství ruční práce rostlo úměrně s výrobní silou, byl by počet dělníků musel stoupnout na 1848; technické zdokonalení tedy připravilo o práci 1100 dělníků.

Víme předem, co ekonomové odpovědí. Řeknou: Lidé, kteří přišli o práci, najdou jiné zaměstnání. Pan doktor Bowring neopo-

mněl vytasit se na kongresu ekonomů i s tímto argumentem, ale tím zároveň vyvrátil sám sebe.

Roku 1835 měl totiž Bowring v poslanecké sněmovně řeč o 50 000 londýnských tkalců, kteří už velmi dlouho strádají hlady a nejsou s to najít ono nové zaměstnání, jež jim freetradeři slibují.

Uvedeme tu nejpozoruhodnější pasáže z tohoto projevu pana dr. Bowringa:

„Bída, v jaké žijí ruční tkalci," říká, „je nevyhnutelným údělem každé práce jíž se lze snadno naučit a kterou lze kdykoli nahradit méně nákladnými prostředky. Protože konkurence mezi dělníky je v tomto případě nesmírně veliká, vyvolává sebemenší ochabnutí poptávky krizi. Ruční tkalci jsou, abych tak řekl, na hranici lidské existence. Ještě krok, a bude po nich veta. Stačí sebemenší otřes, aby je uvrhl do záhuby. Pokrok techniky, který čím dál tím víc zatlačuje ruční práci, nutně s sebou v přechodném období nese mnoho dočasných útrap. Národní blahobyt musí někteří jednotlivci vykoupit svým strádáním. Průmysl jde kupředu vždy na úkor opozdilců a ze všech vynálezů právě mechanický stav poháněný parou doléhá na ruční tkalce nejdrtivěji. U mnoha druhů zboží, které se vyráběly ručně, byl už tkadlec vyřazen z boje, ale čeká ho ještě mnoho porážek v oborech, kde se dosud pracuje rukodělně."

„Mám u sebe," říká jinde, „korespondenci generálního guvernéra s Východoindickou společností. Tato korespondence se týká tkalců z dakkajské oblasti. Guvernér ve svých listech píše: Před několika lety odebírala Východoindická společnost šest až osm milionů stůček bavlněných tkanin, které se vyráběly na domácích ručních stavech. Poptávka po nich postupně klesala, až se zmenšila asi na jeden milion stůček.

Dnes téměř úplně ustala. Nejen to. V roce 1800 odebírala Severní Amerika z Indie na 800 000 stůček bavlněných tkanin. V roce 1830 jich už neodebírala ani 4000. Konečně roku 1800 bylo naloděno pro Portugalsko milion stůček tkanin. Roku 1830 jich Portugalsko odebralo už jen 20 000.

Zprávy o bídě indických tkalců jsou strašné. A co je příčinou této bídy? Že na trh přišly anglické výrobky, že se textilní zboží začalo vyrábět na mechanickém stavu poháněném parou. Velmi mnoho tkalců zemřelo hlady; ostatní přešli do jiných zaměstnání, ponejvíce do zemědělství. Kdo si neuměl najít jiné povolání, byl odsouzen k smrti. Dnes je dakkajská oblast zaplavena anglickou přízí a anglickými látkami. Zmizel i dakkajský mušelín, světoznámý svou krásou a pevností tkaniva; zahubila ho konkurence anglických strojů. V celých dějinách obchodu by se sotva našly podobné útrapy jako ty, které musely takto vytrpět celé třídy obyvatelstva Východní Indie."

Řeč pana dr. Bowringa je tím zajímavější, že fakta, která uvádí, jsou pravdivá, a fráze, kterými se je snaží opentlit, se vyznačují pokrytectvím typickým pro všechna freetraderovská kázání. Líčí děl-

níky jako výrobní prostředky, které je třeba nahradit jinými, méně nákladnými výrobními prostředky. Tváří se, jako by práce, o které mluví, byla zcela výjimečná a stroj, který zničil tkalce, rovněž nějaký zcela výjimečný stroj. Zapomíná, že neexistuje ruční práce, kterou by jednoho dne nemohl stihnout stejný osud jako tkalcovství.

„Trvalým cílem a tendencí všeho zdokonalování techniky ve skutečnosti je obejít se úplně bez lidské práce nebo aspoň snížit její cenu tím, že se práce dospělého muže nahradí prací žen a dětí nebo práce zručného řemeslníka prací nevyučeného nádeníka. Ve většině mechanických přádelen — anglicky throstle-mills — vykonávají všechny operace při spřádání šestnáctiletá i mladší děvčata. Zavedení automatického spřádacího stroje místo obyčejné mull-jenny způsobilo, že továrník většinu přadláků propustil a ponechal si jen děti a mladistvé."

Tato slova nejzarytějšího stoupence svobodného obchodu pana dr. Ura[216] doplňují přiznání pana Bowringa. Pan Bowring mluví o útrapách některých jednotlivců a zároveň říká, že tyto útrapy několika jednotlivců způsobují záhubu celých tříd; mluví o „dočasných útrapách" v „přechodném období" a přitom neskrývá, že tyto přechodné útrapy znamenaly pro většinu přechod od života k smrti a pro ostatní přechod k ještě horšímu postavení, než jaké měli předtím. Říká-li dále, že útrapy těchto dělníků jsou nerozlučně spjaty s pokrokem průmyslu a že jsou nutné pro národní blahobyt, přiznává tím, že utrpení dělnické třídy je nutnou podmínkou blahobytu buržoasní třídy.

Všechny útěchy, kterými pan Bowring krmí strádající dělníky, jakož vůbec celou teorii kompensace, vypracovanou freetradery, lze stručně shrnout takto:

Vy tisíce hynoucích dělníků, nezoufejte. Můžete umřít naprosto klidně. Vaše třída nevymře. Bude vždy dost početná, aby ji kapitál mohl hubit bez obavy, že ji úplně zničí. Jak by ostatně mohl kapitál poskytovat užitek, kdyby si neopatřoval materiál k vykořisťování – dělníky, aby je mohl znovu a znovu vykořisťovat?

Ale proč se vůbec zabývat otázkou, jaký vliv bude mít uskutečnění svobodného obchodu na postavení dělnické třídy, jako by to byl nevyřešený problém? Všechny zákony formulované ekonomy, počínaje Quesnayem a konče Ricardem, jsou založeny na předpokladu, že překážky, které dosud omezují svobodu obchodu, už neexistují. Tyto zákony budou platit v té míře, jak se bude svobodný

obchod uskutečňovat. První z těchto zákonů zní, že konkurence redukuje cenu každého zboží na minimum jeho výrobních nákladů. Je tudíž minimum mzdy přirozenou cenou práce. A co je minimum mzdy? Je to právě tolik, kolik je zapotřebí k tomu, aby se vyrobily předměty nezbytné k dělníkovu živobytí, aby byl s to se jakžtakž uživit a do jisté míry udržovat svůj rod.

Nedomnívejme se však, že dělník nemůže dostat víc než toto minimum mzdy; tím spíše si nemysleme, že dostává toto minimum mzdy vždy.

Ne, podle tohoto zákona bývá dělnická třída občas šťastnější. Mívá někdy víc než toto minimum; ale toto víc je jen vyrovnáním toho, oč mívá méně než minimum v době průmyslové stagnace. To znamená, že sečteme-li za určitý časový úsek, který se periodicky opakuje, za onen koloběh, v němž průmysl postupně prochází fázemi prosperity, nadvýroby, stagnace a krize, sečteme-li všechno, oč dostává dělnická třída víc nebo míň, než nezbytně potřebuje, uvidíme, že dohromady nedostává ani víc, ani méně než minimum; tj. dělnická třída se jakožto třída udrží přes všechny pohromy, bídu a přes všechny padlé, které zanechala na průmyslovém bojišti. Ale co na tom sejde? Třída trvá dál, ba co víc, vzrůstá.

Ale to ještě není všechno. Pokrok průmyslu s sebou přináší levnější existenční prostředky. Tak kořalka nahradila pivo, bavlna nahradila vlnu a len a brambory nahradily chléb.

A protože se tedy stále nachází způsob, jak živit dělnictvo levnějšími a horšími potravinami, minimum mzdy se neustále zmenšuje. Jestliže tato mzda zpočátku vedla člověka k tomu, aby pracoval pro svou obživu, nutí ho nakonec, aby žil jako automat. Jeho existence nemá jinou cenu než cenu pouhé výrobní síly a kapitalista s ním také podle toho zachází.

Tento zákon zboží práce, zákon minima mzdy se bude projevovat tím víc, čím víc se bude uskutečňovat předpoklad ekonomů, svobodný obchod. A tak máme na vybranou: buď popřít celou politickou ekonomii, založenou na předpokladu svobodného obchodu, anebo připustit, že celá tíha ekonomických zákonů dolehne za vlády tohoto svobodného obchodu na dělníky.

Abychom shrnuli: Co je to svobodný obchod za dnešního

stavu společnosti? Je to svoboda kapitálu. Odstraníte-li těch několik národních překážek, které ještě omezují jeho pohyb, dáte mu jen úplnou volnost. Necháte-li trvat dál poměr mezi námezdní prací a kapitálem, i kdyby se vzájemná směna zboží prováděla za sebepříznivějších podmínek, bude stále existovat třída, která bude vykořisťovat, a třída, která bude vykořisťována. Je opravdu těžké pochopit, jak mohou být freetradeři tak domýšliví a představovat si, že se výhodnějším používáním kapitálu odstraní antagonismus mezi průmyslovými kapitalisty a námezdními dělníky. Právě naopak, jediným výsledkem toho všeho bude, že se protiklad mezi oběma třídami vyhrotí ještě ostřeji.

Předpokládejme na chvíli, že už nejsou obilní zákony, cla ani potravní daně, zkrátka, že úplně zmizely všechny ty náhodné okolnosti, o nichž se dělník mohl dosud domnívat, že zavinily jeho žalostné postavení, a naráz se rozplyne všechno, co mu bránilo vidět, kdo je jeho skutečným nepřítelem.

Uvidí, že osvobozený kapitál ho bude zotročovat neméně než kapitál svázaný cly.

Pánové, nedejte se klamat abstraktním slovem *svoboda*. Svoboda pro koho? To není svoboda každého jednotlivce vůči druhému jednotlivci. Je to svoboda pro kapitál, aby mohl ždímat dělníka.

Nač ještě svobodnou konkurenci posvěcovat touto myšlenkou svobody, když tato svoboda sama je jen produktem pořádku založeného na svobodné konkurenci?

Ukázali jsme, jaké to bratrství rodí svobodný obchod mezi různými třídami téhož národa. Bratrství, které by svobodný obchod nastolil mezi různými národy světa, by nebylo o nic bratrštější. Nazývat všeobecným bratrstvím vykořisťování rozšířené na celý svět – taková myšlenka se mohla zrodit jedině v mozcích buržoasie. Všechny zhoubné jevy, které plodí svobodná konkurence uvnitř jedné země, opakují se v ještě daleko větším měřítku na světovém trhu. Nemusíme se už dále zdržovat u sofismat na toto téma, kterými hýří stoupenci svobody obchodu a která si v ničem nezadají s argumenty našich tří laureátů, pánů Hopa, Morsa a Grega.

Tvrdí nám např., že svobodný obchod by vyvolal mezinárodní

dělbu práce, která by každé zemi v souladu s jejími přírodními přednostmi určila, co má vyrábět.

Možná že si, pánové, myslíte, že Západní Indie je od přírody určena k tomu produkovat kávu a cukr.

Před dvěma sty lety tam příroda, která se vůbec neplete do obchodu, nedávala růst ani kávovníku, ani cukrové třtině.

A možná že nemine ani půl století, a kávu ani cukr už tam nenajdete, protože Východní Indie tím, že vyrábí levněji, už vítězně bojuje s tímto domnělým přírodním určením Západní Indie. A tato Západní Indie, oplývající přírodními dary, už je pro Angličany právě tak těžkým břemenem jako dakkajští tkalci, jejichž posláním také od nepaměti bylo tkát ručně.

Ještě jedna věc se přitom nikdy nesmí pouštět ze zřetele: protože se všechno stalo monopolem, existují i dnes určitá průmyslová odvětví, jež ovládají všechna ostatní, a národům, které je nejvíc pěstují, zajišťují panství na světovém trhu. Tak například v mezinárodním obchodu má bavlna sama větší obchodní význam než všechny ostatní textilní suroviny dohromady. Přívrženci svobodného obchodu jsou opravdu směšní, když si vyberou z každého průmyslového odvětví několik specialit a myslí si, že ty mohou vyvážit výrobky nejširší spotřeby, které se nejlevněji vyrábějí v zemi s nejvyvinutějším průmyslem.

Nemohou-li stoupenci svobodného obchodu pochopit, jak se může jedna země obohacovat na úkor druhé, není divu, že tíž pánové tím spíše nechtějí pochopit, jak se může uvnitř země jedna třída obohacovat na úkor druhé.

Ale nemyslete si, pánové, že když tu kritisujeme svobodu obchodu, máme snad v úmyslu hájit systém ochranných cel.

Prohlásí-li se člověk za nepřítele konstitučního režimu, neznamená to ještě, že je přítelem absolutní monarchie.

Ostatně systém ochranných cel je jen prostředek, jak vytvořit v určité zemi velký průmysl, tj. učinit ji závislou na světovém trhu; a ve chvíli, kdy ta či ona země začne být závislá na světovém trhu, začne být víceméně závislá na svobodném obchodu. Kromě toho systém ochranných cel přispívá k rozvoji svobodné konkurence uvnitř země. Proto vidíme, že v zemích, kde se buržoasie začíná

uplatňovat jako třída, např. v Německu, velmi usiluje o to, aby získala ochranná cla. Jsou to pro ni zbraně proti feudalismu a absolutní vládě, je to pro ni prostředek, jak soustředit své síly a uskutečnit svobodný obchod uvnitř země.

Ale vcelku lze říci, že systém ochranných cel je dnes konservativní, kdežto systém svobodného obchodu působí destruktivně. Rozkládá staré národnosti a vyhrocuje do krajnosti antagonismus mezi buržoasií a proletariátem. Zkrátka systém svobody obchodu urychluje sociální revoluci. A jedině v tomto revolučním smyslu, pánové, dávám svůj hlas svobodě obchodu.

Vyšlo jako zvláštní brožura začátkem února 1848 v Bruselu
Podpis : Karel Marx

Podle textu vydání z roku 1848
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX A B. ENGELS

MANIFEST

KOMUNISTICKÉ STRANY[217]

Napsali K. Marx a B. Engels
v prosinci 1847 až lednu 1848
Poprvé vyšlo jako brožura
v Londýně v únoru 1848

Podle textu německého vydání z roku 1890,
porovnaného s vydáními
z roku 1848, 1872 a 1883
Přeloženo z němčiny

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

London.
Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter"
von J. E. Burghard.
46, Liverpool Street, Bishopsgate.

Titulní list prvního vydání „Manifestu Komunistické strany"

Evropou obchází strašidlo – strašidlo komunismu. Ke svaté štvanici na toto strašidlo se spojily všechny mocnosti staré Evropy – papež i car, Metternich i Guizot, francouzští radikálové i němečtí policajti.

Kde je opoziční strana, která by nebyla svými vládnoucími odpůrci vykřičena jako komunistická, kde je opoziční strana, která by sama opět potupnou výtku komunismu nevmetla ve tvář jak pokrokovějším opozičníkům, tak i svým reakčním odpůrcům?

Z této skutečnosti vyplývá dvojí.

Komunismus je již uznáván všemi evropskými mocnostmi za moc.

Je svrchovaný čas, aby komunisté otevřeně před celým světem vyložili své názory, své cíle a své snahy, a proti báchorkám o strašidle komunismu postavili manifest strany samé.

Proto se v Londýně shromáždili komunisté nejrůznějších národností a sepsali tento manifest, který je uveřejňován v jazyce anglickém, francouzském, německém, italském, vlámském a dánském.

I

*BURŽOOVÉ A PROLETÁŘI**

Dějiny všech dosavadních společností** jsou dějinami třídních bojů.

Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr*** a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný stáli proti sobě ve stálém protikladu, vedli nepřetržitý boj, tu skrytý, tu otevřený, boj, který pokaždé končil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.

V dřívějších dějinných epochách se téměř všude setkáváme s úplným rozčleněním společnosti na různé stavy, s celou stupnicí různých společenských postavení. Ve starém Římě jsou to patricijové, rytíři, plebejci a otroci; ve středověku feudální páni, vasalové, cechovní mistři, tovaryši a nevolníci, a kromě toho v téměř každé z těchto tříd zase zvláštní odstupňování.

Moderní buržoasní společnost, vzešlá ze zániku feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové

* Buržoasií se rozumí třída novodobých kapitalistů, kteří vlastní prostředky společenské výroby a využívají námezdní práce. Proletariátem třída novodobých námezdních dělníků, kteří, nemajíce své vlastní výrobní prostředky, jsou nuceni, aby mohli žít, prodávat svou pracovní sílu. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

** To jest celé *písemně* dochované dějiny. Roku 1847 byla předhistorie společnosti, společenská organisace, která předcházela veškeré psané dějiny, ještě téměř neznáma. Později objevil Haxthausen pospolné vlastnictví půdy v Rusku. Maurer dokázal, že je společenským základem, z něhož v historickém vývoji vycházely všechny německé kmeny, a postupně se zjistilo, že vesnická občina s pospolnou držbou půdy byla prvobytnou formou společnosti od Indie po Irsko. Konečně Morgan dovršil dílo svým objevem pravé povahy *rodu* a jeho postavení v *kmeni*, čímž odhalil vnitřní organisaci této prvobytné komunistické společnosti v její typické formě. Rozkladem této prvobytné občiny počíná štěpení společnosti na zvláštní, konec konců antagonistické třídy. Pokusil jsem se probádat tento proces rozkladu ve spise „Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu", 2. vydání, Stuttgart 1886. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*[218]

*** Cechovní mistr je plnoprávný člen cechu, mistr v cechu, ne však jeho hlava. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých.

Naše epocha, epocha buržoasie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se stále více štěpí na dva velké nepřátelské tábory, na dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoasii a proletariát.

Ze středověkých nevolníků vzešli svobodní obyvatelé prvních měst; z tohoto svobodného obyvatelstva se vyvinuly první prvky buržoasie.

Objevení Ameriky a obeplutí Afriky otevřely vzmáhající se buržoasii nové pole působnosti. Východoindický a čínský trh, kolonisace Ameriky, směna s koloniemi, rozmnožení směnných prostředků a zboží vůbec způsobily dosud nevídaný rozkvět obchodu, mořeplavby a průmyslu, a tím rychlý rozvoj revolučního živlu v rozpadající se feudální společnosti.

Dosavadní feudální čili cechovní způsob průmyslové výroby nestačil už poptávce, rostoucí zároveň s novými trhy. Jeho místo zaujala manufaktura. Cechovní mistři byli vytlačeni průmyslovým středním stavem; dělba práce mezi různými korporacemi ustoupila dělbě práce přímo v jednotlivé dílně.

Ale trhy stále rostly, poptávka stále stoupala. Ani manufaktura už nestačila. Tu pára a stroje provedly revoluci v průmyslové výrobě. Namísto manufaktury nastoupil moderní velký průmysl, namísto průmyslového středního stavu nastoupili průmysloví milionáři, velitelé celých průmyslových armád, moderní buržoové.

Velký průmysl vytvořil světový trh, připravený objevením Ameriky. Světový trh vyvolal nesmírný rozvoj obchodu, mořeplavby a pozemních komunikací. To působilo zpětně na rozšíření průmyslu a tou měrou, jak rostl průmysl, obchod, mořeplavba a železnice, rozvíjela se i buržoasie, rozmnožovala své kapitály a zatlačovala do pozadí všechny třídy dochované ze středověku.

Vidíme tedy, jak sama novodobá buržoasie je produktem dlouhého vývojového procesu, řady převratů ve způsobu výroby a směny.

Každý z těchto stupňů vývoje buržoasie byl provázen odpovídajícím mu politickým pokrokem. Buržoasie – za panství feudálních

pánů utlačovaný stav, v komuně* ozbrojené a samosprávné sdružení, zde nezávislá městská republika, tam třetí poplatný stav monarchie,** pak za dob manufaktury protiváha šlechty ve stavovské nebo absolutní monarchii a hlavní základ velikých monarchií vůbec – si konečně po vytvoření velkého průmyslu a světového trhu vybojovala v moderním zastupitelském státě výhradní politické panství. Moderní státní moc je jen výborem, který spravuje společné záležitosti celé buržoasní třídy.

Buržoasie sehrála v dějinách neobyčejně revoluční úlohu.

Kde se buržoasie zmocnila panství, tam zničila všechny feudální, patriarchální, idylické poměry. Zpřetrhala bezohledně pestré feudální svazky, poutající člověka k jeho „přirozenému představenému", a neponechala mezi lidmi žádný jiný svazek než holé sobectví, než bezcitné „placení hotovými". Utopila v ledové vodě sobecké vypočítavosti posvátnou bázeň náboženského vytržení, rytířského nadšení a šosácké sentimentality. Proměnila osobní důstojnost člověka ve směnnou hodnotu a namísto nesčetných propůjčených a řádně nabytých svobod postavila jedinou na nic se neohlížející svobodu obchodu. Zkrátka, nahradila vykořisťování zastřené náboženskými a politickými ilusemi vykořisťováním otevřeným, nestoudným, přímým a bezcitným.

Buržoasie zbavila všechny dosud ctihodné a posvátným ostychem obestřené obory činnosti jejich svatozáře. Proměnila lékaře, právníka, pátera, básníka a muže vědy ve své placené námezdní pracovníky.

Buržoasie strhla z rodinných vztahů jejich dojemně sentimentální závoj a převedla je na vztahy ryze peněžní.

Buržoasie odhalila, že brutální projev síly, kterému se reakce

* „Komunami" se nazývala ve Francii vznikající města, dokonce dříve, než si vydobyla na svých feudálních velmožích a pánech místní samosprávu a politická práva jako „třetí stav". Všeobecně řečeno, jako země typická pro ekonomický rozvoj buržoasie je zde vzata Anglie, jako země typická pro politický vývoj buržoasie — Francie. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

Komunou nazývali měšťané v Itálii a ve Francii svou městskou obec, když od svých feudálních pánů odkoupili nebo na nich vynutili první samosprávná práva. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)*

** V anglickém vydání z roku 1888 připojeno za slovy „nezávislá městská republika": „(jako v Itálii a v Německu)" a za slovy „třetí poplatný stav monarchie": „(jako ve Francii)". *(Pozn. red.)*

tolik obdivuje u středověku, měl svůj vhodný doplněk v lenosti a zahálčivosti. Teprve ona ukázala, co zmůže lidská činnost. Stvořila zcela jiné zázraky, než jsou egyptské pyramidy, římské vodovody a gotické katedrály, provedla zcela jiná tažení než stěhování národů a křižácké výpravy.

Buržoasie nemůže existovat, aniž stále vyvolává převraty ve výrobních nástrojích, aniž tedy revolucionuje výrobní vztahy, a tím i všechny společenské vztahy. První podmínkou existence všech dřívějších průmyslových tříd bylo naproti tomu nezměněné zachovávání starého způsobu výroby. Buržoasní epocha se od všech dřívějších epoch odlišuje neustálými převraty ve výrobě, ustavičnými otřesy všech společenských vztahů, věčnou nejistotou a pohybem. Všechny pevné, zrezivělé vztahy se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají, všechny nově utvořené zastarávají, dřív než mohou zkostnatět. Všechno stavovské a stojaté se vypařuje, všechno posvátné je znesvěcováno a lidé jsou nakonec donuceni podívat se na své životní postavení, na své vzájemné vztahy střízlivýma očima.

Potřeba stále rozšiřovat odbytiště pro své výrobky štve buržoasii po celé zeměkouli. Všude se musí usazovat, všude se zařizovat, všude navazovat spojení.

Tím, že těží ze světového trhu, učinila buržoasie výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. K veliké žalosti reakcionářů vzala průmyslu pod nohama národní půdu. Prastará národní průmyslová odvětví byla zničena a jsou denně dál ničena. Jsou vytlačována novými průmyslovými odvětvími, jejichž zavedení se stává pro všechny civilisované národy životní otázkou, takovými odvětvími, která už nezpracovávají domácí suroviny, nýbrž suroviny dovážené z nejodlehlejších končin zeměkoule, a jejichž tovární výrobky se spotřebovávají nejen ve vlastní zemi, nýbrž zároveň ve všech světadílech. Místo starých potřeb, uspokojovaných výrobky vlastní země, vznikají nové potřeby, k jejichž uspokojení je třeba výrobků nejvzdálenějších zemí a podnebních pásem. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná závislost národů na sobě navzájem. To platí stejnou měrou o materiální jako o duševní produkci. Plody duševní

činnosti jednotlivých národů se stávají obecným majetkem. Národní jednostrannost a omezenost se stává stále nemožnější a z četných národních a místních literatur se vytváří světová literatura.

Rychlým zdokonalováním všech výrobních nástrojů a nesmírně usnadněnou dopravou strhává buržoasie všechny národy, i nejbarbarštější, na dráhu civilisace. Levné ceny jejího zboží jsou těžké dělostřelectvo, jímž srovnává se zemí všechny čínské zdi, jímž donucuje ke kapitulaci nejzarytější nenávist barbarů k cizincům. Nutí všechny národy, aby přijaly buržoasní způsob výroby, nechtějí-li zahynout; nutí je, aby u sebe doma zaváděly takzvanou civilisaci, tj. aby se staly buržoy. Zkrátka, tvoří si svět podle vlastního obrazu a podoby.

Buržoasie podrobila venkov panství měst. Vybudovala ohromná města, zvýšila značně počet městského obyvatelstva proti venkovskému a vymanila tak značnou část obyvatelstva z tuposti venkovského života. Jako učinila venkov závislým na městech, učinila i barbarské a polobarbarské země závislými na zemích civilisovaných, rolnické národy na národech buržoasních, Východ na Západu.

Buržoasie stále víc odstraňuje roztříštěnost výrobních prostředků, majetku i obyvatelstva. Nahromadila obyvatelstvo na jednom místě, zcentralisovala výrobní prostředky a soustředila majetek v rukou několika málo lidí. Nutným důsledkem toho byla politická centralisace. Nezávislé, takřka jen svazky spojenectví spjaté provincie s různými zájmy, zákony, vládami a cly byly stmeleny v jeden národ s jednou vládou, s jedním zákonodárstvím, s jedním národním třídním zájmem, s jedinou celní hranicí.

Buržoasie vytvořila během sotva jednoho století svého třídního panství hromadnější a obrovitější výrobní síly než všechny dřívější generace dohromady. Podmanění přírodních sil, strojová výroba, použití chemie v průmyslu a zemědělství, paroplavba, železnice, elektrické telegrafy, obdělání celých světadílů, usplavnění řek, masy obyvatelstva jako ze země vydupané – které z minulých století tušilo, že v lůně společenské práce dřímají takové výrobní síly!

Viděli jsme tedy: výrobní a směnné prostředky, na jejichž základě se vyvinula buržoasie, byly vytvořeny ve feudální společ-

nosti. Na jistém stupni vývoje těchto výrobních a směnných prostředků neodpovídaly už poměry, za nichž feudální společnost vyráběla a směňovala – feudální organisace zemědělství a manufaktury, zkrátka feudální vlastnické vztahy – už vyvinutým výrobním silám. Brzdily výrobu, místo aby ji podporovaly. Staly se jejími okovy. Musely být rozbity, a byly rozbity.

Místo nich přišla svobodná konkurence se společenským a politickým zřízením sobě přiměřeným, s ekonomickým a politickým panstvím buržoasní třídy.

Před našimi zraky se odehrává podobný pohyb. Buržoasní výrobní a směnné vztahy, buržoasní vlastnické vztahy, moderní buržoasní společnost, která vykouzlila tak mohutné výrobní a směnné prostředky, se podobá čaroději, který už není s to zvládnout podzemní mocnosti, jež vyvolal v život. Dějiny průmyslu a obchodu jsou už po několik desetiletí jen dějinami vzpoury moderních výrobních sil proti moderním výrobním vztahům, proti vlastnickým vztahům, které jsou podmínkou existence buržoasie a jejího panství. Stačí poukázat na obchodní krize, které se periodicky opakují a stále nebezpečněji ohrožují existenci celé buržoasní společnosti. Za obchodních krizí se pokaždé ničí velká část nejen vyrobených produktů, nýbrž dokonce i už vytvořených výrobních sil. Za těchto krizí propuká společenská epidemie, která by se všem dřívějším epochám zdála nesmyslná – epidemie nadvýroby. Společnost je pojednou vržena zpět do stavu dočasného barbarství; zdá se, že ji hladomor a všeobecná pustošivá válka připravily o všechny životní prostředky; zdá se, že průmysl a obchod jsou zničeny – a proč? Protože společnost má příliš mnoho civilisace, příliš mnoho životních prostředků, příliš mnoho průmyslu, příliš mnoho obchodu. Výrobní síly, které má k disposici, neslouží už rozvoji buržoasních vlastnických vztahů; naopak, zmohutněly příliš pro tyto vztahy, které se stávají jejich brzdou; a jakmile začnou tyto překážky zdolávat, uvádějí celou buržoasní společnost do nepořádku, ohrožují existenci buržoasního vlastnictví. Buržoasní vztahy se staly tak těsnými, že už nepojmou bohatství, které vytvořily. – Čím překonává buržoasie krize? Jednak vynuceným ničením celé masy výrobních sil, jednak dobýváním nových trhů a důkladnějším využitím

starých. Čím tedy? Tím, že připravuje všestrannější a mohutnější krize a že zmenšuje prostředky, jak krizím čelit.

Zbraně, jimiž buržoasie porazila feudalismus, se nyní obracejí proti ní samé.

Ale buržoasie nejen ukula zbraně, které jí přinášejí smrt; zplodila také lidi, kteří se těchto zbraní chopí – moderní dělníky, *proletáře*.

Tou měrou, jak se rozvíjí buržoasie, tj. kapitál, rozvíjí se také proletariát, třída moderních dělníků, kteří mohou existovat jen dotud, dokud nalézají práci, a kteří nalézají práci jen dotud, dokud jejich práce rozmnožuje kapitál. Tito dělníci, kteří se musí prodávat po kousku, jsou zbožím jako každý jiný předmět obchodu, a proto jsou stejně vydáni na pospas všem rozmarům konkurence, všem výkyvům trhu.

V důsledku vzrůstajícího používání strojů a dělby práce přestala být práce proletářů vůbec samostatnou, a tím přestala mít pro dělníka půvab. Dělník se stává pouhým příslušenstvím stroje, vyžaduje se od něho pouze nejjednodušší, nejjednotvárnější hmat, kterému se lze velmi snadno naučit. Náklady na dělníka se proto omezují téměř výhradně na životní prostředky nezbytné k jeho obživě a udržení jeho rodu. Ale cena každého zboží, tedy i cena práce[219], se rovná jeho výrobním nákladům. Proto čím odpornější se stává práce, tím nižší je mzda. A nejen to: tou měrou, jak přibývá strojů a roste dělba práce, roste i množství práce, ať už tím, že se prodlužuje pracovní doba, anebo tím, že se požaduje za určitou dobu větší množství práce, že se zrychluje chod strojů atd.

Moderní průmysl proměnil malou dílnu patriarchálního mistra ve velkou továrnu průmyslového kapitalisty. Masy dělníků, směstnané v továrně, jsou organisovány po vojensku. Jako řadoví vojáci průmyslové armády jsou pod dozorem celé hierarchie poddůstojníků a důstojníků. Jsou nejen raby buržoasní třídy, buržoasního státu, každého dne a každé hodiny je také zotročuje stroj, dozorce a především sám jednotlivý buržoa-továrník. Tato despocie je tím malichernější, nenávistnější a tím víc pobuřuje, čím otevřeněji prohlašuje za svůj cíl zisk.

Čím menší obratnosti a síly vyžaduje ruční práce, tj. čím víc

se vyvíjí moderní průmysl, tím víc je práce mužů vytlačována prací žen a dětí. Pro dělnickou třídu přestaly mít rozdíly pohlaví a stáří společenskou platnost. Existují už jen pracovní nástroje, které vyžadují různé náklady podle stáří a pohlaví.

Když vykořisťování dělníka továrníkem tak dalece skončí, že dostane hotově vyplacenu svou mzdu, vrhnou se na něho druhé části buržoasie – domácí pán, kramář, majitel zastavárny aj.

Dosavadní nižší vrstvy středních stavů – drobní průmyslníci, malí obchodníci a rentiéři, řemeslníci a rolníci – všechny tyto třídy klesají do řad proletariátu, zčásti proto, že jejich malý kapitál nestačí k provozu velkých průmyslových podniků a podléhá v konkurenci s většími kapitalisty, zčásti proto, že jejich odborná zručnost je znehodnocována novými způsoby výroby. Tak se proletariát rekrutuje ze všech tříd obyvatelstva.

Proletariát prochází různými stupni vývoje. Jeho boj proti buržoasii začíná hned jeho zrozením.

Zpočátku bojují jednotliví dělníci, potom dělníci jedné továrny, pak dělníci jednoho pracovního odvětví v jednom místě proti jednotlivému buržoovi, který je přímo vykořisťuje. Dělníci zaměřují své útoky nejen proti buržoasním výrobním vztahům, nýbrž i proti výrobním nástrojům samým; ničí cizí konkurenční zboží, rozbíjejí stroje, zapalují továrny, snaží se vydobýt si nazpět ztracené postavení středověkého dělníka.

Na tomto stupni tvoří dělníci masu rozptýlenou po celé zemi a roztříštěnou konkurencí. Semknutí dělnických mas není ještě důsledkem jejich vlastního sjednocení, nýbrž jen důsledkem sjednocení buržoasie, která, aby dosáhla svých vlastních politických cílů, musí, a prozatím ještě může, uvádět do pohybu všechen proletariát. Na tomto stupni nebojují tedy proletáři proti svým nepřátelům, nýbrž proti nepřátelům svých nepřátel, proti zbytkům absolutní monarchie, pozemkovým vlastníkům, neprůmyslovým buržoům, maloburžoům. Celý dějinný pohyb je tak soustředěn v rukou buržoasie; každé vítězství, které je takto vybojováno, je vítězstvím buržoasie.

Ale s rozvojem průmyslu se proletariát nejen rozmnožuje; shlukuje se také ve větší masy, jeho síla roste a proletariát si ji stále

více uvědomuje. Zájmy a životní podmínky uvnitř proletariátu se stále víc vyrovnávají podle toho, jak stroje stále víc stírají rozdíly mezi jednotlivými druhy práce a stlačují téměř všude mzdy na stejně nízkou úroveň. Vzrůstající vzájemná konkurence buržoů a z ní vznikající obchodní krize způsobují, že mzdy dělníků stále víc kolísají; stále rychleji se vyvíjející, nepřetržité zdokonalování strojů činí celé životní postavení proletářů stále nejistějším; srážky mezi jednotlivým dělníkem a jednotlivým buržoou nabývají stále víc rázu srážek mezi dvěma třídami. Dělníci začínají tvořit spolky* proti buržoům; vystupují společně na obranu svých mezd. Zakládají dokonce trvalá sdružení, aby si zajistili prostředky pro případ vzpour. Boj přechází místy ve vzpoury.

Dělníci občas vítězí, ale jen přechodně. Vlastním výsledkem jejich bojů není bezprostřední úspěch, nýbrž stále více se šířící sjednocování dělníků. Napomáhá mu vzrůst dopravních prostředků, které vytváří velký průmysl a které umožňují spojení mezi dělníky různých míst. A jen toto spojení postačí, aby se četné místní boje, které mají všude stejný charakter, slily v národní, v třídní boj. Každý třídní boj je však boj politický. A sjednocení, k němuž středověcí měšťané se svými provinciálními cestami potřebovali staletí, dosahují moderní proletáři díky železnicím v několika letech.

Toto organisování proletářů v třídu, a tím v politickou stranu je každou chvíli opět narušováno konkurencí mezi dělníky samými. Ale vzniká stále znovu, pokaždé silnější, pevnější, mohutnější. Využívá rozbrojů v táboře buržoasie, a tak si vynucuje uznání jednotlivých zájmů dělnictva zákonodárnou cestou. Tak si například v Anglii vynutilo zákon o desetihodinovém pracovním dni.

Srážky uvnitř staré společnosti vůbec v mnoha směrech napomáhají procesu rozvoje proletariátu. Buržoasie vede nepřetržitý boj: zpočátku proti aristokracii, později proti těm částem buržoasie samé, jejichž zájmy se dostávají do rozporu s pokrokem průmyslu, a ustavičně proti buržoasii všech cizích zemí. Ve všech těchto zápasech je nucena obracet se k proletariátu, dovolávat se jeho pomoci, a tak jej strhávat do politického hnutí. Dodává tedy sama proletariátu prvky svého vlastního vzdělání,* tj. dává mu zbraně proti sobě samé.

* V anglickém vydání z roku 1888 je za slovem „spolky" připojeno: „(odborové svazy)". *(Pozn. red.)*

Nadto, jak jsme viděli, pokrok průmyslu sráží do řad proletariátu celé vrstvy panující třídy nebo alespoň ohrožuje podmínky jejich existence. I ony dodávají proletariátu velké množství prvků vzdělání.

Nakonec, když se třídní boj blíží k rozhodnutí, nabývá proces rozkladu v panující třídě, v celé staré společnosti tak prudkého a tak pronikavého rázu, že malá část panující třídy se zříká své třídy a přidává se k revoluční třídě, k třídě, které patří budoucnost. Jako tedy dříve část šlechty přecházela k buržoasii, přechází nyní část buržoasie k proletariátu, a to zejména část buržoasních ideologů, kteří se povznesli k teoretickému pochopení celého dějinného vývoje.

Ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoasii, je skutečně revoluční třídou jen proletariát. Ostatní třídy s vývojem velkého průmyslu upadají a zanikají, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.

Střední stavy: malý průmyslník, malý obchodník, řemeslník a rolník – ti všichni bojují proti buržoasii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy. Nejsou tedy revoluční, nýbrž konservativní. A nejen to: jsou reakční, snaží se otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jen vzhledem k svému nastávajícímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu.

Lumpenproletariát, tento pasivní produkt hniloby nejnižších vrstev staré společnosti, bývá místy proletářskou revolucí strhován do hnutí, ale celým svým životním postavením bude spíš ochoten zaprodat se pro reakční rejdy.

Životní podmínky staré společnosti jsou už zničeny v životních podmínkách proletariátu. Proletář nemá vlastnictví; jeho poměr k ženě a dětem nemá už nic společného s buržoasními rodinnými vztahy; moderní průmyslová práce, moderní jařmo kapitálu, stejné v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, setřely z něho

* V anglickém vydání z roku 1888 místo „prvky svého vlastního vzdělání" — „prvky svého vlastního politického a všeobecného vzdělání". *(Pozn. red.)*

všechen národní charakter. Zákony, morálka, náboženství jsou pro něj jen buržoasní předsudky, za nimiž se skrývají buržoasní zájmy.

Všechny dřívější třídy, když dobyly panství, snažily se upevnit své už nabyté životní postavení tím, že podrobily celou společnost podmínkám zajišťujícím jim výdělek. Proletáři mohou dobýt společenských výrobních sil jen tak, že odstraní svůj vlastní dosavadní způsob přivlastňování, a tím i celý dosavadní způsob přivlastňování. Proletáři nemají nic svého, co by museli zajišťovat, jejich úkolem je zničit všechno, co dosud ochraňovalo a zajišťovalo soukromé vlastnictví.

Všechna dosavadní hnutí byla hnutími menšin nebo v zájmu menšin. Proletářské hnutí je samostatné hnutí obrovské většiny v zájmu obrovské většiny. Proletariát, nejnižší vrstva nynější společnosti, se nemůže pozvednout, nemůže se vzpřímit jinak než tak, že při tom vyletí do povětří celá nadstavba vrstev, které tvoří oficiální společnost.

I když ne svým obsahem, tedy svou formou je boj proletariátu proti buržoasii nejprve bojem národním. Proletariát každé země se ovšem musí nejprve vypořádat se svou vlastní buržoasií.

Při líčení nejvšeobecnějších fází vývoje proletariátu jsme sledovali víceméně skrytou občanskou válku uvnitř nynější společnosti až do chvíle, kdy propuká v otevřenou revoluci a kdy proletariát násilným svržením buržoasie zakládá své panství.

Všechny dosavadní společnosti spočívaly, jak jsme viděli, na protikladu mezi utlačujícími a utlačovanými třídami. Aby však bylo možno nějakou třídu utlačovat, musí jí být zajištěny podmínky, za kterých by mohla alespoň rabsky živořit. Nevolník se za nevolnictví probil k postavení člena komuny a také maloměšťák se pod jařmem feudálního absolutismu probil k postavení měšťáka. Naproti tomu moderní dělník, místo aby se s pokrokem průmyslu pozvedal, klesá stále hlouběji pod úroveň životních poměrů své vlastní třídy. Dělník se stává pauperem a pauperismus vzrůstá ještě rychleji než obyvatelstvo a bohatství. Z toho jasně vysvítá, že buržoasie je neschopna zůstat nadále panující třídou společnosti a vnucovat celé společnosti podmínky existence své třídy jako zákon,

jímž je nutno se řídit. Není schopna panovat, protože není schopna zajistit svému otroku ani jeho otrockou existenci, protože je nucena nechat ho klesnout do postavení, kdy ho musí sama živit, místo aby on živil ji. Společnost už nemůže žít pod panstvím buržoasie, tj. existence buržoasie a existence společnosti jsou už neslučitelné.

Podstatnou podmínkou existence a panství buržoasní třídy je hromadění bohatství v rukou soukromníků, tvoření a rozmnožování kapitálu; podmínkou existence kapitálu je námezdní práce. Námezdní práce je založena výhradně na vzájemné konkurenci mezi dělníky. Pokrok průmyslu, jehož bezděčným a povolným nositelem je buržoasie, nahrazuje roztříštěnost dělníků, způsobenou konkurencí, tak, že je revolučně sjednocuje sdružováním. Rozvojem velkého průmyslu je tedy buržoasii pod nohama podemílána sama základna, na které vyrábí a přivlastňuje si výrobky. Buržoasie produkuje především své vlastní hrobaře. Její zánik i vítězství proletariátu jsou stejně nevyhnutelné.

II

PROLETÁŘI A KOMUNISTÉ

V jakém poměru jsou komunisté k proletářům vůbec?

Komunisté nejsou zvláštní stranou oproti jiným dělnickým stranám.

Nemají zájmy odlišné od zájmů celého proletariátu.

Nevytyčují žádné zvláštní* zásady, podle nichž by chtěli utvářet proletářské hnutí.

Komunisté se liší od ostatních proletářských stran jedině tím, že na jedné straně v boji proletářů různých národů vyzdvihují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti; na druhé straně tím, že na různých stupních vývoje, jimiž prochází boj mezi proletariátem a buržoasií, zastupují vždy zájmy celého hnutí.

Komunisté jsou tedy v praxi nejrozhodnější, stále kupředu pobízející** částí dělnických stran všech zemí; v teorii vynikají nad ostatní masu proletariátu pochopením podmínek, průběhu a všeobecných výsledků proletářského hnutí.

Nejbližší cíl komunistů je týž jako cíl všech ostatních proletářských stran: ztvárnění proletariátu ve třídu, svržení panství buržoasie, vydobytí politické moci proletariátem.

Teoretické poučky komunistů nejsou naprosto založeny na idejích, na zásadách vymyšlených nebo objevených tím neb oním oprávcem světa.

Jsou jen obecným výrazem skutečných poměrů existujícího třídního boje, výrazem dějinného pohybu probíhajícího před našimi zraky. Odstranění dosavadních vlastnických vztahů není něco, co by bylo charakteristické jen pro komunismus.

* V anglickém vydání z roku 1888 místo „zvláštní" — „sektářské", *(Pozn. red.)*

** V anglickém vydání z roku 1888 místo „stále kupředu pobízející" — „nejpokrokovější". *(Pozn. red.)*

Všechny vlastnické vztahy prodělávaly v dějinách neustálé střídání, neustálé změny.

Francouzská revoluce odstranila například feudální vlastnictví a nahradila je buržoasním vlastnictvím.

Charakteristickým rysem komunismu není odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění buržoasního vlastnictví.

Avšak moderní buržoasní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem vyrábění a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými.*

V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví.

Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví, vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti.

Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloburžoasním, malorolnickém vlastnictví, které tu bylo před buržoasním vlastnictvím? To nepotřebujeme odstraňovat my, odstranil je a denně odstraňuje vývoj průmyslu.

Nebo snad mluvíte o moderním buržoasním soukromém vlastnictví?

Vytváří však námezdní práce, práce proletářova, proletářovo vlastnictví? Naprosto ne. Vytváří kapitál, tj. vlastnictví, které vykořisťuje námezdní práci, které se může rozmnožovat jen pod podmínkou, že plodí novou námezdní práci, aby ji znovu vykořisťovalo. Vlastnictví v nynější podobě se pohybuje v protikladu mezi kapitálem a námezdní prací. Prozkoumejme obě stránky tohoto protikladu.

Být kapitalistou znamená zaujímat ve výrobě postavení nejen ryze osobní, nýbrž společenské. Kapitál je kolektivním produktem a může být uveden do pohybu jen společnou činností mnoha členů společnosti, konec konců jen společnou činností všech členů společnosti.

Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.

* V anglickém vydání z roku 1888 místo „vykořisťování jedněch druhými" — „vykořisťování většiny menšinou". *(Pozn. red.)*

Bude-li tedy kapitál přeměněn v kolektivní vlastnictví, patřící všem příslušníkům společnosti, nezmění se osobní vlastnictví ve společenské. Změní se jen společenský charakter vlastnictví. Vlastnictví ztratí svůj třídní charakter.

Přejděme k námezdní práci.

Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, tj. sumě životních prostředků nutných k tomu, aby dělníka zachovaly při životě jako dělníka. Co si tedy námezdní dělník přivlastňuje svou činností, stačí pouze k reprodukci jeho holého života. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výrobků práce, sloužící bezprostředně k reprodukci života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací. Chceme jen odstranit nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jen proto, aby rozmnožoval kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy.

V buržoasní společnosti je živá práce jen prostředkem k rozmnožování nahromaděné práce. V komunistické společnosti je nahromaděná práce jen prostředkem k rozšiřování, obohacování a usnadňování životního procesu dělníků.

V buržoasní společnosti panuje tedy minulost nad přítomností, v komunistické společnosti přítomnost nad minulostí. V buržoasní společnosti je kapitál samostatný a osobní, kdežto pracující individuum nesamostatné a neosobní.

A zrušení těchto poměrů nazývá buržoasie odstraněním osobnosti a svobody! Má pravdu. Jde ovšem o odstranění buržoasní osobnosti, buržoasní samostatnosti a buržoasní svobody.

Svobodou se v rámci nynějších buržoasních výrobních vztahů rozumí svoboda obchodu, svoboda koupě a prodeje.

S čachrem však padne i svobodný čachr. Řeči o svobodném čachru, jako všechny ostatní volnostářské tirády naší buržoasie, mají vůbec smysl jen potud, pokud jde o nesvobodný čachr, pokud jde o středověkého zotročeného měšťana, ne však pokud jde o komunistické odstranění čachru, buržoasních výrobních vztahů a buržoasie samé.

Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastnictví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastnictví zrušeno pro devět desetin

jejích členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Vytýkáte nám tedy, že chceme zrušit vlastnictví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastnictví.

Zkrátka vytýkáte nám, že chceme zrušit vaše vlastnictví. Ano, to opravdu chceme.

Od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat práci v kapitál, v peníze a pozemkovou rentu, zkrátka ve společenskou moc, kterou lze monopolisovat, tj. od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat osobní vlastnictví ve vlastnictví buržoasní, od té chvíle, prohlašujete, bude osobnost zrušena.

Přiznáváte tedy, že osobností nerozumíte nikoho jiného než měšťáka, buržoasního vlastníka. Taková osobnost musí být skutečně zrušena.

Komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.

Namítalo se, že zrušením soukromého vlastnictví přestane veškerá činnost a zavládne všeobecná zahálka.

Podle toho by byla buržoasní společnost dávno musela zahynout na lenost; vždyť ti, kdo v ní pracují, nic nenabývají, a ti, kdo nabývají, nepracují. Všechny tyto obavy vyúsťují v tautologii, že nebude námezdní práce, až nebude kapitál.

Všechny námitky namířené proti komunistickému způsobu přivlastňování a výroby materiálních výrobků jsou rozšiřovány také na přivlastňování a produkci produktů duševní práce. Jako se zánik třídního vlastnictví jeví měšťákovi zánikem výroby samé, tak i zánik třídního vzdělání je mu totožný se zánikem vzdělání vůbec.

Vzdělání, jehož ztrátu měšťák oplakává, znamená pro obrovskou většinu jen přeměnu v doplněk stroje.

Avšak nepřete se s námi, když odstranění buržoasního vlastnictví posuzujete podle svých buržoasních představ o svobodě, vzdělání, právu atd. Vždyť vaše ideje samy jsou výtvory buržoasních výrobních a vlastnických vztahů, jako je vaše právo jenom vůlí vaší třídy povýšenou na zákon, vůlí, jejíž obsah je určován materiálními životními podmínkami vaší třídy.

Svou zaujatou představu, podle níž proměňujete své výrobní a vlastnické vztahy ze vztahů historických a v rozvoji výroby pomíjejících ve věčné zákony přírody a rozumu, sdílíte se všemi zaniklými panujícími třídami. Co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví antické, co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví feudální, to už neumíte pochopit, jde-li o vlastnictví buržoasní.

Zrušení rodiny! I největší radikálové se pohoršují nad tímto hanebným úmyslem komunistů.

Na čem je založena nynější, buržoasní rodina? Na kapitálu, na soukromém zisku. Plně vyvinuta existuje jedině pro buržoasii; jejím doplňkem však je život bez rodiny, vnucený proletářům, a veřejná prostituce.

Buržoasní rodina ovšem zanikne spolu s tímto svým doplňkem a obojí zmizí se zánikem kapitálu.

Nebo nám snad vytýkáte, že chceme zrušit vykořisťování dětí jejich rodiči? Přiznáváme se k tomuto zločinu.

Ale vy tvrdíte, že nahrazením domácí výchovy společenskou výchovou chceme zrušit vztahy člověku nejdražší.

A není také vaše výchova určována společností? Není určována společenskými vztahy, v nichž vychováváte, přímým či nepřímým vměšováním se společnosti, prostřednictvím školy atd.? Komunisté si nevymýšlejí vliv společnosti na výchovu; mění pouze charakter výchovy, zbavují ji vlivu panující třídy.

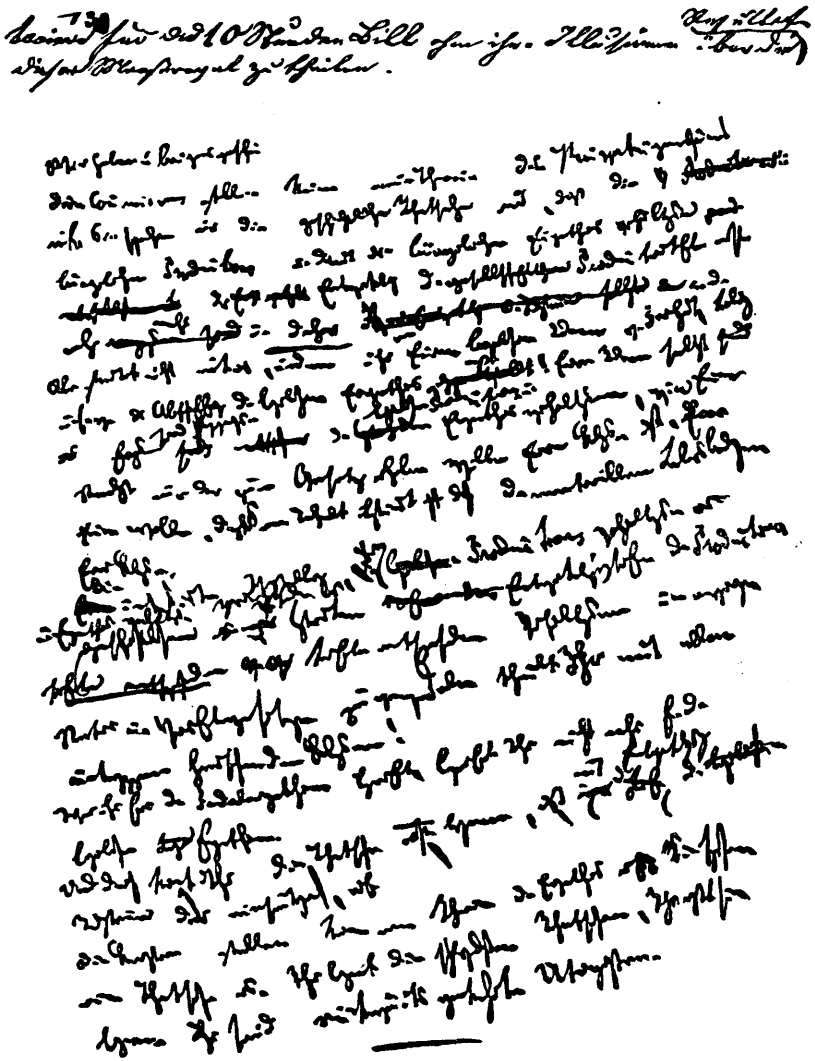
Buržoasní řeči o rodině a výchově, o něžném poměru mezi rodiči a dětmi jsou tím odpornější, čím víc rozvoj velkého průmyslu přetrhává všechny rodinné svazky proletářů a čím víc jsou děti proměňovány v pouhý předmět obchodu a v pracovní nástroje.

Ale vy komunisté chcete zavést společenství žen, křičí na nás sborem celá buržoasie.

Měšťák vidí ve své ženě pouhý výrobní nástroj. Slyší, že výrobní nástroje mají být dány do společného užívání, a nemůže si ovšem představit nic jiného, než že úděl zespolečnění postihne také ženy.

Nemá ani potuchy, že jde právě o to, zrušit postavení ženy jako pouhého výrobního nástroje.

Není ostatně nic směšnějšího než přemravné zděšení našich měšťáků nad domnělým oficiálním společenstvím žen u komunistů.

Stránka původního rukopisu „Manifestu Komunistické strany"
(celý text je napsán Marxovým rukopisem, až na první dvě řádky, které napsala Jenny Marxová)

Komunisté nepotřebují zavádět společenství žen, to tu bylo skoro odjakživa.

Našim měšťákům dokonce nestačí, že jsou jim k disposici ženy a dcery jejich proletářů, o oficiální prostituci ani nemluvě, a s náramným potěšením si vzájemně svádějí manželky.

Buržoasní manželství je ve skutečnosti společenstvím manželek. Komunistům by bylo možno nanejvýš vytknout, že chtějí zaměnit pokrytecky zastřené společenství žen společenstvím oficiálním a nezastřeným. Rozumí se ostatně samo sebou, že se zrušením nynějších výrobních vztahů zmizí také z nich vyplývající společenství žen, tj. oficiální i neoficiální prostituce.

Komunistům se dále vytýká, že prý chtějí odstranit vlast a národnost.

Dělníci nemají vlast. Nelze jim vzít něco, co nemají. Protože proletariát musí nejprve dobýt politické panství, pozvednout se na národní třídu* a konstituovat se jako národ, je sám ještě národní, třebaže nikterak ve smyslu buržoasie.

Nacionální rozdíly a protiklady mezi národy mizejí stále víc už s rozvojem buržoasie, svobodou obchodu, světovým trhem, stejnorodostí průmyslové výroby a jí odpovídajícími životními poměry.

Panství proletariátu tento proces ještě více urychlí. Spojená akce, alespoň civilisovaných zemí, je jednou z prvních podmínek osvobození proletariátu.

Tou měrou, jak bude odstraňováno vykořisťování jednoho individua druhým, bude odstraňováno i vykořisťování jednoho národa druhým.

S protikladem tříd uvnitř národů padne i vzájemné nepřátelství mezi národy.

Obžaloby proti komunismu, vznášené z hlediska náboženského, filosofického a vůbec ideologického, nezasluhují obšírnějšího rozboru.

Je snad zapotřebí zvláštního důvtipu, abychom pochopili, že s životními poměry lidí, s jejich společenskými vztahy, s jejich společenským bytím se mění i jejich představy, názory a pojmy, zkrátka jejich vědomí?

* V anglickém vydání z roku 1888 místo „na národní třídu" — „na vedoucí třídu národa". *(Pozn. red.)*

Co jiného dokazují dějiny idejí, než že duševní produkce se přetváří spolu s materiální? Vládnoucími idejemi každé doby byly vždy jen ideje panující třídy.

Mluví se o idejích, které revolucionují celou společnost; tím se vyjadřuje jen ta skutečnost, že se uvnitř staré společnosti vytvořily prvky nové společnosti, že spolu s rozkladem starých životních poměrů pokračuje také rozklad starých idejí.

Když starověký svět propadal zkáze, byla stará náboženství přemožena náboženstvím křesťanským. Když v 18. století podléhaly křesťanské ideje idejím osvícenským, bojovala feudální společnost svůj předsmrtný zápas s tehdy revoluční buržoasií. Ideje svobody svědomí a náboženského vyznání vyjadřovaly jen vládu svobodné konkurence v oblasti vědění.

„Avšak," namítnou nám, „náboženské, morální, filosofické, politické, právní atd. ideje se v průběhu dějinného vývoje sice měnily, ale náboženství, morálka, filosofie, politika a právo se při těchto změnách vždycky udržely.

Mimoto existují věčné pravdy, jako svoboda, spravedlnost atd., které jsou společné všem stupňům vývoje společnosti. Komunismus však odstraňuje věčné pravdy, odstraňuje náboženství a morálku, místo aby jim dal novou tvářnost, odporuje tedy celému dosavadnímu dějinnému vývoji."

V čem je podstata této obžaloby? Dějiny všech dosavadních společností se pohybovaly v třídních protikladech, které měly v různých epochách různou tvářnost.

Ale ať už na sebe braly jakoukoli formu, vykořisťování jedné části společnosti druhou je skutečnost společná všem předchozím staletím. Není tedy divu, že společenské vědomí všech staletí se přes všechnu rozmanitost a rozdílnost pohybuje v určitých společných formách – formách vědomí, které úplně zmizí teprve s úplným zánikem protikladu tříd.

Komunistická revoluce je nejradikálnějším rozchodem s tradičními vlastnickými vztahy; není divu, že v průběhu jejího rozvoje se nejradikálněji účtuje s tradičními idejemi.

Ale dost už o námitkách buržoasie proti komunismu.

Viděli jsme výše, že prvním krokem v dělnické revoluci je po-

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter"
von J. E. Burghard.
46, Liverpool Street, Bishopsgate.

Obálka „Manifestu Komunistické strany", vydání z roku 1848
(brožura o 30 stranách)

zvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoasii všechen kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganisovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil sumu výrobních sil.

To se ovšem může stát nejprve jen despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoasních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe* a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převratu v celém způsobu výroby.

Tato opatření budou ovšem podle různých zemí různá.

V nejpokročilejších zemích může však být téměř všeobecně použito těchto opatření:

1. Vyvlastnění pozemkového majetku a použití pozemkové renty na výdaje státu.
2. Silně progresivní daň.
3. Zrušení dědického práva.
4. Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů.
5. Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem.
6. Soustředění veškeré dopravy v rukou státu.
7. Zvýšení počtu státních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle společného plánu.
8. Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství.
9. Spojení zemědělské a průmyslové výroby, úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem.**
10. Veřejná a bezplatná výchova všech dětí. Odstranění tovární práce dětí v její dnešní podobě. Spojení výchovy s materiální výrobou atd. atd.

* V anglickém vydání z roku 1888 doplněno na tomto místě: „činí nevyhnutelnými další útoky na společenský řád". *(Pozn. red.)*

** Ve vydání z roku 1848: „protikladu mezi městem a venkovem". Ve vydání z roku 1872 a v dalších německých vydáních bylo slovo „protiklad" nahrazeno výrazem „rozdíl". V anglickém vydání z roku 1888 místo slov „úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem" — „postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem rovnoměrnějším rozdělením obyvatelstva po celé zemi". *(Pozn. red.)*

Jakmile v průběhu vývoje zmizí třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených individuí, ztratí veřejná moc svůj politický charakter. Politická moc ve vlastním smyslu slova je organisované násilí jedné třídy k potlačování druhé. Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoasii nutně ve třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy.

Místo staré buržoasní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady nastoupí sdružení, v němž svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.

III

SOCIALISTICKÁ A KOMUNISTICKÁ LITERATURA

1. *REAKČNÍ SOCIALISMUS*

a) Feudální socialismus

Francouzská a anglická aristokracie byla celým svým dějinným postavením povolána k tomu, aby psala pamflety proti moderní buržoasní společnosti. Ve francouzské červencové revoluci z roku 1830 a v anglickém hnutí za parlamentní reformu podlehla ještě jednou nenáviděnému povýšenci. O vážném politickém boji už nemohlo být řeči. Zbýval jí jen literární boj. Ale také v oblasti literatury se staly staré fráze z dob restaurace* nemožnými. Aby vzbudila sympatie, musila aristokracie předstírat, že nesleduje vlastní zájmy, nýbrž sestavuje svůj obžalovací spis proti buržoasii jen v zájmu vykořisťované dělnické třídy. Tak si chystala zadostiučinění tím, že zpívala na svého nového vládce hanlivé písničky a šeptala mu do ucha víceméně zlověstná proroctví.

Tak vznikl feudální socialismus – zpola žalozpěv, zpola paskvil, zpola ohlas minulosti, zpola hrozba budoucnosti – který občas zasahoval buržoasii přímo do srdce břitkým, duchaplně drásavým úsudkem a vždy působil směšně naprostou neschopností porozumět chodu novodobých dějin.

Aristokraté mávali proletářskou žebráckou mošnou jako praporem, aby za sebou shromáždili lid. Kdykoli je však následoval, spatřil na jejich zadku staré feudální erby a rozutekl se s hlasitým a neuctivým chechtotem.

Tuto komedii provozovala část francouzských legitimistů a Mladá Anglie.[220]

Dokazují-li feudálové, že jejich způsob vykořisťování byl jiný než vykořisťování buržoasní, pak jen zapomínají, že vykořisťovali

* Nejde o anglickou restauraci z let 1660—1689, nýbrž o francouzskou restauraci z let 1814—1830. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

za okolností a podmínek zcela jiných a nyní přežitých. Dokazují-li, že za jejich panství moderní proletariát neexistoval, zapomínají, že právě moderní buržoasie byla nutným plodem jejich společenského řádu.

Ostatně skrývají reakční charakter své kritiky tak málo, že jejich hlavní obžaloba proti buržoasii tkví právě v tvrzení, že se za její vlády rozvíjí třída, která vyhodí do povětří celý starý společenský řád.

Vyčítají buržoasii mnohem víc to, že plodí revoluční proletariát, než že plodí proletariát vůbec.

V politické praxi se proto účastní všech násilných opatření proti dělnické třídě a ve všedním životě přes všechny své nabubřelé fráze nezapomínají sklízet zlatá jablka* a čachrování s ovčí vlnou, cukrovkou a kořalkou je pro ně víc než věrnost, láska a čest.**

Jako šel páter vždy ruku v ruce s feudálem, jde i páterský socialismus ruku v ruce s feudálním.

Není nic lehčího než dát křesťanskému asketismu socialistický nátěr. Což nehorlilo křesťanství také proti soukromému vlastnictví, proti manželství, proti státu? Což nehlásalo místo toho dobročinnost a žebrotu, celibát a umrtvování těla, klášterní život a církev? Křesťanský socialismus je jen svěcená voda, kterou páter kropí aristokratův vztek.

b) Maloburžoasní socialismus

Feudální aristokracie není jediná třída, kterou svrhla buržoasie a jejíž životní podmínky v moderní buržoasní společnosti zakrňovaly a odumíraly. Středověký měšťanský stav a drobný malorolnický stav byly předchůdci moderní buržoasie. V zemích průmyslově a obchodně méně vyvinutých tato třída dosud živoří vedle vzmáhající se buržoasie.

* V anglickém vydání z roku 1888 je za slovy „zlatá jablka" vloženo: „padající se stromu průmyslu". *(Pozn. red.)*

** To se týká hlavně Německa, kde pozemková aristokracie a junkeři obdělávají velkou část svých pozemků na vlastní účet s pomocí správců a kromě toho jsou majiteli velkých cukrovarů a lihovarů. Bohatší angličtí aristokraté ještě tak hluboko neklesli, ale i oni vědí, že pokles renty je si možno vynahradit tím, že propůjčí své jméno zakladatelům více méně pochybných akciových společností. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

V zemích, v nichž se vyvinula moderní civilisace, se vytvořila – a jako doplňující část buržoasní společnosti se stále znovu tvoří – nová maloburžoasie, jež kolísá mezi proletariátem a buržoasií. Její příslušníky však konkurence neustále sráží do řad proletariátu a oni už začínají vidět, jak se s vývojem velkého průmyslu přibližuje okamžik, kdy úplně zmizí jako samostatná část moderní společnosti a budou nahrazeni v obchodu, průmyslu i v zemědělství dozorci a námezdními zaměstnanci.

V zemích, jako je Francie, kde rolnictvo tvoří značně přes polovinu obyvatelstva, bylo přirozené, že se objevili spisovatelé, kteří se zastávali proletariátu proti buržoasii, používali při své kritice buržoasního režimu maloburžoasního a malorolnického měřítka a hájili dělníky ze stanoviska maloburžoasie. Tak vznikl maloburžoasní socialismus. Hlavou této literatury nejen ve Francii, nýbrž i v Anglii je Sismondi.

Tento socialismus neobyčejně důvtipně rozpitval rozpory v moderních výrobních vztazích. Odhalil, jak je ekonomové licoměrně zkrášlují. Nezvratně dokázal zhoubné účinky strojové výroby a dělby práce, koncentraci kapitálu a pozemkového majetku, nadvýrobu, krize, nutný zánik maloburžoů a malých rolníků, bídu proletariátu, anarchii výroby, křiklavý nepoměr v rozdělování bohatství, vzájemnou vyhlazovací průmyslovou válku mezi národy, rozklad starých mravů, starých rodinných vztahů a starých národností.

Ale co do svého positivního obsahu chce tento socialismus buď obnovit staré výrobní a směnné prostředky a s nimi staré vlastnické vztahy a starou společnost, anebo chce moderní výrobní a směnné prostředky znovu násilně vtěsnat do rámce starých vlastnických vztahů, které jimi byly rozbity a musely být rozbity. V obou případech je reakční a utopický zároveň.

Cechovní organisace průmyslu a patriarchální hospodářství na venkově – taková je jeho poslední moudrost.

Ve svém dalším vývoji upadl tento směr do zbabělé kocoviny.*

* V anglickém vydání z roku 1888 je místo této věty: „Nakonec však, když tváří v tvář nezvratným historickým faktům vyprchalo všechno opojení sebeklamu, zvrhla se tato forma socialismu v ubohou kocovinu." *(Pozn. red.)*

c) Německý aneb pravý socialismus

Francouzská socialistická a komunistická literatura, která vznikla pod jařmem panující buržoasie a je literárním výrazem boje proti tomuto panství, byla přenesena do Německa v době, kdy tam buržoasie právě zahájila boj proti feudálnímu absolutismu.

Němečtí filosofové, polofilosofové a estéti sáhli chtivě po této literatuře a zapomněli jen, že s těmito spisy se z Francie do Německa nepřestěhovaly také francouzské životní poměry. V německých poměrech ztratila francouzská literatura jakýkoli bezprostřední praktický význam a nabyla ryze literární tvářnosti. Ukázala se nutně neplodným přemítáním o uskutečnění lidské podstaty. Tak požadavky první francouzské revoluce měly pro německé filosofy 18. století smysl jen jako požadavky „praktického rozumu" vůbec a projevy vůle revoluční francouzské buržoasie měly v jejich očích význam zákonů čisté vůle, vůle, jaká má být, pravé lidské vůle.

Celá práce německých literátů záležela výhradně v tom, že se snažili uvést nové francouzské ideje v soulad se svým starým filosofickým svědomím, anebo spíše osvojit si francouzské ideje ze svého filosofického stanoviska.

Toto osvojení se dělo stejným způsobem, jakým si vůbec osvojujeme cizí řeč, totiž překladem.

Je známo, že v rukopisech, na nichž byla zaznamenána klasická díla starých pohanských dob, nadepisovali mniši nad text své nejapné životopisy katolických svatých. Němečtí literáti naložili s bohaprázdnou francouzskou literaturou právě opačně. Vepsali pod francouzský originál své filosofické nesmysly. Například pod francouzskou kritiku peněžních vztahů vepsali „odcizení lidské podstaty", pod francouzskou kritiku buržoasního státu „zrušení vlády abstraktně obecného" atd.

Podsunování těchto svých filosofických slovních obratů pod francouzské úvahy překřtili na „filosofii činu", „pravý socialismus", „německou vědu socialismu", „filosofické zdůvodnění socialismu" atd.

Francouzská socialisticko-komunistická literatura byla takto doslova vykleštěna. A protože v rukou Němců přestala vyjadřovat

boj jedné třídy proti druhé, byl Němec přesvědčen, že překonal „francouzskou jednostrannost", že místo skutečných potřeb hájí potřebu pravdy a místo zájmů proletáře zájmy lidské bytosti, člověka vůbec, člověka, který nepatří k žádné třídě, který vůbec neexistuje ve skutečnosti, nýbrž jen v oblačných výšinách filosofické fantasie.

Tento německý socialismus, který svá nemotorná školácká cvičení bral tak vážně a slavnostně a tak jarmarečně je vytruboval, ztrácel však postupně svou pedantskou nevinnost.

Boj německé, zejména pruské buržoasie proti feudálům a absolutistickému království, slovem liberální hnutí, se stával stále vážnějším.

Pravému socialismu se tak naskytla vítaná příležitost postavit proti politickému hnutí socialistické požadavky, stíhat tradičními kletbami liberalismus, zastupitelský stát, buržoasní konkurenci, buržoasní tiskovou svobodu, buržoasní právo, buržoasní svobodu a rovnost a kázat lidovým masám, že v tomto buržoasním hnutí nemohou nic získat, nýbrž naopak všechno ztratit. Německý socialismus v pravý čas zapomněl, že francouzská kritika, jejíž byl bezduchou ozvěnou, předpokládala moderní buržoasní společnost s příslušnými materiálními životními podmínkami a s přiměřenou politickou ústavou, tedy vesměs předpoklady, o jejichž vybojování v Německu teprve šlo.

Sloužil německým absolutistickým vládám s jejich suitou pátěrů, kantorů, krautjunkerů a byrokratů za vítaného hastroše proti buržoasii deroucí se hrozivě nahoru.

Byl pocukrovaným doplňkem k hořkým ranám karabáčem a kulkám z karabiny, jimiž tyto vlády krotily povstání německých dělníků.

Jestliže se pravý socialismus takto stal v rukou vlád zbraní proti německé buržoasii, pak také bezprostředně zastupoval reakční zájmy, zájmy německých šosáků. Skutečnou společenskou základnu existujícího pořádku v Německu tvoří maloměšťáctvo, jež se dochovalo ze 16. století a od těch dob se stále znovu vynořuje v různých formách.

Jeho zachování znamená zachování dosavadních poměrů

v Německu. Od průmyslového a politického panství buržoasie očekává se strachem svůj jistý zánik, na jedné straně v důsledku koncentrace kapitálu, na druhé straně v důsledku růstu revolučního proletariátu. Zdálo se mu, že pravý socialismus zabíjí dvě mouchy jednou ranou. Šířil se jako epidemie.

Háv, setkaný ze spekulativních pavučin, vyšitý estétskými květy krasořečnictví, prosáklý vláhou nyvého rozkochání, tento mystický háv, do něhož němečtí socialisté halili svých několik kožených „věčných pravd", zvyšoval jen odbyt jejich zboží u tohoto obecenstva.

Německý socialismus sám stále jasněji spatřoval své poslání v tom, být nadutým představitelem těchto šosáků.

Prohlásil německý národ za vzorný národ a německého šosáka za vzor člověka. Dával každé jeho ničemnosti skrytý, vyšší, socialistický smysl, v němž znamenala svůj opak. Byl důsledný až do konce tím, že vystupoval přímo proti „hrubě destruktivnímu" směru komunismu a vyhlásil svou nestrannou povznesenost nad jakýkoli třídní boj. Až na velmi malé výjimky patří všechno, co v Německu obíhá jako takzvané socialistické a komunistické spisy, k této špinavé, otravné literatuře.*

2. *KONSERVATIVNÍ ANEB BURŽOASNÍ SOCIALISMUS*

Jistá část buržoasie by ráda odpomohla sociálním neduhům, aby zajistila trvání buržoasní společnosti.

Sem patří ekonomové, filantropové, humanitáři, oprávci pečující o blaho pracujících tříd, organisátoři dobročinnosti, členové spolků proti týrání zvířat, zakladatelé abstinentních spolků, pokoutní reformátoři nejrozmanitějšího druhu. Tento buržoasní socialismus byl vypracován dokonce v celé systémy.

Jako příklad uvádíme Proudhonovu „Filosofii bídy".

Socialističtí měšťáci chtějí podmínky existence moderní společnosti, ale bez bojů a nebezpečí, které z nich nezbytně vyplývají. Přejí si existující společnost, ale bez živlů, které ji revolucionují a rozkládají. Chtějí mít buržoasii bez proletariátu. Buržoasii se zdá svět, v němž panuje, pochopitelně nejlepším ze všech světů. Buržoasní socialismus zpracovává tuto útěšnou představu ve víceméně ucelený systém. Když se obrací k proletariátu s výzvou, aby uskutečnil její systém a vtáhl do nového Jeruzaléma, pak v podstatě jen žádá, aby proletariát v nynější společnosti zůstal, ale odložil své nenávistné představy o ní.

Druhá, méně systematická, ale praktičtější forma tohoto socialismu se snažila dělnické třídě zošklivit každé revoluční hnutí, dokazujíc, že jí nemůže prospět ta neb ona politická změna, nýbrž jen změna materiálních životních poměrů, ekonomických poměrů. Ale změnou materiálních životních poměrů nemíní tento socialismus nikterak odstranění buržoasních výrobních vztahů, které je uskutečnitelné jen revoluční cestou, nýbrž administrativní reformy, které by byly provedeny na podkladě těchto výrobních vztahů, a tudíž by nic neměnily na vztahu mezi kapitálem a námezdní prací, nýbrž by v nejlepším případě zmenšovaly náklady buržoasie na její panování a zjednodušovaly by její státní hospodářství.

Pravého svého výrazu nabývá buržoasní socialismus teprve tehdy, když se stává pouhou řečnickou ozdobou.

Svobodný obchod! v zájmu dělnické třídy; ochranná cla! v zájmu dělnické třídy; věznice se samovazbou! v zájmu dělnické třídy – to je poslední, jediné vážně míněné slovo buržoasního socialismu.

Socialismus buržoasie tkví právě v tvrzení, že buržoové jsou buržoy – v zájmu dělnické třídy.

3. *KRITICKO-UTOPICKÝ SOCIALISMUS A KOMUNISMUS*

Nemluvíme tu o literatuře, která ve všech velkých novodobých revolucích tlumočila požadavky proletariátu (spisy Babeufovy atd.).

První pokusy proletariátu přímo prosadit v dobách všeobecného rozjitření, v období svržení feudální společnosti své vlastní třídní zájmy nezbytně ztroskotaly jak pro nevyspělost proletariátu

* Revoluční bouře roku 1848 smetla celý tento prašivý směr a vzala jeho nositelům chuť ještě dále se plést do socialismu. Hlavním představitelem a klasickým typem tohoto směru je pan Karl Grün. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)*

samého, tak pro nedostatek materiálních podmínek jeho osvobození, které jsou teprve výtvorem buržoasní epochy. Revoluční literatura, která provázela tato první hnutí proletariátu, je svým obsahem nutně reakční. Hlásá všeobecný asketismus a hrubé rovnostářství.

Skutečně socialistické a komunistické systémy, systém Saint-Simonův, Fourierův, Owenův atd., se objevují v prvním, nevyvinutém období boje mezi proletariátem a buržoasií, které jsme vylíčili výše (viz „Buržoové a proletáři").

Vynálezci těchto systémů vidí sice protikladnost tříd i působení rozkladných živlů uvnitř panující společnosti samé. Nevidí však u proletariátu samostatnou dějinnou iniciativu, nevidí žádné jemu vlastní politické hnutí.

Protože vývoj třídního protikladu jde ruku v ruce s vývojem průmyslu, nemohou tito lidé ani najít materiální podmínky osvobození proletariátu a hledají sociální vědu a sociální zákony, které by tyto podmínky vytvořily.

Místo společenské činnosti má nastoupit jejich osobní vynalézání, místo historických podmínek osvobození podmínky vysněné, místo ponenáhlého organisování proletariátu ve třídu organisace společnosti podle jejich receptu. Budoucí dějiny celého světa se pro ně redukují na propagaci a praktické uskutečňování jejich společenských plánů.

Jsou si ovšem vědomi, že v těchto svých plánech hájí hlavně zájmy pracující třídy jako třídy nejvíc trpící. Proletariát pro ně existuje jen jako třída nejvíc trpící.

Ale nevyvinutá forma třídního boje, jakož i jejich vlastní životní postavení způsobují, že se domnívají být vysoko povzneseni nad tento třídní protiklad. Chtějí zlepšit životní postavení všech členů společnosti, i těch, kteří žijí v nejlepších podmínkách. Apelují proto ustavičně na celou společnost bez rozdílu, a především na panující třídu. Podle jejich mínění stačí jen pochopit jejich systém, aby byl uznán za nejlepší možný plán nejlepší možné společnosti.

Zavrhují proto jakoukoli politickou, a zejména jakoukoli revoluční akci, chtějí svého cíle dosáhnout pokojnou cestou a pokoušejí se drobnými, samozřejmě selhávajícími pokusy a silou příkladu proklestit cestu novému společenskému evangeliu.

Toto fantastické líčení budoucí společnosti vzniká v době, kdy je proletariát ještě velmi nevyspělý a sám si tedy ještě představuje svoje postavení velmi fantasticky, vzniká z jeho první mocné touhy – plné předtuch – po všeobecném přetvoření společnosti.

Ale socialistické a komunistické spisy obsahují i kritické prvky. Útočí na všechny základy existující společnosti. Dodaly proto velice cenný materiál k uvědomování dělníků. Jejich positivní požadavky týkající se budoucí společnosti, například zrušení protikladu mezi městem a venkovem,* zrušení rodiny, soukromého nabývání statků a námezdní práce, hlásání společenské harmonie, přeměna státu v pouhou správu výroby – všechny tyto požadavky vyjadřují jen nutnost odstranění třídního protikladu, který se teprve počíná vyvíjet a je jim znám jen ve své počáteční beztvárné neurčitosti. Tyto positivní požadavky mají proto ještě čistě utopický ráz.

Význam kriticko-utopického socialismu a komunismu je nepřímo úměrný k dějinnému vývoji. Tou měrou, jak se rozvíjí a utváří třídní boj, pozbývá toto blouznivé povznášení se nad něj, toto blouznivé potírání třídního boje jakékoli praktické ceny a jakékoli teoretické oprávněnosti. A proto jak byli původci těchto systémů v mnoha směrech revoluční, tak tvoří jejich žáci vždy reakční sekty. Bez ohledu na další historický vývoj proletariátu tvrdošíjně lpí na starých názorech mistrů. Snaží se proto důsledně znovu otupit třídní boj a smířit protiklady. Stále ještě sní o uskutečnění svých společenských utopií na zkoušku, o zakládání jednotlivých falanster, o zřizování kolonií ve vlastní zemi (home-colonies), o zřízení malé Ikarie** – kapesního vydání nového Jeruzaléma – a aby mohli vybudovat všechny tyto vzdušné zámky, jsou nuceni dovolávat se lidumilnosti buržoasních srdcí a měšců. Ponenáhlu sestupují do kategorie svrchu vylíčených reakčních a konservativních socialistů

* V anglickém vydání z roku 1888 je toto místo formulováno takto: „Praktická opatření, která navrhují, například odstranění rozdílu mezi městem a venkovem". *(Pozn. red.)*

** Falansterami se nazývaly socialistické kolonie, které plánoval Fourier; Ikarií nazýval Cabet svou utopickou zemi a později svou komunistickou kolonii v Americe. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

Home-colonies (koloniemi ve vlastní zemi) nazývá Owen své vzorné komunistické společnosti. Falanstery byl název společenských paláců, plánovaných Fourierem. Ikarie bylo jméno utopické fantastické země, jejíž komunistická zařízení vylíčil Cabet. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)*

a liší se od nich jen systematičtějším pedantstvím, fanatickou pověrčivou vírou v zázračné účinky své sociální vědy.

Proto vystupují rozhořčeně proti jakémukoli politickému hnutí dělníků, které podle jejich mínění může vyvěrat jedině ze slepé nevíry v nové evangelium.

Owenovci v Anglii vystupují proti chartistům, fourierovci ve Francii proti reformistům.[221]

IV

STANOVISKO KOMUNISTŮ

K RŮZNÝM OPOSIČNÍM STRANÁM

Po tom, co bylo řečeno v II. oddílu, je jasný poměr komunistů k dělnickým stranám, které se už ustavily, tedy jejich poměr k chartistům v Anglii a ke stoupencům agrární reformy v Severní Americe.

Komunisté bojují za dosažení nejbližších cílů a zájmů dělnické třídy, ale v hnutí přítomnosti představují zároveň budoucnost hnutí. Ve Francii se komunisté v boji proti konservativní a radikální buržoasii spojují se stranou socialisticko-demokratickou*, aniž se tím vzdávají práva chovat se kriticky k frázím a ilusím vyvěrajícím z revoluční tradice.

Ve Švýcarsku podporují radikály, nezapomínajíce, že tato strana se skládá z protichůdných živlů, zčásti z demokratických socialistů ve francouzském smyslu, zčásti z radikálních buržoů.

Mezi Poláky podporují komunisté stranu, která činí agrární revoluci podmínkou národního osvobození, touž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846.

V Německu, pokud buržoasie vystupuje revolučně, bojuje komunistická strana společně s ní proti absolutní monarchii, feudálnímu pozemkovému vlastnictví a reakční maloburžoasii.

Komunistická strana však nepřestává ani na okamžik pěstovat mezi dělníky co nejjasnější vědomí nepřátelského protikladu mezi

* Tato strana byla tehdy zastoupena v parlamentě Ledru-Rollinem, v literatuře Louis Blancem, v denním tisku listem „La Réforme". Název sociální demokracie znamenal, že tato část demokratické nebo republikánské strany, stejně jako původci tohoto názvu, měla víceméně socialistický nátěr. *(Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)*

Stranu, která se tehdy ve Francii nazývala socialisticko-demokratickou, zastupoval v politickém životě Ledru-Rollin a v literatuře Louis Blanc; lišila se tedy jako den a noc od dnešní německé sociální demokracie. *(Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)*

buržoasií a proletariátem, aby němečtí dělníci mohli okamžitě využít společenských a politických podmínek, které musí s sebou přinést panství buržoasie, jako zbraně proti ní samé, aby po svržení reakčních tříd byl v Německu ihned zahájen boj proti buržoasii samé.

K Německu obracejí komunisté svou hlavní pozornost, protože Německo stojí na prahu buržoasní revoluce a provede tento převrat za pokročilejších podmínek evropské civilisace vůbec a s mnohem vyspělejším proletariátem, než tomu bylo v Anglii v 17. a ve Francii v 18. století. Německá buržoasní revoluce může být tedy jen bezprostřední předehrou proletářské revoluce.

Zkrátka, komunisté všude podporují každé revoluční hnutí proti dosavadním společenským a politickým poměrům.

Ve všech těchto hnutích vyzdvihují otázku vlastnictví jako základní otázku hnutí, bez ohledu na to, zda už nabyla více nebo méně vyvinuté formy.

Komunisté konečně všude usilují o spojení a dorozumění demokratických stran všech zemí.

Komunisté pokládají za nedůstojné, aby tajili své názory a úmysly. Prohlašují otevřeně, že jejich cílů lze dosáhnout jen násilným svržením celého dosavadního společenského řádu. Nechť se panující třídy třesou před komunistickou revolucí! Proletáři v ní nemají co ztratit, leda své okovy. Dobýt mohou celý svět.

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

B. ENGELS

HNUTÍ ROKU 1847

Tak pohnutý rok, jako byl rok 1847, jsme jistě už dávno nezažili. V Prusku ústava a Spojený zemský sněm, v Itálii nečekaně rychlé procitnutí politického života a všeobecné vyzbrojování proti Rakousku, ve Švýcarsku občanská válka, v Anglii nový parlament s vysloveně radikálním zabarvením, ve Francii skandály a reformní bankety, v Americe podmanění Mexika Spojenými státy – to je řada změn a událostí, jakými se nemůže vykázat žádný z posledních roků.

Posledním mezníkem v dějinách byl rok 1830. Červencová revoluce ve Francii a zákon o reformě parlamentu v Anglii zajistily konečné vítězství buržoasii, přičemž v Anglii to bylo už vítězství buržoasie průmyslové, továrníků, nad buržoasií neprůmyslovou, nad rentiéry. Následovala Belgie a částečně i Švýcarsko; i tam zvítězila buržoasie.[222] Povstalo Polsko, Itálie sebou škubala pod metternichovským jhem, v Německu to silně vřelo. Všechny země se chystaly k velkým bitvám.

Ale od roku 1830 šlo všechno nazpět. Polsko padlo, povstalci v Romagni byli rozehnáni,[223] hnutí v Německu potlačeno. Francouzská buržoasie porazila republikány ve vlastní zemi a zradila liberály jiných zemí, které předtím sama podněcovala k povstání. Liberální vláda v Anglii nemohla nic pořídit. Konečně roku 1840 reakce vyvrcholila. Polsko, Itálie, Německo byly politicky mrtvy, v Prusku seděl na trůně „Berliner politisches Wochenblatt“,[224] v Hannoversku byla odstraněna velemoudrá konstituce pana Dahlmanna,[225]

usnesení vídeňské konference z roku 1834[226] byla v plné platnosti. Ve Švýcarsku konservativci a jezuité na postupu. V Belgii u vesla katolíci. Ve Francii vítězství Guizotovo, v Anglii whigovská vláda v posledním tažení, doléhá na ni vzrůstající moc Peelova; marné pokusy chartistů reorganisovat se po velké porážce z roku 1839. Všude vítězství reakční strany, všude úplný rozklad a rozbití všech pokrokových stran. Dějinný vývoj jakoby se zastavil – takový se zdál konečný výsledek velkých bojů z roku 1830.

Ale rok 1840 byl také vyvrcholením reakce, jako byl rok 1830 vyvrcholením revolučního hnutí buržoasie. Po roce 1840 začala hnutí namířená proti stávajícímu pořádku znovu ožívat. Byla sice už nejednou poražena, ale přesto čím dál tím víc získávala půdu. V Anglii se chartisté znovu zorganisovali a byli silnější než kdy předtím, zatímco Peel musel svou stranu napořád zrazovat, odstraněním obilních zákonů jí zasadit smrtelnou ránu, takže mu nakonec nezbývalo než odstoupit. Ve Švýcarsku dělali pokroky radikálové, v Německu, a zvláště v Prusku byly požadavky liberálů rok od roku naléhavější. Také v Belgii vyhráli ve volbách v roce 1847 liberálové. Jenom Francie dala ve volbách z roku 1846 svým reakčním ministrům nebývalou většinu; a také Itálie nejevila známky života, dokud na papežský stolec nenastoupil Pius IX. a neprovedl koncem roku 1846 několik velmi pochybných pokusů o reformu.

A tak nastal rok 1847, který přinesl řadu vítězství pokrokovým stranám skoro všech zemí. Dokonce i tam, kde byly tyto strany poraženy, prospěla jim porážka víc, než by jim byla prospěla okamžitá vítězství.

Rok 1847 nic nerozhodl, ale všude postavil strany ostře a jasně proti sobě, definitivně nevyřešil ani jednu otázku, ale všechny otázky vyhrotil tak, že je teď nutno je řešit.

Nejvýznamnější události a změny z roku 1847 se udály v Prusku, v Itálii a ve Švýcarsku.

V *Prusku* byl Bedřich Vilém IV. konečně donucen vyhlásit konstituci. Neplodný Don Quijote ze Sanssouci po dlouhých porodních bolestech přivedl na svět ústavu, která měla navěky zajistit vítězství feudálně patriarchálně absolutisticko-byrokraticko-kněžourské reakci. Ale přepočítal se. Buržoasie byla již natolik mocná,

že i v této ústavě našla zbraň proti němu a všem reakčním třídám společnosti. Jako všude, začala i v Prusku tím, že mu odepřela peníze. Král byl zoufalý. Lze říci, že první dny po odepření peněz nemělo Prusko vůbec krále; bylo vlastně ve stavu revoluce, aniž o tom vědělo. Potom přišlo naštěstí těch patnáct ruských milionů; a Bedřich Vilém se stal zase králem, buržoové v zemském sněmu se ustrašeně přikrčili a mračna věštící revoluční bouři se rozplynula. Pruská buržoasie byla na čas poražena. Ale udělala velký krok vpřed, dobyla si fórum, podala králi důkaz své síly a uvedla celou zemi do varu. Otázka, kdo má v Prusku vládnout, zda aliance šlechty, byrokratů a kněžourů s králem v čele, anebo buržoasie, je teď tak vyhrocena, že bude nutno ji rozhodnout ve prospěch buď jedné, nebo druhé strany. Na Spojeném sněmu bylo ještě možné narovnání mezi oběma stranami, ale teď už možné není. Teď je mezi oběma boj na život a na smrt. A k tomu ke všemu se ještě scházejí komise, tento neblahý vynález berlínských výrobců konstituce.[227] Tyto komise zmotají beztak zmotané právní otázky tak, že už nikdo nebude vědět, na čem je. Udělají z nich gordický uzel, který bude nutno rozetnout mečem; to ony dokončí poslední přípravy k buržoasní revoluci v Prusku.

Můžeme tedy s naprostým klidem vyčkat této pruské revoluce. Roku 1849 se bude muset svolat Spojený sněm, ať král chce nebo nechce. Do té doby dáváme Jeho Veličenstvu lhůtu, déle ne. Pak bude muset postoupit své žezlo a svou proslulou „neoslabenou" korunu[228] křesťanským i židovským buržoům své říše.

Rok 1847 byl tedy vlastně velmi příznivý pro politické záležitosti pruských buržoů, přestože utrpěli dočasnou porážku. Toho si buržoové a maloměšťáci ostatních německých států také všimli a projevovali jim nejvřelejší sympatie. Vědí, že vítězství pruských buržoů je jejich vlastním vítězstvím.

V *Itálii* jsme byli svědky té prapodivné podívané, že muž, který má nejreakčnější postavení z celé Evropy, který je představitelem zkamenělé ideologie středověku, papež*, se postavil do čela liberálního hnutí. Hnutí nabylo naráz ohromné síly, strhlo s sebou

* — Pius IX. *(Pozn. red.)*

rakouského vévodu z Toskány* a zrádce Karla Alberta ze Sardinie, otřásá trůnem Ferdinanda Neapolského, jeho vlny se přelily přes Lombardii a valí se až k tyrolským a štýrským Alpám.

Současné hnutí v Itálii má stejný ráz jako to, které probíhalo v letech 1807–1812 v Prusku. Stejně jako tehdy v Prusku, jde tu o dvojí: o nezávislost navenek a o reformy uvnitř. Prozatím se nežádá ústava, nýbrž jen administrativní reformy, vůdcové hnutí se zatím vyhýbají všem vážným konfliktům s vládou, aby se pokud možno zachovala jednota proti cizí nadvládě. Ale jakého druhu jsou tyto reformy? Komu prospějí? Především buržoasii. Poskytuje se ochrana tisku, byrokracie se staví do služeb zájmů buržoasie (viz sardinské reformy, římská konsulta[229] a reorganisace ministerstev), buržoům se přiznává rozsáhlejší vliv na místní správu, zvůle šlechty a byrokracie se omezuje, buržoasie jakožto „guardia civica"** *dostává zbraně*. Dosud měla ze všech reforem prospěch buržoasie a nemohlo tomu být jinak. Srovnej s tím např. pruské reformy z napoleonských dob. Jsou to stejné reformy, jenže v mnoha směrech jdou ještě dál: administrativa je podřízena zájmům buržoasie, zvůle šlechty a byrokratů je zlomena, zavádí se městská samospráva, zřizuje domobrana, ruší roboty. Jako tehdy v Prusku stala se teď v Itálii buržoasie na základě svého rostoucího bohatství a zejména stoupajícího významu průmyslu a obchodu pro existenci celého národa tou třídou, na níž především závisí osvobození země z cizáckého područí.

Hnutí v Itálii je tedy vysloveně buržoasní hnutí. Všechny třídy nadšené pro reformy, od knížat a šlechty až po pifferary a lazarony[230], vystupují zatím jako buržoové a papež je na čas prvním buržoou v Itálii. Ale všechny tyto třídy budou velmi zklamány, jakmile bude rakouské jho svrženo. Potom, až se buržoové vypořádají s vnějším nepřítelem, začnou doma oddělovat ovce od kozlů; potom budou knížata a hrabata zase škemrat u Rakouska o pomoc, ale bude už pozdě, a potom milánští, florentští a neapolští dělníci přijdou na to, že *jejich* práce vlastně teprve začíná.

Konečně *Švýcarsko*. Poprvé, co existuje, hrálo Švýcarsko určitou

* — Leopolda II. *(Pozn. red.)*
** — občanská garda. *(Pozn. red.)*

úlohu v systému evropských států, poprvé se odvážilo rozhodně jednat, poprvé mělo odvahu nevystupovat už jako konglomerát dvaadvaceti navzájem si naprosto cizích kantonů, nýbrž jako federativní republika. Velmi energickým potlačením občanské války zajistilo svrchovanost ústřední moci, zkrátka zcentralisovalo se. A tuto fakticky existující centralisaci ještě uzákoní chystanou reformou spolkové smlouvy.

Kdo bude mít prospěch, ptáme se opět, z výsledků války, ze spolkové reformy, z reorganisace kantonů Sonderbundu? Vítězná strana, která v letech 1830–1834 zvítězila v jednotlivých kantonech, liberálové a radikálové, tj. buržoasie a rolníci. Panství patricijů bývalých říšských měst bylo svrženo již v důsledku červencové revoluce. Tam, kde se fakticky obnovilo, jako v Bernu a v Ženevě, došlo roku 1846 k revolucím. Kde ještě bylo nedotčeno, jako v Basileji, utrpělo onoho roku značný otřes. Feudální šlechty bylo ve Švýcarech málo, a kde ještě existovala, spočívala její moc hlavně na spojenectví s alpskými pastevci. Ti byli posledními, nejzavilejšími, nejzuřivějšími nepřáteli buržoů. Byli oporou reakčních živlů v liberálních kantonech. Opředli celé Švýcarsko sítí reakčního spiknutí jezuitů a pietistů (srov. Waadt). To oni zhatili všechny plány buržoasie na švýcarském sněmu. To oni zabránili konečné porážce měšťanských patriciů v bývalých říšských městech.

Tito poslední odpůrci švýcarských buržoů byli roku 1847 nadobro poraženi.

Švýcarští buržoové měli už předtím téměř ve všech kantonech poměrně volné pole pro obchodní a průmyslové podnikání. Cechy, pokud ještě existovaly, jejich rozvoji mnoho nebránily. Vnitřní cla skoro neexistovala. Kde byla buržoasie aspoň trochu vyspělá, měla v rukou politickou moc. Ale zatímco v jednotlivých kantonech dělala pokroky a nacházela podporu, právě to hlavní jí chybělo: centralisace. Feudalismu, patriarchalismu a šosáctví se daří nejlépe v isolovaných provinciích a jednotlivých městech, zato buržoasie potřebuje k svému rozvoji co nejširší prostor; potřebovala místo dvaadvaceti malých kantonů jedno velké Švýcarsko. Svrchovanost kantonů, nejvhodnější forma pro *staré* Švýcarsko, stala se buržoům tísnivým poutem. Potřebovali ústřední moc, která by byla dost silná,

aby usměrňovala zákonodárství jednotlivých kantonů, aby svou převahou vyrovnávala rozdíly ústav a zákonů, odstraňovala zbytky feudálního, patriarchálního a maloměšťáckého zákonodárství a energicky zastupovala navenek zájmy švýcarské buržoasie.

Tuto ústřední moc si buržoasie vydobyla.

Ale nepřispěli k porážce Sonderbundu i sedláci? – Jistěže ano. Co se týče sedláků, budou zatím hrát vůči buržoům tutéž úlohu, jakou hráli tak dlouho vůči maloměšťákům. Zůstanou využívaným nástrojem buržoů, budou jim vybojovávat jejich bitvy, budou jim tkát kartoun a pentle, budou jim dodávat proletariát. Co jiného by mohli dělat? Jsou vlastníky jako buržoové, mají s nimi proto skoro ve všem společné zájmy. Všechna politická opatření, která jsou s to prosadit, prospívají daleko víc buržoům než jim samým. Ale sedláci jsou proti buržoům slabí, protože buržoové jsou bohatší a mají v rukou páku veškeré politické moci našeho století, průmysl. S buržoy mohou dokázat mnoho, proti buržoům nic.

Jednou ovšem přijde doba, kdy se vysávaná zchudlá část rolníků přidá k proletariátu, který do té doby vyspěje a vypoví buržoasii válku – ale o to teď nejde.

Stačí, že z vyhnání jezuitů a jejich společníků, těchto organisovaných nepřátel buržoů, ze všeobecného zavádění *občanské* místo církevní výchovy, ze zabavení většiny církevních statků státem budou mít prospěch především buržoové.

Tři nejvýznačnější hnutí roku 1847 mají tedy to společné, že vesměs prospívají především a hlavně buržoasii. Pokrokovou stranou byla všude strana buržoů.

Skutečně charakteristickým znakem těchto hnutí je, že právě ty země, které roku 1830 zůstaly pozadu, učinily v minulém roce první rozhodné kroky, aby rok 1830 dohonily, tj. aby vydobyly vítězství buržoasii.

Dosud jsme tedy viděli, že rok 1847 byl pro buržoasii skvělý.

Ale jděme dále.

V *Anglii* máme nový parlament, který je, jak říká kvaker John Bright, nejburžoasnějším parlamentem, jaký se kdy sešel. John Bright je nejzarytější buržoa z celé Anglie, je tedy v této věci nejlepší autoritou, jakou si můžeme přát. Ale buržoa John Bright, to není

takový buržoa, jaký vládne ve Francii nebo patheticky bouří proti Bedřichu Vilémovi IV. Mluví-li Bright o buržoovi, myslí továrníka. V Anglii jsou jednotlivé frakce buržoasie u moci už od roku 1688; ale aby si usnadnily dobytí moci, ponechaly nominální vládu svým dlužníkům, kteří na nich byli úplně závislí, aristokratům. Zatímco tedy ve skutečnosti je boj v Anglii bojem mezi jednotlivými frakcemi buržoasie samé, mezi rentiéry a továrníky, mohou jej továrníci vydávat za boj mezi aristokracií a buržoasií, ba je-li třeba, i za boj mezi aristokracií a lidem. Továrníci nemají zájem na tom udržovat zdání, jako by vládla aristokracie, protože jim lordi, baroneti a squirové nejsou dlužni ani groš. Mají naopak největší zájem na tom, aby toto zdání vyvrátili, protože s tímto zdáním ztratí rentiéři poslední jiskru naděje. Nynější parlament buržoů čili továrníků to udělá. Promění starou, feudálně vyhlížející Anglii ve víceméně moderní, buržoasně organisovanou zemi. Přiblíží anglickou ústavu ústavě francouzské a belgické. Dovrší vítězství anglické průmyslové buržoasie.

Opět jeden pokrok buržoasie, neboť i pokrok uvnitř buržoasie je rozšířením, posílením buržoasního panství.

Francie, jak se zdá, je v tom jedinou výjimkou. Moc, která roku 1830 připadla velké buržoasii jako celku, omezuje se rok od roku čím dál tím víc na panství nejbohatší frakce této velké buržoasie, na panství rentiérů a bursovních spekulantů. Ti podřídili většinu velké buržoasie svým vlastním zájmům. Menšina, v jejímž čele stojí část továrníků a rejdařů, je stále menší. Tato menšina se teď spojila se středními a drobnými buržoy, kteří nemají volební právo, a oslavuje svoje spojenectví na reformních banketech. Nevěří už, že by se s dosavadními voliči mohla vůbec někdy dostat k moci. Proto se po dlouhém kolísání rozhodla slíbit účast na politické moci buržoům, kteří stojí o stupínek pod ní, zejména buržoasním ideologům, advokátům, lékařům atd., ježto jsou jí nejméně nebezpeční. Ale má ovšem ještě daleko k tomu, aby mohla své sliby splnit.

A tak vidíme, že i ve Francii se blíží boj uvnitř buržoasie, který je v Anglii skoro už skončen. Jenže ve Francii – jako vždy – má situace vyhraněnější, revoluční charakter. Toto jasné rozdělení na dva tábory je také pokrok buržoasie.

V *Belgii* získala buržoasie ve volbách roku 1847 rozhodné vítězství: katolická vláda musela odstoupit a i zde teď prozatím vládnou liberální buržoové.

V *Americe* jsme byli svědky dobytí Mexika a měli jsme z toho radost.[231] Je to také pokrok, že země, která se dosud zabývala jen sama sebou, která byla zmítána věčnými občanskými válkami, takže se ani nemohla vyvíjet, země, na kterou čekalo nanejvýš to, že se dostane do průmyslového područí Anglie, že tato země byla násilím vtažena do dějinného pohybu. Je v zájmu vlastního vývoje Mexika, že se dostane pod poručenskou správu Spojených států. Je v zájmu vývoje celé Ameriky, aby Spojené státy připojením Kalifornie získaly panství na Tichém oceáně. Ale komu, ptáme se znovu, jde válka především k duhu? Jen buržoasii. Severoameričané získají v Kalifornii a v Novém Mexiku nové oblasti, kde budou moci vytvářet nový kapitál, tj. dát vznikat novým buržoům a obohacovat ty, kteří tam již existují; neboť všechen kapitál, který dnes vzniká, dostává se do rukou buržoasie. A kdo jiný bude těžit z proražení Tehuantepecké šíje[232], o něž se dnes usiluje, než američtí rejdaři? Komu prospěje panství na Tichém oceáně, ne-li týmž rejdařům? Kdo bude zásobovat průmyslovými výrobky nové zákazníky, kteří se objevují v nově dobytých zemích, ne-li američtí továrníci?

Tedy i v Americe udělali buržoové velké pokroky, a jestliže se dnes jejich představitelé stavějí proti válce, dokazuje to jen, že mají strach, aby tyto pokroky nebyly po některé stránce vykoupeny příliš draho.

I v docela barbarských zemích dělá buržoasie pokroky. V Rusku se mílovými kroky rozvíjí průmysl a dělá dokonce i z bojarů stále víc buržoy. Nevolnictví v Rusku a Polsku se omezuje, tím se v zájmu buržoasie oslabuje šlechta a vzniká třída svobodných rolníků, kterou buržoasie všude potřebuje. Dochází k pronásledování židů – zcela v zájmu usedlých křesťanských měšťanů, kterým podomní obchodníci kazí obchody. – V Uhrách se feudální páni stávají čím dál tím víc velkoobchodníky s obilím, vlnou a dobytkem a vystupují na sněmu důsledně jako buržoové. – A všechny ty skvělé pokroky „civilisace" v Turecku, Egyptě, Tunisku, Persii a jiných barbarských zemích, co je to jiného než příprava k nástupu budoucí bur-

žoasie? V těchto zemích se dnes vyplňují slova prorokova: „Připravujte cestu Páně... Pozdvihnětež, ó brány, svrchků svých, pozdvihnětež se, vrata věčná, aby vjíti mohl král slávy." A kdo že je ten král slávy? Je to buržoasie.

Kam se podíváme, všude dělá buržoasie obrovské pokroky. Nosí pyšně hlavu vzhůru a zpupně vyzývá své nepřátele na souboj. Čeká rozhodující vítězství a její naděje nebude zklamána. Chce si celý svět zařídit podle svého a na značné části světa se jí to podaří.

Nejsme přátelé buržoasie, to je známo. Ale tentokrát jí triumf přejeme. Můžeme se klidně usmívat tomu, s jakým přezíráním shlíží zejména v Německu na zdánlivě tak nepatrnou hrstku demokratů a komunistů. Nemáme nic proti tomu, uskuteční-li všude své úmysly.

Ba víc. Nemůžeme se dokonce ubránit ironickému úsměvu, vidíme-li, s jakou strašlivou vážností, s jakým patetickým nadšením buržoové skoro všude jdou za svými cíli. Ti pánové si skutečně myslí, že pracují pro sebe. Jsou dost omezení na to, aby věřili, že jejich vítězství dá světu konečnou tvářnost. A přece je nad slunce jasnější, že všude jen razí cestu *nám*, demokratům a komunistům; že si dobudou nanejvýš pár let neklidného užívání, a pak budou hned zase svrženi. Všude jim za zády stojí proletariát: někde se účastní jejich úsilí a zčásti sdílí jejich iluse, jako v Itálii a ve Švýcarsku; jinde se chová mlčky a opatrně, ale potají připravuje pád buržoasie, jako ve Francii a Německu; jinde zas konečně, jako v Anglii a v Americe, se proti vládnoucí buržoasii otevřeně bouří.

Můžeme udělat ještě víc. Můžeme to buržoům všechno říci přímo do očí, můžeme hrát s odkrytými kartami. Ať buržoové vědí předem, že pracují jen v našem zájmu. Proto přece nemohou nechat svého boje proti absolutní monarchii, šlechtě a kněžím. Musí zvítězit, jinak podlehnou už teď.

A v Německu nás budou muset dokonce zanedlouho požádat o pomoc.

Tak jen si bojujte statečně dál, milostiví páni kapitalisté! Prozatím vás ještě potřebujeme, prozatím se dokonce tu a tam nemůžeme obejít bez vaší vlády. Musíte nám odstranit z cesty zbytky středověku a absolutní monarchii, musíte zničit patriarchalismus,

musíte uskutečnit centralisaci, musíte přeměnit všechny víceméně nemajetné třídy ve skutečné proletáře, v brance pro nás, musíte nám svými továrnami a obchodními spojeními připravit materiální základ, který potřebuje proletariát pro své osvobození. Za to si ještě chvilku vládněte. Diktujte si zákony, sluňte se v záři své vlastní slávy, hodujte v královské síni a dvořte se krásné princezně, ale nezapomeňte:

„za dveřmi stojí kat".[233]

Napsal B. Engels kolem 30. ledna 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 7 z 23. ledna 1848
Podpis: B. E.

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

ZAČÁTEK KONCE RAKOUSKA

„Mne a Metternicha to ještě přečká," říkával nebožtík císař František. Nechce-li Metternich udělat ze svého císaře lháře, musí co nejdříve umřít.

Strakatá rakouská monarchie, po kouscích zděděná a nakradená, tato organisovaná změť deseti jazyků a národů, tento náhodný slepenec nejprotichůdnějších obyčejů a zákonů se konečně začíná rozpadávat.

Počestný německý měšťák choval po léta nejhlubší obdiv k dirigentu této skřípající státní mašinérie, k zbabělému ničemovi a úkladnému vrahu Metternichovi. Talleyrand, Ludvík Filip a Metternich, tři nejvýš průměrné hlavy, a proto jako stvořené pro naši průměrnou dobu, to jsou pro německého měšťáka tři bozi, kteří už třicet let vodí světové dějiny na drátkách jako pimprlové divadélko. Soudě podle své každodenní zkušenosti, plete si počestný měšťák dějiny s pletichařením u džbánku a babskými klepy v trošku větším měřítku.

Pravda, přes žádnou zemi se bouřlivý příval revoluce a trojí vpád Napoleonův nepřehnaly tak beze stop jako přes Rakousko. Pravda, v žádné zemi se neudržel feudalismus, patriarchalismus a patolízalské šosáctví pod ochranou otcovské lískovky tak neporušeně a uceleně jako v Rakousku. Ale copak je to zásluha Metternichova?

Oč se opírá moc, odolnost a pevnost rakouské dynastie?

Když se v druhé polovině středověku Itálie, Francie, Anglie, Belgie, severní a západní Německo postupně vymaňovaly z feudálního barbarství, když se začal rozvíjet průmysl, rozšiřovat obchod, vzmáhala se města a měšťané nabývali politického významu, zůstala jedna část Německa pozadu za vývojem západní Evropy. Buržoasní civilisace se šířila podél pobřeží a podél toku velkých řek. Vnitrozemí, zvláště neplodná a neschůdná pohoří, zůstávalo sídlem barbarství a feudalismu. Toto barbarství se soustřeďovalo zejména v jihoněmeckých a jihoslovanských vnitrozemských oblastech. Kromě toho, že byly Alpami chráněny před italskou civilisací a českými a moravskými horami před severoněmeckou civilisací, měly tyto země odříznuté od moře ještě to štěstí, že tvořily povodí jediného reakčního toku v Evropě. Dunaj jim nejen neotvíral cestu k civilisaci, ale naopak je přiváděl do styku s ještě hrubším barbarstvím.

Když se v západní Evropě jako důsledek buržoasní civilisace vytvořily velké monarchie, musely se i tyto vnitrozemské země na horním Dunaji spojit v jednu velkou monarchii. Bylo to nutné už z obranných důvodů. Zde v centru Evropy sdružili se barbaři všech jazyků a národností pod žezlem habsburské dynastie. Zde našli v Uhrách oporu kompaktního barbarství.

Dunaj, Alpy, skalnaté valy Čech, to jsou příčiny, proč existuje rakouské barbarství a rakouská monarchie.

Jestliže habsburská dynastie po nějakou dobu podporovala měšťany proti šlechtě, města proti knížatům, bylo to proto, že jedině za této podmínky byla velká monarchie vůbec možná. Jestliže později zase podporovala maloměšťáky, bylo to proto, že tehdy už maloměšťáci v celé ostatní Evropě byli ve srovnání s velkou buržoasií reakční. V tom i onom případě podporovali Habsburkové maloměšťáky s vysloveně reakčním záměrem. Teprve nyní tento prostředek selhává.

Tak byla rakouská dynastie od počátku představitelkou barbarství, zostalosti a reakce v Evropě. Její moc spočívala na omezenosti patriarchalismu, zabarikádovaného za neschůdnými horami, na zaryté hrubosti barbarství. Tucet národů, jejichž mravy, charakter a instituce byly v nejpříkřejším rozporu, držel pohromadě společný odpor k civilisaci.

Proto bylo rakouské mocnářství nepřemožitelné, dokud zůstávalo barbarství jeho poddaných nedotčeno. Hrozilo mu jen jedno nebezpečí, pronikání buržoasní civilisace.

Ale právě *toto* nebezpečí bylo neodvratné. Rakouské barbarství se mohlo načas uzavírat před buržoasní civilisací, mohlo si ji na čas přizpůsobit a podřídit. Dříve nebo později však musela civilisace feudální barbarství přemoci, a tím se přervalo jediné pouto, které drželo nejrozmanitější provincie pohromadě.

Proto ta pasivní, váhavá, zbabělá, špinavá a záludná rakouská politika! Rakousko už si nemůže jako dříve počínat otevřeně brutálně a jednoznačně barbarsky, protože musí rok co rok dělat civilisaci ústupky, a rok od roku si je méně jisto svými poddanými. Každý rozhodný krok by přivodil změnu doma nebo u sousedů; každá změna by byla trhlinou v hrázích, kterými se Rakousko s námahou chrání před dmoucím se přívalem moderní civilisace; první obětí každé změny by bylo samo rakouské mocnářství, které s barbarstvím stojí a padá. Ještě roku 1823 a 1831 mohlo Rakousko rozehnat piemontské, neapolské a romaňské povstalce dělostřelbou,[234] ale v roce 1846 v Haliči už muselo uvést do pohybu dosud nezralý revoluční živel, rolníky,[235] v roce 1847 muselo zastavit svá vojska u Ferrary a v Římě se utéci ke spiknutí.[236] Kontrarevoluční Rakousko používá revolučních prostředků – to je neklamné znamení, že to s ním jde s kopce!

Když byly potlačeny italské vzpoury z roku 1831 a polská revoluce z roku 1830, když se francouzští buržoové zaručili, že se budou chovat slušně, mohl císař František s pokojem odejít na věčnost; zdálo se, že nastaly tak žalostné časy, že monarchie snese i jeho přibližného potomka*.

Před revolucemi byla říše korunovaného idiota zatím ještě jista. Ale kdo ji mohl zajistit před *příčinami* revolucí?

Dokud průmysl zůstával domáckým průmyslem, dokud si každá selská rodina nebo aspoň každá vesnice sama vyráběla průmyslové výrobky, které potřebovala, a nedodávala celkem nic na trh, byl i průmysl sám feudální a výtečně se hodil k rakouskému barbarství. Dokud zůstával pouhou manufakturou, venkovským

* — Ferdinanda I. *(Pozn. red.)*

průmyslem, neměl mnoho výrobků na vývoz, umožňoval jen nepatrný zahraniční obchod, existoval jen v jednotlivých oblastech a dal se snadno přizpůsobit rakouskému statu quo*.

Jestliže manufaktura nezplodila ani v Anglii a ve Francii příliš početnou velkou buržoasii, mohla v řídce zalidněném, odlehlém Rakousku zplodit nanejvýš skromný střední stav, a i ten jen tu a tam. Dokud trvala ruční práce, bylo Rakousko bezpečné.

Ale byly vynalezeny stroje a stroje zničily ruční práci. Ceny průmyslových výrobků klesaly tak rychle a tak hluboko, že nejprve zanikla manufaktura a potom pozvolna i starý feudální domácký průmysl.

Rakousko se proti strojům obehnalo hradbou důsledného ochranného celního systému. Ale marně. Právě systém ochranných cel zavedl stroje do Rakouska. V Čechách se začalo pracovat na strojích v bavlnářském průmyslu, v Lombardii v přádelnách hedvábí; ve Vídni se dokonce začaly stroje vyrábět.

Brzy se dostavily následky. Manufakturní dělníci přišli o chléb. Všechno obyvatelstvo manufakturních oblastí bylo vytrženo ze svého tradičního způsobu života. Z dosavadních šosáků vyrostli velcí buržoové, kteří vládli stovkami dělníků, jako jejich knížecí a hraběcí sousedé stovkami robotných sedláků. Robotní sedláci ztratili zhroucením starého průmyslu stará odvětví obživy a nový průmysl jim přinášel nové potřeby. Feudální způsob hospodaření v zemědělství už nebyl vedle moderního průmyslu možný. Vyvstala potřeba zrušit robotu. Feudální poměr rolníků k vrchnosti byl nadále neudržitelný. Města vzkvétala. Cechy tísnily spotřebitele, pro své vlastní členy byly bezcenné a pro průmyslníky nesnesitelné. Volky nevolky se musela připustit konkurence. Postavení všech tříd společnosti se úplně změnilo. Staré třídy ustupovaly stále víc a víc do pozadí před dvěma novými třídami, buržoasií a proletariátem, zemědělství ztrácelo proti průmyslu na významu, venkov ustupoval před městy.

Takové následky mělo zavádění strojů v jednotlivých rakouských zemích, zejména v Čechách a v Lombardii. Působily zpětně

* — danému stavu, existujícímu pořádku. *(Pozn. red.)*

víceméně na celou monarchii, všude podrývaly staré barbarství a tím základy rakouského mocnářství.

Zatímco v Romagni roku 1831 odpovídali vycepovaní rakouští vojáci na „Viva Italia"* kartáčovou palbou, stavěly se v Anglii první železnice. Stejně jako stroje staly se i železnice ihned pro všechny evropské země nezbytností. Rakousko je *muselo* zavádět, ať se mu chtělo nebo ne. Aby ještě víc neposílila beztak se vzmáhající buržoasii, stavěla je vláda sama. Ale dostala se z bláta do louže. Zabránila tomu, aby buržoové vytvořili mohutné akciové společnosti, jen tím, že si od nich vypůjčila na stavbu železnic peníze, že se po krk zadlužila u Rothschilda, Arnsteina a Eskelesa, Siny atd.

Účinkům železnic rakouská dynastie teprve neunikla.

Horské předěly, které oddělovaly rakouskou monarchii od vnějšího světa, Čechy od Moravy a Rakouska, Rakousko od Štýrska, Štýrsko od Ilýrie, Ilýrii od Lombardie, s železnicemi padly. Žulové stěny, za nimiž si každá provincie uchovávala své národnostní zvláštnosti, omezenou lokální existenci, přestaly být překážkou. Výrobky velkého průmyslu, strojů pronikají znenadání a skoro bez dopravních nákladů do nejzapadlejších koutů monarchie, ničí starou ruční práci a otřásají feudálním barbarstvím. Obchod mezi provinciemi a obchod s civilisovanou cizinou nabývají nebývalého významu. Dunaj, který teče zpátky, přestává být tepnou říše, Alpy a Šumava už neexistují; nová tepna se táhne od Terstu až do Hamburku, do Ostende a Le Havru, daleko za hranice říše, přes horské hřbety až k nejvzdálenějším pobřežím Severního moře a Atlantického oceánu. Účast na celostátních zájmech, na tom, co se děje v cizině, stává se nezbytností. Lokální barbarství mizí. Zájmy se někde rozcházejí, jinde splývají. Národnosti se na jednom místě rozdělují a na jiném zase spojují, ze zmateného konglomerátu navzájem si cizích provincií se vynořují určité, větší skupiny se společnými snahami a společnými zájmy.

„Mne a Metternicha to ještě přečká." Francouzskou revoluci, Napoleona a červencové bouře to přečkalo. Ale *páru* nepřečká. Pára

* „Ať žije Itálie!" *(Pozn. red.)*

si prorazila cestu Alpami a Šumavou, pára připravila Dunaj o jeho úlohu, pára roztrhala rakouské barbarství na cucky, a tím podryla habsburské dynastii půdu pod nohama.

Evropská a americká veřejnost může nyní s potěšením přihlížet, jak parní stroj drtí svými koly Metternicha a celou habsburskou dynastii, jak rakouskou monarchii rozřezávají na kusy její vlastní lokomotivy. Je to náramně veselá podívaná. V Itálii se vasalové bouří a Rakousko se neodvažuje ani muknout; Lombardii zachvacuje mor liberalismu a Rakousko váhá, kolísá, třese se před svými vlastními poddanými. Ve Švýcarsku se nejstarší protirakouští rebelové, obyvatelé původních kantonů, svěřují pod ochranu Rakouska; jsou napadeni, ale Rakousko se třese strachy před smělými slovy Ochsenbeinovými: „Vstoupí-li jediný rakouský voják do Švýcarska, vtrhnu s dvaceti tisíci muži do Lombardie a vyhlásím italskou republiku." – A Rakousko marně žadoní o pomoc u dvorů v Mnichově, Stuttgartu a Karlsruhe, kterými tak pohrdalo! V Čechách odepřou stavy zaplatit padesát tisíc zlatých na daních. Rakousko by je velmi rádo vymohlo, ale potřebuje své vojsko pod Alpami tak nutně, že poprvé, co je Rakousko Rakouskem musí stavům povolit a těch padesát tisíc zlatých oželet! V Uhrách chystá zemský sněm revoluční návrhy zákonů a je si jist většinou; a Rakousko, které potřebuje uherské husary v Miláně, Modeně a Parmě, Rakousko samo předkládá zemskému sněmu revoluční návrhy, ačkoli velmi dobře ví, že tyto návrhy znamenají jeho vlastní smrt! Toto skálopevné Rakousko, tato odvěká bašta barbarství, neví kudy kam. Má hroznou vyrážku; poškrábe-li se vpředu, svědí je to vzadu, a poškrábe-li se vzadu, svědí je to vpředu.

Jenže s tímhle šprýmovným škrábáním se Rakousko už nikam nedoškrábe.

Nepospíší-li si starý Metternich zčerstva za svým „dobrákem" Francem, může se ještě dočkat toho, jak se jeho císařská monarchie, tak pracně udržovaná pohromadě, rozpadne a dostane z valné části do rukou buržoasie; může se dožít neslýchané potupy, že „občané krejčí" a „občané hokynáři" už před ním nebudou v Prátru[237] uctivě smekat čepici, ale budou mu říkat prostě „pane Metternichu". Ještě několik otřesů, ještě několikeré nákladné zbro-

jení, a Charles Rothschild skoupí celou rakouskou monarchii.

Hledíme vstříc vítězství buržoů nad rakouským císařstvím s opravdovou radostí. Přejeme si jen, aby tuto starou a ctihodnou říši skoupili hodně sprostí, hodně špinaví, praví židovští buržoové. Taková hnusná, drábovská, pantatíkovská, všivá vláda si nezaslouží nic jiného, než aby ji přemohl pořádně zavšivený, usmolený, smradlavý protivník. Pan Metternich se může spolehnout, že my to později tomuto odpůrci nasolíme právě tak bez milosti, jako to tento odpůrce bez milosti co nevidět nasolí panu Metternichovi.

Pro nás Němce má pád Rakouska ještě jeden zvláštní význam. Právě Rakousko nám zjednalo pověst utlačovatelů cizích národů, žoldáků reakce ve všech zemích. Pod rakouskou vlajkou drží Němci v otroctví Polsko, Čechy a Itálii. Rakouské monarchii máme co děkovat za to, že od Syrakus až po Trident, od Janova až po Benátky jsou Němci nenáviděni jako mrzcí žoldáci despotismu. Kdo viděl na vlastní oči, jakou smrtelnou nenávist, jakou krvežíznivou, ale plně oprávněnou pomstychtivost budí v Itálii „tedeschi"*, ten musí už proto chovat neuhasitelnou nenávist k Rakousku a tleskat, když se tato bašta barbarství, tento pranýř Německa hroutí.

Máme všechny důvody doufat, že Němci Rakousku odplatí za hanbu, jíž potřísnilo jméno Němec. Máme všechny důvody doufat, že to budou Němci, kdo rozmetají Rakousko a odstraní překážky, jež stojí v cestě osvobození Slovanů a Italů. Všechno je připraveno: oběť tu leží a čeká na nůž, který jí podřízne hrdlo. Kéž Němci tentokrát neprominou vhodnou chvíli, kéž mají dost odvahy vyslovit to, co se neodvážil vyslovit ani Napoleon:

„La dynastie de Habsbourg a cessé de régner!"**

Napsal B. Engels asi 25. ledna 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 8 z 27. ledna 1848
Podpis: B. E.

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* – Němci. *(Pozn. red.)*
** „Habsburská dynastie dokralovala!" *(Pozn. red.)*

K. MARX

„DÉBAT SOCIAL" Z 6. ÚNORA

O DEMOKRATICKÉM SDRUŽENÍ

„Débat social"[238] z 6. února vystupuje na obranu bruselského Demokratického sdružení a jeho odboček. Dovolujeme si několik poznámek k tomu, jak to činí.

Možná, že je v zájmu belgické radikální strany dokazovat katolíkům, že jednají proti vlastnímu zájmu, obviňují-li belgickou radikální stranu. Možná, že je v zájmu belgické radikální strany rozlišovat mezi vysokým a nízkým duchovenstvem a duchovenstvu jako celku komplimenty vynahrazovat pravdy, které se řekly části duchovenstva. Tomu my nerozumíme. Překvapuje nás jen, jak mohl „Débat" přehlédnout, že „Indépendance"[239] okamžitě otiskla, útoky flanderských katolických listů proti demokratickým sdružením ačkoli, pokud víme, „Indépendance" není katolický list.

„Débat social" prohlašuje, že Belgičané se prostřednictvím demokratických sdružení dožadují politických reforem.

Chápeme, že „Débat" na chvíli zapomněl na mezinárodní charakter Demokratického sdružení. Možná, že na něj dokonce ani nezapomněl. Napadlo ho prostě jen, že společnost, která se snaží napomáhat demokracii ve všech zemích, bude především působit na zemi, kde má své sídlo.

„Débat social" se nespokojuje jen konstatováním, čeho chtějí Belgičané pomocí těchto sdružení dosáhnout; jde dál a říká, čeho

jimi Belgičané dosáhnout nechtějí, co tedy *nesmíte* chtít, jste-li členem sdružení, jež založili Belgičané, aby se domáhali politických reforem. Avis aux étrangers!*

„Politické reformy, jichž se Belgičané domáhají prostřednictvím demokratických sdružení," praví „Débat", „to nejsou ony utopie, za kterými se pachtí jistí demokraté v zemích, kde společenské instituce neskýtají naději na účinné reformy, kde pomýšlet na skromný blahobyt národů, jež dosáhly svobody, je asi tak rozumné, jako stavět vzdušné zámky. Kdo nic nemá, může stejně dobře snít o tom, že najednou získal milion jako sto tolarů renty nebo zisku."

„Débat" tu zřejmě mluví o *komunistech.*

Rádi bychom se ho zeptali, zda se „skromný blahobyt" „svobodné" Anglie projevuje v tom, že chudinská daň tu roste rychleji než obyvatelstvo?

Rádi bychom se ho zeptali, zda „skromným blahobytem svobodných národů" rozumí bídu flanderského lidu?

Rádi bychom od něho vyzvěděli tajemství, jak chce nahradit mzdu stem tolarů *zisku* nebo *renty*. Ledaže by snad rozuměl „skromným blahobytem svobodných národů" skromný blahobyt svobodných kapitalistů a statkářů!

Rádi bychom se ho konečně zeptali, zda ho bruselské Demokratické sdružení pověřilo usvědčit ze lži utopisty, kteří nevěří v „skromné štěstí svobodných národů"?

Ale „Débat social" zřejmě nemluví o komunistech vůbec, nýbrž o *německých komunistech*, kteří se – protože jim politický vývoj jejich vlasti nedovoluje založit ani německou Alianci, ani německou Liberální asociaci[240] – ze zoufalství vrhají do náruče komunismu.

Připomínáme listu „Débat", že komunismus nepochází z Německa, ale z Anglie a Francie.

Německý komunismus je nejrozhodnějším odpůrcem veškerého utopismu a nejenže nepřehlíží dějinný vývoj, nýbrž se naopak o něj opírá; toto ujištění dáváme zatím listu „Débat social" oplátkou za jeho ujišťování.

Německo zůstalo v politickém boji pozadu, bude muset po této stránce mnoho dohánět. Jsme poslední, kdo by to chtěli popírat.

* Výstraha cizincům! *(Pozn. red.)*

Ale na druhé straně si myslíme, že až se bude země s více než 40 miliony obyvatel chystat k revoluci, nebude si hledat měřítko pro své hnutí v radikalismu malých svobodných národů.

„Débat" možná rozumí komunismem zdůrazňování třídních protikladů a třídního boje? Ale to pak komunistickým není komunismus, nýbrž politická ekonomie, buržoasní společnost.

Víme, že Robert Peel prorokoval, že třídní rozpor moderní společnosti musí jednou propuknout v strašné krizi. I Guizot, jak víme, se domníval, že ve svých „Dějinách civilisace"[241] nezobrazuje nic jiného než určité formy třídního boje. Ale Peel a Guizot jsou utopisté. Realisté jsou muži, kteří už pouhou zmínku o společenských skutečnostech pokládají za prohřešek proti loajální životní moudrosti.

Nechť se „Débat social" po libosti obdivuje Severní Americe a Švýcarsku a nechť je idealisuje, jak se mu líbí.

Ptáme se ho, zda by bylo kdy možné přenést politické zřízení Severní Ameriky do Evropy bez velkých sociálních převratů. Domníváme se např. – a „Débat" nechť nám tuto opovážlivost promine – že anglická Charta, nemělo-li za ní stát jenom několik snílků horujících pro všeobecné hlasovací právo, nýbrž velká celonárodní strana, předpokládala zdlouhavé sjednocování anglických dělníků v třídu, že za tuto Chartu se bojuje se zcela jiným cílem a že také nutně přinese docela jiné sociální výsledky, než o jaké kdy usilovaly a jaké přinesly ústava americká a švýcarská. V našich očích jsou utopisté ti, kdo odtrhují politické formy od jejich společenských základů a hlásají je jako obecná, abstraktní dogmata.

To, jak se „Débat social" pokouší obhajovat Demokratické sdružení tím, že zároveň vylučuje „určité demokraty", kteří nechtějí vzít zavděk „skromným blahobytem svobodných národů", to dokazuje o kus dále, když přechází k diskusím o svobodě obchodu, které se ve sdružení pořádaly.

„Prodiskutování této zajímavé otázky bylo věnováno šest schůzí," praví „Débat", „a mnoho dělníků z různých dílen našeho města tu předneslo argumenty, které by se bylo hodilo přednést na známém kongresu ekonomů, pořádaném loni v září v Bruselu."

Nejdřív „Débat social" tvrdí, že sdružení téměř jednomyslně

odhlasovalo, že cílem demokracie je absolutně svobodný obchod mezi všemi národy.

A potom „Débat" v témž čísle otiskuje docela bezvýznamnou řeč pana Le Hardyho de Beaulieu, slátanou ze všech nejhorších odpadků z kuchyně anglických freetraderů.

A nakonec velebí Cobdena.

Bude ještě někdo pochybovat, když to „Débat social" takto vylíčí, že sdružení velkou většinou hlasovalo pro svobodný obchod ve smyslu kongresu ekonomů, ve smyslu buržoasních freetraderů?

Napsal K. Marx kolem 10. února 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 13 z 13. února 1848

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

TŘI NOVÉ KONSTITUCE

Naše předpovědi o blízkém vítězství buržoasie* se splňují opravdu rychleji, než bychom se byli nadáli. Za necelých čtrnáct dní změnily se tři absolutní monarchie v konstituční státy: Dánsko, Neapolsko a Sardinie.

V Itálii se hnutí vyvíjelo podivuhodně rychle. Papežský stát, Toskánsko, Sardinie se postupně postavily do čela tohoto hnutí; jedna země popoháněla druhou, každý úspěch přinášel s sebou další a další pokroky. Italský celní spolek[242] byl prvním krokem k ustavení italské buržoasie, která se energicky postavila do čela národního hnutí a jejíž konflikt s Rakouskem se den ze dne zostřoval. Buržoasie dosáhla skoro všeho, čeho se dalo za absolutní monarchie dosáhnout, zastupitelské zřízení se pro ni stávalo den ze dne naléhavější potřebou. Jenomže dobýt ústavních institucí, to byla pro italské buržoy právě ta největší potíž. Panovníci nechtěli; buržoové nesměli proti nim vystupovat příliš hrozivě, aby je znovu nevehnali do náruče Rakouska. Italové celního spolku by byli museli ještě dlouho čekat, když tu jim najednou přišla pomoc, které se ani nenadáli: povstala Sicílie. Palermský lid vyhnal s nevídanou statečností královská vojska z města**, Abruzzy, Apulie, Kalábrie se pokusily znovu povstat, sama Neapol se připravovala k boji a krvežíznivec Ferdinand, zahnán do úzkých, bez naděje

* Viz tento svazek, str. 463—472. *(Pozn. red.)*

** Palermo s 200 000 obyvatel porazilo 13 000 vojáků. Paříž s jedním milionem obyvatel porazila v červencové revoluci 7000 až 8000 vojáků.

na rakouské oddíly, musel první ze všech italských vládců povolit konstituci a úplnou svobodu tisku. Zpráva o tom pronikne do Janova a Turína; obě města žádají, aby Sardinie nezůstala pozadu za Neapolí; Karel Albert, který se do hnutí už příliš zapletl, než aby mohl couvnout, a kromě toho potřeboval peníze na zbrojení proti Rakousku, musí ustoupit velmi důraznému naléhání Turíňanů a Janovanů a rovněž povolit konstituci. Není nejmenší pochyby, že bude následovat Toskánsko a že i Pius IX. bude muset udělat další ústupky.

V palermských ulicích dobyla italská buržoasie rozhodujícího vítězství. Nyní zvítězila; co teď přijde, může být jen všestranné využívání tohoto vítězství a zajištění jeho výsledků proti úkladům Rakouska.

Toto vítězství italské buržoasie je další porážkou pro Rakousko. Jak asi starý Metternich zuřil a skřípal zuby, on, který už dávno viděl blížit se neapolskou revoluci a stále znovu a znovu žádal papeže a Toskánsko, aby mu povolili průchod vojsk, a teď musel zadržet své pandury a Charváty na Pádu! Z Neapole k němu spěchal jeden kurýr za druhým, Ferdinand, Cocle a Del Carretto volali o pomoc, a Metternich, který byl roku 1823 a 1831 v Itálii tak všemocným pánem, nemohl nic dělat. Musel nečinně přihlížet, jak jeho poslední, nejspolehlivější spojenec v Itálii je poražen a pokořen, jak revoluce hodila na misku vah proti Rakousku celou Neapol. A on měl na Pádu sto padesát tisíc mužů! Ale byla tu Anglie a přechod Rakušanů přes Pád by byl býval signálem k okupaci Benátek a bombardování Terstu – a tak museli Metternichovi pochopové zůstat, kde byli, a s puškou v ruce se dívat, jak ztrácejí Neapol.

Anglie se v celé té italské záležitosti chovala velmi slušně. Zatímco ostatní velmoci, Francie stejně jako Rusko, udělaly všechno, aby podpořily Metternicha, jediná Anglie se postavila na stranu italského hnutí. Anglická buržoasie má mimořádný zájem na tom, aby zhatila rakousko-italskou ochranářskou celní unii a zato pomohla uskutečnit v Itálii protirakouskou celní unii, založenou na svobodě obchodu. Proto podporuje italskou buržoasii, která prozatím ještě sama potřebuje svobodu obchodu k svému

vlastnímu rozvoji a je proto přirozeným spojencem anglické buržoasie.

Mezitím Rakousko zbrojí. Toto zbrojení úplně ruinuje jeho finance. Rakousko nemá peníze, obrací se s žádostí o půjčku na Rothschilda; Rothschild prohlašuje, že si nepřeje žádnou válku, a proto peníze na její podporu nedá. Ostatně, který bankéř by ještě půjčil zpuchřelé rakouské monarchii na válku, do které by se mohla zamíchat taková země, jako je Anglie? Na buržoasii se tedy Metternich už spoléhat nemůže. Obrací se na ruského cara, který se před několika lety otevřením dolů na Urale a Altaji a obchodem s obilím sám stal velkým kapitalistou, na bílého cara, který už jednou vypomohl Bedřichu Vilému IV. 15 miliony rublů ve stříbře a který se vůbec zřejmě stává Rothschildem všech dodělávajících absolutních monarchií. Car Mikuláš prý se uvolil půjčit 75 milionů – samozřejmě na ruské úroky a dobrou záruku. Tím lépe. Bude-li muset car kromě svých vlastních výdajů vydržovat ještě pruské a rakouské království, budou-li jeho peníze promrhány na nesmyslné zbrojení proti Itálii, bude brzy se svými poklady na dně.

Odváží se Rakousko rozpoutat válku? Domníváme se, že sotva; jeho finance jsou v nepořádku; v Uhrách to vře, na Čechy není spolehnutí; a přímo na bojišti, v Lombardii, by rostly ze země partyzánské oddíly jako houby po dešti. Ale hlavně drží Metternicha na uzdě strach z Anglie. Lord Palmerston je v této chvíli nejmocnějším mužem v Evropě; co on řekne, to platí, a tentokrát bylo velmi jasně řečeno, jak se rozhodl.

Na opačném konci Evropy, v Dánsku, zemřel král*. Jeho syn**, obhroublý, žoviální pijan, svolal hned sněm notáblů, stavovský výbor, aby rokoval o společné konstituci pro vévodství*** a Dánsko. A aby se Němci všude blamovali, vévodství jako z udělání prohlásila, že konstituci nechtějí, protože by prý tím byla odtržena od své německé vlasti![243]

To je opravdu k popukání. Vévodství mají podstatně méně obyvatel než Dánsko, a přece mají stejný počet poslanců. Jejich

* — Kristián VIII. *(Pozn. red.)*
** — Bedřich VII. *(Pozn. red.)*
*** — Šlesvicko a Holštýnsko. *(Pozn. red.)*

řeč má mít na schůzích, v protokolech, prostě všude stejná práva. Zkrátka Dánové dělají Němcům všemožné ústupky, ale Němci nechtějí nechat své hloupé nacionální paličatosti. Němci nikdy nebyli nacionální, když se nacionální zájmy kryly se zájmy pokroku; ale vždycky byli nacionální, když nacionální šlo proti pokrokovému. Když měli být nacionální, hráli si na kosmopolity; a když nebylo přímo třeba zastávat nacionální hledisko, byli vždycky nacionální až běda. Ať tak či onak, vždycky se zesměšnili.

Buďto jsou obyvatelé vévodství zdatní lidé a pokročilejší než Dánové; pak budou mít ve stavovské komoře převahu nad Dány a nemusejí si naříkat. Anebo jsou to němečtí ospalci a v průmyslovém a politickém vývoji pokulhávají za Dány, a pak je nejvýš na čase, aby je Dánové vzali do vleku. Ale je to skutečně absurdní, až bůh brání, že tito chrabří Šlesvičané a Holštýňané volají na pomoc 40 milionů Němců proti Dánům a přitom se sami vyhýbají boji, v němž mají stejné podmínky jako jejich odpůrci; je k smíchu, že se dovolávají policie Německého spolku proti konstituci!

Pro Prusko je dánská konstituce právě takovou ranou jako neapolská konstituce pro Rakousko, ačkoli je sama jen odezvou nepodařeného pruského konstitučního experimentu z 3. února. Ke všem těm nepříjemnostem, které už pruská vláda má, přistoupí teď ještě sousedství nového konstitučního státu; zároveň tím ještě ztratí věrného chráněnce a spojence.

Zatímco Itálie a Dánsko vstoupily do řad konstitučních států, Německo zůstává pozadu. Všechny národy jdou kupředu, i ten nejmenší a nejslabší národ si vyčíhá v evropském zmatku chvilku, kdy navzdory svým velkým reakčním sousedům urve tu neb onu moderní instituci. Jen 40 milionů Němců se nehýbá. Sice už nespí, ale zatím jen žvaní a politikaří u džbánku a k činu se nemají.

Ale kdyby německé vlády snad chtěly na tomto strachu buržoasie z činu zakládat nějaké velké naděje, velmi by se zklamaly. Němci budou poslední, protože jejich revoluce bude docela jiná než revoluce sicilská. Němečtí buržoové a šosáci velmi dobře vědí, že jim za zády stojí proletariát, který den ze dne roste a který den po revoluci vystoupí s docela jinými požadavky, než jaké kladou oni sami. Proto se němečtí buržoové a šosáci chovají zbaběle,

nerozhodně, váhavě, bojí se srážky neméně, než se bojí vlády.

Německá revoluce je mnohem vážnější věc než revoluce neapolská. V Neapoli stojí proti sobě jen Rakousko a Anglie; v německé revoluci bude proti sobě stát celý Východ a celý Západ. Neapolská revoluce dosáhne sama sebou svých cílů, jakmile bude dosaženo buržoasních institucí; ale až bude tak daleko německá revoluce, pak vlastně teprve začne.

Proto se musí Němci přede všemi ostatními národy důkladně zkompromitovat, musí být ještě mnohem víc na posměch celé Evropě, než jsou teď, musí být *donuceni* udělat revoluci. Ale pak také povstanou ne zbabělí němečtí měšťáci, ale němečtí dělníci. Povstanou, aby skoncovali s celým prohnilým a zmateným oficiálním německým pořádkem a radikální revolucí vrátili Německu ztracenou čest.

Napsal B. Engels v polovině února 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 15 z 20. února 1848

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

O POLSKÉ OTÁZCE[244]

PROJEVY NA SLAVNOSTNÍM SHROMÁŽDĚNÍ V BRUSELU 22. ÚNORA 1848 K DRUHÉMU VÝROČÍ KRAKOVSKÉHO POVSTÁNÍ Z ROKU 1846

MARXOVA ŘEČ

Vážení pánové!

V dějinách bývají nápadné analogie. Jakobíni z roku 1793 se stali v dnešní době komunisty. Když se roku 1793 Rusko, Rakousko a Prusko dělily o Polsko, dovolávaly se ústavy z roku 1791, která byla jednomyslně zavržena pro své domnělé jakobínské zásady.

A co vyhlašovala tato polská ústava z roku 1791? Nic jiného než konstituční monarchii: zákonodárství svěřovala zástupcům lidu, zaváděla svobodu tisku, svobodu svědomí, veřejné soudnictví, odstraňovala nevolnictví atd. A tomu se tehdy říkalo ryzí jakobínství! Vidíte tedy, pánové, že od té doby udělaly dějiny pokrok. Tehdejší jakobínství vypadá dnes, pokud jde o liberalismus, velice krotce.

Ony tři mocnosti držely krok s dějinami. Roku 1846, když

připojily Krakov k Rakousku, vzaly Polákům poslední zbytky národní samostatnosti, a tomu, co kdysi nazývaly jakobínstvím, říkaly teď komunismus.

Co to vlastně je, ten komunismus krakovské revoluce? Byla tato revoluce komunistická proto, že chtěla obnovit polskou národnost? Právě tak by se dalo říci, že válka evropské koalice proti Napoleonovi za záchranu národností byla komunistickou válkou a že Vídeňský kongres tvořili korunovaní komunisté. Anebo byla krakovská revoluce komunistická proto, že chtěla nastolit demokratickou vládu? Nikdo přece nebude připisovat bernským nebo newyorským občanům milionářům komunistické sklony.

Komunismus popírá, že by musely existovat třídy; chce odstranit všechny třídy, všechny třídní rozdíly. Krakovští revolucionáři chtěli odstranit jen politické rozdíly mezi třídami; chtěli dát různým třídám stejná práva.

V čem tedy byla krakovská revoluce komunistická?

Snad ne v tom, že se snažila rozbít okovy feudalismu, osvobodit vlastnictví obtížené desátky a robotou a přeměnit je v svobodné moderní vlastnictví?

Kdyby někdo řekl francouzským vlastníkům: „Víte, co chtějí polští demokraté? Polští demokraté chtějí u sebe zavést takovou formu vlastnictví, jaká už existuje u vás", francouzští vlastníci by odpověděli: „To je od nich správné." Ale řekněte francouzským vlastníkům, jako to udělal Guizot, že „Poláci chtějí odstranit vlastnictví, jaké jste nastolili za revoluce z roku 1789 a jaké u vás existuje dosud", a začnou křičet: „Cože? To jsou přece revolucionáři, komunisté! Rozdrťte je, hanebníky." Ve Švédsku se nyní nazývá *komunismem* odstranění cechů, korporací, zavedení svobodné konkurence. „Journal des Débats" jde ještě dále: připravit dvě stě tisíc voličů o rentu, kterou jim poskytuje právo prodávat své hlasy, to znamená zničit zdroj příjmů, odstranit řádně nabyté vlastnictví, to znamená být komunistou. Ovšem, krakovská revoluce také chtěla zrušit vlastnictví určitého druhu. Ale jaké vlastnictví? Takové, jaké v ostatní Evropě nemůže být zničeno, právě tak jako nemůže být zničen Sonderbund ve Švýcarsku, protože jedno i druhé už je to tam.

Nikdo nebude popírat, že v Polsku je politická otázka spjata se sociální otázkou. Nedají se od sebe oddělit.

Ostatně zeptejte se na to raději reakcionářů! Cožpak za restaurace bojovali jenom s politickým liberalismem a jeho nutným přívěskem, voltairiánstvím?

Jeden velmi známý reakční spisovatel otevřeně přiznal, že i ta nejvyšší metafysika takového De Maistra nebo Bonalda konec konců vyúsťuje v otázku peněz, a není každá otázka peněz přímo sociální otázkou? Mužové restaurace neskrývali, že vrátit se k politice starých dobrých časů znamená obnovit staré dobré vlastnictví, vlastnictví feudální, vlastnictví morální. Každý ví, že monarchická věrnost se neobejde bez desátků a roboty.

Ale vraťme se ještě dále do minulosti. V roce 1789 politická otázka práv člověka zahrnovala sociální otázku svobodné konkurence.

A co se děje v Anglii? Což se ve všech otázkách, počínaje zákonem o reformě parlamentu až po zrušení obilních zákonů, politické strany nebily jen a jen za změnu vlastnických vztahů, za otázky vlastnictví, za otázky sociální?

I zde, v Belgii, cožpak je zde boj liberalismu a katolicismu něco jiného než boj průmyslového kapitálu s velkým pozemkovým vlastnictvím?

A nejsou politické otázky, o nichž se již po sedmnáct let debatuje, v podstatě otázky sociální?

Ať se tedy postavíte na jakékoli stanovisko, liberální, radikální, nebo dokonce aristokratické, jak byste mohli krakovské revoluci vytýkat, že spojila politickou otázku se sociální?

Muži, kteří stáli v čele revolučního hnutí v Krakově, byli do hloubi duše přesvědčeni, že jenom demokratické Polsko může být nezávislé a polská demokracie je nemyslitelná bez zrušení feudálních práv, bez zemědělského hnutí, jež by proměnilo nevolné sedláky v svobodné vlastníky, ve vlastníky moderní. Dosaďte na místo ruského despoty polské šlechtice a udělíte despotismu domovské právo. Právě tak vyměnili Němci při svém boji proti cizákům jednoho Napoleona za šestatřicet Metternichů.

I když nebude mít polský statkář nad sebou ruského statkáře,

polský rolník bude mít i nadále nad sebou vrchnost, třeba to bude vrchnost svobodná místo zotročené. Ale tato politická změna nezmění nic na jeho sociálním postavení.

Krakovská revoluce dala celé Evropě skvělý příklad tím, že ztotožnila národní věc s věcí demokracie a s osvobozením utlačované třídy.

Třebaže byla tato revoluce na chvíli zardoušena špinavýma rukama najatých vrahů, povstává teď slavná a vítězná ve Švýcarech a v Itálii. Její zásady se potvrzují v Irsku, kde strana úzce nacionální byla pohřbena společně s O'Connellem a kde nová národní strana je především reformátorská a demokratická.[245]

Polsko se znovu chopilo iniciativy, ale už ne Polsko feudální, nýbrž Polsko demokratické, a od té chvíle se jeho osvobození stalo věcí cti všech evropských demokratů.

ENGELSOVA ŘEČ

Vážení pánové!

Povstání, jehož výročí dnes oslavujeme, se nezdařilo. Po několika dnech hrdinného odporu bylo Krakova dobyto, přízrak zkrvaveného Polska, který na chvíli vyvstal před zraky svých vrahů, sestoupil znovu do hrobu.

Krakovská revoluce skončila porážkou, neblahou porážkou. Vzdejme poslední pocty padlým hrdinům, vyslovme politování nad jejich nezdarem, projevme sympatie dvaceti milionům Poláků, jejichž okovy tento nezdar ukul tím pevněji.

Ale pánové, je to všechno, co máme udělat? Stačí prolít slzu nad hrobem nešťastné země a přísahat jejím utlačovatelům nesmiřitelnou, dosud však bezmocnou nenávist?

Ne, pánové! Výročí Krakova není jen dnem smutku, je to pro nás demokraty den radosti; vždyť porážka sama obsahuje v sobě vítězství, vítězství, jehož plody nám zůstanou zachovány, zatímco následky porážky jsou jen dočasné.

Toto vítězství je vítězstvím mladého demokratického Polska nad starým aristokratickým Polskem.

Ano, poslední bitvu Polska proti cizím utlačovatelům předcházela skrytá, tajná, ale urputná bitva v lůně Polska samého, bitva utlačovaných Poláků proti utlačujícím Polákům, bitva polské demokracie proti polské aristokracii.

Srovnejte rok 1830 a 1846, srovnejte Varšavu a Krakov. V roce 1830 byla vládnoucí třída v Polsku právě tak egoistická, omezená a zbabělá v zákonodárném sboru, jako byla obětavá, nadšená a statečná na bojišti.

Co chtěla polská aristokracie z roku 1830? Uhájit svá vydobytá práva vůči panovníkovi. Omezovala povstání na to maličké území, jež Vídeňský kongres ráčil nazývat Královstvím polským; tlumila výbuch ostatních polských zemí; nechala nedotčeno otupující nevolnictví sedláků, hanebné postavení židů. Musela-li aristokracie během povstání učinit ústupky lidu, udělala je teprve, když už bylo pozdě, když povstání už bylo ztraceno.

Řekněme to rovnou: povstání z roku 1830 nebylo ani národní revolucí (tři čtvrtiny Polska nechalo stranou), ani revolucí sociální nebo politickou; nezměnilo nic na vnitřní situaci lidu; byla to revoluce konservativní.

Avšak v lůně této konservativní revoluce, přímo v národní vládě byl člověk, který ostře kritisoval úzkoprsost vládnoucí třídy. Navrhoval opatření vskutku revoluční, jejichž smělosti se aristokraté v sejmu polekali. Tím, že chtěl vyzvat do zbraně celé staré Polsko, přeměnou boje za polskou nezávislost v evropskou válku, osvobozením židů a rolníků, tím, že by se rolníkům přiznala účast na vlastnictví půdy, přebudováním Polska na základě demokracie a rovnosti chtěl udělat z národní věci věc svobody; chtěl ztotožnit zájmy všech ostatních národů se zájmy polského národa. Muž, který geniálně navrhl takovýto velkolepý, a přece prostý plán – je třeba ho jmenovat? – byl to Lelewel.

Roku 1830 aristokratická většina ve své zaslepené zaujatosti tyto návrhy tvrdošíjně odmítala. Ale tyto zásady se po patnáct let otroctví vyvíjely a dozrály, a tak jsme je viděli vepsány na prapory krakovského povstání. V Krakově – bylo to dobře vidět – už nebylo lidí, kteří by měli mnoho co ztratit; nebyli tam už aristokraté; každý krok, který tam byl podniknut, nesl pečeť této demokratické smělosti, řekl bych skoro smělosti proletariátu, který

nemá co ztratit, leda svou bídu, ale získat může celou vlast, celý svět. Tam nebylo váhání, nebylo pochyb; povstalci napadli tři mocnosti najednou; dali rolníkům svobodu, vyhlásili agrární reformu a zrovnoprávnění židů, nestarajíce se o to, že by se to mohlo nemile dotknout toho či onoho zájmu aristokracie.

Krakovská revoluce nechtěla obnovit ani staré Polsko, ani uchovat staré polské instituce, které cizí vlády ještě ponechaly nedotčeny; nebyla ani reakční, ani konservativní.

Ba ještě nepřátelštější než k cizím utlačovatelům Polska byla k Polsku samému – k starému Polsku, které spočívá na ujařmení většiny lidu. Ani ve snu ji nenapadlo obnovovat staré Polsko, chtěla je naopak do základů rozbořit a na jeho sutinách s úplně novou třídou, s většinou lidu, vybudovat nové, moderní, civilisované, demokratické Polsko, které by bylo hodno devatenáctého století a bylo by opravdu předvojem civilisace.

Rozdíl mezi rokem 1830 a 1846, obrovský pokrok v samém lůně nešťastného, krvácejícího, rozervaného Polska; to, že se polská aristokracie úplně oddělila od polského lidu a vrhla se do náruče utlačovatelům vlasti; to, že byl polský lid nadobro získán pro věc demokracie; konečně to, že se objevil v Polsku jako zde u nás boj třídy proti třídě, tato hybná síla všeho sociálního pokroku, to je vítězství demokracie, dosažené krakovskou revolucí, to je výsledek, který ještě přinese ovoce, až bude porážka povstalců pomstěna.

Ano, pánové, krakovským povstáním se stala polská věc, byť byla sebenárodnější, věcí všech národů; pomáhat Polsku bylo dříve otázkou sympatií, ale nyní je to otázka vlastního zájmu všech demokratů. Až do roku 1846 bylo naším úkolem pomstít zločin; ale po tomto roce jde o to, abychom podporovali své spojence, a my to učiníme.

A především naše Německo by se mělo radovat z tohoto výbuchu demokratického nadšení v Polsku. I nás čeká úkol provést demokratickou revoluci; budeme muset bojovat s barbarskými hordami Rakouska a Ruska. Před rokem 1846 jsme si nebyli jisti, na čí stranu se přikloní Polsko, dojde-li v Německu k demokratické revoluci. Krakovská revoluce odstranila všechny pochybnosti. Od té chvíle jsou německý a polský národ nerozlučně spjaty.

Máme tytéž nepřátele, tytéž utlačovatele, protože ruský despotismus tlačí jako můra nás stejně jako Poláky. První podmínkou osvobození jak Německa, tak Polska je zvrátit dnešní politický stav v Německu, porazit Prusko a Rakousko a zatlačit Rusko za Dněstr a Dvinu.

Spojenectví našich dvou národů není tedy naprosto jen krásný sen, příjemná iluse; ne, pánové, je to nevyhnutelná nutnost, vyplývající ze společných zájmů obou národů, a nutností ji učinila krakovská revoluce. Německý lid, který zatím, šlo-li o jeho vlastní záležitosti, nedělal skoro nic, než plýtval krásnými slovy, bude mít nyní činy pro své polské bratry; a právě tak jako my, zde přítomní němečtí demokraté, podáváme ruku polským demokratům, právě tak všechen německý lid oslaví své spojenectví s polským lidem na prvním bojišti, na němž společnými silami zvítězí nad našimi společnými utlačovateli.

Otištěno v březnu 1848 ve sborníku „Célébration, à Bruxelles, du deuxième anniversaire de la Révolution Polonaise du 22 Février 1846", Bruxelles 1848

Podle textu sborníku
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

NĚKOLIK SLOV LISTU „RIFORMA“[246]

List „Riforma“ z Luccy odpovídá na jeden z oněch známých sprostých článků, které augsburská „Allgemeine Zeitung“ obvykle otiskuje z pověření vídeňské dvorní kanceláře.

Ten špinavý plátek od Lechu[247] nejen vynášel do nebe věrnost 518 000 rakouských vojáků jejich přiblblému Ferdinandovi, nýbrž tvrdil také, že všichni tito vojáci, Češi, Poláci, Slováci, Chorvati, hajduci, Valaši, Maďaři, Italové atd., horují pro jednotu Německa a rádi za ni položí život, *jakmile císař pán poručí*!

Jako by neštěstí nebylo právě v tom, že dokud existuje Rakousko, musí se Německo vydávat tomu nebezpečí, že jeho jednotu hájí hajduci, Chorvati a Valaši, jako kdyby jednota Německa, dokud existuje Rakousko, byla něco jiného než jednota Německa s Chorvaty, Valachy, Maďary a Italy!

„Riforma“ odpovídá „All-Gemeinen“* velmi dobře na její lživé tvrzení, že prý Rakousko hájí v Lombardii zájmy německého národa, a končí výzvou k Němcům, v níž srovnává italské hnutí z roku 1848 s německými osvobozeneckými válkami z roku 1813 a 1815.

„Riforma“ se zřejmě domnívala, že tím udělala Němcům kompliment, jinak by jistě nebyla proti svému pravému přesvědčení stavěla dnešní pokrokové italské hnutí naroveň právě těm reakčním válkám, jimž má Itálie co děkovat za své porobení Rakouskem,

* Slovní hříčka: „Allgemeine Zeitung“ — „Všeobecné noviny“. „All-Gemeine“ — „Prach-sprosté“ noviny. *(Pozn. red.)*

Německo za co nejdokonalejší obnovení starého chaosu, roztříštěnosti a tyranie a celá Evropa za hanebné smlouvy z roku 1815.

„Riforma“ nám může věřit: Německo si plně uvědomuje, jaký ráz měly tyto osvobozovací války, jednak přímo podle následků těchto válek, jednak z toho, jak neslavně skončili všichni hrdinové oněch „slavných“ dob. Dnes už jen listy placené vládou vytrubují chválu na ony doby opojení hloupostí; obecenstvo se tomu směje a dokonce i železný kříž se nad tím červená hanbou.

Právě tyto listy, právě tito nadšení francouzožrouti z roku 1813 spouštějí proti Italům stejný pokřik jako dříve proti Francouzům, pějí chvalozpěvy na Rakousko, na křesťansko-germánské Rakousko, a hlásají křižácké tažení proti vlašské úskočnosti a vlašské tlachavosti — vždyť přece pro ně jsou Italové Vlaši právě tak jako Francouzové!

Chtějí Italové ukázku toho, jaké účasti se mohou nadít od neotesaných tlučhubů z osvobozeneckých časů, jaké představy mají tito ryšaví blouznivci o italském národě? Uvedeme jen známou píseň od A. A. L. Follena[248]:

> Nechť divy všemi kraje ony slynou,
> kde sladce zní kytara s mandolinou
> a v temném listí zlatý oranž plá;
> mně dražší německá je švestka purpurová
> a plody obtížená jabloň Borsdorfova —

a tak dále, jak zní toto poetické běsnění věčně střízlivého člověka. Potom následují nejkomičtější představy o banditech, dýkách, horách chrlících oheň, o vlašské úskočnosti, nevěře italských žen, štěnicích, škorpiónech, jedu, zmijích, úkladných vrazích atd., jichž ctnostný přítel švestek vidí hemžit se na tucty na všech italských silnicích, a nakonec blouznící šosák děkuje svému pánbíčkovi, že žije v zemi lásky a přátelství, hospodských rvaček, při nichž se lidé mlátí židlemi, v zemi modrookých a věrných pastorských dcerek, v zemi bodrosti a řádnosti, zkrátka a dobře v zemi německé věrnosti. Takové pověrčivé románové fantasie si spřádají hrdinové z roku 1813 o Itálii, kterou samozřejmě nikdy neviděli.

Můžeme „Riformu“ a vůdce italského hnutí ujistit: veřejné mínění v Německu je rozhodně na straně Italů. Německý lid má

právě tak velký zájem na pádu Rakouska jako italský lid. Jednomyslně schvaluje každý úspěch Italů a nebude, v to doufáme, v pravé chvíli chybět na bojišti, aby jednou provždy skoncoval se vší rakouskou nadvládou.

Napsal B. Engels kolem 22. února 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 16 z 24. února 1848
Podpis: B. Engels

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

REVOLUCE V PAŘÍŽI

Rok 1848 začíná dobře. Sotva skončila sicilská revoluce s celou vlečkou konstitucí, prožívá Paříž vítězné povstání.

Poslanci opposice se veřejně zavázali obhájit smělou demonstrací shromažďovací právo proti Guizotovi, Duchâtelovi a Hébértovi.

Všechno bylo připraveno. Sál byl vyzdoben a čekalo se, až se sejdou hosté na banket. A tu najednou, když nadešla chvíle činu, ustrašenci na levici, s panem Odilonem Barrotem v čele, jako vždy zbaběle zalezli.

Banket byl odvolán. Ale pařížský lid, rozjitřený tlučhuby ze sněmovny, pobouřený zbabělostí těchto šosáků a rozhořčený vleklou všeobecnou nezaměstnaností, pařížský lid se nedal odvolat.

V úterý* v poledne byla celá Paříž v ulicích. Masy volaly: „Pryč s Guizotem! Ať žije reforma!" Táhly před Guizotův palác, který vojsko jen stěží uchránilo; ale okna mu přece jen vytloukly.

Dav však táhl i před dům Odilona Barrota, křičel: „Pryč s Barrotem!" a také jemu vytloukl okna. Pan Barrot, zbabělý původce celého tohoto rozjitření, vzkázal vládě, aby mu poslala policejní ochranu!

Vojsko stálo u toho a klidně přihlíželo. Jen městská garda zasáhla, a to velmi surově. Městská garda se skládá většinou z Alsasanů a Lotrinčanů, tedy polovičních Němců, kteří dostávají

* — 22. února 1848. *(Pozn. red.)*

$3^1/_2$ franku denně a vypadají velmi blahobytně a vypaseně. Městská garda je nejpodlejší vojenský útvar, jaký existuje, je ještě horší než četnictvo, horší než stará švýcarská garda; zvítězí-li lid, dopadne to s ní špatně.

K večeru začal lid klást odpor. Začaly se stavět barikády, lid vzal útokem strážnice a zapálil je. Na náměstí Bastily byl proboden jeden policejní špión. Obchody se zbraněmi byly vypleněny.

V 5 hodin byl vybubnován poplach pro národní gardu. Avšak dostavilo se jen málo gardistů a i ti, kteří přišli, křičeli: „Pryč s Guizotem!"

V noci byl obnoven klid a pořádek. Poslední barikády padly a zdálo se, že vzpoura je skončena.

Ale ve středu ráno vzplálo povstání s novou silou. Velká část střední Paříže, na východ od ulice Montmartre, byla silně zabarikádována. Od 11 hodin si tam vojska již netroufala vstoupit. Národní garda se sešla ve velkém počtu, ale jen proto, aby bránila vojsku útočit na lid a aby provolávala: „Pryč s Guizotem! Ať žije reforma!"

V Paříži bylo podle obranného plánu maršála Gérarda[249] nasazeno 50 000 vojáků, kteří obsadili všechny strategicky důležité body. Ale těchto bodů bylo tolik, že už jen jejich obranou bylo celé vojsko zaměstnáno, a tím odsouzeno k nečinnosti. Kromě městské gardy nebylo téměř volných vojáků pro útočné akce. Gérardův výborný plán velmi prospěl vzpouře; ochromil vojsko a ulehčil vojákům pasivitu, ke které měli beztak sklon. Od sebe isolované pevnosti byly také vládě jen ke škodě. Musely zůstat obsazeny, a tím také stahovaly značnou část vojska z bojiště. Na bombardování nikdo ani nepomyslel. Vůbec na tyto bastily si nikdo ani nevzpomněl. Jenom další důkaz, jak marné jsou obranné plány proti masovému povstání velkého města!

Kolem poledne byl pokřik proti vládě v řadách národní gardy tak silný, že několik plukovníků vzkázalo do Tuilerií, že za svůj oddíl neručí, zůstane-li vláda u moci.

Ve dvě hodiny byl starý Ludvík Filip nucen nechat Guizota padnout a vytvořit novou vládu. Jakmile to bylo oznámeno,

rozešli se gardisté s jásotem do svých domovů a slavnostně osvětlili domy.

Ale lid, dělníci, jediní, kteří stavěli barikády, kteří vedli boj proti městské gardě, kteří se vrhali proti kulkám, bodákům, kopytům koní, dělníci naprosto neměli chuť bít se za pana Molé a Billaulta.[250] Pokračovali v boji. Zatímco na bulváru des Italiens bylo všechno samá radost a jásot, v ulici Sainte-Avoie a Rambuteauově se mohutně střílelo. Boj trval až pozdě do noci a ve čtvrtek ráno se v něm pokračovalo. O všeobecné účasti dělníků na tomto boji svědčí to, že na všech tratích v okolí Paříže byly vytrhány kolejnice.

Buržoasie provedla svou revoluci, svrhla Guizota a s ním nedílné panství velkých bursiánů. Ale teď, v druhém jednání boje, nestojí už jedna část buržoasie proti druhé; teď stojí proti buržoasii proletariát.

*

Právě jsme dostali zprávu, že lid zvítězil a vyhlásil republiku. Přiznáváme se, že jsme nedoufali v tak skvělý úspěch pařížského proletariátu.

Tři členové prozatímní vlády patří k radikálně demokratické straně, jejímž orgánem je „Réforme". Čtvrtý člen je dělník* – což ještě nikdy v žádné zemi nebylo. Ostatní jsou Lamartine, Dupont de l'Eure a dva lidé z „Nationalu".[251]

Francouzský proletariát se touto slavnou revolucí znovu postavil do čela evropského hnutí. Čest a sláva pařížským dělníkům! Dali celému světu náraz, který po řadě pocítí všechny země, neboť vítězství republiky ve Francii je vítězstvím demokracie v celé Evropě.

Nastává naše doba, doba demokracie. Plameny plápolající v Tuileriích a v Palais Royal — to je úsvit proletariátu. Panství buržoasie se teď všude zhroutí nebo bude svrženo.

Německo bude doufám Francii následovat. Teď nebo

* — Albert. *(Pozn. red.)*

nikdy se vzchopí ze svého ponížení. Budou-li mít Němci jen trochu energie, hrdosti a odvahy, budeme moci za čtyři neděle také provolat:

„Ať žije německá republika!“

Napsal B. Engels 25.—26. února 1848
Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“, čís. 17 z 27. února 1848

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

DOPIS REDAKTOROVI LISTU „NORTHERN STAR“

Vážený pane!

Po závažných událostech, ke kterým došlo ve Francii, je teď mnohem zajímavější než v normálních dobách, jak se zachová belgický lid a belgická vláda. Spěchám proto, abych informoval Vaše čtenáře o tom, co se stalo od pátku 25. února.

Toho večera panovalo v Bruselu všeobecné rozčilení a neklid. Kolovaly nejrůznější zvěsti, ale lidé ničemu doopravdy nevěřili. Nádraží bylo přeplněno zástupy lidí ze všech vrstev, kteří netrpělivě čekali na zprávy. Byl tam dokonce i sám francouzský velvyslanec, bývalý markýz de Rumigny. V půl jedné v noci přijel vlak s vítěznými zprávami o čtvrteční revoluci a celý zástup lidu začal v náhlém výbuchu nadšení volat: „Vive la République!“* Zpráva se rychle roznesla po celém městě. V sobotu byl všude klid. Ale v neděli byly ulice plny lidí a všichni byli zvědavi, co podniknou dvě organisace: Demokratické sdružení a Aliance. Obě tyto organisace večer zasedaly. Aliance, houf buržoasních radikálů, se rozhodla vyčkat, a tím se od hnutí distancovala. Ale Demokratické sdružení přijalo řadu velmi důležitých usnesení, jimiž se tato organisace postavila do čela hnutí. Usnesli se, že se budou scházet denně, místo jednou týdně, že pošlou městské radě petici požadující,

* „Ať žije republika!“ *(Pozn. red.)*

aby byla vyzbrojena nejen buržoasní občanská garda, ale všichni občané v obvodech. Večer došlo na ulicích na několika místech k nepokojům. Lid provolával: „Vive la République!" a shromáždil se v zástupech kolem radnice. Několik osob bylo zatčeno, ale k žádným vážným událostem nedošlo.

Mezi zatčenými byli dva Němci, politický uprchlík pan Wolff a jeden dělník. Jistě víte, že zde v Bruselu existoval německý dělnický spolek, kde se diskutovalo o politických a sociálních otázkách, a že tu vycházely německé demokratické noviny*. Němci žijící v Bruselu byli všeobecně známi jako velmi aktivní a nekompromisní demokraté. Byli skoro všichni členy Demokratického sdružení a místopředseda německého spolku dr. Marx byl zároveň místopředsedou Demokratického sdružení.

Vláda, která velmi dobře ví, že v určitých vrstvách obyvatelstva tak malé země, jako je Belgie, bují nacionalistické předsudky, využila okamžitě těchto okolností a rozšířila pověst, že celou agitaci pro republiku rozdmychali Němci – lidé, kteří nemají co ztratit, kteří byli pro různé ničemnosti vypovězeni již ze tří nebo čtyř zemí a kteří se chtějí dostat do čela zamýšlené belgické republiky. V pondělí se tato velkolepá novinka roznesla po celém městě a neminul ani den a kramáři, kteří tvoří jádro občanské gardy, spustili jednomyslný pokřik proti německým buřičům, kteří chtějí zrevolucionovat jejich šťastnou belgickou vlast.

Němci si smluvili, že se budou scházet v jedné kavárně, kam měl každý přinášet poslední zprávy z Paříže. Ale kramáři tropili tak velký povyk a kolovalo tolik nejrůznějších pověstí o vládních opatřeních proti Němcům, že Němci byli nuceni upustit i od těchto nevinných schůzek.

V neděli večer se už policii podařilo přimět majitele kavárny, kde se německý spolek scházel, aby mu už napříště nepropůjčoval místnost ke schůzím.

Němci se po celý ten čas drželi skvěle. Přestože byli vystaveni nejmalichernějším šikanám ze strany policie, zůstali na svých místech. Každý večer se účastnili schůze Demokratického sdružení. Nesrocovali se na ulicích, ale dávali jasně najevo, i když to pro ně bylo

* — „Deutsche-Brüsseler-Zeitung". *(Pozn. red.)*

osobně riskantní, že ve chvíli nebezpečí neopustí své belgické bratry.

Když se nedělní a pondělní mimořádné vzrušení za několik dní utišilo, když se lid vrátil ke své práci, když se vláda vzpamatovala z prvního zděšení, přišla další série persekučních zákroků proti Němcům. Vláda vydala nařízení, že všichni cizí dělníci, kteří se octnou bez práce, mají být neprodleně vyhoštěni ze země; a stejně že se má naložit bez rozdílu se všemi cizinci, jejichž pas není v pořádku. Zároveň s přijetím těchto opatření pustila vláda do oběhu zprávy, které popudily podnikatele proti všem cizím dělníkům, takže žádný Němec nemohl najít práci. Dokonce i ti, kteří práci měli, ji najednou ztratili, a tak proti nim bylo možno použít vypovídacích dekretů.

Vláda však začala pronásledovat nejen nezaměstnané dělníky, ale i ženy. Jeden mladý německý demokrat, který žije podle francouzského a belgického zvyku ve společné domácnosti s jednou Francouzkou – a jehož přítomnost v Bruselu se zřejmě stala policii nepohodlnou – byl z ničeho nic vystaven persekuci; tato persekuce se projevila v pronásledování jeho družky. Protože neměla pas – a kdo kdy předtím vyžadoval v Belgii od ženy pas? – vyhrožovali jí, že ji okamžitě vypovědí. Policie prohlásila, že nejde o ni, ale o osobu, s níž žije. Sedmkrát ve třech dnech byl u ní v bytě policejní komisař; několikrát se musela dostavit do jeho kanceláře a nakonec ji v doprovodu strážníka poslali na policejní ředitelství, a kdyby nebyl zakročil vlivný belgický demokrat, určitě by byla musela zemi opustit.

Ale to všechno nic není. Persekuce dělníků, rozšiřování zpráv, že byl zatčen ten či onen nebo že v úterý večer bude provedena všeobecná razie na Němce po všech kavárnách ve městě, to všechno nic není proti tomu, co Vám chci sdělit nyní.

V pátek* večer dostal královské nařízení opustit do čtyřiadvaceti hodin zemi mezi jinými i dr. Marx. Chystal si právě zavazadla na cestu, když tu najednou v jednu hodinu v noci, přestože existuje zákon, podle něhož se nesmí vniknout do bytu občana od západu do východu slunce, vpadlo k němu do bytu deset ozbrojených policistů v čele s policejním komisařem, chopili se ho a odvedli

* V originálu omylem „v sobotu". *(Pozn. red.)*

ho do vězení na radnici. Neudali žádný jiný důvod než ten, že nemá v pořádku pas, třebaže jim předložil nejméně tři pasy a třebaže bydlí v Bruselu už tři roky! Byl odveden. Jeho žena, hrozně vylekaná, běžela okamžitě k belgickému právnímu zástupci, který vždy poskytoval své služby persekvovaným cizincům, k panu Jottrandovi, předsedovi Demokratického sdružení, k tomu, o jehož přátelském zákroku jsem se už zmínil nahoře. Když se vracela, potkala jednoho belgického přítele, pana Gigota. Doprovodil ji domů. U vchodu do domu dr. Marxe zastihli dva strážníky, kteří zatkli jejího muže. „Kam jste odvedli mého muže?" ptala se jich paní Marxová. „Půjdete-li s námi, ukážeme vám, kde je." Zavedli ji i pana Gigota na radnici, ale místo aby splnili svůj slib, předali je oba policii a *oba byli uvězněni*. Paní Marxovou, která nechala doma tři malé děti jen se služebnou, zavedli do místnosti, kde musela strávit noc s několika prostitutkami toho nejhoršího druhu. Druhý den ráno ji odvedli do nevytopené místnosti, kde ji nechali, třesoucí se zimou, čekat tři hodiny. Pan Gigot byl také zadržen. Pan Marx byl zavřen do jedné místnosti se *zuřícím bláznem*, kterému se musel co chvíli bránit. Ke všemu s ním ještě žalářníci zacházeli velmi hrubě.

Ve tři hodiny odpoledne konečně paní Marxovou a pana Gigota předvedli před soudce, který brzy nařídil, aby byli propuštěni. A z čeho byli obviněni? Z *potulky*, protože u sebe neměli pasy!

Pan Marx byl rovněž propuštěn s příkazem, aby týž večer opustil zemi. A tak, přestože byl osmnáct hodin z těch čtyřiadvaceti, které měl na uspořádání svých záležitostí, svévolně držen ve vězení, přestože nejen on, ale i jeho žena byli po celou tu dobu odloučeni od svých tří dětí, z nichž nejstaršímu děvčátku nejsou ještě ani čtyři roky, byl vypovězen a neměl ani čas, aby si dal do pořádku své věci.

Pan Gigot byl znovu uvězněn hned druhý den po svém propuštění. Byl zadržen s třemi demokraty z Lutychu v pondělí v šest hodin ráno v hotelu a všichni byli uvězněni pro potulku, protože u sebe neměli pasy. Měli být propuštěni v úterý, ale byli zcela protiprávně drženi ve vězení až do čtvrtka. Jeden z nich,

pan Tedesco, sedí ve vězení dosud, a nikdo neví proč. On i pan Wolff budou buďto propuštěni, nebo tento týden postaveni před soud.

Musím však říci, že belgičtí dělníci a řada dalších demokratů tohoto národa, zejména pan Jottrand, se chovali k persekvovaným Němcům přímo skvěle. Dokázali, že jsou povzneseni nad jakékoli národnostní předsudky. Neviděli v nás cizince, nýbrž demokraty.

Dovídám se, že byl vydán zatykač na jednoho belgického dělníka a statečného demokrata, pana de Guasco. Jiný demokrat, pan Dassy, který byl zatčen minulou neděli pro buřičství, byl souzen včera; rozsudek nad ním nebyl ještě vynesen.

Čekám každý den a každou hodinu vypovídací dekret, ne-li něco horšího, protože nikdo nemůže říci, jak daleko půjde troufalost této belgicko-ruské vlády. Jsem připraven okamžitě odjet. Takové je postavení německého demokrata v této „*svobodné*" zemi, která, jak se píše v novinách, nemá co závidět francouzské republice.

Bratrsky Vás zdraví

V Bruselu 5. března *Váš starý přítel*

Napsal B. Engels
Otištěno v listu „The Northern Star", čís. 544 z 25. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

DOPIS REDAKTOROVI LISTU „RÉFORME“

Pane redaktore!

V této chvíli se belgická vláda plně postavila po bok stoupenců politiky Svaté aliance. Její reakční zběsilost dopadá s neslýchanou surovostí na německé demokraty. Kdyby nás persekuce, namířené proti nám, nebyly tolik rozhořčily, od srdce bychom se museli smát směšnému obviňování ministra Rogiera, že prý několik Němců chce Belgičanům proti jejich vůli vnutit republiku; ale v případě, o kterém se chceme zmínit, převažuje odporná stránka celé věci nad její směšnou stránkou.

Předně bych Vám, pane, rád sdělil, že skoro všechny bruselské noviny redigují Francouzi, kteří většinou uprchli z Francie, aby unikli potupným trestům, jež jim hrozily v jejich vlasti. Tito Francouzi mají největší zájem na tom, aby v této chvíli hájili nezávislost Belgie, kterou roku 1833 zradili.[252] Král, ministři a jejich přívrženci využili těchto listů k tomu, aby podpořili mínění, že belgická revoluce v republikánském duchu by byla jen jakýmsi *opičením po Francouzích* a že veškerou demokratickou agitaci, kterou je teď v Belgii znát, rozpoutali pouze exaltovaní Němci.

Němci naprosto nepopírají, že se otevřeně spojili s belgickými demokraty, ale udělali to bez jakékoli exaltace. Avšak v očích královského prokurátora to bylo totéž, jako by štvali dělníky

proti buržoasii, jako by vzbuzovali nedůvěru Belgičanů k *německému* králi, kterého Belgičané tolik milují, jako by otevřeli brány Belgie francouzské invasi.

Když jsem dostal 3. března v pět hodin odpoledne rozkaz opustit do čtyřiadvaceti hodin belgické *království*, chystal jsem se ještě téže noci na cestu, ale tu vnikl do mého bytu policejní komisař doprovázený deseti příslušníky městské gardy, prohledal celý dům a nakonec mě zatkl pod záminkou, že nemám papíry. Nemluvě o naprosto řádných dokladech, které mi dal pan Duchâtel, když mě vypovídal z Francie, měl jsem v ruce příkaz, že jsem vypovězen z Belgie, který mi byl doručen sotva před několika hodinami.

Nevyprávěl bych Vám, pane, o svém zatčení a o surovostech, které jsem zakusil, kdyby s tím nebyla spojena jedna okolnost, kterou je těžko pochopit, dokonce i kdyby se to stalo v Rakousku.

Hned po mém zatčení se má žena odebrala k panu Jottrandovi, předsedovi Demokratického sdružení v Belgii, s prosbou, aby zakročil. Když se vracela domů, zastihla u dveří domu městského strážníka, který jí s vybranou zdvořilostí sdělil, chce-li mluvit s panem Marxem, že má jít s ním. Má žena toto vybídnutí spěšně přijala. Zavedli ji do policejní kanceláře, kde jí policejní komisař nejprve řekl, že tam pan Marx není. Pak se jí hrubě zeptal, kdo je, co hledala u pana Jottranda a má-li u sebe doklady. Belgický demokrat pan Gigot, který šel s mou ženou na policii zároveň se strážníkem, protestoval proti nesmyslným a zároveň urážlivým otázkám komisaře, ale strážníci mu nařídili, aby byl zticha, chytili ho a odvedli do vězení. Jakoby pro potulku byla moje žena odvedena do vězení na radnici a zavřena v temné místnosti s prodejnými ženštinami. V jedenáct hodin byla v doprovodu četnické eskorty za bílého dne odvedena k vyšetřujícímu soudci. Tam ji zavřeli do zvláštní kobky přes rozhořčené protesty ze všech stran. Zůstala tam, vydána chladu a hrubým posměškům četníků, přes dvě hodiny.

Konečně ji přivedli před soudce, který se velmi divil, že policie ve své horlivosti nezatkla i naše malé děti. Výslech byl čistě formální; celý zločin mé ženy spočívá v tom, že ačkoli pochází z pruské aristokracie, sdílí demokratické názory svého manžela.

Nepouštím se tu do všech podrobností této hanebné historie. Řeknu jen tolik, že když jsme byli propuštěni, vypršelo právě těch čtyřiadvacet hodin a že jsme museli odjet, aniž jsme měli možnost vzít si s sebou alespoň nejnutnější věci.

Karel Marx
místopředseda bruselského
Demokratického sdružení

Napsáno kolem 6. března 1848
Otištěno v listu „La Réforme"
z 8. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

K. MARX

PRONÁSLEDOVÁNÍ CIZINCŮ V BRUSELU [253]

V neděli 27. února pořádalo bruselské Demokratické sdružení první veřejnou schůzi od té doby, co přišla zpráva, že ve Francii byla vyhlášena republika. Vědělo se předem, že na tuto schůzi přijde spousta dělníků, rozhodnutých aktivně podporovat všechna opatření, jež bude sdružení pokládat za vhodná.

Vláda zase dala rozšířit pověst, že král Leopold je ochoten abdikovat, bude-li si to lid přát. To byla past nastražená na belgické demokraty, aby nepodnikali žádné rázné kroky proti dobrému králi, který přece po ničem tolik netouží jako po tom, zbavit se břemene kralování, jen aby mu ve vší cti ponechali slušnou pensi.

Zároveň měla králova vláda připraven seznam osob, které pokládala za vhodné ještě téhož večera zatknout jako rušitele veřejného pořádku. Bylo dohodnuto s panem Hodym, velitelem veřejné bezpečnosti, že v tomto seznamu budou jako hlavní podněcovatelé tohoto uměle vyrobeného povstání figurovat cizinci, jednak aby se ututlalo zatčení Belgičanů, kteří jsou známí jako rozhodní republikáni, jednak aby se rozdmychaly nacionalistické vášně. To také vysvětluje, proč jeho excelence pan Rogier, který není o nic víc Belgičan, než jeho milost král Leopold je Francouz, o něco později vydal nařízení o přísném dozoru nad Francouzi a Němci, z nichž jedni jsou rodáci Rogierovi a druzí Leopoldovi. Svou formulací připomíná toto nařízení zákony o podezřelých osobách.

Tento pečlivě promyšlený plán byl proveden tím zákeřněji

a surověji, že osoby, které byly večer 27. února zatčeny, se zdržely všeho, co by mohlo být považováno za provokaci.

Člověk by řekl, že tito lidé byli zatčeni jen proto, aby je mohli jejich věznitelé po libosti pro své potěšení trýznit a urážet.

Hned jak byli zatčeni, tloukli je policisté pěstí, kopali je, bili je šavlemi. Plivali jim do tváře, těmto *republikánům*. Týrali je v přítomnosti lidumila Hodyho, který byl u vytržení, že může dát cizincům pocítit svou moc.

Protože proti nim nebylo žádné obvinění, zdálo se, že nezbývá než je propustit. Ale kdež! Šest dní je drželi v cele. Potom vybrali z věžňů cizince, naložili je do vězeňského vozu a odvezli je rovnou na nádraží. Tam je zase nastrkali do vězeňských vagónů, každého do zvláštní cely, a takto je odvezli do Quiévrainu, kde je převzali belgičtí četníci a odvlekli je na francouzské hranice.

Když se na svobodné půdě zase trochu vzpamatovali, shledali, že nemají v kapse nic než vypovídací příkaz datovaný v předvečer zatčení. Jeden z vyhoštěných, pan Allard, je Francouz.

V téže době prohlásila vláda belgického králíčka v poslanecké sněmovně, že belgické *království* včetně obojích Flander je nejdokonalejší *republikou*, jakou si lze přát, že má vzornou policii, řízenou takovým člověkem, jako je pan Hody, starý republikán, fourierovec i stoupenec Leopoldův v jedné osobě. Sněmovna slzela radostí a katolické a liberální noviny byly u vytržení nad domácími ctnostmi krále Leopolda a nad veřejnými ctnostmi jeho domácího sluhy Rogiera.

Belgický lid smýšlí republikánsky. Leopold má přívržence jen mezi velkou buržoasií, pozemkovou aristokracií, jezuity, vysokými úředníky a bývalými Francouzi, kteří po vyhnání z Francie stojí teď v čele belgické administrativy a belgického tisku.

Metternich je nadšen, že se tak vhod přímo na hranicích Francie našel Koburg, zavilý nepřítel francouzské revoluce. Jenže zapomíná, že s Koburgy se dnes počítá už jen v otázkách dynastických sňatků.

Napsal K. Marx kolem 10. března 1848
Otištěno v listu „La Réforme" z 12. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

B. ENGELS

SITUACE V BELGII [254]

V Bruselu 18. března

Před čtrnácti dny odmítla belgická buržoasie dát lidu republiku, teď se zase ona chystá chopit iniciativy v republikánském hnutí. Netroufá si ještě o tom mluvit nahlas, ale všude v Bruselu se šuská od ucha k uchu: „Rozhodně je třeba, aby Leopold šel; buď jak buď, nás může zachránit jedině republika, ale potřebujeme dobrou, solidní republiku, bez organisovaného dělnictva, bez všeobecného hlasovacího práva, bez toho, aby se do toho pletli dělníci!"

Už i to je pokrok. Počestní bruselští měšťáci, kteří se ještě před několika dny zuby nehty bránili jakýmkoli pokusům kopírovat francouzskou republiku, pocítili na vlastní kůži následky finanční krize v Paříži. Varují sice před politickým napodobováním, ale napodobují Paříž po stránce finanční. Pějí hymny na nezávislost a neutralitu Belgie, ale přesvědčují se, že bruselská bursa byla v naprosté a pokořující závislosti na pařížské. Vojenský kordón na jižní hranici nezabránil tomu, aby pokles cenných papírů nevpochodoval s vířením bubnů na všestranně zajištěnou neutrální půdu Belgie.

Zděšení, které zavládlo na bruselské burse, je skutečně tak všeobecné, jak si jen lze představit. Bankroty přivádějí na mizinu střední a drobné obchodníky, cenné papíry nenacházejí kupce, bursovní kursy mají jen nominální význam, peníze mizí ještě

rychleji než v Paříži, obchod je v úplné stagnaci a většina průmyslových podnikatelů již propouští dělníky. Zde několik příkladů všeobecného poklesu cenných papírů: Před několika dny nabízel jeden velkoobchodník na prodej 150 akcií železnice v povodí Dendery po 100 francích za kus; před únorovou revolucí měly na londýnské burse kurs nad svou nominální cenu. První den odmítl nabídku, aby je prodal po 45 francích, druhý den po 35 francích, a třetí den je prodal po 10 francích! Pozemek, který stál před dvěma roky 6000 franků, nenajde teď kupce ani za třetinu této částky.

A právě v této chvíli všeobecné paniky žádá vláda, jednak aby dvě třetiny přímých daní byly vybrány předem, jednak nucenou půjčku 50 až 60 milionů, opatření, která budí zděšení mezi poplatníky, beztak nespokojenými s tím, že státní rozpočet stále roste!

To je stav, který musel naše počestné měšťáky přesvědčit, že rozhodli-li se s nadšením pro monarchii, budou se muset podílet na všech nepříjemnostech, které s sebou přináší situace ve Francii, ale nebudou mít ani jednu z výhod, kterých tam bylo dosaženo. To je skutečná příčina jejich rostoucího republikanismu.

Mezitím dělníci naprosto nezůstávají v klidu. V Gentu byly po několik dní nepokoje; v Bruselu se předevčírem sešlo shromáždění dělníků, z něhož vzešla petice králi, kterou Leopold ráčil osobně převzít z mozolnatých rukou, které mu ji podávaly. Přijdou ještě vážnější demonstrace. Každým dnem se ocitá víc a víc dělníků na dlažbě. Potrvá-li průmyslová krize ještě nějaký čas a v dělnické třídě to bude stále víc vřít, nezbude belgické buržoasii, právě tak jako buržoasii pařížské, než uzavřít „sňatek z rozumu" s republikou.

Napsal B. Engels 18. března 1848
Francouzsky uveřejnil poprvé IMEL roku 1932

Podle rukopisu
Přeloženo z francouzštiny

PŘÍLOHY

MARXŮV ZÁZNAM O VYTVOŘENÍ BRUSELSKÉ OBCE A BRUSELSKÉHO KRAJE SVAZU KOMUNISTŮ 5. SRPNA 1847

---

5. srpna. Vytvoření nové obce
Zvoleni: předsedou – Marx,
tajemníkem a pokladníkem – Gigot.
Krajský výbor: Gigot, Junge, Marx, Wolff

Otištěno poprvé

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

STANOVY SVAZU KOMUNISTŮ [255]

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

Oddíl I

SVAZ

Čl. 1. Cílem Svazu je svržení buržoasie, panství proletariátu, odstranění staré buržoasní společnosti založené na třídních protikladech a založení nové společnosti bez tříd a bez soukromého vlastnictví.

Čl. 2. Podmínky členství jsou:

a) způsob života a činnost přiměřené tomuto účelu;
b) revoluční energie a propagační horlivost;
c) přiznání ke komunismu;
d) zdržení se účasti v jakékoli protikomunistické politické nebo nacionální společnosti a povinnost informovat výbor o účasti v jakékoli společnosti;
e) podřízení se usnesením Svazu;
f) uchovávání všech záležitostí Svazu v tajnosti;
g) jednomyslné přijetí do některé obce.

Kdo těmto podmínkám již nevyhovuje, bude vyloučen. (Viz odst. VIII.)

Čl. 3. Všichni členové jsou si rovni, jsou si bratry a jako takoví jsou povinni v každé situaci vzájemně si pomáhat.

Čl. 4. Členové mají svazová jména,

Čl. 5. Svaz je organisován v obce, kraje, řídící kraje, ústřední výbor a sjezdy.

Oddíl II

OBEC

Čl. 6. Obec se skládá nejméně ze tří a nejvýš z dvaceti členů.

Čl. 7. Každá obec si zvolí předsedu a místopředsedu. Předseda řídí zasedání a místopředseda spravuje pokladnu a zastupuje předsedu v jeho nepřítomnosti.

Čl. 8. Nové členy přijímá předseda obce a ten, kdo nového člena doporučuje, s předchozím souhlasem obce.

Čl. 9. Jednotlivé obce se navzájem neznají a nedopisují si.

Čl. 10. Obce mají rozlišovací jména.

Čl. 11. Člen, který mění bydliště, musí o tom napřed uvědomit předsedu své obce.

Oddíl III

KRAJ

Čl. 12. Kraj zahrnuje nejméně dvě obce a nejvýš deset obcí.

Čl. 13. Předsedové a místopředsedové obcí tvoří krajský výbor. Ten si zvolí ze svého středu předsedu. Dopisuje si se svými obcemi a s řídícím krajem.

Čl. 14. Krajský výbor je výkonnou mocí pro všechny obce kraje.

Čl. 15. Ojedinělé obce se musí buď přičlenit k některému existujícímu kraji, nebo utvořit s jinými ojedinělými obcemi nový kraj.

Oddíl IV

ŘÍDÍCÍ KRAJ

Čl. 16. Jednotlivé kraje země nebo provincie jsou podřízeny řídícímu kraji.

Čl. 17. Kraje Svazu rozděluje na provincie a řídící kraje jmenuje na návrh ústředního výboru sjezd.

Čl. 18. Řídící kraj je výkonnou mocí pro všechny kraje své provincie. Dopisuje si s těmito kraji a s ústředním výborem.

Čl. 19. Nově vzniklé kraje se přičlení k nejbližšímu řídícímu kraji.

Čl. 20. Řídící kraje skládají účty zatímně ústřednímu výboru a v poslední instanci sjezdu.

Oddíl V

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR

Čl. 21. Ústřední výbor je výkonnou mocí celého Svazu a jako takový je povinen skládat účty sjezdu.

Čl. 22. Skládá se nejméně z pěti členů a volí jej krajský výbor v místě, které mu určil sjezd za sídlo.

Čl. 23. Ústřední výbor si dopisuje s řídícími kraji. Každý třetí měsíc podává zprávu o stavu celého Svazu.

Oddíl VI

SPOLEČNÁ USNESENÍ

Čl. 24. Obce a krajské výbory i ústřední výbor se scházejí nejméně jednou za čtrnáct dní.

Čl. 25. Členové krajského výboru a ústředního výboru se volí na jeden rok, mohou být zvoleni znovu a voliči je mohou kdykoli sesadit.

Čl. 26. Volby se konají v měsíci září.

Čl. 27. Krajské výbory mají řídit diskuse v obcích se zřetelem k účelu Svazu.

Pokládá-li ústřední výbor diskusi o určitých otázkách za všeobecně a bezprostředně významnou, má vyzvat k prodiskutování těchto otázek celý Svaz.

Čl. 28. Jednotliví členové Svazu si dopisují se svým krajským výborem aspoň jednou za tři měsíce, jednotlivé obce aspoň jednou měsíčně.

Každý kraj musí aspoň jednou za dva měsíce řídícímu kraji, každý řídící kraj aspoň jednou za tři měsíce ústřednímu výboru podávat zprávu o svém obvodu.

Čl. 29. Každý orgán Svazu je povinen učinit opatření nutná k zajištění bezpečnosti a vydatné působnosti Svazu v rámci stanov pod vlastní odpovědností a oznámit to neprodleně vyššímu orgánu.

Oddíl VII

SJEZD

Čl. 30. Sjezd je zákonodárnou mocí celého Svazu. Všechny návrhy na změnu stanov se posílají prostřednictvím řídícího kraje ústřednímu výboru a ten je předloží sjezdu.

Čl. 31. Každý kraj vysílá jednoho delegáta.

Čl. 32. Každý jednotlivý kraj s méně než 30 členy vysílá jednoho zástupce, s méně než 60 dva, s méně než 90 tři atd. Kraje se mohou dát zastupovat členy Svazu, kteří nepatří do jejich obvodu.

V tomto případě však musí svému zástupci poslat podrobný mandát.

Čl. 33. Sjezd zasedá v srpnu každého roku. V naléhavých případech svolá ústřední výbor mimořádný sjezd.

Čl. 34. Sjezd pokaždé určí místo, které má být příštího roku sídlem ústředního výboru, i místo, kde se má sejít příští sjezd.

Čl. 35. Ústřední výbor se účastní sjezdu, ale nemá rozhodující hlas.

Čl. 36. Sjezd vydá po každém zasedání kromě oběžníku manifest jménem strany.

Oddíl VIII

PŘEČINY PROTI SVAZU

Čl. 37. Kdo nedodrží podmínky členství (čl. 2), bude podle okolností ze Svazu distancován nebo vyloučen.

Vyloučený nemůže být znovu přijat.

Čl. 38. O vyloučení rozhoduje jedině sjezd.

Čl. 39. Distancovat jednotlivé členy může kraj nebo samostatná obec a musí o tom neprodleně zpravit vyšší výbor. S konečnou platností i o tom rozhoduje sjezd.

Čl. 40. Distancované členy přijímá znovu ústřední výbor na návrh kraje.

Čl. 41. Zločiny proti Svazu soudí krajský výbor a stará se o provedení rozsudku.

Čl. 42. Distancované a vyloučené osoby a vůbec všechny podezřelé osoby musí Svaz vést v patrnosti a učinit je neškodnými. Pikle takových osob musí být neprodleně oznámeny příslušné obci.

Oddíl IX

SVAZOVÉ PENÍZE

Čl. 43. Sjezd určí pro každou zemi, jaký minimální příspěvek musí každý člen platit.

Čl. 44. Polovina tohoto příspěvku připadne ústřednímu výboru, polovina zůstane v pokladně kraje nebo obce.

Čl. 45. Fondů ústředního výboru se užívá:

1) k uhrazení nákladů na korespondenci a správních výdajů;
2) na tisk a rozšiřování propagačních tiskovin;
3) na vysílání emisarů ústředního výboru s určitým posláním.

Čl. 46. Fondů místních výborů se užívá:

1) k uhrazení nákladů na korespondenci;
2) na tisk a rozšiřování propagačních tiskovin;
3) k vysílání příležitostných emisarů.

Čl. 47. Obcím a krajům, které po šest měsíců neodvedly ústřednímu výboru příspěvky, bude ústředním výborem oznámeno, že jsou ze Svazu vyloučeny.

Čl. 48. Krajské výbory předloží nejméně jednou čtvrtletně svým obcím vyúčtování svých výdajů a příjmů. Ústřední výbor předloží sjezdu zprávu o tom, jak spravoval svazové peníze, a o stavu svazové pokladny. Každé zpronevěření svazových peněz bude co nejpřísněji trestáno.

Čl. 49. Mimořádné výdaje a výdaje na sjezd se uhradí mimořádnými příspěvky.

Oddíl X

PŘIJETÍ ZA ČLENA

Čl. 50. Předseda obce přečte přijímanému členu články 1 až 49, vysvětlí je a v krátké promluvě mu připomene povinnosti, které na sebe bere ten, kdo vstupuje do Svazu, a pak se ho zeptá: „Chceš tedy vstoupit do Svazu?“ Odpoví-li „ano“, vyžádá si od něho předseda čestné slovo, že bude plnit povinnosti člena Svazu, prohlásí ho za člena Svazu a v nejbližší schůzi ho uvede do obce.

V Londýně 8. prosince 1847

Jménem druhého sjezdu, konaného na podzim 1847

Tajemník
podepsán: Engels

Předseda
podepsán: Karel Schapper

Otištěno mezi přílohami ke knize: Wermuth a Stieber, „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts“ [„Komunistická spiknutí v devatenáctém století“], díl I, Berlín 1853

Podle textu přílohy
Přeloženo z němčiny

BRUSELSKÉ DEMOKRATICKÉ SDRUŽENÍ SPOLEČNOSTI „BRATRSKÝCH DEMOKRATŮ“ V LONDÝNĚ

Dostali jsme Váš dopis z prosince minulého roku a ihned jsme projednali Váš návrh na svolání mezinárodního demokratického sjezdu a na měsíční písemnou výměnu informací mezi Vaším a naším sdružením.[256]

Návrhy, aby byl první demokratický sjezd svolán sem, do Bruselu, a druhý pak do Londýna, dále aby tento první sjezd svolala naše společnost k výročí belgické revoluce v září tohoto roku a aby výbor této společnosti připravil pracovní program sjezdu – všechny tyto návrhy byly jednomyslně a s nadšením přijaty.

Rovněž tak byla s velkým nadšením uvítána Vaše nabídka navázat pravidelný měsíční písemný styk s naší společností.

Nyní se vynasnažíme podat Vám stručný přehled o tom, čeho jsme dosáhli a jaká je naše celková situace.

Naše společnost se rozvíjí tak zdárně, jak si jen lze přát. Počet našich členů každým týdnem vzrůstá a stejně tak vzrůstá zájem o naši činnost v celé veřejnosti, zejména u dělnické třídy.

Avšak nejlepším důkazem našich úspěchů je zájem, s jakým se setkává naše hnutí ve všech krajích Belgie. Docházejí nám žádosti

z nejdůležitějších belgických měst, abychom tam vyslali své zástupce, kteří by tam pomohli založit demokratické organisace na způsob naší a udržovali stálé spojení se sdružením v hlavním městě.

Na tyto žádosti jsme ovšem ihned reagovali. Tak jsme poslali deputaci do Gentu, aby tam svolala veřejné shromáždění a aby se na něm založila odbočka sdružení. Na shromáždění přišel velký počet lidí, kteří přijali naši deputaci, složenou z představitelů různých národností, s nepopsatelným nadšením. Hned na místě bylo přijato usnesení založit Demokratické sdružení a byla sepsána jména členů. Dostali jsme už z Gentu zprávu, že se společnost definitivně ustavila a že se konalo druhé shromáždění, ještě početnější a ještě nadšenější než první. Zúčastnilo se ho přes tři tisíce občanů a s radostí můžeme konstatovat, že to byli většinou dělníci.

Považujeme získání půdy v Gentu za neobyčejně významný úspěch celé naší věci v Belgii. Gent je hlavní průmyslové středisko Belgie, má přes sto tisíc obyvatel a je do značné míry jakýmsi středem přitažlivosti pro všechno pracující obyvatelstvo Flander. Co podnikne Gent, má rozhodující význam pro celé belgické dělnické hnutí. Můžeme tedy mít za to, že je-li tovární dělnictvo tohoto belgického Manchesteru pro obrození ryze demokratického hnutí, je to výrazem a předzvěstí, že je pro ně většina belgických proletářů.

Doufáme, že v příštím dopise budeme moci podat zprávu o našich dalších úspěších v jiných belgických městech a že se tak postupně podaří obnovit silnou, jednotnou a organisovanou demokratickou stranu v Belgii.

Plně se ztotožňujeme s Vašimi názory na otázku „národní obrany“, které jste vyložili ve svém nedávném provolání k dělníkům Velké Británie a Irska.[257] Doufáme, že toto provolání do značné míry přispěje k tomu, aby si anglický lid ujasnil, kdo je jeho pravým nepřítelem.

S velkým uspokojením jsme také sledovali kroky, které učinila většina anglických chartistů pro to, aby se konečně navázalo těsné spojenectví mezi lidem Irska a Velké Británie. Domníváme se, že dnes je víc než kdykoli předtím vhodná doba k tomu, překonat předsudky, které způsobují, že irský lid nenávidí stejně tak anglické

utiskované třídy jako utiskovatele obou zemí. Doufáme, že vedení anglického a irského lidového hnutí se velmi brzy spojí v rukou Fearguse O'Connora, a toto nadcházející sjednocení utiskovaných tříd Anglie i Irska pod praporem demokracie považujeme za nejvýznamnější pokrok naší věci vůbec.

Závěrem přijměte náš bratrský pozdrav.

Výbor Demokratického sdružení:

L. Jottrand, předseda
K. Marx, místopředseda
A. Picard, advokát, tajemník

V Bruselu 13. února 1848

Otištěno v listu „The Northern Star", čís. 541 ze 4. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

ZE ZPRÁVY „DEUTSCHE-BRÜSSELER-ZEITUNG" O SCHŮZI DEMOKRATICKÉHO SDRUŽENÍ 20. ÚNORA 1848

Brusel. Schůze Demokratického sdružení 20. února. Předseda: pan Marx. – První si vzal slovo Bedřich Engels, aby odpověděl na článek o svém vypovězení z Francie, uveřejněný francouzskou vládou v „Moniteur Parisien". Vylíčil stručně okolnosti, za nichž k vypovězení došlo.[258]

Sdružení přijalo vysvětlení Bedřicha Engelse s plným uspokojením. Vyslovila se k tomu řada řečníků a při této příležitosti neopomněli dodat, jak si počínala francouzská vláda při vypovídání cizinců dříve.

Tyto projevy byly pojaty do oficiální zprávy Demokratického sdružení.

Otištěno v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 16 z 24. února 1848

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

PANU JULIANU HARNEYOVI,

REDAKTOROVI LISTU

„NORTHERN STAR"

A TAJEMNÍKOVI SPOLEČNOSTI

„BRATRSKÝCH DEMOKRATŮ"

V LONDÝNĚ

V Bruselu 28. února 1848

Jistě už víte o slavné revoluci, k níž právě došlo v Paříži. Musíme vám oznámit, že tato významná událost přiměla Demokratické sdružení k tomu, že zahájilo pokojnou, avšak energickou agitaci, aby se tu vhodným využitím prostředků, které skýtají belgické politické instituce, dosáhlo těch vymožeností, které si právě vydobyl francouzský lid.

S nadšeným souhlasem byla přijata tato usnesení:

1. Demokratické sdružení bude každý večer pořádat schůze, na něž bude mít přístup veřejnost.

2. Prozatímní vládě Francie bude jménem Sdružení zaslána zdravice vyjadřující naše sympatie k revoluci z 24. února.

3. Bruselské městské radě bude předložen návrh, aby se vyvarovala jakéhokoli krveprolití a postarala se o veřejný klid a pořádek vytvořením městských ozbrojených sil, které by se v podstatě

skládaly z občanské gardy, tj. z měšťanů, kteří smějí nosit zbraň i za normálních okolností, a z řemeslníků, kteří podle belgických zákonů mohou být ozbrojeni za mimořádných okolností. Zbraně by tak byly svěřeny rovným dílem buržoasii i dělnické třídě.

O dalších našich opatřeních a úspěších vás budeme informovat co nejčastěji.

Doufáme, že i vám se brzy podaří dosáhnout toho, aby se Lidová charta stala jedním ze zákonů vaší země, a že vám to pomůže dosáhnout v budoucnu dalších úspěchů.

Nakonec vám navrhujeme, abyste s námi za této vážné krize udržovali pravidelné spojení a abyste nás informovali o všech událostech ve vaší zemi, které by mohly příznivě zapůsobit na belgický lid.

Následují podpisy členů výboru

Otištěno v listu „Le Débat Social"
z 1. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

OBČANŮM,

ČLENŮM PROZATÍMNÍ VLÁDY

FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY

V Bruselu 28. února 1848

Občané,

Demokratické sdružení, usilující o sjednocení a sbratření všech národů, založené před nedávnem v Bruselu a složené z představitelů různých evropských národů, kteří spolu s Belgičany užívají v jejich zemi institucí, už dávno umožňujících svobodně a veřejně vyslovovat všechny politické a náboženské názory, blahopřeje vám k velikému činu, jejž právě vykonal francouzský národ, a vyslovuje svou vděčnost za nezměrnou službu, [kterou [tím tento národ prokázal lidstvu.

Měli jsme již příležitost blahopřát Švýcarům k nedávným událostem u nich, jimiž položili základ k osvobození národů; vám pak připadl úděl pokračovat v tomto díle s veškerou energií, kterou projevuje hrdinské obyvatelstvo Paříže vždy, kdykoli na ně přijde řada. Doufali jsme pevně, že se nám brzy naskytne příležitost blahopřát Francouzům, tak jako jsme blahopřáli Švýcarům. Ale že to bude tak brzy, toho jsme se nenadáli. Je to ostatně jen další popud pro ostatní národy, aby i ony pospíšily za vámi.

Můžeme podle našeho mínění s jistotou předpokládat, že

národy, které jsou Francii nejblíž, budou ji první následovat na cestě, na niž právě vstoupila.

V tom nás ještě více utvrzuje to, že posláním revoluce provedené ve Francii je upevňovat svazky s ostatními národy, a nikoli ohrožovat nezávislost kteréhokoli z nich. Zdravíme Francii února 1848 jako příklad pro všechny národy, ne jako jejich poručníka. Od nynějška nemůže už Francii potkat větší pocta.

Vidíme již, jak tento veliký národ, jehož osudy dnes řídíte, přičemž vaše autorita pramení jen z všeobecné důvěry – vidíme již, občané, jak tento národ obnovuje spojenectví i s těmi národy, na které dlouhou dobu pohlížel jako na své mocenské soupeře, spojenectví přervané jen vinou hanebné politiky několika jednotlivců. Anglie a Německo znovu podávají ruku vaší veliké zemi. Španělsko, Itálie, Švýcarsko a Belgie buďto povstanou, nebo budou žít v klidu a svobodně pod touto trojnásobnou záštitou.

Polsko vstane jako Lazar z mrtvých, až vy tři na ně zavoláte.

Je nemyslitelné, že by i Rusko nakonec nepřipojilo svůj hlas, který zní uchu západních a jižních národů ještě zcela nezvykle. Čest a sláva vám, Francouzi, za to, že jste položili základ k této alianci národů, o níž tak prorocky zpíval váš nesmrtelný Béranger!

Se srdcem překypujícím citem nerozborného bratrství skláníme se před vámi, občané, v nejhlubší úctě a vděčnosti.

Výbor bruselského Demokratického sdružení, usilujícího o sjednocení a sbratření všech národů.

Podepsáni: *L. Jottrand*, advokát, předseda; *K. Marx*, místopředseda; generál *Mellinet*, čestný předseda; *Spilthoorn*, advokát, předseda Demokratického sdružení v Gentu; *Maynz*, profesor bruselské university; *Lelewel; F. Ballin*, pokladník; *A. Bataille*, zástupce tajemníka; *J. Pellering*, dělník; *Labiaux*, velkoobchodník.

Otištěno v listu „La Réforme" ze 4. března 1848

Podle textu novin
Přeloženo z francouzštiny

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU SVAZU KOMUNISTŮ Z 3. BŘEZNA 1848

Proletáři všech zemí, spojte se!

Ústřední výbor Svazu komunistů se sídlem v Bruselu, jak bylo stanoveno usnesením dosavadního londýnského ústředního výboru, který přenesl sídlo do Bruselu a jakožto ústřední výbor se rozpustil, kterýmžto usnesením byl krajský výbor bruselského řídícího kraje přeměněn v ústřední výbor,

vzhledem k tomu,

že za dané situace je jakékoli sdružování členů Svazu, a zejména Němců v Bruselu nemožné;

že vedoucí členové Svazu v Bruselu jsou buď už pozatýkáni, nebo vypovězeni, anebo každou chvíli očekávají vypovězení z Belgie;

že v dané chvíli je střediskem všeho revolučního hnutí Paříž;

že v nynější situaci je nutné neobyčejně energické vedení Svazu, a proto je naprosto nezbytné poskytnout v dané chvíli jeho vedoucím činitelům právo jednat podle vlastního uvážení;

usnáší se takto:

1. Ústřední výbor se přenáší do Paříže.

2. Bruselský ústřední výbor zplnomocňuje člena Svazu Karla Marxe, aby se v této chvíli ujal ústředního řízení všech záležitostí Svazu a jednal podle vlastního uvážení s tím, že bude skládat

účty ústřednímu výboru, až bude nově vytvořen, a příštímu sjezdu.

3. Bruselský ústřední výbor pověřuje Marxe, aby ihned, jakmile to okolnosti dovolí, vytvořil v Paříži podle vlastního výběru nový ústřední výbor z takových členů Svazu, kteří by byli pro tuto funkci nejvhodnější, a aby tam za tímto účelem pozval i ty členy Svazu, kteří nebydlí v Paříži.

4. Bruselský ústřední výbor se rozpouští.

Usnesení přijato v Bruselu 3. března 1848.

Ústřední výbor

Podepsáni: *Engels, F. Fischer, Gigot, H. Steingens, K. Marx*

Otištěno v knize: Wermuth a Stieber, „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts" [„Komunistická spiknutí v devatenáctém století"], díl I, Berlín 1853

Podle textu knihy
Přeloženo z němčiny

ZÁPIS ZE SCHŮZE

PAŘÍŽSKÉ OBCE SVAZU KOMUNISTŮ

8. BŘEZNA 1848

ZÁPIS ZE SCHŮZE OBCE 8. BŘEZNA 1848

Zvoleni: *předsedou:* K. Schapper
tajemníkem: K. Marx

Schapper navrhuje, abychom se ustavili v pařížský kraj, a ne v jednotlivou obec.

Marx a jiní jsou pro návrh. Návrh je přijat.

Je přijat *Hermann.*

Diskuse o znovupřijetí distancovaných členů obce.

Born podává zprávu o schůzi v kavárně „Evropa"; o tomtéž – *Sterbitzki.* Velkou většinou hlasů usneseno nechodit do této kavárny, kde pořádají schůze Decker a Venedey.

Engler, Buchfink a Vogler (weitlingovci) přijati jednomyslně.

Jednohlasně usneseno: pověřit tyto tři uvedené členy Svazu, aby přijali ty členy weitlingovské obce, které budou považovat za vhodné.

Schilling přijat všemi hlasy.

Do vedení veřejného dělnického spolku schváleni tito členové:
Předseda: H. Bauer
Místopředseda: Hermann

Dva tajemníci: Born a Vogel
Pokladník: Moll
Tři pořadatelé: Buchfink, Schapper, Horne.

Usneseno, aby předseda užíval oslovení „přátelé", ostatní libovolně.

Marxovi se ukládá, aby vypracoval návrh stanov dělnického spolku.

Veřejný spolek se bude jmenovat *Klub německých dělníků*[259].

Wilhelm Höger přijat za člena Svazu (na návrh Schapperův, podporovaný H. Bauerem).

Místnost veřejného spolku má být ve středu města. Několika členům se ukládá vyhledat vhodnou místnost.

Schůze Svazu se sejde v ulici Saint-Louis, Saint-Honoré, čís. 6.

Sterbitzki navrhuje za kandidáta Hermanna, což je přijato.

K. Marx
tajemník

K. Schapper
předseda

Zapsal K. Marx
8. března 1848

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

ZÁPIS ZE SCHŮZE PAŘÍŽSKÉHO KRAJE SVAZU KOMUNISTŮ 9. BŘEZNA 1848

SCHŮZE 9. BŘEZNA 9 HODIN VEČER

Marx předkládá svůj návrh stanov[260] a diskutuje se o něm.

Článek 1 přijat většinou hlasů proti 2. Článek 2 přijat jednomyslně; stejně tak článek 3, článek 4, článek 5 a 6.

Návrh stanov je tedy přijat beze změn. Potom tajemník čte stanovy Svazu komunistů. Nově přijímaní členové po vyslechnutí stanov prohlašují, že vstupují do Svazu komunistů.

Marx navrhuje, aby všichni členové Svazu oznámili svá jména a adresy. O návrhu se diskutuje a nakonec je usneseno, aby každý člen Svazu oznámil jméno, pod kterým je tu znám, a svou adresu.

Schapper navrhuje zvolit kromě předsedy a tajemníka ještě pět osob, které by vytvořily pařížský krajský výbor.

Z každé ze čtyř obcí má být zvolen jeden člen. Volba se odkládá na příští schůzi.

Schapper podává zprávu z ústředního výboru. Na Schapperův návrh je usneseno, aby každý, kdo si bere slovo, vstal a smekl klobouk.

Na Marxův návrh předloží ústřední výbor na příští schůzi zprávu o celkové situaci Svazu.

Born, který byl vyslán na schůzi do jízdárny, aby o ní podal zprávu, se vrací za tři čtvrti hodiny a líčí, v jak ubohém stavu je tento spolek.[261]

Příští schůze se bude konat tuto sobotu v 8 hodin v kavárně „Belgie" v ulici Grenelle, Saint-Honoré.

Před ukončením schůze oznamují členové Svazu tajemníkovi svá jména a adresy. Marx navrhuje, aby všichni členové Svazu nosili *červenou* stužku. Přijato jednomyslně.

Přijat Schapperův návrh, aby některý člen zakoupil rudé stužky pro všechny. Tímto úkolem je pověřen občan *Sax*.

Zapsal K. Marx
9. března 1848

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

POZNÁMKY

[1] Tato práce je jeden z oběžníků, které Bruselský komunistický korespondenční výbor, založený Marxem a Engelsem, rozesílal „ve zvláštních případech, když šlo o vnitřní záležitosti tvořící se komunistické strany", jak se o tom zmiňuje Engels v článku „K dějinám Svazu komunistů" (1885).

Kriege, jehož názory a činnost oběžník ostře kritisoval, musel vyhovět požadavku Bruselského komunistického korespondenčního výboru a otisknout tento dokument v listu „Der Volks-Tribun" [„Tribun lidu"], který sám redigoval, v čís. 23 a 24 z 6. a 13. června 1846. Oběžník byl rovněž uveřejněn v červencovém čísle časopisu „Das Westphälische Dampfboot" [„Vestfálský parník"] z roku 1846. Avšak redaktor tohoto časopisu Otto Lüning, jeden z představitelů německého „pravého" socialismu, tento oběžník tendenčně přepracoval, na několika místech text svévolně doplnil a pozměnil. Překlad oběžníku uveřejněný v prvním ruském vydání Marxových a Engelsových spisů (sv. V, 1929) obsahuje několik míst otištěných podle textu v listu „Das Westphälische Dampfboot", která nenapsali Marx a Engels, nýbrž Lüning. Překlad v tomto vydání odpovídá originálu.

Název článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *19.*

[2] „*Der Volks-Tribun*" [Tribun lidu"] — týdeník založený v New Yorku německými „pravými" socialisty. Vycházel od 5. ledna do 31. prosince 1846. — *19.*

[3] *Mladá Amerika* — organisace amerických řemeslníků a dělníků; tvořila jádro masového „Národního sdružení pro reformu" založeného roku 1845, které vytyčilo požadavek, aby každému pracujícímu byl bezplatně přidělen kus půdy. V druhé polovině čtyřicátých let agitovalo toto sdružení za pozemkovou reformu, vystupovalo proti otrokářským plantážníkům a spekulantům s půdou a vytyčilo i jiné demokratické požadavky (zavedení desetihodinového pracovního dne, zrušení otroctví, rozpuštění stálé armády atd.). Hnutí za agrární reformu se zúčastnilo mnoho německých řemeslníků emigrantů. Avšak Kriege a jeho skupina, kteří se po určitou dobu přimykali k Národnímu sdružení pro reformu, odváděli německé emigranty od boje za demokratické cíle tím, že hlásali reakčně utopické ideje „pravého" socialismu. — *25.*

[4] Míní se toto místo z brožury Emmanuela Josepha Sieyèse „Co je třetí stav?" („Qu'est-ce que le tiers-état?"), která vyšla roku 1789, v předvečer francouzské buržoasní revoluce: „Co je třetí stav? — Všechno. — Čím byl dosud politicky? — Ničím. — Oč usiluje? — Být něčím." — *32.*

[5] Essejští — náboženská sekta ve staré Judeji (2. stol. před n. l. až 3. stol n. l.). — *34.*

[6] Engels má na mysli *Seehandlung* [Námořní obchod] — obchodní úvěrovou společnost založenou roku 1772 v Prusku; tato společnost, které stát udělil řadu významných výsad, poskytovala vysoké půjčky vládě a fakticky hrála úlohu jejího bankéře a finančního makléře. Roku 1904 byla oficiálně přeměněna v Pruskou státní banku. — *36.*

[7] *Dopis Bruselského komunistického korespondenčního výboru G. A. Köttgenovi* je jedním z dokumentů, v němž se obráží Marxovo a Engelsovo úsilí navázat spojení s účastníky socialistického hnutí v různých zemích a připravit tak půdu pro vytvoření mezinárodní proletářské strany. Dopis byl odpovědí na výzvu (z 10. června 1846) elberfeldského socialisty Gustava Adolfa Köttgena, který se pokoušel sjednotit stoupence socialistických a komunistických názorů ve Wuppertalu (společný název měst Barmenu a Elberfeldu v pruském Porýní). Myšlenka, o které mluví ve svém dopisu Marx a Engels, vytvořit ve Wuppertalu komunistický korespondenční výbor, se však neuskutečnila pro ideový zmatek vládnoucí v této skupině. — *38.*

[8] Jde o vítězství chartistického předáka O'Connora nad buržoasním kandidátem do parlamentu Hobhousem na volební schůzi v červenci 1846 při hlasování aklamací. V Anglii se až do roku 1872 při navrhování kandidátů hlasovalo aklamací a mohly se ho zúčastnit i osoby, které neměly volební právo. Avšak v den vlastních voleb, kdy mohl kandidovat i kandidát zamítnutý aklamací, směl se hlasování účastnit jen nepatrný počet „pravoplatných" voličů, omezený vysokým majetkovým censem, censem trvalého bydliště atd.

Přes tento nedemokratický systém podařilo se O'Connorovi získat většinu hlasů i při hlasování lístky v srpnu 1847 a dostat se tak do parlamentu. — *43.*

[9] Míní se přijetí osnovy zákona o zrušení obilních zákonů v červnu 1846. Takzvané obilní zákony, jejichž účelem bylo omezení nebo zákaz dovozu obilí z ciziny, byly v Anglii zavedeny v zájmu velkých pozemkových vlastníků — landlordů. Přijetí osnovy zákona z roku 1846 znamenalo vítězství průmyslové buržoasie, která bojovala proti obilním zákonům pod heslem svobody obchodu. — *43.*

[10] *Lidová charta* — listina obsahující požadavky chartistů, byla uveřejněna

8. května 1838 jako návrh zákona, který měl být předložen parlamentu; měla šest bodů: všeobecné volební právo (pro muže od 21 let), každoroční volby do parlamentu, tajné hlasování, vyrovnání volebních obvodů, zrušení majetkového censu pro kandidáty do parlamentu, plat pro poslance. V letech 1839 a 1842 parlament petice chartistů, žádající přijetí Lidové charty, zamítl. V letech 1847—1848 rozvinuli chartisté znovu masovou kampaň za přijetí Charty. — *44.*

[11] „*The Northern Star*" [„Severní hvězda"] — anglický týdeník, ústřední orgán chartistů; byl založen roku 1837; vycházel do roku 1852, zpočátku v Leedsu a od listopadu 1844 v Londýně. Zakladatelem a redaktorem časopisu byl Feargus O'Connor, ve čtyřicátých letech jej redigoval také George Julian Harney. Od září 1845 do března 1848 spolupracoval s tímto časopisem Engels. — *44.*

[12] Název článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *46.*

[13] „*Le National*" [„Národní noviny"] — francouzský deník, který vycházel v Paříži od roku 1830 do roku 1851; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněných buržoasních republikánů.

„*La Réforme*" [„Reforma"] — francouzský deník, orgán maloburžoasních demokratů-republikánů; vycházel v Paříži od roku 1843 do roku 1850. Od října 1847 do ledna 1848 uveřejnil Engels v těchto novinách řadu článků. — *47.*

[14] Engels má na mysli pamflet „Histoire édifiante et curieuse de Rothschild I-er, roi des juifs" [„Poučná a zajímavá historie Rothschilda I., krále lichvářů"], Paříž 1846. Autorem pamfletu byl Georges Mathieu-Dairnvaell. — *48.*

[15] Tím se míní královské výnosy z 3. února 1847 o svolání takzvaného Spojeného zemského sněmu v Prusku. Podle těchto výnosů měl být Spojený zemský sněm spojeným shromážděním stavovských provinčních sněmů, zřízených roku 1823. Spojený zemský sněm měl pouze pravomoc schvalovat nové daně a půjčky, měl poradní hlas při projednávání návrhů zákonů a právo podávat petice králi. Zasedání zemského sněmu svolával král.

Spojený zemský sněm zahájil jednání 11. dubna 1847, ale už v červnu byl rozpuštěn, protože jeho většina odmítla schválit novou půjčku. — *49.*

[16] „*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konservativní deník; byl založen v Londýně roku 1785.

„*The Globe*" — zkrácený název anglického deníku „The Globe and Traveller" [„Svět a cestovatel"], který vycházel v Londýně od roku 1803;

orgán whigů, za jejich vlády vládní orgán; od roku 1866 je orgánem konservativců. — *49.*

[17] „*Journal des Débats*" — zkrácený název francouzského buržoasního deníku „Journal des Débats politiques et littéraires" [„Noviny pro politické a literární diskuse"], založeného v Paříži roku 1789. Za červencové monarchie to byl vládní list, orgán orleanistické buržoasie. — *49.*

[18] *Celní spolek* německých států, které si stanovily společnou celní hranici, byl založen roku 1834. Časem k němu přistoupily všechny německé státy až na Rakousko a některé menší státy. Hlavní slovo ve spolku mělo Prusko. Celní spolek, který si vynutila potřeba vytvořit celoněmecký trh, přispěl v dalších letech i k politickému sjednocení Německa. — *50.*

[19] V únoru 1846 se připravovalo v polských zemích povstání, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Hlavními iniciátory povstání byli polští revoluční demokraté. Avšak zradou šlechtických živlů, a protože pruská policie pozatýkala vůdce povstání, bylo všeobecné povstání zmařeno a došlo jen k jednotlivým revolučním výbuchům. Pouze v krakovské republice, která byla od roku 1815 pod společnou kontrolou Rakouska, Pruska a Ruska, podařilo se povstalcům 22. února zvítězit a vytvořit národní vládu, která vydala manifest o zrušení feudálních břemen. Zároveň vzplanulo povstání ukrajinských rolníků v Haliči. Rakouské úřady však využily třídních a národnostních rozporů mezi šlechtou a rolníky a v několika případech se jim podařilo vyvolat srážky mezi vzbouřenými rolníky a povstaleckými šlechtickými oddíly. Povstání v Krakově bylo začátkem března 1846 potlačeno a hned nato rakouská vláda potlačila i hnutí haličských rolníků. V listopadu 1846 podepsaly Rakousko, Prusko a Rusko smlouvu o připojení Krakova k rakouské říši. — *57.*

[20] Název článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *58.*

[21] „*Trier'sche Zeitung*" [„Trevírské noviny"] byly založeny v Trevíru roku 1757 a pod uvedeným názvem vycházely od roku 1815; na počátku čtyřicátých let 19. století to byl orgán radikální buržoasie; od poloviny čtyřicátých let byly pod vlivem „pravých" socialistů (jedním z jejich stálých spolupracovníků se stal Karl Grün) a byly kritisovány Marxem a Engelsem. — *58.*

[22] Míní se kniha P. J. Proudhona, „Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère" [„Systém ekonomických rozporů aneb Filosofie bídy"], sv. I—II, Paříž 1846. — *58.*

[23] „*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*" [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl"] — deník, který vycházel v Kolíně nad Rýnem od 1. ledna 1842 do 31. března 1843. Založili jej představitelé porýnské buržoasie, opositčně naladěné proti pruskému absolutismu. Pro spolupráci v tomto listu byli získáni i někteří mladohegelovci. Od dubna 1842 se stal spolupracovníkem „Rheinische Zeitung" Karel Marx a od října téhož roku jedním z jejích redaktorů. V „Rheinische Zeitung" vyšlo rovněž několik článků Bedřicha Engelse. Za Marxovy redakce začal tento list nabývat stále určitějšího revolučně demokratického charakteru. Vláda uvalila na „Rheinische Zeitung" zvlášť přísnou censuru a později noviny vůbec zastavila. — *58.*

[24] Marx má na mysli svou a Engelsovu práci „Svatá rodina aneb Kritika kritické kritiky. Proti Brunovi Bauerovi a spol." (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 15—232). — *58.*

[25] „*Das Westphälische Dampfboot*" [„Vestfálský parník"] — měsíčník „pravých" socialistů; vycházel za redakce Otty Lüninga v Bielefeldu od ledna 1845 do prosince 1846 a v Paderbornu od ledna 1847 do března 1848. — *59.*

[26] Marxův kritický esej o knize Karla Grüna „Sociální hnutí ve Francii a v Belgii" („Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien", Darmstadt 1845) — kapitola „Německá ideologie", uveřejněná ještě za Marxova a Engelsova života (viz Marx-Engels, „Německá ideologie", svazek II, kap. IV; Spisy, sv. 3, čes. vyd. 1958, str. 496—541.) Tento esej byl otištěn v srpnovém a zářijovém čísle časopisu „Das Westphälische Dampfboot" z roku 1847. — *59.*

[27] Karl Grün, „Bausteine", Darmstadt 1844. — *60.*

[28] „*Deutsch-Französische Jahrbücher*" [„Německo-francouzské ročenky"] vycházely německy v Paříži za redakce Karla Marxe a Arnolda Ruga. Vyšlo jen první dvojčíslo v únoru 1844. Byla tu uveřejněna díla Karla Marxe „K židovské otázce" a „Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva" a rovněž práce Bedřicha Engelse „Nástin kritiky politické ekonomie" a „Situace Anglie. Thomas Carlyle. ‚Minulost a přítomnost'" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 371—400, 401—414, 525—550, 551—575). V těchto pracích se ukazuje Marxův a Engelsův definitivní přechod k materialismu a komunismu. Hlavní příčinou, proč časopis přestal vycházet, byly zásadní neshody mezi Marxem a buržoasním radikálem Rugem. — *60.*

[29] „*Neue Anekdota*" [„Nové nevydané příspěvky"] — sborník článků Mosesa Hesse, Karla Grüna, Otty Lüninga aj., vydaný „pravými" socialisty v Darmstadtu roku 1845. — *60.*

[30] Tuto práci chtěl Bedřich Engels vydat roku 1847 v Německu jako samostatnou brožuru. Brožura však nevyšla, protože vydavatel byl zatčen. Rukopis, který se nezachoval celý, byl poprvé uveřejněn roku 1929 v Sovětském svazu.
Název článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *61.*

[31] Jde o stoupence listu „Réforme" [„Reforma"], kteří usilovali o nastolení republiky a uskutečnění demokratických a sociálních reforem. — *63.*

[32] *Francouzští legitimisté* — stoupenci bourbonské dynastie svržené roku 1830, která byla představitelkou zájmů velkých dědičných pozemkových vlastníků. V boji proti vládnoucí orleánské dynastii, opírající se o finanční aristokracii a velkoburžoasii, uchylovala se část legitimistů často k sociální demagogii a vydávala se za obhájce pracujících proti vykořisťovatelské buržoasii.
Mladá Anglie — skupina anglických politiků a literátů, příslušníků toryovské strany; vznikla počátkem čtyřicátých let 19. století. Představitelé Mladé Anglie, kteří vyjadřovali nespokojenost pozemkové aristokracie s rostoucí hospodářskou a politickou mocí buržoasie, používali demagogie, aby získali vliv na dělnickou třídu a mohli jí využít ve svém boji proti buržoasii.
Názory představitelů těchto skupin charakterisovali Karel Marx a Bedřich Engels v „Manifestu Komunistické strany" jako feudální socialismus. — *64.*

[33] *Kontinentální systém* čili kontinentální blokáda vyhlášená Napoleonem roku 1806 zakazovala zemím na evropském kontinentu, tedy i Prusku, obchodovat s Anglií. — *67.*

[34] *Výnosy z 3. února* — viz poznámku 15. — *79.*

[35] Engels zde používá jako symbolu pro pruský reakční státní systém jména pevnosti Špandava, ležící na západ od Berlína; Špandava byla pověstná kasárenskou dresurou a tím, že tu byli vězněni pruští „protistátní zločinci". — *80.*

[36] Engels má na mysli souhlas pruské vlády s tím, aby byl Krakov po potlačení krakovského povstání 1846 připojen k rakouské říši (viz poznámku 19). Jedním z důsledků tohoto aktu bylo začlenění Krakova do rakouského celního systému a uvalení vysokých cel na pruské zboží. — *80.*

[37] *„Bída filosofie. Odpověď na ‚Filosofii bídy' pana Proudhona"* je jedno z nejdůležitějších teoretických děl marxismu, hlavní práce Karla Marxe namířená proti ideologovi maloměšťáctví P. J. Proudhonovi. Proudhonovy názory vážně brzdily rozšiřování myšlenek vědeckého komunismu mezi dělníky, a proto se Marx koncem prosince 1846, když přečetl Proudhonovu knihu „Systém ekonomických rozporů aneb Filosofie bídy", vyšlou nedlouho předtím, rozhodl

podrobit tyto názory kritice a zároveň osvětlit z hlediska vědeckého materialismu některé teoretické a taktické otázky revolučního proletářského hnutí. V dopise ruskému publicistovi P. V. Annenkovovi z 28. prosince 1846 vyslovil Marx mnoho závažných myšlenek, na nichž později založil svou knihu proti Proudhonovi. Jak vysvítá z Engelsova dopisu Marxovi z 15. ledna 1847, pracoval Marx na této odpovědi Proudhonovi již v lednu 1847. Začátkem dubna 1847 byla práce vcelku dokončena a dána do tisku (viz str. 58 tohoto svazku). 15. června 1847 k ní Marx napsal stručnou předmluvu.
Kniha vyšla v Bruselu a v Paříži začátkem července 1847. Za Marxova života nebyla už znovu vydána. Roku 1885 vyšlo první německé vydání tohoto díla. Engels překlad zredigoval a napsal k německému vydání zvláštní předmluvu a několik poznámek. Při redigování německého překladu použil oprav, které Marx provedl ve výtisku francouzského vydání z roku 1847, darovaném 1. ledna 1876 Natalje Utinové, ženě člena ruské sekce I. internacionály N. I. Utina. Roku 1886 vydala ruská marxistická skupina „Osvobození práce" první ruské vydání „Bídy filosofie" v překladu Věry Zasuličové. Druhé německé vydání „Bídy filosofie" vyšlo roku 1892. Engels k němu napsal krátkou předmluvu týkající se oprav některých nepřesností v textu (viz poznámku 48). Roku 1896, po Engelsově smrti, vyšlo druhé francouzské vydání této knihy, které připravila do tisku Marxova dcera Laura Lafarguová; byly v něm rovněž provedeny opravy vyznačené Marxem na okrajích výtisku darovaného N. Utinové. — *83.*

[38] Marx cituje knihu Simonda de Sismondi, „Études sur l'économie politique" [„Studie o politické ekonomii"], sv. I—II, Brusel 1837—1838. — *92.*

[39] Lauderdale, „Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique". Traduit de l'anglais, par. E. Lagentie de Lavaïsse [„Zkoumání o povaze a původu veřejného bohatství". Z angličtiny přeložil E. Lagentie de Lavaïsse], Paříž 1808, str. 33. — *93.*

[40] David Ricardo, „Des principes de l'économie politique et de l'impôt". Traduit de l'anglais par F. S. Constancio; avec des notes explicatives et critiques par J. B. Say [„Zásady politické ekonomie a zdanění". Z angličtiny přeložil F. S. Constancio, vysvětlivkami a kritickými poznámkami opatřil J. B. Say], sv. II, Paříž 1835, str. 65. — *93.*

[41] Jde o knihu Adama Andersona, „An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce from the Earliest Accounts to the Present Time" [„Historické a chronologické odvození původu obchodu, od nejstarších zpráv až po přítomnost"]. První vydání vyšlo v Londýně roku 1764. — *95.*

[42] Henri Storch, „Cours d'économie politique, ou Exposition des principes

qui déterminent la prospérité des nations" [„Kurs politické ekonomie aneb Výklad zásad, které určují blahobyt národů"], sv. I—IV, Paříž 1823. Marx se odvolává na I. svazek. — *96.*

[43] Marx tím míní období po skončení napoleonských válek roku 1815 a po restauraci bourbonské dynastie ve Francii. — *100.*

[44] Adam Smith, „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" [„Zkoumání o povaze a příčinách bohatství národů"]. První vydání vyšlo v Londýně roku 1776. — *101.*

[45] Viz Marx—Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 525—550 a sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 233—508. — *104.*

[46] Boisguillebertův spis je tu citován podle sborníku „Économistes-financiers du XVIII-ième siècle". Précédés de notices historiques sur chaque auteur, et accompagnés de commentaires et de notes explicatives, par Eugène Daire [„Finanční ekonomové 18. století". S historickými poznámkami o každém autorovi, komentáři a vysvětlivkami Eugèna Daira], Paříž 1843. — *116.*

[47] William Atkinson, „Principles of Political Economy" [„Zásady politické ekonomie"], Londýn 1840. — *117.*

[48] Thomas Hodgskin, „Popular Political Economy" [„Populární politická ekonomie"], Londýn 1827.

V originále je na tomto místě omylem jméno Hopkins. Tuto nepřesnost, již využil rakouský buržoasní právník Menger k tomu, že vyslovil neopodstatněné dohady o tomto Marxově odkazu, Engels v druhém německém vydání „Bídy filosofie" z roku 1892 opravil. V předmluvě k vydání z roku 1892 Engels napsal:

„K druhému vydání bych chtěl říci jen tolik, že jméno Hopkins, které se omylem vyskytlo ve francouzském textu, bylo nahrazeno správným jménem Hodgskin a že tam byl rovněž opraven rok vydání knihy Williama Thompsona na 1824. Doufejme, že tím bude bibliografické svědomí pana profesora Antona Mengera uklidněno.

Londýn 29. března 1892 Bedřich Engels." — *118.*

[49] William Thompson, „An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth, Most Conducive to Human Happiness" [„Zkoumání zásad rozdělování bohatství, jež nejvíce přispívají k lidskému štěstí"], Londýn 1824.

Thomas Rowe Edmonds, „Practical, Moral and Political Economy", Londýn 1828. — *118.*

[50] John Francis Bray, „Labour's Wrongs and Labour's Remedy", Leeds 1839. — *118.*

[51] Zákon o desetihodinovém pracovním dni, který se vztahoval jen na mladistvé a ženy, byl schválen anglickým parlamentem 8. června 1847. Ale v praxi mnoho továrníků tohoto zákona vůbec nedbalo. — *124.*

[52] Marx cituje jednu z kapitol Voltairova díla „Histoire du parlement" [„Dějiny parlamentu"]; tato kapitola má název „Finance v období regentství a Lawův systém". — *128.*

[53] Marx uvádí Sayovu poznámku k francouzskému vydání Ricardovy knihy (viz poznámku 40), sv. II, str. 206—207. — *132.*

[54] William Nassau Senior, „Political Economy" v „Encyclopaedia Metropolitana, or Universal Dictionary of Knowledge", sv. VI, Londýn 1836. — *133.*

[55] John Stuart Mill, „Essays on some Unsettled Questions of Political Economy" [„Pojednání o některých nevyřešených otázkách politické ekomomie"], Londýn 1844.

Thomas Tooke, „A History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1793 to 1837" [„Dějiny cen a stavu oběhu od roku 1793 do roku 1837"], sv. I—II, Londýn 1838. — *133.*

[56] Thomas Cooper, „Lectures on the Elements of Political Economy". První vydání této knihy vyšlo v Kolumbii roku 1826; druhé, doplněné vydání v Londýně roku 1831. — *134.*

[57] M. Th. Sadler, „The Law of Population", sv. I, Londýn 1830, str. 83, 84. — *134.*

[58] Jde o dvě základní ekonomické práce Quesnayovy: „Tableau économique" (1758) a „Analyse du Tableau économique" (1766). — *143.*

[59] Marx naráží na práci Quesnayova současníka Nicolase Baudeaua, „Výklad Ekonomické tabulky" („Explication du Tableau économique"), uveřejněnou roku 1770. — *144.*

[60] G. W. F. Hegel, „Wissenschaft der Logik" [„Věda o logice"], sv. III; Spisy, 2. něm. vyd., sv. V, Berlín 1841, str. 320. — *146.*

[61] Marx cituje tato slova z Lucretiovy básně „De rerum natura" [„O přírodě"], kniha III, verš 869: „mortalem vitam mors cum immortalis ademit" („jestliže odnímá smrt, jež nezmírá, smrtelný život"). — *148.*

[62] Alban de Villeneuve-Bargemont, „Histoire de l'économie politique". První vydání vyšlo v Bruselu roku 1839. — *156.*

[63] Marx cituje knihu Adama Smitha „Zkoumání o povaze a příčinách bohatství národů" podle francouzského vydání „Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations", sv. I, Paříž 1802, str. 33—34. — *162.*

[64] Lemontey má na mysli svou knihu „Raison, folie, chacun son mot; petit cours de morale mis à la portée des vieux enfants" [„Rozum i bláznovství — každý přijde ke slovu; malý kurs morálky, dostupný chápání starých dětí"], Paříž 1801.

Marx cituje Lemonteyovu práci „Influence morale de la division du travail" [„Morální vliv dělby práce"], v níž Lemontey odkazuje na uvedenou knihu. — *163.*

[65] Adam Ferguson, „Essai sur l'histoire de la société civile", sv. II, Paříž 1783, str. 108—110. — *163.*

[66] Charles Babbage, „Traité sur l'économie des machines et des manufactures" [„Pojednání o ekonomii strojů a manufaktur"], Paříž 1833, str. 230. — *169.*

[67] Andrew Ure, „Philosophie des manufactures, ou Économie industrielle", Brusel 1836, sv. I, část první, kapitola I. — *172.*

[68] Pellegrino Rossi, „Cours d'économie politique", sv. I—II, Paříž 1840 až 1841. — *178.*

[69] James Steuart, „Recherche des principes de l'économie politique", sv. II, Paříž 1789, str. 190—191. První anglické vydání knihy vyšlo v Londýně roku 1767. — *180.*

[70] Voltaire, „L'homme aux quarante ecus" [„Člověk se čtyřiceti tolary"]. — *181.*

[71] William Petty, „Political arithmetick" [„Politická aritmetika"], v knize Williama Pettyho, „Several essays in political arithmetick" [„Několik rozprav o politické aritmetice"], Londýn 1699. — *190.*

[72] Zákony platné tehdy ve Francii — takzvaný Le Chapelierův zákon, odhlasovaný roku 1791 za buržoasní revoluce Ústavodárným shromážděním, a trestní zákoník vypracovaný za Napoleonova císařství — zakazovaly dělníkům pod hrozbou nejtvrdších trestů zakládat dělnické spolky a organisovat stávky. Zákaz odborových organisací byl ve Francii zrušen teprve roku 1884. — *193.*

[73] *National Association of United Trades* [Národní sdružení spojených odborů] — odborová organisace založená v Anglii roku 1845. Činnost tohoto sdružení se omezovala na hospodářský boj za lepší podmínky prodeje pracovní síly a za zlepšení továrního zákonodárství. Sdružení existovalo do začátku šedesátých let, ale po roce 1851 už nehrálo v odborovém hnutí nijak významnou úlohu. — *194.*

[74] George Sand, „Jan Žižka", historický román. Úvod. — *196.*

[75] Richard Sheridan, „Škola pomluv" („The School for Scandal"), komedie o pěti jednáních. — *197.*

[76] *Pandořina skříňka* — schránka zla a nesvárů; literární obraz, který vznikl podle starořeckého mythu o Pandoře, jež ze zvědavosti otevřela skříňku, v níž byly uzavřeny všemožné svízele a pohromy, a vypustila je ven. — *199.*

[77] Míní se reakční většina francouzské poslanecké sněmovny, která podporovala Guizotovu vládu. — *199.*

[78] Marxův článek „*Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter'* " byl napsán jako odpověď na pokus reakčních pruských vládních kruhů propagováním feudálního a křesťanského socialismu odvést lidové masy od revolučního hnutí proti absolutistickému režimu a využít jich v boji proti buržoasní oposici. Touto propagandou se zabýval zejména tehdejší konsistoriální úředník v Magdeburku, později jeden z konservativních předáků, Hermann Wagener (je možné, že článek, který tu Marx kritisuje, napsal právě on), který se těšil přízni ministra kultu, osvěty a lékařství Eichhorna.

Když Marx a Engels později pranýřovali koketování lassallovců s Bismarckovou vládou a junkery, poukazovali na tento článek jako na dokument, v němž bylo zdůvodněno nesmiřitelné stanovisko dělnické strany ke „královsko-pruskému vládnímu socialismu" (viz Marxovo a Engelsovo prohlášení redakci listu „Social-Demokrat" z 23. února 1865.)

„*Rheinischer Beobachter*" [„Porýnský pozorovatel"] — konservativní deník; vycházel v Kolíně nad Rýnem od roku 1844; po březnové revoluci 1848 v Německu přestal vycházet. — *205.*

[79] „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*" [„Německé bruselské noviny"] — noviny založené německými politickými emigranty v Bruselu, vycházely od ledna 1847 do února 1848. Původně bylo zaměření listu určováno snahou jeho redaktora, maloburžoasního demokrata Bornstedta, smířit různé směry radikálního a demokratického tábora. Ale už od léta 1847, kdy začali do listu přispívat Marx, Engels a jejich spolupracovníci, měnil se list postupně v tribunu revolučně demokratických a komunistických idejí. Od září 1847 se Marx

a Engels stali stálými spolupracovníky listu, začali mít přímý vliv na jeho linii a v posledních měsících roku 1847 fakticky převzali jeho redigování. Pod Marxovým a Engelsovým vedením se noviny staly orgánem formující se strany proletariátu — Svazu komunistů. — *205.*

[80] Marx míní trůnní řeč Bedřicha Viléma IV. při zahájení Spojeného zemského sněmu v Prusku 11. dubna 1847. V této řeči král prohlásil, že nikdy nedopustí, aby se „přirozené vztahy mezi panovníkem a lidem" změnily ve vztahy „podmíněné, konstituční" a aby „popsaný list papíru" nahradil „odvěkou svatou věrnost". — *216.*

[81] Na kritických studiích „*Německý socialismus veršem a prózou*" začal Bedřich Engels pracovat koncem roku 1846. Začátkem roku 1847 napsal článek o Grünově knize „O Goethovi z lidského hlediska", který se stal základem druhé studie. Tento článek chtěl Engels přepracovat pro druhý svazek „Německé ideologie", kterou připravovali společně s Marxem, jako doplněk ke kapitolám věnovaným kritice „pravého" socialismu (viz Engelsův dopis Marxovi z 15. ledna 1847). Studie však vyšly jen samostatně, vycházely na pokračování v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" od září do prosince 1847.—*218.*

[82] *Encelados* (nebo Enkelados) — podle starořecké mythologie jeden z gigantů, kteří se vzbouřili proti olympským bohům. — *219.*

[83] Parafrázovaný citát z „Distich" Ludvíka Bavorského.

Básně bavorského krále Ludvíka I., později úplně zapomenuté, jsou příkladem bezobsažné a vyumělkované poesie. — *219.*

[84] „*Leipziger Allgemeine Zeitung*" [„Lipské všeobecné noviny"] — německý deník, který vycházel od roku 1837. Na začátku čtyřicátých let 19. století to byl pokrokový buržoasní list. Pro území Pruska byl zakázán kabinetním nařízením z 28. prosince 1842; v Sasku vycházel do 1. dubna 1843. Motto listu bylo: „Pravda a právo, svoboda a zákon". — *219.*

[85] Francouzská tajná spiklenecká společnost karbonářů byla založena koncem roku 1820 nebo počátkem roku 1821 podle vzoru stejnojmenné italské společnosti. Buňky této organisace se nazývaly „venty". Francouzští karbonáři, mezi něž patřili představitelé různých politických směrů, si kladli za cíl svrhnout bourbonskou monarchii. Roku 1822 zorganisovali spiknutí, které mělo vyvolat současné povstání ve vojenských posádkách několika měst (Belfort, La Rochelle aj.). Když bylo spiknutí prozrazeno a někteří vůdci společnosti popraveni, zastavili karbonáři fakticky svou činnost. — *221.*

[86] *Mucius Scaevola* — legendární hrdina starověkého Říma; podle pověsti si sám

upálil pravou ruku, aby dokázal statečnost a vlastenectví Římanů etruskému králi, který roku 50 před n. l. obléhal Řím. — *221.*

[87] „*Le Siècle*" [„Století"] — deník vycházející v Paříži od roku 1836 do roku 1939. Ve čtyřicátých letech 19. století tlumočil názory té části maloburžoasie, která se omezovala na požadavek umírněných konstitučních reforem. —*221.*

[88] *Mladoněmci* — představitelé literární skupiny Mladé Německo, která vznikla v Německu v třicátých letech 19. století a byla pod vlivem Heinovým a Börnovým. Spisovatelé Mladého Německa (Gutzkow, Laube, Wienbarg, Mundt aj.), kteří ve svých uměleckých a publicistických dílech odráželi opoziční nálady maloburžoasie, hájili svobodu svědomí a svobodu tisku. Někteří představitelé Mladého Německa hlásali ideu emancipace židů. Názory mladoněmců byly ideově nevyzrálé a politicky mlhavé; většina mladoněmců se brzy zvrhla v tuctové buržoasní liberály. — *227.*

[89] Engels má na mysli živelnou vzpouru pražských textilních dělníků v druhé polovině června 1844. Události v Praze vyvolaly dělnické nepokoje v mnoha jiných průmyslových střediscích v Čechách (Liberec, Česká Lípa aj.). Dělnické nepokoje provázené ničením továren a strojů byly tvrdě potlačeny vládním vojskem. — *228.*

[90] „*Přátelé světla*" — náboženský směr namířený proti pietismu, který tehdy vládl v oficiální protestantské církvi a vyznačoval se přehnaným mysticismem a pobožnůstkářstvím. Tato náboženská opozice byla jednou z forem, jíž se ve čtyřicátých letech 19. století projevovala nespokojenost německé buržoasie s reakčním řádem v Německu. — *232.*

[91] Johann Wolfgang Goethe, „Faust", díl I, scéna první („Noc"). — *235.*

[92] Engels má na mysli knihu „Système de la Nature ou Des Loix du Monde Physique et du Monde Moral". Par M. Mirabaud, Secrétaire Perpétuel et l'un des Quarante de l'Académie Française [„Systém přírody aneb O zákonech fysického a duchovního světa". Od p. Mirabauda, stálého sekretáře a jednoho ze čtyřiceti členů Francouzské akademie], Londýn 1770. Skutečným autorem knihy byl francouzský materialista Paul Henri Holbach. Z konspirativních důvodů podepsal svou knihu jménem sekretáře Francouzské akademie J. B. Mirabauda, který zemřel roku 1760. — *236.*

[93] Z Goethovy básně „Ultimatum" (cyklus „Bůh a svět"). — *237.*

[94] Tragédii „Cato" napsal anglický spisovatel Joseph Addison roku 1713; román „Utrpení mladého Werthera" napsal Goethe roku 1774. — *237.*

[95] *Spolkové výnosy z roku 1819* — řada reakčních výnosů vypracovaných v srpnu roku 1819 v Karlových Varech na konferenci představitelů států Německého spolku. Podle těchto výnosů měla být ve všech německých státech zavedena předběžná censura, nejpřísnější dozor nad universitami, zakázány studentské spolky a zřízena ústřední vyšetřovací komise pro stíhání osob podezřelých z oposice (takzvaných „demagogů"). Iniciátorem těchto policejních opatření byl rakouský kancléř Metternich. — *238.*

[96] Engels má na mysli „Histoire parlementaire de la révolution française, ou Journal des assemblées nationales, depuis 1789 jusqu'en 1815" [„Parlamentní dějiny francouzské revoluce aneb Deník národních shromáždění od roku 1789 do roku 1815"]; vydal ve čtyřiceti svazcích Buchez a Roux-Lavergne v Paříži v letech 1834—1838. — *238.*

[97] *Devátý thermidor* — kontrarevoluční státní převrat ve Francii 27. července 1794, jímž byla svržena jakobínská vláda a nastoleno panství kontrarevoluční velkoburžoasie.

Osmnáctý brumaire — státní převrat z 9. listopadu 1799, kterým vyvrcholil proces buržoasní kontrarevoluce ve Francii; převrat nastolil diktaturu Napoleona Bonaparta. — *239.*

[98] G. W. F. Hegel, „Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie" [„Přednášky o dějinách filosofie"], díl III; Spisy, 2. něm. vyd., sv. XV, Berlín 1844. — *239.*

[99] Jde o Grünův článek „Politika a socialismus".

„Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform" [„Porýnské ročenky k otázkám společenské reformy"] — časopis, který vydával radikální publicista Hermann Püttmann; vyšly jen dva svazky, první v Darmstadtu v srpnu 1845, druhý v městečku Belle-Vue na německo-švýcarských hranicích koncem roku 1846. Marx a Engels považovali za nutné využít časopisu k tomu, aby získali posice pro propagování svých komunistických názorů v Německu. V prvním svazku byly uveřejněny Engelsovy „Projevy v Elberfeldu", ve druhém svazku jeho článek „Svátek národů v Londýně" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 523—544 a 582—594). Celkové zaměření ročenek však určovali spolupracovníci z řad představitelů „pravého" socialismu; proto Marx a Engels provedli ostrou kritiku časopisu ve své práci „Německá ideologie" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 3, čes. vyd. 1958, str. 23 až 551). — *239.*

[100] Viz Marxovu práci „K židovské otázce" (Marx-Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 386—393). — *239.*

[101] Johann Wolfgang Goethe, „Faust", díl I, scéna čtvrtá („Studovna"). — *240.*

[102] Viz Marxovu práci „K židovské otázce" (Marx-Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 390—391). — *240.*

[103] Viz Marxovu a Engelsovu práci „Svatá rodina aneb Kritika kritické kritiky. Proti Brunovi Bauerovi a spol." (Marx-Engels, Spisy, sv. 2, čes. vyd. 1957, str. 144—153). — *240.*

[104] Charles Fourier, „Traité de l'association domestique-agricole" [„Pojednání o domácko-zemědělské asociaci"], sv. I—II, Paříž-Londýn 1822. — *241.*

[105] Goethe, „Dopisy ze Švýcar", část první. Toto dílo napsal Goethe po vyjití románu „Utrpení mladého Werthera" v podobě nedokončených dopisů, jakoby nalezených mezi papíry hrdiny tohoto románu. — *247.*

[106] *„Frankfurter Gelehrte Anzeigen"* [„Frankfurtské vědecké zprávy"] — německý časopis, který vycházel od roku 1772 do roku 1790 ve Frankfurtu; v roce 1772 byli členy jeho redakce Goethe, Herder a jiní pokrokoví spisovatelé a vědci. — *248.*

[107] Z cyklu Goethových básní „Benátské epigramy", epigram 53. — *249.*

[108] Goethe, „Heřman a Dorotka", zpěv IX. — *250.*

[109] G. W. F. Hegel, „Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte". Einleitung [„Přednášky o filosofii dějin". Úvod]. — *250.*

[110] Goethe, „O přírodovědě. Jednotlivé úvahy a aforismy" (z cyklu „Průpovědi v próze"). — *251.*

[111] *„Břicho" francouzské sněmovny* — viz poznámku 77. — *251.*

[112] Goethe, „Krotké xenie", oddíl V. — *253.*

[113] *Ghibellini* — politická strana, která se vytvořila v Itálii ve 12. století za bojů mezi římskými papeži a německými císaři. Tuto stranu tvořila převážně feudální šlechta, jež podporovala císaře; vedla zuřivý boj proti papežské straně guelfů, zastávající zájmy obchodních a řemeslnických špiček italských měst. Obě strany existovaly až do 15. století. Dante, který pohlížel na císařskou moc jako na prostředek k překonání feudální roztříštěnosti Itálie, přikláněl se od roku 1302 ke ghibellinům. — *256.*

[114] Parafrázované verše z Goethovy básně „Vanitas! Vanitatum vanitas!" [„Marnost! Marnost nad marnost!"]. — *256.*

[115] Z Goethova epigramu „Výstraha" (cyklus „V duchu epigramů"). — *259.*

[116] Frédéric Bastiat, „Sophismes économiques". První vydání vyšlo v Paříži roku 1846. — *262.*

[117] Adolphe Blanqui, „Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu' à nos jours" [„Dějiny politické ekonomie v Evropě od starověku až po dnešek"]. První vydání vyšlo v Paříži roku 1837. — *262.*

[118] Narážka na povinnosti, které Bowring plnil jako vykonavatel Benthamovy poslední vůle, v níž Bentham stanovil, aby bylo jeho kostry použito k vědeckým účelům. — *263.*

[119] *Ligu proti obilním zákonům* založili roku 1838 manchesterští továrníci Cobden a Bright. Ohánějíc se požadavkem úplné svobody obchodu, usilovala liga o zrušení obilních zákonů (viz poznámku 9), aby dosáhla snížení dělnických mezd a oslabila ekonomické a politické posice pozemkové aristokracie. V boji proti pozemkovým vlastníkům pokoušela se liga využít dělnických mas. Ale právě v téže době začali angličtí pokrokoví dělníci formovat samostatné politické hnutí dělnictva (chartismus). — *263.*

[120] Charles Dunoyer, „De la liberté du travail, ou Simple exposé des conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance" [„O svobodě práce aneb prostý výklad toho, za jakých podmínek lze lidských sil využívat s co největším účinkem"], sv. I—III, Paříž 1845. — *264.*

[121] Zpráva o dalších zasedáních kongresu už v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" nevyšla. O těchto zasedáních viz Engelsův článek „Bruselský kongres o svobodě obchodu", uveřejněný v listu „Northern Star" (viz str. 268—277 tohoto svazku). — *264.*

[122] Práce „*Ochranáři, freetradeři a dělnická třída*" je část textu z projevu, který si Marx připravil pro vystoupení na kongresu ekonomů v Bruselu. Nebylo mu však uděleno slovo, a tak po ukončení sjezdu zpracoval projev pro tisk a otiskl jej 29. září 1847 v belgickém listu „Atelier Démocratique" [„Demokratická dílna"]. Zachoval se jen německý překlad úvodní části, který roku 1848 uveřejnil Marxův a Engelsův přítel Joseph Weydemeyer v Hammu zároveň s překladem druhé Marxovy řeči o svobodě obchodu z 9. ledna 1848 (viz str. 409—422 tohoto svazku). Konec projevu Weydemeyer vypustil, odvolávaje se na to, že se jeho obsah opakuje v řeči z 9. ledna. Obsah Marxova

projevu reprodukuje rovněž Engelsův článek „Bruselský kongres o svobodě obchodu" (viz str. 268—277 tohoto svazku). — *265.*

[123] Jde o knihu Gustava Gülicha „Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handeltreibenden Staaten unserer Zeit" [„Historické vylíčení obchodu, průmyslu a zemědělství nejdůležitějších obchodních států naší doby"], sv. I—V, Jena 1830—1845. — *265.*

[124] „*The Economist*" [„Ekonom"] — anglický týdeník pro ekonomické a politické otázky, který vychází v Londýně od roku 1843; je to orgán průmyslové velkoburžoasie. — *268.*

[125] „*The League*" [„Liga"] — anglický buržoasní časopis, orgán Ligy proti obilním zákonům; vycházel v Londýně v letech 1843—1846.

„*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — anglické buržoasní noviny, orgán stoupenců svobodného obchodu (freetraderů), později orgán liberální strany; vychází v Manchesteru od roku 1821. — *269.*

[126] Ve snaze využít chartistického hnutí v boji proti vládě a landlordům Liga proti obilním zákonům v srpnu roku 1842 záměrně podněcovala dělníky k různým akcím. Když se však stávky a nepokoje příliš rozmohly, liberální buržoasie se zalekla a začala podporovat represálie proti dělníkům. Provokativní chování buržoasních radikálů a liberálů urychlilo roztržku mezi nimi a chartisty. — *271.*

[127] Míní se krvavé potlačení povstání lyonských dělníků roku 1831 a 1834 a masakr dělníků vládním vojskem na začátku roku 1847 v Buzançais (departement Indre), kde hladoví dělníci přepadli obilní sklady a sýpky, které patřily spekulantům. — *272.*

[128] Engels má na mysli knihu Karla Heinzena „Die Preussische Büreaukratie" [„Pruská byrokracie"], Darmstadt 1845, a Jakoba Venedeye „Preussen und Preussenthum" [„Prusové a prušáctví"], Mannheim 1839. — *279.*

[129] Heinzen si představoval budoucí Německo jako federativní republiku tvořenou autonomními zeměmi na způsob Švýcarského spolku. Takto rozuměli v té době mnozí maloburžoasní demokraté heslu o jednotě Německa, jejímž symbolem byl černo-červeno-zlatý prapor. Takový výklad hesla jednoty Německa pokládali Marx a Engels za projev maloměšťácké omezenosti a neschopnosti bojovat důsledně proti separatismu a roztříštěnosti. Proti tomu razili sami požadavek jednotné, centralisované demokratické republiky v Německu. — *280.*

[130] Engels vypočítává řadu velkých selských povstání ve středověku: povstání Wata Tylera (roku 1381) a Jacka Cada (roku 1450) v Anglii, selské povstání ve Francii roku 1358 (tzv. jacquerie) a selskou válku v Německu v letech 1524—1525. Později, na základě studia dějin selských bojů proti feudalismu a zkušeností z revolučních vystoupení rolníků za revoluce 1848—1849 změnil své hodnocení charakteru rolnických hnutí. V práci „Německá selská válka" (1850) i v jiných dílech ukázal revoluční, osvobozovací ráz selských povstání a jejich význam pro rozbití základů feudálního řádu. — *282.*

[131] *Stentor* — postava z Homérovy „Iliady"; byl to voják s neobyčejně mohutným hlasem. — *284.*

[132] Jde o knihu Julia Fröbela „System der socialen Politik". Zweite Auflage der „Neuen Politik" [„Systém sociální politiky". Druhé vydání „Nové politiky"], sv. I—II, Mannheim 1847. První vydání, nazvané „Neue Politik", vyšlo roku 1846 pod pseudonymem Junius. — *285.*

[133] *Illuminăti* (doslova „osvícení") — členové tajného spolku, který byl založen roku 1776 v Bavorsku a patřil k zednářským organisacím. Spolek se skládal z opositčních měšťanských a šlechtických živlů, nespokojených s panovnickým despotismem. Zároveň však byl charakteristickým rysem iluminátů strach z jakéhokoli demokratického hnutí, což se obráželo i v jejich stanovách, které ukládaly řadovým členům spolku slepě se podřizovat vůdcům. Spolek byl roku 1784 bavorskými úřady rozehnán. — *290.*

[134] Heine, „Atta Troll", zpěv XXIV. — *293.*

[135] „Der Heinzen'sche Staat. Eine Kritik von Stephan". Gedruckt bei E. Rätzer, Bern 1847. — *293.*

[136] Název článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *294.*

[137] John Noakes, „The Right of the Aristocracy to the Soil" [„Právo aristokracie na půdu"], Londýn 1847. — *294.*

[138] K zamýšlenému vydávání chartistického deníku „Democrat" nedošlo.—*295.*

[139] Hlasování lístky se mohl zúčastnit jen úzký okruh lidí, kteří měli volební právo (viz poznámku 8). — *295.*

[140] „*L'Atelier*" [„Dílna"] — francouzský měsíčník, orgán řemeslníků a dělníků, kteří byli pod vlivem idejí křesťanského socialismu; vycházel v Paříži od roku 1840 do roku 1850; členy redakce byli též zástupci dělníků; každé tři měsíce se volili noví. — *297.*

[141] Jde o Heinzenův článek „Ein ‚Repräsentant' der Komunisten" [„‚Představitel' komunistů"], otištěný v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", čís. 84 z 21. října 1847. — *299.*

[142] *Thrason* — postava z komedie římského dramatika Terentia „Eunuch"; chvástavý a hloupý voják. — *299.*

[143] *Solomon a Markolf* (nebo Morolf) — postavy z německých „švanků" (krátkých satirických příběhů) ze 14. a 15. století; Solomon představuje moudrého, ale nepraktického vládce, Markolf chytrého sedláka. — *300.*

[144] *Quintus Fixlein* — učitel, hlavní postava románu Jeana Paula (pseudonym Jeana Paula Friedricha Richtera) „Život Quinta Fixleina". — *302.*

[145] Míní se tím polemické vystoupení Karla Heinzena v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" (čís. 77 z 26. září 1847) proti představitelům vědeckého komunismu, na které Engels odpověděl článkem „Komunisté a Karl Heinzen". — *303.*

[146] O středověkých komunách viz „Manifest Komunistické strany", Engelsovy poznámky k anglickému vydání z roku 1888 a k německému vydání z roku 1890 (v tomto svazku na str. 430). — *307.*

[147] Marx má na mysli „opravdové levellery" („opravdové rovnostáře") neboli „diggery" („kopáče") — představitele krajně levého směru za anglické buržoasní revoluce v 17. století. „Diggeři", kteří hájili zájmy vesnické a městské chudiny, žádali zrušení soukromého pozemkového vlastnictví, propagovali ideje primitivního rovnostářského komunismu a pokoušeli se je uskutečnit v praxi společným obděláváním obecní půdy. — *309.*

[148] Filippo Buonarroti, „Conspiration pour l'égalité, dite de Babeuf" [„Spiknutí za rovnost, zvané Babeufovo"], sv. I—II, Brusel 1828. Buonarrotiho kniha přispěla k oživení babeufovských tradic v revolučním dělnickém hnutí.—*309.*

[149] Marx cituje zprávu komise pro zkoumání účinnosti chudinského zákona, předloženou 29. ledna 1825 předsedou komise Meredithem sněmovně representantů pensylvánského zákonodárného shromáždění. Zpráva byla uveřejněna v „Register of Pensilvania" [„Pensylvánský přehled"] v srpnu 1828. — *310.*

[150] „*Niles' Weekly Register*" [„Nilesův týdenní přehled"] — americký týdeník pro politiku, ekonomii, historii a zeměpis; vycházel v Baltimore v letech 1811 až 1849. — *310.*

[151] Jde o knihu Friedricha Lista „Das nationale System der politischen Oekonomie“ [„Národní systém politické ekonomie“], Stuttgart a Tübingen 1841. — *311.*

[152] Shakespeare, „Král Jindřich IV.“, část první, jednání II, scéna čtvrtá. — *312.*

[153] Marx má na mysli reakční zákony vydané francouzskou vládou v září 1835; omezovaly činnost porotních soudů a zaváděly tvrdá opatření proti tisku. Pokud jde o tisk, byly zvýšeny kauce u periodických tiskovin a stanoveny tresty vězení a velké peněžité pokuty za útoky proti vlastnictví a existujícímu státnímu zřízení. — *318.*

[154] *Fontanela* — uměle vyvolaná hnisavá rána v kůži; ve středověkém lékařství se považovala za prostředek k odvádění „škodlivých šťáv“ z těla. — *318.*

[155] Viz Marxův „Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva“ (Marx-Engels, Spisy 1, čes. vyd. 1956, str. 401—414). — *319.*

[156] Marx má na mysli povstání slezských tkalců 4.—6. června 1844 — první velké třídní střetnutí mezi proletariátem a buržoasií v Německu, a povstání českých dělníků v druhé polovině června téhož roku (viz poznámku 89). — *319.*

[157] Míní se písně, které se zpívaly při hambašské slavnosti; byla to politická manifestace, kterou uspořádali 27. května 1832 u zámku Hambachu v bavorské Falci představitelé německé liberální a radikální buržoasie. Účastníci slavnosti vyzývali všechny Němce, aby se sjednotili proti německým panovníkům do boje za buržoasní svobody a konstituční reformy. — *319.*

[158] Jde o girondisty, stranu francouzské velké buržoasie, která provedla v létě 1793 kontrarevoluční vzpouru proti jakobínské vládě, pod záminkou, že hájí práva departementů na autonomii a federaci. Po potlačení vzpoury byli četní vůdcové girondistů (mezi nimi Barbaroux) odsouzeni revolučním tribunálem k smrti a popraveni. — *322.*

[159] *Výbor veřejného blaha* — ústřední orgán francouzské revoluční vlády v období jakobínské diktatury (od 2. června 1793 do 27. července 1794). — *322.*

[160] Míní se spisy pro děti od německého buržoasního pedagoga Joachima Heinricha Campa, zejména jeho kniha „Objevení Ameriky“, jejíž jedna část vypráví o životě Inků v Peru a o dobytí této země Španěly. — *323.*

[161] *„Allgemeine Zeitung“* [„Všeobecné noviny“] — německý reakční deník, založený roku 1798; v letech 1810—1882 vycházel v Augsburgu. Roku 1842

v něm byly překrucovány myšlenky utopického komunismu a socialismu, což Marx pranýřoval ve svém článku „Komunismus a ‚Augsburger Allgemeine Zeitung‘“, otištěném v „Rheinische Zeitung“ v říjnu 1842 (viz Marx-Engels, Spisy 1, čes. vyd. 1956, str. 126—132.). — *324.*

[162] Engelsova práce *„Zásady komunismu“* je návrh programu Svazu komunistů. O tom, zda má být program sestaven ve formě katechismu (v podobě otázek a odpovědí), se jednalo už před prvním sjezdem, na němž byl reorganisován Svaz spravedlivých a přejmenován na Svaz komunistů (červen 1847). V září 1847 rozeslal londýnský ústřední výbor Svazu komunistů (Schapper, Bauer, Moll) návrh „Komunistického katechismu“ krajům a obcím Svazu. Tento dokument, na němž byl patrný vliv utopického socialismu, Marxe a Engelse neuspokojoval, stejně jako „opravený“ návrh, který vypracoval v Paříži „pravý“ socialista Moses Hess. 22. října na zasedání krajského výboru Svazu komunistů v Paříži Engels Hessův návrh ostře kritisoval a dosáhl toho, že byl zamítnut. Engels byl pak pověřen vypracováním nového návrhu. Jsou to „Zásady komunismu“, které krátce poté napsal.

Engels považoval „Zásady komunismu“ jen za předběžný nástin programu a v dopise Marxovi z 23.—24. listopadu 1847 vyslovil názor, že by bylo účelné vypracovat program v podobě „Komunistického manifestu“ a upustit od zastaralé formy katechismu. Druhý sjezd Svazu komunistů (29. listopadu až 8. prosince 1847), na kterém Marx a Engels hájili stanovisko, že program proletářské strany má být vypracován na vědeckém základě, uložil Marxovi a Engelsovi, aby vypracovali program v podobě manifestu. V „Manifestu Komunistické strany“ použili zakladatelé marxismu mnoha thesí formulovaných už v „Zásadách komunismu“. — *328.*

[163] V rukopisu je místo odpovědi na 22. a 23. otázku slovo „zůstává“. Patrně to znamená, že odpověď má zůstat v té podobě, jak byla formulována v jednom z předběžných návrhů programu Svazu komunistů, které se nedochovaly. — *342.*

[164] Tento článek, který Engels napsal pro „Réforme“, byl otištěn také v chartistickém orgánu „Northern Star“, čís. 524 z 6. listopadu 1847.

Nadpis pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *345.*

[165] Banket 25. října 1847 v Londýně se konal na oslavu toho, že byl do parlamentu zvolen chartistický předák Feargus O'Connor a četní jiní radikálové.

Nadpis článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *348.*

[166] Požadavek takzvaného *úplného hlasovacího práva*, který byl velmi neurčitý a připouštěl různé výklady, razili na začátku čtyřicátých let 19. století představitelé anglické radikální buržoasie. Buržoasní radikálové se tím pokoušeli

odvést dělníky od boje za uskutečnění sociálního a politického programu chartistů a získat vliv na dělnické hnutí. — *348.*

[167] *Národní chartistické sdružení* (National-Charter-Association), založené v červenci 1840, bylo první masovou stranou dělníků v dějinách dělnického hnutí a mělo v době rozmachu chartismu na 40 000 členů. Činnost sdružení trpěla nedostatkem ideové a taktické jednoty jeho členů; většina chartistických předáků podléhala maloburžoasní ideologii. Po porážce chartismu roku 1848 nastal úpadek sdružení a v padesátých letech přestalo působit. — *349.*

[168] Jde o reformu volebního práva, která byla roku 1831 schválena anglickou dolní sněmovnou a v červnu 1832 definitivně potvrzena horní sněmovnou. Reforma byla namířena proti politickému monopolu pozemkové a finanční aristokracie a otevřela přístup do parlamentu představitelům průmyslové buržoasie. Proletariát a maloburžoasie, jež byly hlavní silou v boji za reformu, byly liberální buržoasií oklamány a volební právo nedostaly.—*350.*

[169] Výňatky z Lamartinova manifestu byly otištěny v listu „Northern Star", čís. 523 z 30. října 1847. — *351.*

[170] „*Le Bien Public*" [„Veřejné blaho"] — francouzské noviny, orgán umírněných buržoasních republikánů; vycházely od srpna 1843 do prosince 1848 (zpočátku v Mâconu, od května 1848 v Paříži). Jedním ze zakladatelů a vydavatelů tohoto listu byl Lamartine. — *353.*

[171] Tento článek napsal Engels, když ve Švýcarsku vypukla občanská válka, rozpoutaná sedmi katolickými kantony. Tyto hospodářsky zaostalé kantony založily už roku 1843 separátní spolek, Sonderbund, který měl bojovat proti pokrokovým buržoasním reformám ve Švýcarsku a hájit privilegia církve a jezuitů. V čele Sonderbundu stály katolické kruhy a městské patricijské špičky. Reakční snahy Sonderbundu narazily na odpor buržoasních radikálů a liberálů, kteří v polovině čtyřicátých let získali převahu ve většině kantonů a ve švýcarském sněmu. V červenci 1847 se sněm usnesl Sonderbund rozpustit, ale Sonderbund toho využil k tomu, že začátkem listopadu zahájil vojenské akce proti ostatním kantonům. Dne 23. listopadu byla armáda Sonderbundu poražena vojskem federální vlády. Díky tomuto vítězství a přijetím nové ústavy roku 1848 bylo Švýcarsko přeměněno z federace států ve spolkový stát. — *354.*

[172] *Vilém Tell* — hrdina lidových pověstí o osvobozovacích bojích Švýcarů proti Habsburkům na konci 13. a na začátku 14. století; pověsti ho líčí jako obratného lukostřelce, který zabil rakouského místodržitele.

Winkelried — pololegendární švýcarský voják; v bitvě mezi Švýcary a vojskem rakouského vévody Leopolda III. u *Sempachu* (kanton Lucern) 9. července 1386 zajistil podle pověsti vítězství Švýcarů tím, že obětoval vlastní život.

Murten — město ve švýcarském kantonu Fribourg (Freiburg); 22. června 1476 tu došlo k bitvě mezi Švýcary a vojskem burgundského vévody Karla Smělého, v níž Švýcaři zvítězili. — *354.*

[173] „Starým Švýcarskem" (Urschweiz) rozumí Engels horské švýcarské kantony, z nichž se ve 13. a 14. století vytvořilo původní jádro Švýcarského spolku. — *354.*

[174] Jde o bitvu v Teutoburském lese (roku 9 n. l.) mezi germánskými kmeny, které povstaly proti římským dobyvatelům, a Římany. Římské legie v ní byly na hlavu poraženy. — *354.*

[175] U *Morgartenu* došlo 15. listopadu 1315 k bitvě mezi švýcarskou domobranou a vojskem Leopolda Habsburka, která skončila vítězstvím Švýcarů.— *355.*

[176] *Marathón, Plataje* a *Salamis* — místa velkých bitev za řecko-perských válek (500—449 před n. l.), které skončily vítězstvím Řeků. — *355.*

[177] *Přísaha na Grütli* — jedna z legend, jimiž lid opředl vznik Švýcarského spolku; základy k němu byly položeny roku 1291, kdy tři horské kantony — Schwyz, Uri a Unterwalden — spolu uzavřely věčný spolek. Podle pověsti se roku 1307 sešli zástupci těchto tří kantonů na palouku Grütli (nebo Rütli) a přísahali věrnost spolku ve společném boji proti rakouské nadvládě. — *356.*

[178] *Granson* — město v kantonu Waadt; poblíž tohoto města porazila švýcarská pěchota 2. března 1476 burgundského vévodu Karla Smělého.

Nancy — město v severovýchodní Francii, před jehož hradbami 5. ledna 1477 švýcarské, lotrinské, alsaské a německé vojsko porazilo armádu Karla Smělého. — *356.*

[179] *Antinoos* — oblíbenec římského císaře Hadriána (2. století n. l.), vynikající nevšední krásou. — *358.*

[180] *Stauffacher* — pololegendární hrdina osvobozenecké války Švýcarů proti Habsburkům na konci 13. a na začátku 14. století; podle pověsti jeden ze zakladatelů Švýcarského spolku. — *358.*

[181] Zpráva o banketu v Château-Rouge byla uveřejněna v „Northern Star", čís. 508 ze 17. července 1847. — *363.*

[182] „*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] — francouzské buržoasní noviny;

vycházely v Paříži jako deník od roku 1815 do roku 1870; ve čtyřicátých letech byly orgánem umírněného křídla orleanistů; za revoluce 1848—1849 vyjadřovaly názory kontrarevoluční buržoasie seskupené kolem Thierse; po státním převratu v prosinci 1851 bonapartistický list. — *365.*

183 K událostem, které tu Engels popisuje, došlo v Paříži koncem srpna a v první polovině září 1847; podnět k nim dala srážka mezi dělníky a majitelem obuvnické dílny v ulici Saint-Honoré, který chtěl při výplatě ošidit jednoho z dělníků. — *368.*

184 Louis Blanc, „Organisation du travail". První vydání této knihy vyšlo v Paříži roku 1840. — *368.*

185 Nadpis článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *370.*

186 *„Bratrští demokraté"* („Fraternal democrats") — mezinárodní demokratická společnost, založená roku 1845 v Londýně představiteli levého křídla chartistů a revolučními emigranty (členy Svazu spravedlivých aj.); usilovala o navázání úzkých vztahů mezi demokratickým hnutím v různých zemích. Marx a Engels se zúčastnili příprav schůzky demokratů různých národů 22. září 1845, na které byla tato společnost fakticky založena. Schůzky samé se nezúčastnili, protože mezitím odjeli z Londýna. Udržovali však s touto společností stálé spojení a snažili se vychovávat její členy — zvláště proletářské jádro společnosti, které přešlo roku 1847 do Svazu komunistů — v duchu proletářského internacionalismu a vědeckého komunismu a zároveň prostřednictvím této společnosti ideově působit na chartismus; přitom kritisovali teoreticky nezralé názory členů společnosti.

Po porážce chartistů roku 1848 činnost společnosti značně ochabla a roku 1853 se společnost úplně rozpadla. — *371.*

187 *Mezinárodní liga* čili Lidová mezinárodní liga — společnost založená roku 1847 v Londýně anglickými buržoasními radikály a liberály, stoupenci svobodného obchodu. Založení a činnosti ligy se účastnili Thomas Cooper, William Fox, John Bowring, a také demokratický publicista, básník a malíř William Linton. Do společnosti vstoupilo i několik buržoasních demokratů z řad italských, maďarských a polských emigrantů, zejména Giuseppe Mazzini, který byl jedním z iniciátorů založení ligy. Její činnost se omezovala na organisování schůzí a přednášek o mezinárodních otázkách a na rozšiřování propagační literatury; roku 1848 liga zanikla. — *371.*

188 Roku 1840 začala francouzská vláda budovat kolem Paříže řetěz oddělených pevností pod záminkou, že je třeba opevnit hlavní město pro případ vpádu zahraničního nepřítele. Těmito citadelami se vládnoucí klika červencové

monarchie chtěla zajistit proti lidovým povstáním. Demokratické kruhy ostře protestovaly proti budování nových „bastil" v Paříži. Avšak značná část představitelů buržoasní oposice, včetně přívrženců listu „National", podporovala výstavbu pevností a ospravedlňovala to potřebami národní obrany. — *375.*

189 Další Engelsův příspěvek věnovaný hnutí za reformu ve Francii byl otištěn v „Northern Star" z 18. prosince 1847. V tomto vydání uveřejňujeme variantu příspěvku, otištěnou v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" (viz str. 389—392 tohoto svazku). — *375.*

190 Nadpis článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *376.*

191 Engelsova zpráva je psána formou dopisu redaktorovi listu „Réforme". Název doplnil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *379.*

192 *Demokratické sdružení* (Association démocratique), založené na podzim roku 1847 v Bruselu, sjednocovalo ve svých řadách proletářské revolucionáře, převážně německé revoluční emigranty, a pokrokové živly buržoasní a maloburžoasní demokracie. Na vytvoření společnosti se aktivně podíleli Marx a Engels. 15. listopadu 1847 byl Marx zvolen místopředsedou Demokratického sdružení a předsedou byl zvolen belgický demokrat Lucien Jottrand. Dík Marxovu vlivu se bruselské Demokratické sdružení stalo jedním z ohnisek mezinárodního demokratického hnutí. Za únorové buržoasní revoluce ve Francii proletářské křídlo bruselského Demokratického sdružení usilovalo o ozbrojení belgických dělníků a o zahájení boje za demokratickou republiku. Avšak po Marxově vypovězení z Bruselu začátkem března 1848, a když se belgické úřady vypořádaly s nejrevolučnějšími členy sdružení, nedokázali se belgičtí buržoasní demokraté postavit do čela protimonarchistického hnutí pracujících mas. Činnost Demokratického sdružení se zúžila a nabyla pouze místního rázu; už v roce 1849 fakticky ustala. — *379.*

193 Tuto noticku napsal Marx jako odpověď na pomlouvačnou kampaň proti revolučním emigrantům usazeným v Belgii, kterou zahájil belgický maloburžoasní publicista Adolphe Bartels a které využily reakční klerikální kruhy.

Nadpis článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *382.*

194 *Německý dělnický spolek* v Bruselu založili koncem srpna 1847 Marx a Engels s cílem politicky vychovávat německé dělníky žijící v Belgii a propagovat mezi nimi myšlenky vědeckého komunismu. Pod vedením Marxe, Engelse a jejich spolubojovníků stal se tento spolek legálním centrem sjednocujícím

revoluční proletářské síly v Belgii. Nejlepší členové spolku vstoupili do bruselské obce Svazu komunistů. Spolek měl významnou úlohu při zakládání bruselského Demokratického sdružení. Německý dělnický spolek v Bruselu se rozpadl krátce po únorové buržoasní revoluci roku 1848 ve Francii, kdy belgická policie pozatýkala a vypověděla mnoho jeho členů. — *382.*

[195] *„Journal de Bruxelles"* [„Bruselské noviny"] — belgické konservativně klerikální noviny, orgán katolických kruhů; vycházely od roku 1820. — *383.*

[196] *Congregatio de propaganda fide* [Kongregace pro šíření víry] — katolická organisace založená v 17. století papežem pro šíření katolicismu ve všech zemích a pro boj proti kacířům. Byla jedním z nástrojů reakční politiky papeže a katolických kruhů. — *383.*

[197] Marx má na mysli zprávu o londýnském shromáždění 29. listopadu 1847 na oslavu výročí polského povstání v roce 1830; tato zpráva byla uveřejněna 4. prosince 1847 v „Northern Star" a Marxova řeč na uvedeném shromáždění v ní byla reprodukována zkráceně a nepřesně. Úplnější a přesnější text řeči byl otištěn v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" 9. prosince 1847 (viz v tomto svazku na str. 376—377). — *383.*

[198] Dynastická oposice — opoziční skupina ve francouzské poslanecké sněmovně za červencové monarchie. Představitelé této skupiny, vyjadřující smýšlení liberálních kruhů průmyslové a obchodní buržoasie, prosazovali uskutečnění umírněné volební reformy, v níž viděli prostředek k odvrácení revoluce a k záchraně orleánské dynastie. Vůdcem dynastické oposice byl Odilon Barrot. — *386.*

[199] Městská cla (octroi) na zboží široké spotřeby, přivážené do města. — *387.*

[200] *Materialističtí komunisté* — členové tajné spiklenecké Společnosti materialistických komunistů, založené v čtyřicátých letech 19. století francouzskými dělníky. Byli pod vlivem idejí Théodora Dézamy, představitele revolučního a materialistického směru ve francouzském utopickém komunismu. Proces s členy Společnosti materialistických komunistů se konal v červenci 1847 a skončil jejich odsouzením k dlouholetému žaláři. — *387.*

[201] Článek „Řeč Louis Blanca na banketu v Dijonu" je variantou Engelsova příspěvku „Reformní hnutí ve Francii. — Banket v Dijonu", uveřejněného 18. prosince 1847 v „Northern Star". „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" otiskla tuto variantu jako výtah z tohoto příspěvku pro „Northern Star". — *389.*

[202] V tomto článku věnuje Engels hlavní pozornost odhalení nacionalistické

these Louis Blanca o zvláštní civilisační úloze Francie a neodhaluje v něm ještě skutečný charakter buržoasní „civilisace", kterou kapitalistické státy šířily v hospodářsky zaostalých zemích. Zato v článcích a dopisech věnovaných Indii, Irsku, Číně, Íránu atd. Marx a Engels ukázali, že do sféry kapitalistických vztahů byly tyto země vtahovány tím, že je Anglie a jiné kapitalistické státy zotročovaly jako své kolonie, že byly přeměňovány v agrárně surovinové přívěsky mateřské země, že kolonisátoři bezostyšně vykrádali jejich přírodní bohatství a krutě vykořisťovali lidové masy těchto zemí. „Hluboké pokrytectví buržoasní civilisace a od ní neoddělitelné barbarství," píše Marx roku 1853 v článku „Budoucí výsledky britského panství v Indii", „vystane před našimi zraky ve své pravé podobě, jakmile tuto civilisaci pozorujeme nikoli doma, kde si dává záležet na slušných formách, nýbrž v koloniích, kde vystupuje v celé své nahotě." (Marx-Engels, Vybrané spisy I, čes. vyd. 1958, str. 365). — *390.*

[203] Roku 1846 se Guizotově vládě podařilo dosáhnout toho, že španělská následnice trůnu uzavřela sňatek s nejmladším synem Ludvíka Filipa, a zmařit sňatek španělské královny Isabelly II. s princem Leopoldem Koburským, který plánovala Anglie. Tuto porážku anglické diplomacie oplatil Francii anglický ministr zahraničních věcí Palmerston za občanské války ve Švýcarsku. Přiměl Guizota, aby vystoupil s návrhem na intervenci pěti mocností ve prospěch Sonderbundu, ale přitom sám potají napomáhal porážce Sonderbundu. Guizotovy diplomatické manévry úplně ztroskotaly. — *396.*

[204] Ke krvavé persekuci dělníků v *Lyonu* došlo za povstání lyonských tkalců v letech 1831 a 1834.

V *Prestonu* došlo v srpnu 1842 ke krvavé srážce mezi anglickými dělníky a vojskem; byla to jedna z episod živelných chartistických nepokojů, které tehdy vypukly v mnoha anglických průmyslových střediscích.

Dlouhá Běla (Langenbielau) — osada ve Slezsku; jedno ze středisek povstání slezských tkalců v červnu 1844 a místo, kde vládní vojsko krvavě zasáhlo proti povstalcům.

V *Praze* v létě 1844 vládní vojsko krvavě potlačilo dělnické bouře. — *399.*

[205] Jde o Deklaraci lidských a občanských práv, jež předcházela republikánskou ústavu z roku 1793. Ústavu vypracoval Národní konvent, který byl ve Francii svolán po svržení monarchie 10. srpna 1792. — *400.*

[206] *„Chant du départ"* [„Píseň na cestu"] — revoluční píseň z doby francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století; i později byla velmi populární ve francouzských lidových vrstvách. — *401.*

[207] Jde o Ústavní listinu (Charte constitutionnelle), která byla přijata ve Francii

po buržoasní revoluci roku 1830 a byla základním zákonem červencové monarchie. — *401.*

[208] Nadpis článku dal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *403.*

[209] *Královo hrabství* (King's County) — anglický název hrabství Offaly (ve středním Irsku), zavedený anglickými dobyvateli v polovině 16. století na počest manžela královny Marie Tudorovny, španělského krále Filipa II. — *403.*

[210] *Anglo-irskou unii* vnutila Irsku anglická vláda, když roku 1798 potlačila irské povstání. Tato unie, která vstoupila v platnost 1. ledna 1801, zničila poslední zbytky irské autonomie a rozpustila irský parlament. Požadavek zrušení unie (Repeal of Union) stal se od dvacátých let 19. století nejpopulárnějším heslem v Irsku. Buržoasní liberálové (O'Connell a jiní), kteří stáli v čele národního hnutí, považovali však agitaci za zrušení unie jen za prostředek k tomu, aby na anglické vládě vymohli drobné ústupky pro irskou buržoasii. Roku 1835 se O'Connell dohodl s anglickými whigy a s touto agitací úplně přestal. Pod tlakem masového hnutí byli však irští liberálové donuceni založit roku 1840 Sdružení repealistů (stoupenců zrušení unie), které se snažili zavést na cestu kompromisu s anglickými vládnoucími třídami. — *404.*

[211] „Sál usmíření" (Conciliation-Hall) — místo, kde se konala veřejná shromáždění v Dublinu. — *407.*

[212] Míní se celonárodní petice, kterou chartisté předložili v květnu 1842 parlamentu; vedle požadavku schválit Lidovou chartu obsahovala petice i četné jiné požadavky, mimo jiné požadavek zrušit anglo-irskou unii z roku 1801. Parlament petici zamítl. — *407.*

[213] Marxovu práci „*Řeč o svobodě obchodu*", uveřejněnou francouzsky začátkem února 1848 v Bruselu, přeložil téhož roku do němčiny a vydal v Německu Marxův a Engelsův přítel a žák Weydemeyer. Roku 1885 vyšla tato práce na Engelsovo přání jako příloha k prvnímu německému vydání „Bídy filosofie" a od té doby pak byla několikrát znovu vydána společně s touto prací. Rusky vyšla „Řeč o svobodě obchodu" poprvé roku 1885 v Plechanovově překladu, a to jako samostatná brožura vydaná skupinou „Osvobození práce" v Ženevě. Roku 1889 vyšlo v Bostonu samostatné americké vydání s Engelsovou předmluvou, která byla předtím (v červenci 1888) otištěna německy v časopise „Die Neue Zeit" [„Nová doba"] jako samostatný článek pod názvem „Systém ochranných cel a svoboda obchodu". — *409.*

[214] *Zákon o desetihodinové pracovní době* — viz poznámku 51. — *412.*

[215] Marx cituje Ricardovu práci podle francouzského vydání „Des principes de l'économie politique et de l'impôt". Traduit de l'anglais par F. S. Constancio, avec des notes explicatives et critiques par J. B. Say [„Zásady politické ekonomie a zdanění." Z angličtiny přeložil F. S. Constancio, vysvětlivkami a kritickými poznámkami opatřil J. B. Say], sv. I, Paříž 1835, str. 178 až 179. — *414.*

[216] Andrew Ure, „Philosophie des manufactures, ou Économie industrielle" [„Filosofie manufaktur aneb Průmyslová ekonomie"], sv. I, Brusel 1836, str. 34. — *418.*

[217] „*Manifest Komunistické strany*" je nejvýznamnější programový dokument vědeckého komunismu. „Tento nevelký spisek vydá za celé svazky: jeho duch žije a dodnes pobízí vpřed všechen organisovaný a bojující proletariát civilisovaného světa" (Lenin). „Manifest Komunistické strany", který Marx a Engels napsali jako program Svazu komunistů, vyšel poprvé v Londýně v únoru 1848 jako brožura o 23 stranách. V březnu až červenci 1848 vycházel v demokratickém orgánu německých emigrantů „Deutsche Londoner Zeitung" [„Německé londýnské noviny"]. Německý text pak byl téhož roku vydán v Londýně jako třicetistránková brožura, v níž byly opraveny některé tiskové chyby prvního vydání a upravena interpunkce. Tento text pak brali Marx a Engels za základ dalších autorisovaných vydání. Roku 1848 byl „Manifest" přeložen i do mnoha evropských jazyků (do francouzštiny, polštiny, italštiny, dánštiny, vlámštiny a švédštiny). Jména autorů „Manifestu" se ve vydáních z roku 1848 neuvádělа; poprvé byla uvedena v tisku roku 1850, při uveřejnění prvního anglického překladu v chartistickém orgánu „Red Republican" [„Rudý republikán"], v předmluvě redaktora tohoto listu George Juliana Harneye.

Roku 1872 vyšlo nové německé vydání „Manifestu" s menšími autorskými úpravami a s Marxovou a Engelsovou předmluvou. Toto vydání, stejně jako další německá vydání z roku 1883 a 1890, vyšlo pod názvem „Komunistický manifest".

První ruské vydání „Manifestu Komunistické strany" vyšlo roku 1869 v Ženevě v překladu Bakunina, který na několika místech text zkomolil. Nedostatky prvního vydání byly odstraněny ve vydání, jež vyšlo v Ženevě roku 1882 v Plechanovově překladu. Zásluhou Plechanovova překladu začaly se ideje „Manifestu" šířit v celém Rusku. Marx a Engels, kteří pokládali propagaci marxismu v Rusku za velice důležitou, napsali k tomuto vydání zvláštní předmluvu.

Po Marxově smrti vyšlo několik vydání „Manifestu", přehlédnutých Engelsem: roku 1883 německé vydání s Engelsovou předmluvou; roku 1888 anglické vydání v překladu Samuela Moora, které Engels zredigoval a opatřil předmluvou a poznámkami; roku 1890 německé vydání s novou Engelsovon

předmluvou. K tomuto vydání napsal Engels rovněž několik poznámek. Roku 1885 byl v listu „Socialiste" uveřejněn francouzský překlad „Manifestu", pořízený Marxovou dcerou Laurou Lafarguovou a přehlédnutý Engelsem. Engels napsal rovněž předmluvu k polskému vydání „Manifestu" z roku 1892 a k italskému vydání z roku 1893. — *423.*

[218] Tuto poznámku zařadil Engels i do německého vydání „Manifestu Komunistické strany" z roku 1890, vynechal jen poslední větu. — *428.*

[219] V pozdějších pracích užívali Marx a Engels místo pojmů „hodnota práce" a „cena práce" přesnějších pojmů, které zavedl Marx, „hodnota pracovní síly" a „cena pracovní síly" (viz předmluvu k tomuto svazku, str. 11). — *434.*

[220] *Francouzští legitimisté* a *Mladá Anglie* — viz poznámku 32. — *451.*

[221] *Reformisté* — viz poznámku 31. — *460.*

[222] Engels má na mysli buržoasní revoluci v Belgii (na podzim 1830), která vedla k tomu, že se Belgie odtrhla od Nizozemského království a že v ní byla nastolena buržoasní konstituční monarchie pod vládou koburské dynastie.

Po červencové buržoasní revoluci ve Francii zesílilo hnutí za liberální reformy i ve Švýcarsku. V mnoha kantonech dosáhli liberálové a radikálové toho, že místní ústavy byly v liberálním duchu zrevidovány. — *463.*

[223] V únoru 1831 došlo v Modeně, Romagni (severovýchodní část papežského státu) a Parmě k povstání, které provedly revoluční živly italské buržoasie pod heslem sjednocení Itálie a vyhnání cizozemců. Povstání bylo potlačeno rakouským vojskem a silami kontrarevolučních italských vlád. — *463.*

[224] Narážka na krále Bedřicha Viléma IV.

„Berliner politisches Wochenblatt" [„Berlínský politický týdeník"] — krajně reakční orgán, který vycházel od roku 1831 do roku 1841; těšil se podpoře a ochraně korunního prince Bedřicha Viléma (od roku 1840 pruský král Bedřich Vilém IV.). — *463.*

[225] Od roku 1833 platila v Hannoversku ústava přijatá pod tlakem buržoasně liberálního hnutí. Významný podíl na vypracování ústavy měl buržoasní historik Dahlmann. Roku 1837 však hannoverský král, opíraje se o reakční velkostatkářské kruhy, ústavu zrušil a roku 1840 vydal nový zákon, který omezil práva zastupitelských institucí na minimum. — *463.*

[226] *Vídeňská konference* ministrů několika německých států byla svolána roku 1834 z iniciativy rakouského kancléře Metternicha a pruských vládnoucích kruhů; měla se dohodnout na opatřeních proti liberální oposici a demokratickému hnutí. Její usnesení omezovala práva zastupitelských institucí v těch německých státech, kde tyto instituce existovaly, zostřovala censuru, stanovila přísnější dozor nad universitami a používání represivních opatření proti členům oposičních studentských organisací. — *464.*

[227] Jde o takzvané „spojené komise", skládající se z představitelů provinčních sněmů, které se v lednu 1848 sešly, aby projednaly návrh nového trestního zákoníku. Pruská vláda chtěla svoláním těchto komisí vzbudit zdání, že se připravují reformy, a utlumit tak vzrůstající nespokojenost veřejnosti. Činnost komisí byla počátkem března přerušena pro revoluční události v Německu. — *465.*

[228] Narážka na řeč Bedřicha Viléma IV. při zahájení Spojeného zemského sněmu 11. dubna 1847, v níž prohlásil, že je „dědicem neoslabené koruny a musí ji neoslabenou odevzdat svým nástupcům". — *465.*

[229] *Římská konsulta* nebo římská státní rada — poradní orgán zřízený koncem roku 1847 papežem Piem IX. Členy konsulty se stali zástupci liberálních statkářů a obchodní a průmyslové buržoasie. — *466.*

[230] *Pifferari* (od slova „piffero" — píšťala) — pastýři z horských svahů Apenin ve střední Itálii.

Lazaroni — hanlivá přezdívka deklasovaných lumpenproletářských živlů v neapolském království: reakční monarchistické kruhy často využívaly lazaronů v boji proti liberálnímu a demokratickému hnutí. — *466.*

[231] Engels má na mysli válku mezi USA a Mexikem v letech 1846—1848, vyvolanou uchvatitelskými nároky amerických otrokářských plantážníků a velké buržoasie na mexickou půdu. V této válce zabraly Spojené státy téměř polovinu mexického území: celý Texas, Severní Kalifornii, Nové Mexiko a jiné oblasti.

V pozdějších letech Marx a Engels důkladně prostudovali dějiny agrese Spojených států proti Mexiku a jiným zemím amerického kontinentu. Roku 1861 charakterisoval Marx v článku „Občanská válka v Severní Americe" politiku Spojených států vůči zemím Latinské Ameriky jako dobyvačnou politiku, jejímž neskrývaným cílem bylo dobýt nové oblasti a rozšířit tam otroctví a panství otrokářů. — *470.*

[232] Spojené státy severoamerické, snažící se ovládnout středoamerické obchodní cesty a trhy, se nejednou zabývaly plánem spojit Tichý oceán s Mexickým zálivem prokopáním Tehuantepecké šíje. Ale v sedmdesátých letech

19. století američtí kapitalisté raději vkládali kapitál do méně nákladného budování železnic v Mexiku, a proto od tohoto plánu upustili. — *470.*

[233] Z Heinovy básně „Rytíř Olaf". — *472.*

[234] Jde tu o revoluční události na začátku dvacátých let 19. století v neapolském a sardinském království a o povstání v Romagni v únoru 1831 (viz poznámku 223). V Neapoli provedli buržoasní revolucionáři-karbonáři v červenci 1820 povstání proti absolutistickému režimu a dosáhli zavedení umírněné liberální ústavy. V březnu 1821 došlo k povstání v sardinském království (Piemont). Liberálové, kteří stáli v jeho čele, vyhlásili ústavu a pokusili se využít hnutí proti rakouské nadvládě v severní Itálii k sjednocení země pod vedením savojské dynastie vládnoucí v Piemontu. Intervence států Svaté aliance a obsazení Neapole a Piemontu rakouským vojskem pomohly v obou státech obnovit absolutismus. — *475.*

[235] Jde o ozbrojené srážky mezi rolníky a povstaleckými šlechtickými oddíly za krakovského povstání v roce 1846; tyto srážky byly vyprovokovány rakouskými úřady (viz poznámku 19). — *475.*

[236] V červenci 1847 rakouské úřady v Itálii, znepokojeny vzrůstem lidového hnutí v římském státě (papežský stát), obsadily vojskem pohraniční město papežského státu Ferraru. Přímo v Římě pak Rakušané podporovali reakční kruhy usilující o to, aby byly zrušeny liberální reformy Pia IX. Obsazení Ferrary vyvolalo v celé Itálii velké pobouření, takže rakouská vláda musela svá vojska brzy odvolat. — *475.*

[237] *Prátter* — park ve Vídni. — *478.*

[238] „*Le Débat Social*" [„Sociální diskuse"] — belgický týdeník, orgán buržoasních radikálů a demokratů; vycházel v Bruselu od roku 1844 do roku 1849. — *480.*

[239] „*L'Indépendance*" — zkrácený název belgického buržoasního deníku „L'Indépendance belge" [„Belgická nezávislost"]; byl založen v Bruselu roku 1831 a ve čtyřicátých letech 19. století byl orgánem liberálů. — *480.*

[240] *Aliance* (založená roku 1841) a *Liberální asociace* (založená roku 1847) — belgické buržoasní politické organisace liberálního zaměření. — *481.*

[241] François Guizot, „Histoire générale de la civilisation en Europe, depuis la chute de l'empire romain jusqu' à la révolution française" [„Všeobecné dějiny evropské civilisace od pádu říše římské až do francouzské revoluce"]. Poprvé otištěno v Guizotově knize „Cours d'histoire moderne" [„Kurs moderních dějin"], Paříž 1828. — *482.*

[242] Míní se dohoda o svolání konference italských států pro vytvoření celního spolku, uzavřená v listopadu 1847 mezi sardinským králem, papežem a vévodou toskánským. Plán vytvořit italský celní spolek vyhovoval snahám italské velkoburžoasie o sjednocení Itálie „shora", ve formě federace panovníků pod vedením papeže nebo savojské dynastie. Avšak události buržoasní revoluce z let 1848—1849 v Itálii a vítězství kontrarevoluce roku 1849 tyto plány zmařily. — *484.*

[243] Hnutí mezi německým obyvatelstvem vévodství Šlesvicka a Holštýnska proti společné ústavě s Dánskem — (návrh ústavy byl zveřejněn 28. ledna 1848) mělo až do revoluce 1848 pouze separatistické cíle a nepřesahovalo rámec umírněně liberální oposice. Směřovalo k vytvoření dalšího německého státečku v severním Německu, který by se byl stal přívěskem reakčního Pruska. Za revoluce 1848—1849 se situace změnila. Pod vlivem revolučních událostí v Německu nabylo národní hnutí ve Šlesvicku a Holštýnsku revolučního, osvobozeneckého charakteru. Boj za oddělení Šlesvicka a Holštýnska od Dánska se stal součástí boje všech pokrokových sil Německa za národní sjednocení země a tento boj Marx a Engels rozhodně podporovali. — *486.*

[244] Nadpis článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *489.*

[245] Marx má na mysli Irskou konfederaci založenou v lednu 1847 radikálními a demokratickými stoupenci irského hnutí za národní svobodu, kteří se odštěpili od Sdružení repealistů, protože byli nespokojeni s kompromisnickou politikou O'Connellovou. Většina z nich se hlásila ke skupině Mladé Irsko, kterou vytvořili roku 1842 představitelé irské buržoasní a maloburžoasní inteligence. Levé, revoluční křídlo Irské konfederace bylo pro lidové povstání proti anglické nadvládě a snažilo se spojit boj za nezávislost Irska s bojem za demokratické reformy. Činnost Irské konfederace ustala v létě 1848, když anglické úřady potlačily povstání v Irsku. — *492.*

[246] „*La Riforma*" [„Reforma"] — italské noviny buržoasně demokratického zaměření; vycházely v městě Lucca od listopadu 1847 do počátku roku 1850. — *496.*

[247] Narážka na „Allgemeine Zeitung", noviny vydávané v Augsburgu, ležícím na řece Lechu. — *496.*

[248] *August Follen* je autorem hudby; slova napsal básník Friedrichsen. — *497.*

[249] Jde o plán rozmístění a akcí vládních vojsk pro případ povstání v Paříži, který vypracoval maršál Gérard a který byl schválen roku 1840. — *500.*

[250] Po pádu Guizotovy vlády 23. února 1848 pokoušeli se stoupenci orleánské dynastie vytvořit vládu z umírněných monarchistů orleanistů (Thiers, Billault aj.) v čele s hrabětem Molé. Avšak díky úspěšnému lidovému povstání v Paříži tento pokus udržet orleánskou dynastii u moci ztroskotal. — *501.*

[251] V prozatímní vládě Francouzské republiky, utvořené 24. února 1848, obsadili většinu křesel buržoasní republikáni (Lamartine, Dupont de l'Eure, Crémieux, Arago, Marie a dva zástupci listu „National", o nichž se zmiňuje Engels: Marrast a Garnier-Pagès). Kromě toho byli do vlády přibráni tři zástupci strany „Réforme", maloburžoasní demokraté Ledru-Rollin a Flocon a maloburžoasní socialista Louis Blanc, a konečně mechanik Albert (pravým jménem Martin). „Socialističtí ministři" Louis Blanc a Albert byli, jak se brzy ukázalo, jen žalostnými přívěsky buržoasní vlády. — *501.*

[252] Míní se obojetný postoj francouzských orleanistických kruhů v belgické otázce počátkem třicátých let 19. století. Orleanisté podněcovali Belgičany k boji za odtržení od Holandska, ale přitom potají připravovali plány na připojení Belgie k Francii. Přitom se na londýnské konferenci pěti států (Anglie, Francie, Rusko, Rakousko a Prusko) na úkor Belgie paktovali se státy podporujícími zájmy Holandska. To vedlo k tomu, že Belgičané byli nuceni přijmout nevýhodné podmínky smlouvy s holandským králem (definitivně byla podepsána v květnu 1833) a postoupit mu část území. — *508.*

[253] Nadpis článku je od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *511.*

[254] Nadpis článku pochází od Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *513.*

[255] Stanovy Svazu komunistů, na jejichž sestavení se Marx a Engels aktivně podíleli, byly vypracovány v červnu 1847 na prvním sjezdu Svazu. Po projednání stanov v obcích Svazu byly stanovy znovu prozkoumány druhým sjezdem a definitivně schváleny 8. prosince 1847. — *518.*

[256] Jde o dopis společnosti „Bratrští demokraté" bruselskému Demokratickému sdružení, uveřejněný 11. prosince 1847 v „Northern Star" a 26. prosince 1847 v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung". Návrhy na navázání pravidelnějších styků mezi demokraty různých zemí a na svolání mezinárodního demokratického sjezdu projednávali představitelé společnosti „Bratrští demokraté" osobně s Marxem, který jednal jménem výboru Demokratického sdružení, za Marxova a Engelsova pobytu v Londýně koncem listopadu a v prosinci 1847. — *524.*

[257] Provolání společnosti „Bratrští demokraté" k dělníkům Velké Británie a Irska z 3. ledna 1848 bylo uveřejněno v „Northern Star" 8. ledna 1848. Autoři

tohoto dokumentu se dotkli otázky národní obrany Anglie a při této příležitosti demaskovali snahy anglických buržoasních kruhů odvrátit dělnickou třídu od boje za demokratické reformy šovinistickou propagandou a rozšiřováním pověstí o domněle chystaném útoku Francie na britské souostroví. Provolání vyzývalo dělníky, aby se rázně postavili proti „intrikánům, kteří se snaží poštvat národy proti sobě podlou lží, že lidé různých zemí jsou ‚přirozenými nepřáteli'". Skutečným upevněním obranyschopnosti Anglie, pravilo se v prohlášení, by bylo dát anglickému lidu demokratická práva a svobody. — *525.*

[258] Podnětem k vypovězení Engelse z Francie bylo jeho vystoupení na novoročním banketu německých revolučních emigrantů 31. prosince 1847 v Paříži. Tohoto banketu se zúčastnilo mnoho dělníků a řemeslníků, mezi nimiž Engels prováděl revoluční propagandu, což vyvolalo znepokojení francouzských úřadů. Koncem ledna 1848 persekvovala pařížská policie Engelse pod záminkou, že jeho řeč obsahovala protivládní politické narážky. 29. ledna 1848 dostal Engels příkaz, aby do 24 hodin opustil Francii, jinak že bude vydán pruské policii. Současně s Engelsovým vypovězením, provázeným nočním vpádem policie do jeho bytu, byli pozatýkáni němečtí dělničtí emigranti podezřelí z komunismu. Přes všechny pomluvy, které rozšiřoval vládní tisk, pronikly do opozičních listů zprávy o skutečných příčinách Engelsova vypovězení.

„*Le Moniteur Parisien*" [„Pařížský zpravodaj"] — večerník, polooficiální orgán ve čtyřicátých letech 19. století. — *527.*

[259] *Klub německých dělníků* byl založen v Paříži 8.—9. března 1848 z iniciativy vedoucích členů Svazu komunistů. Hlavní úlohu v něm měl Marx. Tento klub měl sjednotit německé dělnicky žijící jako emigranti v Paříži, vysvětlovat jim taktiku proletariátu v buržoasně demokratické revoluci a zároveň čelit pokusům buržoasních a maloburžoasních demokratů, kteří chtěli strhnout dělníky nacionalistickou propagandou a získat je pro dobrodružný plán: vytvoření dobrovolnických legií a vpád do Německa. Klub vykonal velký kus práce tím, že organisoval individuální návrat německých dělníků do vlasti, aby se tam zúčastnili revolučního boje. — *535.*

[260] Jde o návrh stanov Klubu německých dělníků. — *536.*

[261] V jízdárně se konaly schůze Německé demokratické společnosti, založené po únorové revoluci 1848 v Paříži. Maloburžoasní demokraté Herwegh, Bornstedt, Decker a jiní, kteří stáli v čele této společnosti, agitovali pro to, aby byla z německých emigrantů vytvořena dobrovolnická legie, která by vtrhla do Německa. Chtěli takto provést v Německu revoluci a nastolit tam republiku. Marx a Engels tento dobrodružný plán rázně odsoudili. — *537.*

DATA K ŽIVOTU A ČINNOSTI

K. MARXE A B. ENGELSE

(květen 1846 - březen 1848)

1846

Jaro — Jako vedoucí činitelé Bruselského komunistického korespondenčního výboru bojují Marx a Engels za ideové a organisační sjednocení pokrokových představitelů dělnického a socialistického hnutí různých zemí, aby tak připravili půdu pro vytvoření proletářské strany.

5. května — Marx píše dopis Proudhonovi, v němž mu navrhuje, aby se stal francouzským dopisovatelem Bruselského komunistického korespondenčního výboru a zúčastnil se projednávání teoretických a taktických otázek dělnického hnutí. Proudhonova odpověď ze 17. května přesvědčuje Marxe o tom, že mezi ním a Proudhonem jsou hluboké zásadní rozpory, upouští proto od svého záměru navázat spojení s francouzským dělnickým hnutím prostřednictvím Proudhonovým.

11. května — Schůze Bruselského komunistického korespondenčního výboru schvaluje oběžník proti „pravému" socialistovi Hermannu Kriegovi, který napsali Marx a Engels. Oběžník je rozeslán všem komunistickým korespondenčním výborům.

Léto — Marx a Engels dokončují práci na hlavních oddílech „Německé ideologie". Rukopis se však nepodaří v Německu vydat tiskem, jednak z censurních důvodů, jednak proto, že se proti tomu vzepřeli představitelé německého „pravého" socialismu.

15. června — Marx a Engels píší dopis G. A. Köttgenovi, aby navázali pravidelný písemný styk mezi Bruselským komunistickým

korespondenčním výborem a stoupenci socialistických a komunistických názorů ve Wuppertalu.

17. července — Marx a Engels píší „Zdravici německých demokratických komunistů v Bruselu panu Feargusu O'Connorovi". Tato zdravice je uveřejněna 25. července v chartistickém listu „The Northern Star".

1. srpna — V dopise vydavateli K. W. Leskovi píše Marx o svých plánech dokončit práci na díle „Kritika politiky a politické ekonomie". Toto dílo zůstalo nedokončeno.

15. srpna — Z pověření Bruselského komunistického korespondenčního výboru přijíždí Engels do Paříže, aby propagoval komunismus mezi dělnickými příslušníky pařížských obcí Svazu spravedlivých, aby založil korespondenční výbor a vedl boj proti weitlingovství, proudhonismu a „pravému" socialismu.

Mezi 15. a 19. srpnem — Engels se seznamuje s francouzským utopickým komunistou Etiennem Cabetem.

19. srpna — Engels posílá Bruselskému komunistickému korespondenčnímu výboru dopis o stavu německého dělnického hnutí v Paříži a o stavu francouzského socialistického tisku. Později Engels pravidelně informuje výbor o rozvoji francouzského dělnického a socialistického hnutí a rovněž o situaci v kroužcích německých dělníků.

Kolem 1. září — Engels píše článek o situaci ve Francii. Článek vychází 5. září v listu „Northern Star".

Září — Engels kritisuje v dopisech Marxovi maloburžoasní názory Proudhonovy.

Říjen — Engels vystupuje na třech schůzích německých dělníků v Paříži s kritikou maloburžoasních utopií Proudhonových a šosáckých idejí „pravého" socialisty Karla Grüna. Vlivem Engelsovy činnosti se většina členů pařížských obcí Svazu spravedlivých odklání od „pravého" socialismu a proudhonismu.

Asi v polovině října — Engels studuje dílo Ludvíka Feuerbacha „Podstata náboženství" a píše si stručné kritické poznámky o Feuerbachově filosofii.

Kolem 20. října — Bruselští komunisté píší druhý oběžník proti Kriegovi, podepsaný Marxem. Text oběžníku se nezachoval.

Prosinec — Pařížské úřady dávají Engelse pod policejní dozor.

28. prosince — V dopise ruskému publicistovi P. V. Anněnkovovi kritisuje

Marx Proudhonovu knihu „Systém ekonomických rozporů aneb Filosofie bídy", kterou právě přečetl, a v souvislosti s tím objasňuje nejdůležitější these historického materialismu.

1847

Leden—15. červen — Marx pracuje na knize „Bída filosofie. Odpověď na ‚Filosofii bídy' pana Proudhona".

Leden—duben — Engels píše práci „Praví socialisté" — doplněk ke druhému svazku „Německé ideologie".

20. ledna — Londýnský výbor Svazu spravedlivých posílá svého zástupce Josefa Molla do Bruselu k Marxovi a do Paříže k Engelsovi s návrhem, aby vstoupili do Svazu. Marx i Engels s tím souhlasí, když se přesvědčili o tom, že vůdcové Svazu jsou ochotni Svaz reorganisovat a za základ jeho programu přijmout zásady vědeckého komunismu.

Konec února — Engels píše článek „Pruská ústava". Článek vychází 6. března v listu „Northern Star".

Březen—duben — Engels píše práci o ústavní otázce v Německu.

3. dubna — Marx píše noticku, v níž vyvrací pomluvy, jež o něm rozšířila „Trier'sche Zeitung" [„Trevírské noviny"] a jež byly inspirovány Karlem Grünem. Noticka vychází 8. dubna v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" [„Německé bruselské noviny"] a 9. dubna v „Trier'sche Zeitung".

Začátek června — Engels se aktivně účastní práce prvního sjezdu Svazu komunistů v Londýně. Sjezd projednává nové stanovy. Svaz spravedlivých se přejmenovává na Svaz komunistů a dřívější heslo Svazu: „Všichni lidé jsou bratři" je nahrazeno heslem: „Proletáři všech zemí, spojte se!"

Po skončení sjezdu se Engels vrací do Paříže.

26. června — Engels píše článek „Soumrak a blížící se pád Guizotův. - Postavení francouzské buržoasie". Článek vychází 3. července v listu „Northern Star".

Začátek července — Vychází Marxova kniha „Bída filosofie. Odpověď na ‚Filosofii bídy' pana Proudhona".

Kolem 27. července — Engels přijíždí v záležitostech Svazu komunistů z Paříže k Marxovi do Bruselu.

5. srpna — V Bruselu vzniká pod Marxovým vedením obec a kraj Svazu komunistů. Marx je zvolen předsedou obce a členem krajského výboru.

Konec srpna — Marx a Engels zakládají v Bruselu Německý dělnický spolek, v němž propagují ideje vědeckého komunismu.

Srpen—září — V časopisu „Das Westphälische Dampfboot" [„Vestfálský parník"] vychází jako samostatný článek kapitola z Marxovy práce „Německá ideologie", obsahující kritiku Grünovy knihy „Sociální hnutí ve Francii a v Belgii".

12. září — V „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" je uveřejněn Marxův článek „Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter'" a začátek Engelsových kritických esejí „Německý socialismus veršem a prózou". Od té doby Marx s Engelsem trvale spolupracují v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung". Pod Marxovým a Engelsovým vlivem se tyto noviny stávají orgánem komunistické a demokratické propagandy.

16.—18. září — Marx a Engels se účastní mezinárodního kongresu ekonomů v Bruselu. Marx se chystá vystoupit, ale není mu uděleno slovo, protože pořadatelé kongresu se obávají revolučního obsahu jeho řeči. Řeč, kterou se Marx chystal na kongresu pronést, byla 29. září reprodukována v bruselském listu „Atelier Démocratique" [„Demokratická dílna"] a také v Engelsově článku „Bruselský kongres o svobodě obchodu", který byl 9. října uveřejněn v listu „Northern Star".

27. září — Engels se účastní mezinárodního banketu demokratů v Bruselu. Na banketu je rozhodnuto založit Demokratické sdružení.

3. a 7. října — V „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" vycházejí dva Engelsovy polemické články pod společným názvem „Komunisté a Karl Heinzen".

Polovina října — Engels se vrací z Bruselu do Paříže a začíná budovat a upevňovat místní organisace Svazu komunistů. Je pověřen řídit korespondenční činnost krajského výboru Svazu.

Druhá polovina října — Engels navazuje spojení s francouzskými demokraty seskupenými kolem listu „La Réforme" [„Reforma"]. Dohodne se s redakcí tohoto listu, že pro něj napíše články o situaci v Anglii a v Německu a o rozvoji chartistického hnutí. Engelsova spolupráce s „Réforme" začíná článkem o obchodní krizi v Anglii, uveřejněným 26. října, a trvá až do ledna 1848.

18. října — Londýnský ústřední výbor Svazu komunistů doporučuje bruselskému kraji, aby vyslal delegáta na druhý sjezd Svazu, a vyslovuje přání, aby se sjezdu účastnil Marx.

22. října — Na schůzi krajského výboru Svazu komunistů v Paříži Engels ostře kritisuje návrh programu Svazu komunistů

vypracovaný „pravým" socialistou Mosesem Hessem. Výbor pověřuje Engelse, aby vypracoval nový návrh programu.

Konec října — Marx píše článek „Moralisující kritika a kritisující morálka. Příspěvek k německým kulturním dějinám. Proti Karlu Heinzenovi". Článek vychází na pokračování v několika číslech „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" od 28. října do 25. listopadu.

Konec října — listopad — Z pověření krajského výboru Svazu komunistů v Paříži vypracovává Engels návrh programu Svazu s názvem „Zásady komunismu".

Začátek listopadu — Engels píše článek „Reformní hnutí ve Francii". Článek vychází 20. listopadu v listu „Northern Star".

14. listopadu — Pařížský kraj Svazu komunistů volí Engelse za delegáta na druhý sjezd Svazu.

15. listopadu — Marx je na schůzi bruselského Demokratického sdružení zvolen místopředsedou sdružení.

23.—24. listopadu — Engels píše Marxovi dopis, v němž navrhuje vypracovat program Svazu komunistů ve formě manifestu a nazvat jej „Komunistický manifest".

27. listopadu — Marx odjíždí z Bruselu a Engels z Paříže do Londýna, aby se tu zúčastnili druhého sjezdu Svazu komunistů. Setkávají se v Ostende a jednají spolu o programu Svazu.

29. listopadu — Marx a Engels se účastní mezinárodního slavnostního shromáždění v Londýně, které uspořádala k výročí polského povstání z roku 1830 společnost „Bratrští demokraté". Marx předává společnosti „Bratrských demokratů" poselství bruselského Demokratického sdružení o navázání těsnějších styků mezi oběma organisacemi. Na shromáždění pronášejí Marx i Engels řeč o Polsku. Zprávy o slavnostním shromáždění s reprodukcí Marxovy a Engelsovy řeči vycházejí 4. prosince v „Northern Star", 5. prosince v „Réforme" a 9. prosince v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

29. listopadu — 8. prosince — Marx a Engels se aktivně účastní práce na druhém sjezdu Svazu komunistů. Po dlouhých a prudkých sporech sjezd plně přijímá Marxovy a Engelsovy názory. Sjezd pověřuje Marxe a Engelse vypracováním programu Svazu komunistů ve formě manifestu a schvaluje stanovy Svazu komunistů.

30. listopadu — Marx a Engels mluví na schůzi londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku. Marx ve své řeči podává

zprávu o činnosti Německého dělnického vzdělávacího spolku v Bruselu.

7. prosince — Engels přednáší na schůzi londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku o ekonomických otázkách.

Mezi 9. prosincem a koncem prosince — Po skončení druhého sjezdu Svazu komunistů pracují Marx a Engels na „Manifestu Komunistické strany".

Kolem 13. prosince — Marx se vrací z Londýna do Bruselu.

Kolem 15. prosince — Engels píše článek, v němž kritisuje vystoupení Louis Blanca na banketu v Dijonu. Článek je uveřejněn 18. prosince v listu „Northern Star" a 30. prosince v poněkud pozměněné podobě v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

17. prosince — Engels přijíždí z Londýna do Bruselu.

Druhá polovina prosince — Marx přednáší v bruselském Německém dělnickém spolku o námezdní práci a kapitálu. Vedle jiných přípravných materiálů k přednáškám píše Marx náčrtek „Mzda".

Kolem 20. prosince — Londýnská společnost „Bratrští demokraté" pověřuje Engelse, aby ji zastupoval v Paříži.

20. prosince — Marx podává na schůzi bruselského Demokratického sdružení zprávu o londýnském slavnostním shromáždění k výročí polské revoluce z roku 1830 a čte zdravici společnosti „Bratrských demokratů". Na této schůzi je Engels zvolen zástupcem Demokratického sdružení v Paříži.

Konec prosince — Engels odjíždí z Bruselu do Paříže.

31. prosince — Marx se účastní novoročního banketu Německého dělnického spolku v Bruselu.

Engels mluví na novoročním banketu německých revolučních emigrantů v Paříži.

1848

9. ledna — Marx pronáší na veřejné schůzi bruselského Demokratického sdružení řeč o svobodě obchodu. Schůze se usnáší vydat Marxovu řeč jako samostatnou brožuru. Brožura vychází začátkem února 1848.

Druhá polovina ledna — Marx dokončuje práci na „Manifestu Komunistické strany". Koncem ledna je rukopis odeslán k tisku do Londýna.

23. ledna — V „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" vychází Engelsův článek „Hnutí roku 1847".

27. ledna — V „Deutsche-Brüsseler-Zeitung" vychází Engelsův článek „Začátek konce Rakouska".

29. ledna — Francouzská vláda vypovídá Engelse z Francie za revoluční činnost mezi pařížským dělnictvem.

31. ledna — Engels přijíždí do Bruselu.

Únor — Marx připravuje do tisku své přednášky o námezdní práci a kapitálu, které pronesl v Německém dělnickém spolku v Bruselu. Část těchto přednášek vychází v „Neue Rheinische Zeitung" v dubnu 1849 pod názvem „Námezdní práce a kapitál".

13. února — Marx se účastní schůze bruselského Demokratického sdružení. Na schůzi se jedná o svolání mezinárodního demokratického kongresu a schvaluje se odpověď společnosti „Bratrských demokratů" v Londýně, podepsaná Marxem a jinými členy výboru sdružení.

20. února — Engels podává na schůzi bruselského Demokratického sdružení zprávu o pronásledování demokratů francouzskou vládou a informuje o podrobnostech svého vypovězení z Paříže.

22. února — Marx a Engels mluví na slavnostním shromáždění v Bruselu, svolaném Demokratickým sdružením na počest druhého výročí krakovského povstání. Marxova i Engelsova řeč je uveřejněna v březnu 1848 ve sborníku věnovaném výročí krakovského povstání.

Kolem 24. února — V Londýně vychází „Manifest Komunistické strany".

25. února — začátek března — Marx a Engels se aktivně účastní republikánského hnutí v Belgii, které se rozvinulo pod vlivem francouzské únorové revoluce. Marx věnuje vlastní finanční prostředky na vyzbrojování bruselských dělníků.

25.—26. února — Engels píše článek „Revoluce v Paříži". Článek vychází 27. února v „Deutsche-Brüsseler-Zeitung".

Kolem 27. února — V souvislosti s revolucí ve Francii předává londýnský ústřední výbor Svazu komunistů svou plnou moc bruselskému krajskému výboru vedenému Marxem.

27. února — Marx a Engels se účastní schůze bruselského Demokratického sdružení, na níž je rozhodnuto žádat na městské správě ozbrojení bruselských dělníků. Zároveň je usneseno, aby byly každodenně svolávány schůze sdružení a navázáno pravidelné spojení s demokraty jiných zemí.

28. února — Marx podepisuje spolu s jinými členy výboru bruselského Demokratického sdružení adresu redaktorovi listu „Nort-

hern Star" a tajemníkovi společnosti „Bratrských demokratů" Georgu Julianu Harneyovi a také zdravici prozatímní vládě Francouzské republiky.

Kolem 1. března — Člen prozatímní vlády Francouzské republiky Ferdinand Flocon sděluje písemně Marxovi, že nařízení Guizotovy vlády o Marxově vypovězení je zrušeno, a zve jej, aby se vrátil do Francie.

3. března — Marx dostává králův rozkaz, aby do 24 hodin opustil Belgii.

Bruselský ústřední výbor Svazu komunistů se usnáší přenést těžisko činnosti Svazu do Paříže. Marx je pověřen, aby vytvořil v Paříži nový ústřední výbor Svazu.

V noci na 4. března — Zatímco se Marx připravuje k odjezdu, vtrhne do jeho bytu policie a zatkne ho. 4. března je zatčena i Marxova žena. Po osmnáctihodinovém věznění je Marx s rodinou donucen okamžitě opustit Belgii.

5. března — Marx přijíždí do Paříže.

Engels, který se aktivně účastní protestní kampaně proti pronásledování Marxe i jiných politických emigrantů v Belgii, píše do redakce listu „Northern Star" dopis, v němž pranýřuje počínání belgické vlády. Engelsův dopis je uveřejněn 25. března.

6. března — Marx se účastní schůze německých dělníků v Paříži, svolané v souvislosti s revolučními událostmi ve Francii.

6. března — polovina března — Marx bojuje proti dobrodružnému plánu maloburžoasních demokratů (Herwegha, Bornstedta aj.) vytvořit v Paříži z německých emigrantů ozbrojenou legii, vtrhnout do Německa a provést tam revoluci. Marx proti tomu navrhuje, aby se němečtí dělníci vraceli do Německa jednotlivě a tam se porůznu účastnili revolučního hnutí.

8. března — V listu „Réforme" je uveřejněn Marxův dopis o jeho vykázání z Bruselu.

Marx se účastní schůze pařížské obce Svazu komunistů, na níž je přijato usnesení ustavit pařížský kraj Svazu a založit veřejný dělnický spolek s názvem Klub německých dělníků. Marx je pověřen, aby vypracoval návrh stanov klubu.

9. března — Na schůzi pařížských obcí Svazu komunistů je schválen návrh stanov Klubu německých dělníků, vypracovaný Marxem.

11. března — V Paříži se ustavuje ústřední výbor Svazu komunistů. Jeho předsedou je zvolen Marx. Engels, který je toho času v Bruselu, je za nepřítomnosti zvolen do ústředního výboru.

19. března — Londýnský krajský výbor Svazu komunistů posílá do Paříže na adresu ústředního výboru Svazu 1000 výtisků „Manifestu Komunistické strany".

JMENNÝ REJSTŘÍK

Abyberg, Johann Theodor (1795 až 1869), švýcarský politik, vůdce konservativní strany v kantonu Schwyz. — 355

Ackersdijck, Jan (1790—1861), holandský buržoasní ekonom. — 273

Addison, Joseph (1672—1719), anglický spisovatel a politik, jeden z předchůdců anglických buržoasních osvícenců. — 237

Albert, viz *Martin*, Alexandre

Alembert, Jean d' (1717—1783), francouzský filosof a matematik, jeden z významných představitelů buržoasního osvícenství 18. století. — 391

Allard, francouzský demokrat. — 512

Anderson, Adam (asi 1692—1765), skotský buržoasní ekonom, autor práce o dějinách obchodu. — 95

Arago, Etienne (1802—1892), francouzský politik a spisovatel, demokrat; v roce 1848 generální ředitel pošt, přiklonil se k buržoasním republikánům. — 375

Ariosto, Lodovico (1474—1533), veliký italský básník z období renesance. — 311

Arkwright, Richard (1732—1792), anglický buržoasní podnikatel z doby průmyslového převratu; přivlastnil si mnoho patentů na cizí vynálezy. — 171

Arnott, John, pracovník chartistického hnutí. — 379

Arnstein, Adam, založil v roce 1773 vídeňský bankovní dům Arnstein a Eskeles. — 477

Asher, Karl Wilhelm (1798—1864), německý buržoasní právník a ekonom, stoupenec svobodného obchodu. — 273

Atkinson, William, anglický ekonom třicátých až padesátých let 19. století, odpůrce klasické školy buržoasní politické ekonomie, stoupenec ochranných cel. — 117

Babbage, Charles (1792—1871), anglický matematik a mechanik, buržoasní ekonom. — 169

Babeuf, Gracchus (skutečné jméno François Emile Noël) (1760 až 1797), francouzský revolucionář, významný představitel utopického rovnostářského komunismu, organisátor spiknutí „rovných". — 309, 457

Ballin, Felix (narozen asi roku 1802), účastník belgického demokratického hnutí, člen bruselského Demokratického sdružení. — 531

Barbaroux, Charles Jean Marie (1767 až 1794), činitel francouzské buržoasní

revoluce z konce 18. století, girondista. — 322

Barrot, Odilon (1791—1873), francouzský buržoasní politik, do února 1848 vůdce liberální dynastické oposice; od prosince 1848 do října 1849 byl v čele kabinetu, který se opíral o kontrarevoluční blok monarchistických frakcí. — 47, 201, 363, 365, 369, 372—375, 386, 397, 398, 401, 402, 499

Bartels, Adolphe (1802—1862), belgický maloburžoasní publicista, od roku 1844 do roku 1846 redaktor listu „Débat Social". — 12, 382

Bartels, Jules, belgický advokát. — 260

Bastiat, Frédéric (1801—1850), francouzský vulgární ekonom, vášnivý obhájce kapitalismu. — 262, 269

Bataille, belgický dělník, účastník dělnického a demokratického hnutí v Belgii, člen bruselského Demokratického sdružení. — 531

Baudeau, Nicolas (1730—1792), francouzský abbé, ekonom, stoupenec fysiokratů. — 144

Bauer, Bruno (1809—1882), německý idealistický filosof, jeden z nejvýznačnějších mladohegelovců, buržoasní radikál; po roce 1866 nacionální liberál. — 59

Bauer, Heinrich, významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů; povoláním obuvník; roku 1851 emigroval do Austrálie. — 534, 535

Beaumont de la Bonninière, Gustave Auguste (1802—1866), francouzský buržoasní publicista a politik, umírněný liberál; v letech 1848—1851 buržoasní republikán. — 365, 369

Beck, Karl (1817—1879), německý maloburžoasní básník, v polovině čtyřicátých let představitel „pravého" socialismu. — 218—233

Bedřich VII. (1808—1863), dánský král (1848—1863). — 486

Bedřich Vilém II. (1744—1797), pruský král (1786—1797). — 249

Bedřich Vilém III. (1770—1840), pruský král (1797—1840). — 49

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861). — 36, 37, 39, 41, 49, 53—55, 57, 79, 80, 216, 320, 463—465, 469, 486

Bentham, Jeremy (1748—1832), anglický buržoasní sociolog, teoretik utilitarismu. — 263

Béranger, Pierre Jean (1780—1857), veliký francouzský demokratický básník, autor politických satir. — 531

Billault, Auguste Adolphe Marie (1805 až 1863), francouzský politik, umírněný monarchista—orleanista; po roce 1851 bonapartista. — 501

Blanc, Louis (1811—1882), francouzský maloburžoasní socialista a historik, činný v revoluci z let 1848 až 1849; byl pro dohodu s buržoasií. — 12, 368, 375, 389—392, 461

Blanqui, Jérôme Adolphe (1798 až 1854), francouzský buržoasní ekonom a historik ekonomických učení, představitel vulgární politické ekonomie. — 104, 237, 262, 264, 268, 269

Blessington, Marguerite, hraběnka (1789—1849), anglická spisovatelka liberálního zaměření. — 44

Boisguillebert, Pierre (1646—1714), francouzský ekonom, předchůdce fysiokratů, zakladatel klasické buržoasní politické ekonomie ve Francii. — 116, 132

Bolingbroke, Henry (1678—1751), anglický deistický filosof a politik, jeden z vůdců strany toryů. — 391

Bonald, Louis Gabriel (1754—1840), francouzský politik a publicista, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce v období restaurace. — 491

Born, Stephan (skutečné jméno Simon Buttermilch) (1824—1898), německý dělník — sazeč, člen Svazu komunistů, za revoluce z let 1848 až 1849 v Německu jeden z raných představitelů reformismu v německém dělnickém hnutí; po revoluci odešel z dělnického hnutí. — 293, 326, 327, 534, 535, 537

Börne, Ludwig (1786—1837), německý publicista a kritik, jeden z významných představitelů radikální maloburžoasní oposice; ke konci života stoupenec křesťanského socialismu. — 24, 244, 258

Bourboni, královský rod ve Francii (1589—1792, 1814—1815 a 1815 až 1830). — 360

Bowring, John (1792—1872), anglický politik, lingvista a literát, následovník Benthamův, stoupenec svobodného obchodu; v padesátých letech vysoký koloniální úředník, který prováděl anglickou kolonisátorskou politiku na Dálném východě. — 263, 268, 269, 271, 272, 371, 409, 412, 414, 416—418

Bray, John Francis (1809—1895), anglický ekonom, utopický socialista, stoupenec Owenův; povoláním typografický dělník. — 118 až 122, 124, 125

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, buržoasní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; od konce šedesátých let jeden z vůdců liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních kabinetech. — 271, 409, 468, 469

Brown, William (1784 — 1864), anglický obchodník a bankéř, stoupenec svobodného obchodu. — 268, 269

Buchez, Philippe (1796—1865), francouzský politik a historik, buržoasní republikán, jeden z ideologů křesťanského socialismu. — 238, 249

Buchfink, člen Svazu komunistů. — 534, 535

Buonarroti, Filippo Michele (1761 až 1837), italský revolucionář, významný účastník revolučního hnutí ve Francii na konci 18. a na začátku 19. století; utopický komunista, spolubojovník Babeufův. — 309

Cabet, Etienne (1788—1856), francouzský publicista, významný představitel utopického komunismu, autor knihy „Cesta do Ikarie". — 24, 62, 384, 387, 459

Cade, Jack (zemřel roku 1450), vůdce protifeudálního povstání anglických rolníků a řemeslníků v jižní Anglii roku 1450. — 282

Campan, člen obchodní komory v Bordeaux, stoupenec svobodného obchodu. — 263

Campe, Joachim Heinrich (1746 až 1818), německý buržoasní spisovatel, pedagog a lingvista, autor knih pro děti a mládež. — 323, 324

Camphausen, Ludolf (1803—1890), německý bankéř, jeden z vůdců porýnské liberální buržoasie; v březnu až červnu 1848 byl pruským ministerským předsedou, prováděl zrád-

covskou politiku dohody s reakcí. — 320, 321
Carnot, Lazare Hippolyte (1801—1888), francouzský publicista a politik, umírněný buržoasní republikán. — 386, 401, 402
Carnot, Lazare Nicolas (1753—1823), francouzský matematik, politik a vojevůdce, buržoasní republikán; za francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století se přidal k jakobínům, v roce 1794 se však zúčastnil kontrarevolučního převratu 9. thermidoru. — 401
Carrel, Armand (1800—1836), francouzský buržoasní publicista, liberál; jeden ze zakladatelů a redaktor listu „National". — 198
Carretto, del, viz *Del Carretto*
Cervantes Saavedra, Miguel de (1547 až 1616), veliký španělský realistický spisovatel. — 300
Cloots, Jean Baptiste, zvaný *Anacharsis* (1755—1794), účastník francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století; klonil se k levým jakobínům; před revolucí pruský baron. — 383
Cobbett, William (1763—1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoasního radikalismu, bojoval za demokratisaci anglického politického zřízení. — 346
Cobden, Richard (1804—1865), anglický továrník, buržoasní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům. — 271, 483
Cocle, Celestino Maria (1783—1857), italský teolog a reakční státník, zpovědník neapolského krále Ferdinanda II. — 485
Colbert, Jean Baptiste (1619—1683), francouzský státník; v letech 1665 až 1683 generální kontrolor, fakticky řídil francouzskou zahraniční i vnitřní politiku; prováděl merkantilistickou politiku v zájmu upevnění absolutní monarchie. — 176
Constancio, Francisco Solano (1772 až 1846), portugalský lékař, diplomat a spisovatel; překládal do francouzštiny práce anglických ekonomů. — 93, 100
Conze, Alexander, Američan německého původu, napsal otevřený dopis do Kriegova listu „Volks-Tribun" s výzvou k atheistické propagandě. — 25, 34
Cooper, Thomas (1759—1840), americký vědec a politik, buržoasní osvícenec; významný buržoasní ekonom. — 134, 310, 311
Cooper, Thomas (1805—1892), anglický básník a žurnalista, maloburžoasní radikál, účastník chartistického hnutí na začátku čtyřicátých let; později křesťanský kazatel. — 44
Cubières, Amédée Louis (1786—1853), francouzský generál a státník, orleanista; v letech 1839—1840 ministr války, roku 1847 obžalován z úplatkářství a podvodů. — 198, 199

Dahlmann, Friedrich Christoph (1785 až 1860), německý buržoasní historik a politik, liberál. — 207, 463
Daire, Eugène (1798—1847), francouzský ekonom, vydavatel ekonomických spisů. — 116, 133
Dante Alighieri (1265—1321), veliký italský básník. — 256
Dassy, belgický demokrat, člen bruselského Demokratického sdružení. — 507
David, Christian (1793—1874), dánský buržoasní ekonom a liberální politik. — 261
Decker, německý maloburžoasní demokrat. — 534
Degeorge, Frédéric (1797—1854), francouzský buržoasní publicista, umírněný republikán. — 386
Delangle, Claude Alphonse (1797 až 1869), francouzský právník a reakční politik, od roku 1847 do únorové revoluce 1848 generální prokurátor. — 387
Del Carretto, Francesco Saverio (asi 1777—1861), italský reakční politik, ministr policie neapolského království (1831 — leden 1848). — 485
Den Tex, viz *Tex*, Cornellis Anne den
Dewit, viz *Witt*, Jan de
Dézamy, Théodore (1803—1850), francouzský publicista, materialista, významný představitel revolučního směru utopického komunismu. — 24
Dickens, Charles (1812—1870), významný anglický realistický spisovatel. — 44
Diderot, Denis (1713—1784), významný francouzský filosof, představitel mechanického materialismu, atheista, jeden z ideologů francouzské revoluční buržoasie, osvícenec, jeden z předních encyklopedistů. — 391
Dietsch, Andreas, německý emigrant v USA, utopista. — 31
Drouyn de Lhuys, Edouard (1805 až 1881), francouzský politik, ve čtyřicátých letech umírněný monarchista -orleanista, po roce 1851 bonapartista; v letech 1848—1849, 1851, 1852—1855, 1862—1866 ministr zahraničí. — 365
Droz, François Xavier Joseph (1773 až 1850), francouzský buržoasní historik, filosof a ekonom. — 104
Duesberg, Franz (1793—1872), pruský reakční státník, od roku 1846 do březnové revoluce 1848 ministr financí. — 213
Duchateau, francouzský průmyslník, stoupenec ochranných cel. — 263, 269
Duchâtel, Charles (1803—1867), francouzský reakční státník, ministr vnitra (1839 — 1840, 1840 — únor 1848). — 46, 197—204, 222, 352, 499, 509
Dumas, Jean Baptiste (1800—1884), francouzský chemik. — 236
Duncombe, Thomas Slingsby (1796 až 1861), anglický politik, buržoasní radikál, ve čtyřicátých letech účastník chartistického hnutí. — 197, 271, 395
Dunoyer, Charles (1786—1862), francouzský vulgární buržoasní ekonom a politik. — 112, 264, 268, 269
Dupont de l'Eure, Jacques Charles (1767—1855), francouzský liberální politik; účastník buržoasní revoluce z konce 18. století a revoluce z roku 1830; v čtyřicátých letech se klonil k umírněným buržoasním republikánům; v roce 1848 byl předsedou prozatímní vlády. — 501
Duvergier de Hauranne, Prosper (1798 až 1881), francouzský liberální politik a publicista. — 363, 397

Edmonds, Thomas Rowe (1803—1889), anglický ekonom, utopický socialista, vyvozoval z Ricardovy teorie socialistické závěry. — 118
Eichhorn, Johann Albrecht (1779 až 1856), pruský státník, ministr kultu, osvěty a lékařství v Prusku (1840 až 1848). — 207, 216
Engels, Bedřich (1820—1895), (viz

životopisná data). — 7—9, 11—15, 19, 20, 40, 45, 59, 104, 285, 293, 299, 302—306, 317, 322, 323, 325, 326, 377, 380, 428, 507, 523, 527, 533
Engler, člen Svazu komunistů. — 534
Epps, John (1805—1869), anglický lékař a veřejný pracovník, buržoasní radikál. — 348—350
Eskeles, Bernhard (1753—1839), rakouský bankéř. — 477
Ewart, William (1798—1869), anglický liberální politik, stoupenec svobodného obchodu. — 263, 268, 269

Faider, Victor, belgický advokát a politik, buržoasní demokrat. — 260, 261
Faraday, Michael (1791—1867), známý anglický vědec, fysik a chemik. — 236
Faucher, Léon (1803—1854), francouzský buržoasní publicista a politik, umírněný liberál, zapřisáhlý nepřítel dělnického hnutí. — 191
Ferdinand I. (1793—1875), rakouský císař (1835—1848). — 475, 496
Ferdinand II. (1810—1859), neapolský král (1830—1859). — 359, 466, 485
Ferguson, Adam (1723—1816), skotský buržoasní historik, filosof a sociolog. — 163
Feuerbach, Ludwig (1804—1872), vynikající německý materialistický filosof předmarxovského období. — 59, 235, 242, 243, 279, 280
Filip I. (asi 1052—1108), francouzský král (1060—1108). — 129, 130
Fischer, F., člen Svazu komunistů. — 533
Flocon, Ferdinand (1800—1866), francouzský politik a publicista, maloburžoasní demokrat, jeden z redaktorů listu „Réforme"; roku 1848 člen prozatímní vlády. — 372—375, 396, 400
Florian, Jean Pierre (1755—1794), francouzský spisovatel a básník, jeden z představitelů šlechtické úpadkové poesie, autor poemy o Vilému Tellovi. — 355
Follen, August Adolf Ludwig (1794 až 1855), německý publicista a básník, účastník války proti napoleonské Francii; po roce 1815 se připojil k studentskému opozičnímu hnutí. — 497
Fould, Achille (1800—1867), francouzský bankéř a politik, orleanista, později bonapartista, v letech 1849 až 1867 několikrát ministr financí. — 46, 362
Fourier, Charles (1772—1837), významný francouzský utopický socialista. — 174, 193, 241, 458—460, 512
František I. (1768—1835), rakouský císař (1804—1835); do roku 1806 byl císařem Svaté říše římské jako císař František II. (1792—1806). — 473, 475, 477, 478
Freiligrath, Ferdinand (1810—1876), německý básník, zprvu romantik, později revoluční básník, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", člen Svazu komunistů; v padesátých letech zanechal revolučního boje. — 279
Fröbel, Julius (1805—1893), německý publicista a vydavatel pokrokové literatury; maloburžoasní radikál, účastník německé revoluce z let 1848—1849, poslanec frankfurtského parlamentu, kde patřil k levému křídlu; později liberál. — 285
Fulchiron, Jean Claude (1774—1859), francouzský velkokapitalista a konservativní politik, sveřepý obhájce zájmů finanční aristokracie. — 352, 362

Garnier-Pagès, Etienne Joseph Louis (1801—1841), francouzský politik, buržoasní demokrat, vůdce republikánské opozice po revoluci 1830. — 398
Garnier-Pagès, Louis Antoine (1803 až 1878), francouzský politik, umírněný buržoasní republikán, roku 1848 člen prozatímní vlády. — 386, 396, 398, 399, 401, 501
Gérard, Etienne Maurice (1773 až 1852), francouzský maršál a státník, orleanista. — 500
Gervinus, Georg Gottfried (1805 až 1871), německý buržoasní historik, liberál. — 207
Gessner, Salomon (1730—1788), švýcarský básník a malíř, představitel idylické poesie odtržené od života. — 305
Gigot, Philippe (1820—1860), účastník belgického dělnického a demokratického hnutí, člen Svazu komunistů; ve čtyřicátých letech blízký spolupracovník Marxův a Engelsův. — 19, 20, 40, 45, 506, 509, 517, 533
Girardin, Alexandre de (1776—1855), francouzský generál; otec Emila de Girardina. — 199
Girardin, Emile de (1806—1881), francouzský buržoasní publicista a politik, v politice naprosto bezzásadový; před revolucí 1848—1849 byl v opozici proti Guizotově vládě. — 197 až 201, 362, 397
Goethe, Johann Wolfgang (1749 až 1832), veliký německý spisovatel a myslitel. — 9, 234, 236, 238, 240 až 259, 303
Graham, James Robert (1792—1861), anglický státník, stoupenec Peelův (umírněný tory); v letech 1841 až 1846 ministr vnitra v Peelově toryovském kabinetě. — 197, 202
Greg, William Rathbone (1809 až 1881), anglický průmyslník a publicista, stoupenec svobodného obchodu. — 411, 412, 420
Grün, Karl (1817—1887), německý maloburžoasní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu. — 9, 58—60, 234—243, 245—259, 287, 288, 326, 456
Guasco, účastník belgického demokratického a dělnického hnutí; povoláním truhlář. — 507
Gudin, pobočník krále Ludvíka Filipa. — 197
Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský buržoasní historik a státník, v letech 1840 až 1848 fakticky řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie, zastával zájmy velké finanční buržoasie. — 46, 197—199, 201, 203, 204, 352, 362, 396—399, 427, 464, 482, 490, 499 až 501
Gülich, Gustav (1791—1847), německý buržoasní ekonom a historik, stoupenec prohibitivních cel. — 265, 266

Hansemann, David (1790—1864), velkokapitalista, jeden z vůdců porýnské liberální buržoasie; v březnu až září roku 1848 byl pruským ministrem financí, prováděl zrádcovskou politiku dohody s reakcí. — 14, 320, 321
Harcourt, François Eugène Gabriel d' (1786—1865), francouzský liberální politik a diplomat, stoupenec svobodného obchodu. — 273
Harney, George Julian (1817—1897), významný pracovník anglického dělnického hnutí, jeden z vůdců levého křídla chartismu; redaktor

listu „Northern Star"; byl spřátelen s Marxem a Engelsem. — 295, 350, 380, 394, 528

Harring, Harro Paul (1798—1870), německý spisovatel, maloburžoasní radikál. — 29, 31, 34

Harvey, William (1578—1657), vynikající anglický lékař, jeden ze zakladatelů vědecké fysiologie, objevil systém krevního oběhu. — 178

Haxthausen, August (1792—1866), pruský úředník a spisovatel, autor spisu o zbytcích občinového zřízení v ruském zemědělství; v politických názorech reakcionář, obhájce nevolnictví. — 428

Hébert, Michel Pierre Alexis (1799 až 1887), francouzský právník a konservativní státník, orleanista, ministr spravedlnosti (1847 — únor 1848). — 201, 499

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770 až 1831), veliký německý filosof, objektivní idealista, nejvšestranněji rozpracoval idealistickou dialektiku. — 9, 143—147, 149, 150, 152, 239, 241, 243, 250, 256, 279, 304

Heilberg, Louis (nar. 1818), německý žurnalista, politický emigrant v Bruselu, roku 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru. — 19, 20

Heine, Heinrich (1797—1856), veliký německý revoluční básník. — 228, 293, 472

Heinzen, Karl (1809—1880), německý publicista radikálního zaměření, maloburžoasní republikán. — 12, 278 až 293, 299—308, 311—313, 315—321, 323, 325—327

Henry, Joseph (nar. asi 1795), francouzský podnikatel; v červenci 1846 se pokusil o atentát na Ludvíka Filipa a byl odsouzen k nuceným pracím na doživotí. — 46

Hermann, člen Svazu komunistů. — 534, 534, 535

Hess, Moses (1812—1875), německý maloburžoasní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu. — 242

Hilditch, Richard, anglický buržoasní ekonom první poloviny 19. století. — 186

Hobbes, Thomas (1588—1679), významný anglický filosof, představitel mechanického materialismu; Hobbesovy sociálně politické názory měly výrazně protidemokratickou tendenci. — 216

Hobhouse, John Cam (1786—1869), anglický liberální politik. — 43

Hodgskin, Thomas (1787—1869), anglický ekonom a publicista; vyvodil socialistické závěry z Ricardovy teorie, hájil zájmy proletariátu a kritisoval kapitalismus z posic utopického socialismu. — 118

Hody, velitel bezpečnostní policie v Bruselu. — 511, 512

Höger, Wilhelm, člen Svazu komunistů. — 535

Holbach, Paul Henri (1723—1789), vynikající francouzský filosof, představitel mechanického materialismu, atheista, jeden z ideologů francouzské revoluční buržoasie. — 236, 239, 241

Homér, pololegendární starořecký epický básník, autor „Iliady" a „Odyssey". — 302

Hope, George (1811—1876), anglický farmář, stoupenec svobodného obchodu. — 411, 420

Horne, člen Svazu komunistů. — 535

Huskisson, William (1770—1830), anglický státník, tory, ministr obchodu (1823—1827), přívrženec hospodářských ústupků průmyslové buržoasii. — 193

Cherbuliez, Antoine Élisée (1797 až 1869), švýcarský ekonom, žák Sismondiho; spojoval jeho teorii s prvky Ricardovy teorie. — 186

Iffland, August Wilhelm (1759—1814), německý herec a divadelník, autor her idealisujících reakční zřízení v Německu a prodchnutých šosáckou morálkou. — 232

Itzstein, Johann Adam (1775—1855), jihoněmecký politik, jeden z vůdců liberální oposice v bádenském zemském sněmu. — 251

Jackson, Charles Thomas (1805 až 1880), americký lékař a chemik; zavedl používání éteru jako anestetika. — 246

Jacoby, Johann (1805—1877), německý publicista a politik, buržoasní demokrat; v roce 1848 jeden z vůdců levého křídla v pruském národním shromáždění, v sedmdesátých letech se připojil k sociálním demokratům. — 284

Jean Paul (literární pseudonym Jeana Paula Friedricha Richtera) (1763 až 1825), německý maloburžoasní satirický spisovatel, autor novely „Quintus Fixlein". — 302

Jefferson, Thomas (1743—1826), americký politik a spisovatel, významný představitel buržoasního osvícenství, ideolog demokratických kruhů americké buržoasie ve válce za nezávislost severoamerických kolonií, po dvě období president USA (1801 až 1809). — 312

Jerrold, Douglas William (1803—1857), anglický buržoasní spisovatel, humorista a dramatik. — 44

Jindřich LXXII. Reuss-Lobenstein-Ebersdorf (1797—1853), vládnoucí kníže trpasličího německého státu Reuss, z mladší linie; vládl v letech 1822 až 1848. — 326

Jones, Ernest Charles (1819—1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, jeden z vůdců levého křídla chartistů, přítel Marxův a Engelsův. — 349, 379, 394

Josef I. (1678—1711), německý císař od roku 1705. — 281, 317

Jottrand, Lucien Leopold (1801 až 1877), belgický právník a publicista, v čtyřicátých letech maloburžoasní demokrat; předseda bruselského Demokratického sdružení. — 505—507, 509, 526, 531

Junge, Adolph Friedrich, člen Svazu komunistů. — 517

Juvenal (Decimus Iunius Iuvenalis) (nar. po roce 60 — zemř. po roce 127), významný římský satirický básník. — 110

Kant, Immanuel (1724—1804), významný německý filosof, hlavní představitel německého idealismu na konci 18. a na počátku 19. století. — 165, 244

Karel I. (1600—1649), anglický král (1625—1649), popraven za anglické buržoasní revoluce v 17. století. — 217

Karel II. (1630—1685), anglický král (1660—1685). — 190

Karel X. (1757—1836), francouzský král (1824—1830). — 358

Karel Albert (1798—1849), sardinský král (1831—1849). — 466, 485
Karel August (1758—1828), velkovévoda sasko-výmarský. — 255
Karel Veliký (asi 742—814), francouzský král (768—800) a císař (800 až 814). — 129
Keen, Charles, účastník chartistického hnutí, jeden z vedoucích členů společnosti „Bratrství demokraté". — 380, 394
Kleist, Heinrich (1777—1811), německý básník a dramatik, představitel reakčního romantismu. — 226
Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724 až 1803), německý básník, jeden z prvních představitelů buržoasního osvícenství v Německu. — 241, 242
Koburg, viz Leopold I.
Koch, Heinrich, německý emigrant v USA, radikální publicista, spolupracovník listu „Volks-Tribun". — 31, 34
Köttgen, Gustav Adolf (1805—1882), německý malíř a básník, zúčastnil se ve čtyřicátých letech dělnického hnutí; svými názory byl blízký „pravému" socialismu. — 12, 38, 40
Kotzebue, August (1761—1819), německý reakční spisovatel a publicista. — 232
Kriege, Hermann (1820—1850), německý žurnalista, představitel „pravého" socialismu, v druhé polovině čtyřicátých let vedl skupinu německých „pravých" socialistů v New Yorku. — 8, 19, 23—30, 32—34
Kristián VIII. (1786—1848), dánský král (1839—1848). — 486

Labiaux, belgický demokrat, člen bruselského Demokratického sdružení. — 531
Laffitte, Jacques (1767—1844), francouzský velkobankéř a politik, orleanista, představitel finanční buržoasie. — 46, 221, 222
Lagentie de Lavaïsse, francouzský spisovatel, překladatel Lauderdalova spisu „An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth". — 96
Lally-Tolendal, Trophime Gérard (1751 až 1830), francouzský politik, za francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století patřil ke skupině umírněných royalistů, představitelů velké buržoasie a zburžoasnělé šlechty. — 320
Lamartine, Alphons (1790—1869), francouzský básník, historik a politik, ve čtyřicátých letech liberál, jeden z vůdců umírněných buržoasních republikánů; v roce 1848 ministr zahraničí a fakticky hlava prozatímní vlády. — 12, 351—353, 384, 385, 501
Lamennais, Félicité Robert de (1782 až 1854), francouzský abbé, publicista, jeden z ideologů křesťanského socialismu. — 24, 33
La Sagra, viz *Sagra*, Ramon de la
Lassalle, Ferdinand (1825—1864), německý maloburžoasní publicista, advokát; připojil se k dělnickému hnutí; byl jedním ze zakladatelů Všeobecného německého dělnického spolku (1863); podporoval politiku sjednocení Německa „shora" pod hegemonií kontrarevolučního Pruska; založil oportunistický směr v německé sociální demokracii. — 104
Lauderdale, James Maitland (1759 až 1839), anglický politik a ekonom; kritisoval teorii Adama Smitha z posic vulgární politické ekonomie. — 92, 93, 102, 137, 138

Law, John (1671—1729), anglický buržoasní ekonom a finančník, ministr financí ve Francii (1719 až 1720); pověstný svými spekulacemi s vydáním papírových peněz, jež skončily obrovským krachem. — 128
Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807 až 1874), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoasních demokratů, redaktor listu „Réforme"; v roce 1848 člen prozatímní vlády. — 372—375, 396, 399—402, 461
Le Hardy de Beaulieu, Jean Charles (1816—1871), belgický buržoasní ekonom, stoupenec svobodného obchodu. — 260, 483
Lelewel, Jachym (1786—1861), významný polský historik a revolucionář, účastník polského povstání v letech 1830—1831, jeden z vůdců demokratického křídla polské emigrace. — 493, 531
Lemontey, Pierre Edouard (1762 až 1826), francouzský historik, ekonom a politik; za francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století se přidal k pravému kontrarevolučnímu křídlu zákonodárného shromáždění. — 163, 173
Leopold I. (1790—1865), belgický král (1831—1865). — 508, 511, 514
Leopold II. (1797—1870), velkovévoda toskánský (1824—1859). — 466
Lessing, Gotthold Ephraim (1729 až 1781), německý klasický spisovatel, kritik a filosof, jeden z významných osvícenců 18. století. — 241
Leverrier, Urbain Jean Joseph (1811 až 1877), vynikající francouzský astronom; podle jeho výpočtů byla roku 1846 objevena planeta Neptun. — 246
Liebig, Justus (1803—1873), významný německý vědec, jeden ze zakladatelů agrochemie. — 236
List, Friedrich (1789—1846), německý vulgární buržoasní ekonom, přívrženec ochranných cel. — 265, 266, 274, 311
Ludvík I. Bavorský (1786—1868), bavorský král (1825—1848). — 219, 227, 242
Ludvík XI. (1423—1483), francouzský král (1461—1483). — 390, 391
Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král (1643—1715). — 132, 256
Ludvík XV. (1710—1774), francouzský král (1715—1774). — 143, 203
Ludvík XVI. (1754—1793), francouzský král (1774—1792), popraven za francouzské revoluce z konce 18. století. — 215, 217, 320, 358
Ludvík Filip (1773—1850), vévoda Orleánský, francouzský král (1830 až 1848). — 47, 48, 204, 222, 223, 363, 373—375, 391, 396, 473, 500
Lukrecius (Titus Lucretius Carus) (asi 99 — asi 55 před n. l.), vynikající římský filosof a básník, materialista, atheista. — 148

Mably, *Gabriel Bonnot* (1709—1785), významný francouzský sociolog, představitel utopického rovnostářského komunismu. — 321
MacAdam, pracovník společnosti pro zlepšení stavu lnářství v Irsku, stoupenec svobodného obchodu. — 273
MacCulloch, John Ramsay (1789 až 1864), anglický buržoasní ekonom, představitel vulgární politické ekonomie. — 237
MacGrath, Philipp, účastník chartistického hnutí, ve čtyřicátých letech 19. století člen výkonného výboru

Národního chartistického sdružení. — 349

Machiavelli, Niccolò (1469—1527), italský politický myslitel, historik a spisovatel, jeden z ideologů italské buržoasie v období zrodu kapitalistických vztahů. — 239, 247

Maistre, Joseph de (1753—1821), francouzský spisovatel, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce, zapřisáhlý nepřítel francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století. — 491

Malouet, Pierre Victor (1740—1814), francouzský politik; za francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století patřil ke skupině umírněných royalistů, představitelů velké buržoasie a zburžoasnělé šlechty. — 320

Malthus, Thomas Robert (1766 až 1834), anglický duchovní, reakční ekonom, ideolog zburžoasnělé pozemkové aristokracie, obhájce kapitalismu, hlasatel nelidské populační teorie. — 277

Marat, Jean Paul (1743—1793), francouzský publicista, významný činitel francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století, jeden z vůdců jakobínů. — 373

Marie, Alexandre de Saint-Georges (1795—1870), francouzský advokát a liberální politik, umírněný buržoasní republikán, roku 1848 člen prozatímní vlády. — 365, 374

Marrast, Armand (1801—1852), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců umírněných buržoasních republikánů, redaktor listu „National"; roku 1848 člen prozatímní vlády a pařížský starosta. — 501

Martin, Alexandre (Albert) (1815 až 1895), francouzský dělník, člen tajných revolučních společností v období červencové monarchie, roku 1848 člen prozatímní vlády. — 501

Marx, Karel (1818—1883) (viz životopisná data). — 7—15, 19, 20, 40, 45, 59, 60, 87, 104, 239, 273, 274, 285, 287, 379, 380, 505, 506, 509, 510, 517, 526, 527, 531—537

Marxová, Jenny, rozená von Westphalen (1814—1881), žena Karla Marxe, jeho věrná družka a pomocnice. — 506, 509

Maurer, Georg Ludwig (1790—1872), německý buržoasní historik, studoval společenské zřízení starověkého a středověkého Německa. — 428

Maynz, Karl Gustav (1812—1882), německý právník, profesor bruselské university, člen bruselského Demokratického sdružení. — 531

Mellinet, François (1768—1852), belgický generál, původem Francouz; aktivní účastník belgické buržoasní revoluce z roku 1830 a belgického demokratického hnutí; čestný předseda bruselského Demokratického sdružení. — 531

Menzel, Wolfgang (1798—1873), německý reakční spisovatel a literární kritik, nacionalista. — 244, 258

Meredith, William Morris (1799—1873) americký buržoasní právník a státník. — 310

Metternich, Klemens, kníže (1773 až 1859), rakouský státník a diplomat, ministr zahraničí (1809—1821) a kancléř (1821—1848), zarytý reakcionář, jeden z organisátorů Svaté aliance. — 353, 427, 463, 473, 477—479, 485, 486, 491, 512

Michelot, francouzský demokrat, člen společnosti „Bratrští demokraté". — 379

Mikuláš I. (1796—1855), ruský car (1825—1855). — 353, 427, 486

Mill, James (1773—1836), anglický buržoasní ekonom a filosof; vulgarisátor Ricardovy teorie; ve filosofii přívrženec Benthamův. — 186

Mill, John Stuart (1806—1873), anglický buržoasní ekonom a positivistický filosof, epigon klasické školy politické ekonomie. — 133

Milton, John (1608—1674), vynikající anglický básník a publicista, významný účastník anglické buržoasní revoluce v 17. století, jeden z ideologů republikánské buržoasie. — 391

Mirabeau, Honoré Gabriel (1749 až 1791), významný činitel francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století, mluvčí zájmů velké buržoasie a zburžoasnělé šlechty. — 320

Molé, Louis Mathieu (1781—1855), francouzský státník, orleanista, ministerský předseda (1836 až 1837, 1837—1839), v letech 1848 až 1851 jeden z vůdců konservativní monarchistické „strany pořádku". — 203, 501

Moll, Joseph (1812—1849), významný pracovník německého i mezinárodního dělnického hnutí, povoláním hodinář; jeden z vedoucích členů Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, účastník revoluce z let 1848—1849; byl zabit za bádensko-falckého povstání. — 535

More, Thomas (Morus) (1478—1535), anglický politik, lord-kancléř, humanistický spisovatel, jeden z raných představitelů utopického komunismu, autor „Utopie". — 239

Morgan, Lewis Henry (1818—1881), významný americký vědec, etnograf, archeolog a historik prvobytné společnosti, živelný materialista. — 428

Morse, Arthur, anglický stoupenec svobodného obchodu. — 411, 420

Mounier, Jean Joseph (1758—1806), francouzský politik; za francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století patřil ke skupině umírněných royalistů, představitelů velké buržoasie a zburžoasnělé šlechty. — 320

Müller, Johannes (1752—1809), švýcarský historik, autor prací o světových dějinách a o dějinách Švýcarska; vyjadřoval názory konservativních měšťanských kruhů. — 355

Murner, Thomas (1475—1537), německý satirický spisovatel a teolog, odpůrce reformace; luteráni mu dali přezdívku „husí kazatel". — 300

Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 67, 149, 239, 245, 466, 473, 477, 479, 490, 491

Nelson, Horatio (1758—1805), anglický admirál, proslulý velitel námořního loďstva. — 358

Niles, Hezekiah (1777—1839), americký buržoasní novinář, vydavatel listu „Niles' Weekly Register". — 310

Noakes, John, anglický radikální publicista. — 294

Oborski, Ludwik (1787—1873), polský politický emigrant v Londýně, člen společnosti „Bratrští demokraté". — 380

O'Connel, Daniel (1775—1847), irský advokát a buržoasní politik, vůdce

pravého liberálního křídla národně osvobozeneckého hnutí. — 403 až 405, 406, 492

O'Connel, John (1810—1858), irský liberální politik, třetí syn Daniela O'Connella. — 403, 404, 407

O'Connell, Maurice (1803—1853), irský liberální politik, nejstarší syn Daniela O'Connella. — 403

O'Connell, Morgan (1804—1885), irský politik, odpůrce boje za zrušení anglo-irské unie z roku 1801, druhý syn Daniela O'Connella. — 403

O'Connor, Feargus (1794—1855), jeden z vůdců levého křídla chartistického hnutí, zakladatel a redaktor listu „Northern Star"; po roce 1848 reformista. — 12, 13, 43, 271, 295, 345—349, 370, 393, 394, 404—408, 526

Ochsenbein, Ulrich (1811—1890), švýcarský buržoasní státník, jeden z vůdců švýcarských radikálů a liberálů za občanské války roku 1847, hlava federální vlády (1847—1848). — 478

Orleánský vévoda, viz *Ludvík Filip*

Owen, Robert (1771—1858), velký anglický utopický socialista. — 193, 458, 460

Palmerston, Henry John (1784—1865), anglický státník, na počátku své činnosti tory, od roku 1830 jeden z předáků whigů, opírající se o nejreakčnější živly této strany, ministr zahraničí (1830—1834, 1835 až 1841 a 1846—1851), ministr vnitra (1852—1855) a ministerský předseda (1855—1858 a 1859—1865). — 295, 396, 486

Parny, Evariste Désiré (1753—1814), francouzský básník. — 258

Peel, Robert (1788—1850), anglický státník, umírněný tory, ministerský předseda (1841—1846), za podpory liberálů prosadil zrušení obilních zákonů (1846). — 464, 482

Pellering, Jean (1817—1877), jeden z aktivních účastníků dělnického hnutí v Belgii, člen bruselského Demokratického sdružení; povoláním obuvník. — 531

Petty, William (1623—1687), významný anglický ekonom a statistik, zakladatel klasické buržoasní politické ekonomie v Anglii. — 190

Picard, Albert, belgický advokát a politik, člen bruselského Demokratického sdružení. — 526

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 427, 464—466, 485

Plato (Platón) (asi 427 — asi 347 před n. l.), starořecký idealistický filosof, ideolog otrokářské aristokracie. — 352

Playfair, Lyon (1818—1898), anglický chemik. — 236

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský publicista, ideolog maloburžoasie, jeden z ideových původců anarchismu. — 9, 24, 59, 61, 83, 87—100, 102, 103, 105—112, 114 až 116, 118, 122, 125—156, 160—166, 168—171, 173—182, 184—193, 246, 253, 292, 456

Quesnay, François (1694—1774), významný francouzský ekonom, zakladatel školy fysiokratů; povoláním lékař. — 143, 144, 418

Ricardo, David (1772—1823), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoasní politické ekonomie. — 91, 93, 100 až 104, 107, 108, 114, 115, 118, 131, 132, 137, 143, 159, 181—183, 185, 276, 277, 316, 324, 414, 418

Richelieu, Armand Jean (1585—1642), kardinál, význačný francouzský státník v období absolutismu. — 390

Rittinghausen, Moritz (1814—1890), německý publicista, maloburžoasní demokrat; v letech 1848—1849 spolupracovník „Neue Rheinische Zeitung"; člen I. internacionály, později (do roku 1884) člen německé sociálně demokratické strany. — 262, 269, 274

Robespierre, Maximilien (1758—1794), významný činitel ve francouzské buržoasní revoluci z konce 18. století, vůdce jakobínů, byl v čele revoluční vlády (1793—1794). — 373

Roebuck, John Arthur (1801—1879), anglický politik a publicista, buržoasní radikál. — 197

Rogier, Charles Latour (1800—1885), belgický buržoasní státník, umírněný liberál; v letech 1847—1852 ministr vnitra. — 508, 511, 512

Ronge, Johannes (1813—1887), německý duchovní, jeden z iniciátorů hnutí „německých katolíků", kteří se snažili přizpůsobit katolicismus potřebám německé buržoasie. — 232

Rossi, Pellegrino (1787—1848), italský buržoasní ekonom, právník a politik, představitel vulgární politické ekonomie; žil dlouho ve Francii. — 104, 178

Rothschild, Charles (1788—1855), jeden z představitelů bankovního domu Rothschildů. — 479

Rothschild, Jacob (James) (1792 až 1868), šéf bankovního domu Rothschildů v Paříži. — 46—48, 204, 352, 362

Rothschild, Salomon (1774—1855), šéf bankovního domu Rothschildů ve Vídni. — 477, 486

Rothschildové, dynastie bankéřů, vlastnící banky v mnoha evropských zemích. — 218—225

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778), vynikající francouzský osvícenec, demokrat, ideolog maloburžoasie. — 264, 321, 391

Rowcliffe, William, anglický radikál, v čtyřicátých letech 19. století se přimkl k chartistům. — 295

Ruge, Arnold (1802—1880), německý publicista, mladohegelovec, buržoasní radikál; v roce 1848 poslanec frankfurtského parlamentu, v němž patřil k levici, po roce 1866 nacionální liberál. — 207, 279, 280, 288, 289, 323, 325

Rumigny, Marie Hippolyte (1784 až 1871), francouzský diplomat. — 503

Sadler, Michael Thomas (1780—1835), anglický ekonom a politik, buržoasní filantrop, tory. — 134

Sagra, Ramon de la (1798—1871), španělský buržoasní ekonom, historik a přírodozpytec, liberál. — 268

Saint-Simon, Henri (1760—1825), významný francouzský utopický socialista. — 458

Sandová, George (1804—1876), známá francouzská spisovatelka, autorka několika sociálních románů, představitelka demokratického směru v romantismu. — 196

Sauzet, Jean Pierre (1800—1876), francouzský advokát a konservativní politik, orleanista, předseda poslanecké sněmovny (1839— únor 1848). — 222

Sax, člen Svazu komunistů. — 537

Say, Horace (1794—1860), francouzský vulgární ekonom. — 268
Say, Jean Baptiste (1767—1832), francouzský buržoasní ekonom, představitel vulgární politické ekonomie. — 93, 99, 108, 109, 132, 162, 163, 268, 276
Seiler, Sebastian, německý publicista, v roce 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, člen Svazu komunistů, účastník revoluce v letech 1848—1849 v Německu. — 19, 20
Senior, Nassau William (1790—1864), anglický vulgární ekonom, zapřisáhlý nepřítel dělnického hnutí. — 133, 316
Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper (1671—1713), anglický filosof moralista, významný představitel deismu; politik, stoupenec whigů. — 391
Shakespeare, William (1564—1616), veliký anglický dramatik. — 235, 301, 312
Sheridan, Richard Brinsley (1751 až 1816), anglický dramatik a politik, představitel radikálního křídla strany whigů. — 197
Schapper, Karl (asi 1812—1870), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, účastník revoluce v letech 1848—1849; v roce 1850 za rozkolu ve Svazu komunistů jeden z vůdců sektářské skupiny „levých"; v roce 1856 se znovu sblížil s Marxem; člen generální rady I. internacionály. — 379—381, 394, 523, 534—537
Schiller, Friedrich (1759—1805), veliký německý spisovatel. — 228, 241, 242, 244, 355, 358
Schilling, člen Svazu komunistů. — 534
Schlegel, August Wilhelm (1767 až 1845), německý básník, překladatel, literární historik, jeden z představitelů reakčního romantismu. — 301
Sydney (Sidney), Algernon (1622 až 1683), anglický politik a spisovatel, účastník anglické buržoasní revoluce v 17. století, za restaurace jeden z vůdců whigovské opposice, přívrženec konstituční monarchie. — 391
Sieyès, Emmanuel Joseph (1748 až 1836), francouzský abbé, účastník francouzské buržoasní revoluce z konce 18. století, představitel velké buržoasie. — 32
Sina, Georg Simon, zakladatel vídeňského bankovního domu. — 477
Sismondi, Jean Charles Léonard *Simonde de* (1773—1842), švýcarský ekonom, maloburžoasní kritik kapitalismu. — 92, 93, 115, 117, 163, 453
Smith, Adam (1723—1790), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoasní politické ekonomie. — 91, 99, 101, 108, 127, 159, 162, 163, 169, 171, 180, 276, 316, 324
Sollta, Američan německého původu, roku 1846 uveřejnil protikomunistický otevřený dopis v Kriegově listu „Volks-Tribun". — 23, 24, 28
Spilthoorn, Charles Louis (1804 až 1872), belgický advokát, významný pracovník demokratického hnutí, účastník belgické buržoasní revoluce z roku 1830, člen bruselského Demokratického sdružení, předseda Demokratického sdružení v Gentu. — 531
Steffens, Henrik (1773—1845), německý přírodozpytec, filosof schellingovec a spisovatel, původem Nor; autor románů z norského života. — 358
Steingens, Suitbert (nar. asi 1817), účastník hnutí německých dělníků v Bruselu, člen Svazu komunistů, povoláním malíř pokojů. — 533
Sterbitzki, člen Svazu komunistů. — 534, 535
Steuart, James (1712—1780), anglický buržoasní ekonom, jeden z posledních představitelů merkantilismu. — 180
Stirner, Max (literární pseudonym Johana Caspara Schmidta) (1806 až 1856), německý filosof, mladohegelovec, jeden z ideologů buržoasního individualismu a anarchismu. — 60, 279, 292
Storch, Andrej Karlovič (Heinrich) (1766—1835), ruský buržoasní ekonom, statistik a historik, člen petrohradské Akademie věd, epigon klasické školy politické ekonomie. — 96

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, kníže (1754—1838), známý francouzský diplomat, ministr zahraničí (1797—1799, 1799—1807, 1814 až 1815), zástupce Francie na Vídeňském kongresu (1814—1815); v politice naprosto bezzásadový a zištný. — 473
Tedesco, Victor (1821—1897), belgický advokát, revoluční demokrat a socialista, účastník dělnického hnutí; v letech 1847—1848 byl v úzkém styku s Marxem a Engelsem. — 380, 507
Terentius (Publius Terentius Afer) (asi 190—159 před n. l.), slavný římský dramatik. — 299
Tex, Cornellis Anne den (1795—1854), holandský buržoasní právník, zabýval se také politickou ekonomií. — 273
Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský buržoasní historik a státník, ministerský předseda (1836, 1840), president republiky (1871 až 1873), kat Pařížské komuny. — 47, 203, 373, 375, 397, 398, 402
Thompson, Thomas Perronet (1783 až 1869), anglický buržoasní politik, vulgární ekonom, stoupenec svobodného obchodu. — 263, 264, 268, 269, 371
Thompson, William (asi 1785—1833), irský ekonom, který vyvozoval z Ricardovy teorie socialistické závěry; stoupenec Owenův. — 118
Thorvaldsen, Bertel (1770—1844), slavný dánský sochař. — 360
Tooke, Thomas (1774—1858), anglický buržoasní ekonom; připojil se ke klasické škole, kritisoval Ricardovu teorii peněz. — 133
Tschudi, Aegidius (1505—1572), švýcarský kronikář a reakční politik, odpůrce reformace; vyjadřoval zájmy patriarchálních patricijských kruhů starošvýcarských kantonů. — 355
Tyler, Wat (zemřel roku 1381), vůdce velkého selského povstání v Anglii roku 1381. — 282

Ure, Andrew (1778—1857), anglický chemik, vulgární ekonom, stoupenec svobodného obchodu. — 171, 172, 418

Van de Casteele, lillský továrník, stoupenec svobodného obchodu. — 273
Venedey, Jakob (1805—1871), německý radikální publicista a politik, roku 1848 poslanec frankfurtského sněmu, patřil k jeho levému křídlu; po revoluci 1848—1849 liberál. — 279, 534

Viktorie (1819—1901), anglická královna (1837—1901). — 395

Vilém III. Oranžský (1650—1702), místodržitel Nizozemí (1672—1702), anglický král (1689—1702). — 180

Villeneuve-Bargemont, Jean Paul Alban (1784—1850), francouzský reakční politik a ekonom, jeden z ideologů feudálního socialismu. — 156

Vogel, člen Svazu komunistů. — 535

Vogler, člen Svazu komunistů. — 534

Voltaire, François Marie Arouet (1694 až 1778), francouzský filosof, deista, satirický spisovatel a historik, významný představitel buržoasního osvícenství 18. století, bojoval proti absolutismu a katolicismu. — 128, 181, 264, 391

Wakley, Thomas (1795—1862), anglický lékař a politik, buržoasní radikál. — 403

Walpole, Robert (1676—1745), anglický státník, předák whigů, ministerský předseda (1721—1742); položil základ k systému vládních kabinetů nezávislých na králi a opírajících se o parlamentní většinu; hojně používal korupce. — 273

Weerth, Georg (1822—1856), německý proletářský básník a publicista, člen Svazu komunistů, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; přítel Marxův a Engelsův. — 40, 261, 270—273

Weitling, Wilhelm (1808—1871), významný činitel německého dělnického hnutí v době jeho zrodu, jeden z teoretiků utopického rovnostářského komunismu; povoláním krejčí. — 8, 19, 326, 534

Welcker, Karl Theodor, (1790—1869), německý právník, liberální publicista, v roce 1848 poslanec frankfurtského sněmu, v němž patřil k pravému středu. — 251

Westphalen, Edgar von (1819—asi 1890), bratr Jenny Marxové, roku 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru. — 19, 20

Wieland, Christoph Martin (1733 až 1813), německý spisovatel z doby buržoasního osvícenství. — 241, 242

Wilson, účastník chartistického hnutí v Anglii. — 380

Wilson, James (1805—1860), anglický buržoasní ekonom a politik, stoupenec svobodného obchodu, zakladatel a redaktor časopisu „Economist". — 268, 269, 273

Witt, Jan de (1625—1672), nizozemský státník, skutečný vládce provincie Holandska (1653—1672), představitel zájmů velké obchodní buržoasie. — 273

Wolf, Ferdinand, německý publicista, v roce 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru; člen Svazu komunistů, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; po revoluci 1848—1849 emigroval z Německa, později zanechal politické činnosti. — 19, 20, 40

Wolff, Wilhelm (1809—1864), německý proletářský revolucionář, významný pracovník Svazu komunistů; v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", přítel a spolubojovník Marxův a Engelsův. — 504, 507, 517

Wolowski, Louis (Ludwik) (1810 až 1876), francouzský vulgární ekonom a buržoasní politik, původem Polák. — 261—263, 269, 273

REJSTŘÍK

PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Allgemeine Zeitung*" [„Všeobecné noviny"] (Augsburg). — 324, 381, 496

„*L'Atelier, organe spécial de la classe laborieuse, rédigé par des ouvriers exclusivement*" [„Dílna, zvláštní orgán pracující třídy, redigovaný výhradně dělníky"] (Paříž). — 297

„*Berliner politisches Wochenblatt*" [„Berlínský politický týdeník"]. — 463

„*Le Bien Public*" [„Veřejné blaho"] (Mâcon). — 353, 385

„*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] (Paříž). — 365, 373, 397

„*Débats*", viz „*Journal des Débats politiques et littéraires*".

„*Le Débat Social, organe de la Démocratie*" [„Sociální diskuse, orgán demokracie"] (Brusel). — 480—483, 529

„*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*" [„Německé bruselské noviny"]. — 51, 60, 82, 205, 217, 259, 264, 278, 285, 293, 300, 303, 305, 308, 311, 321, 327, 361, 378, 381, 383, 385, 388, 392, 408, 472, 479, 483, 488, 498, 502, 504, 527

„*Deutsch-Französische Jahrbücher*" [„Německo-francouzské ročenky"] (Paříž). — 60, 104, 239, 240, 319

„*The Economist*" [„Ekonom"] (Londýn). — 268

„*L'Époque*" [„Epocha"] (Paříž). — 200

„*Frankfurter Gelehrte Anzeigen*" [„Frankfurtské vědecké zprávy"]. — 248

„*The Globe and Traveller*" [„Svět a cestovatel"] (Londýn). — 49, 298, 346

„*L'Indépendance belge*" [„Belgická nezávislost"] (Brusel). — 480.

„*Journal de Bruxelles*" [„Bruselské noviny"]. — 383

„*Journal des Débats politiques et littéraires*" [„Noviny pro politické a literární diskuse"] (Paříž). — 49, 363, 381, 396, 397, 490

„*The League. The Exponent of the Principles of Free Trade, and the Organ of the National Anti-Corn-Law League*" [„Liga. Hlasatel zásad svobodného obchodu a orgán Národní ligy proti obilním zákonům"] (Londýn). — 269

„*Leipziger Allgemeine Zeitung*" [„Lipské všeobecné noviny"]. — 219

„*Lloyd's Weekly London Newspaper*" [„Lloydův londýnský týdeník"]. — 346

„*Manchester Examiner*“ [„Manchesterský pozorovatel“]. — 346
„*The Manchester Guardian*“ [„Manchesterský strážce“]. — 269, 298
„*Le Moniteur Parisien*“ [„Pařížský zpravodaj“]. — 527

„*Le National*“ [„Národní noviny“] (Paříž). — 47, 49, 198, 363, 364, 367, 372, 374, 375, 386—388, 396, 398—402, 501
„*Niles' Weekly Register*“ [„Nilesův týdenní přehled“] (Baltimore). — 310
„*Nonconformist*“ [„Nonkonformista“] (Londýn). — 346
„*The Northern Star*“ [„Severní hvězda“] (Londýn). — 37, 42, 44, 45, 48, 49, 55, 57, 204, 277, 294, 295, 298, 345, 346, 350, 351, 353, 363, 369, 375, 379—381, 383, 389, 390, 393, 394, 402, 406, 503, 507, 526, 528
„*Nottingham Mercury*“ [„Nottinghamský věstník“]. — 346

„*The People's Journal* [„Lidový časopis“] (Londýn). — 44
„*La Presse*“ [„Tisk“] (Paříž). — 198 až 200, 297, 298, 397

„*La Réforme*“ [„Reforma“] (Paříž). — 47, 49, 62, 296, 347, 350, 352, 353, 364, 367, 371, 372—375, 381, 386 až 388, 395, 396, 398—402, 405, 461, 501, 508, 510, 512, 531
„*Rhein- und Mosel-Zeitung*“ [„Porýnsko-moselské noviny“] (Koblenc). — 58
„*Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform*“ [„Porýnské ročenky k otázkám společenské reformy“] (Darmstadt). — 239
„*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*“ [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl“] (Kolín nad Rýnem). — 58
„*Rheinischer Beobachter*“ [„Porýnský pozorovatel“] (Kolín nad Rýnem). — 205, 206, 208—212, 216
„*Riforma*“ [„Reforma“) (Lucca). — 496, 497

„*Le Siècle*“ [„Století“] (Paříž). — 221, 365, 373, 374, 397
„*Star*“, viz „*The Northern Star*“

„*The Times*“ [„Doba“] (Londýn). — 49, 271, 381
„*Trier'sche Zeitung*“ [„Trevírské noviny“]. — 58, 60, 210, 287

„*L'Union monarchique*“ [„Monarchistická unie“] (Paříž). — 385

„*Der Volks-Tribun*“ [„Tribun lidu“] (New York). — 19—21, 23—25, 28, 33, 34

„*The Weekly Dispatch*“ [„Týdenní přehled“] (Londýn). — 346
„*Das Westphälische Dampfboot*“ [„Vestfálský parník“] (Paderborn). — 59

SEZNAM CIZÍCH SLOV

abdiktovat — odstoupit, zříci se (trůnu, úřadu)
absolutismus — samovláda
absolutní — bezpodmínečný, naprostý, neomezený, všeobecně platný
absolutní monarchie — neomezená samovláda
abstrahovat — nepřihlížet k něčemu, odmyslet si něco, vytýkat všeobecně platné rysy uvnitř zvláštního (konkrétního) jevu
abstrakce — zobecnění, pomysl, neskutečnost, odtažitost
absurdní — nesmyslný, protismyslný
absurdum — nesmyslnost, protismysl
adekvátní — přiměřený, plně odpovídající, rovnocenný
aféra — nepříjemná, pohoršující událost
afirmace — kladné tvrzení, these (v hegelovské filosofii první stupeň triády)
akce — jednání, činnost, působení
aklamace — ústní projev souhlasu; hlasování aklamací — veřejné hlasování (zvednutím ruky apod.)
akr — polní míra = 40½ a
akrobatický — neobyčejně obratný
akt — čin, úkon
aktivní — činný
akumulace — hromadění
akustika — nauka o zvuku
akutní — naléhavý, palčivý
alegorický — obrazný, jinotajný
alfa a omega — první a poslední písmeno řecké abecedy; počátek i konec
aliance — spojenectví, spolek
analogie — obdoba
analysa — rozbor
analysovat — rozebírat, rozčleňovat
anarchie — bezvládí, neuspořádaný stav společnosti
anarchistický — snažící se o rozvrácení dané společenské soustavy; bojující proti jakémukoli uspořádání společnosti.
anekdota — nevydané spisy; vtipná historka
anglofobie — nenávist vůči Angličanům
anonymní — bezejmenný, nejmenovaný, nepodepsaný
antagonismus — nesmiřitelný protiklad
antagonistický — nesmiřitelný, naprosto protikladný
anticipace — předjímání; výrok o něčem, co je předpokládáno a teprve dodatečně ověřováno zkušeností
antický — starověký, vztahující se k starověkému Řecku a Římu
antinomie — rozpor mezi dvěma poučkami, jež jsou obě uznány za správné
antipatie — nelibost, nechuť, odpor
antipod — protivník

antithese — přirovnání protikladem
apelovat — obracet se na někoho, odvolávat se
aplikace — přizpůsobení, přenesení, použití (nějaké poučky v praxi)
apologie — obhajoba, obrana
apotheosa — zbožnění, nadšená oslava
a priori — předem, nezávisle na zkušenosti
aranžovat — pořádat, upravit
aristokracie — rodová šlechta, vláda šlechty
asignát — peněžní poukázka (na státní pokladnu), papírové peníze
asketismus — zdrženlivost, odříkavost
asociace — sdružení; sdružování (myšlenek, představ)
atheismus — nevíra v boha, popírání boha
atheista — nevěrec
autentičnost — hodnověrnost, pravost
automatický — samočinný
automatický systém — výrobní soustava, založená na samočinně pracujících strojích
autorita — vážnost, váha, moc; přeneseně: ten, kdo požívá vážnosti, vlivná osobnost
axióm, axióma — výchozí poučka, která se přijímá bez důkazů; samozřejmá pravda

balast — přítěž
banalita — všednost
banální — všední, otřelý, otřepaný
banket — hostina; ve 40. letech 19. století se tímto názvem označovaly společenské večery s politickým obsahem (ve Francii a v Anglii)
bankrot — úpadek (obchodní)
barbar — ukrutník, surovec; člověk na nízkém stupni vývoje
barbarství — označení raného, primitivního stadia vývoje lidské společnosti; v běžné mluvě: ukrutnost, surovost
bard — lidový pěvec a básník
bastila — pevnost, vězení
batavský — holandský, nizozemský (Batavia = latinský název pro Nizozemí; když Francie dobyla roku 1795 holandské území, zřídila tu závislou Batavskou republiku, která byla později připojena přímo k Francii)
beletrie, beletristika — umělecká literatura
beletristický — psaný jako beletrie
bigotnost — pobožnůstkářství
bilance — souhrn, přehled, účetní rozvaha
blamovat (se) — udělat (si) ostudu, zesměšnit (se)
blaseovaný — přesycený životem, unuděný, otupělý, netečný
bombast — nabubřelost, frázovitost
bombastický — nabubřelý
bravurní — smělý, odvážný, skvělý
brutální — hrubý, surový, nelidský
bursa — trh na cenné papíry
bursián — obchodník na burse
busta — poprsí (sochařské)

celibát — závazné bezženství katolických kněží
censura — tiskový dozor
census — odhad výnosu, majetku, daní; volební census — udělování volebního práva na základě určité výše příjmů nebo majetku
centralisace — soustředění, soustřeďování
cerebrální — mozkový
césar — absolutní vládce
civilisace — vyspělý stupeň vývoje

lidské společnosti
civilisovaný — odpovídající současné úrovni společnosti a její kultury
civilní lista — rozpočet výdajů na vydržování panovnického dvora
cynismus — otrlost, necitelnost

decentralisovat — organisačně rozdělit, odstranit centralisaci
dedukce — odvozování, vývod
de facto — ve skutečnosti, vlastně
defensivní — obranný, ústupový
deficit — schodek, peněžní ztráta
definice — vymezení, přesné určení pojmu
definitivní — konečný, s konečnou platností
definovat — vymezit, přesně určit, podat definici
degenerovat — upadat, zvrhnout se
degradovat — zbavit hodnosti, sesadit; podceňovat, přisuzovat nižší význam, přivádět na nižší úroveň
degradující — znehodnocující, snižující
deismus — filosoficko-theologický směr, který popírá osobního boha, ale připouští existenci boha jako neosobní prapříčiny světa
deklamátor — přednašeč
deklamovat — přednášet; nabubřele, prázdně mluvit
deklarace — prohlášení
demagogie — politické štvaní, pobuřování pomocí falešných tvrzení
demise — odstoupení z úřadu
demoralisace — úpadek mravnosti
demoralisovat — znemravňovat, vyvolávat úpadek morálky, bojového ducha
denuncovat — udávat, obviňovat, nařknout z něčeho
deprese — hospodářská tíseň, pokles výroby a odbytu
desavuovat — popřít zprávu nebo výrok, upřít někomu právo na něco
deserce — zběhnutí (z boje)
desorganisovat — rozkládat, uvádět ve zmatek
despocie, despotismus — neomezená samovláda, krutovláda
destruktivní — ničivý, zhoubný, rozkladný
diametrální protiklad — úplný, podstatný, naprostý protiklad
didatický — poučný
diference — rozdíl, různost, neshoda
diferencovat — rozlišovat
diferenční cla — vyšší cla, uvalená na některé druhy dovážených výrobků, aby se jejich cena vyrovnala s cenou domácích výrobků
diktovat — vnucovat, nařizovat
dilema — nutnost volit mezi dvěma věcmi tak, že zvolí-li se jedna, zamítá se druhá (buď — anebo); obtížná volba
disertace — vědecké pojednání, napsané k dosažení doktorského titulu
diskreditovat — zbavit důvěry, připravit o důvěru
disponovat — používat, volně nakládat s něčím
disposice — používání, volné nakládání s něčím
disproporcionalita — nepoměrnost, neúměrnost
distancovat se — vzdálit se, oddělit se, vytvořit odstup od něčeho
distichon — dvojverší
dividenda — podíl ze zisku, který akciová společnost vyplácí majitelům akcií
dogma — strnulá poučka, pokládaná za nezvratnou
dogmatický — lpící na strnulých poučkách, snažící se řídit své jednání podle dogmat místo podle skutečnosti

doktrína — nauka, učení, poučka
doktrinářský — lpící na poučkách, řídící se pouze teoretickými poučkami
doména — panství, hlavní obor působnosti
dualismus — uznávání dvou samostatných, navzájem nezávislých principů; dvojitost, podvojnost
dynastie — panovnický rod

efekt — silný účinek, působivost, dojem
efektivní — účinný, skutečný
egoismus — sobectví
ekvivalent — co se vyrovná něčemu jinému, co má stejnou cenu, hodnotu, rovnocenná náhrada
elegie — žalozpěv
element — živel, prvek
elementární — základní; živelný
elipsa — výpustka, vynechání části výroku, kterou si lze snadno domyslit
elita — výkvět
emanace — vyzařování
emancipace — osamostatnění, osvobození, zrovnoprávnění
emancipovat se — osamostatnit se, vymanit se z něčího vlivu, područí
emfatický — vzrušený, důrazný
emisar, emisař — vyslanec, zvěd
emise — vydání, uvedení do oběhu
epický — výpravný, vztahující se k epice, tj. výpravnému básnictví
epidemie — hromadná nákaza
epileptik — člověk stižený padoucnicí
epizodický — podružný, vedlejší
epiteton — přívlastek, přízvisko
epocha — dějinné období
esej — pojednání, vtipná úvaha
eskamotáž — kouzelnictví, kejklířství; obratná, nepozorovatelná záměna předmětů
eskorta — ozbrojený doprovod provinilce
esoterický — vnitřní, tajný, známý jen zasvěceným
esprit — duch, důvtip
estét — kdo miluje a hodnotí jen krásu; uměnovědec
estetický — umělecký; vztahující se k estetice (vědě o umění), uměnovědný
etapa — vývojový stupeň
éter — prchavá látka
etiketa — nálepka s názvem výrobku; jiný význam: společenská zdvořilost
etymologie — jazykozpyt, nauka o původu a vývoji významu slov
evangelium — knihy o životě Kristově; přeneseně: neomylná zásada, učení víry
eventuální — možný, případný
evoluce — vývoj; plynulý, pozvolný vývoj
exaltace — vytržení, přílišné horování, opojení
exaltovaný — opojený, přepjatý
execírka — vojenské cvičení
exegese — výklad (náboženský)
exegetický — výkladový, vykládačský
exemplář — výtisk, jeden z mnoha kusů stejného druhu
exklusivní — výlučný, příslušející jen někomu
experiment — pokus
exploatovat — těžit z něčeho, vykořisťovat
exponent — zmocněnec, důvěrník
extrém — krajnost, výstřednost, výstřelek

fádní — nudný, jednotvárný
falanga — sdružení, bojový šik, oddíl
falset — mužský hlas ženského zabarvení, vysoký tón hlasu

fanatický — vášnivě zaujatý, slepě nadšený
fanfaronáda — chvastounství
fantasie — obrazivost, představivost, představa, přelud, výmysl
fantasta — blouznivec
fantastický — vytvořený fantasií, vysněný, blouznivý
fantóm — přelud, vidina, přízrak
fatalista — kdo věří v neodvratnost osudu
fatální — osudový, osudný; nešťastný
fáze — vývojové období, stav
federativní — spolkový, vytvořený spojením několika samostatných celků
figura — postava, loutka; slohový nebo hudební útvar, ozdoba, podobenství; ve filosofii: logický vzorec soudu
fikce — výmysl, smyšlenka, zdání, klam
filantropie — lidumilnost
filantropický — lidumilný
filologický — jazykovědný, jazykozpytný
fiskální — daňový; určený pro státní pokladnu
fixní kapitál — kapitál vložený do pracovních prostředků, který přenáší svou hodnotu na výrobek jen po částech
formovat — utvářet
formulace — slovní vyjádření
formule — vzorec; stručné vyjádření
formulovat — slovně vyjádřit
fórum — veřejnost, veřejné mínění; možnost veřejného projevu
fragment — zlomek, část; nedokončené, kusé dílo
frakce — skupina, složka, vzhled
frazérství — plané řečnění
freetrader (anglicky) — stoupenec zásady svobodného obchodu
frivolní — lehkomyslný, rozpustilý, nemravný
frivolita, frivolnost — lehkomyslnost, lehkovážnost, nemravnost
fuga — hudební útvar, který zpracovává dané téma v různých za sebou následujících hlasech
fysiognomie — tvářnost, vzhled

galantní — uhlazený, dvorný, pozorný
galikanismus — francouzský náboženský směr, snažící se o poměrnou samostatnost církve ve Francii proti papeži (od 15. století)
genealogický — zkoumající vývoj a posloupnost jednotlivých rodů, rodopisný
genealogie — rodopis; zkoumání rodu, rodového původu
generální stavy — stavovský sněm s omezenou pravomocí (ve Francii)
genese — zrod, původ, vznik
Genesis — část Starého zákona, název 1. knihy Mojžíšovy (o vzniku světa)
génius — mimořádně nadaný člověk, vynikající tvůrčí duch
gestikulace — posunky
gigantický — obrovský, nadlidský
gilda — ochranné společenstvo obchodníků ve středověkých městech (obdobné řemeslnickým spolkům — cechům)
gilotina — popravčí nástroj na stínání ve Francii
glosa — poznámka na okraj, vysvětlivka
gordický uzel — podle řecké pověsti uzel, který nikdo neuměl rozvázat; tento úkol vyřešil až Alexandr Makedonský, který uzel rozťal mečem; přeneseně: spletitá otázka, kterou nelze vyřešit jinak než rázným, násilným opatřením
gradace — stupňování
grimasa — stažení, zkřivení obličeje
groteskní — pitvorný, směšný

hajduci — uherské a jihoslovanské vojenské a policejní oddíly
harmonie — soulad, vyrovnanost, souzvuk
herkulovský — silácký, oplývající silou
heroický — bohatýrský, hrdinský
hexametr — šestistopý časoměrný verš
hierarchický — stupňovitě uspořádaný v soustavu vzájemné podřízenosti společenských hodností (hierarchii)
hochštapler — uhlazený podvodník, pohybující se v tzv. „vyšších kruzích"
homunkulus — umělý člověk
horoskop — předpověď budoucnosti z postavení hvězd
humanisace — zlidštění
humanismus — lidskost, lidumilnost
humanistický, humánní — lidský, lidumilný
humanitář — pěstitel lidskosti; lidumil
humanitní — lidumilný, všelidový
hymnus — chvalozpěv
hypotéka — dlouhodobá zápůjčka na záruku nemovitým majetkem
hypothesa — domněnka, předpoklad
hysterický — přecitlivělý, nervově podrážděný, duševně nevyrovnaný
hysterie — chorobná dráždivost, popudlivost, duševní nevyrovnanost

chaos — nepořádek, zmatek
charakteristický — význačný, příznačný
chartismus — anglické dělnické hnutí za „lidovou chartu" v první polovině 19. stol.; charta obsahovala základní politické požadavky dělnické třídy
chimérický — přeludový, vysněný, neskutečný
chronický — vleklý, často se opakující
chronologie — časová posloupnost událostí, stanovení časového pořadu

idea — myšlenka, představa
ideál — představa něčeho naprosto dokonalého; vzor; cíl
idealismus — filosofický názor, že duch je původcem a základem všeho bytí a dění; přikrášlené představy o věcech; zanícení pro myšlenky
ideolog — kdo spoluvytváří, teoreticky propracovává a formuluje světový názor, třídní vědomí (ideologii) určité společenské třídy
ideologie — soubor představ, způsob myšlení, světový názor
idiotismus — slabomyslnost, duševní omezenost
idyla — selanka; něco prostého a dojímavého
ignorant — nevědomec, hlupák
ignorovat — neznat, nedbat, opomíjet
iluse — klamná představa, přelud, zdání
ilusorní — klamný, neskutečný, pochybný
imaginace — obrazivost, obrazotvornost
imaginární — pomyslný, neskutečný, zdánlivý
imitace — napodobení
imponovat — vzbuzovat úctu, působit dobrým dojmem
imposantní — velkolepý, ohromný, působící mohutným dojmem
impotentní — nemohoucí, neschopný
improvisovat — bez přípravy, spatra tvořit
indigo — rostlinné barvivo (modré)
individualismus — snaha uplatňovat práva jednotlivce proti celku
individuální — jednotlivý, osobní, vlastní jednotlivci
individuum — jednotlivec, jedinec
industrialismus — snaha o rozvoj průmyslu

inherentní — vnitřně daný, v něčem obsažený, neodlučitelně vlastní
iniciativa — podnět, popud; podnětnost, podnikavost
inkasovatelný — schopný být vybrán v penězích
inkompetence — nepříslušnost, nepovolanost, neoprávněnost
Inkové — indiánský národ v Jižní Americe, jehož vyspělou kulturu zničili španělští dobyvatelé; říše Inků se rozkládala převážně na území dnešního Peru
insinuace — naříčení, nepravé podezření, pomluva
insolence — drzost
instance — stupeň (v pořadí nadřízenosti)
instituce — zařízení
intensivní — usilovný, silný
interesovaný — mající zájem na něčem
intermezzo — mezihra, vložka, vsuvka
interpretace — výklad, tlumočení, provedení
intrika — pleticha, úklad, nástraha
intuice — vnuknutí, citové chápání
intuitivní — vyciťovaný, daný vnuknutím
invase — útok, vpád
invektiva — slovní napadení, slovní útok
ironický — posměšný
ironie — skrytý výsměch
isolovanost — odloučení, osamocení

jacquerie — velké selské povstání ve Francii v letech 1356—1360
jakobíni — strana drobné radikální buržoasie ve francouzské revoluci 1789—1794
jeremiáda — nářek, žalozpěv
junker — příslušník pruské pozemkové šlechty
justice — soudnictví

kabinet — vláda, sbor ministrů (královských)
kanaánská země — (hebrejsky) země zaslíbená (tj. Palestina)
kanava — nebílená konopná nebo lněná látka
kankán — výstřední francouzský tanec
kánon — souhrn obecně uznaných zásad; soubor biblických textů uznaných církví
kanton — spolkový stát švýcarského spolku
kapacita — výkonnost; význačný odborník
kapitulace — vzdání se, složení zbraní
kapucíni — katolický mnišský řád (františkáni)
kardinální — hlavní, základní
kasta — uzavřená společenská skupina
kastrace — vykleštění
katastr — veřejný soupis (např. půdy)
kategorie — hlavní skupiny věcí; základní pojmy
katechismus — náboženská příručka, soubor základů věrouky
klasický — dokonalý, vzorný
kodex — sbírka zákonů, zákoník
koexistence — soužití, současné bytí dvou protikladů
koketerie, koketování — nápadné projevování náklonnosti, snaha upoutat pozornost, zahrávání si s něčím
kolise — srážka, střetnutí
kolonisace — zabírání zámořských území a zakládání osad; osídlování
kolos — obr; něco ohromného
kolosální — obrovitý, ohromný
kombinace — spojení, seskupení; v matematice: sestava určitého počtu různých prvků
komický — směšný, žertovný, veselý

komik — veselohern herec
komisionář — obchodník, který provádí obchody v zastoupení jiné osoby
kompaktní — celistvý, souvislý, soudržný
kompensace — vyrovnání, náhrada
kompetence — příslušnost, pravomoc, oprávněnost
kompetentní — oprávněný, povolaný, příslušný
komplikovat — zaplétat, činit složitým
kompliment — poklona
komplot — spiknutí
kompromis — dohoda se vzájemnými ústupky
kompromisnický — ústupkářský
kompromitovat — kazit dobrou pověst, ostouzet, uškodit vážnosti
komunikace — spoje, dopravní cesty a prostředky
koncentrace — soustřeďování, soustředění (majetku aj.)
koncipovat — připravovat; vytvářet náčrt, hrubý obrys
konfiskace — zabavení, zabavování (majetku)
konflikt — srážka, střetnutí, spor
konfrontovat — porovnat, srovnat s něčím, postavit proti sobě
konglomerát — nahromadění, seskupení
konjunktura — souhrn hospodářských podmínek; období příznivých hospodářských okolností a rozvoje výroby
konkretisovat — uplatnit všeobecnou zásadu pro určitý případ; dát všeobecnému věcný obsah
konkurence — obchodní nebo výrobní soutěž s cílem dosažení maximálního zisku
konkursní podstata — zjištěné jmění toho, kdo ohlásil úpadek
konservační — ochranný, zabraňující rozkladu
konservativec — stoupenec konservativní strany, usilující o udržení starého společenského systému
konservativní — lpící na starých názorech a řádech a nepřející novotám
konservovat — zachovávat, udržovat, chránit proti rozpadu
konsistoriální rada — člen církevního poradního sboru
konstatovat — zjišťovat
konstituanta — ústavodárné shromáždění
konstituce — uspořádání, zřízení, ústava; stavba těla
konstituční — ústavní
konstituční monarchie — zřízení, za něhož vedle panovníka existuje zastupitelský orgán lidu
konstituovat — utvářet, ustavit
konstrukce — sestrojení, stavba; něco uměle vytvořeného
konstruovat — uměle sestavit, sestrojit, vybudovat
konsulta — poradní sbor
kontinentální — pevninský; týkající se evropské pevniny (na rozdíl od britských ostrovů)
kontinuita — spojitost, souvislost, nepřetržitost
kontraband — podloudně dovážené zboží
kontrast — protiklad, patrná různost
konvenční — smluvený, ustálený zvyklostmi nebo dohodou
konvent — shromáždění; národní konvent ve Francii: zákonodárný sbor za buržoasní revoluce (1792—1795)
kooperace — společná práce, spolupráce, součinnost několika jedinců (ve výrobním procesu)
kopírovat — opisovat, napodobovat
kordón — vojenský nebo policejní řetěz, uzavírající přístup na nějaké území

korespondenční — pro vzájemné dopisování
korporace — sdružení, společnost, původně stavovská sdružení ve středověkých městech (cechy, gildy)
korumpovat — kazit, podplácet
korupce — podplácení, úplatnost
kosmopolita — světoobčan; člověk, který se nehlásí k žádné národnosti
kosmopolitický, kosmopolitní — všesvětový, světoobčanský; přehlížející národní zájmy a zvláštnosti
košenila — červené barvivo vyráběné z červce nopálového (jihoafrický hmyz)
krautjunker — v Německu chudý šlechtic, hospodařící zaostalým způsobem na svém panství; kobylkář
kuli — indický nebo čínský nádeník; v Americe nejhůře placená a vykořisťovaná vrstva dělnické třídy z asijských přistěhovalců
kult — uctívání (náboženské)
kurtizána — milostnice, vzdělaná nevěstka
kvakeři — náboženská sekta v Anglii a v USA
kvalifikace — schopnost, odborná způsobilost
kvalitativní — týkající se jakosti, podstaty
kvantitativní — týkající se množství; početní, číselný
kvintesence — tresť, výtažek

lancknechti — pěší žoldnéři
latentní — skrytý, utajený
legalisovat — úředně potvrdit, uzákonit
legální — zákonný
legie — sbor (vojenský)
legitimista — stoupenec směru, který hájí dědičné nástupnictví panovnických rodů (ve Francii stoupenci restaurace Bourbonů)
legitimní — zákonný, oprávněný
lekce — přednáška; domluva, poučení
letargie — strnulost, netečnost, chorobná spavost
liberalismus — svobodomyslnost, snášenlivost vůči různým názorům
licence — povolení; básnická licence — volnost odchylovat se od jazykových pravidel
litanie — dlouhá modlitba, dlouhé a nudné vypočítávání, výčitky
loajální — oddaný, věrný; jednající v duchu zákonů
logický — rozumový; myšlenkově správný; v duchu logiky
logos — slovo, rozum; v křesťanské filosofii slovo boží, věčná moudrost, určující běh světa
lokální — místní
lumpenproletariát — společenská spodina, vrstva, která vzniká hmotným i mravním zbídačováním maloburžoasie a části proletariátu a živí se na účet společnosti
lyrik — básník, píšící citové a náladové verše (opak: epik)

magický — čarodějný, kouzelný
magnát — velmož
machiavelismus — středověký politický směr; v úsilí o dosažení cíle používá všech dostupných prostředků a metod úskoku, politické lsti a násilí
machinace — pletichy, úskočné jednání
majorát — nástupnický nebo dědičný řád podle zásady prvorozenství; majetek, na nějž se tento řád vztahoval
makléř — obchodní zprostředkovatel
makrokosmos — vesmír
mamon — starověká modla bohatství; přeneseně: bohatství

mánie — zuřivost, vášeň, chorobná touha
manifest — slavnostní veřejné prohlášení
manufaktura — ruční výroba, rukodílna
manýra — způsob, návyk, strojené jednání
mašinérie — soustrojí
materiální — hmotný
maximum — největší množství
mechanika — nauka o rovnováze sil a pohybu těles
mechanismus — strojové zařízení, ústrojí, soustava
melancholický — zádumčivý, těžkomyslný
meliorace půdy — technické zlepšování půdy, např. odvodnění, zavlažování apod.
memorandum — pamětní spis, písemná zpráva
mentalita — způsob myšlení
mentorování — povýšené napomínání, školometské poučování
metafysický — v duchu metafysiky, tj. učení o neměnnosti a strnulosti všech věcí a jevů; odtažitý; vytvořený myšlenkovou konstrukcí bez ohledu na skutečnost
miniaturní — drobný, maličký, nepatrných rozměrů
minimum — nejmenší množství
misionář — kněz, který hlásá křesťanství mezi pohany
mobilnost — pohyblivost, pohotovost
modifikovat — pozměňovat, upravovat
moment — okamžik; okolnost, pohnutka; činitel
momentální — okamžitý, přechodný, současný
monarcha — panovník, dědičný vládce
monarchie — vláda jedné osoby; stát, v němž vládne panovník
monarchismus — směr obhajující monarchii
monopol — výsada výhradní výroby nebo odbytu; kapitalistické sdružení, vytvořené za účelem ovládnutí veškeré výroby nebo odbytu v určitém odvětví
moralisovat — hlásat mravnost
moralistický, moralisující — mravokárný
motiv — důvod, pohnutka
motivovat — zdůvodňovat; dávat popud k něčemu
motto — heslo, úvodní průpověď
mule-jenny — ruční spřádací stroj
municipální — městský
mutuum — (latinsky) zápůjčka, půjčka
Múzy — řecké bohyně umění a věd
mystérium (množ. čís.: mystérie) — tajemství, tajemný obřad
mysticismus — oddávání se nadsmyslným představám
mystický — tajemný, záhadný
mythologický — bájeslovný

nacionální — národní, národnostní; národnostně zaujatý
nadace — věnování majetku na nějaký účel
navigační zákony — zákony o mořeplavbě
negace — popření, zápor (druhý stupeň hegelovské triády)
negace negace — doslova: popření záporu (třetí stupeň hegelovské triády, který je dialektickým spojením prvních dvou stupňů)
neutralisovat — zde: vyrovnávat
neutralita — nestrannost, neúčast v mezinárodních politických seskupeních
nivelisující — vyrovnávající
nominální — jmenovitý

nonšalance — bezstarostnost, nedbalost
notáblové — doslova: vynikající osoby; stavovský poradní sbor v absolutní monarchii
noticka — poznámka, drobná novinářská zpráva

objekt — předmět
objektivní — existující nezávisle na vědomí, skutečný, věcný
oficiální — úřední, veřejně uznávaný
oponent — odpůrce; ten, kdo nesouhlasí
oponovat — odporovat (v názorovém sporu)
opposice — odporování, nesouhlas, vystupování proti někomu (něčemu)
optika — nauka o světle a vidění
orgán — ústroj; úřad; mluvčí, zástupce
organický — ústrojný, stejnorodý
organismus — ústrojí, členěný útvar, tělo
originalita — původnost, samostatnost, jedinečnost

pair — příslušník vysoké šlechty, člen horní sněmovny; sněmovna pairů — francouzská horní sněmovna
pamflet — posměšný spis
panduři — maďarské lehké pěší oddíly
panegyrik — chvalořečník
panika — všeobecné zděšení, zmatek
pantheismus — náboženské a filosofické učení, které ztotožňuje boha s přírodou a pokládá všechno v přírodě za vtělení boha
paradox — zdánlivý protismysl, protimluv
parafráze — volné podání, opis, obměna
paralela — obnova, podobný jev, porovnání dvou podobných jevů, příměr
paralogismus — nevědomě klamný soud, založený na chybě v myšlení
paralysovat — zbavit účinku, zneškodnit
parcelace — dělení pozemků
parcelový systém — v zemědělství: soustava drobného pozemkového vlastnictví
par excellence — povýtce, zvláště, nad jiné
paroxysmus — záchvat, třeštění
pasáž — část, úryvek
pasivita — nečinnost
pasivní — trpný, nečinný
paskvil — hanopis, též: nepodařené dílo, výsměch
pathetický — pohnutý, vzrušený, slavnostní
pathos — vzrušení, vzletné slovní vyjádření
patriarchální — starobylý
patriarchální období (řád) — stupeň prvobytně pospolné společnosti, v němž rodině vládne otec a rodu stařešina
patricijský — měšťanský (slovem *patricát* se označovaly ve starověku a středověku privilegované bohaté městské vrstvy)
patrimoniální — dědičný, vrchnostenský
pauper — nemajetný člověk
pauperismus — hromadná chudoba, nouze
penny (množ. číslo: pence) — nejmenší jednotka anglické měny: 12 pencí = 1 šilink
perioda — období; pravidelné opakování; složité souvětí
periodický — pravidelně se objevující
permutace — přestava, přemístění prvků; v matematice: přeměna pořadí daných prvků
persekuce — pronásledování, stíhání
persekvovat — pronásledovat
personifikovat — zosobňovat
petice — písemná žádost
pietisté — stoupenci pietismu, přehnaně nábožného protestantského refor-

mačního hnutí, které vzniklo v 17. století

plagiátor — původce plagiátu, tj. díla, které nepřípustně, zpravidla tajně těží z cizích myšlenek

plebejský — prostý, neurozený, lidový (názvem *plebejci* se původně označovala městská chudina ve starověkém Římě)

poesie — básnictví; vzletnost; krása

poeta — básník

poetický — básnický, vzletný

pointa — vyvrcholení, vyhrocení (myslenky, vtipu)

polemika — názorový spor

pompésní — přemrštěný, zbytečně nádherný

populace — lidnatost, porodnost

popularisovat — : přístupňovat, vykládat všeobecně srozumitelným způsobem, šířit mezi lid

potencidlní — možný

primitiv — nevyspělý, zaostalý člověk

primitivnost — nevyspělost, zaostalost

princip — zásada, základ

privilegium — výsada

privilegovaný — výsadní, obdařený výhodami

procedura — postup, jednání, řízení

produkovat — vyrábět, vytvářet

produktivní — výrobní, schopný vyrábět materiální hodnoty

produktivnost — výrobnost

progresivní — vzestupný (např. daň); pokrokový

prohibitivní — zamezující, ochranný

prolog — předmluva, úvod, předehra

propaganda — šíření názorů

proporce — poměr, rozměr, úměrnost rozměrů

proporciondlnost — poměrnost, úměrnost

proscénium — přední okraj jeviště před oponou

proselyta — novověrec, nový přívržence nějakého učení

prosperita — blahobyt, období rozkvětu

protestantismus — hnutí za nápravu církve ve středověku; náboženské učení reformovaných církví (na rozdíl od nereformovaného katolicismu)

protežovat — nadržovat někomu

provinciální — krajský, krajový

provincie — země, kraj (ve Francii)

provinční — krajinský, krajový

prozaický — neveršovaný; všední, střízlivý

psychologický — duševní, podle duševních pochodů

publicista — kdo zveřejňuje své názory; politický spisovatel, novinář

publikum — veřejnost, obecenstvo, posluchačstvo nebo čtenářstvo

puritáni — stoupenci očistného směru v anglikánské církvi, který byl výrazem zájmů tvořící se buržoasie

quasi — (ve složeninách) zdánlivý, zdánlivě

racionální — rozumový

radikální — pronikavý, rázný; v politickém smyslu: usilující o pronikavé změny

radikálové — stoupenci směru sledujícího přetvoření společnosti

rapidní — prudký, rychlý, náhlý

razie — policejní honička, náhlá prohlídka

reagovat — odpovídat, zpětně působit na něco

realisace — uskutečnění, provedení, uvedení ve skutek

realisovat — uskutečnit, zpředmětnit; zpeněžit, směnit

realita — skutečnost

realistický — vycházející ze skutečnosti

recense — zpráva a posudek, rozbor literárního nebo uměleckého díla

redukovat — omezovat

reforma — změna, náprava, oprava

reformace — hnutí za nápravu církve a návrat k prvotnímu křesťanství (v Německu na počátku 16. století)

reformistický — snažící se cestou reforem odstranit záporné stránky kapitalismu

rehabilitace — obnovení, navrácení (práv); ospravedlnění

rehabilitovat — obnovit, ospravedlnit, vrátit bývalá práva nebo postavení, dát zadostiučinění

rekonstituovat — znovu ustavit

rekonstruovat — opětně zřídit, znovu vybudovat, přestavět

rekrutovat se — pocházet

relativní — poměrný, podmíněný

reminiscence — vzpomínka, ohlas

rentiér — kdo pobírá důchod z majetku (rentu)

reorganisovat — přetvářet, přebudovat, nově uspořádat

repeal — (anglicky) zrušení, odvolání; zde: požadavek zrušení anglo-irské unie, kterou se Irsko dostalo pod anglickou nadvládu

represdlie — odvetná, potlačovací opatření

reprodukce — nová výroba, opakování, otisk

reprodukovat — znovu vytvořit, tlumočit, opakovat

reproduktivní spotřeba — výrobní spotřeba, tj. spotřeba vyrobených statků pro novou výrobu

reserva — záloha, zásoba

residence — sídlo, palác

resignace — vzdání se, zřeknutí se něčeho, odevzdanost (osudu)

reskript — výnos, výsostný list, dekret

respekt — úcta, vážnost, ohled

respektive (resp.) — vlastně, anebo, popřípadě

restaurace — obnovení, znovunastolení vyhnaných panovnických rodů v období reakce

resumé — stručný obsah, závěrečný přehled

rétorický — řečnický

rétorika — řečnictví

revanš — oplátka

revidovat — prověřovat, pozměnit

revoltující — bouřící se

riskantní — odvážný, nebezpečný

romantický — snivý, podivuhodný, neobyčejný

ruinovat — zničit, přivádět na mizinu

rutina — řemeslná dovednost, obratnost, zručnost

salónní — z vybrané společnosti

salto — přemet

sankcionovat — schválit, potvrdit, posvěcovat

sansculoti — v 18. století franc. označení pro chudinu (protože nenosili culottes — krátké kalhoty podvázané pod koleny); ve francouzské revoluci pak označení revoluční jakobínské strany

sanskrt — staroindický jazyk

satira — vtipné zesměšnění společenských vad a lidských pošetilostí

satyr — smyslný lesní bůžek ve starořeckém bájesloví

sejm — polský zákonodárný sbor, sněm

sekce — oddělení, skupina, v dělnickém hnutí: samostatná organisace, která je součástí většího celku

sekta — skupina, uzavřená společnost

sektářství — vytvoření drobných odštěpeneckých skupin se zvláštním

programem; proměňování strany v uzavřenou skupinu, která se odtrhuje od dělnického hnutí
sentimentalita — unylost, citlivůstkářství
sentimentální — citově působivý, dojímavý, unylý
separátní — oddělený, zvláštní
série — řada
servírovat — předkládat, podávat
sféra — oblast, obor
scholastický — strnulý, vyznačující se neplodným mudrováním
scholiast — vykladač
siamská dvojčata — neoddělitelní dvojenci (podle srostlých dvojčat, která se narodila v Siamu roku 1811)
sir — anglický šlechtický titul
skrofulosa — krtice, tuberkulosa mízních žlaz a kůže
skurilní — šaškovitý
sofisma — záměrně nesprávně postavený úsudek, zdánlivě formálně správný; klamný závěr
sofistika — záměrné používání nesprávných, klamných důvodů, sofismat; chytráctví
solidarita — družnost
solidní — spolehlivý, řádný, důkladný
sous — francouzská drobná mince
spasmatický — křečovitý
specialisace — odbornost; rozlišení podle zvláštního zaměření
specialita — zvláštnost, zvláštní druh zboží
specifický — zvláštní, svérázný
spekulace — hloubání, myšlenková konstrukce; v ekonom. smyslu: odvážný podnik, jehož cílem je získat mnoho peněz
spekulant — kdo podniká nejisté obchody pro velký zisk
spekulativní — hloubavý, bádavý; pomyslný
spiritualistický — duchový
spontánní — samovolný; z vlastního popudu
squire — anglický venkovský šlechtic, statkář
stadium — období, vývojový stupeň
stagnace — váznutí, ustrnutí, období ustrnutí výroby
status quo — současný stav, stávající řád
strategický — týkající se strategie, tj. zásad vedení války nebo politického boje
struktura — stavba, složení, vnitřní uspořádání
stylisovaný — uměle upravený, zjednodušený
stylistický — slohový
subjekt — poznávající a jednající bytost, stojící proti okolnímu světu jako objektu poznání a jednání; logický podmět
subsidie — podpora, penězitá výpomoc
substance — látka, hmota, podstata
suita — družina, doprovod
suma — součet, úhrn, obnos; množství
supra- (super-) — ve složeninách: nad- (např.: suprasocialismus)
suverenita — svrchovanost
sylogismus — forma úsudku, v níž ze dvou soudů nutně vyplývá třetí
symptom — příznak
synthesa, synthese — sloučení, spojení jednotlivostí v celek; v Hegelově filosofii nejvyšší stupeň vývoje nebo vyvozování (triády), na němž se řeší rozpory předchozích stupňů
synthetický — souhrnný, vzniklý synthesou; uměle vytvořený
systematický — soustavný

šilink — střední jednotka anglické měny; 20 šilinků = 1 libra št.; 1 šilink = 12 pencí

taktika — postup
talent — přirozené nadání; nadaný člověk
tarif — sazebník, sazba, ceník
tautologie — opakování toho, co už bylo řečeno, týmiž nebo podobnými slovy
téma — námět, předmět
temperament — povaha
tendence — sklon, snaha, vývojový směr, zaměření
terén — zde: prostor, obor působnosti
termín — název, označení
terminologie — názvosloví, souhrn odborných výrazů
terorismus — hrůzovláda, vláda násilí
theokrat — stoupenec theokracie, tj. bohovlády, vlády církve
these — předpoklad, poučka, tvrzení
tiráda — nabubřelá řeč
toryové — konservativní strana velkých a středních pozemkových vlastníků v Anglii v 19. století
totální — naprostý, úplný, všeobecný
trade-uniony — odborová sdružení v Anglii
tradice — zvyk, zvyklost
tragédie — truchlohra; nešťastná událost
transakce — převod, přesun, obchodní ujednání
transcendentální — nedostupný, nadřazený, nadpřirozený
transsubstanciace — přepodstatnění, přeměna substance
triumf — vítězosláva, vítězství, úspěch
triumfovat — slavit vítězství
trivialita — nízkost; všeobecně známá věc, otřepanost
triviální — všední, nízký, obecně známý
typický — příznačný, příkladný
typograf — sazeč, knihtiskař
tyranie — krutost, násilí, krutovláda
tyranisovat — páchat násilí, násilím ovládat

universální — všestranný, všeobsáhlý, všeobecný
utopismus — úsilí o něco neuskutečnitelného, vysněného

variace — obměna; v matematice: permutace všech možných kombinací daných prvků
varianta — obměna, odchylka
vasal — leník, šlechtic, který je v poddanské závislosti na svém lenním pánu
vehemence — důraznost, pádnost
vehikulum — nositel, prostředník
venta — místo tajných shromáždění, modlitebna
vindikace — přivlastňování, osobování si něčeho, přisuzování něčeho někomu
visionář — blouznivec, snílek
vótum — hlas, projev
vulkán — sopka

whigové — liberální strana průmyslové buržoasie v Anglii v 19. století

xenie — výslužka; krátká satirická báseň, epigram

žoviální — vlídný, přívětivý

OBSAH

Předmluva 7—15

K. MARX a B. ENGELS, Oběžník proti Kriegovi 19—35

Oddíl první. Přeměna komunismu v blábolení o lásce 21

Oddíl druhý. Ekonomie listu „Volkstribun" a jeho postoj k Mladé Americe 25

Oddíl třetí. Metafysické fanfaronády 28

Oddíl čtvrtý. Koketování s náboženstvím 29

Oddíl pátý. Kriegovo osobní vystupování 34

B. ENGELS, Porušení pruské ústavy 36—37

K. MARX a B. ENGELS, Dopis Bruselského komunistického korespondenčního výboru G. A. Köttgenovi 38—40

B. ENGELS, Otázka pruské banky 41—42

K. MARX a B. ENGELS, Zdravice německých demokratických komunistů v Bruselu panu Feargusu O'Connorovi 43—45

B. ENGELS, Vláda a oposice ve Francii 46—48

B. ENGELS, Pruská ústava 49—57

K. MARX, Noticka proti Karlu Grünovi 58—60

B. ENGELS, Ústavní otázka v Německu 61—78

I. 61

II. Status quo a buržoasie 64

B. ENGELS, Ochranná cla, nebo systém svobodného obchodu 79—82

K. MARX, Bída filosofie. Odpověď na „Filosofii bídy" pana Proudhona 83—196

Předmluva 87

Kapitola první. Vědecký objev 89—142

§ I. Protiklad užitné hodnoty a směnné hodnoty 89
§ II. Konstituovaná čili synthetická hodnota 99
§ III. Aplikace zákona proporcionality hodnot 125
A) Peníze 125
B) Přebytek práce 133

Kapitola druhá. Metafysika politické ekonomie 143—196

§ I. Metoda 143
Poznámka první 144
Poznámka druhá 148
Poznámka třetí 148
Poznámka čtvrtá 149
Poznámka pátá 151
Poznámka šestá 153
Poznámka sedmá a poslední 157
§ II. Dělba práce a stroje 161
§ III. Konkurence a monopol 173
§ IV. Vlastnictví čili renta 180
§ V. Stávky a dělnická sdružení 190

B. ENGELS, Soumrak a blížící se pád Guizotův. – Postavení francouzské buržoasie 197—204

K. MARX, Komunismus listu „Rheinischer Beobachter" 205—217

B. ENGELS, Německý socialismus veršem a prózou 218—259

1. Karl Beck, „Písně o chudém člověku" aneb poesie pravého socialismu 218
2. Karl Grün, „O Goethovi z lidského hlediska", Darmstadt 1846 234

B. ENGELS, Kongres ekonomů 260—264

K. MARX, Ochranáři, freetradeři a dělnická třída 265—267

B. ENGELS, Bruselský kongres o svobodě obchodu 268—277

B. ENGELS, Komunisté a Karl Heinzen 278—293

První článek 278
Druhý článek 285

B. ENGELS, Obchodní krize v Anglii. – Chartistické hnutí. – Irsko 294—296

B. ENGELS, Továrníci a dělníci v Anglii. Dělnickým redaktorům listu „Atelier" 297—298

K. MARX, Moralisující kritika a kritisující morálka. Příspěvek k německým kulturním dějinám. Proti Karlu Heinzenovi 299—327

B. ENGELS, Zásady komunismu 328—344

B. ENGELS, Agrární program chartistů 345—347

B. ENGELS, Chartistický banket k volbám z roku 1847 348—350

B. ENGELS, Manifest pana Lamartina 351—353

B. ENGELS, Občanská válka ve Švýcarsku 354—361

B. ENGELS, Reformní hnutí ve Francii 362—369

B. ENGELS, Chartistické hnutí 370—371

B. ENGELS, Rozkol v táboře stoupenců reformy. – „Réforme" a „National". – Demokracie na postupu 372—375

K. MARX a B. ENGELS, O Polsku. Projevy na mezinárodním sjezdu v Londýně uspořádaném 29. listopadu 1847 k 17. výročí polského povstání z roku 1830 376—378
Marxova řeč 376
Engelsova řeč 377

B. ENGELS, Výročí polské revoluce z roku 1830 379—381

K. MARX, Noticka proti A. Bartelsovi 382—383

K. MARX, Lamartine a komunismus 384—385

B. ENGELS, Listy „Réforme" a „National" 386—388

B. ENGELS, Řeč Louis Blanca na banketě v Dijonu 389—392

B. ENGELS, Chartistická agitace 393—395

B. ENGELS, „Uspokojená" většina. – Guizotův návrh „Reformy". – Podivné názory pana Garniera-Pagèse. – Demokratický banket v Chalonu. – Řeč pana Ledru-Rollina. – Demokratický kongres. – Řeč pana Flocona. – Listy „Réforme" a „National" 396—402

B. ENGELS, Výjimečný zákon pro Irsko a chartisté 403—405

B. ENGELS, Feargus O'Connor a irský lid 406—408

K. MARX, Řeč o svobodě obchodu pronesená 9. ledna 1848 na veřejné schůzi bruselského Demokratického sdružení 409—422

K. MARX a B. ENGELS, Manifest Komunistické strany 423—462

I. Buržoové a proletáři 428
II. Proletáři a komunisté 440
III. Socialistická a komunistická literatura 451
1. Reakční socialismus 451
a) Feudální socialismus 451
b) Maloburžoasní socialismus 452
c) Německý aneb „pravý" socialismus 454
2. Konservativní aneb buržoasní socialismus 456
3. Kriticko-utopický socialismus a komunismus 457
IV. Stanovisko komunistů k různým opozičním stranám 461

B. ENGELS, Hnutí roku 1847 463–472
B. ENGELS, Začátek konce Rakouska 473–479
K. MARX, „Débat Social“ z 6. února o demokratickém sdružení 480–483
B. ENGELS, Tři nové konstituce 484–488
K. MARX a B. ENGELS, O polské otázce Projevy na slavnostním shromáždění v Bruselu 22. února 1848 k druhému výročí krakovského povstání z roku 1846 489–495
Marxova řeč 489
Engelsova řeč 492
B. ENGELS, Několik slov listu „Riforma“ 496–498
B. ENGELS, Revoluce v Paříži 499–502
B. ENGELS, Dopis redaktorovi listu „Northern Star“ 503–507
K. MARX, Dopis redaktorovi listu „Réforme“ 508–510
K. MARX, Pronásledování cizinců v Bruselu 511–512
B. ENGELS, Situace v Belgii 513–514

Přílohy

Marxův záznam o vytvoření bruselské obce a bruselského kraje Svazu komunistů 5. srpna 1847 517
Stanovy Svazu komunistů 518–523
Bruselské Demokratické sdružení společnosti „Bratrských demokratů“ v Londýně 524–526
Ze zprávy „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“ o schůzi Demokratického sdružení 20. února 1848 527
Panu Julianu Harneyovi, redaktorovi listu „Northern Star“ a tajemníkovi společnosti „Bratrských demokratů“ v Londýně 528–529
Občanům, členům prozatímní vlády francouzské republiky 530–531
Usnesení ústředního výboru Svazu komunistů z 3. března 1848 532–533
Zápis ze schůze pařížské obce Svazu komunistů 8. března 1848 534–535
Zápis ze schůze pařížského kraje Svazu komunistů 9. března 1848 536–537

Poznámky 539–573
Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse 575–583
Jmenný rejstřík 585–602
Rejstřík periodických publikací 603–604
Seznam cizích slov 605–619

Ilustrace

Engelsova karikatura na trůnní řeč Bedřicha Viléma IV. při zahájení Spojeného zemského sněmu v Berlíně dne 11. dubna 1847 51
Obálka prvního vydání „Bídy filosofie“ 85
Stránka „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“ s Marxovým článkem „Komunismus listu ‚Rheinischer Beobachter‘“ a se začátkem Engelsova článku „Německý socialismus veršem a prózou“ za str. 208
Titulní list prvního vydání „Manifestu Komunistické strany“ 425
Stránka původního rukopisu „Manifestu Komunistické strany“ 445
Obálka „Manifestu Komunistické strany“, vydání z roku 1848 za str. 448

K. MARX — B. ENGELS

SPISY

Svazek 4

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN KSČ
(Za redakce Marie Svobodové)

ydalo Státní nakladatelství politické literatury n. p. v Praze, jako svou 757. publikaci
Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville s 2 přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95× 126 cm. AA 36,58, VA 38,63. 41818/56. Náklad 20.300. Tematická skupina 00/1. Vydání I.

Daň 5 %. Cena váz. 15,50 Kčs. 56/I-i